Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44
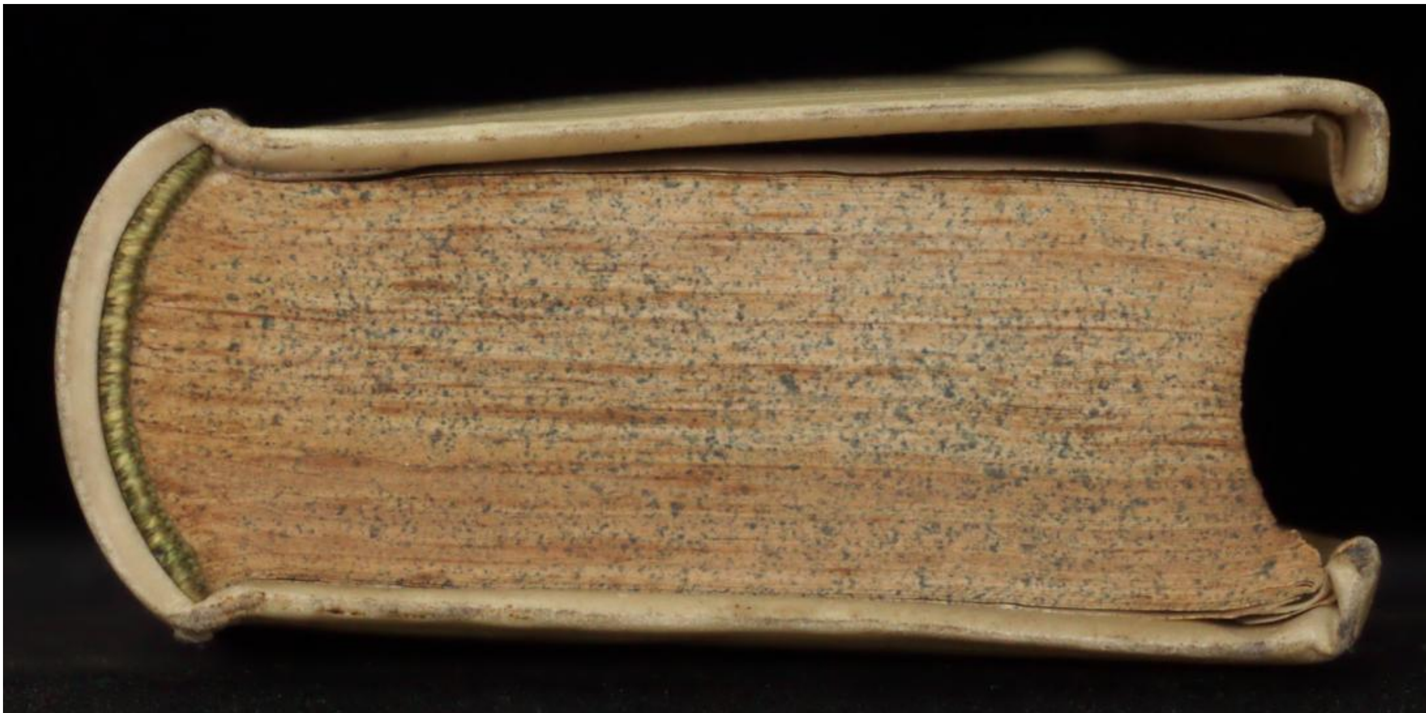

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

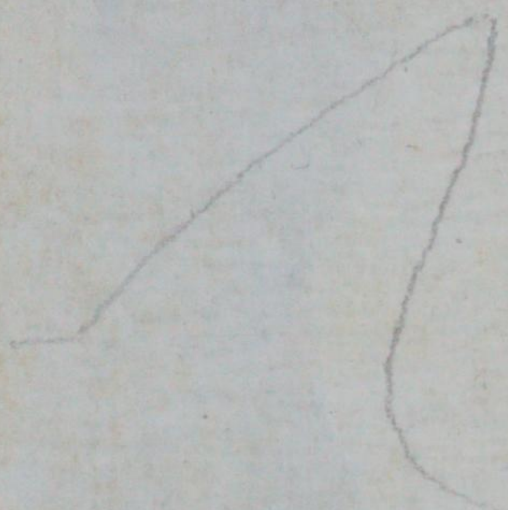
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

~~C. 82~~

KW 224
B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Henrick Ter Borch

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Illuſtriſſimi & Celſiſſimi Principis
ac Domini,

DN. JOHANNIS CHRISTIANI,
Ducis Sileſiæ, Lignicenſis & Bregenſis, &c. ſacratiſſimi Romani Imperatoris, nec non Hung. Bohemiæque Regis CAMERARII, &c.

Auguſtiſſimis Filiis, Paternarum Virtutum heredibus, Illuſtriſſimis & Generoſiſſimis Dominis,

DNN. GEORGIO & LUDOVICO,
Fratribus germanis, Lignicenſium & Bregenſium Ducibus, &c.

Dominis ſuis clementiſſimis.

INtempeſtivum duco, Illuſtriſſimi Principes, *rem multis retrò ſæculis ſtrenuè exercitam commendare, id eſt, peregrinationi encomium ſuſpendere.* Probarunt *olim Athenienſes juvenes, qui priuſquam hereditati ad ſe devolutæ manus injicerent, ejicere ſe fuêre ſoliti biennium in regiones limitaneas, eaſque obire & circumire veluti tirocinia armorum meditando: idque agentes à decimo octavo, quo ex ephebis*

egrediebantur, ad vigeſimum, circumitores, regionumque inſpectores dicebantur, non more Magiſtratûs, ſed ut, re & neceſſitate urgente, locorum, viarum & perſonarum acquiſitam peritiam oſtenderent. Idem ferè mos apud Venetos adhuc hodie obtinet.

E re verò eſſe duco dicere, cur Itinerarium *hoc hiſce lineis adumbratum V. Illuſtriſſ.* Nomini *ſiſtam conſecremque.*

Ab argumento non novum eſt. Elaborarunt in eo jam plures; quid præſtiterint, teſtatur diligentia; quam admiror, neque cum ea contendo: verùm ut veſtis non magnitudine, ſed concinnitate æſtimanda eſt, ſic ſcriptum. Hoc, certo conſilio ipsâ tituli inſcriptione menſus ſum Caleto Taurinum *uſque: viæ intermediæ ſunt* Belgium *Hiſpano parens,* Gallia *&* Sabaudia: *agrarium iſtud æquor, juvante methodo, quæ luce diſpoſitionis memoriæ multùm adminiculatur in urbibus delineandis, ſine naufragio, quod nulli alteri quàm bono meo* DEO *inſcribo, enavi. Concinnitati in-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

textæ ſunt hiſtoriæ, lumen loco inferentes, cùm auctores ipſi, quorum operâ utiliſſimâ in multis uſus ſum, (quod ingenuè fateor) mole ſuâ vialibus uſibus non inſerviant: diverſoria utut ea habui, cum milliaribus, mantiſſam faciunt, ut adeas vel abeas. Hoc circo itinerarium claudo, excluſâ Pariſiorum Lutetiâ, quam, ut eſt Mundi compendium, *cum* Theatro regni Galliæ, *in lucem propediem, ſi Deus me diurnare volet, ſiſtam mundam.*

Primus hic meus fœtus eſt; cui Compatres quærendi, quorum judicio & tutelâ vivere debeat vel interire, ſurgere aut cadere, & perpetui neglectûs tenebris mulctari. Hunc libellum ipſius capiti ſuſpendo, hanc ſententiam fero; nam qualis eſt, illi judicent. Ego quod à partu difficili matres facere ſolent, me ad quietem componam, ſententias obſtetricum de fœtu auditurus, quæ (Socratis vero verbo) longè melius quàm matres de fœtu judicant. Si feliciter enixus ſum, Vos Illuſtriſſ. PP. *compatres & teſtes appello.*

 Liceat,

Liceat, dum Patroni mihi capiendi ſunt pro more antiquo, in devoti obſequii teſtimonium hoc, quidquid eſt literarii partûs, apud Vos deponere. Nec id arrogantiâ aliquâ, ſed fiduciæ ſpe contendo; fretus ſingulari Veſtro & raro erga literas earumq; cultores favore, quem geritis; cujus & ego ſi partem habeam, hoſce tenuitatis meæ fructus Vobis non ingratos fuiſſe edicam. Subeſt alia cauſa ab argumento: Itinerarium eſt, quod manibus Veſtris Ill. PP. *inſero. Quidquid viarum in illis monſtratur, vos triviſtis, vel teritis: quidquid geſtorum vel viſorum in eo, veſtrum tribunal & cenſionem requirit: ne quid alienum à vero ſubdolumve ſubrepat, veſtrum judicium & tabella expoſcitur. Ad vos itaque, velut ad Quæſitores conjicio hanc cauſam, idque aliorum exemplo facio.*

Iam ſi ab illuſtris tituli præſcriptione ſplendor & tutela operi peti debet, poſſemme illuſtrius nomen auguſto veſtro ſtemmati præferre? Vos Regiis Familiis innexi, locum & lucem inter primo-

res

res Orbis Duces ſemper tenuiſtis & tenetis. Illuſtriſſimum Principem, *è quo progeniti eſtis, cum Regiis Virtutibus, quod exprimere levi hoc penicillo minor ſum, Timantem imitatus ſilentii velo heic tegam, ſemper autem laudabit inclyta* SILESIA, *qui pacem hoc* Tutore *uſque adhuc largitus eſt* DEUS.

Sed & vos ipſi orbem rapitis in admirationem. Norunt mortales, quibus copiam veſtri facitis. Si radios veſtros minore aliquâ luce augere mihi ſumerem, quid facerem aliud, quàm ut vili lacernâ tegerem

Sidereos artus, radiataque lumina cœlo?

Compono itaque me, & auguſtiſſimarum Veſtrarum virtutum, quæ Vos ad ſummum faſtigium ſublimant, admirator malo eſſe quàm buccinator. Patiamini verò, Illuſtriſſima Sidera, ut de luculentiſſimo veſtro igne faculam meam ſuccendam, & quæ ſub veſtro auguſtiſſimo Nomine publici juris facio, etiam ſub veſtro patrocinio publicè vivant.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Non dubito, ſi vobis placebunt, quin ab omnibus magno conſenſu probentur. Si qui erunt, quibus minus placeant, quæ vobis probabuntur, iniquis eorum judiciis ut anciller tantùm abeſt, ut eorum etiam errores ſilentio præterire flagitioſum ducam. Provoco ad vos, Ill^mi PP. *ut quod Veſtris Gratiis trado ſubmiſsè, dico humiliter, offero devotè, in tutelam adverſus malivolorum obtrectationes accipiatis, meque numero devotiſſimorum Veſtrorum clientum adſcribatis. Id ſi à vobis impetratum abſtulero, impletum dico omne conſilium, quo hoc opuſculum Veſtro* Illmo *Nomini lubens meritò dedico conſecroque. Voto finio ad ſupremum Numen, ut Vos* Ill. PP. *felices ſervet in itinere; eoq; exacto feliciſſimos & glorioſiſſimos domum reducat.*

Lugduni Batavorum Kalend. Mart.
cIↄ Iↄ c XXXI.

Illmarum Celſitud. Vrarum

Devotiſſimus cliens

ABRAHAM GÖLNITZ.

ABRAHAMI GÖLNITZ

ITINERARIUM BELGICO-GALLICUM.

EX ANGLIA

In Galliam transfretatio & in Belgium ingreſſus.

QUod felix fauſtumque ſit, auſpicaturi iter noſtrum ſolvimus è portu *Dovurano*; ubi prius conducto nautâ, quem ordo è Gallis vel Anglis tangit, nomen oportet profiteri, quid in Anglia egeris, quóve iter dirigas: pòſt veniâ abeundi datâ arculæ cum reculis viſitantur à regiis miniſtris, & quantum pecuniæ tecum exportes inquiritur. niſi igitur velis cambio tuo fiſcum regium augere, cave ultra decem libras Anglicas, quæ ſunt XL Joachimici, tecum habeas exportatum.

His peractis navem conſcendimus Gallicam vigiliâ Philippi Jacobi circa veſperam, transfretaturi Helleſpontum Britannicum. verùm nox inſequens jubebat nos ponto incumbere quietos, nec ſine ſubmerſionis periculo, quippe à navi rimarum & foraminum plenâ timebamus naufragium,

— digitis à morte remoti
Quattuor aut ſeptem.

donec ſequenti die, cùm aurora ſerena Sacrum Philippi Jacobi produceret, remi *Caleto* advocarentur, qui è navi Gallicâ nos in portum ſuum VII *milliar.* Dovurâ diſtantem exponebant tutos à tempeſtate, mox prandium noſtrum, in hoſpitio *à la Sirene ſauvage* quod ſumebamus, inſequente.

CALETUM.

SUb adventum mox deambulare cœpimus, luſtraturi caſtellum cum præſidio; ſed exeſſe juſſi ſumus, neſcio Præfecti an militum auſteritate. Opidum non inelegans, ſitum in plano, in Comitatu *Oye.* gaudet commodo portu. munitum inſuper foſſis profundis aquâ marinâ impletis. Olim obſeſſum & captum ab Anglis anno 1347. *Antiquitat. Gall. pag.* 461. qui, regnante Henrico II, Gall. Rege, à Guiſio ſubacti & ejecti ſunt, anno 1558. *Meter. lib.* 1, *pag.* 32, *& ſeq.* Ibi Capitaneus quidam Gallus Anglum Capitaneum annis gravem jamjam iſthinc diſceſſurum interrogavit, Quando redire vultis vos Angli? Cui Anglus reſpondit: Quando veſtra peccata erunt noſtris majora. hactenus vos ſuperavimus vitiis: ubi nos rurſus vitiis ſuperaveritis, actum erit de vobis; nam tunc redibimus, & hæc loca occupabimus. Sed Albertus Archidux tunc Cardinalis prævenit, & Caſtellum cum opido vi expugnavit, anno 1596. *Meter. lib.* 17, *p.* 752. *fusè omnes circumſtantias habet.* pace tamen Vervini, anno 1598, inter Hiſpanum & Gallum factâ, ad Galliæ Regem, cui etiamnum paret, rediit. *Met. lib.* 19, *p.* 838. *ubi articuli pacis.*

Caleti prandio refecti pars noſtrûm equis, pars curru

curru contendebamus *tribus milliaribus Gravelingam* opidum Flandriæ.

GRAVELINGA.

QUo antequam venis, neceſſe habes pontone transjicere flumen Aa, opidum ferè lambens, & diſcriminans Galliam & Flandriam. Ingreſſurus portam opidi audies tot campanarum pulſus, quot equites veſtrûm advenient. Heic cœnaturi divertebamus ad hoſpitium, cui *Imago Angeli* præfixa eſt; ubi obſonii nihil, niſi aliunde coëmeris, habebis. Opidum perpetuo præſidio hodiè cuſtoditur nomine Regis Catholici. Præfectus ei erat Gornowallius, gente Flander. Arce validâ à Carolo V. Imperatore anno 1528, & quinque propugnaculis firmatum, famam opidi munitiſſimi adeptum eſt. Auxit opidi celebritatem inſignis conflictus anno 1558 juxtim initus finitusque, quo Thermus Galliæ Mareſchalcus exercitûsque legatus, auſpiciis Philippi Regis Hiſpaniæ, diligentiâ audentiâque Lamoralli Egmondani, victus fuit, ſpoliis exutus atque captus. *Marchant.l.1,in Flandr. Met.l.1,p.34.*

Sidneius Anglus cum milite Vliſſingâ veniens ſtratagemate inire voluit opidum, anno 1586, verùm à præſidio vapulans retronavigare coactus fuit. *Met.lib.13,p.530.*

Quidquid lanarum ex Angliâ Galliâve in Flandriam advehitur, heic portorium ſolvit.

Manè aëre ſereno, itinere verò ab arenâ incommodo, Gravelingâ relicta perreximus, & circa undecimam diei horam 3 *milliaria*, Dünkerckam uſque, emenſi ſumus.

DUNKERCKA.

OPidum nomen acquiſivit ab Abbatiâ *Dünen*, (Græcis θῖνες, Latinis arenacei litoris colles,

les, (quæ uno lapide & amplius iſthinc diſtat, & templi turri excelſâ, graduum 273, è cocto latere; ex qua candicantes Angliæ circa Dovuram montes cœlo ſereno clarè conſpicere habes. Oblectavit nos opidum nitidum plateis & ordine, inprimis templi altare ſumtuoſum & amplum, ex marmore variegato, lapide Lydio & alabaſtrite in altum ſurgens, impendio pluſquam viginti millium florenorum, tantoque ſplendore, ut adſpiret ad faſtigium admirationis. Si otium eſt, cœnobium Franciſcanorum utriuſque ſexus heic luſtrabis. De cetero, opidum parum eſt munitum; quippe incumbentibus undique arenariis collibus varii rivuli ſabulum ſecum trahentes locum circumfluunt, & portum navium majorum, quæ recedente æſtu plerunque in ſicco deſtituuntur, minimè patientem efficiunt. *Thuan. lib.* 77, *pag.* 322. Carolus V, 1535, propugnaculum & præſidium ibi locavit. Illi augmentum dedit nuperis annis Spinola, novâ defenſione in mare protensâ. iſti, quod erat ſex cohortum è Germanis & Neapolitanis, præerat Antonius Gonzaga Hiſpanus. Famam tamen à captura & ſalitura halecum, mercatu & teloniorum per totam Flandriam immunitate, non tam habet, *Thuan. lib.* 77. *Marchant. lib.* 1, *p.* 68. *Met. lib.* 11, *p.* 455. quam à crebris præſidiariorum piraticorum excurſionibus in Anglos, Hollandos & Zelandos, quorum prædâ & ſpoliis opimi facti ſunt. *Guicciard. heic. Meter. lib.* 16, *pag.* 650. *& lib.* 19, *pag.* 828. *& lib.* 21, *pag.* 969.

Non rarò autem militem extraneum habuit hoſtem. Anno 1558 Termeſius Gallus militem in opidum induxit, idq; non modò ſpoliandum, ſed deſtruendum & comburendum commiſit. *Guicciard. heic. Meter. lib.* 1, *pag.* 34. *Thuan. lib.* 20.

Huic

Huic ſucceſſit Chamoſius, qui anno 1583, nomine Ducis Andini ibi legionem ſuam habens in præſidio, rixâ de induſtria excitatâ ob prædam à nautis præſidiariis factam, arma contra opidanos capit, nonnulliſque interfectis præſidiarioque Belgico milite ejecto opidum ſibi ſubegit. *Thuan. lib.* 77. *Met. lib.* 11, *pag.* 439. Qui tamen, non multò pòſt copiis Parmenſibus obſeſſus, & ad extremum neceſſitate victus, cùm nulla ulterius auxiliorum ſpes eſſet, cum Parmenſi de deditione tranſegit, his conditionibus, ut ipſe cum ſuis vitâ ſalvâ, gladiis tantùm accinctus, urbe exiret, *Thuan. lib.* 77, *p.* 324. *Meter. lib.* 11, *p.* 456. Mauritius Arauſionenſis, anno 1590, opidum noctu ſcalis admotis invadere animum habuit; ſed vento adverſo res aperta & infecta manſit. *Met. lib.* 16, *p.* 669. Ubi prandio ſatis lauto heic, *apud Iacobum de Bruën, ſub inſigni Clavis*, refecti, equis & curru conſcenſis, arenaceos litoris colles pro viâ habuimus *quinque continuis milliaribus* Neoportum uſque; ubi à *l'Eſcu de France* cœnati ſumus, & cubuimus.

NEOPORTUS.

MEdio itinere ſingulare ſpectaculum, ſed non ſine periculo, ab exploſionibus tormentorum fuit in litus è mari, cui incumbebat Hollandica navis cum Dünkerckana, quæ ab æſtu in ſicco tantùm non tota reſidebat, prælians; quam deinde æſtu redeunte cum exuviis pro trophæo ſub veſperam avehebat.

Opidum olim *Zandhooft* ſeu *arenæ caput* dictum. Nomen *Neoporti* trahit à novo porto ſive opido, non à portu. antiquitus ſiquidem Latinè *Porti* vocabulo dicimus concluſum mercibus opibuſque recipiendis & exportandis opidum.

Portum habet ſecurum, ſed oblongum. Oſtentat Pharum lapideam, è quâ ad regendos navium curſus & præcavenda vada ignes ex arundine ſtipulâve noctu emicant, quamdiu maris fervor allabitur. Plateæ ſymmetriam habent & ordinem. Plebecula halecum capturâ & mercatu alitur. à navigatione ceſſans, in texendis tragulis, verriculis, ſagenisque canabinis, reſtibusque contorquendis occupatur. Legibus miris à Philippo Alſatio olim dotata. quibus cavetur: Si quis noctu vulneratus, hoc alii imputaverit, ut accuſatus ferro candenti ſeſe purget, ſi ſcabinis dignum videatur; aut recuſans manum amittat. Ut furti poſtulatus ab actore apud judices jurato, vel expurget ſe ferro ſimili, aut laqueo ſuſpendatur. *Marchant. lib. 1, p. 55, & ſeq.* Præter templum ſpatioſum & cœnobia Franciſcanorum hîc nihil notabile. Famam verò habet à memorabili prœlio anno 1600; quo Mauritius victoriâ potitus, Albertus Auſtriacus fugatus, Hiſpani victi fuſique ſunt. Strages hæc comparatur cum illa, quâ retrioribus ſæculis anno 1298, eodem menſe & die, Adolphus Comes Naſſovicus Albertum Auſtriacum Imperatorem fudit. *Met. lib. 21, p. 962.* Erepta Hiſpanis centum & quinque ſigna militaria peditum, cum IV equitum; & Hagam-Comitis teſtimonium victoriæ transmiſſa. *Kærius in Fland. pag. 44. Met. lib. 21. p. 953, & ſeqq. de his fusè. Loorberkrantz, pag. 164.* Trophæum ſequens Mauritio erectum eſt: *Anno* cIↃ IↃ c, *2. Non. Quint. Mauritius Arauſ. Pr. in Flandriam terram hoſtilem traducto exercitu cum Alberto Arch. Auſtr. conflixit, copias ejus cecîdit, Duces multos, primumque Franc. Mendozam cepit: reverſus ad ſuos victor ſigna hoſtium centum quinque in Hagenſi Capitolio ſuſpendit Deo bellatori.* Rem militarem

litarem tenentes, ſingularia prudentiæ Mauritianæ argumenta notant ſeptem in hoc prælio, quibus victor evaſit. quæ ſunt : 1. Ventus contra hoſtes. 2. Sol in oculos hoſtium reſplendens. 3. Sex tormenta bellica non in arena ſed in ſolido lignis ſubſtratis benè locata. 4. Nullus fugæ locus. 5. Nulla ſpes ſalutis (juratum enim erat, omnes occidere, præter Mauritium *wegen der tugendt*, & Henricum Fredericum *wegen der jugendt, ou pour luy ſervir de trophée. (l'Hiſtoire de Pays-bas, lib. 8, fol. 675.)* 6. Callidè à Principe Mauritio diſſimulata cædes militum Comitis Erneſti. 7. Acies mirandum in modum inſtructa. Locus prælii diſtat uno lapide ab opido, intra pagos Weſtende & Wilkens-kerck, viâ quâ itur Oſtendam. quem & ſequenti luce viâ ſupra modum moleſtâ ab arena greſſum ſufflaminante prorependo ſuperavimus: ad ſiniſtram ad colles arenaceos Crux nigri coloris lignea in perpetuam cladis Hiſpanicæ memoriam erecta conſpicitur.

OSTENDA.

Oſtendam Neoporto tertio lapide diſſitam ubi venimus, ante prandium, quod tenui apparatu, ſed magno impendio, *in diverſorio cui pro inſigni Stella eſt*, conſtabat, ſalutatum & rogatum ivimus Præfectum Franciſcum Monterum Hiſpanum, nobis copiam faceret viſendi propugnacula. affatu obtinuimus ducentem Hiſpanum, & ſingula multis nos docentem;

Hic illius arma, hic currus fuit.

Nomen habet à termino Soli orienti oppoſito, ut è diverſo pagus ad occidentem vergens dicitur Weſtenda. Tecta ædium arundineo tegulo adhuc hodiè ferè omnia obducta nihil ornati habent. Opidum portu locuples à piſcatoribus pri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

mùm inhabitato, qui autores dicuntur ſalſilaginis & halecum conditorum. *Met. lib. 22, p. 990.* Eſt alioquin exiguæ magnitudinis, ſed magni nominis; vallis & propugnaculis eminens, ita ut munitiſſimus totius Europæ audiat locus. Schola militiæ & altera Troja hodiè ab effuſo copiosè ſanguine & longâ obſidione. hæc annos tres, menſes duos, dies quindecim duravit. annos obſidionis cœptæ ex hoc lemmate nota:

OſtenDe nobIs paCeM.

annos obſidionis ſolutæ:

OſtenDaM InItIa paCIs.

(*Meter. lib. 24, pag. 1095.*) Numerus cæſorum ibidem à parte Hiſpani refertur 78124: dixerim ego cum Admirallio Galliæ Mr de Chaſtillon; Diuturnæ magnarum urbium obſidiones ſunt magnorum caſtrorum cœmeteria & ſepulturæ. *Remitto te hinc, amice lector, ad Meter. lib. 21, & tres ſeqq., ut & libros Mauritiados den Loorberkrantz, pag. 282, & ſeqq.* Ordinum Unitorum numiſma non poſſum quin heic adponam ob Oſtendam defenſatam & Slüſam captam: *Dei Omnip. gratia, Ord. Fœd. Provinc. Belg. Illuſtriſſ. P. Mauric. Aurang. ductu, poſt ſtrenuam* XXXVIII. *menſ. Oſtendæ defenſ. fugatis, cæſis & repulſis Hiſp. cop. Cadſand, Yſendijck, Ardenb. Sluſam &* XII *triremes Hiſp. pro ruderibus Oſtendæ, capiunt muniuntque, anno* 1604. (*Met. lib. 24, p. 1096.*)

Viſâ hac novâ Trojâ cum Capuzinorum æde, iter *quinque milliar.* Brugas aggreſſi ſumus, illasque ſub veſperam felici pede ingreſſi: contigit enim cænare & pernoctare lautè & commodè in diverſorio, cui *aurea portula* nomen eſt.

BRUGÆ.

Huc ubi ventum, equorum numerum campanæ pulſus æquant; nec niſi ſalutato & ſciente

Præ-

Præfecto ullus in urbem ingreſſus, ullúſve ſine ſcriptis nominibus accubitus. Nomen non à multitudine ex lapide & ligno pulcherrimi operis pontium, paſſim per urbem viſendorum, ſed à ligneo ponte, olim *Brugſtock*, (unde ei nomen *Brugæ*, non *Brugarum*, dicit Marchantius,) qui tranſitum antiquitus pandebat commeantibus ab Audenburgo Thorhoutoque ad nundinas Rodenburgias, traxiſſe volunt. *Guicciard. heic, & Marchant. lib.* 1, *p.*121. Sita eſt urbs tribus leucis ab ora maritima in latiſſima quadam planitie, ambitum murorum introrſum habens quatuor præterpropter Italicorum milliarium cum quadrante, extrorſum verò milliar. paulo minus ſex. *Guicciard. heic.* Eam diviſam in ſex regiones quas ſextas vocant, perrepit fluvius Reya, fuſcus & cunctabundus, multaſque in urbis regiones deductus, & plurimis lapideis pontibus arcuatis inſtructus, ripis hinc inde muratis; ad Damum Sluſamque & Oceanum tribus milliaribus diſſitum æſtu augeſcente navigabilis, vel immiſſus in novum alveum, à porta Leonardina ad Sluſam uſque maximo impendio perfoſſum, neque obnoxium propter ingens repagulum mari reciprocanti. *March. p.* 122.

Eamus ad templa; quæ ſunt circiter ſexaginta; in iiſque tria Canonicorum Collegia, Donatiani Romani, Deiparæ Virginis, & Servatoris. Præpoſitus Donatianus, perpetuus Flandriæ Cancellarius, ad Epiſcopale faſtigium evectus, oſtendet tibi in æde ſua tumulum Joh. Lud. Vivis, gente Hiſpani, domo Valentini, heîc cum uxore denati. Chriſtophori Magni effigiem lapidi inciſam in templo D. Virginis videre habes. nota, ſi lubet, ſtaturam, & compara cum Pariſienſi. Chorus principalis in utroque hoc, ut &

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Servatoris, tibi oſtendet utrimque depicta inſcriptaque inſignia Equitum Aurei Velleris, eo ſplendore illic ornatorum. Jeſuitarum Cœnobium ſuperioribus annis Reipublicæ ſumtibus conditum, meretur videri: Patres oſtenſo theatro Comico, Claſſibus, & bibliothecâ Facultatibus divite & variegatâ, nos deduxerunt in hortum deambulatum, ubi tuliparum amœnitas, pro anni tempore, colloquium, antequam dimitteremur, mantiſsâ beavit. Supra ad circumitum ædificii galeam cum culicibus circumvolitantibus depictam videbis; interpretabantur quidam denotare robur Hiſpaniæ cum Principibus & Rebuſplicis. In Abbatia S. Bartholomæi tabellam membranaceam Luberti Hautſchilti Mathematici & Abbatis ejus loci miraberis, cujus deſcriptionem è Marchantio hanc habe: Præfert figuram mulieris, ſtantis, nudæ, paſſis capillis, pedibus inſtabilibus: capiti ſerpens auritus bipeſque, caudam ſuam mordens, ſupervolvitur; ubera duo lupi ſugunt. characteres G, capiti: B. manui dextræ: Y, levæ: I, pedi dextro, D, ſiniſtro aſſcribuntur: quibus Gandavum, Bruga, Ypra, Inſula ſive Lila, & Duacum denotantur, Flandriæ matrices. Lateri dextro proximè occurrit hic verſiculus;

Gyb ſiet ex Gybid, cùm Deca Decas ibit.

Mulieris imago duobus circulis, notabili intermedio diſtinctis, circumſcripta eſt; & in propinquiori hi verſus magis veri quàm terſi circumeunt:

Gybid væ tibi; nam de te facis ipſa ruinam:
Deficiunt vires, nec probitate vires.
Vberibus plenis lac noſtrum das alienis;
Lacte lupos refoves, felleque paſcis oves.
Non eſt, dum ſpiras, qui noſtras mitiget iras.

Væ

Væ capiti, manibus, proh dolor, ac pedibus.
Dextra manus vana, nec læva fuit benè ſana;
Pes tuus inſtabilis quilibet, ac labilis.
Heu fortuna mala, cur nos fallit tua ſcala!
Eſt ſedes tibi, lis & gradus inſtabilis.
Heu vicino bis das anno vulnera nobis;
More modoque ſecas, enſe ferroque necas.
Infelix natus à paucis es veneratus;
Nuda cares caris, lacte parente paris.
Gybid dilecta, quia mens mala, nec via recta,
Hoc in perpetuum ſit diadema tuum.
Eſt tibi principium, finis, caput, ac tibi cauda;
Devorat hoc illam, deſtruit illud eam.

In ſuperiori circulo duodecim opida, inter quæ ſunt illæ quinque Flandriæ metropoles, continentur: Supra illam hi verſus:

Forma cecas clavis; hinc bona ſurget avis.
Hoſtibus introitus hæ villæ ſunt prohibentes;
Sed nequeunt forte majorum traditione.

Inter utrumque circum hi pentametri:

Iudaico more, qui legis, iſta lege.
Sena bis ſedis clave reſolve, ſeras.

atque hoc diſtichon:

Landria les letu, lectes allacia rena.
Landria los lorum, ormidas raude ruentes.

quibus ſingulis F littera, tamquam clavis bis ſena, præpoſita, hunc ſenſum exprimit:

Flandria fles fletu, flectes fallacia frena.
Flandria flos florum, formidas fraude fruentes.

Porrò hujus tabellæ Flandriæ, & forſitan ſynecdochicῶs Belgicæ calamitatum, quibus jam pridem obruitur, prænunciæ apocalypſim, quidam pro ſenſu diſſenſuque quiſque ſuo, ut ferè contingit in civilibus diſſidiis, meditati ſunt. hoc tamen non obſcurum videtur per hunc verſum,

Gyb fiet ex Gybid, cùm Deca Decas ibit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

præſagiri, Inſulam ſive Lilam ac Duacum à Gandavo, Bruga, Ypra diſtractum iri poſt decies decem ſive centum annos, numerandos à tempore ſcripti hujus prognoſtici, ſignificato per literas numerales illius verſiculi:

ForMa CeCas CLaVIs, hInC bonaſVrget aVIs: ab anno puta milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo octavo: Conſtat enim, centum poſt annos, nimirum ad annum ſexageſimum octavum ſupra ter quingenteſimum, ſonuiſſe funeſti apertique civilis Martis claſſicum, & decimo poſtea anno Inſulam ſive Lilam atque Duacum à ſocietate trium illarum ceterarumque Flandriæ urbium ad Arteſios Hannonaſque diſceſſiſſe. Sed jam manum illâ de tabulâ. *Hucuſque Marchant. p.* 128, *& ſeqq.* Si FRATRIS CORNELI ADRIANI, Dordraco oriundi, celeberrimi quondam anno 1578 ad populum Doctoris, *de quo Meter. lib.* 8, *p.* 303, *& ſeqq. vide*, domicilium & cathedram luſtrare placet, ingredere cœnobium Franciſcanorum.

Ædibus his ſacris ubi operatus es, togam ſume in forum iturus ad Prætorium curiale in *Burgo*; cujus nomen, Scabinorum domus; in qua Juſtitiæ ſacra peraguntur Senorum Magiſtratuum nomine; ac primò quidem ipſius Urbani; hinc Franconatus, & Curiæ rei clientelaris; Præpoſituræ item Divi Donatiani; ac Toparchiarum Siſſelcenſis, & Mandaſchenſis: ſic ut uno nonnumquam & eodem die variis in hoc foro ſuppliciorum generibus affici videas ſingularum illarum juriſdictionum facinoroſos. *Guicciard. de Brugis: Abrah. Goos, p.* 71. *in Fland.*

Forum rerum venalium pulchrum habet adſpectum, ita ut ſex primariæ urbis viæ ad totidem ejus præcipuas portas deducantur. Foro imminet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

minet turris graduum 343. Ad horologium ubi veneris, urbem & circumſita loca oculis habebis diſtinctè uſurpanda: Primo graduum aſcenſu ferrum monſtratur, murum & columnam juxtim tenens, cujus medium maligni Spiritûs vi ruptum & ablatum.

A foro aſcende Curiam & Palatium *la Franche*; miraberis in utroque icones & ſtatuas Imperatorum, Regum, Archiducum: digna ſingula viſu & notatu.

Forum Mercatorum ſub meridiem veſperamque convenientium ingredere: *Burſa* dicitur (Ludovico Vivi *Lanimedium*) ab ædibus eo loci ſplendidis familiæ Burſæ, extinctæ, tres burſas ſeu marſupia inſignibus & ſupra ædium fores oſtentantis. *Marchant. pag.* 122. Mercatorum cauſa heic emporium, quod *ſtapulam* vocant, olim ſtabilitum eſt: Eſt autem ſtapula privilegium urbi collatum ſiſtendi & ſtabulandi merces exoticas, venumque illic tantummodò proſtituendi, niſi inſtitor vectorque malit recurrere unde venerat. *March. p.* 122. Emporium hoc ſeptemdecim regionum negotiantes tribus continuit: Singulæ ſuis ædibus & collegiis clarebant, Antverpia cum ancillaretur mercaturæ Brugenſi: Eò verò ubi migrarunt hæc ſodalitia, Hiſpani in parte ſubſtiterunt, adhuc hodie divites lanarum Hiſpanicarum mercaturâ, quarum ceu magni inprimis momenti mercium heic eſt emporium. Accedit ab Anglis, Caleto amiſſo 1558, Anglicarum quoque lanarum emporium huc tranſlatum, cum non pœnitendo urbis & civium fructu. *Guicciard. heic.*

Præter Mercaturam octo & ſexaginta collegia mechanica heic numerabis, inter quæ præcipua ſunt ſodalitia lanionum, piſcariorum, proxenetarum

tarum & nauclerorum. Texuntur arte mechanicâ panni goſſypini, ſubſerici, ſerici, lanei, linei, tapetes rariſſimæ varietatis & elegantiæ. His collegiis excludi non debent, ubi libenter habitarunt ac pinxêre, Michaël Angelus & Bonarotus Florentini: Joannes Vaneickius item ſummi nominis pictor, qui primus oleo ex lini ſeminibus extuſo, cepit picturæ colores Brugæ miſcere ac perpetuare. *Marchant. pag.* 132.

Si otium eſt, hortum Sagittariorum vide; qui tibi menſam prægrandem è balenæ oſſe confectam oſtendet. Foſſis aggeribuſque, molendinorum qui ſuperbiunt tumulis, quibus tormenta imponi & hoſtes arceri poſſunt, viſis, portas, quæ novem ſunt, reſpice: intra earum duas, nimirum *fabrorum* & *nequitiæ* (*de ſmee-poort ende de boeverye-poort*) ſitum eſt Caſtellum & receptaculum aquarum, ubi per 37 lebetes aheneos rotæ equo ceu piſtrinenſi gyrante verſatili inſertos, aqua 27 pedes è profundo ſurſum attrahitur in aquæductus, varieque per fiſtulas plumbeas ſubterraneas in publicos puteos uſumque ſalubriter diſtribuitur. *Marchant. pag.* 126. & *Guicciard. b.* In obſidione Oſtendana tantum aquæ ſingulis diebus bijugo inde extractum, quantum coctura cerviſiæ pro univerſo exercitu poſtulabat. In area illic ſubdiali Neptunum Delphino inequitantem, virginem, id quod præ pudore naturâ tegunt, herbâ operientem, alia aliaque videbis: mox aquæ ex inſidioſis fiſtulis aſperguntur nec opinantibus magnâ arte & joco. Vultus & veſtes heic ſacrantur Neptuno, veluti ad S. Germanum in confinio Pariſienſi. Marchantius dicit, non ſecus atque in Poggio regali ad Neapolim, in Belvedejo inſulari ad Ferrariam, in Mirmiroli Palatio circa Mantuam. *Marchant. p.* 126.

Mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Monetarum officinam ædes ſplendidæ atque immunes conſtituunt. ſimile argyrocopium, Gandavum facit illuſtre.

Cives hîc ut ſunt naturâ liberales, morum dexteritate fortunati, ingeniis candidiſſimi, *Marchant. p.* 130. Atticisque perſimiles, teſte Eraſmo: ita fœminæ heic venuſtæ & dotibus meræ Helenæ ſunt. quam ob cauſam excanduit Johanna Navarræ Regina Philippi Pulchri Gall. Regis uxor; ingreſſa urbem anno 1301, & intuita fœminarum in forma præſtantiam & in amictu luxum, fœmineo quodam livore plena exclamavit: *Ego me ſolam Reginam eſſe arbitrata, ſexcentas heic conſpicio. (Marchant. pag.* 124. *& Guicciard. heic.)*

Concludam cum Hadriano Barlando Zelando & Æneа Sylvio urbis hujus elogium: Publicarum privatarumque ædium in hoc opido ſplendor & magnificentia, omnem orationem, omnem dicendi facultatem ſupergreditur: ut paucis omnia dicam, totus hic locus paſcendis oculis, recreandis animis dicatus eſt: pulchra ſunt opida Gandavum, Antverpia, Bruxella, Lovanium, Mechlinia; ſed nihil ad Brugas. Sic ille. Iſte verò, pòſt Pius II Pontifex, totius ferè Europæ peragrator, illam inter tres urbes numerat, quas unquam viderit pulcherrimas.

Verum utut hæc famam ei dant; ſicut & cunæ Philippi I, Maximiliani I Imper. Rom. filii, heic anno 1478 nati: Ita rurſus non parum vituperii captivitas Maximiliani I, Imperatoris, anno 1488, cujus conſiliarii heic non pauci truncati. *Meter. lib.* 1. *p.* 7, *& ſeqq.*

Motus ſub Andino & Cimæo Ducibus diverſos ſuſtulerunt Brugenſes: tandem æquis ſatis conditionibus Philippo II reconciliantur,

quas

quas amicus lector *apud Thuan. lib. 79, & Meter. lib. 12, p. 266*, leget.

Relictâ Brugâ urbe delitiosâ, cymbâ per foſſam novam, Spinolâ autore factam, iter Gandavum octo leucarum inſtituimus; commoditas, & pro mercibus ultrò citroque vehendis firma ſecuritas: caſtella ſiquidem & receptus (quorum nomina adjicere ſuperſedeo) ripam munientes numerabis viginti & amplius; nec minori cohortes ſunt numero cum turmis equitum ſex ibi in præſidio. Securum hoc nobis ut iter eſſet, ſex militibus opus erat pro ſalvo conductu. (vulgò dicuntur *körling*; item *waghälſer*.) hi effundunt ſe clàm in vias publicas, & ab hoſte auferunt quod poſſunt: ſi aliquem offendunt ſine litteris commeatûs, eum abducunt vivum vel mortuum: ſi vivum non poſſunt, occidunt, & aurem abſcindunt, Præfecto Brugas quam offerunt, à quo pro ſingulis individuis 50 fl. reportant. milites ſunt pedeſtres, armati gladio curto & ſclopo; ſed ſine igniario fomite; hic enim ſi noctu aleretur, facile viſu & odore à viatoribus obſervaretur.

GANDAVUM.

Civitatem hanc (cum qua, Eraſmi verbo in litteris ad Utenhovium, in tota Chriſtiana ditione nulla poteſt conferri, ſive ſpectes amplitudinem urbis, ſive politiam, ſive gentis indolem) ſub veſperam navigio ante portam relicto ingreſſi ſumus, divertentes benè habituri; quod & factum, *ad inſigne Stellæ.*

Urbs Latinis *Ganda* & *Gandavum* dicitur, Julii Cæſaris tempore *Gaida*; (qui & ejus conditor Petrarchæ verbo eſt.) pòſt à Vandalis occupata, *VVanda* dici cœpta eſt. mutatâ leviter voce, Galli ac Flandri eam *Gand* & *Gend* appellarunt. *Guicciard. heic & Marchant. pag. 111.*

Sita

Sita eſt loco oportuno, quatuor milliarium navigatione, anno 1551, quadriennii labore ſumptuque perfoſsâ, à Saſſo marique diſtat: Scaldim, Lizam, Mourwateram, Liviamque navigabiles fluvios in ſinum ſuum recipit; quæ oportunitas granorum ſive frumenti ſtapulam ipſi conciliat. (*Marchant. pag.* 113.) Circuitus mœnium ingens eſt. invenitur ſcriptum: initâ anno 1427 inter Bergæ Opzomiæ, Dieſtæ & Weſemalæ Barones Brabantos ſponſione, ſumptu mille & trecentorum florenorum, compertum eſſe Gandavum Lovanio in circuitu tribus virgis minus; Leodio quinque; Coloniæ Agrippinæ quindecim, Lutetiæ Pariſiorum ſeptem virgis antevertiſſe magnitudine. *Marchant. p.* 113. Confertur hodiè cum Mediolano. Ambitus, ſi introrſum dimetiaris, continet Italica milliaria paulo plus ſeptem; extrorsùs verò ſi metiaris, deprehendes decem & amplius. non verò, ſi populum numerare voles, cum Mediolano eſt æquanda; ſunt ſiquidem immenſa in Urbe ſpatia ædificiis & cultoribus vacua. Numerantur auguſtiores cum minoribus templorum, cœnobiorum, xenodochiorum, aliorumque ſacris uſibus deſtinatorum locorum moles quinquaginta quinque. Primarium verò locum obtinet D. Bavonis quod vocant templum. in quo Carolus V anno 1500 ſacri baptiſmatis aquâ lotus: Philippo II præſente, Anno 1559 Ordo aurei velleris debitâ pompâ repetitus; Equitum numerus choro continetur. Antequam in Epiſcopatum ſurgebat, præpoſiturâ luculentâ potenteque conſtabat. Heic Viglius Zuichemus, ICtus celeberrimus, in viduitate ſenectaque ſacris initiatus eſt, & ad illam adminiſtrandam electus. heic ſplendidum ſepulchri monumentum, in quod illatus

tus eſt, contemplari habes. Augmentum templorum Jeſuitarum Collegium fecit; quod, ubi commodum, uſurpabis. In D. Michaëlis æde picturas cum ſtupore videbis, miraberis & judicabis. Arx famam dedit urbi, dum Patricium ei Carolum quintum Imperatorem produxit; dicitur *la cour de Prince:* ædificium trecentis cameris ſuperbum eſt: è quibus illam, quæ quatuor ulnarum vix latitudinem & longitudinem habet, Invictiſſimi Cæſaris primum domicilium tibi monſtrari cura. Subtus juxta ædes Palatinas leones oſtenduntur; ſeniori nomen *Auſtriæ*, junioribus binis *Burgundiæ* & *Flandriæ* erat. Enutriri ſolent hîc plures exoticæ & feroces belluæ, ut obtinet mos apud Florentinos. Fortalitium quinque propugnaculis & foſſis profundis munitum; cui cum præſidio ſex cohortum Hiſpan. præfectus erat Gaſpar de Waldeſo Hiſpanus. urbis dicitur frenum; nec injuriâ; Flandri ſiquidem ſunt turbulenti. Serres ait in vita Caroli VI: *La Flandre nourrit tousjours quelque monſtre.* Communi verbo aliàs quatuor hæ urbes in Europa audiunt rebelles; Pariſii, Gandavum, Leodicum & Pictavium. Audi Serrem in vita Caroli V & Ludovici XI: *Ceux de la ville de Gand, peuple naturellement motif.* Item: *Grand ville & autant groſſe de humeur, chagrine & querelleuſe.* Item: *Peuple remuant, & ſecond en inconſtance aux Ligeois.* Exempla rebellionis in vita Caroli VI ponit: Ejecerunt Comitem Dominum ſuum hereditarium, ob litem coctoris cereviſiæ; Carolus Audax eos ſubegit, ſed Carolus V Imperat. ſubactionem ſigillo munivit, ſecuritatem caſtello perpetuavit, veluti Neapolitanis factum cum caſtello S. Elmi, *la Briglia* quod vulgari vocant.

E turri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

E turri *Bellaforti* urbs & caſtellum cum ſituatione circumcirca emenſurari poſſunt. Altitudo 500 eſt graduum. continet in ſe campanam horarum nunciam, cui Rolando nomen, undecies mille pondo gravem, olim armatis collegiis ſæpiùs quæ claſſicum ſonuit. hæc inſcriptio eſt in ambitu:

Rolant, Rolant, als ick kleppe dan is't brant,
Als ick luye, dan is't Oorloge in Vlaenderlant.

Kærius in Flandria. In culmine *draconem* cupreum inauratum, alis expanſis, magnitudine tauri, portat, tempore Balduini Flandriæ Comitis Conſtantinopoli huc miſſum.

Fora rerum venalium hîc videbis tredecim. inter quæ potiſſimum eminet id quod vulgò diebus Veneris, hebdomadario urbis mercatui dedicatis, frequentatur, *der Freydags-marckt*. In hoc foro Hiſpaniarum Infans Iſabella ſtatuam poſuit Carolo V Imperatori avo ſuo paterno, glorioſæ memoriæ Principi, cum inſcriptione:

D. Carolo V. Imp. Caſ. Aug. Pio, felici, Turc. German. Gall. Ital. Hiſp. Sicil. & Ind. Regi, Flandr. Comiti, PP. Sac. Imp. Vindici, quietis auſpici, D. N. Principi potentiſſ. victori ac triumphatori perpetuo Magno; Max. univerſi Chriſtiani orbis bono, Deo volente, cælo favente, huic urbi ſuæ Flandr. max. feliciter innato.

Altero latere: *Alberto Auſtriaco, Maximiliani II. Imp. F. & Iſabella Clara Eugenia Philippi II Hiſp. Regis filia, Auſtriæ Archiducibus, Belgiæ PP. hanc urbem lætiſſ. civium applauſu ingredientibus, anno Salut. Chriſti* cIↃ IↃ XCIX, &c. *Coſſ. S. P. Q. G.*

Foro relicto te in Curiam confer, renovatam anno 1618. In ſummitate videbis *A* & *I* coronatas, (*Albert.* & *Iſabell.*) ſubtus, *Sol* & *Luna*; item,

item, *Semel* & *Semper*, ſcripta ſunt vocabula. Inferius ingredienti mox obvenit Juſtitiæ theatrum: parietibus Fortitudinis imago & Conſtantiæ adpicta: *Pro Virgine virgo: Pro aris & focis.*

Virginis æternæ muros & templa tuemur.
Innuba Virgo armis, innuba Virgo ſacris.

Ibidem ſtatuæ in ſago & toga cum hoc verſu:

Quam tu olim hanc urbem cernis, non altera Divûm
Auſpiciis cœlo tantum caput efferet alto.

Ingredienti monſtrabuntur ibidem ſpolia Alberti honoribus ſuſpenſa:

1. *Ardeſio obſeſſo & clementi Marte ſubacto.*
2. *Viſo, icto, victo celeri virtute Caleto.*
3. *Hoſtibus erepto Solido, atque è fluctibus Hulſto.*

Omnia verò hæc rurſus amiſſa ſunt præter Hulſtum. Superius ingredere Capellam, ſi licet, & Conclavia, à ſtatuis & inſcriptionibus digniſſima viſu: Ibi Neptunus & Ceres, Albertus & Iſabella, ad dextram, & alii: Maximilianus & Rodolphus ad ſiniſtram. Ibidem tabula elegantiſſimæ picturæ matrimonii Auſtriaci, refert Principum, filiorum Manaſſe de ſtirpe Joſephi, propoſitionem ab una parte: ab altera nubunt filiæ Sulpha familiæ ad tribus patrum ſuorum. Effigies ibidem Judæorum connubentium ex una, ex altera domûs Auſtriacæ, ut Caroli V & Philippi II. In medio Albertus cum Iſabella. ſub quibus ſequentia: *Deo jubente, Rege ſequente, Principe obſequente.* & ad latus transverſim:

Volvenda dies
en attulit ultrò.

Ita

Ita viſâ curiâ deſcende ad pontes ; qui hic nonaginta octo majores, præter compluſculos minutos, enumerantur. hi juſtæ magnitudinis actuarias naves, annonâ & mercibus oneratas nullâ difficultate transmittunt. In ponte, qui dicitur *Doegbruck*, ſtatua ex ære eſt filii, patrem oculos præligatum decollantis, & inde vitâ donati. Molæ, aquarum vi quæ rotantur, potiſſimum ſex ſunt : quæ vento circumaguntur, ſuprà centum viginti, ne quid dixerim de machinariis, quas vel homines vel jumenta verſant. *Guicciard. heic.* Inſulæ intra urbis pomœrium ſunt viginti ſex, à fluminibus & canalibus factæ, ac publicis privatiſque domibus occupatæ.

Portæ octo obſerant urbem. Domus pluſquam triginta quinque millia civibus & inquilinis largiuntur manſiones. *Marchant. pag.* 113. Areæ ſagittariorum binæ exercent cives ; uti his quæ proximè adjacet palæſtra, athletas ſingulis diebus Dominicalibus.

Ab ædificiis eamus ad Politiam, Mercaturam & Opificia. Sedem habet Gandavi Provinciale totius terræ Conſilium, conſtans ex unico Præſide, duodecim Senatoribus, Procuratore generali, Advocato fiſcali, & aliis adminiſtris. Deferuntur ad hunc Senatum omnes totius Flandriæ provocationes ; ſed provocare rurſus ab eo fas ad ſupremum Conſilium Mechlinienſe ; ubi ceſſat omnis deinde lis, & acquieſcimus in cauſa. *Guicciard. heic.* Urbis verò & Reipublicæ gerundæ forma multoties per Principes immutata eſt. hodiè ejus regimen & ordinaria juris adminiſtratio penes honeſtiſſimos quoſque & nobiliſſimos cives eſt, tum & magnum Prætorem urbanum, qui vulgò audit *den hoogh-bailju.*

Mercatura crevit opportunitate ſitûs, fluminumque ;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

numque; pannorum item laneorum lineorumque textrinis, aliisque artificiis. Flumina grana important; quorum heic ſtapula, pro omni frumento, quod Scaldi invehitur, quadrans; aliis verò fluminibus, ſextans à publicis Curatoribus in urbis uſum pretio retineri poteſt, cetero liberè dimiſſo. *Marchant. pag.* 113. Textrinis multum etiamnum augmenti habet. texuntur enim panni heic è lana & lino, tum ſubſerica quoque aulæa, grograni, mocajarri, fuſtanei, telæ cannabinæ levigatæ, & id genus alia. *Guicciard. heic.* Opifices Gandavum alit numeroſos, quinquaginta collegiis incluſos; extra quæ eſt collegium textorum, quod ſeorſim in viginti & ſeptem ordines ramos ducit, & ob amplitudinem ſuam & dignitatem reipublicæ tertium membrum conſtituit.

Ne vero inſcius ſis; Mercurio non tantum heic litatur, ſed & Muſis, quæ domicilium in Abbatia D. Petri in monte Blandinio ſibi conſtituerunt; ubi pulcherrimæ Bibliothecæ theſaurus; quo nomine ſodales Dominicani ſe quoque jactant, nec non Carthuſiani & Carmelitæ. Guicciardinus non erubeſcit dicere, florere Gandavum hoc tam honeſto theſauro ſupra omnes quotquot ſunt urbes Belgicæ. Inde fortè illis encomium, quòd ſint homines valdè civiles, legum & juris ſervantes, ſeveri, graves, & bellicoſi. Barlandus Zelandus heic non deeſſe videtur, aſſeverans, viros eſſe facundis ingeniis, antiquis moribus, magis frugalibus quàm parcis: benè hæc omnia, ubi nihil rebellionis intermiſcetur: hanc Gandavenſibus innatam Meteranus paſſim, Thuanus, & Serres, in hiſtoriis docent: Cauſam adhuc hodiè bellorum & omnium malorum hanc verè dixeris. Gandavenſes ob rebellionem à Friderico Maximiliani I patre obſeſſi, *(Met. lib. 1.)* ipſimet mem-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

membra aliquot è Republ. capite privant & honoribus. *ibidem.* Pax ei ſancitur, (quam Pacificationem Gandenſem vocant, *Thuan. lib.* 68,) anno 1576. *Met.pag.*246,*lib.*6. mox rurſus rumpitur, anno 1579. *Met.lib.*9,*p.*333,& 358. Hiſtoriam Gandenſem hîc ſcribere mihi non mens eſt; legantur Thuanus & Meteranus, ibi acta & motus ſeditioſi Gandavenſium frequentes; mox cum Auriaco, mox cum Parmenſi, cum Andino, cum Condeo Ducibus rem fecerunt; mox inverſo ordine actis ſe oppoſuerunt: ita ut, Serris mentem ſupra à me notatam heic locum habere, non erubeſcam dicere. Sed è Flandria migrandum in Brabantiam.

Non malè feres, amice lector, ſi, quàm in Brabantiam te mecum abducam, priùs tibi FLANDRIAM CVM INCOLIS levi penicillo deformem, & ita hoc auctario educam. Ne verò aberres in illuſtri hoc comitatu, en metas cogitationum pono, Flandriæ nimirum SITVM, QVANTITATEM, QVALITATEM, DIVISIONEM.

SITVS præbet faciem peninſulæ, ſpectantibus ad Boream mare: ab occidente Agnionam novamque foſſam: ab oriente Scaldim Teneramque: à meridie Lizam, Scarpumque flumina. Sed ad Euronotum ex Aleſtano tractu & Gerardi monte, Hannonibus adjungitur continenti. Ita & *Terram* & *Aquam* reſpicit. Utrique ſua bona innata, videnda, noſcenda, uſurpanda. *Terra* ipſa ferè plana eſt, aut collibus non difficilis, inutiliſque: Si qui montes ſunt, aut impoſitis urbibus habitantur, ut Caſletanus & Gheersbergius, ad quem tractum ſæpius Flandria intumeſcit; aut opportuni ſunt ſuperſtructis molis ſive granariis ſive oleariis, aſſiduo vento agitatis, velut Mons acutus, Cattorum, aliique. Arborum cujuſque

ferè

ferè generis ferax, ſi loca maritima excipias, quæ focum inſtruunt; vel bituminoſis ceſpitibus ſubterraneis ibi foſſilibus, ſciſſisque in teſſeras pedales, & Sole excoctis, ventoque arefactis, at nitroſa fuligine oculos vultumque mordicantibus, quas *daryncas* vocant; vel lignis ex vicinia advectis ignem accendunt. Quâ *Aquam:* Fluminibus lacubusque navigabilibus irrigua eſt; ac ſæpe nemoralis ex laciniis Arduennæ: quam à Rheni ripis uſque ad Eburones, Menapios, Nervios, Morinos, Atrebatesque fuiſſe protenſam, Cæſar aſſerit atque Strabo. Diverſiſſimi generis piſcium copia ex oceano alluente, lacubus fluviisque interlabentibus, tam indigenis, quàm Arteſiis Hannonibusque ſuppeditatur.

Altera meta eſt QVANTITAS: *Longitudo*, cujus alterum latus piſculento mari totum prætexitur, per lunares motus affluente viciſſim & relabente, à Scaldi Antverpiaque ad Grevelingam, Agnioni incumbentem, triginta tribus milliaribus terminatur; *Latitudo*, ubi maxima eſt, à Duaco Scarpóque ad Breskinam, pagum Vliſſingæ oppoſitum, miliaribus viginti quatuor: hæc autem ſingula, unius horæ ſpatio metitur.

QVALITAS tertia eſt meta: & hæc in *aëris ſalubritate* & *terræ fertilitate:* Siquidem neque hiemis rigore nimio exaſperatur, neque æſtatis fervore exuritur: aëre ſalubri, auris marinis terreſtres noxioſque ſpiritus eventilantibus. Terra proma eſt omnis boni: ferens *boves* opimos: parens atque nutrix, ubi ad occidentem Boreamque vergit, partim *equorum*, robore ad ferendam panopliam, agilitate & forma præſtantium, adeò ut pulli aliunde huc adducti, ex tenui origine grandeſcant, ex deformi eniteſcant: partim *ovium*, unâ fæturâ quinque aut ſex ſæpe eni-

enitentium, tres aut quatuor ferè ſemper; in Fuernenſi nimirum caſtellania, ubi ea fæcunditas vulgaris; in cetero penè Belgicæ tractu incomperta eſt. *Cervorum* inſuper, *aprorum*, *leporum*, *cuniculorum*, *apum*, variarumque alituum eſt copioſa. *Butyri* ſapidiſſimi, *caſeique* multiplicis tam vaccini quàm ovilli abundans, feniſeciique in locis declivioribus: luxurians in herbarum odoriferarum medicarumque ſpecies infinitas: tam eximiæ ad opimandos boves, paſcuorum pinguedinis & velut arvinæ, præſertim inter Feurnam, Dixmudam atque Loam, ubi ferè in umbilico Lampreneſa eſt, neque non in terra Franca ad Occidentem Boreamque obverſa, ut nulli terrarum herbam porrigere, palmamque cedere debeat, omnibus ferè anteponatur. *Granorum leguminumque* omnis ferè generis fertilis: *frumentum* tamen domeſticum ſæpe tantæ multitudini non eſt nutriendæ abſque ſubſidiario exterorum: *pomorum* etiam exoticorum, ut cotoneorum, perſicorum, bericocciorum locuples: cytriorum, aurantiorum, limoniorum, ficuumque interdum calidioribus in locis nec inops, nec omninò inſuavis.

Quartam metam tibi dat PARTITIO FLANDRIAE in occiduam & orientalem; non tam ob exactam cœli poſituram quàm ob uſum, ut nimirum diſtinctiùs expeditiusque ſuis quæſturis duo patrimonii dominici coactores perfungantur. Nam quæſtor occidentalis ab Agniona ad Iſaram & in Ypram, Curtracum, Audenardam, adjunctosque agros ſe porrigit, neque omninò abſtinet à Lilana Caſtellania in quibuſdam muniis elocandis. Orientalis verò ceterum ferè tractum regionis complectitur, & inter Dunkerckam Nieuportumque (quæ plaga occidentem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

boreamque evidenter ſpectat) dünos cuniculiferos, annexaque paſcua & ericeta annuo pretio oblocandi habet poteſtatem. Olim univerſa Flandria partim *Franciæ* Regibus, partim *Cæſaribus* fidelitatis jusjurandum dabat; partim ſuperiorem *præter Flandriæ Principem* non agnoſcebat. Hæc *Proprietaria* dicebatur; Principi Flandriæ tam propria & peculiaris, ut neque Galliæ Regi, neque Cæſari, neque, præterquam ipſi, mortalium ulli ſubjectionem fideique ſacramentum debeat. Iſta, *Imperialis* nimirum, dominatûs titulum habebat, tùm quòd diſtinctis Dominis parebat, tùm quòd ſupremæ cognitionis auctoritate, mero in omnibus imperio, liberiuſque quam in parte Gallis obnoxiâ, Flandriæ Comites ibi pollebant. Illa *Comitatus* titulo gaudebat: & in *Teutonicam*, quam abſolutè *Flandriam*; & *Gallicam*, quam Gallo-Flandriam adpellamus, dividebatur. Verùm integram Carolus Quintus Imperator, cum Franciſco I Gall. Rege Madrilii anno vigeſimo ſexto in Octobri ſupra ter quingenteſimum & tertio poſt anno in Auguſto Cameraci iterum pactus, perpetuò emancipavit ab omni fidei juramento, patrocinii jure, ſupremo imperio, ultimæ cognitionis poteſtate, & qualicunque obſequio, quibus Franciæ prius obſtringebatur: non ſecus ac Arteſiam, Tornacum ejuſque agrum: exempta etiam Gallo-Flandria ab omni retractûs jure, quod ex conventione Ludovici Malenſis (quoties herede maſculô Flandria careret) in illam ſibi Galli arrogabant. Quæ pacificatio in libris actorum, tabuliſque Curiæ Pariſienſis, aliarumque in Galliis, & apud ſupremos Cæſareæ Aulæ judices, perſcripta fuit, ad perpetuam memoriam atque robur. *March. lib. 1. p. 29, & ſeq.*

Heîc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Heîc ſummatim urbium & pagorum numerum adjiciemus; quippe nulla Belgii provincia numero, ſitu & opulentiâ Flandriam antevertit. Si acto per Lud. Guicciardinum cenſui ſubſcribimus, *Brabantia* opida, ſeu mœnita ſint, ſive mœnibus egeant, 44, pagos 700: *Geldria* cum *Zutphania* opida 30, pagos paulò amplius 300: *Luxemburgum* opida 23, pagos 1159 comprehendunt. *Hollandia* opida 37, pagos paulò ſupra 400: *Zeelandia* opida 12, pagos 102: *Vtricefium* opida 5, pagos 70: *Transiſelana* cum *Drento Twentóque* opida 18, pagos aliquanto plures centenis: *Friſia* cum *Groeninga* opida 13, pagos 490 continent. *Arteſia* opida 11, pagos 854: *Hannonia* opida 24, pagos 950: *Namurcum* opida 4, pagos 182 complectuntur. At FLANDRIA, opida partim muris ſaxeis cincta, partim illis deſtituta 62, pagos 1154 comprehendit: qui pagorum numerus veriſimilior erit, ſi dynaſtias pluſquàm ducentas quiquaginta, pagis incluſas, templi communione, juriſdictione ſeparatas, pagorum nomine veſtias. His includuntur Baroniæ ſupra 27: Cœnobia pluſquam 130, in iiſque Abbatiæ 57, quarum aliquot poſſident Satrapias principe viro dignas: Collegia Canonicorum unum & viginti: Epiſcopatus noſtrâ tempeſtate ex quinque in ſeptem aucti, quorum tres hîc cathedram, domiciliumque figunt. *Marchant. p.* 11. Quantum verò reliquas præiverit canonis dominici aliiſque emolumentis annuis, palam eſt ex regeſto Ypræ aſſervato. ubi videre eſt, quomodo Maximilianus Auſtrius, ſtatim poſt aditum per uxorem Belgii principatum, ut indicaret Belgii Ordinibus dotalium redituum decrementa, demonſtrat, ad Carolum ſocerum anno 1475 liquidè perveniſſe; Ex Burgundiæ Ducatu Comi-

tatuq́ue junctis 27 milia, 400 lib. Turonenſes; ex Brabantia 12 mil. 754; Luxenburgo 1180; Geldria 13 mil. 885; Hollandia 14 mil. 300; Zeelandia 2685; Arteſia 17 mil. 683; Hannonia 12 mil. 193; Namurco 5936; Ex FLANDRIA autem 42 mil. 390 rediiſſe. *Marchant. lib. 1, p. 15.*

Visâ ita Flandriæ Regione, INCOLAS ejus in *lingua* & *conſtitutione* paucis adjiciemus. *Lingua* eſt *Teutonica*, ceteris Belgis Germaniſſantibus communis, quam Goropius Cymbricam vetuſtiſſimamq́ue dicit, & artificio humaniq́ue ingenii præſtantiâ omnibus præferendam, atque ad ſenſum animi indicandum Transrhenanâ faciliorem, promtiorem, ſuaviorem: neque non quàm reliquas linguas aptiorem ad quamvis cujuſvis idiomatis proſodiam accuratè imitandam. Facit autem aſperitas roburq́ue ſpiritoſum Transrhenanæ, inprimis Suevicæ, ut mutua inter hanc & Flandricam intelligentia ſæpenumerò impediatur. Saxonum tamen, eorumq́ue quæ Ooſterlingi vocantur, & Dacicorum Transſilvanorum magnæ partis, Helvetiorumq́ue ſermo à Flandris non difficilimè percipitur: quamvis *Alb. Crantzius in hiſtoria* ſua anno 1520 edita, conqueritur, Saxones, (quo nomine etiam Brunſvicenſes, Luneburgios, Magdenburgenſes ac Brandeburgios complectitur) puro faciliq́ue ſono verba enunciare ſolitos, non inverſa ſtridoribus, non contorta diphthongis, ſuo tum ævo ſtuduiſſe, ut ſuperiorum Germanorum frendores imitarentur. Quemadmodum è diverſo Flandri urbani, Gallicæ linguæ ſuavem alacritatem, aut adjungunt ſuæ genuinæ, aut (quod indignum) præferunt, ſive propter commercia, viciniamq́ue regionum, ſive exemplum aulæ Principalis, ſolâ Gallicâ jam pridem utentis. *Marchant. p. 24.*

CON-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

CONSTITVTIONEM Incolarum videbimus in *corporibus*, *animis*, & *moribus*. Corpore & ſtaturâ viri ſunt decenti, vultu flammeo; manu promptâ & bellicosâ, niſi opibus luxuque (ut olim, ex Crœſi conſilio, Sardes) enervarentur. Inde fit ut domeſticis ſuppellectilis ſint copioſi, veſtibuſque utuntur ſumptuoſis & variabilibus: ædificandi eleganter & commodè curioſi; interſtitio parietum metiente longitudinem cantheriorum in culmine ſic conjugatorum, ut angulos faciant acutos ad juvandum pluviarum præcipitium, ventorumque impetum extenuandum. cæteroquin culinæ in longum tempus bovinâ porcinaque ſalitis providendæ ſtudioſi. Gens Vlamingorum (dicit *Marchant. p.* 17) totam aut ſervitutem aut libertatem pati neſcia. *Barclaius, c.* 5, *in Icone:* Ingenium populi neque capax neque patiens fraudum. Indoles ad omnes ſcientias & diſciplinas appoſita, niſi luxu velut in herba, aut lucroſis artibus quaſi ſpinis protereretur: plerumque aperti, promptumque vultu cor gerentes; ſanguinis enim ſpirituumque motu genuino fit ut citò & virtutis purpurâ erubeſcant, & aliis perturbationibus commoveantur: at humidiore corporum calore efficitur, ut ad accipiendam & deponendam offenſionem ſint molliores. *March. pag.* 18. Gens nativo & exotico ſermone diſerta, artium rapax & capax: neque, ut quædam fruges, degenerans, imò permatureſcens in alieno ſolo; ac, ceu inter metalla Mercurialis, cunctis ſeſe nationibus facillimè accommodans. *March. p.* 17. Accedunt his naturæ bonis aliundè acquiſita; nam picturâ, ſculpturâ, agriculturâ, ceteriſque artibus manuariis efflorescit: Innotuit inſuper tum ſuis tum ferè totius Europæ foris, equorum præſtantium,

boum opimorum, butyri ſapidiſſimi, alecum aliorumque piſcium aptè ſalitorum mercimoniis: telarumque partim linearum, varietate, candore, ſubtilitate & quaſi floſculis; partim xylinarum, quas Arabes bombaxinas vocant, diverſimodis textrinis expetitis, ſericiſque textis non omninò contemnendis; partim pannorum laneorum, tum denſorum, tum levidenſium, textura tincturaque proba & ubique terrarum jam olim laudata; ceteriſque mechanicis artibus ingenioſis ac laborioſis: aulæorum denique tapetiumque artificiis & velut picturis admirandis. Ex lini & rapi ſeminibus, nucibuſque juglandibus oleum extundunt: Sal crudum, pullum aſperumque, ex Gallia Hiſpaniaque advectum, in magnum candorem, ſaporem, augmentumque amplis ſartaginibus excoquere non ignorant. Aleces ſub Angliæ Scotiæque ora, ab Auguſto in autumnum capiunt, illuc infinito exercitu circa litora adpellentes, ad evitandum maris ſeptentrionalis, ubi naſcuntur, gelidiſſimum frigus; dein captos, ſtatimque deſerto Neptuno expirantes, exenterant, condiunt, ſtipantque cadis ſalſamentariis, ſigillo opidorum unde advehuntur, inuſtis, prius ex lege exploratos; vel leviter ſalitos, fumo durant, inficiuntque colore ſoro, qui Gothis (*teſte Hadr. Iunio*) ſubrufum ſonat ad atrum accedentem: unde equis ſoris in Italia, & alecibus ſoretis in Gallia (*hareng ſor ou ſoré*) nomen eſt, & apud veteres, *teſte Athenæo*, ab æris colore chalcidibus. *Marchant. p.* 18. *Vinum*, licet uvas maturas habeant, aliunde accipiunt magnâ copiâ & diverſitate: quamvis dolendum eſt, vina vulgò venalia tam ſæpe impunéque adulterari calce, ſulphuréque & aliis nocumentis, unde in viris arthritici dolores viſce-

viſcerum corroſiones, renum cruces; in fœminis abortus ſterilitaſque oriuntur. Vinique ad imitationem largiſſimè conficiunt ſiti ac hilaritati ex melle aquato, coctoque *medonem:* aut ex pomis pyriſque contuſis & expreſſis; ex quibus ſaccaro mixtis, Davidi Petro Jano, Æthiopiæ Regi, potum in calice cryſtallino porrigi ſolitum, P. Jovius ſcribit. *Siſaram* juxta ac *byriam* ſive *cereviſiam*; quam non eſſe tam aſpernabilem, ut Byrrhiæ Terentiano relinquenda ſit ſecundum And. Lacunam medicum Hiſpanum; ſed ſalubritate, robore & forma bibentes imbuere, Manardus Italus inſigniſque Medicus aſſerit. Hæc, velut *Cereris vinum*; quam olim Hiſpani cœliam, ceriamque, Thraces Illyricique ſabaiam, Ægyptii zythum vocitabant, communis gentis potus ex hordeo avenaque madidis, dein torrefactis, triticeo farre, lupoque ſalictario commixtis, in aqua concoquitur: differens in eo à zytho, teſte *Hadr. Iunio*, quòd hic ex hordeo triticóve molito, in aqua macerabatur abſque coctione, donec ex putrelagine acorem vinique ſaporem indueret; mirâ, *ut ait Plinius*, viciorum ſolertia; nam inventum eſt, quemadmodum aqua quoque inebriaret. *March. p.* 20.

Viris nec cedunt *fœminæ:* quippe pari ferè colloquiorum conviviorumque virilium familiaritate atque pudicitia, formæ, ſermonis, amictuſque ſuavitate, œconomiæ procuratione, ſolertique labore commendantur: Nam aut penſa trahunt, aut rotulâ verſatili in cannas fila agglomerant, aut pepla ſpectabili arte conſuunt exornantque, aut lineas veſtes ad ſolem, undarum aſpergine, candore inficiunt; aut ruri, lacti emulgendo, butyroque (quod *Plinius* barbara-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

rum gentium laudatiſſimum cibum nuncupat) extundendo, verſandóque & formando; aut caſeo coagulando comprimendoque operantur. Literarum formandarum, rationumque ſubducendarum, præſertim in opidis, non imperitæ.

Pecunias in uſuras extendere Flandris infame, *dicit Marchant. p.* 21. ſed ne otioſæ maneant, fundo hypothecæ oppoſito, neque luendo niſi debitoris arbitrio, ſervatur uſura ſemiſſis; exceptâ Mercurii prole, in amplis emporiis mercaturam faciente, cui plus licet aut lubet.

Auctiones heic addam quæ ſunt publicæ rerum privatarum venditiones. & aliæ, auctore præſentéque judice, fiunt, aliæ non item: ſed hæ ordinariam ſolùm actionem, illæ paratam executionem, manuſque injectionem adferunt in non ſolventem tempeſtivè debitorem. Exercentur autem utraque diverſis locis, diverſo modo. In quibuſdam enim bona venalia addicuntur propoſitum à præcone pretium augenti, & plus ceteris offerenti: unde *auctionis* nomen: In aliis præco inſtitutum à ſe pretium tamdiu gradatim diminuit, donec ex circumſtantibus emacibus quiſpiam indubitatè acclamet, MEVM EST, quod vernaculè *mijnen* vocant. Quo genere auctionis piſcatoria fora mari proxima, in diſtrahendis primo appulſu piſcium capturis, potiſſimùm utuntur. *Marchant. pag.* 22.

In omnibus apparet elegans methodus & ordo: tam frugali diſciplina artificiorum vis ingens opulentiam illuſtrat civitatum, paucique in mendicitatis veterno acquieſcunt: Nam plurimi Magiſtratus improbam mendicitatem excludunt: ſenio morboque vicióve corporis laborantem admittunt: civium tenuiorum liberos ex publico alunt, veſtiunt, literas aut opifi-

cia

cia docent: alienigenas xenodochiis recipiunt; validos unam noctem, ægros quoad revaleſcant. *Marchant. p.* 20. Otium (*dicit Barclaius*) pluſquam Atticâ ſeveritate multaverunt; omnem ætatem idoneus ſudor exercet, & à puero familiaris labor ignotam ſegniciem vel ipſa conſuetudine neſcit amare.

Virtutes gentis diximus, quæ moribus eſt, vel exterorum ſcriptorum teſtimonio, ex *Germanica gravitate*, & *Gallicâ alacritate* temperatis. (*Marchant. pag.* 17.) Galli dicunt: *Pour faire un bon temperament, il faut meſler le vif argent de France avec le plomb d' Alemagne.* Cui noſtrum hoc reſpondet:

Plumbo Germano Gallûm miſcere neceſſe eſt
Argentum vivum: hinc fit bona temperies.

Ex oppoſito gens hæc nec ſuis caret *vitiis*. quæ cum *legibus*, quibus puniantur, aliorum verbo heic adſcribemus. *Marchant. pag.* 18. ait: Sympoſiis mutuiſque invitationibus gaudent & incaleſcunt, ſæpe ad ebrietatem, rixas, cædeſque, ſæpius ad benevolentiam ineundam aut recuperandam; ceu chariſtiis & philotheſiis efficacibus, uſque adeò ut illis graviſſimæ ſimultates cædeſque datis mutuis dextris obruantur, & abſque illis nulla reconciliatio firma ſit & velut ſigillata. Hoc gemendum eſt, tot permitti popinas, ebrietatis, libidinis, aleæ officinas, & patrimoniorum, conjugiorumque carcinomata; atque etiam multis non modò in uſu convivali eſſe capacium poculorum ingentes mutuoſque hauſtus, ſed in gloria poni, ceu probato animi ac cerebri ſpeculo, corporiſque firmitate: (quo argumento Cyrus Perſa apud Lacedæmonios ſeſe regno quàm fratrem eſſe digniorem volebat perſuadere:) defendique exemplis,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

vel gentium *Arctoarum*, à quibus ille mos huc ſerpſiſſe videtur; vel *Græcorum*, unde pergræcandi proverbium; vel *Romanorum*, apud quos Torquati, Piſones, Antonii, Cicerones, Claudii eâ laude ſeſe venditabant. Barclaius *cap. v. in Icone* dicit de Batavis & Flandris: Diſtinctis in duo imperia populis, idem tamen genius, iidem mores manent. Candida quidem, ſed veluti cœli vitio depreſſa ingenia, quæ etiam graviùs bibendi intemperie ſtipant, ſive hanc ſitim fortuna terrarum, & ex majoris Germaniæ vicinia velut ſpiritus, ſive mos educandæ infantiæ accendit. Quippe adhuc ab ubere pendentibus, quo paulatim lactis deſiderium minuant, lagunculas ad ſimilitudinem uberis effictas, & hordeaceo potu plenas tradunt in manu: tum rudis & incurioſa ætas ſubindè ad os referens tardè meantem potum, ſugendi ſimilitudine capitur, tum etiam innocentis otii faſtidium levat. Nec utilitate res caret, ſi ex primis incrementis rem æſtimes: quippe valida membra ſuccoque lætiſſimo ad venuſtatem florentia ita inſtitutam infantiam decorant: ſed aſſidua bibendi ratio ipſo uſu in perpetuam voluptatem tranſiens, ſubinde palati aviditatem ſolicitat, ſemper utique poſt hunc morem aut natantem aut arentem. Accedit illius potus conditio, non ad diluti vini conſuetudinem, ſitim ſatians, ſed craſſo liquore identidem faucibus relinquens quod ſuccedenti potu diluendum ſit. Illa tamen perpotandi dulcedine (quod mireris) in ſegniciem non merguntur obrutæ mentes; ſed, ultra ceterarum gentium ſedulitatem, mercaturæ, artificiis incumbunt. Aſſuefactis ſcilicet robuſtiſque corporibus, illi vitio pares ſunt, & hauſtas inter convivia nebulas mirabili felicitate exſolvunt, adeò ut multam

tam noctem producta temulentia poſtero mane ad negotia vacaturis pigritiam non imponat. *Hæc ille.*

Non abhorrent à ſubitariis conflictibus: Belgis enim à *Belgen*, aut *Balgen*, quorum illud iraſci, hoc pugnare ſignificat, nomen indit *Goropius.* Longius abſunt ab homicidiis meditatis: quæ, niſi tutelæ inculpatæ neceſſitate eluantur, cujuſcunque modi ſint, ſupplicio non eximuntur, niſi vel fugâ templorúmve aſylo, vel Principis condonatione, occiſique proximo conſanguineo tranſactione & ſupplici ingeniculatione placato. *Marchant. pag.* 19.

Legibus alioquin Flandri utuntur municipalibus, & cuique opido aut caſtellaniæ aſſuetis, tam in judiciis, quàm in familiis herciſcundis, & ubi illæ deſunt, Juſtinianeis. Peculiare heic eſt, quod, ad imitationem Senatus-conſulti Orphitiani, *nullus ex matre nothus perhibetur*, hoc eſt, Nemo ob illegitimos natales materna hereditate privatur: unde ne illuſtris quidem feminæ concubinæ liberos Flandriæ leges eximunt; niſi illis ſtatutum municipale à Principe ſancitum deroget. Durum nec à lege Julia, de vigeſima hereditatum apud Romanos (cujus vi hereditatum legatorum, cauſâ mortis donationum ad extraneos devolutarum, vigeſima ad fiſcum pertinebat) alienum eſt *Ius iſſuarum, exitúſve*, quod adpellant, quo hereditate civis, non civi delatâ, etiam filio fratrique urbium curatores ex ea decimam bonorum non feudalium in publicum vertunt, & quo nemo in alterius cujuſcunque urbis aut caſtellaniæ jus corpuſque cooptari permittitur, præterquam decimis, eo quo diximus modo, perſolutis Magiſtratui loci; à cujus jure & quaſi complexu diſceditur, niſi ea ſocie-

tas locorum contracta (quam *Hanſam* vocant) interveniat. Quod ex iis exemplis eſt, quæ aliquid ex iniquo habent, quod publicâ utilitate compenſatur: quod tributum *Plinius ſecundus extraneis dicit eſſe tolerabile, domeſticis grave:* itaque his remiſſum ne lachrymæ parentum aut filiorum ſint vectigales. Videtur enim primitùs invaluiſſe ad alendam frequentiam populorum in ſuis ſedibus, & ad familias ibi conſervandas; veluti Iſraëlitis bona filiaſque extra tribum transferre non licebat. *Teſtamento* ſupra tertiam bonorum, quibus feuda continentur, partem legare Flandriæ leges prohibent; exteriſque ad Magiſtratus hîc gerendos acceſſum, ex Caroli V Cæſaris anno 1555 ſanctione, illis nimirum qui à ſe Flandros excludunt. Utuntur *jure ſiſtendi, manuſque injectione*, tam in perſonas, quàm bona eorum, qui cives non ſunt, incipientes contra Juris civilis præſcriptum, ab executione: quod mercatorum peregrè venientium commoditas introduxit. *Peregrinis licet in Flandria adire hereditatem ſanguine conjunctorum*; quod in Galliis, Anglia, Scotiaque, illis nefas eſt, ubi Principes quo jure quâve injuriâ *Albinagii*, morientium ab inteſtato, nulliſque ibi liberis relictis, exterorum bona occupant. *March. p.* 23.

Hactenus Flandriæ ſitum & commoditates; incolarum artes, mores & vitia, aliis verba præeuntibus, tibi amice lector, ſpeculo & ſpectaculo exhibuimus: diſceſſum ex ea noſtrum Franci Poëtæ de Flandria teſtimonio corollarii vice obſignabimus:

Flandria Marte potens, armis exercita crebris,
Flandria gens opibus variis & rebus abundans.
Gens inteſtinis ſibimet damnoſa ruinis.
Parca cibis, facilis expensâ, ſobria potu,

Veſte

Veſte nitens, membris procera, venuſta decore,
Splendida cæſarie, vultu rubra, candida carne,
Innumeris piſcoſa vadis, & flumine multo.
Frumento quam ditat ager, navalia merce,
Lacte pecus, butyris armentum, piſcibus æquor.
Multis ſilva locis facit umbram ore,
Nervius armipotens ubi bella frequentia geßit.

Sufficiant hæc de Flandria, faſtidium fortè paritura ſi accumulentur. Cum N. Chytræo occipiamus ire in Brabantiam:

—— *Gandâ*
Rixoſum genus, aurigæ, per compita rhedis
Nos curſu trepidante vehunt, Antverpia *donec*
Heic, ubi navigerâ Scaldis ſe proluit undâ,
Oſtentare procul nitidas ditiſſima turres
Inciperet, vallumq; altum, foſſaſq; profundas.

Priuſquam tamen Scaldim trajiceremus, prandium in diverſorio mediâ viâ ſumendum erat: Unde egreſſi viam habuimus nitidam, eleganti que pavimento ſtratam, quæ nos duxit rectà ad propugnaculum dictum 'T VEER, ad oram Scaldis; quod pervium eſt, & fluminis trajectum liberum præſtat in ipſam urbem ANTVERPIAM, decem leucis Gandavo diſſitam; ubi hoſpitium, non tamen ſatis commodum, obtigit in interſignio *trium luciorum*, ſub imam veſperam.

Locus hic 'T VEER anno 1599, 18 Januarii, à milite præſidiario utriuſque propugnaculi Lillo & Liefkenshoeck de improviſo eſt occupatus, miles intus reſiſtens trucidatus; omnibus è caſtello Antverpiano propter rebellem militem eò deportatis bonis (magni æſtimii certè, cùm arca inter ea fuerit margaritis plena) ablatis. *Meter. lib.* 20, *p.* 890. Sequenti anno Scaldis eò loci non minus infeſtum vidit & habuit Batavum militem, qui triremi Dordracenæ (*de*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſwarte Galeye van Dort) impoſitus, noctu navim prætoriam in Scaldi quieſcentem prope locum 'T VEER invaſit, prædamque inde avectam ſeptem aliis juxtà navibus divitem ad Zeelandiæ oram expoſuit. *Met. lib.* 21, *p.* 970. b. *Loorbeerkrantz pag.* 272. Hæ cauſæ Arenbergium moverunt. heic loci propugnaculum poneret multo præſidio munitum pro ſecura navium ſtatione. Quo viſo, penetrato, flumineque ſuperato, recto pede ipſam VRBIVM VRBEM, VRBIVM OCELLVM (Lipſii verbo) inis. In hanc nunc ductus, haut exorbitante oculo mentéve luſtra & cogita mecum ſequentia.

ANTVERPIA.

VErum non te morabor multùm in etymo; nec excutiam gygantæam fabulam, (*vide*, ſi placet, *Scriban. & Grammaye*) *Adverſæ Averſæque* derivationem; minuſque *Verpum*; (quo nomine his locis Priapum cultum & urbem nominatam contendunt aliqui:) aſſeram cum ratione & emunctioribus, Antverpiam ab *adjectu* dici *Adjectam*, (quod linguâ Belgicâ *Aenwerp* ſonat:) ſed non propterea, quòd olim poſitis mœnibus ter adjecta ſint mœnia: & inde in eam, quâ nunc eſt, excreverit magnitudinem; quod quidem & aliis opidis incrementa ſumentibus accidere poteſt: ſed cum longè lateque Scaldis fluvius, qui nullis coërcebatur aggeribus, nullo certo continebatur alveo, per loca paludoſa, uliginoſa atque arundineta liberè exſpatiaretur, effectum eſſe, ut & crebro æſtu & quotidiano acceſſu receſſuque maris, crebrìſque alluvionibus paulatim ea editiora fierent; ut hinc nomen ſortitam eſſe, non alienum à vero compareat. A *Becano* habet *Scribanius*, dicens, Antverpiam à Belgico *Aenwerpen*,

werpen, adjectu, vel *aen de werve*, apud aggerem, deduci. *Grammaye* à *werp*, quod projectum ſonat, derivare vult; ita ut urbi nomen manſerit ab aggeſtu terræ, quo accolæ littoris & flumen anguſtius & alveum ejus reddiderunt profundiorem; manente adhuc nominis veſtigio in ripa juxta arcem veterem quæ *werve* nuncupatur. Pluria de his qui volet, videat apud Guicciardinum, Scribanium, & Grammaye; ubi ſimul inſignia urbis cum binis manibus, quid ſibi velint, enodantur.

Externa hæc ſunt: *Interna*, quæ nobis paginam facient, videamus in MATERIA & FORMA. Materiale INANIMATO & ANIMATO ſuo heic illuſtre eſt. Prius in SITV, QVANTITATE, & PARTIBVS conſiſtit.

Situm univerſum ſemilunaris forma repræſentat, vel arcum intenſum, cujus nervus eſt ipſa fluvii ripa: ſub grad. 26, minut. 42, quoad longitudinem: quoad latitudinem vero grad. 51, minut. 20: eſtque ſignum ejus cœleſte *Virgo*. Diſtinctum quod attinet ſitum, quâ terram quâ aquam: Sita eſt urbs in egregia quadam lateque diffuſa planitie ad dexteram Scaldis ripam, quam longo tractu mœnibus & turribus coronat; ab Oceano ſecundum flumen quindecim circiter miliaribus Brabantinis diſtans, quorum ſingula in terra tantum ſpatii complectuntur, quantum, ſi expeditus pedes, ſtato & ordinario gradu intra horam unam abſolvat, & laboris ſatis ſit habiturus, & non nimium difficultatis. Flumen adeò latum & profundum eſt, ut quantumlibet magnæ naves inde ab ipſo mari uſque ad portum & geranium ipſum urbis confidenter poſſint appellere; quoniam muro, cui ſuperſtructa verſatilis illa machina, ita propinquum, imò verò con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

conjunctum eſt flumen, ut inde à ripa navigia manibus queant contingi, quæ in aream inibi lapide ſtratam, atque in ſiccum merces ſuas exponunt, & in ſummo Scaldis æſtu etiam ipſa eò poſſent ſubduci. Commoditas, ut affirmant peritiſſimi quidam & majorem orbis terræ partem pervagati naucleri, cui in paucis admodum portubus invenias parem: cum ad hanc urbem flumen *ulnis amplius quingentis Antverpienſibus in latitudinem pateat; altitudine vero ulnas præterpropter viginti duas exæquet:* quæ latitudo quidem atque profunditas non poteſt quin pulcherrimum juxtà & magnificum reddat adſpectum, tunc præſertim cùm in culmine, ut ſic dicam, eſt mare, & flumen ad duodecim ferè pedes attollit. Unde expeditum eſt colligere quâ ſolertiâ Parmenſis, anno 1584, dum obſidere pararet hanc urbem, uſus ſit in opere illo planè ſtupendo pontis, (ſive *la ſteccada, ut habet Meteran. lib.* 12, *p.* 482,) quem flumini huic impoſuit ad Ordamum, pagum citra Lilloam non procul Antverpiâ diſſitum: ubi, ut commodiſſimum etiam inveſtiges locum, Scaldis pedibus bis mille quadringentis in latitudinem patet; minimùm ſexaginta, etiam extra æſtum, altus eſt. *Guicciard. in Antverp.* Pontis illius deſcriptionem habet Meteranus dicto modò loco: ſtructuram verò ejus vidi Romæ in palatio Farneſiano, formâ contracta, cujus inſcriptionem en heic adpono:

PONS AB ALEXANDRO FARNESIO IN GALLIA-BELGICA PHILIPPI REGIS CATHOLICI PRAEFECTO MAXIMO SVPRA SCHALDEM FLVMEN IN OBSIDIONE ANTVERPIENSI CONSTRVCTVS MDLXXXV.

Qui potuit rigidas Belgarum ſubdere mentes;

Hic

Hic docuit durum flumina ferre jugum.

SCALA FVIT 100 PEDVM.

Ambitus urbis rectè demenſus continet paſſus Antverpienſes ſex mille centum & ſeptuaginta novem, id eſt, pedes tricies mille octingentos nonaginta quinque; ita ut in circuitum pateat millibus quinque Italicis, trecentis tantum & uno paſſibus minus: idque non comprehenſa arce; quam ſi includas, millia fient paulo plus ſena. Diameter ejus in longitudinem incipiendo ab eâ portâ, dictâ *de Slÿckpoort*, uſque ad pontem ipſum arcis, mille & octingentorum eſt paſſuum, id eſt, pedum novies mille. In latitudinem verò, facto initio à porta *Kÿpdorpica* ſive *Iacobi*, uſque ad turrim fori piſcarii, pedum quinquies mille & centum.

Sed luſtremus urbem *extus & intus in ſuis Partibus*. Inter externas agmen ducit CASTELLVM. Quod Præfecti permiſſu ingredi, aream & domicilia luſtrare conceſſum nobis, ſecus propugnacula, à quibus exteri arcentur. Porta (præter hanc duæ adhuc aliæ arcem firmant; altera quarum Scaldi fluvio, terrâ altera militem, ignorante urbe, intromittere poteſt) ad ingreſſum habet: SOLI DEO GLORIA. Cœptum verò eſt ſtrui juſſu Catholici Regis ab Albano, anno 1567; abſolutumque anno non toto; nec, omnibus computatis, conſtitit plus quingentis millibus aureorum: etſi multi, etiam hujus iſtius profeſſionis, ſtructuram hanc longè plus millione taxarint. Facta fuerat prius ex terra, ſed poſtmodum opere lateritio partim & ſaxo veſtita, & quinque adeò vallis munita, ambitu paullò plus milliaris Italici. *Guicciard. heic.* Arx hæc quinque validiſſimis propugnaculis firmata, mutuum defenſantibus, inſignitiſque nominibus

bus fundatoris & ſtructoris ſive architecti, nimirum, DVCIS FERDINANDI TOLETANI ALBANI, PACIOTTI.(hic erat gente Sabaudus.) *Meter. lib. 3, p. 108, b.* Montibus deinde, qui omnem circa regionem agrumque retegant, & ab hoſtili procurſione ingentibus tormentis bellicis arceant, mœnibus incluſis, in tutelam raramque amœniſſimi proſpectus venuſtatem ſe in immenſum attollit. Sed & extra mœnia humilia propugnacula egeſtâ terrâ equiti procurſum præbent, tutumque receptui locum. Armamentaria verò & commeatuum reconditoria ad miraculum in immanem excurrunt vaſtitatem: ſtabulandis etiam equis ingens laxitas: & ſuper hæc militi certa tutaque domicilia, qualia in medio magnarum urbium deſideres: & millibus facilè tribus locum præbeant; pluribus etiam, ſi qua neceſſitas arctare cogat domus. Templum hîc non maximum, ſed pulcrum inter plurima eſt, ſcitè & ex arte conſtructum. Laxiſſima in arcis medio area, militari delectui commodiſſima, quæ juſto etiam exercitui ſatis ſit. *Scriban. in orig. Ant. cap.* 14.

Huic areæ Albanus ſtatuam formæ ac ſtaturæ ſuæ, imò gloriæ ſuæ apud poſteros monumentum, è tormentis pridem ad Gemingam captis, per Jacobum Jungelingum, impoſuit, nudo capite, brachioque dextro inermi; ceterum corpus armis indutum: ſub pedibus calcabatur homo gemino capite, manibus quatuor; in quarum primâ, fax accenſa; in ſecundâ, malleus fractus; tertiâ, clavam nodoſam; quartâ ſecurim tenebat: è collo ejus, appenſa bulga, è qua ſerpentes proſerpebant: ſubter larva conſpiciebatur, ad cujus aures mendicorum gemina paropſis; inde ſcriptum, JVNGELINGI OPVS EX

AERE CAPTIVO. Inferius paullo in laminâ, topho innixâ: FERDINANDO ALVAREZ A TOLEDO ALBAE DVC. PHILIPPI II HISP. REGIS APVD BELGAS PRAEFEC. QVOD EXSTINCTA SEDITIONE, REBELLIB. PVLSIS, RELIGIONE PROCVRATA, IVSTITIA CVLTA, PROVINCIAE PACEM FIRMARIT, REGIS OPTIMI MINISTRO FIDELISS. POSITVM. Univerſi operis altitudo pedes XV. Ab una parte, ara erat; inſcripta, DEO PATRVM NOSTRORVM. ab alterâ, opilio ſpectabatur ad paſcua gregem educens, quem lupi ac leones fugerent: item aurora noctis tenebras diſpellens, cum inſcriptione Græca, ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ. Utrimque tamquam belli ſpolia, variæ armorum ſpecies cingere. in baſi autem ſcriptum, PIETAS. Hujus ſtatuæ invidia ingens apud plurimos; etiam Hiſpanos, qui deberi Regi potius arbitrari: cujus armis ac ſtipendio omnia geſta. *Meurſius in Guil. Auriaco, lib. 4, pag.* 147. Non poſſum quin huc bina diſticha adponam:

Cur ſtatuam vivo tibi Dux Albane dediſti?
An quia defuncto nemo daturus erat?
Non malè conjectas; neque enim crudelia laudem
Facta tua, infamem ſed meruêre crucem.

(*Meteran. lib.* 4, *pag.* 133, *& ſeq.*) Accedunt conjecturæ variæ, prout animi quiſque adfectus. ac effigiem bicipitem, quæ ſubjecta, Egmundadum Hornanumque nuper cæſos, pars putare: alii Auriacum & Naſſovium, Belgio exactos: erant qui interpretari ordines Belgii, in nobilitatem & plebem diſtinctos, quos ereptâ libertate conculcabat. Arſcotanus vir liberrimæ in aulâ urbanitatis & gratioſæ, cum Albano eam aliquando ſpectans, ac rogatus quid videretur, per riſum illuſiſſe dicitur: *Eorum vultus, quos*
cal-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

calcaret, iræ manifeſtos, ſi reſurgerent, vindictam minari. Idque dictum oraculi inſtar multis habere viſum fuit. Et Antverpienſes poſtea, recuperatâ libertate, opus iſtud confregerunt. alii memorant, à ſucceſſore, Ludovico Requeſenſio, tolli juſſum. *Meurſ. lib.* 4, *pag.* 148, *in Guil. Aur.* Imò non tantùm ſtatua illa dejecta, ſed per ſeditiones civiles exterior arcis murus dirutus & vallum, quâ videlicet adſpiciebat Antverpiam. *Meter. lib.* 7, *pag.* 277, *a.* Sed eâ pòſt Regi reconciliatâ, arx communi conſenſu reſtituta, & in priſtinum ſtatum redintegrata; adeò ut pulchra hodiè & quàm umquam antè munitior. *Guicciard. in Antverp.* Nullum viderat Europa validius propugnaculum. Vix decem annis ſteterat (nam cœpta 1567, diruta 1577) cùm pars maxima æquata ſolo. nec multò, ſurrexit iterùm tamquam poſt buſta phœnix funeri ſuperſtes ſuo. *Scriban. cap.* IX, *in orig.*

MOENIA qui curioſiùs ſpeculatus, facilè videbit, nullis Europâ totâ cedere, ita è vivo ſectoque lapide ſolidè firmata, procurrentibus OCTO validiſſimis PROPVGNACVLIS in mutuam tuitionem mutuum proſpectantibus. Opus hortatu Mariæ Hungariæ Reginæ anno 1552. ſtructum: teſtatur eximiæ pietatis S. P. Q. ANTVERPIENSIS nuncupatio:

DIVAE MARIAE HVNG. REG. DIVI CAROLI V CAES. SORORI PATRIAE EX FRATRIS AVCTORITATE TVTRICI, S. P. Q. A. HANC MOLEM EX EIVS NOMINE MARIANAM NVNCVPANTES, PIIS VOTIS DD. QVOD SOLLICITO ILLIVS HORTATV TANTAE HAEC VASTITATIS MOENIA, GRAVISS. REIP. IMPENSIS, VEL QVADRIMESTRI SPATIO, AD MILLE PASSVVM LONGITVDINEM, IN SVPERIOREM VSQVE LIMBVM

EXCI-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

EXCITATA SINT, VNIVERSVMQVE VRBIS AMBITVM HAC PARTE COMPLERINT, MENSE AVGVSTO M CCCCC LII.

CONSTANT. HALMALVS EQVES AVRATVS, HVIC MOLI PRIMVM IECIT LAPIDEM DIE XVII JVLII, M CCCCC LII.

In altera mole hunc in modum legitur:

JVSSV CAROLI V CAES.

JOANNES A CROMBACH, EQVES AVRATVS, HVIVS VRBIS SENATOR, HVIC MOLI, INDITO NOMINE DIVI JACOBI, PRIMVM IECIT LAPIDEM, ANNO M CCCCC XLII, DIE III JVNII.

Scribanius *cap.* VII ait: De propugnaculis hoc audeo: Certaſſe hîc omnium artificum ingenia, hoſtibus ad terrorem, civibus in præſidium: tantâ interludente venuſtate, ut, dum molem ſpectas roburque, arbitreris omnem abeſſe elegantiam; hanc ſi intuearis, putes deeſſe robur: rarâ in humanis miſtione, roboris & venuſtatis. Si latitudinem quæris, patentiſſima eſt: nam & in ſuprema planitie, tamquam in ſummo vertice procurrit in pedes cx. Validum opus, &, quod magis mireris, arboribus perpetuis (quaternis quiniſve tiliarum ordinibus) conſitum, tam ſcitè & ad lineam, ut nulla, conetur licet, dentem imprimat invidia. Ita extra etiam omnem contumeliam elegantia eſt. Ludi, ſed veriverbio, VALLVM nuncupant *der Geuſen Teſtament*, eò quòd præter inſitas ibi tilias, ab Albano exacti, nihil Antverpiæ reliquerint.

PORTAE magnificæ & ſumtuoſæ ex lapide vivo, pulchro, opere Dorico ſtant, ita ſtructæ, ut meritò dubites elegantia an firmitas vincat. Sunt verò univerſim *tredecim: agrariæ quinque:* reliquæ ad flumen ducunt.

Agrariarum juvat noſſe nomina.

I. Ortum petentibus eſt *porta Beginarum*, *de Begijne poort*.

II. Porta Georgii, magnifico ſanè & egregio opere, quæ tamen magis propriè Cæſarea, *de Keyſers poort*, nomine à Carolo V Cæſ. ei impoſito, qui videlicet primus devirginavit (ut dicit Guicciard.) & per eam jam abſolutam ingreſſus eſt; prout litteris beſſalibus frontiſpicio (ubi Aquila & columnæ duæ; PLVS OVLTRE) eſt inciſum:

CAROLVS V CAES. HANC PORTAM PRIMVS MORTALIVM INTROGRESSVS CAESAREAM NVNCVPAVIT, DIE XXV. NOV. ANNO cIↃ IↃ XLV.

Cui adpoſita alia inſcriptio:

ALBERTO ET ISABELLAE PER MAIORVM VESTIGIA ANTVERPIAM INGREDIENTIBVS, ET EORVM EXEMPLO PIE AC PRVDENTER RECTVRIS, S. P. Q. A.

III. Eſt Porta Jacobi, quæ & *Kijpdorpica* dicitur.

IV. Dicitur rubra, *de Roy-poort*, ſive *Bergenſis*, quod petentibus Bergezomium eâ pertranſeundum.

V. In exitu ferè urbis prope flumen & ad ſeptemtriones obverſa, à locis circumvicinis, quæ depreſſa nimirum & paludoſa, vulgo dicitur *de Slijck-poort*, *porta lutoſa*.

Habent hæ portæ extrorſus ſingulos pontes è vivo lapide, magnos, pulchros, & ponticulis verſatilibus ac portis anterioribus, quibus nempe clauduntur cuſtodiunturque, munitos.

Ad flumen ducentes ſunt *octo* portæ; quarum præcipuæ, *Divi Michaëlis*, ſive *Cronenburgenſis*; &, à geranio nomen habens, *de Kraen-poort*: hæc flumini obverſa ubi geranium poſitum, munita

nita & in amœnam faciem poſita; ibi moles a-
reâ ſpatioſâ inſignis, *de VVerf.* illa etiam ſe-
cundum flumen & auſtro obverſa, nomen ha-
bet Cronenburgenſis, quia nempe turrim ha-
bet, ornatam Imperiali ex ferro coronâ, tum
& aquilâ quoque, urbi olim, ut ferunt, dona-
tis ab Imperatore: qui ſignificare voluerit, eam
eſſe Marchionatûs ſacri Imperii caput: quam
turrim Dux Albanus, ſuſpectis belli temporibus,
ſolo æquavit. Portis flumen reſpicientibus ſin-
guli reſpondent *kay*, tamquam prominentes è
litore aggeres: fora dixeris litoraria, & protu-
berantia in ſubſidium capita, variâ frequentata
merce; pro quarum varietate nomen plurimùm
ſortiuntur. heic namque onere levantur naves,
hîc receptaculum orbe toto advectarum mer-
cium. nec ſimile huic reliqua dabit Europa; ac
neſcio, *dicit Scriban. cap.* XIV, an reliquæ orbis
partes. fortiter hoc teſtantur qui obnavigarunt
orbem audaci conatu. Heic onerariæ nullo ne-
gotio vehuntur, tantâque exonerandi oneran-
dique facilitate ſe ſiſtunt, ut manibus è litore
maximæ etiam, onere quocumque levari poſſint.
Ita ab hoc flumine *oſtia octo, ſinuſque octo*, at-
que hinc navium in ipſa urbe *receptacula octo*,
quæ & grandiores onerarias centum de facili ex-
cipiant emittantque. Rarum omninò opus, &
quale fors nulla dabit urbium reliquarum. Vidi-
mus hæc noſtris oculis & obſtupuimus.

Urbis partem,

Biſque die refluo quam flumine Scaldis honorat,
latiſſimum flumen & FOSSAE tutantur; hæ hodiè
pedibus centum & quinquaginta in latitudinem
patent, & multùm profundæ ſunt. aquam ha-
bent vivæ adſimilem, partim ab ipſo fundo, par-
tim ab ipſo flumine manantem.

Hæc

Hæc exterior urbis facies eſt in ſitu, ornatu & robore; interior habet magnificentiam & opulentiam. utramque inveniemus in PLATEIS & ÆDIFICIIS. Illis adjicio *ſex & viginti* FORA, vario opulentata mercatu. Maximum eſt *Senatorum*: pulcherrimum *Mercatorum*. næ! ſtructura tam inſignis, ut celebrandis mercatorum conventibus non temerè alibi invenias parem. eſt enim à tranſitu omni carrorum, equorum & ceteris immune ædificium, porticibus undiquaque clauſum, portis ſpatioſis quatuor patens. ſed de hoc infrà. Forum *Piſcarium* marini, fluviatiles & ſale conditi piſces incredibili multitudine complent, adeò ut ſi tibi præter opinionem gratus & amicus quiſpiam hoſpes tractandus, Sybariticâ ipſum menſâ quovis etiam tempore excipere poſſis. PLATEAS in laxiſſimum non rarò proſpectum, & qui cujuſvis oculos fugiat, videbis protenſas; ædium circum ſecus elegantiâ, &, quæ continuâ quaſi ſerie ad oſtentationis invidiam æmulumque ſplendorem depugnent, firmatas. Nihil perſimile, dicit Becanus, huic Europâ totâ, ſeu viarum laxitatem & ad perpendiculum ductus, ſeu auguſtam ædium amplitudinem intuearis: quas non tam privatorum quàm Principum arbitreris uſibus deſtinatas. Primariæ verò plateæ ſunt, *Meræ*, *Kipdorpenſis*, *Longanova*, *Cæſarea*, *Cameracenſis*, *Alta*, *Ærariorum & Coriariorum*. Omnes hæ & reliquæ *ſupra ducentas*, *ædibus* mira felicitate ad omnem negotiationem, varietatem, ſplendorem, ingenio plurimum in iis naturam ſuperante, celebrantur. Guicciardinus ædes numerat tredecim millia & quingentas. (ſupereſt inſuper ædificando area, cujus ſi amplitudinem metiaris, tribus minimùm millibus locum præbeat.) Tanta urbis

eſt

eſt elegantia, (*dicit Gram. c.* 10) tanta ſuburbanorum amœnitas; tantus vicorum ſplendor, tanta domorum commoditas & ornatus, tanta ſupellectilis & copia & mundicies & ædificiorum in iis magnificentia, ut regum ,. non civium, eſſe videantur. in quorum hortis creſcentium varietatem ſi deſcribendam mihi ſumerem, integrum naturalis hiſtoriæ volumen eſſet implendum, cùm nihil ferè uſquam ſit herbarum quod hîc non ſtudioſè, non à pharmacopolis modò, ſed ab aliis etiam civibus, cultum reperiatur, non exiguo id quidem ſumtu, nec ad aliud quàm ad oblectamentum è plantarum contemplatione percipiendum. Sed tam inſana prope eſt cognoſcendi genti huic cupido, ut ea in parte omnes alias nationes ſuperare videatur. Vertamus oculos ad *Ædificia uſibus divinis & humanis ſtructa*; ad ECCLESIAM, & POLITIAM. *Cathedralis Antverpienſis* inſcribitur Virgini Matri: longitudo ejus minimùm pedum quingentorum & decem; latitudo plurimùm ducentorum quadraginta, ac non ignobili parte ſui ſexaginta & trecentorum pedum. Columnæ intus, aliæ ſub ingenti fornice tamquam ſub cœlo Atlantes ſudant; aliæ latera claudunt, firmantque univerſam machinam ingenioſâ dorſuatione. Sacella & aræ ſexaginta ſex, marmore, ſtatuis, picturis ad invidiam nitent. Sacellum Divæ Virginis, auctore Nicolao Rechtergemio, cujus in eo monumentum & ſumtuoſum ex orichalco candelabrum, marmoreis ſtatuis & intercolumniis primum eſt. Ad ſiniſtram, ſacellum Oblationis Chriſti, in quo elegans pictura Mariæ, à Mondragone Hiſpano heîc donata; Ibi in feneſtris Jacobum Apoſtolum contra Ethnicos in Hiſpania pugnantem notabis. Inſuper ſacella

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

trium Regum, Divi Georgii, Sabaſtiani, Michaëlis. in hoc pugna bonorum & malorum Spirituum; tabula magni æſtimii, aurum omne ſuperantis, opus eſt fabri ferrarii, cujus & ferreum fontis integumentum eſt ante templum, viſu dignum. Inſuper hîc viginti ſeptem opificum ſunt urbanorum ſacella & aræ. Odeium opere marmoreo & jaſpidino coronatum eſt. Epitaphia omnibus templi angulis lucent, (quæ Fran. Suertius collegit.) unicum Moreti, dabo lectori ob denati memoriam, quod eſt:

JOHANNI MORETO ANTVERPIENSI, MAGNI PLANTINI GENERO, EIVSDEM VIRTVTVM ATQVE ARTIVM, LABORIS ET CONSTANTIÆ HEREDI: QVEIS IVVENIS SENESCENTEM SOCERVM IVVIT: VITA FVNCTVM SVPERSTES EXPRESSIT, PVBLICE VTILISSIMVS, PRIVATIM BENIGNVS, PASSIM MODESTVS, PROBVS, PRVDENS; OMNIVM BONORVM ELOGIO BONVS. VIXIT PRAECLARVM SVIS HONESTI EXEMPLVM ANNOS LXVII, MENSES IV. OBIIT INSIGNEM IN DEVM PIETATEM TESTATVS X KAL. OCTOB. M. DC. X. MARTINA PLANTINA OPTIMO MARITO CVM LACHRYMIS OPTIME APPRECATA SIBI ET POSTERIS MORTALITATIS MEMOR P. C.

In hac æde Philippi II memoriam nota; anno 1556 conventum aurei Velleris primùm celebrantis, Equitibus XIX in defunctorum locum ſuffectis.

Templo huic binæ adſtant TVRRES. Altera faſtigium templi quidem ſuperat, ſed ſuperbo ſororis ſuæ vertici auguſtam cervicem præbet. de hac ſilentium. Altera in altum educta & perfecta anno 1517; extrui verò cœpta publico ſumtu anno 1422: Ortelii judicio, Argentinenſi non con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

confertur, ſed præfertur: (*Grammaye cap.* 3.) in ingentem ſurgit cœlo molem, pedum ccccxx, cubitorum nimirum cclxxxviii; tantâque paſſim pellucet amœnitate, tantâ mutuò ſuperſtantium columnarum varietate, ut & ſolaribus undique radiis transverberetur, & luci quaqua parte viam proſpectu præbeat lætiſſimo: præterquam enim quod ex ea conſpicias totam, quàm latè patet, pulcherrimam urbem & circumjectos illi non minùs amœnos, quàm pagis, hortis & villis frequentes campos, detegis etiam clarè primarias quaſdam atque longinquas urbes, *Mechliniam* nempe, *Bruxellam, Lovanium, Gandam*, præterea fluminis latè diffuſam oram, adeoq́ue & ipſum mare, & Zelandicas etiam inſulas. In hac turri *octo & ſexaginta* numerabis *campanas*, partim prægrandes, partim minores: maximæ, quæ inſoliti planè & mirandi eſt ponderis, factum nomen à Carolo Quinto Imperatore, digniſſimæ prorſus campanæ, nec ſolitæ umquam pulſari niſi ob cauſas inſolitas, *Guicciard. teſte.* Ab his, ſuavi modulatione anteambulus cuique horæ ludus eſt (artificio apud Aloſtanos reperto anno 1481, & quidem per hominem parum ſani cerebri, ut habet *Grammaye è diario Ortelii cap.* iii) tam plenâ ſymphoniâ ut admirationem ſtuporemq́ue adventantibus inædificet. *Scribanius cap.* xiv *in Orig. Ant.* audet aſſerere, quidquid alibi humanæ modulantur voces, quidquid tibiæ, reliquaq́ue Muſica, hoc æs campanum tam exprimit doctè, ut nullum extra illud modificatorem deſideres: ac ab unius hominis manibus pedibuſque tot quaſi animantur uno tempore & pulſu campanæ, tamque varius acuto ſonitu, gravi bombo, medio flexu, concentus miſcetur muſicus, ut, cùm unam videas manum, mi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

reris varietatem, nullâq; non diei noctiſque horâ. Alibi fors eadem reperies, neſcio an pari concentu, arte ſimili, imò nuſquam pari. Quæ cauſa, quòd admirationem adventantibus excitet, quantam nulla res alia: maximè in portentoſa illa altitudine, quâ concentu non modò urbem, ſed & vicinos complet agros. & ingens ſanè illa eſt, cùm nimirùm *in* 420 *pedes* ſurgat: cui ſi impoſitum adnumeres culmen, inſertamq; culmini 16 *pedum crucem*, prioribus nihilo ignobiliorem, 461 *pedes* expleat. rarum etiam in hoc opere, 622 de ſolido lapide gradus recenſeri. *Scribanius dicto loco.*

Extra ædem ſummam Antverpia *quatuor* habet PAROECIAS; *Georgii*, *Walburgis*, *Iacobi*, & *Andreæ*. In quibus nihil eſſe fatetur Scribanius, quod lectorem mereatur. Ego tamen de Walpurgis templo, *de Burge*, paucula hæc ut antiquiſſimo enotavi. Olim Marti dicatum fuit, vel *Priapo*, qui olim inter gentiles ibi in magno honore. colebant eum in tantum ut effigiem ejus ſaxo inſculptam in ipſamet arcis ſeu burgi fronte haberent. teſtis adhuc hodiè eſt ſupra portam juxta publicum carcerem ad forum piſcarium imaguncula, olim ſertis ornari ſolita à ſtulta muliercularum turba; quæ altitudine unius pedis, manibus elevatis, pedibus divaricatis, membro virili carens conſpicitur. Fabulam, non hiſtoriam dixerim, quæ narrantur de Priapi hujus raſione & uſtione contra ſterilitatem. quî enim mulierculæ ſine ſcalis abradere, & quamdiu, cùm exigua ſit ſtatua, potuerint, non video? poſita eſt ſatis alto loco, ita ut non facilis acceſſus. Portam iſtam ubi penetraveris, offenditur Walpurgis fanum, ad quod ingreſſus etiam 20 graduum. ſubtus ejuſdem ſepultura.

Cœnobia inſuper frequentia ſunt tam virorum

rum quàm fœminarum. (catalogum habet Scribanius, à cujus ſcitu nihil ſcientiæ.) Inter illa S. Michaëlis Archangeli Abbatia, & Ieſuitarum Societas. Abbatia ordinis eſt Præmonſtratenſis, ſolemnem Principi in urbem venienti præbens manſionem. In templo ad ſummam aram ſepulta jacet Iſabella Borbonia Caroli Pugnacis Ducis Burgundiæ conjux, denata anno 1465, ut Mauſolei regii inſcriptio habet.

Partes Societatis, duo primùm ingreſſi urbem anno 1562; pòſt, ut ſucceſſerunt civilia bella, ſeceſſerunt inde, reverſique ſunt anno 1585, poſitis fluctibus; & inſignem aulam Lirenſem, ſuperbum illud palatium quod Anglis utendum dabatur, (opus natum clariſſimo illo Arto Lirano, qui publicis illud ſumtibus ſtruxit, & Carolo Quinto Imperatori aulam deſtinavit) decreto Senatûs occuparunt, ſcholæq; & manſionibus conſecrarunt. Plures verò hodiè acceſſerunt, ita ut eccleſiaſtico & ſcholaſtico oneri præſint centum & plures. Templum auguſtius nec Belgium nec Gallia habet: Frontiſpicii inſcriptio, docet ſtructuram:

CHRISTO DEO, VIRGINI DEIPARAE, B. IGNATIO LOIOLAE SOCIETATIS AVTORI, SENATVS POPVLVSQVE ANTVERPIENSIS PVBLICO ET PRIVATO AERE PONERE VOLVIT.

Intus omnia marmore Aſiatico nitent, columnæ XXXVI à pavimento marmoreo ſurgunt ad fornicem; picturæ, Brugelii & Rubenii maximùm opera, morantur accedentem, ſuſpendunt videntem, vixque ſine alienatione dimittunt abeuntem: cum materie artem & formam ex Aſia & Italia huc migraſſe dixeris.

PAVPERVM RECEPTACVLA, XENODOCHIA, prout quemque pietas traxit aut beneficentia, nu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

meroſa ſunt, inque varios uſus deſtinata; omnia tamen egenis ſubſidium. Cura horum, fidei eleemoſynariorum omnis commiſſa, quorum ſeriâ ſollicitudine res adminiſtrantur.

PVPILLARIS DOMVS EXPOSITITIIS DICATA; horum in magno populo & frequenti viciniâ magnus numerus, qui 200 excedit. auctores habet eleemoſynarios urbis anno 1532. nobile opus, & quod nomen in Principe mereatur. Educantur, &, ut primùm per ætatem licet, edocentur, prout cujuſque ingenium tulerit; additurque lectio & ſcriptio, ne quidquam ad honeſtam educationem vitæque reliquum deſit.

FATVAM DOMVM in Rochi platea offendes, aberrantibus à ratione, ab eleemoſynariis datam. *Scriban. in Orig. cap.* XIII.

FOEMINARVM DOMVM eleemoſynarii anno 1554 ædificarunt. variæ hîc mulieres, & ferè moribus non optimis, quæ his parietibus tamquam honeſtâ continentur cuſtodiâ.

ERGASTERIVM PVERORVM ET PVELLARVM non deeſſe debet, ædes perpetuis & liberalibus dotatæ reditibus, in quibus potior & ſequior ſexus, otioſus alioqui, victum in plateis quæritans, ad omnem nequitiã enutritus, exercetur artibus, quæ ad neceſſarios hominum uſus conducunt.

VIRGINVM DOMVS, varium opus, multiplex, nec minus rarum, & fortunatiſſimi eventûs. *Ioannes van der Meeren* anno 1552 inſtituit. Virgines hîc erudiuntur, quas egeſtas paternâ excluſit domo, aut matrum pudor. quæ ubi adoleverint, è pupillari in hanc traductæ, quidquid in virgine deſiderari poteſt edocentur. inde ancillatum dimittuntur: aut, ſi quam modeſtior adoleſcens ambiat, matrimonio jungitur, dotem à pauperum ærario acceptura.

JVVE-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

JVVENVM DOMVS reſpondet puellarum. Inſtituitur enim hîc juventus variâ arte pro cujuſque ingenio aut propenſa voluntate. & delecti ſuperioribus annis ex omni hac turba, quæ ingens omninò eſt, qui ingenio & moribus plurimum ſponderent: quique præ reliquis eruditionis aut probitatis majoris ſpem facerent, addictique humanioribus litteris, ut inde ad Philoſophiam altioreſque ſcientias tranſeant. Ita Scribanius.

Præ omnibus munificentia SIMONIS RODERIGI PERETTI, *Baronis de Rhodes*, domo Luſitani, prælucet. Domum emit duodecim florenorum millibus, hortum tribuit, ſacellum addidit, inſtruxitque ab omni re ſacra; nomen S. Annæ & amplam dotem inſcripſit, quæ alendis duodecim honeſtiore loco natis, ſed gradu & opibus (variante fortuna vices) excluſis, ſufficiat. adjunxit famulam: Sacerdotem præfecit, qui ſacris indies operaretur; Muſicumque concentum laudibus deſtinavit. Herus in egenos magnæ liberalitatis, præſertim in pupillas; quotannis unam opibus inopem elocat, nuptias parat, dotem centum florenorum addit. ita nobis relatum ubi magnificas ejus luſtraremus ædes cum horto ordinatiſſimo.

A Sacris ad POLITICA Urbis ædificia deſcribenda pergo. primaque ſint quæ *Cives* & *Rempublicam* tangunt. SENATORIA DOMVS juri dicundo ab antiquo deſtinata, ſita eſt ad fori majoris angulum. elegans ſtructura, è maculoſo candicante marmore, lividiore tamen ſparſimque circumvoluta canicie, ac quaſi ſi undatim in criſpos vortices agatur. Marmora hæc Menander, diligentiſſimus luxuriæ interpres, longè maximo in pretio habuit, Romanique veteres. Palatium hoc marmoreis columnis, (has inter quadragin-

ta & novem lati ducunt aditus, oſtiaque totidem, totidemque negotiationis atria, è terrarum ultimis divitata) quadrato opere à fundamentis renovari curavit Senatus anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo, ſed infelici caſu haud multo pòſt exuſtum, anno cIↃ IↃ LXXVI, idem Senatus ſplendidiori ſchemate reſtituit. Hic ſi quis curioſior artem genuſque ſingularum velit partium, tamquam membrorum; dabo ſingula à Scribanio deformata, ne & defuiſſe videar, & prolixitate nauſeantis ingenii faſtidium provocaſſe. Pars infima variegato ſtat marmore, Tuſcanâ manu, incultiore ſævioreque ſtructura; cogita Centauros, homines equis ſuis implexos, aut durum Lapithûm genus. Altera Dorica. quâ olim Herculi & Marti ſacravit ædes Antiquitas. hac Dores ſtructurâ delectatos accepimus: quæ plus oſtentat virilis roboris, tamquam humeros latos, ingenteſque membrorum artus, quàm feminei ornatus. Tertia Ionica, quâ Junoni, Libero, Dianæ Iones primitus templa dicarunt, muliebris gracilitatis æmula, quæ nec virgineam referrent mollitiem, nec virile pectus, non oſſa, non lacertos: ſed matronali contenta maturitate, quidquid aſperum eſſet ac quaſi cæſtuoſum, fugerent; quidquid nimiam ſuperaret mollitudinem, averſarentur. cincinnis tamen, ac tamquam femineâ capillaturâ decoriter diſcriminata. Quarta perpetuo columnata in orbem ambitu eſt. Frons operi toti prominet columnarum ſignorumque nobili ſymmetriâ: omnia è maculoſo marmore, Lydio intercurrente lapide & miraculum augente. contabulatio frontis univerſæ, ima Tuſcana, ſecunda Dorica, tertia Ionica eſt, quarta Corinthia, quâ fontium Nymphis ſacraſſe templa veteres accepimus, mira exilitate, & vir-

gine

gine aténeritudine. atque hic ornamenta capite dependent, acanthi foliis, Callimacho repertore, perſimilia: totam denique floridam faſciiſq; caput circumcinctam reperies. Quinta Italica, ſeu mavis, Compoſita: ex Ionica & Corinthia decorem mutuata. Hîc florum frondiumque & pomorum videbis implexus, coronario luxu, foliis flores & fructus intercurſantibus: nec raró trophæis ornata militaribus. in cujus medio effigies Dei Matris eſt, Polycletæa manu, Apellæo ductu. Latera Centauri cingunt, monſtrorum domitores, ingentibus armati clavis; ut nihil jam mireris cæſtus

— quibus acer Eryx in prœlia ſuetus
Ferre manus, duroque intendere brachia tergo;

cùm illos intueberis, quibus non modò magnum Alcidem contra ſtare, ſed & indubitatum audeant triumphum ſperare. Excipiunt Centauros pyramides, clauduntque tamquam nobili meta opus nobile. Sexta, pro columnis hîc Caryatides oſtentat, quaſi in hac etiam urbe, Græci Perſico defuncti bello de Caryatibus æternùm triumphent. ibi Perſicum ex hoſtilibus manubiis trophæum Lacones Pauſania duce ſtatuiſſe credes: tamquam ſuperbiâ caſtigatâ, barbara ſimulacra, tecto deridiculi Atlantes, domitas ſubjicere cervices cogantur. Opus univerſum integit ſuperſtans Aquila, expanſis alis: tamquam ſi corporis ſui molem, quadam pennarum velificatione, modico caudæ gubernaculo, contabundo volatu, in certam dirigat metam; aut in aliquam fulminis vice de cœlo ruat prædam. putes perpetuò pendulam ſingula intueri, montes, campos, urbes, feras, homines; ac per illa indefeſſa remigia magnum aliquid ſpirare. Tale eſt opus hoc. ſumtuoſum dicit Guicciardinus; ut ſi ſingula quæque exactè computes, in centum ferè coronatorum millia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

abitura ſit ratio. Conclavia intus auguſta & regio veſtitu ornata. Ibi unum continuo ductu, ſed habitu diverſo, oſtendit Duces Brabantiæ, & Archiduces Auſtriæ, ad ultimum Regem Hiſpaniæ cum conjuge, numero XXXI. Caminus Cerere & Neptuno occupatus conſpicitur.

A *domo Senatoria* ad DOMVM TRIVMVIRALIBVS IVDICIIS deputatam tendo; ubi res regiæ jurisdictionis merique imperii aguntur. eſt intra veteris caſtri ambitum anno CIↃ IↃ XXXIX renovata. Heic judicia, quod de Germanis narrat Tacitus, ſub dio aguntur. nuperè ad avertendum cœli injurias tectum tribunali impoſitum eſt. Scilicet æſtimabant veteres, in Deorum manu vitas, præſentiâ mortes eſſe debere; quorum æquitatem ſibi in naturam quodammodo peccantibus volebant ſubvenire.

Non procul hinc CARCER PVBLICVS, ſub annum CIↃ IↃ XX à fundamentis erectus.

Viſis *Iuris & Iuſtitiæ* locis, ſuccedunt *uſibus civium* data & conſecrata; è quorum ordine BVRSAM & OOSTERLINGAM DOMVM aliis antepono. BVRSAE derivationem ſupra circa Brugam tetigimus, à tribus marſupiis quæ familiæ Burſarum erant inſignia; ubi mercatorum erant conventus: Ii poſt Antverpiam ad mercatum profecti alióve, locis in quibus ad negotiandum congregabantur, ad ſimilitudinem fori illius Brugenſis, Burſæ vocabulum indiderunt. nomen hoc receptum Antverpiæ, Toloſæ, Rhotomagi in Gallia, Londini item in Anglia; tametſi Eliſabetha Angliæ Regina, ne videretur apographum Burſæ Antverpienſis, magnificum illud mercatorum ædificium *cambium* ſive *collybum regium* indigitarit, interdicto addito, ne quis diverſum appellaret; verùm nomen Burſæ penetravit, poſthabito-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

bitoque interdicto adhuc hodiè ſuperat. *Grammaye* è Fachetio ſcribit, nomen Burſæ ideò his locis manſiſſe, quòd in Italiis cambiorum invaleſcente uſu, gratoque nundinantium compendio excogitato, hujuſce rei gratiâ Venetiis, itemque Neapoli, indictus communi mercatorum ſuffragio congreſſus nomine *Burſæ communis*, è qua ſi quis ſe ſubduceret, fidei periculum adibat, quod hodieque ſervatur. *Duæ* verò ſunt *Burſæ*; altera ANGLORVM, in gratiam gentis illius à S. P. Q. Ant. anno cIↃ IↃ L ſtructa; NOVA altera, geminâ turri horologiiſque inſignis. frontiſpicio inſcriptio addita:

S. P. Q. A.

IN VSVM NEGOTIATORVM CVIVSCVNQVE NATIONIS AC LINGVAE, VRBISQVE ADEO SVAE ORNAMENTVM, ANNO M D XXXI A SOLO EXTRVI CVR.

Mundi anima ut rerum moderetur nummus habenas,
Terraſque & tractus conciliet marium,
Diſce, hoſpes, toto quamvis diviſus ab orbe,
Hic tibi ſi nummus non peregrinus erit.

Elegans per omnia opus eſt, quadraginta & tribus è patrio marmore ſubſtructum columnis, quas diſſolvere nec ſecula quidem videantur poſſe. longitudo in centum octoginta pedes protenditur, latitudo in centum quadraginta. Scribanius eleganter ædificii dat ſtructuram: Columnarum ſcapi, inquit, mutuum mutuâ elegantiâ lenocinium præſtant; ita ſinguli alio atque alio elucent ornatu, tamquam ſi ſingulis ſingulæ inaraſſent doctæ manus (quaſi facili ductiliq; terræ vomere aut rotâ:) ut mirum ſit potuiſſe in tot columnis tam divite varietate ludere ingenium unum, adeò diſcriminatâ paraturâ, ut cùm ſinguli ſuo ſtent cultu, nullumque ab aliis mutuentur, tùm

mirâ ſimilitudine ſpectatoris oculos læto gratoque circumveniant dolo; dum quos primo obtutu cenſebant per omnia pares, propiore diſquiſitione, toto deprehendant, qui ſingulis inerrat, diſpares ornatu. Hîc columnis triformes inſiſtunt arcus opere Gothico, ſaxeis paſſim foliis tam ſcitè interludentibus, ut provocare arbitreris omnem de peritia vetuſtatem. Sed & pleriſtylii fornix cum columnis de varietate & elegantiâ certat, tam raro varioque ductu, ut dubites varietas elegantiam, an hæc illam ſuperet. *Hæc ille; & verè.* Super porticus & pari cum iis ſpatio, ampliſſimæ ambulationes ſunt, tectæ, & tabernis undique plenæ; quas vocabant xyſtum pictorum, quia nimirum in iis proſtabant potiſſimùm tabulæ pictæ; verùm hodiè nihil eſt quod ibi videas, præter ſolitudinem, tabernaſque pulvere & araneorum telis benè veſtitas. Olim inter tot tamque diverſas nationes ſi obambulares, breviſſimo temporis ſpatio magnâ animi cum voluptate audire potuiſti ſex ſeptemve primarias linguas, de quibus hodiè altum ſilentium, omniumque privatio. Olim mercatores alienigenæ, ſicut & indigenæ, cùm manè, tum veſperè, ſtatis quibuſdam horis ad burſam Anglorum conveniebant, atque ibi horæ plus minus ſpatio, interfatu proxenetarum cujuſvis linguæ, quorum ingens ibi erat numerus, potiſſimùm agebant de emptione & venditione omnis generis mercium: hinc ubi plus paulò adveſperarat, conferebant ſeſe ad burſam novam, ubi pari horario ſpatio, & eorumdem parariorum interventu, ſpeciatim de collybis agebant, deque uſuris ſive depoſitis. Verùm hodiè nec mercatoris, nec pararii heic viſio, nedum uſio. omnia eheu! à turbis inteſtinis rui-

nam

nam & interitum, à fluctibus naufragium ſentiunt.

OOSTERLINGANA ſive HANSATICA DOMVS, inſigne elegantiæ & opulentiæ monumentum, ſuperbo planè adſpectu & formâ, commodè poſitum inter duos canales in urbe nova; utrimque euripis ad maximas recipiendas naves clauditur, quæ huic domui prymneſio junctæ, merces percommodè exinanire & in eam trajicere poſſunt. Domus maximis Hanſaticarum civitatum & Reipublicæ ſumtibus conſtructa, uſibus quatuor Europæis emporiis, quæ ante confœderati mercatores Hanſæ Teutonicæ Brugis habuerunt. Sed eheu! quæ hodiè heic facies? *quantum mutatus ab illo* mercatus Mercuriuſque? miles inhabitat, remque facit non dicendam. Spatioſam intus aream ambulacra bina quadratis innixa columnis cingunt: protenditur longitudo in ducentos & octoginta plus minus pedes; latitudo minor eſt. abſolvitur contabulationibus tribus. prior auguſtis laxiſque in omnem partem ſervit atriis, merciumque cuſtodiæ. reliquæ trecenta complectuntur cubicula; inter quæ æſtivæ cœnationes & hypocauſta ampliſſima, venuſtiſſimis picturis & tapetibus ſcitè admodum veſtita. rarum opus, nec alibi in ulla gente, etſi Venetias viſum eas *domum Teutonicam il Fontego.* TVRRIS domui imminet Corinthio opere conſpicua ex vivo quadratoque ſaxo; quæ latè quaquà versùm, quidquid in urbe, quidquid vicinis agris, flumineque, læto proſpectu retegit. ſummo in apice alatam & verſatilem aquilam, ventorum indicem, quæ quâvis circumagitur aura, oſtentat. Elogium adjiciam huic domui è Grammaye:

Auſtriacam urbe domum quâ non eſt pulchrior ajunt,

Nec toto Auſtriacâ eſt pulchrior orbe domus.
Omen ineſt voci ; vivat Germania , vivat.
Et quod in urbe domus , id ſit in orbe caput.

A Mercatorum contuberniis eamus ad *Artium manſiones* ; ibi ut opes , ita hîc artes cogita & mirare. OFFICINAE VITRI primum locum do ; putaris te in inſula Murano prope Venetias eſſe , ubi heic fueris. Scribanio præeunte hanc fornacem conficiam. Æternus hîc ignis eſt,continuis fornacibus materiam liquantibus , cùm alia flatu figuratur , alia tamquam torno teritur, alia argenti modo cœlatur, alia denique auro opulentatur, tingiturque colore quocumque , & ad quemcumque uſum; ad eſcaria etiam vaſa.nec eſt alia nunc materia ſequacior , in quam voles formam ; ita ingenioſa ſolertia eſt. invenit heic in arena, in herbâ, in vario pulvere, quod ignibus provocaret in aliam aliamque faciem.In quo illud mihi ſuccurrit mirari, nihil pœnè non igne perfici.ignis accipit arenas,à quibus hîc vitrum; alibi argentum , minium , plumbum ; alibi pigmentorum, & medicamentorum genera fundit. Magis etiam mirandum in eadem materia aliud gigni primis ignibus, aliud ſecundis , aliud etiam tertiis, aliúdque non rarò ſequentibus. Sanè Tiberio Principe vitri temperamentum variâ materiæ mixtione, ignîſque certâ temperie , flexibile excogitatum fama fuit, officinamque abolitam , ac interdictum his ignibus , ne metallorum pretia detraherentur.

OFFICINA MONETARIA,ædificium planè regium, plurimis ferrariis nobile,plurimo auro & argento ſignando occupatiſſimum. cui inſcriptio; RERVM NERVVS PECVNIA.

CASTELLVM AQVARIVM,operoſum architectonicæ ædificium. In unam domum aqua cogitur,

gitur, quæ exinde in omnes defluat officinas cereviſiarias, tantúmque ſinguli nullo labore admittant, quantum res poſtulat, nuſquam deficiente flumine. nec ingenti hîc morâ opus aut tempore, momento propè cujuſcumque ſitim explet: neque ſpem fallit mentita copia, aut exareſcit dives vena: quantúmque haurias, ſemper ſupereſt; ſemper reperies quod erogando ſufficiat etiam ſitientiſſimis cacabis, noctéque diéque omni, tot locis, tantâ urbe calentibus, bullientibus, haurientibus: quæ non huic civitati tantùm, ſed & vicinis ſufficiat. Fusè de his aquæ ductibus Antverpienſibus, ut & anthleis, machinísque Cteſibicis, ſcripſit Scribanius *in Antverp. pag.* 56, *&* *ſeq.* quem, ſi placet, vide.

Tranſeo ad AVLAEORVM OFFICINAM. Domus ingenti ſumptu & auſu vendendis aulæis exædificata, quæ raritate ſuâ meritò per omnes eat ætates poſtumas. Patet in longitudinem pedes octoginta ſupra ducentos, reſpondétque operi latitudo, complectitur verò ambitu ſuo ſex & viginti loca, aulæorum reconditoria, ut arbitreris cellas promas omnium in hoc genere elegantiarum, opúmque nullo calculo metiendarum. ad oculorum quantumvis curioſiorum certiſſimum ſtuporem, ita ſupra artem byſſo pleraque & auro gravida, dubium relinquunt, ars opulentiam, an hæc artem vincat. Quamquam ſi ex vero ſingula metienda, dicenda; perfacilè vicerim, nullâ olim vetuſtate ſuperatam, æquatam ſæculi noſtri artem nullâ. Veterum texta, ſi cum noſtris hîc comparentur, dixerim agraria illa eſſe, & in ſilvis nata; *ait Scribanius.* imò hoc ſingulare, non reperiri parem in Europâ locum, tam divite conditorio, tam concinnâ commodáque in omnem venditionem oportunitate.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

De reliquis urbis ædificiis, utpote ſeptuaginta quatuor pontibus, macellis, librâ publicâ, xyſtis pictorum, vaſculariorum, divite & viſendâ ſuppellectile coruſcantibus, ne nimium dicam, dicere ſuperſedeo. Anhelo ad *octavum Orbis miraculum*, nobile illud TYPOGRAPHEION PLANTINIANVM, natum architypographo regio *Chriſtophoro Plantino*. Domus viſu & contemplatu digna; area interior ſupra januas oſtendit à ſaxo effigiem Chriſtophori Plantini, Johannis Moreti, & Juſti Lipſii cum ſymbolo: MORIBVS ANTIQVIS. Ipſa officina, ubi typi & XII *prœla* ſudant, in ſingulos dies ſumtu *ſupra centenos aureos, (ut habet Guicciardinus,)* ita extollatur à *Scribanio*: Centum hic propè characterum genera, nobile opus, & quod raritate & elegantiâ ſuâ admirationem provocet: ſunt Syriacorum duo, Hebræorum decem, Græcorum novem, Latinorum ſeptem & quadraginta, variarum linguarum & gentium reliqua: ſunt & Muſicorum plurima, omnicanæ modulationi commoda. extra hæc imagines æri ac ligno faberrimè inciſæ ſculptæque ingenti numero. Denique quidquid plurimis typographiæ prælis exſudatur, quidquid extruditur, adeò ad limam lineamque redactum, ut nec ex libitinis malignisſimis, nec ex inviſoribus peſſimis quiſquam habeat quod merito deſideret. Inſpice quicumque artem amas, & vide quàm nitidâ locatione, quàm propè prodigioſâ emendatione, quàm tereti ambitu, quàm preſſâ rotunditate, quàm ſcito intervallo mutuum ſplendorem augeant; quàm nullâ protubulatione è reliquorum cœtu quidquam emineat: an non laudabis tam numeroſâ induſtriâ multiſcios, tam emendatæ peritiæ, tot utenſilium arti ſubſervientium Dædalos? Scio in omni propè

gente

gente floruiſſe in hac arte nobiles; novi è Latio Manutios, è Germania Frobenios, è Gallia Stephanos; at unius Plantini nomen omnium tenebravit nomina. Ut omnia hujus magna, nihil majus fuit Bibliis Regiis, è Latio, Græciâ, Palæſtinâ, Chaldæâ, Syriâ, hac obſtetriciâ operâ natis. Longum eſſet diſcretim ſingula, ſatis eſt coacervatim tetigiſſe.

A Plantino ad RVBENIVM te ducam, vivum Europæ miraculum. Ingenua artificis humanitas non negabit artem, humanæ æmulum naturæ videas. quæ ibi ſculpta, cælata, pictaque vidi, cogitatione, non calamo habeo. Unius tabulæ ſit mentio, æſtimii ſupra quinque mill. florenorum; opus natum auctore Rubenio, repræſentans judicium in die Domini magnum. ſuperiùs, cœli amœna, corporumque ad ea volatus: alios in cœlo gaudio diffluere; alios apud inferos torqueri, hîc corporum raptus, inferorum gurges, mixtæ infelici interitu maribus fœminæ, juvenes ſenibus. ita ut ſpectatorem ſuum tormenta terreant, & alliciant gaudia. Præter hanc, viginti & plures tabulas Pariſios deferendas, impenſis Reginæ matris, manu & operâ Rubenii pictas vidimus; alias alias, ſilentio potiùs quàm calamo à nobis fingendas. Supereſt palatium magnificum *Simonis Roderigi*, *Baronis de Rodes*; in quod intromiſſus contemplare hortum aurantiis & citriis malis virentem, fontes & ſtatuas aquas evomentes inſidiosè, vide, cauteque declina.

His omnibus viſis, feſſus fortè te recipe ad *tabernam vinariam*, *aux mille moyens*, *'t huys van duyſent middelen*. ſumtus grandes à prodigis quandoque hîc locantur; ſed parciùs & frugi honeſtiores vivere poſſunt, horámque licitæ dare voluptati & jocis convenientibus.

Ita

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Ita materiale inanimatum fuit: ANIMATVM reſtat. quod in *frequentia incolarum, nationumque diverſitate* conſiſtit. Cum Scribanio decurram per capita, & non niſi punctuatim, quaſi per ſummum verticem, aut capillum, ſingula. Frequentatiſſimos annos reperio, quinquageſimum ſextum, & qui ſequuntur, in ſeptuageſimum ſeptimum. Erant urbem incolentium ſupra centum millia. deſumam in hujus rei fidem è veteri codice anni 1568 numerum. cenſa illo anno civium capita: in prima regione ſeu tribu 6239: in ſecunda 5929: in tertia 6124: in quarta 6512: in quinta 5218: in ſexta 5810: in ſeptima 9627: in octava 6943: in nona 7419: in decima 7529: in undecima 7234: in duodecima 7164: in decima tertia 8248. capita ergo univerſim 89996. Hæc civium. (tredecim ſunt urbis vici, quos *Wijcken* appellant, ad quorum numerum hic factus eſt capitum numerus.) Erant inſuper eodem anno variarum hîc gentium familiæ, quæ domicilio locum delegerant. capita in his 14985. Erant proinde capita 104981. Atque hæc extra nautas, quorum ingens numerus in navibus. Erant ſuper hæc in ſuburbiis capitum 50 millia, quibus jus civitatis, non ſecus ac in urbe natis. Jam peregrè adventantes quis enumeret? anno cIↄ Iↄ XLIX, LVI, LIX, LXI, numerata civium & aliunde accedentium capita ſupra cc millia. nemo mirabitur, qui cogitaverit, quanti heic è variâ gente Germani, Hiſpani, Luſitani, Angli, Genuenſes, Florentini, Mediolanenſes, Lucenſes, Piſani, quantique è reliquis Italiæ, adeoque & Galliæ urbibus: ſanè è ſola Hiſpania trecentas aliquando incoluiſſe hanc urbem familias accepimus, potentes pleraſque, & quæ ingentes ſecum opes traherent. Quid quod ſtatâ bis de

die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

die horâ, meridianâ & claudente diem, ſupra quinque hominum millia, in deſtinatum negotiationi locum convenire ſolita? numerat Guicciardinus CCC ætate ſuâ pictores, ſartores ICC, aurifabros CXXIV, chirurgos CX, piſtores CLXIX, omnes familiarum ductores, & arte ſuâ magiſtros. Ex hac frequentia olim, ubi florem Antverpia oſtendebat orbi ſuum, numeratæ ſunt *naves* non ſemel in flumine bis mille & quingentæ, in anchoris ſtantes, duas, tres etiam ſeptimanas, priuſquam terram aut tenerent cominus, aut onere ſe levarent; nec erat dies, quâ non quingentæ minimùm adnavigarent, aut enavigarent, omnium generum mercibus onuſtæ: ac uno non rarò maris æſtu CCCC appuliſſe jucundum fuit videre. Jam *currus* vix fidem inveniant. nulla dies non ducentos vidit vectoribus gravidos: taceo Germanica plauſtra, Hanſatica, Lotharingica, Gallica, quæ nulla non ſeptimana millia adæquarent, ſub amico pondere gementia: taceo ruſticos *carros* omnis rei commeatum deportantes, qui hebdomadatim decem millia ſuperarent: taceo in animorum laxamentum, in luxum etiam faſtumque deſtinatas *rhedas* facilè quingentas: quæ ſingula olim quanta fuerint, quis non cum gemitu cogitet, exclamétve, Antverpia fuit! Hîc abrumpo *materiale* urbis. ad FORMALE itio eſt; & id in ſtatu *pacifico* & *turbato.* Pacis florem videmus in *regimine Magiſtratus*, & *ſubditorum obedientia.* Magiſtratûs heic *dignitates* & *Iuſtitiæ adminiſtratio.* Scribanius fuſum caput de his habet in ſuis Orig. Antverpiæ; ut & Guicciardinus heic non ſterilis. eapropter breves hîc erimus, lectorem eò remittentes. *Dignitates Magiſtratûs* ſunt vel *ſuperioris*, vel *inferioris*. Superior reſpicit URBIS PRAEFECTOS,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

CTOS, CONSULES, SCABINOS, QUAESTORES. Singulorum videbimus numerum & officia. Præfecti *duo* ſunt, alter MARCHIO, AMANNUS alter.

Marchio, apud Romanos Triumvir Capitalis, nomen defert, crimina aut maleficia privata publicáve denuntiat, jus poſcit, (nullum dicit,) datum exſequitur; & quidquid publicam quietem tangit, ſeriò curat.

Amannus eadem quæ Marchio peragit, ſed in alio actionum genere, civili nimirum, idque privatorum: ejus curæ omnis privatarum civilium actionum diſquiſitio commiſſa eſt, facultaſque Senatum ſuper his conveniendi, jus poſcendi, judicatum exſequendi.

CONSULES DUO ſunt, (qui & Burgi-magiſtri dicuntur, quaſi Magiſtri civium:) *Externus, de buyten-Borgemeeſter*, ad res externas; quia nempe præcipuum ejus munus, peregrè ſæpe abeſſe, & in aula cum terræ Ordinibus incidentia quæque negotia pertractare: *Internus, de binnen-Borgemeeſter*, ad res urbanas; proprium ejus officium in urbe ſemper adeſſe, gerereque præcipuam ejus regendæ curam, & civibus exteriſque præbere aures.

SCABINI, qui ſunt Senatores, numero XIIX, è quibus *Conſul internus* unus, princepſque reliquorum, omnes juri dicendo præſunt. In hunc ordinem Senatorium NEMO extra Brabantiam natus adlegi poteſt, nimirum ut arctiore nexu Patriæ inſertus, nec externa cogitet, extraneo lactatus ubere. NEMO alieno toro natus. etiam in parente labes vitanda, ne quis aut à ſemine virus hauriat, aut degeneris frutex arboris, adultero originis fetu maculetur. NEMO adulter. quod ſi adlecto advenerit, abdicatione crimen luit;

uit, è veteri ſanctione. *Non poſſum è Scribanio* *rationes præterire :* Quod enim ſcelus damnet, indulgens ſibi ? aut quâ excandicabit, nec quidquam de reciduo fruticare permittet, conjugalis corporis defraudator ? quomodo exhibebit linguam famulam in caſtimoniam juſtitiæ, qui membra ſua famula exhibuit immunditiæ ? non poteſt jaculari cum Apoſtolo juſtam ſententiam in luxuriæ & libidinis negotia, qui impuro alieno incendio ignes exſtinguit ſuos, qui corpus ſuum ſpeluncam facit mœchiæ, quique aliter quàm nuptiis illo uſus. NEMO Principi muneris alterius jurejurando obſtrictus. cùm non raro intercurrant, quæ utrumque haut patiantur. NVLLI patrueles, matrueles nulli, aut de vicinitate ſanguinis innexi; ne cognatus ſanguis cognatas de civium capite ſententias eliciat; nec tam facinoris magnitudo, quàm agnationis cæcus impetus trahat in ſanguinem. NEMO qui non annum antè ſolidum civitate donatus; quò firmiùs coaduleſcat urbi, fertili immiſſus trunco, cujus opimitati reſpondeat; ne, ſi externo inſeratur nucleo, aſper oleaſter pro miti olivâ exoriatur; &, dum de peregrino fructificat, ſilveſcat in hac area. NVLLI è plebe in Senatorium ordinem adleguntur. Magnum apud Romanos ſeminarium turbarum, mixtim Senatum legi è Patribus plebeque : nec ſemel puditum, cum plebe honores communicaſſe, pareſque ſummis infimos feciſſe. NEMO auro aditum ſibi ad Senatorios faciat honores. ac ne prece quidem, quod & ſanctiſſimo interpoſito jurejurando firmatur à ſingulis auſpiciorum die. Nam qui alterius vitæ neciſque poteſtatem pretio paravit, quam adferre in ferendis ſententiis integritatem poteſt ? Aurum qui profudit, aurum ſperat; ne-

que

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

que enim de nihilo erogatur illud; nam & largitiones plurimùm majora ſpectant: aut quiſquam facilè fruſtratorium profudit aurum? Hamus hic eſt, eſcaque vilis, in ſpem majorum: ne fidite. Quam ſpem dabit incorruptæ mentis, qui à corruptelâ initium duxit?

QVAESTORES ſeu PRAEFECTI AERARII, quibus ad triennium omnis ærarii adminiſtratio credita, TRES ſunt. Inter quos primus è Senatorio, duo reliqui è civium ſunt numero & ordine. Delectûs formulam, quia rara, è Scribanio adjiciam. Tres Senatorii ordinis, à Senatu deſignantur; è quibus *Decuriones* corporum Civitatis, vulgò *ambachten*, in tres principes tribus relati, unum deligunt. Hic *Quæſtor* ſcilicet *Præfectus ærarii* eſt, diciq́ue Senatorius poteſt, cum è Senatorio ordine deſumatur. In inferiorum delectu pugnat ex diametro cum priore modus. Decuriones enim, tres ordinis ſui deſignant, è quibus Senatores unum deligunt. hic plebeius dici poteſt: qui ubi triennium munus obivit, altero triennio plebeji ſeu ſecundi *Quæſtoris* ac *Præfecti ærarii* munere fungitur, ac demum ſexennio expleto magiſtratu abit.

Superiori huic Senatorum ordini accenſentur DVO PENSIONARII, à penſione ſive ſalario dicti, quod de publico ipſis ſtatutum eſt. Doctor vel Licentiatus Juris hunc locum coronat. Alibi audiunt Syndici. Procuranr cauſas omnes urbanas; & quotieſcunque res poſtulat, domi foriſque habent Orationes; unde Conſuli ad res externas unus aſſiduus eſt comes in conſiliis ineundis, ſcriptiſq́ue conficiundis: Ob id perennes, apud Principes, Exteroſq́ue, publicæ voluntatis dicuntur interpretes, ac quaſi perpetua quædam memoriæ ac diſpoſitionum in Republ. ſcrinia.

GRA-

GRAPHIARII item QVATVOR. Eorum munus ententias & actus judiciales in civilibus ſub-cribere, litigantium poſtulationes referre in odices publicos, jura hinc inde producta cuſto-lire, curam libellorum ſupplicum habere. Qui-ous ſcribæ ſex aſſignati miniſteria faciunt.

A SECRETIS item QVATVOR, qui abſentibus yndicis eadem ferè cum illis obeunt munia; cu-odes parvi ſigilli: conficiunt contractuum in-trumenta, ſubſcribunt criminalium rerum de-retis: His duodecim ſcribæ ſunt adminiſtri.

INFERIOR MAGISTRATVS creatur à ſupremo ne ullis delegatorum ab aula ſuffragiis. Inque res ordines poteſt dividi. *Primus* complectitur iros omnes conſulares, qui functi ſunt Scabi-atu, & minoribus poſtea Magiſtratibus præ-unt. *Secundus* conſtat ſex & viginti civium Ca-itaneis, binis nempe in ſingulas urbis regiones, quatuor viris nobilibus. *Tertius* eſt Collegio-um ordo, *de Gülden*; & quinquaginta quatuor ecurionibus conſtat, quorum bini ſingulis ræſunt opificum in hac urbe collegiis. Varia orum munia, & officia, ut & nomina, apud uicciardinum & Scribanium legere poteſt le-or. cui paucis IVSTITIAE ADMINISTRATIO-EM oſtendam. Jus omne, aſſerit Scribanius, ujus laxiſſima ſpatia cognitionem & exſecutio-em rerum in quæſtionem vocatarum ambitu io complectuntur, prudenti Principum no-rorum conſilio, bipartitò diviſum; ut cogni-onem omnem tàm capitalium quàm civilium ixtarumque rerum *Senatui*, denuntiationem exſecutionem *Marchioni* & *Amanno* deman-arent: neque tamen hanc omnem, aut promiſ-è, aut uni: ſed, *Marchioni*, quidquid ubique iminis aut maleficii, aut ſanè publici juris eſ-

ſet;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſet; *Amanno*, quidquid extra crimen, privatorum jus faſque tangeret: ne, ſi omnis juris latitudo in uno reſideret, in nimiam metuendamque potentiam excreſceret; ſimul etiam, quò cuique certius jus ſuum conſtaret, quod non ab unius voluntate, ſed à plurium, impoſiti inter ſe muneris quadam æmulâ concertatione pugnantium, dependeret. *Vide Guicciard. fusè in fol. pag.93. & ſeq.*

Ad SVBDITOS eo. Horum dotes *naturâ* & *arte* dabimus, cum auctario *morum animi* & *corporis.* NATVRA viri ſunt mirè humani, civiles, ingenioſi, & qui promtè admodum imitentur exteros, contrahantque ex facili cum illis ipſis affinitatem. Mundi & in eo itinerum gnari, ac magnam partem, ne fœminis quidem exceptis, etiamſi numquam peregrinati ſint ternis quaterníſve linguis dotati: ne quid addam de iis, qui quinas eas habent, imò & ſenas, imò ſeptenas. Non profectò non utilem modò, verùm etiam admirabilem, nec in aliâ ullâ provinciâ, nedum urbe, reperiendam. *Guicciard. heic.* Erga exteros nuſquam gentium major hoſpitalitas, nuſquam frequentior, nuſquam dulcior inter ipſos converſatio. in qua nec leporis, nec joci, nec fabularum, nec cantionum, nec chorearum condimenta deſiderantur. Cives à puero indole liberali, &, niſi parentum indulgentia adulteret, candidi & artium capaces. Viri ſunt Mercuriales, induſtrii, ſolertes; fœminæ tenaciores, ſedulæ, familiares, cum aliquo tamen faſtu: pueri tenelli, educatione magis quàm natalibus; ad quidvis tamen formabiles: puellæ lepidiuſculæ, comptulæ, donec marito in manum dentur; nec operoſæ, nec otioſæ nimiùm; plurimùm pallidulæ & graciles. *ita Grammaye.* Scribanius de univerſis

Bel-

Belgarum ingeniis affirmat, ad omnes artes ſcientiaſque à natura facta, ut nec ad penetrandum difficilia acies vireſque deſint: cùm Belgica conſtitutio ferè ſanguinea ſit, omnium temperamentorum nobiliſſima. cui cùm accedat aliquid melancholiæ quaſi terreum, quo quæ impreſſeris tenaciùs adhæreant; choleræ etiam quantum ſatis eſt ad res magnas aut audendas, aut finiendas: ſit ut Belgica conſtitutio non facilè cuivis cedat. Neque enim opprimitur phlegmate, ut quarumdam nationum aliarum, ac mulierum ut plurimùm, quò minùs capeſſendis ſcientiis idonea. Belgas proinde cùm nobiliſſimæ temperaturæ videamus, in qua & probatiſſimus ſanguis vitæ principium ac quaſi vehiculum dominetur, & melancholia fluxum illius, innatâ ſibi ſiccitate, ſiſtat reprimatque, & cholera animos addat, & permiſtum phlegma, tamquam ſuffuſo frigore calorem temperet; quis de ingenio dubitabit? *Tantum Scriban. in Antverp. & dicta exemplis firmat.* Ab ingenio natæ ſunt *induſtria in mercatura*; unde opes: *artes in mechanicis*; unde fama. Opes certè condit Antverpia immenſas. quàm alacri animo in rebus etiam deſperatis quodammodo fortunas ſuas in rem ſui Principis expoſuit ſemper? quàm incredibili promtitudine, ubi uſus popoſcit, argenti atque auri vim incomparabilem, bellorum ſcilicet nervos, vel minimo negotio & quaſi momento deprompſit? Hinc Franciſcum I Gall. Regem, quòd ad Monarchiæ faſtigium pervenire minùs poſſet, *tria* tantùm obſtare, ſæpenumerò teſtari ſolitum referunt; *perpetuam nimirum ac mirificam in Imperatore Carolo vigilantiam; populi ſui erga eum fidem ſpectatiſſimam; &, quod caput erat, Antverpiæ civitatis emporium, totius orbis celeber-*

 leber-

leberrimum, atque nobiliſſimum. Unde Euphormio *lib.* 2. appellat urbem ubi mundi nundinæ agebantur. Verè. l'Hiſtoire des Eſtats ſubſcribit: *Avant le revolte des pays-bas c'eſtoit un lieu de grand trafic, & de telle importance, qu'on y faiſcit plus d'affaires en un mois, qu'à Veniſe en deux années.* Unde *Mundi excambium* audiebat. Carolus V Imp. ſine detrimento noxáve negotiationis trecentas auri tonnas numeratæ monetæ ſibi ſolvi in hac urbe vidit. quæ res reſponſum Franciſco I fecit, cum hic Carolo opes Pariſienſium pontibus impoſitas monſtraret; Mihi, ait Carolus, una urbs unuſque civis ſubjacent, (*Antverpia* ſcilicet, & *Fuggerus*,) qui ſingulis diebus tantum ſunt ſolvendo. Scribanius vidit, vix ſolidis diebus viginti, ingenti auſu, è privati nobilis negotiatoris manu ſupra ſeptingenta aureorum millia in militaria erogari ſtipendia: vidit deinde ab eadem manu, menſe uno auri millionem unum; ab eadem denique menſibus non tribus integris, portentoſo conatu, auri milliones duos, & ſuper hæc aureorum ſeptingenta millia. Vis propiùs aliquid? intuere civilia hæc bella. aberraſſene credes à vero, qui ducentos auri milliones ab hac domeſtica ſanguinaria charybde inenatabali impactos profundo dixerit? *Cap.* VIII *in Orig. Scriban.* Nullo non anno quingentos argenti milliones, auri nimirum centum triginta tres, & quod excurrit, in rerum emptionibus venditionibuſque erogatos accuratiore diſquiſitione invênit. atque hoc extra campſualem pecuniam, illam reciprocam & tamquam adlabentis relabentiſque oceani æſtu adfluentem refluentemque ſtatâ acceſſione & fugâ, dum per univerſum orbem inambulat fenerario itu redituque. Fuit hoc: hodiè naufragii, quod mercatura

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tura hîc paſſa eſt, paucæ ſuperſunt tabulæ. ita nihil ſtabile, nihil perpetuum.

ARTES ab hac urbe tamquam à matrice, quis enumeret? *Pictoriam, ſculptoriam, cælatoriam, inciſoriam, architectonicam*, fuſo calamo ſcriptas apud Scribanium & Guicciardinum lege. Liberaliſſimarum artium hîc non minor negotiatio: nam in una hac urbe *ludi* fuerunt *ſupra* CL: omnium ſcientiarum linguarumque vernacula domicilia: hinc plerique antequam pedem urbe extulerint, omnium loquuntur linguis: nec viris hoc tantùm, ſed & mulieribus perfamiliare eſt. *Scriban. cap.* VIII *in Orig.*

Mores in *victu, cultu* & *vultu*, en paucis. *Guicciardinus* dicit: Hodiè, licet infimatium aliqua pars, & rigidiores nonnulli, antiquam ſervent in victu parcimoniam, promiſcuè tamen ſplendidæ ſumptuoſæq;, imò forte præterquam decori ratio poſtulet, in Antverpia vivitur. Cultus tam virorum, quàm fœminarum, in quavis ætate magnificus, & novâ peregrinâque ſubindè formâ concinnus. Cæterùm multi ſplendidiùs longè & ſumtuoſiùs induuntur, quàm civilitas & honeſtas permittant. Videas inſuper ſingulis pœnè horis convivia, nuptias, choreas: audias paſſim ſonos, cantus & ſtrepitus: &, ut paucis complectar, omnibus prorſus modis omniq; ratione ſeſe prodit potentia, opulentia, pompa & ſplendor hujus urbis. *Scribanius ſequiorem ſexum propius tangit, & format*: In omni corporis habitudine digna elucet VIRO gravitas: hinc nihil in voce, alloquio, oculorum aut lateris jactatione quod levitatem ſapiat. Teſtudinem cogita, fidium concentu nobilem: ita ad artem omnes & ad regulam compoſiti. Certant cum viris NVPTAE, ac prope majeſtate vincunt; certant VIRGINES. Magna ubique majeſtas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſtas oculorum, inceſſus, oris, veſtium: in quibus nihil, quod libidinis negotium curet. nulla hîc purpura multo ſaturata conchylio, intexta auro, coloribus diſtincta; aut ſanè non niſi perquàm rara. Plurimùm pullâ veſte gaudent: & reſpondet innatæ morum gravitati & modeſtiæ; veſtitus enim pudoris prænuntius eſt: nam mores ferè habitus prænuntiat. gravitatem ergo heic, & quamdam maturitatem ſapit. nihil leve, nihil quod matronalem, nihil quod virginalem pudicitiam dedecorat. Omnium habitus ſeveritatem redolet, & pudicitiam teſtatur; ut reliqua taceam. Quòd ſi quæ ſtrictiùs procedant, vel natalium, vel dignitatum, vel divitiarum cauſsâ; ita temperant, ut prætextu neceſſitatis, nihil laſciviam ſapiat, ne virorum quemquam petulantiâ ſuâ vulnerent. magiſque, quò propiùs intueberis, videbis tales ſerico probitatis, pudicitiæ byſſo, quàm voluptatis indutas. Vultus verò in pleriſque omnibus tranquillus & placidus; frons pura, nullâ aut mœroris ſupervacui, aut effuſioris motûs rugoſitate contractior: oculi in lætum æquè ac ſeveritatem remiſſi: os modeſtiâ & tranquillitate ſignatum: verba aperta & recta, & quæ ferè pectus prodant, ab omni arte alienum. Denique tota habitudo ſeveritatem potiùs quàm alium minùs compoſitum præfert affectum. Nihil heic leve, nihil quod raritate & peregrinitate ſuâ alliciat; ſed maturo quodam ingenitæ gravitatis pondere caſtimoniam ſingula ſpirant; ut vidiſſe ad honeſtatem ſatis ſit. Quòd ſi quis arſerit hoc igne, ſolo earum aſpectu, tamquam flumine, reſtinguitur incendium. Hoc audeo: nihil me vel in moribus vidiſſe maturius, vel in oculis caſtius, vel in vultu modeſtius, vel in ore tenerius, vel in inceſſu temperantius, vel in colloquio

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

quio circumſpectius, vel in totius corporis conſtitutione magis ad regulam. Nulla autem inter has otioſa; otium favilla libidinis. nulla hîc vinoſa; vinum laſciviæ fomes. nulla frequens in contuberniis; per hæc irrepunt verba pudoris inimica. *Bonos corrumpunt mores congreſſus mali.*

His adjiciam *mores nuptiales, natales* & *funerales.* NVPTIAE fiunt nimiſquàm ſumptuoſæ. Excipiuntur opiparis cœnis, idque per triduum, utriuſque partis cognati atque adfines. Sponſus magnificè prorſus excolitur; ſponſa magnificentiùs, mutatâ indies per triduum illud veſte, ceteroque omni ornatu. Si contingat aliquos ſponſos tam diu in matrimonio vivere, nuptiæ quinquageſimo anno exacto magnâ ſolemnitate & gaudio repetuntur, ac veluti renovantur. Quicumq; è civibus matrimonium contrahit, & conſummat extra territorium Antverpienſe abſque Conſulum alterius conſenſu, is ipſo facto amittit jus civitatis, etiamſi vel primo à nuptiis die revertatur, ſeque in urbe habitaturum contendat. at pecuniâ tamen & gratiâ facilè id quod amiſſum eſt recuperatur. Civis, qui cum uxore & liberis per ſex continuas ſeptimanas, Conſule inconſulto, habitaverit extra territorium urbis, privabitur proculdubiò civitate: Juvenis verò matrimonii expers, etiam ſine veniâ, liberè poteſt ubicumque & quouſque placuerit peregrinari, nec in pœnam ullam iccircò incurrit. Civis qui aliò transfert familiam, privilegia civitatis amittit: niſi tamen denuntiarit accenſeri ſe velle civibus ſuburbanis: duplices enim hîc cives, urbani & ſuburbani: teſtificatus ſe civem ſuburbanum, & ſedes ſuas commutaturum, quas ne ſic quidem extra quadrantem Antverpiæ vel imperii ſacri Marchionatum, licet transferre, tenetur quot-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

annis ut minimùm ſemel ad ipſam urbem & in eâ ſacram ſynaxim accedere, tum florenum reipublicæ pendere: quo præſtito, privilegia ſibi illibata conſervat. Civis Antverpienſis, vel & quilibet Brabantinus, ſi plus anno in urbe commoratus ſit, & in alium quemvis Brabantiæ locum ſedes ſuas tranſtulerit, reipublicæ ſolvit ſtabilium quorumcumque bonorum viceſimam: ſi migraverit extra Brabantiam, duplicabitur illi vectigal, & decimam ipſam dependet. unde exemti tamen ſunt ii, qui in ea ſive Brabantiæ ſive extranea loca demigrant, quæ, factâ cum hac urbe transactione, adepta ſunt hujus tributi immunitatem, qualia nominatim ſunt Lira, Bergezomium, Breda, & Middelburgum Zelandiæ.

In PVERPERIIS & parvulorum baptiſmatis magna & ſumptuoſa celebrabantur ſolemnia. Offert uterque parens initialis puerperæ bella quædam munuſcula, & ab eâ partu levatâ convivio rursùs excipitur. Sed, quod maximè notes, uſitatum eſt hiſce hominibus arbitros ſacro fonti adhibere etiam patres & matres, fratres item & ſorores, imò interdum & liberos. quæ res niti magis videtur veteri conſuetudine, quàm eccleſiaſtica auctoritate.

FVNERVM ſolemnia magno admodum ſumtu multaque in pauperes beneficentia peraguntur, perſolutis defuncto juſtis. exhibetur deinde, oblitterando utcumque dolori, propinquis & familiarium intimis ſplendidum & magnificum epulum: ceteri verò qui prodierunt in funus, ſextario vini & oryzæ lacti incoctæ patinâ ſinguli ferè donantur.

Tantum de incrementis hujus Reipub. in ſtatu pacifico acquiſitis. IMMINVTIO ejuſdem in TVRBATO eſt, per *flammam, ſeditionem, & bella*, tri-

tribus dicemus. *Flamma* aliquando nobiliſſimas plateas depaſta eſt; negotiationis domum, qualem nulla viderunt regna parem; arcem, nullibi in Europâ validius propugnaculum; ſenatoriam domum, & ſeptingentas privatorum ædes; templum D. Virgini ſacratum, quod tamen ſurrexit auguſtius. *Seditio* anno 1554 popularis propemodum tragica evênit, maximeque patribus patriæ adverſa; conſtantiâ tamen & probitate honeſtiorum civium ſedata. Hiſtoriam habet Guicciard & Thuanus. *Bella* intra & extra mœnia, à diverſis diverſa. Sæviit alter ferro, igne, rapinis, ſtupris. Furias ex orco aſcendiſſe & Antverpiam intraſſe dices, lector, ubi crudelia Hiſpanorum facta leges *apud Meteran. lib.* VI, *pag.* 242, *& ſeqq. Thuanum lib.* LXII, anno CIↃ IↃ LXXVI. Volebant urbem flammâ, cives ſanguine, vitâ, famâ perire, niſi Deus obſtitiſſet, pœnaſq; te mitigaſſet. nec uſque dum

—— quæ tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreßi,

hodiè ex illo morbo revaluit. Summa petierat; media ubi attigerat, mox in præcipiti præcipitium. Notent exemplum hodiè urbes, divitiis & populo affluentes, ſimilemque caſum timeant. nam irruunt ejuſmodi caſus, aut Dei imperio laſciviam & faſtum depreſſuri; aut ab opibus & grandi populo diſſidia & in partes ſectiones. Concludamus cum Scaligeri elogio, & Scribanii monumentis. Illud eſt:

Oppida quod ſpectant oculo me torva ſiniſtro,
Tot nos invidiæ pallida tela petunt.
Lugdunum omnigenum eſt, operoſa Lutetia, Roma
Ingens, res Venetûm vaſta, Toloſa potens.
Omnigenæ merces, artes priſcæque novaque,

Quorum inſunt aliis ſingula, cuncta mihi.

Iſtud eſt:

BELGIUM orbis ANNULUS,
ANNULIQUE hujus GEMMA
ANTVERPIA.
BELGIUM orbis OCULUS,
OCULIQUE hujus PUPULA
ANTVERPIA.
BELGIUM orbis NEMUS,
NEMORISQUE hujus LAURUS
ANTVERPIA.
BELGIUM orbis PARADISUS,
PARADISIQUE hujus DELICIAE
ANTVERPIA.
BELGIUM orbis COELUM,
COELIQUE hujus SOL
ANTVERPIA.

Antverpiam quatriduum viſu & uſu habitam non ſine affectu reliquimus, navigio *Mechliniam*,

——— locum reliquis ubi jura Brabantis
Dant proceres, plenamque ipſam pictoribus urbem,

petentes. jucunda navigatio fuit, Scaldi tranquillâ, cœlo ſereno. *Rupelmundâ* ad dexteram cum Scaldi declinatâ, & Abbatiâ ampla Bernhardi, circuitus cujus unum milliare; flumine DELIA vecti; propugnacula ſex ultrò citroque ad ripam habuimus, Mechliniam uſque. ubi prandium lautum, ſed ſumtuoſum, in *interſignio* ROMAE; ſtomachus prandio benè habiturus, labore priùs exercendus erat; ea propter mox ad adventum, urbis, *materiale* & *formale* nobis in oculis & mente.

MECH-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

MECHLINIA.

GAllis *Malines.* Exigua habet initia, nec ita longi temporis tractu in eam, qua nunc eſt, amplitudinem excrevit. quondam enim hoc loco nihil fuit, præter ædes illas veteris ſtructuræ juxta Remboldi ſacellulum, ad quas, medio ſcilicet itinere inter Bruxellas & Antverpiam, peregrinantes divertebant. His pro inſigni erat *D. Michaël* Archangelus, aut, ut alii volunt, hoſpitis nomen erat *Michaël*, quod vernaculo ſono *Machiel* efferunt; & inde nomen urbi manaſſe, detorto paulatim in *Machelen* vocabulo. Alii aliam, ſed magis poëticam, derivationem tradunt.

Quibus relictis ad materiale urbis imus; ejus SITVM & PARTES luſtraturi. A ſitu non ineptè *meditullium* Brabantiæ dici poteſt, Lovanio, Bruxella, Antverpiaque, tot clariſſimis ſimul urbibus intercluſum, & undique quatuor milliaribus diſtans. quam tetrapolim qui circumſpexerit, is juſtam trianguli formam efficiet. Loco plano, in agro fertili, terra levi, ac ſubarenoſa, omnigenûm fructuum feraci, modò debitus cultus impendatur; dicit *Ortelius.* Gaudet mira cœli temperie, & ſalubritate. unde Philippus I & Carolus V heic educati. *Fluvius Delia* mediam ſecat interluitque. ſatis amplus, marino æſtu, ad leucæ ſupra Mechliniam ſpatium procedente, mirum in modum intumeſcit, ita quidem ut in complures ramos & veluti alveos ſive canales dividatur; plurimis intra urbem pontibus ſtratus, & ſatis multas in ea efficiens inſulas, templorumque & domuum privatarum pulchrè & oportunè diſtinctas areas. Validiſſimè *munita* eſt *mœnibus* & *aquarum copiâ*, quæ quotieſcun-

que uſus & neceſſitas requirit, circumjacentem agrum magna ex parte inundare faciunt, ita ut dum hoſtis ſupra caput & Annibal ante portas eſt, patefactis oſtiis, viciniam omnem, diffuſis aquis vaſti lacûs inſtar, cives complere poſſint atque hoc pacto hoſtem intercludere.

PARTES ſunt PLATEAE & AEDIFICIA. Illæ ſunt amplæ, mundæ, & eleganti diſpoſitione, pontibus lapideis, admirandæ. Iſta, *divinis* & *humanis uſibus* dicata, non minùs ſumtuoſa quàm egregia. *Septem* numerabis *parœcias*, templis ſuis inſignes. Cathedralis inſcripta eſt Rumoldo; ſub Philippo II in Archiepiſcopatum evecta, primo Antiſtite Antonio Perenotto Cardinale, apud Cæſaream & Regiam Majeſtatem toto & ferè unico conſiliorum arbitro, inſtituto, ut videre eſt *apud Meteran. lib.* 11. Ædificium egregium, præalta turri, etſi necdum ad colophonem perducta, conſpicuum, unde in plurimas civitates undique, pagos multos, campos latiſſimè lætiſſimeque circumjacentes, jucundus patet proſpectus. Suſpenſæ ibi grandes minoreſque campanæ, apto ſonorum temperamento concentum harmonicum horis ſingulis edunt & præcinunt. In ipſa æde, intentiori oculo *fornices*, *ſacella*, *columnas*, *organum*, *altare* affabrè è ligno, *chorum*, & in eo inſignia aurei velleris, *ſepulchrum ſanctum*, *Cardinalis Borromæi effigiem*, vide. Monumentum nec præteri *Ianii Bernartii*; ubi monitum: FAC QVOD VELLES FECISSE MORITVRVS. *Cœnobia* multa & varii ordinis. FRANCISCANORVM, non elegantia minùs, quàm capacitate & amplitudine omnium univerſi Belgii habetur pulcherrimum & abſolutiſſimum: *Pitzemburgenſe*, nobiliſſimi ordinis Equitum Teutonicorum: *Capuccinorum*, *Carmelitarum*, *Carthuſianorum*, & alio-

& aliorum. Inter virginum monaſteria *Clariſſarum*, amplum & pulchrum, nec ulli ordinis ejus cœnobio facilè cedens. Quâ Antverpiam itur, ad portam Catharinianam, urbi Mechliniæ conjunctus fuit ampliſſimus circus, caſtelli inſtar, muro clauſus, domiciliis plenus, frequentiſſimo mulierum conventu plus minus ſeſquimille celebris, quæ religionis ergò eò conceſſerant, laná ac telâ victum quæritantes; libertate fruentes, ut nemine contradicente exire inde & nubere potuerint. modò cœnobium hoc, quòd urbi nimis vicinum, per hæc bella civilia ſolo æquatum eſt. *Politicæ* ſtructuræ ſunt, *curia*, *parlamentum*, *macellum*, *halla textorum*, *fons in foro*. Præ reliquis ARMAMENTARIVM, receptaculum tormentorum & munitionum Principis. Olim ſtructiſſimum erat tot tormentis æreis, ferreis; tot machinis belliciſque inſtrumentis, puta navibus, pontonibus, carris; tantâ re caſtrenſi & militari ſupellectile affluens, tot operariis fabriſque plenum, ut ſpectatoribus cauſa fuerit admirationum. Verùm hodie vacuum maximam partem, raroque fuſiones tormentorum exhibentur. *Palatia* & ædes magnatum non deſunt, *Hochſtratanum*, *Cæſareum* ſub Carolo V celebre, *Naſſovium*, *Egmondanum*, *Arebergicum*; ſingula nomine magis, quàm uſibus ſuperſunt. *Horti* complures & viridaria, non amœna minùs, quàm ſpatioſa in urbe; Extra eam, quâ itur Lovanium, ampliſſimus hortus, ceraſorum ferax, quam ſylvam dixeris, præteritur; ordine & copiâ ita ſtructus, ut nullibi parem viſurus ſis.

FORMALE urbis ad *magiſtratum* & *ſubditos* tendit. Magiſtratus eſt *regius* & *opidanus*. Ille dicitur Conſilium regium ſive Parlamentum; quod Carolus Dux Burgundiæ anno cIɔ ccccLXXIII

heic inſtituit, cujus ipſe princeps eſſet; cætero-quin XXXIV viris adſcitis, cancellario, cohærario, binis præſidibus, IV equitibus, VI ſupplicum libellorum magiſtris, initiatis conſiliariis VIII, profanis verò XII, partim Doctoribus, partim prolytis. Verùm cùm Philippus I. uxoris Joannæ beneficio ad ampliſſimam Hiſpaniæ regni poſſeſſionem vocaretur, anno cIɔIɔ III, Senatûs hujus forma, nec non Conſiliariorum numerus immutatus eſt, qui, uti adhuc hodie eſt, uno præſide, XVI conſiliariis, duobus ſcribis, ab epiſtolis ſeu à ſecretis octo, ſtat & durat. Ad hoc auguſtum Conſilium ultima eſt in Belgica provocatio. Equites aurei velleris primâ, ut loqui ſolemus, inſtantiâ coram hujus Senatûs tribunali citantur. cujus omnes ſententiæ, tam in capitalibus quàm civilibus cauſis latæ, decretoriæ prorſus ſunt, nec ullatenus retractantur, niſi quòd permittitur tamen *reviſio*. Obtinet in hoc ſupremo tribunali mos, in commodum potiſſimùm exterorum, ut & diſceptentur cauſæ, & conficiantur ſcripturæ *idiomate Gallicano*, ut Flandricæ genti magis communi. Ordinaria heic olim & ſolemnis aulæ Burgundicæ fuit ſedes. unde Philippus Bonus, Caroli pater, Mechliniam à Brabantia ſeparavit, voluitque diſtinctam eſſe à cæteris ditionem. Amârunt valdè hunc locum Principes Burgundici. inprimis Margaretha Caroli amita in hac urbe firmum fixumque ſibi elegit domicilium: tandemque anno 1530, in flagranti omnium gratiâ, inibi eſt extincta. Quia ſingularis eſt ditio, juriſdictione ſeparatâ gaudens, ſuis legibus clara, in Brabantia tamen media ſita; hinc eſt, quòd gravidæ matres, dum pariendi inſtat tempus, relictâ urbe, in interioris Brabantiæ municipium quoddam ſe recipiant,

inibi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

inibi onerosæ alvi pondus depoſituræ, eò conſilio & fine, ut liberi in partem immunitatum Brabantinarum (quæ magnæ ſunt extenſionis & uſûs) itidem veniant.

Opidanus Senatus XII eſt virorum; quorum ſex ſunt patricii, ſex plebeii, nimirum *piſtores*, *ichthyopolæ*, *tinctores*, *coriarii*, *cerevisiarii*, *lanii*. quorum omnium tanta eſt dignitas, tantaque exiſtimatio, ut è ſingulis horum collegiis ſinguli eligantur quotannis Scabini. Inter hæc ampliſſimum maximeque momentoſum eſt *Collegium coriariorum*; ut quod opidanorum ferè quadrantem complectatur, ſuas ſeorſim manſiones habens & ſedes; capaciſſimas illas, & cùm variis aquæ vivæ canalibus, tum ædificiis quoque, foſſis, inſtrumentis, aliiſque ad tam varias operum & apparatuum ſpecies neceſſariis rebus luculenter inſtructum. ipſi ejus ſodales compluribus, iiſque inſignibus admodum privilegiis & immunitatibus; inter cætera autem, liberâ venandi & aucupandi poteſtate, non ſecus quàm viri nobiles & magnates, donati ſunt.

SVBDITORVM videbimus *naturales* & *artificiales* dotes. Mechlinienſes, civiles admodùm, & tractabiles ſunt. Præter indolem ipſis innatam etiam venuſtatem neſcio quam & urbanitatem ab aulâ olim apud ipſos commoratâ adſumſerunt, & in hunc uſque diem retinent; dicit Guicciardinus. appellantur *de meeſters van polyt*. Artificiis mechanicis operantur XVII collegia. Inter ea excellunt numero textores. Officinæ eorum olim ſupra ter mille ducentas numeratæ ſunt. Pannorum tenuiſſimorum & præſtantiſſimorum copia heic magna. Lintea inſuper contexuntur ejus bonitatis & pretii, ut non temere uſquam inveniantur vel præſtantiora, vel pulchrio-

ra. Omne genus tincturæ pulcherrimæ heic conficitur & proſtat. Aheneæ machinæ, campanæ, tormenta, tintinnabula & vaſa quævis ambigam an alibi terrarum majori artificio dexteriùs faciliuſque ære conflentur. Adjicit Guicciardinus omnis formæ & capacitatis navigia.

Tali materiâ & formâ ſtructa nituit Mechlinia: quam anno cIↃ IↃ XLVI incendium deturpavit; fulminis jactu turris portæ arenariæ vicina, quâ maxima pulveris nitrati vis aſſervabatur, disjecta conflagravit, abſumtis ducentis, & triplo pluribus vulneratis hominibus. Quæ à bello adverſa ſuſtinuit, Meteranus lib. x habet.

Mechliniæ prandio habito, curruque conducto, itinere & viâ perquam amœnâ & commodâ

Veſpera Muſarum ſedem collegiaque ampla
Lovanii *aſpicienda dedit, numerumqae frequentem*
Doctorum, & juvenum, Phœbi qui caſtra ſequuntur.

LOVANIUM.

Metropolis Ducatûs, & Brabanticæ terræ primi quadrantis caput, reliquas urbes omnes præcedens. præſtat enim omnium prima Principi juramentum, idque ab illo viciſſim ſuſcipit. Quatuor diſtat mill. Mechliniâ. Ingreſſi urbem, divertimus pernoctatum ad *interſignium* IMPERATORIS. dum cœna paratur, caſtellum in ſublimi colle ſitum aſcendimus, viſuri & colloquuturi cum celeberrimo PVTEANO. in tempore venimus, voti compotes facti. omnia arcis conclavia nobis aperta fuêre, jubente & ducente Puteano. Arx ſita eſt in collibus vitiferis; circumcirca amœnitatum amœniſſima amœnitas in ſeptis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ptis & floribus; ſuavitatem conciliat luſciniarum cantus. ſed omnia hæc, nihil ad Puteani humanitatem, cujus bibliothecam & opera Inſubriæ inſpeximus; auxit benevolentiam munuſculo Inſcriptionum feneſtralium, & Kalendarii perpetui ad manus & digitos formati, tametſi ſchedæ adhuc eſſent ſine cataſtrophe. res voti erat, tantum virum videre ad cœnam; ſed excuſatione morbi non ita pridem abacti, facti non fuit. Dimiſſi deſcendimus in diverſorium, ubi à cœna datum eſt dormire in conclavi, quo olim Johan. Fridericus Sax. Elect. captivus habitavit, & à Carolo V Imperat. cum quo familiariter ibi vixerat, liberatus eſt. Sed ad LOVANIVM, quod *externè* in NOMINE; *internè* in OPERE & REGIMINE videbimus.

Nomen, poſthabitis diverſis originationibus, cum Lipſio à ſitu ei dabimus. qui talis eſt, ut mœnia vetuſta, quæ, uti illa tulit ætas, fuerunt firmiſſima, ex albo nimirum lapide ad normam conſtructa, ex *alto* deſcendant ad loca humilia & aquis obnoxia, quas *Dilia* fluvius major & *Vorta* torrens extra ripas ſuas evomere quàm frequentiſſimè ſolent, & longè lateque omnes campos & intra muros & extra in ſtagna & paludes permutarunt. *Altum* autem illud, è quo deſcendunt, *Lo* vocatur; è quo mons aſcendit ſylvoſus, à *Lo* nominatus *Lobergh* & *Lo-boſch*. Subjecta iſta pulcherrima planicies aquis exundans, veteri linguâ *Vên* dicitur. Inde *Venæ* Batavorum etiam hodie, unde ceſpes ille uſtibilis eruitur. Ergo *Lovanium*, ſive, ut vulgata & vera vox eſt, *Loven*, dictum, quaſi *Lo-ven*, humida planicies iſti *Loæ* ſubjecta. Latini *Lovanium* fecerunt, Gallicam magis pronuntiationem *Louvain* ſequuti.

Urbem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Urbem ipſam contemplabimur à *ſitu & ædificiis*. Ille amœnus eſt & jucundus, cœli & aëris benignitate nulli cedens opidorum Brabanticorum; unde majores hîc Muſis ſedem ac domicilium legerunt. Terræ bonitas non minor. intra urbem & in ſuburbanis ubique campos habet aquis obnoxios, è quibus colles aſſurgunt, alii vitibus conſiti, alii ſilvis horridi, alii pomariis uberes, alii per declivia ſegetibus læti. Sunt hæc quidem, *inquit Becanus lib.* 1 *Atvaticor.*, Lovanio & Romæ communia, ſed ſic, ut, ſi meo judicio ſententia ferenda ſit, longè lateque loci amœnitate Roma ſuperetur atque vincatur à Lovanio. nuſquam, ita me Phœbus amet, terrarum locus eſt, qui magis videatur mereri, ut ſit ſacrarum Muſarum domicilium. Ager vini ferax, ſed temperati, & ſtudioſorum cerebro, quos ſobrios eſſe decet, convenientiſſimi. *Dilia* fluvius interluit urbem, quæ ſphæricâ penè rotunditate ambitum habet. menſio facta eſt, anno cIↃ cccc xxvII, procerum certamine. Erant heic Aulici complures cum ipſo Duce, per occaſionem inſtitutæ nuper Academiæ: & fortè ſermo de urbis hujus magnitudine, &, ecquid aliæ finitimæ æquarent, aut ſuperarent? Sermo primùm, mox ſponſio: atque ea inter quatuor Dynaſtas. Incaluerant, & miſerunt gnaros talium, & metiri juſſerunt: compertumque eſt, *Lovanium ſuperare Gandavum tribus virgis, Leodium octo, Lutetiam decem, non incluſis tamen ſuburbiis, Coloniam octodecim.* ex *archivis Lipſ. cap.* VII *in Lovanio.* Poſt ſedulum factum examen, opidum hoc interiore mœnium ambitu ſex Italica milliaria, quibus conficiendis duas minimùm horas impendas, exteriore verò plus octo milliaribus continere comperio, dicit *Guicciard.*

ÆDI-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ÆDIFICIA, *externa* & *interna*. Externa primùm ſunt *foſſæ*, latæ, profundæ, atque eæ ſæpè per vivum ſilicem, aut ſcrupoſam terram percuſſæ.

Muri, lateritio pulchro opere, & ſectis deinde lapidibus albis, latis magniſque, interſtincti aut intecti: iidem validis fundamentis ab imâ foſſâ educti: ſicut operis tertia pars vix veniat in adſpectum.

Turres denſæ & altæ, quæ diſtinguunt; atque infra eas fornices & cryptæ, robuſto opere, ad condita aut uſus militares. Eminet inter alias *Turris impenſæ perditæ ſeu ſupervacuæ; de verlooren koſt*; ob id nomen adepta, quòd ſimiles ſeptem cogitaſſent diverſis partibus erigere Lovanienſes, ſed abſolutâ unâ & ſuperveniente calamitate ſumtibus impares à cœpto deſiſtere coacti ſunt. *Grammaye in Lovan. pag.* 6. Ex hac cœlo ſereno Antverpia octo mill. diſſita videri poteſt ab acribus oculis. Structa anno cIↃ CCC LXIV. Laterculo muri introrſum ſtructi, lapide deinde candido veſtiuntur. rotundâ formâ in altum æquabiliter ſurgit, non in alium (& hoc fine facta) quàm ſpeculæ uſum; circumjecta enim ad multa millia paſſ. undique detegit. Ad ſummam, urbs turres eximii operis in mœnibus habet LIII. *Propugnacula* XIII, & moles aggeſtâ terrâ conſolidatæ, & *pontes* ſublicii XVI, alibi extantes ad munimen portarum nuper acceſſerunt, de mandato Gubernatoris harum provinciarum. Portæ XI, è candenti ſecto lapide. è quibus ſpectabili operæ viſuntur hæ; BRVXELLENSIS, MECHLINIENSIS, HASBANICA, DIESTENSIS, PARCENSIS. nomina à locis habent, quò ducunt. alias dicuntur; BANCKENSIS, MONTANA, THENENSIS, FLIERBACENSIS. accedunt his VINEA-

RVM

RUM & HEVERLENSIS; illa à vinearum, iſta ab hortorum in ſuburbano frequentiâ nuncupatæ. JOBBENSIS à Sacello D. Jobi in Weſemalia, aliàs *emiſsitia* dicta, quòd illac aqua mittatur.

Tantum de externo urbis opere: INTERNUM ſequitur, binis fulcris firmum, nimirum *Sacris* & *Politicis ædificiis*. E ſacris I. *Baſilica Petri*, viſu digna; architectorum judicio, nulla pluribus locis pari politurâ invenitur. In chori medio tumulus Ducis, & alii alibi; quorum epitaphia Fr. Swertius collegit. inquire inibi in effigiem Chriſti, audies hiſtoriam de cruce & fure. Turris inter pulcherrimas Belgii habita, ſed ruinis & igne multùm deformata diverſo. Canonici ibi collocati XVIII: quibus *Præpoſitus* etiam, præter Decanum, velut caput præeſt: magna dignitas, & olim non niſi in Principum aut Procerum filios collata. Dignitati adhæret honos, quòd is à novo Principe, quoties auſpicia imperii ſuſcipit, juramentum ſolemniter exigat, capiatque: in quo & *Advocatos ſe Canonicorum D. Petri fore* profitentur. Equum deinde Principis, cui inſidet, donativum habet: quem tamen olim *Cantor* vindicabat, & lis inter eos fuit. (*Lipſius lib.* 2, *c.* 14, *de Lovan.*) Parochia II. *D. Michaëli* inſcribitur. ſuperſtructa eſt portæ murorum veteri. turrim initio habuit altiorem, ſed corruit cum vicinarum ædium detrimento, cIↃ CC XXV, neque iterùm eſt educta. III. *Iacobo*. quæ de cœlo tacta, ſed reparata, collegio Canonicorum data eſt. IV. *Gertrudi*. inhabitatur à Canonicis Regularibus. fama habet, turrim iſtam, ſatis egregio opere, emolitos lanifices eſſe, idque collaticio inter ſe ære: potentem hîc ſcilicet, frequentemque tunc nationem. Eynhoudtius, vir prudens, cœnobium pulcherrimo ædificio auxit

& or-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& ornavit. Eſt ab eo perpetua & magna *porticus* circum hortos, in membra & cubicula ſupernè diſtincta: ad uſum duodecim è nobili ſtirpe adoleſcentium, (nam tales admittuntur tantùm,) quos hîc ali & ſcientiâ ac pietate voluit informari. Inſigne opus, & inſtitutio. V. *Quintino* aſſignatur. Templum quidem non maximum, ſed vel pulcherrimum, *Lipſi* judico, inter omnia eſt: benè & aptè commenſuratum, multa luce undique colluſtratum.

Ad VIRORVM COENOBIA eamus. Eminent inter ea DOMINICANI. In choro templi, feneſtræ vitreæ ſunt, Principis Henrici III donaria. Fama tenet, *Albertum Magnum* Ratiſponenſem Epiſcopum huc veniſſe, & altaria quædam in anteriore templo ſacraſſe, anno cIↃ CC LXXVI. Ajunt &, diſcipulum ejus, *Thomam Aquinatem*, comitem fuiſſe, & euangelium de loco ſuperiore ceciniſſe: ac pulpitum ipſum ſervant, quo ferunt uſum. Familiarem fuiſſe Principibus, illud conſtat: & Aleidem, viduam dicti Henrici, ad eum Pariſiis agentem ſcriptitaſſe, & conſilia vitæ dirigendæ petiiſſe, atque accepiſſe. *Lipſ. cap.* XVI, *lib. 9, in Lov.* FRANCISCANI his à tergo adhærent, brachio fluminis diviſi; qui huc veniſſe quinquennio poſt Franciſci mortem, anno cIↃ CC XXXI, dicuntur. Cœnobium vetus eſt: chorus templi novus, altus & illuſtris, ſtructus anno cIↃ IↃ XXXVI. Columnæ appenſa ſunt JVSTI LIPSI *icon* & *epitaphium*, quod ſibi ipſe ſcripſit & poni mandavit, anno cIↃ IↃC IV, III eid. Febr.

Quis heic ſepultus, quæris? ipſe ediſſeram.
Nuper loquutus & ſtylo & linguâ fui;
Nunc alteri licebit. ego ſum LIPSIVS:
Cui literæ dant nomen, & tuus favor.
Sed nomen, ipſe abivi; abibit hoc quoque;

Et

Et nihil hic orbis, quod perennet, poßidet.
Vis altiore voce me tecum loqui?
HVMANA CVNCTA *fumus, umbra, vanitas,*
Et ſcenæ imago, &, verbo ut abſolvam, NIHIL.
Extremum hoc te alloquor:
æternùm ut gaudeam, tu apprecare.

CARTHVSIANI intra mœnia ſunt, loco ab omni tumultu & frequentiâ ſemotiſſimo; ita ut nec eremi ſolitudinem in urbe magnoperè deſiderent monachi. In cœnobio eſt ſpectabilis porticus, magnitudine & opere: nec ſcio, ait *Lipſius*, an heic, aut in finitimis locis, alia comparanda.

Patres Societatis primùm heic duo; mox numerus auctus collegium fecit. TorrentI Epiſcopi Antverpienſis liberalitate; qui moriens opes ſuas ei legavit, hodiè multùm ſupereſt.

Reliqua virorum cœnobia eant ſuis numeris. *Fœminarum* IX numerat Lipſius; quæ, ſi placet, ibi vide, ſine noſtro calamo, adjumentóve.

Priuſquam hinc diſcedo, leges pietatis dabo pro divino cultu Lovanii olim ſancitas; quæ ſunt: *Templorum parietes aut cœmeteriorum areas urinâ aut excrementis ne fœdato; aliàs graviter mulctator: Templis, ædibuſque ſacris honos eſto, & ne quis pilam, néve trochum in area, aut circum illa, ludito.* Item: *Diebus feſtis ſacratiſque ne quis aliud agito. Nemo cauponam aut tabernam promercalem ante publici ſacrificii finem reſerato, néve quid emito aut vendito.* De tabernis hodiè adhuc ſervatur: in caupones verò vulgus ſe immergit. Lex alia, ad probitatem, claudat: *Ne quis noctu perſonatus, néve mutata veſte obambulato. Ne taberna, ne caupona, poſt veſpertini æris ſignum patens eſto.*

Ad POLITICA ſi voles ire, CVRIAM commendamus, totam è ſecto per artem lapide, figuris & em-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& emblematis variè ornatam. Magnitudinem juſtam habet, ſymmetriam belliſſimam; inſigne eſt majorum eleganti æ vel opulentiæ monumentum. Videre intus habes ſcalas & petardas, quibus occupata olim urbs fuit: Tabulam inſuper, Andromedæ fabulam quæ repræſentat, factâ accommodatione ad introitum Alberti. Sed curiam ſine legibus, præſertim raris, non relinquam. In *raptores* erat: *Stupri raptúſve conciliator aut adjutor exſul eſto; qui autem patraverit, ligneâ ſerrâ caput abſcinditor*. Novum, hercules, de *ligneâ ſerrâ*; & abſterrere gravi & lento hoc ſupplicii genere voluerunt. Item in *pugnatores*: *Si quis civem invitum ad certamen provocaverit, aſſere plectitor*. Aſſer autem genus ferreæ ſecuris erat, quâ ex ſuperiori loco & cum pondere trabis averſæ demiſſâ caput reclinato in truncum proſcindebatur.

Sed conſcendamus hinc ARCEM ſive BVRGVM, olim Comitum ſedem. In hac agebant; abſentes Burggravium, id eſt, arcis præfectum, conſtituebant; liberos ſuos hîc locabant & alebant; etſi alibi jam, aucto imperio, domicilium ſuum haberent. In cauſa aër purus & ſalutaris, cum proſpectu circùm pulcherrimo. Heic *Carolus Quintus Imperator*, puer cum ſororibus eſt educatus. Heic exteri Principes, & qui adveniſſent, metationem accepêre, & velut per honorem in veteri aulâ collocati. Heic *Eduardus* ille, Rex Angliæ, qui Philippo Galliæ bellum fecit, anno CIↃ CCC XXXVIII, cùm in Belgicam veniſſet, ſocietatem & auxilia rogaturus, cum uxore totam hiemem egit. *Puteus* in arce heic miræ profunditatis. altitudo CXXX pedum eſt. è profunditate id ſurgit echo: egregium quid & quod unum ibi notes.

CATA-

CATARACTES pulchro & operoſo opere, in ipſo fluvio Diliâ, atque illi coërcendo, aut diſpenſando, anno cIↄ ccc LXV factus: qui tamen ex inſidiis urbem pænè oppreſſit anno cIↄ Iↄ LXXIII. Lipſius narrat, cùm ingentes pluviæ fuiſſent, & nix item ſoluta, VI idus Januarias negligentiâ Curatoris evênit, ut obices parùm in tempore levarentur, aquamque tranſmitterent. Stitit ſe amnis igitur, & magnâ mole intumuit, & mœnia jam ipſa æquabat. quæ juxta cataractem denique perrupit, & toto impetu urbem invaſit. pecudes & homines quoſdam abſtulit, ædificia dejecit; ut ſupellectilem & penum civium omittam.

Reliqua urbis opera ſunt; FORA IX rerum venalium; MOLAE FLVVIATILES XIV; VIAE urbem ſecantes mediam XII; PLATEAE laterales CXL; PONTES lapidei XVI; FONTES publici IV. His accedunt *Croijorum*, *Schoon-vorſtiorum*, *Naſſoviorum*, & *Bergenſium* Principum palatia.

Verùm ad *ædes* LIPSI. Venerare MORES ANTIQVOS; Canes, delicias tanti viri, ad caminum pictos, inſpice; Nomina & carmina laudi memoriæque eorum à Lipſio ſcripta rogatus addam:

SAPPHIRVS catellus, gente Batavus, corpore albet, capite auribuſque purpurat; diſcrimine tamen albo à ſummo eo, inter aures, cuneatim ad os deſcendente. Senecio nunc eſt, & tredecennis. cùm in flore, pulcherrimus & lepidiſſimus catulorum.

Gemma dedit nomen; ſum verè gemma catellûm,
Quotquot terra habuit Belgica, habebit, habet.

Tale

Tale decus vultus, talis Venus ; adde lepores
Ingenii, humanum qui ſapiant genium.
Et ſane eſt aliquid mî hominis. vis argumentum?
Vina bibo , vino nata me habet podagra.

MOPSVLVS catulus, domo Antverpiâ, donum à Cl. V. Arnoldo Borcoutio, amico veteri & ICto. is corpore albet, capite, auribus atque altero oculo ſufflavis. Roſtrum è rubro albicat, breve & obtuſum; & nare prorſus repanda, craſſulus, argutus, mordax eſt, ætate bimus.

MOPSVLVS aſt ego ſum, domini conviva : quid ultra?
En etiam lectum participo domini.
Eſtné aliud? domini dominus, ſi dicere fas eſt :
Vſque adeò formæ huic jungitur improbitas.
Sed formæ, quæ rara cluet, ſi examine juſto
Pendor, quod nec ames eſt mihi, plus quod ames.

MOPSVS canis, gente Scotus, colore craſſo ſpadiceo, ſed circa oras aurium, & in ipſo ore, dilutius flavo. ſuper oculum utrumque orbiculi æquales duo, itidem flavi. idem color in pedibus interioribus, intra femora. ſub cauda, & in ano. at pectus latum & honeſtum, pantherina prorſus ſpecie, album & maculis ſpadiceis ſparſum. tales ipſi imi pedes. annum agit tertium, ad invidiam pulcher.

MOPSVS ego, formâ qui vinco ſæcla canina.
Quod nolim in magno corpore nil habeo.
Quodque velim, dominum, dominam, ancillamque volentes

Con-

Conciliat probitas ſimplicitaſque mihi.
Ille canis redeat meruit qui cælica templa:
Si certet, terra hunc, me ſibi cœlum habeat.

Sed properemus ad ACADEMIAM; videamus *Magiſtratum* & *Collegia*; *nobilitatem* & *plebem*; quæ nobis erunt FORMALE. Academia, urbis anima, è Colonienſi nata, ſed matre magnificentior, ſecundum Pariſienſem nec numeroſior, nec ornatior. Situm loci en à Lipſio. Quid ſitu ſalubrius, vel amœnius? Aër purus & ridens: loca paſſim vacua & delectantia; prata, agri, vineæ, luci & rus, ut ſic dicam, in ipſa urbe. Mœnia conſcende & perambula: quæ ſubjecta facies? cujus frontem animumq́ue non explicet iſta mirabilis ſimul & delectabilis varietas? Heic ſegetes, poma, uvæ creſcunt; heic pecudes balant, aut mugiunt: ibi aves garriunt & cantillant. Jam pedes aut oculos extra mœnia effer. ſunt rivuli, aut flumen Dilia, vago flexu; ſunt villæ, aut cœnobia; eſt ſuperbum illud Prætorium *Heverléa*; arboreta, aut ſilvæ intermixtæ, & ubique meræ locorum deliciæ. Annus & dies natalis & auſpicalis ejus eſt, cIↃ cccc XXVI, ſecunda Octobr. Hic dies & hodiè ſervatur, & majorum exemplo quotannis lectiones renovantur, ſive ipſo noſtrorum verbo reſumuntur. *Forma* adminiſtrationis hæc eſt: *Rector* & *Senatus* ſunt qui regunt, & dux *Ioannes* olim, monitu Pontificis, omne jus ſuum in eos contulit, ac liberam poteſtatem in ſtudioſos permiſit. *Rector* à Senatu academico creatur, idq́ue ſingulis ſemeſtribus, ut nunc res habet. Magna eſt hæc dignitas, & ſplendorem ei dant *Accenſi*, ſive *Bedelli*, ut vocamus: quorum unus, prælato grandi argenteo ſceptro præcedit & ducit, famulis ſequentibus; interdum & octo præëunt, cum ſuis quiſque ſceptris, ſed in ſolemni proceſſio-

confeſſione, aut die feſto. Narrant, Carolum Quintum, Imperatorem, cum fortè heic eſſet, loco ceſſiſſe, & latus Rectori texiſſe. *Inſigne* poteſtatis purpuram geſtat, & in humeros extenſam epomidem rejicit, cujus oræ pellibus variegatis prætexuntur. *Caputium* vocant, nec abs re: nam olim caput eo velare ſolent, & ſic geſtare. eſtque hoc à Principum imitatione & exemplo, quorum talis ille olim cultus. Hic Rector jus omne in Scholaſticos habet; cauſas audit, decidit, mulctat, punit. Cui rei *Promotor* etiam eſt, (ſic Prætor ibi appellatur,) qui, jubente aut conſentiente Rectore, neque aliter, manus injicit; in cuſtodiam & vincula etiam ducit. Grandioris noxæ convictos punit, vel capite, ſi viſum eſt; ſed rarò viſum, ait Lipſius: & omnis iſta judiciorum ſeveritas in pecuniarias ferè mulctas deſinit; mitigatque crimen vel ætas adoleſcentiæ, vel & favor qui ſtudiis debetur. De *foro* & *judice* pauca adjicio. Si civis agit, rei forum ſequitur, id eſt, ad Rectorem venit. Si ſtudioſus in civem, aliud huic rei tribunal repertum eſt, neque ad urbanum aut ſæcularem Magiſtratum itur. Eſt enim *Conſervator*, (nomen illi, quia jura noſtra tuetur & ſervat,) qui tribunal ſuum habet, & adſeſſorem juris peritum, ad quem cauſæ hæ tales conjiciuntur & aguntur. Imò licet ad eum è tota Brabantia evocare, etiam æs aut aliud debitum petere: magno ſtudioſorum commodo, qui domo ſe, aut certè opido non movent. Eccleſiaſticum hoc tribunal eſt, & ideò telum aut fulmen *excommunicationis* exſerere poteſt in non parentem. Qui autem hoc contemnunt, in eos Judex à ſæculo advocatur. Singulare hoc jus eſt, & olim nuperque obtinuit, ſuo quod exemplo probat Lipſius. Iſti muneri ſolet præfici aliquis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Antiſtitum, & ferè *Abbas* Gertrudanus, qui in urbe agit. Eſt etiam alius honos in Academia, nimirum *Cancellarii* dignitas. Is juriſdictione abſtinet, dumtaxat titulos & honores, exactis ſtudiorum ſpatiis, auctoritate Pontificiâ confert, dico *Magiſterii*, *Licentiæ*, *Doctoratus*, ut Academiarum mos nunc habet. Hoc munus vindicat *Præpoſitus Divi Petri*, & illo abſente *Decanus*: ac proximum à Rectore in conventibus publicis locum tenet. Ita regimen & capita fuêre: *Senatus*, qui omnia adgubernat, ſunt quinque *claſſes*, ſive *Facultates*: THEOLOGIAE, JVRIS CANONICI, JVRIS CIVILIS, MEDICINAE, ARTIVMQVE. In has Doctores omnes veniunt; adſciſcuntur & aliqui non doctores, ut prudentia aut uſus ab iis ſuadent: in illam autem *Artium*, præcipui è Magiſtris. Hæc & *Decanum* habet, ſeorſim in conſeſſibus honeſtandum. Hic Senatus Rectorem, ut dixi, creat: idem omnia moderatur & temperat. & *Rector*, etſi nomen magnum, tamen potentiâ ferè ut Venetorum Dux eſt, & à Senatu ſuo pendet. *Hæc Lipſius cap.* III, *lib.* III. Jam ad collegia ſive ſcholas publicas. Primò eſt publicus locus, ubi tres primariæ ſcientiæ docentur, *Theologia*, *Iuriſprudentia*, *Medicina*: prima, inferiùs; ſupernè duæ reliquæ. & ſunt auditoria in univerſum quinque. Ædificium vetus eſt, nec huic uſui primò ſtructum, ſed lanificibus, cùm ii in flore eſſent, anno cIɔccc XVII. quod duplex inſcriptio parietibus inſerta docet. Vocant *Halas*, ut ſolent iſta hominum aut mercium receptacula: latinè *Baſilicas* dixerimus: hodiè *Athenæum* audit. In hoc Lipſius docuit, & hiſtorias & antiquitates explicuit. Præter hunc locum publicum, qui liberis auditionibus ſervit, (nemo enim adigitur,)

tur,) ſunt *pædagogia* quatuor;ubi ſtrictior diſci-
plina; & pueri vel adoleſcentes in primis arti-
bus atque ipſâ Philoſophiâ maximè inſtituun-
tur. Egredi inde, aut abeſſe, ſine venia non fas.
Nomina verò habent ab inſignibus ſuis, & ſunt;
Lilium, *Falco*, *Caſtrum*, *Porcus*. Accedit tertius
locus, linguarum notitiæ deſtinatus, quem à re
vocant *collegium trilingue*; nam Hebraïca, Græ-
ca, Latina illic docentur. Dicitur alio nomine
Buſlidianum, ab auctore Hieronymo Buſlidio,
Carolo Quinto qui erat in deliciis. hic moriens
opes ſuas in hos ſtudioſorum uſus reliquit. Præ-
ter hæc, aliud collegiorum genus eſt, ubi non
tam docetur, quàm alitur juventus, & ſubſidia
ſtudiorum in certos annos habet. Pulchrum in-
ventum, & quod in Anglia, Oxonii præſertim,
magnificè uſurpatur. Primum eſt *Theologorum*;
quod diviſum, &, ut facilius regimen eſſet,
alterum factum, quod *parvum* appellant. *Beſ-
ſarion* Cardinalis, cùm legatus à Pontifice in
Belgium eſſet, anno milleſimo quingenteſimo
decimo tertio heic fuit, & hoſpitio exceptus,
memoriam ſui reliquit Biblia manuſcripta. Iiſ-
dem ſtudiis dicatum eſt *collegium* Pontificium;
digna Duce, digna Principe domus. quam ex-
ſtruendam curavit Pontifex Hadrianus Sextus;
ſed cùm cœpit, Decanus heic in æde D. Petri
erat. Primum in *Iure* collegium eſt, quod *Divi
Ivonis* titulo dedicarunt; alterum eſt *Donatiani*;
tertium *Winckelianum*, Juri dicatum, ſed à Do-
ctore Medico Joanne Winckelio, anno cIↄ Iↄ
XII, fundatum. Duo inſuper ſunt ædificiis con-
ſpicua, *Sabaudianum & Dalianum*. atque illud
juventute etiam ſatis frequens eſt, & floret: hoc
modicè; ſed ob ſplendorem Princeps ſibi in Pa-
latium legit, & huc veniens eò divertit, *Leodi-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cenſe auſpiciis Erneſti Bavariæ Ducis ſurrexit.

Ab academia ad *nobilitatem* & *plebem* veniamus. Nobilitas in VII familias fuit diviſa, ſive gentes veriùs; quæ ſunt: *Limingii, Calſterii, Radingii, Steenii, Vernſalii, Gielii, Rodii:* è quibus ſingulis alii, familiarum velut rami orti, latè ſparguntur, &, quamquam ad unum caput relati, nominibus dividuntur. Limingiorum habet familias *triginta & unam*; ſecunda, *viginti octo*; tertia, *novem*; quarta, *duodecim*; quinta, *quattuor*; ſexta, *ſeptem*; ſeptima, *novem*. Sunt ita centum familiæ. Ex his ſoli in Patres ſive Senatores legebantur, (titulo *Patriciorum.*) Senatorum numerus eſt XXI; è quibus duo Conſules leguntur, tum ſeorſim ſeptem Scabini. Iſti omnes è nobilitate olim: obtinuitque ad annum cIↃ CCC LX, cùm ſeditionibus plebs etiam ſe inſeruit, & mixtio eſt facta. Hic accedebant *Petermanni*, plebeio verbo, quaſi dicas, *homines Petri*, ſive de *familia* S. Petri. Unde hi & quales ſint, vide *cap.* IV, *lib.* II, *apud Lipſ.*

Jam ad PLEBEM; quæ olim frequens hîc. Annales habent, tempore Joannis III. anno cIↃ CCC L, tantam textorum multitudinem heic fuiſſe, ut ad tria, imò quatuor millia textrinorum in urbe eſſent; addunt autem, cuique textrino opus fuiſſe non minùs triginta aut quadraginta homines, qui lanam præpararent, qui carminarent, qui nerent, aliaſque tales operas exercerent. Sed inprimis, qui fullonicam. multis enim iis opus, cùm molæ iſtæ aquariæ ad eam rem aptatæ tunc nondum in uſu. hæc ſi vera, colligit Lipſius, ex ſolo illo genere ad *centum ſexaginta* millia in hac urbe degiſſe; unde tanta heic turba fuit, ut, cùm horâ undecimâ ſignum campanâ daretur deſinendi operis; parentes ſollicitè minores liberos in ædes ducerent aut traherent, ne impetu &

im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

impulſu venientium obruerentur. Quòd ſi hi tam multi, non oportuit pro numero multos quoque fuiſſe caupones, ſartores, ſutores, lanios, alios, alios? ſed hæc olim; hodie infrequentia magna eſt. Militiam aut agros multi, alii ſellularia opificia exercebant: ſed honeſtiores, & qui præter caput aliquid in cenſu habebant, arma etiam feſtis vacuiſque diebus tractabant. Militia tunc & tela (quod ad plebem) ferè ſagittæ erant, eæque arcu vel balliſtâ emiſſæ. Igitur Collegia, in quæ nomen darent qui hoc vel illo utebantur telo, inſtituta. Erat unum *ſagittariorum* ſimplice arcu; duo *balliſtariorum*; poſtremò *ſclopetariorum*. Hæc collegia GILDAS dicunt: imago manet; uſus periit, ſerius nimirum & verus, qui ad militiam ſpectat; nam in oblectationem aut pompam nunc uſurpant. Areæ ſive horti his exercitiis deſtinati erant, in quibus docebant, diſcebantque. Lovanienſes & Bruxellenſes, finibus & amicitiâ ſemper juncti, ſtatum quotannis tempus habebant, quo *Furam* convenirent: amœnum locum & pari ferè ſpatio ab urbe utraque ſejunctum. Vetuſta ibi arx eſt Principum Brabantiæ, & aſſita *Sogniacenſis ſylva*: & juxta eam area, & certamen; ibi balliſtariorum certamen; præmium victoribus vinum erat. Tantum de plebe, quæ olim frequens & in flore, pòſt imminuta, præſertim in lanificibus, qui indignatione & metu patriam mutantes, iverunt in Angliam. Unde ibi adhuc hodiè eorum coloniæ, & gloria inde pannificii. Ita fuit olim Lovanium florentiſſimum; modò defloruit, & ex veteri gloriâ & copiâ non niſi umbra hodiè. Juverunt lapſum grandis populus, opes, laſcivia, diſſidia, ſeditiones, venena omnis ſtatus. Lector, ſi volet, *Lipſium* legat de his in Lovanio, & *Grammaye*.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Ad ſuburbana reſpiciamus. Eſt BANCVM ad lævam, ipsâ viâ Bruxellenſi, teli jactu à porta, cœnobium virginum D. Auguſtini. Peculiari inſtituto obligatæ ſunt judicare de leproſis, & judicatos recipere atque alere, qui ſunt Lovanienſes, aut Heverleenſes. Princeps novus, priuſquam Lovanium intret, illîc quoque juramentum ad altare Georgi ſolet edere, & precibus nuncupatis, dono aliquo honeſtare.

PARCVM item aliud cœnobium eſt, ſed ordinis Præmonſtratenſis. Nomen habet ab ipſa re & uſu, quem antè præbuit; fuit enim *vivarium*, ſive locus clauſus, alendis feris ad oblectationem Principum, quod genus *parcos* dicere ſolemus. Amœnus locus eſt, ſilvâ, piſcinis, rivo, pratis delectabilis, & ſtudioſos ſæpe ad ſe trahit.

Extra portam dum nos occupamus, HEVERLEAM oculis libemus. Mediæ horæ itio eſt; Via pulcherrima ab ipſo opido recto limite aduſque ſilvulam & fontium receptacula ſive caſtellum aquarum ducit. Longa eſt paullo minùs mille paſſus, lata pedes XL. ad libellam æquabilis, & inter montes aut colles, altos alibi ad viginti pedes, depreſſa & complanata. Margines ſepibus vivis clauduntur, in parte muris: tiliis arboribus adſitis utrimque obumbratur. Egregium & regium opus; domicilium Ducum Areſcotanorum. Ipſa loci facies, à Deo & natura multùm eſt amœna. Ecce inter modicè declives colles arx jacet; flumen Dilia prætercurrit à fronte; à tergo FVRA rivus; cujus curſum in præcipua parte opus & manus direxit: eumdem per prata derivavit, piſcibus aut piſciculis receptaculum & cuſtodiam. tum prata, agri, ſilvæ, venatibus aptæ pulcherrimo adſpectu recreant animum & diffundunt.

Pi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Piſcinæ numero ſeptem, ſuavi adſpectu, & opportuno ſitu, inter declives agros, & veſtitos arboretis colles. Horti heic, pomorum; nuceta; vivaria cuniculis aut lepuſculis; columbaria. Hoſpitibus adventantibus, imò & nobilibus domeſticis heic domus. Adſita area & equile: area altera ante arcem, lata & pulcherrima, utrimque arboribus, ambulacris & xyſtis clauſa: tiliæ arbores diſpoſitæ. Hortus prunorum, perſicorum. Propè hortus florum cum ſuis flexibus & labyrinthis; Ibi fons, qui altè ſubſiliens marmoreo labro duplici excipitur. Adſunt pergulæ, topiario opere, grandes: occultæ aquæ aut ſiphones in iis, qui ingredientes fallunt & inundant: monticuli item ſive rupes è topho, ſilice, teſtis conchiſque marinis mirandâ arte. Vertebrâ motâ, molæ molunt, aviculæ cantant, aqua adſtantes ſpargit: alia, cum oblectatione miranda. Alia via, arboribus limitata, ad cœnobium ducit; antè, hortus olerum, & herbarum edulium. Fons in eo è marmore, & tali vaſto labro. Porrò pergulæ, labyrinthus & fons. TEMPLVM & cœnobii multiplex ædificium ingredere: in quo viginti-quattuor religioſos ordinis *Cæleſtinorum* eſſe oporteat, ex lege & ſcito teſtatoris: ſed injuriâ temporum, itemque hominum incuriâ, diminuerunt. Amplius ibi, res miranda: marmorea Principum Croyorum & affinium ſingulorum monumenta; ibi genealogiam Ducum de Areſcot ab Adamo uſque ad præſentes ultimos videbis in choro ad latera, cum eorum iconibus & nominibus. Res non Belgio, ſed Europâ admiranda. Inter cetera, en epitaphium Caroli Ducis in lapide, litteris circumcirca ex orichalco, quod ipſus ſibi dicitur compoſuiſſe:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Carolus à Croy, nuper Dux Croy & Arſchotti, ex magna progenie natus, nunc putredo terræ & cibus vermiculorum. obiit in Domino, exſpectans reſurrectionem mortuorum, anno cIↃ IↃc XII.

In Sacello varia ornamenta ad miſſam. *Numus* ibidem oſtenditur, qui è numero dicitur eorum, quibus Salvator venditus, magnitudine bacionis, ſed pondere dimidii Imperialis; alterâ parte caput humanum; alterâ flos cum epigraphe, ΡΟΔΙΟΝ; fortè quod in inſula Rhodo ex argento fuerit facta talis moneta, & Hieroſolymis uſurpata in quotidiano uſu & mercimoniis. Templo egreſſus, ingredere hortum religioſorum, aream, collegium, quod deſtinatum ut parva academia lectionibus aut diſſertationibus, in gratiam Principis & adventorum. Adjacet hortus cœnobii, aula inferior, & piſcinæ; nec deſunt agri, & prata; ampliùs, parcum eſt, ſive locus clauſus in ſilva, ad feras. Ibidem arboreta; fons primarius & ſcaturigo; mox piſcinæ. Hæc omnia extra arcem. Jam ARX ipſa, domicilium Principis: ſuperbum opus, ſi perfectum. Fons in ea pulcherrimus, altè ſaliens, & labris marmoreis exceptus, ſtatuis ornatus. Foſſæ circum arcem latæ, profundæ, nitidâ aquâ plenæ. Hortus voluptatis adſitus, cum molendino duplici: frumentis frangendis & ſecandis lignis: mox venatorum domus & falconariorum. Adjacent prata, foſſis è rivo Furiâ circumdata; trans rivum viæ arboribus ſeptæ, & agri. Ad ſummam, locus amœnitati & Muſis factus; cui ipſe Princeps quoque impendia ſua & curas confert; ſed & Lipſius ſuum hoc epigrammatium:

Mœ-

Mœſta ô Belgica noſtra, tolle vultus,
Tolle, & lumine lætiore luſtra
Magni Principis *hoc opus, ſacratum*
Muſis *&* Veneri, *& venuſtiorum*
Quidquid eſt hominum ſuperba. gaude,
His adaucta palatiis & hortis,
Hiſce fontibus, hiſce & arboretis,
Xyſtis, limitibusque & ambulacris.
O diſpar facies vetuſtiori!
Ante ſcabra loca hæc, & abſque cultu
Horrida, ardua, iniqua, ſabuloſa:
Nunc quàm ſplendida, quàm polita rident?
Ades GRAECIA *tu vetus, vetuſque*
Ades ROMA: *me, ecce,* BELGICA *audet*
Se conferre; an & auſit anteferre?

Sed pedem jam extra urbem ponemus in iter, quod perreximus, cœlo conatibus noſtris adplaudente. Bruxellam circa meridem deducti, Lovanio quatuor leucis abjunctam. ingreſſi commodum ſatis hoſpitium, quod VETERIS LVPI nomen præfert, quatriduum commoratione, frequentatione urbis & aulæ, tempus conſumſimus.

BRUXELLA.

NOmen & originem à Brenno (*Bruſſel* quaſi *Brenſel*, id eſt, Brenni ſedem) & Senonibus ducunt annalium compilatores: qui heic arcem, Galliæ infeſtandæ in has oras profecti, exſtruxerunt: alii à paludibus, quarum magna in vicino copia: alii à lacu ſive voragine in ſilva Zoniæ: alii à Ruſſis. Et quia montem haut procul Lovanio norunt à Ruſſis dictum, putant locum nunc nomen accepiſſe *By-Ruſſel*, id eſt, apud Ruſſorum ſellam ſitus. Alii ob frequentes fontium ſcaturigines, & proinde cavitates terræ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Bruſſel, quaſi *Ruyſel*, id eſt, ſedem ſeu locum tumultuantem, vel *Ruyshel*, id eſt, antrum murmurans dictum, opinantur.

Sed ad urbem, qualis ea, & quomodo regatur. videamus *Situm* & *Partes*. *Situs reſpectu terræ*, locum occupat amœniſſimum. Ea agro benè culto, nemoribus ac pratis undique circumdata. Intus partim in colles leniter aſſurgit, partim ſe in planitiem pandit, digniſſima maximo Principe ſedes. pulcher proſpectus ad aliquot leucas ſeſe extendit. ita quidem, ut nunquam heic vel pabuli, vel annonæ, in uſum aulæ, fuerit penuria, licet aliquando VII heic uno eodemque tempore fuerint coronati Principes congregati, nimirum Carolus V Imperator, filius ejus Philippus Rex Hiſpaniæ, Maximilianus Rex Bohemiæ, unà cum uxore Reginâ: Heleonora regina Franciæ; Regina Hungariæ, gubernatrix; & ex Africa Rex Beleſiæ. hi juncti cum aliis Principibus præſentibus, minimùm octo vel novem millia ſecum habebant equos. Ab alia parte Silva Sogniacenſis eſt, leucæ tantùm quadrant[e] disjuncta, venatione ſimul & lignatione Regal[i] inſignis, tùm abbatiis undique ac monaſterii[s] cincta, fontibus item limpidiſſimis, & magn[a] fructiferarum arborum copiâ nobilis; quæ omnia inter ſe juncta & cœlum efficiunt ſaluberrimum, & aquas longè dulciſſimas.

Reſpectu aquæ, fluviolus Sinna mediam inter[fluit?] labitur. huic aquæductum civitas adjunxit, *d[e] vaert*; qui per quinque tota miliaria recto fer[è] tramite naves ab urbe ſolventes in Rupelam fluvium, mox in Scaldim delabi facit, ut inde libero curſu, ſi velint, vaſtum mare petere poſſint, ſummâ cùm civium tum vicinorum commoditate. Præter hæc omnia, heic quinque catarac[tæ]

qua

quas ab effectu illi *Excluſas Sluyſen*, dicunt; oportunis maximè locis ad aquam identidem coërcendum & ſiſtendum, maximâ ſanè induſtriâ & judicio ſtructi; ne ſcilicet uno, quidquid ejus eſt, impetu, in primum illud receptaculum ſeſe effundat; cùm Bruxellæ, &c, in aquæ ductûs hujus initio, aqua, ſit quadraginta & ampliùs pedes, quàm in exitu, altior.

Forma externa cordis humani figuram exactè refert. *Circuitus* opidi æqualis ferè eſt Lovanio, comprehendens quantum duarum horarum ſpatio obiri poteſt.

Antequam diſcriminatim ad Partes veniamus, monebimus, in opido hoc *ſeptenarium numerum* multùm valere, Mathematicis ſacrum propter Planetas, qui res omnes terrenas adſpectibus ſuis & influentiis, Deo ſic diſponente, regunt & moderantur. Ex hoc commune habet cum Avenione Galliæ urbe. Numerantur verò Bruxellæ, VII *fontes publici*, VII *in forum deducentes plateæ*; in quo & VII *ſunt ex ordine domus* ampliſſimæ, quæ à Senatu civibus elocantur. VII *parochiales Eccleſiæ*. VII *nobiles*, & cùm antiquitate, tùm privilegiis illuſtres familiæ. VII *Scabini*. VII *obſtetrices*, quæ mulierum parturientium curam ſuſcipiunt: hæ, cùm ejus artis admodum habeantur peritæ, & Senatui juramento ſint obligatæ, tàm tenuioris quàm ſplendidioris fortunæ matronis, è Magiſtratûs edicto uſui & auxilio eſſe coguntur. VII *portæ* Dorico opere; quarum unaquaque ſuam habet deambulationem. *Lovanienſis* ducit ad aucupium; *Algidomontana* ad piſcationem; *Obbruxellenſis* ad venationem; *Anderlechtenſis* ad agros; *Flandrica* ad paſcua; *Lakenſis* ad fontes & vineas; *Mechlinienſis* ad hortos.

Jam ad *partes. Exteriores* ſunt; *Muri* opidum cingunt gemino ambitu, & aggere præalti, foſſis adſitis amplioribus. Turres in mœnibus (ſi veniant in numerum minores) LXXIV. è quibus plures vetuſtate & bello collapſæ. *Interiores*, ſunt *ædificia, religioſa* & *profana*. Inter VII parochias eminet D. GVDVLAE. intus duorum Ducum & Archiducis Erneſti ſepultura, & aliorum cenotaphia infinita. ad latus odæi ſacellum eſt; ubi tres aſſervari dicuntur hoſtiæ à Judæis confixæ. (*Guicciardin. heic.*) templum duabus inſigne turribus; ad quas Iↄ gradibus aſcenditur: cujus excelſum Pario jaſpide, opere Corinthiaco ſplendens, piorum eleemoſynis in templi medio erectum eſt.

Franciſcanis, qui à capucio vocantur, rigidiorem vitæ modum amplexis, nuperâ memoriâ extructum monaſterium eleemoſynis Hiſpanorum & Italorum potiſſimùm, anno cIↄ-Iↄ LXXXIIX.

Patres Societatis primò advenerunt è caſtrenſi peculio ſuſtentati. nunc ex publicis & privatorum eleemoſynis collecto ære, & collegium & ſcholam aperuerunt, anno cIↄ Iↄc IV. numero creverunt ad LXX. ſub Rectore Carolo Scribanio nobis patebat aditus ad bibliothecam.

Cœnobia virorum alia, ut & virginum, noſtrum heic non eſt deformare; videatur Grammaye, qui ampliter de his. Unum addam de *mulieribus*, quæ exemplo Mariæ Magdalenæ ad meliorem frugem converſæ ſuum habent collegium: pœnitentes, quæ huc ex magno naufragio evaſerunt, inſtitutum D. Auguſtini reformatæ ſuſceperunt.

Hoſpitalia in urbe varia ſunt. Eſt *Noſocomium* publicum D. Joanni inſcriptum, ubi omnes omnis

gene-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

generis ægri curâ & ære publico per Medicum & Chirurgum peculiares foventur curanturque. Aliud, ubi utriuſque ſexûs homines, *fratres & ſorores* dicti, infirmis ſubſerviunt. Sunt inſuper IV excipiendis *hoſpitibus & peregrinis* deſtinata domicilia, ubi unicuique advenæ triduum hærere permittitur, nimirum, *Giſleni, Iacobi, Laurentii, Cornelii*. Huc referenda inſignis publico ære ſtructa, coërcendis qui in *phreneſin* inciderunt, honeſto loco natis. Alia inſuper *expoſititiis* infantibus nutricandis dedicata ſunt, & *eleemoſynariæ* domus diverſæ, quas S. Spiritus vulgò vocant.

Loca ſacris ſimilia ſunt *ſcholæ* & *ludi*; quos, præter Jeſuitas & Auguſtinianos, numerant quidem XLV.

ÆDIFICIA ad uſum politicum nunc luſtremus. Inter hæc EQVILE REGIVM primo loco, capax CXXVII equorum, uſibus tamen & exercitiis inter ſe diſtinctorum. Supernè *armorum conclave*, & repoſitorium, quibus olim Duces Burgundiæ in bellis utebantur. Ibi equi exuviæ expanſæ, & in ligneum corpus explicitæ, cui Archidux Bruxellam ingrediens inſedit; alterius item ſed candidi, Archiducem è prœlio Neoportenſi qui reportaverat, caudâ humum verrentis, jubamque longam demittentis; adjectâ inſcriptione:

Il cavallo noble.

Siſte gradum, ſpectator; ego de nomine dicor
Nobilis: at præſto nobilitate rei.
Archiduci Alberto ſubſtravi corpora quondam,
Quando prope Oſtendam Martia Erynnis erat;
Illumque eripui pugnantem hoſtilibus armis,
Cum vel ei, mihi vel mors ſubeunda fuit.
Me magis ardebat miles: quia virginis inſtar
Cernebat niveam creſcere fronte jubam.
Hinc, ut me raperet, crebro ſua ſpicula & enſes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

In caput ignoti ſtrinxerat Archiducis,
Evaſi, eduxique virum, mequeipſe reduxi
Incolumem : noſtra non erat hora necis.
Aſt anno vertente die quâ evaſimus ambo,
Nobilis interii. Cernite qualis eram.

Ibi *pectoralia* ferrea LII: inter quæ Archiducis, quo prœlio Neoportenſi interfuit indutus; ut & ephippium. apparatus alii equeſtres, ſtapedes, calcaria, fræna, enſes diverſarum gentium; dono huc miſſa omnia, unionibus, margaritis, gemmiſque exornatiſſima. Ibidem *Caroli Audacis* Burgundiæ Ducis *gladius*, quem, equeſtrem dignitatem alicui collaturus, Carolus V Imperator adhibere ſolitus fuit. Omnia polita, diſpoſita, & purè cuſtodita aſſervantur. Subtus in equilis area, *currus ſponſalis* monſtratur, Mediolani fabrefactus, pretii quatuordecim mille coronatorum, olim Iſabellæ ingreſſuræ Bruxellam oblatus. pretium ſi cogitas, æſtimabis artem, & anhelabis videre.

Palatium ipſum in editiori urbis parte eâ magnificentiâ eſt exædificatum, ut Regiæ Majeſtatis dignitatem ſatis præ ſe ferat, idonea Curialium ſedes, & peropportuno loco poſita. *Atrium* majus non diſſimile Hagenſi; ubi trophæa & ſpolia appenſa. *Porticus*, quæ binæ ibi, habent Regum & Principum icones. Per unam Archidux, vehiculo inſidens, agitare equum conſuêrat prono deſcenſu in hortum. res digna viſu. Iconum nomina illuſtria adponam, ut adventantem excitem. *Vladiſlaus* Sigiſmundi III Pol. Regis filius ad ſiniſtram januæ ſuperſtat. *Iſabella*, cum binis aliis è Hiſpaniâ donatis. *Vxor Philippi III. Albertus. Philippus IV* cum uxore. E regione *Ferdinandus II* Imperator, cum *cane candido.* quem Viennæ vidi perpetuum Imperatoris aſſeclam

clam & cuſtodem. prandenti ad pedes eſt, nec è conclavi cedit. obeſæ formæ, minuſque licet venuſtæ, magnæ tamen fidelitatis exemplum. *Maria* Ludovici XIII Gall.R. mater. & *Anna Mauritia* Regina, uxor Ludovici. *Heleonora* Imperatrix. *Sigiſmundus III* Pol. Rex, & *uxor*. Altera *porticus*, diverſa navigia, menſas magnæ artis & valoris exhibet; nec non horologia, globos argenteos. Iconem item Alberti; qui penitius introſpicienti Iſabellam videre dat; & Iſabellæ, quæ Albertum. Non longe inde diſtat *locus concameratus*, ubi Alberti denati effigies. indutus tunicâ monachali Ordinis Minoritarum, tenens manu crucem. hoc habitu dicitur ſepultus in æde Gudulæ in ſacello, ſine ullâ pompâ. *Sacellum* inde Alberti & Iſabellæ pete. locus devotioni deſtinatus: octo intus cellulæ, octo aris coruſcantes: penſile ſupernè ambulacrum artificioſiſſimi operis ædificium ambit: lychni undique penſiles, & ardentes: aurum, gemmæ & reliqua ornamenta oculos perſtringunt, ſenſuſque attrahunt; opum heic acervus & magna donaria. Ipſa Princeps, noctu devota, procumbit foris ante feneſtellam parieti inciſam.

Arci adhæret *ampliſſimus circus*, perpetuo muro clauſus, ad extrema uſque urbis mœnia extenſus; qui omni delitiarum genere, Regibus Principibuſque & quâvis nobilitate dignarum, copiosè abundat. Nemus eſt, & labyrinthus à Burgundis Principibus adornata. *Vivarium*, habet artificioſo opere canalem, è ſecto lapide, limpidiſſimæ aquæ; quâ vaſa onerantur & in arcem per binos camelos indies portantur. Ibi feræ, damæ aſſervantur. In piſcinis cygni & trutæ, in aviario volatilia nutriuntur, laſciviunt, congrediuntur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Mox ambulationibus, pilæ ludo, epulis, omni recreationi ſua loca ſunt deputata.

Perge ad *cryptas*. altera inferior; ubi Pegaſus concentûs muſici, quaſi cantor, metitur numeros; Orpheus pſallens, è fidibus delicatam elicit harmoniam; juncti ſunt globus cœleſtis, & Satyrus.

Inde VII graduum ad alteram aſcenſus eſt; in quinque partes ſive alveos diſtinctam. ibi organum ſuaviſſimum edit concentum, Satyro rem tibiâ juvante: aves modulantes, opifices operantes, audiuntur, videntur.

Ad deſcenſum hortus florum patet, labyrinthi ſpecimen ſingulare oſtentans; ubi in contemplatione ejus hæres, fiſtulæ benè multæ ſubterraneæ, arte poſitæ & directæ, te aſpergent.

E vivario exeunti fons cum ingenti labro oſtenditur; ſunt duo leones grandis formæ, avem ore perpetuam aquam evomentem medio tenentes. Opus natum ipsâ *Iſabellâ* inventrice, & in declivi poſitum.

Palatium hoc regium verſibus Nath. Chytræi augeamus:

Excepit Bruxella, *ſacras ubi Cæſaris arces*
Vidimus, adjunctoſq; hortos muro undiq; cinctos,
Tum magno ſpatio ut ſilvas & luſtra ferarum,
Vitiferoſque unà colles, fonteſque lacuſque,
Prataque contineant. multas hîc undique damas,
Capreolos, leporeſque leves, cervoſque fugaces,
Diverſi & generis volucres plantaſque tenellas,
Cretenſiſque novum ſpecimen videas labyrinthi.
Hac olim magni moderator Carolus orbis
Sede libens vixit: proceres hîc undique multi
Confluxêre olim, pacem auxiliúmve petentes.

A palatio Ducis, ad *palatium Senatorum*, ſive curiam deſcendamus: eximium opus, curâ Principis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cipis & Opidi ſtructum. admirandum ab aqua, ad faſtigium quæ duci poteſt. *Turris* re & nomine præfert Archangelum Michaëlem, urbis tutelarem, ſtatuâ verſatili æneâ pedum XV perfecta. *Supremæ contignationes*, ſunt armamentarium & repoſitorium jaculorum, arcuum & ejuſdem generis veterum armorum. *Curiæ conclavia* merentur videri ob tot tabulas, Principum pictorum opera. Una *judicium Salomonis*, Rubenii manu pictum, pretio ter mille florenor. habet. *alæ* ſive latera, icones Scabinorum tenent. *januæ* ſuperſtat Judicium extremum. Conclave adſitum exhibet *Iſabellam Archiducem* in encæniis paganis *pſittacum* arcu dejicientem de turri. *de hoc exercitio Meter. l.* VI. Alia tabula *eandem Mariæmontio* reducem exhibet; arx eſt paucis leucis Bruxellâ abjuncta, ſilvâ circummunita, feris abundans, *en eſté le ſéjour d'Archiduc.)* Alia conclavia alias tabulas, triumphali currui pro introitu Iſabellæ impoſitas, habent: in alio, videbis XVII Belgii Ordines, adverſis armis inter ſe congredientes; inter quos medio loco poſita ipſa *Belgica*; ſupernè è nubibus Albertus & Iſabella cum palmis procedunt. Ante curiam, in area *rotundus circus* è lapide ſtratus, cui pegma olim inſtitit, ſupplicio Hornani & Egmondani Comitum (nefas dictu) deſtinatum.

Præter Archiducis palatium, eminent aliorum adhuc Principum magnifica palatia. nimirum *Arſcotanum*, ex adverſo palatii Principum. *Auraicum*, in acclivi collis palatini, cujus magnam partem non ita pridem flamma depaſta erat incuriâ præfecti, ut dicebatur. *Aumalianum*, *Clivenſe*, & *Hoochſtratanum*, haut procul à palatio ad latus. *Barlamontanum*, & *Arenbergicum*; *Mansfeldicum*, & *Egmondanum*, ſecus opidi muros.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ros. *Soranum* cum aliis aliquot circa planitiem arenaceam. *Fürſtenbergicum*, & *Spinolanum*. hoc Principum diverſorum effigies copioſè tenet. palatium Comitis de Culemburg olim fuit: hodiè, eo ad fundum dejecto, pyramis è marmore conſpicitur ab Inquiſitoribus iſtuc poſita, cum inſcriptione IV linguarum, quarum latina hæc eſt:

Regnante Philippo II, Cathol. Hiſpan. Rege; in his ſuis inferioris Germaniæ regionibus gubernante verò Ferdinando Alvarez de Toledo, Alvæ Duce, &c. Florentii de Pallant, Comitis Culenburg quondam domum ſolo æquari ſancitum eſt, ob execrandam memoriam repetitæ in ea conjurationis adverſus religionem eccleſ. Cathol. Rom., Regiam Majeſtatem, & ipſas regiones. anno à ſalut. CIↃ IↃ LXVIII, quinto Calend. Junii. *Meter. lib.* 3. *pag.* 110.

Ad ſummam, ſolent provinciæ Belgarum plures, Abbatiæ ferè omnes, urbes pleræque, ſua Bruxellis habere palatia ſive hoſpitia.

E regione Curiæ, ſitum eſt palatium à piſtore quidem ſtructum, ſed magnis ſumtibus; *dat Beckenhuys*.

Montem pietatis, anno CIↃ IↃC XVII, ne relinquas inacceſſum. ex Italia inventio eſt: Patavii, Neapoli & aliis Italiæ locis magno cum inhabitantium uſu videntur.

His adnumerari poſſunt *domus* VII *tribuum patriciarum*. I. Quarum prima ſita ad lapidem angularem in acclivi montis frigidi, *op Canterſteen*. II. in angulo vici Montenſis, loco qui Saxum

-um Maximiliani dicitur, *Maximiliaens-ſteen.* III. IV. V. circa forum locis. quæ nunc *domus ſalaria, 't ſout-huys*; alia à decidendis litibus dicta, *'t pay-huys*; item *Hugonis Saxum*, nominantur, *Huygs-ſteen*. VI. apud torrentem calceariorum, (*Schoen-beeck,*) loco qui *Falcoburgum* vocatur. VII. in platea equeſtri.

Præter has, ſunt *ſeptem* illæ magnificæ forum coronantes ædes; *Frumentaria* item domus; *Halle*; *Macellum*, & menſurationibus ſubſerviens. *Forum piſcium*, ab Alberto Archiduce anno cIↃ IↃC II in opportunum locum tranſlatum. *Pontes lapidei* flumini ſuperinjecti XII. *Turris D. Nicolai*, collapſa olim, ſed pulchriùs reſtituta, & anno cIↃ IↃC V inſigni horologio & præludio muſicali inſtructa, ingenti impensâ è publico ſuppeditandâ.

Ad extremum, ſuperſunt *privatæ* civium ædes. amplitudine, ſpecie, ſplendent; commoditate fontium inprimis & hortorum jucundæ & amœnæ. Fontium in privatis ædibus decem ſubinde diverſis locis erumpentem aquam obſervabis. Hortorum non amœnitas ſed luxus eſt; & invenies, qui flores ſuos ſeptem aut octo floreorum millibus æſtimet, exiguô in hortulo natos; *ait Grammaye*.

Heic quia hortorum mentio eſt, extra opidum in propinquo eſt ANDERLEE, *hortus Ducis Aumaliæ*, floribus amœnus, aquis fœcundus, dignus ab adventantibus videatur. Alio loco & viâ quâ Gandavum tendimus, Archiducis *pharmacopola domum* & *hortum* ſtruxit. non civis ſed Principis manſio eſt. Eâdem viâ locus eſt BERSEN, diſtans Bruxellâ ſemihorâ, ubi picta memoria Caroli V Imperat. & ruſtici. Imperator in venatione aberrans à ruſtico oſtenditur; Bruxellas

xellas ſerâ nocte, nemine comitante, omnibus inſciis, imò ipſo ductore, cum laternâ prævio, reducitur; quid inter illos ibi actum inquire ab inhabitantibus.

Sed regrediamur in urbem, paucis *ſtatum* ejus *pacificum* & *turbatum* luſtraturi. In pace florent Magiſtratus & ſubditi.

Magiſtratus heic, non qui in Palatio regio, ſed in urbe ſedet, paucis deformandus. Eligitur à Principe, è ſeptem ſtirpibus patriciis nomina ſunt: *Sleeuſii*, Sleews; (leonem ſonat, quem in ſcutis circumferunt:) *Tſwertii*, Swerts; (à gladio aut hoſpite ductum nomen:) *Tſerrodolphi*, Tſerroelefs; (Herois Rodolphi poſteros ſignificat:) *Stenwegii*, Steenwechs; (viam lapideam denotat:) *Tſerhugii*, Serhuygs; (ab heroë quodam Hugone dicta & ducta ſtirps:) *Rojenbechii*, Rodebeken; (à ſuburbano quodam loco:) *Cavenbergii*, Cewenberghe; (ab urbano quodam loco.) Annuus eſt, titulo Scabinorum inſignitus, *ſeptenario* numero conſtans. His Scabinis, *duo Conſules* adjecti; alter è nobilibus, è plebe alter; cum *Conſiliariis* VI, qui ſunt viri ſpectabiles, ex artificum cœtu delecti. Conſules cum Scabinis juri juſtitiæque præſunt; iis verò omnibus præit *Prætor urbanus*, juſtitiæ adminiſter, vir primi nominis & nobilitatis; à quo rogati Senatores tenentur jus dicere & reos judicare. Sequuntur *publici cenſûs adminiſtratores*, qui ſunt ſex Quæſtores; *bini è patriciis*, *quaterni è plebe*. Omnes hi annuatim mutantur, rationique reddendæ obnoxii ſunt: nec, niſi intra ſexennium, ad idem munus eos aſpirare ſancitum eſt. Eſt etiam *collegium pannificii*, duobus Decanis, Aſſeſſoribus octo, mediatim patricio, mediatim plebejo genere conſtans. Præter hos inſtituti *octoviri*, ad controverſias, ob

pu-

pugnas & vulnera natas, ſopiendas. Ita majus opidi conſilium conſtat tribus membris. in primo, eſt Senatus: in ſecundo, omnes viri Conſulares, Senatorii, Quæſtorii & Decanatu panificum functi, excluſis plebeiis: in tertio, Decani ſive præfecti collegiorum ex opificibus; & hi poſtremi authoritatem habent judicandi de rebus artis ſuæ.

Cives, ſive *ſubditi* opulentiores quinque contuberniis nomen dant. quæ ſunt: Arcus chalybei majus; minus; ſclopetariorum; gladiatorum; & jaculatorum. Quodlibet collegium quingentorum eſt capitum. magnâ pompâ, ſignis prælatis, ſolemnia ſua celebrare vidimus XIX Maji Bruxellæ in area arcis. Cætera plebs in opificum claſſes LII diſtincta eſt; eæque ſubdiviſæ in IX tribus, quas *nationes* dicunt. primariæ ſunt armifabri & polymitarii; hi aulæa & picturas textiles divendunt.

Hanc formam habet ſtatus pacificus. *Turbatus* ruinam intentavit ſæpius. A *lue*, quam ſudorem Anglicum vocitabant. hæc urbem anno cIↃ IↃ XXIX graviter afflixit; ſed gubernatricis juſſu, jejunia & preces indicentis, ſe remiſit. A *peſte*; cùm ad XXXIII hominum millia abſumerentur, cIↃ CCCC LXXXIX. Ab *igne*; qui exortus in Sabulone, aliquando bis mille & aliquot centum domos abſumpſit. Iterùm alius, qui cIↃ IↃ textrinas devoravit. A *ſeditionibus*; plebs in patricios ſæpius concitata, eorum potentiam & opes ſugillans. Hinc vetitum deinde decreto Ducis, ne quis deinceps textor (ii tumultus authores fuêre) in urbe pernoctaret ſub pœna capitis. Alio tempore laniones, factioſum genus hominum & potens, & lapidicidæ, in Senatum conſurrexit. Ad extremum *belli vis*; cum temporis calamitas, & mili-

lita-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

litaris rabies, malis ſuis etiam Bruxellam impliciaſſet, & profanatis templis nihil non deſignaret, Alexander Farneſius, captis vicinis locis, ita urbem coarctavit, ut de pacis legibus egerit, præſidium urbe exceſſerit, & ita urbs Principi ſuo reſtituta fuerit, anno cIↃ IↃ LXXXV. Vide *Thuan.* & *Meteran.* paſſim. Elogium hoc opidi pro coronide adjiciamus, è Grammaye:

Regia Belgiadum, Majeſtatiſque cathedra,
Fontibus excellens, cincta palude ſuâ.
Virgo patrocinium, tutelam Archangelus; omnes
Cui Duci dederunt munera quiſque ſua.
Dis conceſſit opes, vires Mars, regnaque Iuno,
Ornatum Charites, munera quiſque ſua.
Læta polo, populoque frequens, fæcunda ſoloque,
Latè vicinis quæ dominatur agris.
O quam te vocitem Bruxella! id Belgicus orbis
Non capit aut referet, quod capis urbe tuâ.

Bruxellæ cum tres dies quieviſſemus, ægrè reliquimus comites noſtros ex Anglia nobiſcum proficiſcentes; illis ad Batavos euntibus ſupremum vale ſæpè iteravimus, priùs tamen cibo pauco, potuque pro more regionis accepto. Pòſt, illi equos, nos currus conſcendimus. Iter erat ſub initium ſylvoſum, mox aliquanto planius, at ſemper commodiſſimum, ita ut circa meridiem levi negotio HALLAS deducti fuerimus, *tribus leucis* Bruxellâ diſſitas; ibi in *hoſpitio* CERVI penes templum mediocribus impenſis ſatis commodè ſumus tractati.

HALLÆ

VUlgo audiunt *Noſtre Dame d' Haulx*. Nam hîc

—— Gallica lingua
Auditur primò, intento diſcenda labore.

Opi-

Opidum nomen habet à tutela aut conſervatione, ut aliæ *Hallæ*, quæ paſſim exſtant; nam ædificia, ubi merces aut homines defendi ab aëris injuriâ ſolent, *Hallas* vocamus; & hæc vox nobis & Gallis in ore & uſu eſt pro *Atriis*, causâ eadem, quia ibi conventus, & in tuto ac ſudo agunt. Sic *Hallæ* Lovanii olim fuêre, lanificii & lanificum domus, modò ab Arachne ad Palladem tranſlata, in qua optimarum artium ſcientiarumque doctores & diſcipuli cottidiè operantur. Pauca de *ſitu* & *arce*; pluria de *templo*, & ejus *ſacello*.

Situm eſt in finibus Hannoniæ, qua Brabantiam tangit, tertio à Bruxella, ut dixi, milliari. Ipſum modicum eſt, neque opere aut ædificiis conſpicuum; à ſacello ei fama & ornamentum. Ager in ambitu bonus; fœcunda pratis arviſque planicies, quam Zenna flumen interluit, & ipſum item opidum: atque illinc rivis amnibuſque auctum Bruxellam, navium in ea & extra eam patiens, venit.

ARX, Dynaſtarum ejus tractûs olim domus, vel Prætorium fuit, in qua egiſſe ſæpiùs, atque etiam obiiſſe *Philippus Audax*, ab inſigni animi confidentia ſic dictus, dicitur; frater Caroli Quinti Galliarum Regis; is qui per matrimonium Margaritæ Malanæ Flandriam cum Brabantia, imò Belgicam cum Burgundia ſua junxit: Etſi *Froſſardus* in opido quidem, ſed in hoſpitio cervi (quæ domus adhuc ibi, & inſigne) non autem in arce ſcripſit obiiſſe. Id fuit anno cIↄ cccc IIII. Mortui *inteſtina* ſepulta ſunt in hoc ipſo templo D. Virginis; *cor* Sandionyſium amandatum eſt, opidum Galliæ, altero è Pariſiis lapide, tumulandum inibi juxta Principes ſanguinis Franciæ; *corpus* verò, balſamo priùs conditum,

regali

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

regali pompâ ſepeliendum deportatum eſt Divionem, Ducatus Burgundiæ metropolin.

TEMPLVM foro imminet, eleganti ſatis opere: cujus ala ingredientibus ſiniſtra ſacellum habet & aram, ac ſuper eam ſtatuam D. Virginis. *Sacellum* modicum eſt; ornatum à donariis & tabulis votivis habet. Concurſus huc olim, & nunc undique, etiam à longinquis locis, quotannis prima Dominica Septembris. (is ſtatus & ſolennis dies eſt.) Fuit olim ſodalitas antiquitùs inſtituta; & codex aſſervatur, in quem nomina dederunt. Sunt Principes utriuſque ſexus. inter eos *Cæſar Maximilianus I, cum uxore & liberis*; *Rex Angliæ Henricus VIII, cum uxore & liberis*, eidem Cæſari amicus: *Dux Brabantiæ, Lotharingiæ, Limburgi, cum uxore & liberis:* item *Dux Geldriæ* & *Iuliaci*; alii, alii. Sunt præterea duodecim partim opida, partim municipia, quæ dicta die Hallis ſe ſiſtunt: id eſt, ab iis miſſi primores aliquot civium aut incolarum. Quibus Eccleſiaſtæ & Magiſtratus Hallenſes obvii fiunt, comiter & honeſtè excipiunt, & ad ædem ſtatuamq́ue deducunt. Iiſdem vina & cibi, benivolentiæ ergò offeruntur. Illi autem, pro ſuo quiſque opido aut municipio, chlamydem Divæ offerunt, numero universè duodecim: aut (quia affatim jam chlamydum eſt) ipſas ab æditùis templi ſumunt, & certam pecuniam in pios uſus rependunt. In ſupplicatione deinde, cùm ſtatua per urbem & ſuburbana defertur, illi comites ſunt, & ordine etiam humeros ſupponunt, pia æmulatione ſacrum onus affectantes. Opida ſunt iſta: *Athum*, *Tornacum*, *Bruxella*, *Valentianæ*, *Condatum*, *Namurum*. Municipia autem, *Lembeca*, *Quijurania*, *Criſpinum*, *Brania*, *Buſigniacum*, *& Sancti*. *Lipſ. cap.* XXXIV *in Diva Hal.* Tabula

aræ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

aræ incumbens ex alabaſtro, elegantiſſimè cælata eſt, Joannis Artiſtæ opus. *Statua* haud magna (bipedalis circiter) & è puro nec medicato ligno eſt. *Lipſius* cap. VI dicit, eam immunem ab exitiali peſte; ab incendiis, à vi bellicâ: exempla ponit, & rei monumentum ſtatuit: Servantur, inquit, *centum circiter globi* è ferro aut lapide, in æde ſacra, arcis ligneis conditi, qui triginta, quadraginta, ſunt & qui ſexaginta pondo libras pendunt. Statua illa in mediâ arâ poſita, ſed auro puro inducta. Filium brachio uno præfert, altero florem lilii inauratum. In pectore monilis vice ſunt uniones ſex, puri, grandes: & in eorum medio carbunculus, ſive pyropus lapis, quem *rubinum* nos à colore vocamus. At in capite corona eſt puri puti auri. Sunt deinde (ut ad *donaria* & *ornamenta* ſacelli veniamus) in eâdem arâ *duodecim Apoſtoli*, ex argento fabrè ſatis facti: quos inibi etiam nunc eſt videre. ſimulque ad latus utrumque aræ *duos cœleſtes genios*, ſive angelos, eodem metallo, candelabra præferentes, & venerationem Divæ exhibentes. Supra has ſtatuas, ibidem *duæ ſunt militares*, altera pedeſtris, altera equeſtris. Iſtæ pariter ex argento: ſed fuerunt & duæ, *eodem militari habitu, puri auri:* quarum pedeſtris ſecurim, equeſtris lanceam manu teneret. Et hæc omnia PHILIPPI BONI munera, qui & *lampadem auream*, inſigne munus dedit: cui aliam inauratam publica neceſſitas deinde ſubſtituit. Fuit & *ſtatua*, juſtæ magnitudinis, dimidiata ex argento, donum ejus uxoris. Conſpicitur item *feneſtra vitrea* in eo ſacello, variè picturata, Philippo curante & donante. Denique & *tabula* eſt, in qua ipſe Dux ſupplicis habitu effingitur procumbens ad Divæ genua; & verſus aliquot Gallici inſcripti: annus ſubſcri-

bitur cIↃ CCCCLV, Martii dies XX. CAROLVS filius ejus, cognomento & re AVDAX, donavit *falconem argenteum*. MAXIMILIANVS I Imperat. conſpicitur etiam nunc, genibus nixus, in ſacelli dextro latere, tabulato paullùm altiore, loricatus, & cetero cultu militari. Ponè eum *Albertus* Dux Saxoniæ geniculatur, itidem armatus; qui bellis tunc Belgicis fidam fortemque operam Maximiliano præbuit, & filio ejus Philippo. Illum eſſe, inſignia gentilicia ſatis oſtendunt. Eſt & tertius, velùt per ſubmiſſionem paullùm ab illis remotior, genu pariter flexo: quem, ex inſignibus, gentis Meluniæ eſſe apparet: ac fortaſſe *Robertum Melunium*, id ævi rebus conſiliiſque mixtum. *Dona Maximiliani* ſunt, calix cum patina inauratus: cui inſculpta Auſtriæ gentis inſignia, ſuperaddito pileo Archiducali. Ex quo liquet, ſub initia, & Archiducem adhuc, dediſſe. Ejuſdem eſt *Divi Maximiliani* ſtatua argentea, ad modum bipedalis: quæ mitram capite, crucem unâ manu, alterâ gladium geſtat, & ab eo dependentes argenteas duas claves. Fama tenet, (& clavium argumento adſtruas,) Bruxellenſes, tunc in pacem ditionemque acceptos, velut mulctam, dependiſſe. Eſt ab eodem arbor, ſive roſæ frutex, è puro auro, cum pluſculis ramis floribuſque, item bipedalis: quam ſacratam à ſe Pontifex Maximiliano donum, ipſe porrò Divæ Hallenſi miſit. CAROLVS QVINTVS Imperator, ſtatuam argenteam viri armati, genibus nixi, manibus in cœlum ſublatis, ſupplice habitu, dedit dicavitque. Idem ſcyphum grandem inauratum, operis antiqui. Idem militari formâ chlamydem, villoſo ſerico, auro intertextam, inſignibus imperii, & gentis Auſtriæ, decoratam. ALBERTVS AVSTRIACVS donum ſuſpendit lampadem argenteam,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

team, pondere & opere inſignem: eique vecti-
gal annuum addidit, ut in ævum ante effigiem
ſacram luceret. Iſabella Clara Eugenia, ejus uxor,
chlamydem ſacravit, auro & argento intertex-
tam. Præter hæc, eſt *lampas argentea*, Julii II
P.M., inſcripta, ANNO VIIII IVLIVS PONT.
MAX. Item *ſtatua argentea* viri geniculantis, do-
num *Fuggerorum*. Ad ſummam, numerare ego
xx *lampades* argenteas, uſibus ſacris deſtinatas.
Præterea ibi ſcipiones, fulcra, mali aut tabulæ
navium, variæ hominum aut eventuum figuræ.
Vincula item; & icunculæ è cera, è ligno. Sed
& PENNA argentea LIPSI, argenteis catenis ap-
penſa, ad ſiniſtram notari debet; ſubtus tabula
cum his verſibus:

Hanc, DIVA, PENNAM interpretem mentis meæ,
Per alta ſpatia quæ volavit ætheris,
Per ima quæ volavit & terræ, & maris:
Scientiæ, prudentiæ, ſapientiæ
Operata ſemper. auſa quæ Conſtantiam
Deſcribere, & vulgare; quæ civilia,
Quæ militaria, *atque* poliorcetica;
Quæ, ROMA, magnitudinem adſtruxit tuam;
Variaque luce ſcripta priſci ſæculi
Affecit, & perfudit: hanc PENNAM tibi
Nunc, DIVA, meritò conſecravi LIPSIVS.
Nam numine iſtæc inchoata ſunt tuo,
Et numine iſtæc abſoluta ſunt tuo.
Porrò ô benignitatis aura perpetim
Hæc ſpiret! & famæ fugacis in vicem,
Quam PENNA peperit, tu perenne gaudium
Vitamque, DIVA, LIPSIO pares tuo.

Supernè ad aræ dextram ſuſpenſa ſunt v vexilla,
ſpolia Chriſtiano Brunsvicenſi ablata, & huc
lata; adſcriptum diſtichon, in quo anni nu-
merus:

HæC tIbI ſanCta parens hoſtILIa ſIgna IſabeLLa
BeLgarVM prInCeps ſaCra tropæa VoVet.

Extra ſacellum in ipſa æde, ſuſpenſum eſt vexillum ingens cum cruce Burgundica, donum Buquoyanum. Videtur & inter cætera, quæ templi faſtigiis erant affixa, *haſta*, quæ cùm craſſitudine brachium viri robuſti æquaret, telo tamen ex arcu manuali, ut vocant, emiſſo transfixa ſpectabatur, ad rei ferè miraculoſæ memoriam.

Hallis refecti prandio, transeundo pagum *Thubiſe*, viâ ſatis jucundâ, ad opidum (Gallis *Braine le Comte*) devenimus, tribus à prandio milliaribus diſtans. Opidum perantiquum eſt, natum & conditum à famoſo illo *Brenno*, urbis Romæ deſolatore; Ejus adhuc hodie monumentum conſpicitur, perantiqua quædam turris.

Hinc ad ſiniſtram relinquitur *domuncula quædam viridis*, mirè delicioſa, arboribus contextis undique circumſepta, in quas è domo veluti in tabulata ingredi poſſis; domuíque tignis erectis conſtructæ, domus ramis exurgens annexa videri poteſt. Sub veſperam per amœniſſimum nemus Soigniacenſe, SOGNIACVM opidum (*Soignies*) quatuor leucarum intervallo Hallis diſſidens intravimus, cœnaturi AV DAVPHIN D'OR. Nomen ſumit à fluvio allabente Zinnâ; opidulum amœnum ſitu, celebre collegio Canonicorum, cui à D. Vincentio nomen eſt. Natalis hic locus eſt multis Muſicis canorâ voce præditis; unde in hoc opido Princeps Cantoribus ſuis mercedem & annua honoraria pendere ſolitus fuit. Noctehìc ſomno tranſactâ, proximâ luce ad Montes Hannoniæ acceleravimus, tribus emenſi viam leucis circa meridiei horam; ubi incommodum in immundo fuit commorari hoſpitio AV SINGE.

MON-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

MONTES.

GAllis *Mons*. Opidum exiſtimo nomen habere à montibus ſeu collibus, quibus inædificatum. Eſt enim ejus pars quædam & angulus in montem ſublimem aſſurgens; cujus vertex ſpatioſus, planities multas habet leves, & luſibus diverſis aptas: In his exercere ſe globo juventus conſuevit. Unde & compoſitiſſimum in ipſa valle conſtitutum caſtellum conſpicitur, & amœniſſimus in circumjacentes montes & ſilvas proſpectus aperitur. Eſt Hannoniæ metropolis à Carolo Magno facta. Interluitur fluviolo *Trullâ*, qui è pluribus rivulis derivatus, præcipuum habet fontem ad pagum Grandrengam. Fluit Trulla continuo ferè trium leucarum ſpatio versùs occidentem: atque inde, in exitu hujus urbis Hainam fluvium influit. MONTES ſitu & opere ſunt munitiſſimi; qui omni ex parte inundari poſſunt & aquis cingi; inſuper præter ſitûs vaſtitatem firmitatemque, robuſti operis muro, & triplici admodum latâ foſſâ, arceque decorantur. Accedit ædificiorum magnificentia decens; platearum amplitudo, fori ſpatioſitas, fontium limpidiſſimas aquas ejicientium copia. *Epiſcopi aula*, novum opus, ſed ſine omni adhuc ornatu, foris inſcriptum candido muro habet: FORTE A BELLO PAX.

Collegium Canonicarum, & *Conſilium Regium*, opido lumen & famam dant. Utrumque paucis. Gualtrudis illuſtris mulier, Lotharingiæ Princeps, pulcherrimi operis templum ſtruxit, inque eo celeberrimum *Canonicarum* ordinem inſtituit, ad cultum divinum præſtandum, & horas, quas vocant, Canonicas decantandas. Ordinem, inquam, nobiliſſimum, ut in *quem ſolæ dynaſtarum*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

rum & virorum magnatum filiæ recipiantur: hæ honeſto ſatis proventu ab ipſo collegio ſuſtentantur, & ſingulas manſiones, templo ferè contiguas, incolunt. Novum & infrequens virginum religioſarum genus vidi & miratus ſum. ante prandium quidem, ubi in templo ſunt, divinum quid & ſacerdotale præ ſe ferunt: veſtitu hoc teſtantur religioſo planè & candido; tunc arbitror *ſacerdotibus vacant* ſolis. poſt prandium, rejectâ perſonâ ſunt quidvis; *ornantur, comuntur, ſaltant,* & credo, *dicit Ioannes Secundus in ſuo libello itiner., tunc patent & nobis.* Licet enim iiſdem, cum lubet, cœnobio exire, nubere & opus pro cupidine ſua agere. Collegio præeſt Abbatiſſa, luculentâ ditione dives. Hoc tempore Hannoniæ Comites ſunt Antiſtites ſæculares, patroni, cuſtodes, judices, protectores ac defenſores dictæ ædis, perſonarum in eâ viventium, & bonorum collegio relictorum; quibus & ſine ullo obſtaculo perfruuntur, & Antiſtitæ ſuas regendi vices mandant. Hæc autem in æternam fundationis memoriam tantam habet præeminentiam, ut ſuccedente novo Hannoniæ Comite ipſa cum magna ſollennitate ſuſcipiat, ac in Comitatus & dignitatis abbatialis aliorumque bonorum à collegio dependentium poſſeſſionem immittat: ipſo contrà jurejurando ſe obſtringente ad privilegia omnia, immunitates, exemtiones, conſuetudines & profeſſiones templi & cœnobii conſervandas. Præterea heic ſunt *Canonici* aliquot, ſed vix alii rei, quàm negotiis hujus Collegii procurandis. In ipſa *Æde* harum virginum, *ſepulchrum* non inartificioſum eſt, in quo ſculpta mortui & jam putreſcentis hominis imago jacet, eâ ſpecie, ut vel vomitum poſſit excitare, plurimum autem & re docuit, & arte oblectavit.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Conſilium Regium ſive *Provinciale*, quod *Montibus* eſt, Hannoniæ Comitatum judicat, Valentianis modò exceptis. Judicat autem Senatus hic (qui conſtat Regio Provinciæ hujus Gubernatore, & quatuor Senatoribus definitivè; ſuntque ſententiæ ejus decretoriæ, nec Mechliniæ aut alibi retractantur. cumque de plano (forenſi verbo) heic procedant, utanturque ſuis municipalibus legibus; fit ut ſine ambagibus ullis tricíſve, ſed ex æquo & bono, unicuique reddatur jus. neque verò pronuntiatur heic decretoria ulla ſententia, niſi interveniente ſupremo Hannoniæ terræ Ballivio, tamquam Principis in civilibus ſimul & capitalibus cauſis vicario. *Guicciard. heic.*

Coronidis loco *adverſa urbis* adjiciam, quomodo *Montes* aſtutiâ militari à Ludovico Naſſovio intercepti. *Meter. lib.* IV, cujus & *Thuan. lib.* LI meminit, habet hiſtoriam. nos è *Meurſio, lib.* III *rer. Belg.* hanc damus: Naſſovius cum Lanovio & Jenliſio de Montibus opprimendis deliberat. ea urbs Hannoniæ prima, auguſtis ædibus, curiâ provinciæ, & antiqua arce inſignis. mœnia ſolida è lapide quadrato, atque in illis turres crebræ, & propugnacula. circùm foſſa triplex ambit. ab hac initium audendi factum: ut, quantum animi ad vindicandam libertatem adferret, illuſtri exemplo in ipſo ſtatim principio oſtenderet; & de reliquo conatûs egregii ſucceſſu provincialibus ſpem aut conjecturam daret. Et acceſſerat pridem Antonius quidam Olivarius, fecialis, pictorque, qui impetrata ab Albano venia, ceu res Gallicas exploraturus, animum ejus ſollicitaverat; aſſeverans, ſi cum copiis ſaltem exiguis ad urbem accederet, fore oppidanorum plus IↃ cc qui ſe adjungerent. Igitur cum equitibus levis arma-

maturæ Iↄ, ſclopetariis cIↄ, clàm ſub veſperam ad urbem venit; copiiſque in ſilvâ vicinâ occultatis, duodecim aliquot ſelectos milites, caſum tentaturos, emittit: qui diſſimulato habitu, ceu vinarii mercatores, idem diverſorium ingreſſi inter cœnam hoſpitem rogant, quâ portæ aperiendæ horâ. eſſe ipſis vini plurimum, ob ſolis æſtum noctu advehendum. atque is, ignarus doli, quartam dicit. attamen, ſi maturiùs vellent, aliquid cuſtodi promitterent, qui tempus non gravatè præverteret. ita ſummo mane hunc accedentes, cùm ad ſpem pretii portam maturiùs aperuiſſet, hominem obtruncant, claveſque eripiunt. inde urbem è veſtigio cum equitibus L. Naſſovius invadens, eos per vicos diſponit, ac, ſicubi oſtia aut feneſtras aperiri conſpicerent, illuc ſclopos exploplodere jubet. & vociferari interim, *ne timerent, aut hoſtile quicquam tentarent. adeſſe libertatis auctores, & Auriacum in propinquo, qui decimæ tributum graviſſimaſque Albani exactiones averteret.* Id aliquot horis tam incondito clamore actum, ut vel milleni in armis eſſe viderentur. Urbe captâ, dum ſic domus obſiderentur, neque reliquæ copiæ procederent, ociùs ſe Naſſovius proripit, cogniturus quid morarentur. itaque per ſilvam oberrantes equites quingentos, ſingulos à tergo pedites veherent, in urbem ducit. inde curiâ occupatâ portas claudit, ac per vallum excubias ſtatuit. tum Magiſtratum convocatum blandè affatur: *non hoſtem, ſed amicum veniſſe; proinde illæſam urbem habituros. adventare Auriacum fratrem, cujus nomine rem tam magnam incœptaſſet. nihil aliud animo agitare, quam ut florentiſſimum pridem Belgium contra vim Albani adjuvaret.* eâ oratione deliniti, ſe ſuaq; omnes illi ultrò permiſère. Deinde incertis obſequii civibus arma adimit;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

mit; alios conſueta artificia, aut commercia, exercere per tubicinem jubet: ſuos protervè agere vetat. Inventa ibi arma multa, & cætera belli inſtrumenta; ærarium ingens. ſed, ut in urbe limitaneâ, commeatus exiguus, gaza plurima, plurimum ſacræ ſupellectilis, & ex auro argentóve imagines ſanctorum, quas vicinæ Abbatiæ & monaſteria, famâ captæ per Lumæum Brilæ territa, ceu in loco maximè tuto aſſervandas depoſuerant. Hæc ille. Ita Montes capti; verùm eodem anno ab Hiſpanis rurſus obſeſſi & dediti ſunt, ut Hiſtorici, de quibus ſuprà, referunt.

Montibus egreſſi, BOSSUTUM venimus, duabus inde cum dimidiâ leucis abjunctum. pagus ſanè quàm lautus, & pulcherrimo non Hannoniæ modò ſed & Belgicæ univerſæ caſtro ſpectabilis, ideoque & Comitatus dignitatem à Carolo V Imperatore conſequutus.

Inde *Kieuraing* pagum habuimus, & quod reliquuum erat viæ uſque ad *Vallem-cygnum* ſine moleſtia devoravimus, opidum VII leucis Montibus diſſitum; ubi cœnam pro more regionis non ita amplam, amplo tamen in hoſpitio, *à la ville d' Orleans*, habuimus.

VALENTIANÆ.

V*Alenchiennes* vulgò. Nomen opidi Hiſtorici derivare volunt ab Imperatore Valentiniano qui in hunc locum delatus, & amœnitate fertilitateque ac temperato illius cœlo mirificè captus, aliquamdiu heic ſubſtitit, & circa qualemcumque arcem hanc urbem fundavit, vocatam de nomine ſuo *Valentinianam*.

Sed urbis videamus MATERIALE & FORMALE. Illud in *ſitu* & *ædificiis*. *Situs*, *partim* in valle quadam amœniſſima ad Scaldim flumen, quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

opidum ferè medium interluit, & junctâ Ronellâ, altero ad portam Cardonam intrante fluviolo, tantum aquæ adducit, ut præter compluſculas inſulas, per ſingulos ferè vicos ſubter domos labatur perennis quidam & jugis rivus, non privatis dumtaxat civium uſibus, ſed univerſim quoque urbi muniendæ peropportunus, ita ut foris potior urbis pars inundari, intùs autem ſingulis pænè paſſibus exſtrui poſſint propugnacula: *partim* in adſcenſu eſt, & collium formam obtinet; heîc latæ profundæque foſſæ, vallis & muris validiſſimis communitæ. Hinc à ſitu æſtimatur, *munitum* quî ſit opidum, ita ut non niſi gemino exercitu obſideri poſſit, & hoſti expugnatio detur difficilis. Alioquin ſanè amplum, amœnum, plurimiſque admodum ſumtuoſis ac magnificis ædificiis concinnum. Quæ nunc, ſed paucis, videbimus, ſunt *ſacra*, ſunt *politica*. Templum D. Virginis (incolis *noſtre Dame la grande*) primarium eſt; ædificium antiquum, ſed artificioſo opere factum, redolens vetuſtatem, ac numine plenum videbatur, lumen admittens quale ferè ſilvæ. Laterna illis dicitur; in medio fornicis lucem diurnam tranſmittit ad loca ſubpoſita. Columnæ ibi triplici ordine diſtintus poſita. Columnæ ibi triplici ordine diſtinguuntur ſolido è lapide, teretes & leves, uſque adeò ut natæ videri potuerint, partim è marmore, partim è porphyrite: mirandos efficiunt arcus, & ampliſſima infrà ſupraq; inambulantibus præbent ſpatia, grato ſanè & peramœno adſpectu.

Præter templum *Ioannitanum*, cœnobia adeantur. *Franciſcanorum*, amplum & pulchrum eſt, tumulis Principum & epitaphiis exornatum. *Dominicanorum* LXXX fratribus claret, & tumulo Joannis Avennenſis, Balduini Imperatoris Conſtantinopolitani nepotis.

Reli-

Religioni & piis uſibus plura ſunt dicata loca. Eſt *ſchola*, quâ juventus Græcè & Latinè docetur. Eſt *domus orphanorum*, ubi tenuioris fortunæ pueri puellæque, à pluribus utriuſque ſexûs magiſtris varia diſcunt opificia: & hæc omnia ad inſignem diſciplinam, & exactas leges.

Politicis ædificiis famam dant *prætorium*, *palatium Comitis*, & *armamentarium*. Hoc ſpectabile quidem, ſed non dives. Iſtud in angulo quodam versùs Scaldim ſitum eſt, olim *aula Comitis*, vulgò *la ſale du Comte*; antiquitùs audiebat *aula Imperatoris*; ubi & loci ipſius ſplendore & cœli ſalubritate capti Hannoniæ Comites, iidemque Valentianarum Domini, ut plurimùm olim habitabant. Illud, *prætorium* nimirum, vulgò dictum *la halle*, primario opidi foro impoſitum, cujus frontiſpicium totum è ſecto per artem lapide; feneſtris & valvis variè ornatum; eo adſpectu & magnificentiâ, ut ſplendorem conciliet toti foro. Inſunt huic ædificio, ab eadem manu & opere, *templum D. Petri*; Eximium inſuper *horologium*; quod in edito poſitum, etiam procul abſtantibus eſt conſpicuum; neque horas tantùm, ſed & lunæ aliorumque planetarum curſum, menſes item & quatuor anni tempora, dierum longitudinem, alia, alia, demonſtrat. Horologio ſubeſt, *forum frumentarium*, amplum ſanè ac ſpatioſum, nec injuriæ tempeſtatum aëriſve expoſitum. Suprà, *lanarum mercatus*; mox *ludus gladiatorius*; inde *pannorum mercatus*. Magiſtratuum urbanorum item *curiæ*, amplæ & laxæ; nec non *publicus carcer*. Ita ut unicum iſtud ædificii corpus, quæſitâ quâdam capacitate, omnia benè complectatur membra publicis opidi uſibus neceſſaria. Opus hodiè benè & aptè commenſuratum, ſplendidum atque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

magnificum, natum auctore *Guilielmo* cognomento *Bono*, Hannoniæ, Hollandiæ & Zeelandiæ Comite.

His operibus publicis adjici poſſunt x *pontes*, Scaldi injecti fluvio; quibus ſuperſtructæ ſunt amplæ quædam & commodæ manſiones, habitatæ ut plurimùm à privatis iſtis aulæ, publicíſque Hannoniæ terræ Quæſtoribus, aliiſque miniſtris Principalibus; qui omnes, vectigalium omnium urbanorum ſunt immunes.

FORMALE in *Magiſtratu* & *Subditis* conſiſtit. *Valentianæ* cùm peculiarem ditionem conſtituant, ac legibus ab Hannonicis longè diverſis utantur, duplici Magiſtratui ſubſunt. *In eccleſiaſticis* ſuperiorem agnoſcunt Archiepiſcopum Cameracenſem; cujus nomine ſedem heic habet Archidiaconus: *In politicis* non ad Senatum Montenſem, ſed rectà Mechliniam provocatur. Politicus autem Magiſtratus *ſuperior* eſt Dux Burgundiæ; pari omninò ratione ac jure, quo & cæteræ Belgicæ provinciæ. *Inferior* Magiſtratus eſt pro ſententia dicenda *triplicis ordinis*. *Supremus*, Præpoſito & XII Adſeſſoribus conſtat; qui è primariis opidi civibus deliguntur, & varios adminiſtros ſibi habent adjunctos. hodiè hic quotannis renovatur. *Medius*, quem *Particularem* vulgò vocant, ex aliis quinque & viginti boni loci civibus conſtat. hic, petente ſummo Magiſtratu, res ad opidi ſtatum pertinentes tractat, ac nonnumquam augeri ſolet bono aliquo civium numero, qui, ut melior habeatur conſilii copia, & pro rerum tractandarum neceſſitate, advocantur. *Tertius* Magiſtratus veteri more & privilegio, in negotiis majoris momenti, quæ publicum bonum reſpiciunt, convocatur ad pulſum majoris campanæ, & repræ-

ſen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſentat univerſum populum, è more Romanorum, apud quos Comitia centuriata. hinc *Centum-viri* dici poſſunt: non enim haberi poteſt hoc concilium generale, niſi cum centum ut minimùm civium interventu, nullo alienigenâ in numerum hunc intrante. In hoc concilio liberum unicuique civi., etſi prorſus privato, (quod non alibi tamen in toto hoc Belgio uſurpatur) ſuper iis quæ nomine Magiſtratus & Concilii particularis exponuntur ab ordinario Reipublicæ Syndico, ſententiam ſuam dicere. Curia verò à legibus habet famam, à gubernandi ratione lumen: utraque & in civilibus ſimul, & criminalibus, ita heic exacta, ut exteri multoties exempla hinc ſibi petierint, quæ in patriæ ſtatu conſtituendo ſequerentur. Guicciardinus allegat *Norimbergenſes*; qui cùm ad multas urbes certos homines mitterent, ut exemplo veterum Romanorum (qui ad Athenienſes) viris prudentibus benè notando, aliarum gentium laudabiles leges in uſum ſuum transferrent, eas hîc invenerunt conſuetudines, ut cupidè ſtatim nonnullas arripuerint, quæ hucuſque in excellenti illa optimeque inſtituta republica obſervantur.

Jam ad SVBDITOS; quorum etſi multi nobiles, tamen maximam partem cives mercaturæ & artibus manuariis operantur. Heic emporium vini Gallici (*de ſtapel*) mercatorum opus auget; Heic linteum Cameracenſe (*Kammerduech*) contexitur; panni undulati & mocajarri, & alia mercium ſimilium genera conficiuntur. Unde fit, ut mercatores, induſtriè rei ſuæ incumbentes, & opibus affluant, & quamplurimos tenuioris fortunæ homines occupent ac ſuſtentent.

Ita urbi huic quod eſt, vidimus & dedimus;

alii quod ſcripſerunt, nos teſtamur à viſu. quod hoſtis Hiſpanus ei diminuit, apud *Meter. vide lib.* VI.

Poſtridie *Vallemcygnum* reliquimus, ad opidum *Cambreſii* viâ planiſſimâ patentiſſimâque adcurrentes. In via, ad pagum *Happam*, ſitus eſt viculus, vulgò dictus *Avennes le ſec*; ubi candidum lapidem erui quotidiè ſcimus. candore ad marmor accedit, & facili labore ſubigitur & formatur; ferro obedientiſſimus, & cuivis inſtrumento ſe ſubmittit ſecandum & ſculpendum, nullo planè vel ſciſſionis vel rupturæ periculo. Statuarii, quia lapis naturâ infirmus, nec ferendis cœli injuriis, imbribus, nive, & ventis marinis eſt, excogitarunt conſolidandi rationem: imbuunt nimirum benè multo oleo, gummi juniperino, aliiſque adſcitis unguentis, & ita validam ei invictamque cruſtam inducunt, ut operis perpetuitatem faciat. Sed oculum ad opidum quod ſeptimo Valentianis diſtat lapide; ibi prandium A LA TESTE DU PORC; aliàs inſigne proſtat AQUILA IMPERII ROMANI.

CAMERACUM.

TEutonicè *Camerick*: Gallicè *Cambray*; *Cambracum* Poëtæ, qui canit:

Cambracum, titulis auctam Imperialibus urbem,
Commendant bellum, forma, cathedra, ſitus.

Sunt qui à Cambro, Cimbrorum atque Tungrorum Rege, denominatum volunt opidum; ſed ſine capite, ſine authore fide digno, hæc aſſeruntur. Certiora ex annalibus habemus, qui referunt, à Carolo Magno Cameracum mœnibus inſtructum, etiamſi initium ejus & origo ignoretur. Sed ad urbem. Sita eſt ad Scaldim flumen,

men, quod mediam ferè interluit proſpectu amœniſſimo; ambitu alioquin ſat magna, mœnibus turribuſque valida. de hac anonymus Franciæ Hiſtoriæ ſcriptor; *Cameracum urbs magna, ſita partim in valle, partim in acclivi, nullam propugnaculorum, mœnium, munitionis ad novum morem habens ſimilitudinem.* (ita tunc temporis; nunc aliter ſe res habet.) *quà Franciam reſpicit & Orientem, campo agroque, arvo per* IↃCCC *aut* CIↃ *paſſus plano ſe totam offert aſpiciendam, ita tamen ut verſus urbem leni deſcenſu, nullis umbrarum obſtaculis, nullo arborum interceptu tendatur: verſus Occidentem loco humiliori ſuburbanum ingens, & horti prataque ſecundum flumen optima: ad Meridiem ultra planiciem nonnihil declivem proſpicit amœna vallium, & collium diſtinctione picturatos agros: ad Septemtrionem collis eſt opido impendens.*

Jam ad PARTES. Externæ, ſunt PORTAE, numero quinque; *la porte neuve, Sainte Sepulchre, Cantimpre, de Selle, de Malle.* Et CASTRVM, genio loci, & arte humanâ valde munitum; quod in edito loco ſitum Carolo V Imper. ſua debet initia. Hic enim à conſiliis neſcio quibus Gallorum male ſibi metuens, Landrecæis anno CIↃ IↃ XLIII ab ipſo captis, ſtatim ut illi receſſerant, cum exercitûs parte urbem intravit. Et quo tutam præſtaret ab hoſtili omni inſultu, ditioneſque Belgicas ſtabiliret, exſtruendam curavit munitiſſimam hanc arcem. Hodie à præſidio Hiſpanico ſervatur, & tantâ curâ, ut adſpectus ejus hoſpitibus adventantibus innoxius vix concedatur: quin ſi quis ſit qui in murorum foſſarumque contemplatione commoretur, nihil etiam doli meditans, in periculo ſummo conſtituitur, ne ſclopetorum diſploſione illinc abi-

ga-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

gatur, aut non abigatur potiùs, ſed proſtratus extremum ibi veſtigium ponat. Eâdem fere vigilantiâ *Mediolani* caſtrum cuſtoditur, ubi vel ſine Gubernatoris ſcitu & permiſſu nec licet extus ad foſſam caſtelli exſpatiari: Quod & *Senis* vidimus, ubi tormenta minora in adpropinquantem viatorem mox exonerantur.

Internæ partes, ſunt TEMPLA, inter quæ primas tenet Deiparæ Virgini conſecratum, ad petitionem Philippi II Regis Hiſpan. à Papa in metropolitanum converſum. ampliſſimâ diœceſi longè lateque protensâ gaudet. ædificium partim ſæculum priſcum redolet, partim novitatem neſcio quam noſtram præ ſe fert. Qualecumque eſt autem, Epiſcoporum defunctorum monumentis longo ordine conſtitutis, & horologio ipſo etiam illo priore excellente magis, non poteſt non eſſe inſigne. Inſuper Lucæ Euangeliſtæ tabula ibi oſtenditur, magni artificii opus, quo Eliſabetha tramontana inviſit Mariam. Præter hoc ſummum, ſunt adhuc *parochiæ* IX; *abbatiæ* III; *cænobia virorum* IV, inter quæ Jeſuitæ, qui hic gymnaſium occupant, docent. *Fœminarum item* III. Xenodochia & noſocomia plura, inter quæ illud *S. Lazari* celebre & opulentum, fovendis indigenis Cameracenſibus leprâ infectis deſtinatum. Internis his ſacris, adnumero *politica ædificia:* nimirum PALATIVM ARCHIEPISCOPI: CVRIAM; quæ extus habet lapide inciſa omnium eccleſiaſticorum & ſæcularium Electorum inſignia; in quorum medio ſtatua Caroli V cum aureo vellere; mox artificioſum horologium. PONTES item diverſos, & FORA rerum venalium, quæ tamen huc venientem non morabuntur. Unum ex his amplum eſt, cujus unâ ex parte in circumjacentes mon-

tes

tes ſublimes, & arbuſtis & ſegete virentes, proſpectus aperitur: altera pars templum oculis objicit turri acutiſſima inſigne, & ædificia ſplendida.

FORMALE tribus verbis dicemus in *Magiſtratu* & *Subditis*. Archiepiſcopi, ſæculares ſimul & eccleſiaſtici urbis & territorii Cameracenſis ſunt Domini, ſic, ut titulos vulgò ſcribant, Archiepiſcoporum & Ducum Cameracenſium, Principum ſacri Romani imperii, Comitum Cameracesii; licet in temporalibus ſub protectione Regis Hiſpaniarum ſint, & in ſpiritualibus agnoverint olim Archiepiſcopum Rhemenſem. *Subditorum ſtatus* locuples eſt populo, commerciis, & mechanicis artibus. Texuntur hîc lineæ telæ (*kamerdoeck*,) quæ operum ſubtilitate Arachnæos labores, ne dicam Palladias manus provocant, toto orbe notiſſimæ, Regum ac Reginarum præcipuæ deliciæ; quarum cum nive certat candor, cum ſindone tenuitas, cum byſſo pretium: & quidem tantâ copiâ, ut à nonnullis obſervatum ſit heic ſingulis annis ſexaginta minimùm tenuiſſimi hujus carbaſi faſcium millia confici, quorum ſinguli quadragenis ferè florenis taxentur: ſic, ut in vicies quater centena millia florenorum abeat ratio. Quandoque faſciculus longitudine XXII ulnarum eſt, pondere VI, VII, ad ſummum IIX unciarum, pretio CCC florenorum. *Meter lib*. XV.

Ita urbs in incremento; *decrementa* iterata multoties habuit à *bello*; mox ſtatibus Belgicis, mox Gallo, mox Hiſpano, iterum Gallo, tandem Hiſpano ſubjecta manſit. Anno CIↃIↃ LIII Henricus Gall. Rex, cùm immineret urbi, nec poſſet eam pro voto in partes ſuas pertrahere, Cameracenſes declaravit ſibi hoſtes: at ſine ulla ta-

la tamen ulteriori mutatione, vel civitatis detrimento. Anno cIↄ Iↄ LXXXI Cameracum ab Hiſpanis longo tempore obſeſſum, intercluſo omni commeatu, in ſummis anguſtiis verſabatur, adeò ut tantùm equis, felium & glirium carnibus in urbe obſeſſi veſcerentur. tanta verò erat caritas, ut vacca CC, ovis L flo., libra butyri XXIV, caſei XXX, ovum II, uncia ſalis VIII ſtuferis veniret; ac poſtremò cum nihil ſalis ſuperaret, quidvis, unde ſalſedo elici poſſet, elixabatur, & iterum atque iterum coquebatur, donec in muriam aut ſalſedinem verteretur. Laborantibus cum exercitu præſto fuit Andinus, qui etiam armatus magnâ pompâ urbem pòſt ingreſſus & feſtis populi tamquam patriæ liberatori acclamantis vocibus eſt exceptus. *Thuan. lib.* LXXIV. Ita manſit urbs ſacramento obſtricta in devotione Gallorum aliquot annos, donec anno cIↄ Iↄ XCV Comes Fuentius, nomine Regis Hiſpaniæ, eam iterum obſedit, & deditione cepit, ita ut ex eo tempore perpetuum habuerit militem Hiſpanicum in præſidio, & uſque dum limes Belgii ſit Galliam verſus.

His *Cameraci* viſis & conſideratis, prandioque ſumto, progreſſi ſumus è territorio Hiſpanico, ad primam Franciæ urbem *Peronnam* anhelantes; quam & poſt VIII leucas ſub veſperam attigimus. hoſpitium *ad inſigne Cervi* habuimus, ſed durum cubile cum culina vacua. Ad opidum ubi ventum eſt, cuſtodes portarum, qui in præſidio ibi, ſeriò inquirunt, & ferè jusjurandum exigunt de ſclopetis & ejuſdem generis armis; quæ ſi tecum habeas, ſatius eſt ibi deponere, & ſub abitum ex opido repetere, quàm non profiteri, & ita periculum capitis incurrere.

PE-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

PERONNA.

GAllis *Peronne*. Prima Galliæ civitas eſt hac parte accedenti, ſita in Picardia, ad Auſtrum, ubi Somonæ & paludibus adjacet, naturâ eſt munita; alias quâ partes, opere manuario munitiſſima. Fluvius Somona, vulgò *Somme*, non admodum largus, ſed altus, *afferente Maſſonio*; numquam aſtringitur gelu: uno loco periculoſiſſimè navigatur, propter cæcum gurgitem, accolis tamen cognitum. Oritur in vico Veromanduorum Fervaquio, unde S. Quintini municipium petit: inde *Peronam* progreditur, ubi flumen ponte jungitur; dehinc Corbiam, Ambianum, Abbatis-villam alluit, donec in mare egreditur prope Crotoſium urbem, caſtellum portumque Pontivi. ita omnem Picardiam penetrat, humectando fertilitatem auget; ita ut granarium Pariſienſium dicatur Picardia. caret vitibus, ſed incuriâ habitantium, non malitiâ ſoli aërisve aſperitate.

Inter ædificia, *templum B. Virginis*, in quo Canonici è Hybernia; luſtrandum ob architecturam admirabilem, imò pares cui Francia non multas habet. Chorus ex auro puro fulgens omnibus Picardiæ aliis palmam præripit. *Alterum*, quod famam auget, eſt;' Heic Heribertus Veromanduorum Comes, captivum detinuit Carolum Simplicem Galliarum Regem; ubi mortuus & ſepultus eſt, maximè conturbato ſuo regno. *Nec ultimum* eſt, quod heic deteſtandi & ad omnis divini & humani juris ſubverſionem tendentis fœderis *(ſanctæ ligæ)* prima initia facta fuerint: quod, præmiſſo SS. Trinitatis nomine, tactis ſacroſanctis Euangeliis, jurisjurandi formulâ pronunciatâ, principes, reguli, nobiles,

opi-

opidani inierunt, autoribus Guiſiis, ad reſtituendum in integrum legem Dei, conſervandum ſanctiſſimum ipſius cultum juxta formam & ritum S. R. E., abjuratis ac rejectis omnibus erroribus ei adverſantibus, ad tuendum Regem Henricum III, ſalvis obſequio, cultu ac reverentiâ, quæ illi à ſubditis debentur. de hoc fœdere vide *Thuan lib.* LXIII, *& Meter. lib.* XV.

Hinc ſequenti die, pane pauciſſimoque vino, non tam famis aut ſitis causâ quàm pro more, accepto, iter continuavimus. Primùm NESLAM propugnaculum, hac parte regni validiſſimum offendimus. Pòſt, ROIAM opidum non contemnendum, arce munitum, VII *milliarib.* Peronnâ diſſitum; quod nobis tenue prandium *au cheval blanc* largiebatur. Feſtinabamus ad opidum GOVRNAY, V *millibus*; quo cœnam & cubile pro ſitu loci ſat commodum habuimus *au cheval blanc*. In præſidio ibi aliquot cohortes Helvetiorum, ſub duce Friderico Heſſo, Equite de Glaris. Hinc, gallo diem nunciante, qui erat Sacrum Pentecoſtes, cùm noſtrorum multi ſomno nondum renunciaſſent, ego pedes, comite uno aſſumto, iter progredi, relicto retrò omni alio comitatu ſponte ſuâ. Anhelabamus COMPENDIVM, *(Compiegne,)* quod & circa nonam inivimus, viſum Regem ulceroſos tangentem & ſanantem. Morbus eſt alioquin incurabilis, dictus *hernia gutturis*, vulgairement *les eſcroüelles. Originem* heîc & modum hujus actûs paucis, ut ut vidi, deformabo pace tuâ, amice lector.

COMPIEGNE.

ORiginem idiomate Gallico (ut habet Barbier, Advocatus Conſiſtorialis in Parlamento Delphinatûs, *in ſuo tractatu de miraculoſis effectibus*

ctibus ſacræ manus Regum Galliæ) en hanc; cui quantum tribuere velis, penes te ſit. ita verò ille: Clouis *premier Roy Chreſtien, fut le premier qui en receut les teſmoignages incontinent apres ſa conververſion, ayant eſté attiré au Chriſtianiſme par les ſainctes exhortations & prieres de la Royne* Clotilde *ſa femme, & par les voeux du bien-heureux ſainct Remy Archeveſque de Rheims, qui en meſme temps receut la ſaincte ampoulle envoyée du ciel, pleine du ſainct chreſme, duquel il oignit le Roy qui fuſt apres appellé* Louys. *Or ceſte onction fut bien toſt accompagnee de miracles, comme apert par la lettre, que le Pape Hormiſda eſcrivit à S. Remy, en ces mots:*

Nous te commettons par ce preſent, pouvoir pour noſtre Vicaire eu tout le Royaume de noſtre bien-aymé fils Louys, lequel à eſté depuis nagueres avec tout ſon peuple converty à la foy, à l'aide de la grace & faveur celeſte, avec grand nombre de miracles accomparables à ceux qui faiſoient du temps des Apoſtres.

S. Thomas *au livre ſecond du regime des Princes confirme les miracles faits en la converſion de Clouis, & Genebrand employe les authoritez d'iceluy au livre troiſieſme de ſes chroniques. Mais pour le ſubjet que nous traitons maintenant, ceſte hiſtoire eſt digne de remarque, reticee par Forcadel livre premier de l'empire & philoſophie des François. Clouis cheriſſoit grandement un ſien eſcuyer nommé Lanicet, qui ſe trouva attaint & griefvement malade des eſcroüelles, qui, pour ſa gueriſon avoit recherché toute ſorte de remedes, meſme ſuyvant le con-*

conſeil de Corneille Celſo, en ſon livre 5. chap. 28. il avoit avallé une couleuvre, mais en vain, car la rebellion de la maladie ſurmontoit tous les remedes. ce qui rendit Lanicet ſi honteux, qu'il n'oſoit plus paroiſtre aux compagnies, & ſe cachoit. En meſme temps le Roy ſongea qu'il manioit & tatannoit la gorge de ſon Lanicet, & que ſoudain la chambre fut remplie de flamme reſplendiſſente, & que Lanicet guerit. Le lendemain le Roy s'eſtant preparé par prieres, voulut eſſayer s'il pourroit par ſon attouchement arracher ceſte maladie; ce qui arriva au grand contentement des aßiſtans, que tous remercierent Dieu d'un ſi grand benefice. Paulò poſt ſubjungit exempla, dicens: *A ce propos je ſuis obligé de dire, que venant du Dauphiné à Paris, je rencontray en chemin grand nombre de malades eſtrangers, qui ſe haſtoient pour ſe trouver à la feſte de Pentecoſte, & recevoir le ſalutaire attouchement des mains de ſa Majeſté. Entre autres il y avoit trois gentilshommes Italiens, qui marquoient par leur equipage d'eſtre de grande maiſon; à l'un deſquels la maladie des eſcroüelles eſtoit aſſez apparente. Les ayant abordez, je m'entretins longuement avec eux ſur le ſubject de leur voyage, mais particulierement, ſi ceux, qui eſtoient venus autres fois de leur païs en France à meſme fin, s'en eſtoient bien trouvez: Ouy, reſpondirent ils, voire ont eſté entieriment gueris; car ſans cela nous ne ſerions pas venus de ſi loing avec tant de peine & de deſpence: mais nous eſperons en Dieu, que ce ne ſera pas en vain, & que nous recevrons meſme grace que les autres. Pareille reſponſe me fiſt une Dame Portuguaiſe, laquelle eſtoit venuë par mer juſques à la Rochelle ſur un vaiſſeau de ſon mary, & ſe rendit à ſainct Germain la veille de Pentecoſte, où elle ſe logea tout proche de mon logis. I'eus außi le ſoing de m'informer*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

former de pluſieurs autres malades, touchant ceux qui avoient eſté touchez en ce regne. quelques uns me dirent d'avoir ja eſté touchez, & avoir receu grand allegement; & que pour leur entiere gueriſon ils recouroient derechef au remede: mais pluſieurs autres eſtoient du tout gueris en leur païs pour avoir eſté touchez une ſeule fois. Nous liſons, que le Roy François premier de ce nom, lors qu'il eſtoit priſonnier en Eſpagne, gueriſſoit les Eſpagnols, & autres qui ſe preſentoient à luy; ce que Dieu luy octroya ſelon ſes miſericordes accouſtumées, pour le conſoler au temps de ſon affliction; l'aſſeurant par ce moyen, que la priſon ne luy pouvoit ravir ce qui luy avoit eſté donné & conſervé par grace, & que la protection divine s'eſtend par tout puiſſamment, où ſes ſerviteurs ſont; ce que le docte Scaliger a elegamment repreſenté par ces vers:

Ergo manu admotâ ſanat Rex chœradas, eſtq;
  Captivus ſuperis gratus ut antè fuit.
Indicio tali, Regum ſanctiſſime, qui te
  Arcent, inviſos ſuſpicor eſſe Deis.

Mais il faut remarquer, que ceſte vertu de guerir qu'ont nos Rois, ne naiſt pas naturellement avec eux, & ne decoule pas en eux, comme une proprieté naturelle & particuliere à leur famille commune aux deſcendans d'icelle; car tous ceux qui ſont du ſang Royal n'ont pas ce privilege, ains celuy ſeul qui ſuccede legitimement à l'autre, ſoit fils, frere, ou nepveu. Tantum Barbier.

Modus, quo tactus regius proficitur, talis eſt: Morbo illo affecti in genua procumbunt, protenſiori in gyrum formâ; quandoque in area ſub dio, quandoque in conclavi, pro ſanandorum numeroſitate, adventum Regis exſpectantes. Rex maximè ſolemnibus feſtis, nativitatis, paſchæ, pentecoſtes, omniumque ſanctorum, celebratâ

priùs

priùs miſſâ, ſacrum hoc opus peragit. Præeunt cohors Helvetiorum, officiarii aulici; proximè ſceptrum Regale cum lilio, & ſceptrum cum manu juſtitiæ, Regi præferuntur: Inſequitur Rex, nudus capite, collo appenſa habens inſignia Equitum S. Spiritûs. Adeſt Regi, priusquàm ſacram manum extendit, aliquis qui tangendum manibus prehendit. (cauſam lubens prætereo.) Rex binis digitis frontem & tempora ſanandi leviter, efficaciter tamen tangit, cruceq́; capiti adpoſitâ infit: *Dieu te gueriſſe, le Roy te touche, au nom du Pere, du Fils, & du Sainct Eſprit*. Regem ſequuntur qui eleemoſynas diſtribuunt pro viatico; longiùs abſitis decem & quindecim ſolidos: propioribus quinque & octo. Ita Sacrum hoc finitur.

Opidum aliquibus dicitur ædificatum ad formam Conſtantinopolis, & inde ei nomen *Carlopolis*, & *Carnople*, à Carolo Calvo, qui pomeria ejus ſcribitur produxiſſe & muniiſſe, quemadmodum Conſtantinopolis à Conſtantino Magno. Locus eſt venationi commodiſſimus, & ob id *regalis ſedes* dictus; item *Compendium regium*; & *Convicinum*. Antiquitates Franciæ narrant hiſtoriam, quæ Philippo II cognomine Auguſto evênit, in nemore vicino venatum cùm exiiſſet; quam lector *ibi pag*. 402 videre potis eſt.

Abbatia in opido eſt, *Cornelio* ſacrata, in quo ſudarium, quo Salvator involutus fuit à morte, conſpici dicitur. Præter hanc, ſunt conventus *Iacobinorum* & *Cordigerorum*. Unum, quod heic notabis: Anno cIↃ IↃ LXXXIX, cùm Henricus III apud fanum S. Clodii ſceleratâ manu confoſſus eſſet, cor ejus ibi tumulatum, corpus verò in hanc regalem ſedem deductum & depoſitum eſt.

Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Sed revertamur ad iter noſtrum. Ego cum comite meo pedes eram, anhelantes Sylvanectum; ubi manè retro relictis nos cœnâ & cubili jungere in votis erat; verùm uterque noſtrûm æſtûs calore & nocte obſcurâ ſuperveniente didicimus, quàm fuerit inſuave non habuiſſe illud quod eſt apud Tibullum;

——— Dormire ſub umbrâ
Arboris ad ripam prætereuntis aquæ:

nec illud Senecæ potuiſſe experiri:

Ceſpes Tyrio mollior oſtro
Solet impavidos ducere ſomnos.

in cœmeterio quodam ſub dio, ſed obſcuro, cùm omne hoſpitalitatis jus nobis denegatum eſſet, pernoctandum nobis erat. Sequenti manè, auroram præoccupantes, ſurreximus, &, quod reliquum itineris, SYLVANECTVM uſque (SENLIS) perfecimus, *Compendio* XII *leucis* diſſitum: Hoſpitium, quo comites noſtri pridie recepti erant, *S. Eloy* dicebatur; non injucundè ibi vixiſſe videbantur, ut teſtabantur actus adſtantes.

SENLIS

LAtinis *Silvanectum* dictum quidam augurantur, quod ſilvæ nectatur. Opidum eſt in Ducatu Valeſio; præter epiſcopatum, præfecturâ & ballivatu nobile. Clarum à prœlio anno cIↄ Iↄ LXXXIX ibi commiſſo inter fœderis ſocios & regios: illis Dux Aumalius; iſtis Longevillæus & Lanovius præfecti erant. Hiſtoriam vide apud *Serrem in vita Henrici* III.

Silvanecto unius diei iter eſt, nec magnum, Pariſios, X *leucarum*. Levati itaque lecto comites mei, mox pro more regionis jentaculo tamen prius ſumto, ingreſſi mecum ſunt viam; & viſis pagis, *Pont Hermenbois*, *la Chapelle*, *ſaint Ladre*,

circa meridiem ad vicum LOEUVRE delati, ibi AV CHEVAL ROVGE pranſi, feſtinabamus ad inſignem PARISIORVM urbem, viâ plana, cœlo ſudo, itinere tamen ſuſpenſo à curru moleſto. Urbs quòd in vallem depreſſa eſt, propinquum quoque viatorem fallit; eapropter ſuſpiria & deſideria evocat, auget, iis qui multum moleſtiæ in via devorarunt, priuſquam dicere poſſunt:

Vrbs orbi ſimilis, toto & celeberrima mundo,
Muſarum ſedes, regina Lutetia, *ſalve.*
Francigenæ tu metropolis pulcherrima gentis;
Hoſpitio Regem grato, Regiſque miniſtros
Excipis, & reliquas das jura ſuprema per urbes.

(Chytr. in itin. Pariſ.) Heîc *ſperatâ quiete & refectione fruebamur, divertentes* ad *Miltonium,* hoſpitem æquum & bonæ notæ, ad inſigne *ferreæ Crucis, vulgò à la Croix de fer,* in vico *Sanct-Martiniano.*

LVTETIAM

PRiuſquam deformem, operæ pretium duxi circumſita nobiliora loca hîc, prout mihi viſa, explanare: Nam inter peregrinantes hodiè vulgaris mos obtinet, ut quilibet avidus novitatum & particularium, præ altero ſuis quid tabellis particulare inſcribere, & inde famæ ſuæ hoc augmentum eſſe velit. Unde fit, ut confecto diverſis temporibus ejuſdemque regni curriculo, ſeſe invicem viſitantes, maximè ubi notitia familiaris inter eos intercedit, examinent, inquirant quid hoc vel illo loco viſum notatumque ſit. ibi non raro evenit, ut rudera, loca deſerta, famâ ſepulta, nihilominus tamen aliquibus pro opinione ſua tanti ſint æſtimii & elogii ac ſi mera eſſent Mauſolea & Lutetiæ, magno audientis faſtidio & verum peregrinationis fru-

ctum animo reputantis. Communem eſſe errorem dico cum emunctioribus, multas locorum intercapedines ingenti ſumtu emetiri, ubi nec ſit quod animus virtutis & prudentiæ civilis amans, diſcere ſi velit, poſſit, & quæ poſſit, nolit: aliàs rectè peregrinatos dicerem quoſdam nautas Batavos, qui per eas orbis partes ſtipendiis invitati, ligneis equis per cœruleas Neptuni plagas volarunt, quarum nomina omnibus ævi temporibus nec hominibus nec hiſtoricis cognita fuerunt, qui tamen ita virtutibus inſtructi redeunt, ut abierunt. Ut ut hæc vera ſunt, tamen in judicia noſtra proba tyrannidem exercet mos improbus, ſæpiuſque invitis loculis & palato famis indocili curriculum aliquod obimus, unde præter vacuefactam crumenam nihil nobiſcum reportamus, licet apud alios qui idem iter aut inierunt aut ineundum perficiendumque, ab aliis perſuaſi, rem neceſſitatis eſſe credunt, opinionem Ulyſſeorum laborum & ſtupendæ peregrinationis ſuſtinere videamur. Idcircò ne communiſſimæ opinionis videremur immemores, libuit exire & conſignare, quæ circa *Compendium orbis*, ut LVTETIAM rectè quidam nominant, digna habita ſint à nemine ignorari, imò quæ poſſint famam peregrinantis

Stellis inſerere, & concilio Iovis.

Quia verò *arces regiæ* luſtrandæ ſunt, placuit hoc judicium & diſcrimen inter Anglicanas & Gallicanas proponere. Gallicis arcibus Anglicæ, ſi interiorem faciem ſpectas, nullo modo comparandæ ſunt. Nam etſi NONCIVTZ in Anglia, imò & quæ primaria eſt HAMPTONCOVRT, exteriùs ſingularem majeſtatem præ ſe ferat, & gentis magnificum luxum præclarè arguat; etiamſi etiam pulcherrima ſerie interiùs ordinata omnia:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

omnia: tamen, ſi aulæa oſtro decora (quâ in parte Gallia nihil planè ad Angliam) & auro & gemmis diſtincta tollas, reperies intùs & poſt vela ſumtuoſiſſima ejuſcemodi cameras, intra quas civem primariæ dignationis hoſpitio nolis excipere; plerumque ligna ibi non ſatis polita, telas aranearum, muros non ſatis integros, &, quod in noſtra patria argumentum eſt negligentis patris-familias, nihil poſt vela ſani & firmi. At in Gallia omnes porticus & cameræ (certè in arcibus primariæ æſtimationis) ſine adminiculis ambulatoriis & involucris, quemlibet Regem & Principem hoſpitio excipere non erubeſcunt. Quanquam majeſtatis quodam intuitu & tacitâ veneratione Henricus IV in illis quæ ipſe fieri fecit, majorum ſuorum induſtriam & magnificentiam ſuperaverit. Verùm, ut verbis noſtris fides habeatur, ſine ulteriori præloquio ipſas ingrediamur ARCES; ſpectator cum lubentia noſtras tuebitur partes.

Omnibus aliis præponimus *le chaſteau de Fontaine-bleau.* Ad hanc amœniſſimam Regiam ſedem Pariſiis ſubſequens te via ducet; prandium in *Eſſonne* ſumes, *au Lyon d' or*, VI *leucis* ab urbe. Pòſt ubi tetigeris *pont Hierry*, ſilvam quercetanam feris abundantem ingrederis, ubi ferarum cuſtodibus frequentes ſtructæ ſunt caſæ.

De hac ſilva venationibus regiis celebri ita Serres in vita Henrici IV, anno 1598: *Comme le Roy Henry IV chaſſoit en la foreſt de Fontaine-bleau, voicy qu'il oyt environ à demy lieue de luy l'aboys de pluſieurs chiens, le cor & le cry de gens qui chaſſent, & tout ſoudain ce bruit s'approche pres de ſa perſonne. Le Roy s' eſtonne qu'aucun ſoit ſi hardy que de luy vouloir troubler ſon paſſe-temps, & d' entreprendre de chaſſer à ſon deſceu en lieu reſer-*

reſervé pour le plaiſir des Rois de France. Il commande au Comte de Soiſſons & à quelques autres, d'aller recognoiſtre ces chaſſeurs. Ils s'advancent, & oyent le bruit, mais n'en voyent ny les autheurs, ny l'endroit. Vn grand homme noir parle à eux du plus fort des halliers : mais comme les choſes inopinees & non preveuës, donnent de trouble à l'eſprit, ils ne peurent diſtinctement entendre ſa voix, pour l'affinité des vocables que les uns rapportent avoir ouy : M'attendez-vous, *ou*, M'entendez-vous? *& les autres, peut-eſtre avec de plus vray ſamblance,* Amandez-vous. *Mais ce que le phantoſme diſparut auſſi-toſt que la parole fut ouye, leur fit juger qu'il n'eſtoit pas expedient de pourſuivre plus outre. Si ceſte rencontre n'avoit pour le moins & les yeux & les bouches des perſonnes irreprochables, on la rangeroit parmy les Romains & Comptes fabuleux. Les manœuvres, charbonniers, bucherons, les paſteurs & payſans d'alentour, rapportent qu'ils voyent aucune fois un grand homme noir, qui mene une meute de chiens, & chaſſe par la foreſt, ſans leur faire neantmoins aucun mal, & appellent cét eſprit errant, le grand veneur.*

Ipſius cùm Pariſiis eſſem, noviter in iſto ſaltu ſpectrum illud viſum & nobili cuidam eſt obviam factum. Hiſtoriam cum circumſtantiis, typis exſcriptam vendebant, quam lector Pariſiis repetere poteſt.

Silvam hanc ubi penetraveris VIII *leucarum*, cœnam habebis in opidulo *Fonte-bellaqueo*, in interſignio *au Croiſſant*.

FONTAINE-BLEAV.

Ainſi dit à cauſe des fontaines d'eaux vives, claires & belles, qu'y abondent: quaſi FONTAINE ET BELL'EAV. Videtur verò in ſtagno quo-

dam arcis fons limpidiſſimus aquæ ſcaturientis, à quo huic arci nomen inditum. Occaſio verò ædificandi talis fuit: Franciſco Rege Galliæ in iſto ſaltu venationibus ſe delectante, canis quidam venaticus ſalientis aquæ fontem offendit, præſente & adſtante Claudiâ Regis filiâ. Hæc dulcedine & puritate aquæ capta, patrem rogat, domunculam eò loci fieri faciat. cui Rex; Non domunculam, ſed arcem. Nec longè pòſt, ædificium Rex cœpit, & à belliſſimis fontibus (*Fontenbeleau*, quaſi fontem in bellâ aquâ) nuncupavit. Per ſubſequentes Reges quidem continuatum, ſed ad faſtigium per Henricum IV deductum, ita ut hodiè pulcherrimum, ampliſſimum & magnificentiſſimum omnium in Gallia, Germania, Belgio, Anglia, & Italia eſſe dixerim. Ipſius ædificii videamus *ſitum* & *ſtructuram*. Sita eſt arx in territorio *Gaſtinois*, ſolo arenoſo, malè habitato & ſylvis maximam partem veſtito. Formam & magnitudinem, æneis typis exſcriptam, Pariſii tibi dant, quò te remitto. Structura ipſa *externa*, muris foſſiſque eſt circumdata, portiſque clauſa. Primæ portæ ingreſſus hanc habet inſcriptionem:

Henricus IV, Franciæ & Navarræ Rex Chriſtianiſſimus, bellator fortiſſimus, victor clementiſſimus, rebus ad Majeſtatis & publicæ ſalutis firmamentum compoſitis, hanc regiam auſpicatò reſtauravit, immenſum auxit, magnificentiùs exornavit, anno MDCIX.

Interna ſtructura, cùm multa in hac arce ſint, quæ fugitivo oculo ſpectari obiter non debent, nec poſſunt; omnia verò notare, nec tempus, nec ani-

animus, nec memoria in infinitâ ferè (ſunt enim nongenta conclavia intus) iſtâ varietate ſinat; nobis tamen ædificiorum largietur diviſionem in *galerias ſive xyſtos*, *atria*, *cameras*, *areas*, & *hortos*; de quibus ſingulis curſorio calamo, ſecundùm ſuas contignationes. Prima contignatio ſive *l'eſtage* offert *hortum Reginæ*, *le jardin de la Reyne*. In quo *Diana* fonti inſtans, manibus cervum tenens; in medio IV canes procumbentes, ſubtus IV cervi. Ibi fons ſaliens. E regione nudus è cupro adoleſcens, ſpinam è planta pedis extrahens. *Lacoontis* cum liberis binis ſtatua in hoc ipſo quoque eſt horto, formâ, ſerpentum morſu qui enecentur. Porrò *bina* heic *ſphæriſteria*; alterum opertum, apertum alterum; quibus Rex & aulæ proceres, cùm inibi ſunt, oblectationem Gallis familiarem capiunt. Hinc ad *aviarium*, *la voliere*, longum CCLXX paſſuum, venitur. Medium tectum turris rotunda penetrat: aërem & lucem undique ædificium admittit, clathris tamen prætenuibus, qualibus caveæ præcingi ſolent, munitum, ut volucribus omnis exitus ſit præcluſus. Intus avium domicilia & nidi intra arboreta & dumeta; mox fons, effundens diverſos rivulos, è rupe quaſi ſurgit: parietibus vites & roſeta adpicta; cum inſcriptione, H. IV. D. G. F. R. Ad dextrum latus, gemini ſunt angeli; alter coronam, caniſtrum alter roſis plenum tenet; ſubtus hi verſus:

Tot populos victor juſto Rex Marte ſubegit,
Regius iſte tenet quot ſibi carcer aves.

(magna certè hæc hyperbole, cùm aliquot millia ibi ſint aves intùs.) Ad ſiniſtrum itidem gemini ſunt angeli, cum corona & pſittaco:

Qui Ianum clauſit, volucres hic ſponte recluſas
Detinet, æternùm quæ ſua facta canant.

Nec immeritò canant: nam Henricus IV mox à primis ætatis annis, bello aſſuetus militavit; regnum motibus turbulentiſſimum non ſolùm compoſuit & ſedavit, ſed legibus præſcriptis & ſancitis in ordinem redegit; cum hoſtibus exteris, Hiſpano & Sabaudo, pacem iniit; ære, cujus ſumma cIↃ auri tonnas conſtituebat, omni ſoluto, ita totam Galliam ſibi devinxit, omniumque affectus in ſe repoſuit, ut Euphormio non injuriâ dixerit: *Quod poſt numina nihil carius Eleutheria Rege ſuo haberet, ut qui proximè ad Deorum immortalium naturam accederet.* Ad ſummam, ſtatus Galliæ, Henrico IV vivente, talis erat, ut feliciſſimum regnum ſub ſole, & invictiſſimum haberetur: ipſus Rex, quidquid jocabatur loquebaturque, mera oracula dixiſſe videbatur: collectiones magnâ populi lubentiâ fiebant: regiorum theſaurorum acervi & montes jam in ore erant non Galliæ tantùm, ſed & exterarum nationum: jam neſcio quod orbis terrarum imperium à plurimis (humanis tamen ſuffragiis) ipſi aſſignabatur; jam Belgium, Germaniam, credo & Hiſpaniam, infinita regna lætâ ſpe vicerat & voraral. Nec tantùm debita conflata ſolvit, ſed regnum, immenſorum ſumtuum ædificiis & arcibus auxit & decoravit; & hæc omnia Regis parſimoniâ, Theſaurariorum dexteritate perfecta ſunt. Ita Regis res geſtas quod canant, affatim heic habent aves.

In aviarium proſpectus eſt *dela galeria Reginæ.* in hac ſitus Hagenſis, & Reginæ Mariæ Medicææ adventus Maſſilienſem in portum; res geſtæ item & prælia, de quibus Henricus IV triumphavit.

Ab aviario ad *galeriam cervorum*, ut vocant, duceris. Elegantes ibi cervorum, luporum apro-

rum-

rumque venationes, VII tabulis repræſentatas, videbis. Henricus IV habitu familiari, qualis fuit venatum eunti, conſpicitur; jam confodit gladio aprum, jam haſtâ cervum; & quæ alia ſunt venatorum prælustria facinora. Utrumque latus XLVI cornibus cervinis eſt veſtitum, diverſiſſimæ formæ & magnitudinis, prout interdum natura & caſus in rebus iſtiuſmodi jocari ſolent. Mox ad januam in introitu arx Fontaine-bleau; è regione ad exitum arx S. Germani, conſpiciuntur. Siniſtrum xyſti latus pictas habet *Follenbroy, Compiegne, Villecoterets, Bloys, Amboiſe, Chambour, S. Leger, Charleval, Monceaux, Vernevil, Madrit*. Dextrum verò meras feneſtras, cum binis arcibus, *S. Vincent*, & *Louvre Pariſiorum*.

Hinc ad cameram conſiliorum, *la chambre du conſeil*. in quo pictura Ducis d'Ombe, *oncle de la Royne*.

Mox *la chambre des eſtuves*. ibi Johannes Baptiſta, januæ; Adonis cum Venere, camino impoſiti.

Mox *les eſtuves à ſe laver*. Ipſum balneum quadrilaterum. gradibus fit deſcenſus. circùm cancellis clauſum. Ibi effigies Gaſtonis de Foix.

Mox *les eſtuves ſeiches*, ſudoribus provocandis: Adhuc aliæ, pro tondendis capillis & radendâ barbâ. Finitur hoc tabulatum exiguo templo ſeu ſacello, auctore Henrico II, ſed perfectore Henrico IV: ubi verſus:

Imperio natiſque potens, & conjuge felix,
Altâ pace, ſacram decorat Rex inclytus ædem,
Æternum ut pietas auguſtâ ſplendeat aula.

Alterum tabulatum habet *la chambre neufve*. in qua ad caminum *la Ducheſſe Gabrielle*, formâ Dianæ, manu tenens cor corvinum. Proſpectus eſt ad aream fontium, (*vers la court de fontaine*.)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Picturæ Herculeorum laborum.

Inde *grandis galeria*. cujus inſcriptio talis:

D. O. M.

Cum per occaſionem civilium armorum & ob impuberem Principis ætatem, quibus tota ferè Gallia exarſerat, Eliſabetha Anglorum Regina portum opidumque GRATIAE, quod eſt ad oſtium Sequanæ poſitum, naturâ manuque munitiſſimum, inſigni fraude occupaſſet firmiſſimoque præſidio teneret, auſpiciis Caroli IX Chriſtianiſſimi Regis, conſilioque & prudentiâ ſingulari Catharinæ matris Reginæ, paucis diebus oppugnari ſummâ vi cœptum, deditione receptum eſt, anno M D LXIII.

Xyſtus quatuor eſt caminorum; & adſcribitur Carolo IX Regi. Feneſtrarum emblemata, cùm ſint magni nominis, heic adjiciam. 1. *Hunc ventus, ſed me ſpes fovet.* 2. *Puro ardet & uno.* 3. *Nunquam labitur icta fides.* (*Naufragium alter juvat.*) 4. *Perrumpe obſtacula lentè.* (*Quidam truncos è via movet.*) 5. *Tutum ſecreta ſilere.* (*Harpocrates.*) 6. *Pretioſior ipſe lapillis.* (*Cupido lapillos quærit.*) 7. *Rex floret ab armis.* 8. *Vigilantia regna tuetur.* 9. *Amat victoria curam.* 10. *Plebis amor regis cuſtodia.* (*Examen apum.*) 11. *Cor regis in manu Dei.* (*Manus è nubibus exit.*) 12. *Arcani cuſtodia fida.* 13. *Mens ardua tendit in altum.* 14. *Eloquium tot lumina claudit.* 15. *Nulla altiùs ardet.* 16. *Non frangunt obſtacula vires.* 17. *Animos alligat æquos.* (*Juſtitia & religio.*) 18. *Manet victoria conſtans.* 19. *Hoc fœdere Lilia florent.* (*Gallia tota ſecura*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cóncors.) 20. *Ortus occaſibus æquat.* 21. *Obſequium nihil impedit umbræ.* 22. *Caſus hærebit in omnes.* 23. *In ſplendore tuo labor & quies.* 24. *Agitatus creſco,* (*ignem feriens.*) 25. *Comitantur furta dolores.* (*favum puer rapit.*) 26. *Mox toto radiabit in orbe.* 27. *Mea clauditur hic ſpes.* 28. *Innocuo non uritur igni.*

Extremum hujus xyſti offert obſidionem & recuperationem *Ambiani*; cui adſtat Henricus IV armato cataphractus equo inſidens, pulchri operis & magni æſtimii ſtructura.

Inde *la chambre* & *le cabinet* de Madame Ducheſſe Gabrielle. in utroque ſupra caminum Adonis & Venus.

Poſteà, *galeria Franciſci* I, ſive *la petite galerie.* proſpectum habet *à la court de fontaine.* ad introitum Bacchus, Venus, & Cupido proſtant. In hoc xyſto colloquium inter Cardinalem Peronium & Mornæum habitum; de quo Serres in vita Henrici IV.

Hincin alium xyſtum egreſſus eſt, ſtatuis marmoreis dimidiatis exornatum.

Mox *la chambre du Roy* paululùm obſcurior; in qua Regis juſſu, per monſieur de Vitry, Marſchallus Bironius exermis factus, & captivus inde abductus. vide Serrem. Ibi in clypeo: *Invitæ Cereris non potes eſſe gener.* Hinc *le cabinet du Roy*; *la chambre de la Royne:* inter utrumque *aviarium* in ſublimi loco ſtructum, ita ut à Rege & Regina videri & audiri aves poſſint.

Hinc *l'antichambre de la Royne* locus natalis Ludovici XIII Regis: & *l'antichambre du Roy.*

Ita xyſtis & cameris viſis ad atria ſeu ſalas itio eſt.

1. Eſt, *la ſale de la garde*, picturis eminens & tapetibus manupictis; prœlia Caroli VII & tro-

phæa ab Anglis devictis reportata exhibentibus.

2. *La ſale des feſtins*, epulis ſolemnibus locus. camino Henricus IV, equo è candido marmore inſidens, valore aliquot mill. coronatorum, collocatus, exhibet inſcriptionem:

Henricus IV, Francorum & Navarræ Rex, bellator, victor & triumphator, bello civili confecto, regno recuperato, reſtauratoque; pace domi foriſque conſtitutâ, Regis penatibus Regali ſumtu focum exſtruxit. M D IC.

Dextrum ejus latus *Clementia*, ſiniſtrum *Pax* concludunt, è marmore candido ſtatuæ: ut & columnæ è variegato. In ſublimi par leonum ex ære, cum coronis & armis. Subtus Regem equitantem tabula nitidi marmoris eſt, exhibens Regem equitem, ſed habitu Romano antiquo, hoſtes devictos conculcantem.

3. *La ſale des bals*, ampla & ſpatioſa, choreis & gyris deſtinata. in medio fornicis; *Donec totum impleat orbem.*

4. *La ſale des comediens*, ædificium artificioſis caveis & operibus cœlum fingentibus conſtans. hinc inde hæc verba adſcripta habet: *Agitur pars tertia mundi.* Credo equidem omnia portendere debere monarchiam Gallicam, & ejus ſupra alias præeminentiam.

Hinc ad *hortos* & *areas*. Horti, muro incluſi, ſunt: 1. *Le jardin du Roy*, in areolas buxeis ſepibus diſtinctus: ibi varia hortulanorum deliria & ambulacra offendes: ad lubitum, in umbra, in aprico, ad amnes quieſcere aut obambulare potes, prout cujuſvis genius monuerit. In hoc, Cleopatram ex orichalco, opus Angeli Politiani,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ni, videbis; ex Italia à Catharina Medicæa huc tranſlatum. Ibidem, Neptunum æneum; ad cujus pedes lupa Romulum & Remum lactans. Mox tria ſtagna; quibus innatant cygni, piſceſque diverſi innutriuntur. 2. *Le jardin de la fontaine*; in quo ipſe ſcaturiens fons pellucidæ aquæ ſitus, cauſa & origo arcis *Fontaine-bleau*. ibidem ſtagna aliquot, trutarum domicilia, optimi ſaporis, regiique apparatus. heic xyſti arboribus frugiferis conſiti; deambulationibus multorum mill. hominum apprimè commodi; qui tamen nec oculis nec auribus ſeſe invicem aſſequuntur; ita ars heic ſuam fecit induſtriam. 3. *Le jardin des pins*; quòd olim pinorum hîc magnus numerus, ſed poſteà exciſus, ſubſtitutis frugiferis: omnia ſtupendæ magnitudinis & viſionis, vel v horarum & ampliùs. 4. *Le jardin des eſtangs*; in quo ſtagna majora & ambulacra peramœna. 5. *Le jardin de la Royne*, in medio ſtagni ſublimiori à fundo loco exædificatus, muroque cinctus; ad quem non niſi per pontem datur acceſſus. ibi ſpecioſiſſimi flores, herbæ, pro deliciis tantæ majeſtatis. *Hortus extra arcem* unus eſt; in quo arbores pomiferæ, ſtagnum item, & ſtruthio-camelorum par; aviarium item pro avibus ſilveſtribus & exoticis; ibi corvi Indiaci pſittacorum inſtar, anates & anſeres perigrinæ formæ; & quæ alia ad oblectandos Reges comminiſci potuit humana induſtria & ſumtus profuſiſſimi, qui in hanc rem facti ſunt, & adhuc fiunt cottidiè. Superſunt *areæ* ſive *les courts*. 1. Eſt *la court de la fontaine*; ubi fons, cui pro ornamento Mercurii ſtatua, duæque aliæ è cupro nudorum virorum. 2. *La court de Dongeon*; in qua horologium bimembre comparet: binæ ſunt turriculæ; altera ipſum horologium habet, ornatum lunæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& ſolis ſtatuis immobilibus, ita tamen ut ſol ſceptro horarum numerum monſtret; altera planetarum motum oſtendit. 3. *La court des Officiers.* hîc, ubi Rex cum aula commoratur, aulici ſua deambulacra habent. 4. *La baſſe court*; in cujus medio equus prægrandis è gypſo factus, binis duntaxat pedibus inſiſtens videtur; opus ſingularis artificii: ſunt qui affirmant, equi ſilveſtris, qui in hoc ſaltu poſtea captus, figuram eſſe; ſed credat Judæus apella.

His ita omnibus viſis, animum applica ad bibliothecam, Franciſco I Rege natam; ſed Pariſios pòſt tranſvectam: ſed nec hîc planè interiit, verùm per aſſiduos bellorum civilium nimbos eſt multùm diſſipata.

Ultimum, quod Regum hunc ſeceſſum attollit, eſt natalis & baptiſmus Regiorum liberorum, anno cIↃIↃc VI inſtitutus; de quibus tractare non hujus eſt loci.

Tantum de Fontaine-bleau. Properemus retrò ad alia; *Melodunum* & *Corbolium.*

MELODUNUM,

GAllis *Melun*, in territorio Heurepenſi opidum; ad Sequanam, Lutetiæ inſtar, ſitum; nam pontibus junguntur opidi partes, ita ut triplex opidum videatur. Olim *Iſis* ei nomen fuit; unde Lutetia, ad exemplum hujus, in inſula & continenti ædificata, dicta fuit *Par-iſis.* Jocantur incolæ ſuo diverbio: *Apres Melun Paris.* Porta opidi inſignia habet Gallica & Florentina, cum elogio: *Concors inæqualitas facit melos unum.* Ceterùm figlina ars heic in magno præconio; luti quippe bonitas opificumque induſtria fornacem fecit, pretio DCCC coronatorum ab Henrico III Rege coëmtam. Hinc perge ad

COR-

CORBOLIUM,

DIſſitum VII *milliarib.* à Fontaine-bleau. Heic prandium ſume *à grands Carneaux. Corbeil* Gallis. Opidum antiquum, cujus meminit Cæſar lib. VII in ſua Hiſtoria: ſed adpellat Metioſedum. Antiquitatis adhuc rudera ſunt magna illa turris, quâ opidum in parte defendi poteſt. Alluitur Sequanâ & Eſſonâ fluviis; unde biſectum quaſi eſt in Corbolium vetus, & Corbolium novum. Non eſt, quod diu heic commoreris; Templum S. Spiræ, in quo Canonici, habet tumbam Comitis Aymonis, quam ad ſiniſtram altaris, cum tabula teſte, videre habes.

Hinc per vicum *S. George* IV leuc. perge ad opidulum

CHARENTON,

QUod Pariſiis binis abjunctam leucis. Alio nomine dicitur *Pont de Charenton*, à ponte lapideo, fluvio Matronæ *(la Marne)* ſuperſtructo. Heic inviſas templum novum, quod Orthodoxis exſtrui permiſſum ab Henrico IV: verè novum; nam non ita multi anni ſunt, cùm maleferiati homines irruerent, & igne ſuppoſito dejicerent. Concio eſt frequens, & aliquot millia auditorum numerabis, qui rhedis, partim aquâ & pedibus, eò, Deo ſacra facturi, conveniunt.

Hinc antequam ad vicum *Conflans* tendis, non procul Corbolio, rudera templi alicujus fuerunt. hæc aſcende & clama, echo reſpondebit undecies & ampliùs. Sed hæc olim. Hodiè Carmelitani, ejus loci cœnobio ſtructo, echo abegerunt. Antiquitates Galliæ dicunt; *Entre Conflans & Charenton s'entendoit un echo des plus merveilleus de l'Europe, avant que les Carmes reformez y*

caſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

euſſent fait baſtir: la voix(ita pergit de echo)*de cettuy-cy comme bien plus admirable, frappe ſouvent l'oreille juſques à dix fois, & d'un ſon ſi violent que les boulets de canon emportez des feux & de la poudre, ne ſufflent pas avec plus de vehemence.* Tu experire, qui eò venis; mihi anxiè inquirenti nihil tale evênit.

Charentonio ad *Confluentes* quadrante milliar. deſcende.

CONFLANS

NOmen habet à confluentibus Matronæ & Sequanæ, quæ heic junctæ Pariſios defluunt. Vicus ſitus eſt ad collem, ſubtus Sequanâ defluente. Seceſſus eſt verè regius Domini Villaregii; quem contemplaturus, oculos fige in cameris, galeriis, & hortis.

Cameræ ſuperbiunt picturis, caminis, & lectis magnarum impenſarum.

Galeria fornicata, auroque & coloribus artificioſiſſimè picta, utrumque latus veſtitum habet iconibus in Italia factis. à me obſervatæ ſunt ſequentes tabulæ XXI è gente Medicæa: Sibyllæ; Romani Imperatores; Papæ; Turcæ; milites, inter quos Scanderbegius ſive Caſtriota; Docti viri, Platina, Seneca, Guicciardinus, Jovius, Thomas de Aquino, Scotus; Duces Sabaudiæ; domus Lotharingica; domus Anglica; domus Borbonia; domus Valeſia; domus Navarræa; domus Naſſovica. & hæ tabulæ multi artificii & auri ſunt opus, natæ in Italia maximam partem, pectorali ſtaturâ. Inde ad caput galeriæ, nigerrimi marmoris feneſtra, omnis pellucida. non procul auro picta inſcriptio:

Qui ex hac ſtupenda porticu tanquam è ſpecula cadentem ſolem, fluentem Sequa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

quanam, imperioſam Lutetiam, denique Theſſala tempe altera miraris, mirare ut immota labaſcunt, agitata manent, imò dum miraris, ipſe defluis: vita enim hæc, vapor & umbra: Ergo, &c.

Horti diverſi ſunt, floridi & fructiferi. videbis delicias aurantiorum malorum, magno numero, ſed eleganti ordine ſunt poſitæ arbores, ciſtiſque incluſæ, adeuntibus undique ob & perviæ.

Hinc redeundum eſt ad ipſos ferè Lutetiæ muros, in viam quæ ducit ad arcem *Sancti Germani*. Hanc priuſquam aſcendis, occurrit opidulum

RUEL.

IN cujus extremo palatium *Domini de Moiſſet* cum hortis, fontibus & piſcinis, viſu digniſſimum. Ipſum ædificium cum area quadrilaterum eſt, non tamen omni ex parte habitationibus occupatum. Foſſæ profundæ grandioribus veſtitæ lapidibus, binis pontibus verſatilibus junguntur. altero horum ſuperato occurrunt bini canes ex ære conflati, aquam è genitalibus in foſſam ejicientes. Inde aliquot paſſus progredere ad fontem cui Roſæ forma eſt; in quo Herculem cum clava, Draconem multorum capitum, Cerberum, & alia è metallo aquam exſpuentia cernes. hinc ad ambulacra; ad ſilvulam labyrinthis & aquæductibus elegantem: mox ad ſpelæum ſalientium aquarum; ad piſcinas, & alia, quæ arte & ſumtuoſo opere heic compendio & forte ad invidiam ſtructa.

Hinc unum lapidem JOVIS GALLIAE delitiæ,

SAINCT

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

SAINCT GERMAIN

DIfficilius paululum & montoſum iter eſt; Sed deſiderio tanti operis (ſuperat enim omnes regias domos, teſte Merulâ,) fit facile. Oppidulum arci adjunctum; IV leucis eſt Pariſiis abjunctum; ſitum in aëre ſaluberrimo, qui heic ab infantibus Regiis primâ vitâ hauritur ſanus. heic primum Ludovici XIII R. quoque fuit domicilium & regimen. Præter cœnobium nobilium virginum (eò nec cuivis facilè patet aditus) non eſt quod in eo quæras. Ergo rectà ex hoſpitio *à la roſe blanche* ad ARCEM; diviſam in duo domicilia; alterum antiquum, alterum novum.

Antiquæ arcis fundator dicitur Rex Carolus V; reſtaurator Franciſcus I. Rei teſtimonium ſunt camini è latere cocto, quibus inſcriptas vides paſſim litteras F. F. F. F; ubi tectum ſummum, quadratis lapidibus ſtratum, conſcendis. Conclavia numerantur LXIII, ſpatioſa, ornatu non ad noſtrum ſæculum. Ad dextram portæ, ſacellum ingrederis; omne ædificium lateritii ferè lapidis; area intus ovali formâ. Extus eſt ferarum ſeptum, longitudine duorum milliarium: in quo *le jeu de paillemail, le long duquel y a des pavillons quarrez, faits & maſſonnez expres pour reçevoir l'aſſemble des regardans*. Subtus, eſt foſſa, domicilium cervorum, & avium rararum.

Nova arx nata Henrico IV R. auctore, in qua cameras & cryptas nota. Cameræ cum xyſtis ſeu galeriis fornicatis ſunt pro Rege & Regina diviſæ. Galeria pro Rege in ſummitate habet emblema: *Duo protegit unus*; Duo, regna nimirum Galliæ & Navarræ, protegit unus Rex. Januæ ibi ſuperſtat arx *Fontaine-belleau*; latera, habent urbes *Hux*, *Venize*, *Prague*, *Namur*, *Mantoua*,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Aden en Arabie; *Campaigne heureuſe*, *Sion en Suiſſes*, *Moly*, *Tingis*, *Staſin en Afrique*, *Terracina*, *Ormus en Perſe*, *Bellitri*, *Werdenbroch en Weſtphale*: *Numegen*, cum ſubſcriptione, *Ville du fondement de l'Empire*; nam Carolus Magnus urbem hanc imperialem eſſe voluit ejus loci: *Paſſaw*, *Maſtricht*, *Theſſala tempe*, *Florence*. Galleria Reginæ ornata tabulis pictis prægrandibus ex Ovidio & aliis. In cameris ſunt camini nigerrimo è marmore, cœlo ſudo S. Clodii ſitum demonſtrantes: alibi balnea regia, ſacella cum refrigerio, aviaria bina, ut & ſupellectilem regiam aucupio deſtinatam obſervabis. Hinc per binas (quarum altera XLV, altera XXXVI eſt graduum) ſcalas lapideas, formâ ovali, deſcenſus fit ad cryptas ſubſtructas, artificioſas aquarum ductibus omnes Europæ reliquas ſuperantes. credamus hoc Gallis, cùm hodiè Italia digitum ori imponere neceſſe etiam habeat: etiamſi Brabanti ductus Bruxellenſes præferre non dubitent; ego tamen non ſubſcribo; quamquam & hoc ſtupendum otioſæ induſtriæ opus non negem. Cryptæ ſunt duûm generum. Sicca una eſt, *la croute ſeiche*; refrigerium heic, commodum ſub æſtivis caloribus levamen & manſio. Udæ verò & rorantes ſunt IV; de quibus ordine & pauca. I. Habet Draconem, caput & alas motantem cum vomitu undarum è faucibus largiſſimo. ibi philomelæ & cuculi cantus & certamen: ad latera, duæ ſtatuæ nigro è marmore aquas ejicientes. II. Ad januam mox ſerpens eſt, ore undas exſpuens: audiuntur philomela & cuculus: videtur virgo movens caput, vertens oculos ultrò citroque ac ſi auditores & advenas reſpiceret, digitis organum tractans, ſuaviſſimo ſanè concentu. In medio menſa è marmore nigro poſita, cui tubus impo-

imponitur, è quo, adhibitis diverſis organis ex ære & ferro, diverſas formas unda ejicit. heic Calices Venetos, Lilia Galliæ & alia artificioſiſſimo productu miraberis. Penes feneſtram nota tabulam è marmore variegato; ſpecula hinc inde, & conchylia, delphinum item; ſed exiturus, cautus ſis laterum obſervator. III. Neptuno ſacra eſt; in qua corona globo imminet, ab aquis in gyrum elevata, guttas unionum inſtar ſpargens. Ibi officina Vulcanica; molæ papyraceæ; philomela cantans: duo item angeli ad latera cum buccinis; qui ubi ſonitum edunt, janua aperitur; Neptunus tridente armatus, currui inſiſtens, à duobus albicantibus equis tractus, ex antro prodit, paullùm ſubſiſtit, revertitur, antrumque repetit; januâque clausâ, tubarum clangor repetitur. Dum hæc contemplaris, ſedile propè eſt, quod à te incautè occupatum affatim aquarum dabit; quod evitabis, ſi clavum ſubtus ferreum doctâ manu ſcies tractare & ducere: ſed & pavimentum teſſellatum lapillulis non minus madidum te dimittet. IV. Crypta humiliori loco ſita, Orpheo dicata eſt; omnium belliſſima & artificioſiſſima. Mox ad introitum, exitus undarum intranti eſt obvius. prodit Orpheus citharâ ludens, caputque movens; opus jucundum viſu & auditu. ex utroque latere feræ diverſi generis ipſum circumſiſtentes ſequuntur, progrediuntur: mixtæ ſunt arbores frugiferæ, ſeſe inflectentes; rupes ramis, quibus aves modulantes inſident, ornatæ: ſunt & ſigna XII zodiaci, ſuo motu ad harmoniam progredientes; adeſt Bacchus dolio inſidens, ſcyphum manu tenens. Sunt paradiſus, infernus, mare, naves bellicæ, IV elementa; arx S. Germani; ad cujus alterum latus Rex cum Principibus & ſtipatoribus navigans

gans

gans; ad alterum, delphinus & angeli de cœlo deſcendentes; mox Neptunus, Mercurius, & Jupiter; & alia alia, ſupra memoriam & calamum noſtrum. Sunt & heic IV virtutes cardinales è candido marmore, olim ornamenta Jeſuiticæ pyramidis ante palatium Pariſienſe.

His omnibus rectè viſis, retrogrediundo Pariſios, uno lapide offendis ſilvam, *le Bois de la trahiſon*. media via eam ſecat. decerpe ab uno latere ramum & in aquam præterfluentem injice; ſupernatabit ut natura ligni eſt communis: ab altera viæ parte decerpe alium ramum, & in eandem Sequanam projice; videbis eum, lapidum inſtar, fundum petere. Silva cædua eſt, & quercubus conſita. In ejus angulo menſa lapidea adhuc monſtratur prægrandis, ad quam proditio fertur concepta. dicitur quidam Gamelon, *Sieur de Hauteville*, cum conjuratis aſſeclis, heic conſpiraſſe contra gentem des Ardennes & Pares Franciæ, eoſque in hac ſilva cum multis aliis nobiliorum procerum trucidaſſe tempore Caroli Magni: qui poſteà ſupplicio affecti & heic combuſti ſunt. Et ut homines intelligerent, quàm abominabilis & deteſtanda hæc impia conſpiratio fuerit coram Deo; accidit, ut arborum cæſarum ſurculi remanentes non renaſcantur ampliùs: inde rara heic hodiè ſilva, raræque arbores. O ita nullæ ſeditiones, nec in Gallia nec orbe Chriſtiano, renaſcerentur! multò meliùs haberent res humanæ. ſed Deus properat humanos punire & finire furores; & Regum etiam Principumque; qui, poſthabitis imperii curis, libidinibus ſuis interdum ſtrenuè indormiunt, flocci-facientes ſe Dei loco juſtitiam in terris exercere debere, &, ſubditis ut benè ſit, proſpicere.

Sed pergamus in cœpto noſtro recurſu. In viâ hac occurrit Regalis arx M A-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

MADRID,

VNo lapide Pariſiis diſtans, in planitie ſita, loco ſolitario & minùs inhabitato; olim ſilvulâ circumdata nemoroſâ, per bella verò excisâ, ita ut venationi minùs commoda hodiè compareat; licet Rex interdum ibi ſeſe oblectet cuniculis capiundis: muro undique ſat longo cincta & concluſa planities. Origo arcis eſt, à Franciſco I Gall. Rege, ad Ticinum anno cIↃ IↃ XXV, XXIV Februarii capto; de quo *Pierre Matthieu en hiſtoire des guerres entre le Roys de France & d'Eſpagne:*

ArMa aqVILæ VInCVnt LILIa CeLſa trVcIs.

Alterius cujuſdam de hoc duorum Regum prælio, tale eſt diſtichon:

Gallus habet cantum, barbam, calcaria, criſtam;
Sub pedibus gallum ſed Iovis ales habet.

Quadriennium igitur cùm Franciſcus Rex Madritti ab Hiſpano detentus eſſet, reverſus anno cIↃ IↃ XXIX, hanc arcem fieri fecit formâ cum Hiſpana ſimili; quamquam ſunt qui toto cœlo diſcrimen inter utramque aſſerant. Arx ipſa indies collabitur: aliqui putant, quòd conſultò & propter invidioſam Regis ſui in carcerem compacti memoriam fiat. Intus, quod magnopere luſtres, vix invenies. quære feneſtram clathratam in atrio ſeu ſala, quæ reſpondet alteri in Hiſpania, per quam Franciſcus ab aulicis Hiſpanis, dum carceri incluſus erat, viſus, & digito quaſi monſtratus, pro ludibrio habitus fuit, quaſi upupa, Regum pueri cum qua luſitent. Henricus IV. hanc ſedem Margarethæ Valeſiæ à repudio occupandam dedit, antequàm pòſt palatium Pariſienſe ad Sequanam inhabitaret, modò funditus deletam & everſam.

Hinc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Hinc uno eodemque itinere ad opidum

SAINCT CLOU

DIvertere potes. Arx & locus nomen obtinuit ab regis Clodovæi Magni quarto filio Clodovæo; qui, renunciato Principis ſtatu, monachalique aſſumto, ibi ſepultus eſt. Monumentum in templo è marmore nigro, IV columnis è porphyro impoſitum, talem habet inſcriptionem:

Artubus hunc tumulum Clodoaldus conſecrat almis,
Editus ex Regum ſtemmate perſpicuo.
Qui veritus regni ſceptrum retinere caduci,
Baſilicam ſtatuit hanc fabricare Deo:
Eccleſiæque dedit matricis jure tenendam
Vrbem Pontifici qui foret Pariſiis.

Alterum, quod in choro templi ad dextram è marmore vides, monumentum eſt & repoſitorium cordis Henrici III. Regis. In ſummitate ſunt binæ coronæ, cum inſcriptione:

Manet ultima cælo.

nimirum duæ coronæ ſignificant Galliam & Poloniam, quarum Rex fuit: ultima verò in cœlo dabitur, id eſt, in tertio regno, ſi eò ſublatus eſt. Ipſum verò epitaphium tale eſt:

D. O. M.

Æternæque memoriæ
Henrici III. Gall. & Poloniæ Regis.

Aſta, viator; & dole Regum vicem.
Cor Regis iſto conditur ſub marmore.
Qui jura Gallis, jura Sarmatis dedit.
Tectus cucullo hunc ſuſtulit ſicarius.
Abi, viator; & dole Regum vicem.

Quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Quod ei optaveris, tibi eveniat.

C. Benoiſe, ſcriba regius, & magiſter rationum, Domino ſuo beneficentiſſimo, meritiſſ. P. A. 1594.

Sicarium illum *Serres, in vita Henrici III. ſub finem*, appellat *un moyne endiablé, un excrement d'enfer:* cum quo incidit anagramma ſuper verba, FRERE JACQVES CLEMENT: *C'eſt l'enfer, qui m'a creé. Lanſias contra Gall.* Vide etiam *le Catholicon d'Eſpagne* de hoc regicidio: *Bellus tom.* IV, *diſc.* XIX, ita narrat Latinè: *Kalendis Auguſti*, anno M D LXXXIX, *monachus quidam Dominicani ordinis, qui Iacobitarum quoque vulgo dicitur, ſimplici, ut videbatur, ingenio, circa veſperam verſus S. Clodovai fanum, ubi rex tum erat*, [obſidens Lutetiam XL mill. copiis] *iter ingreſſus eſt, commeatûs literis captivi cujuſdam Præſidis Harlæi operâ impetratis. Eò quum veniſſet, per internuncios ſtatim Regi ſignificari juſſit, habere ſe quæ oretenus cum ipſo communicare vellet: Rex verò cuidam è ſuis negotium dedit, ut eâ nocte hominem apud ſe retineret, & liberaliter tractaret; è cujus ſermone non modò nulla deprehendi potuit ſuſpicio, ſed etiam ſpes facta eſt, eum inſigne aliquid ad Regis ſervitium & utilitatem allaturum. Poſtero die mane idem monachus ad regem introductus, petiit, ut in ſecreto audiretur. Arbitris ergo remotis, Rex cum eo penitius conclave ingreſſus eſt. tum monachus literas ei porrigit: ac ſtatim iis legendis intentum, cultro in ventrem ſub umbilico adacto, confodit.* [Serres tamen circumſtantias facti aliâ formâ deformat; quem vide.] *Rex vulneratum ſe ſentiens cultrum continuo è vulnere ipſe educit; quod inde multo majus factum eſt. Ad ſtrepitum & clamorem mox familiares Regis & ſatellites accurrunt, & monachum multis vulneribus conficiunt,* ni-

nimio ultionis zelo accenſi. quem Deo gratias egiſſe ferunt pro tam ſubitaneâ & leni morte; ut qui vivo ſibi deprehenſo omnes cruciatus paratos ſciret. Mortui cadaver à quatuor equis diſtractum, in IV partes diſſectum, & tandem crematum fuit. Rex plagam hanc non lethalem fore arbitratus; ut ſuis animum adderet, ipſe quoque animum præ ſe tulit, & è feneſtra etiam conſpiciendum ſe præbuit. At circa veſperam ingraveſcente dolore, medici & chirurgi inſpecto vulnere (quod jam liveſcere incipiebat) Regem periculi, utque ad extrema ſe pararet, monuerunt: qui nihilominus meliùs ſperabat, donec tandem, deficiente linguæ uſu, circa mediam noctem exſpiravit. Moriturus, Navarræ Regem & circumſtantes Proceres alloquutus eſt gavibus verbis; inter quæ de negotio religionis hæc ſunt: Remettez le different de la religion à la convocation des Eſtats du Royaume, & apprenez de moy, que la pieté eſt un devoir de l' homme envers Dieu, ſur lequel le bras de la chair n'a point de puiſſance. *id eſt:* Differentiam in religione ad conventum ſtatuum Regni rejicite; & diſcite meo exemplo, quòd pietas (ſive vera religio) ſit hominis obligatio coram Deo, in quam brachium ſæculare nihil habet potentiæ. *Vtinam hodiè conſcientiarum tortores, orthodoxæque religionis everſores hoc perpenderent, nec in animas hominum ſibi judicium, quod ſolius Dei eſt, ſumerent! Nec abs re eſt vindictæ locus; periit enim in eo ipſo conclavi, quo annis retrò aliquot, cum matre Katharinâ & fratre Karolo IX in lanienam Pariſienſem contra orthodoxos conſpirarat. Ita vero:*

Eſt profecto Deus, qui quæ nos gerimus, auditque & videt. Serres, Regius Hiſtoricus, dicto loco aſſerit: Regicidam à doctore Bourgoignio, cœnobii Dominicani Priore, Patre Commoleto, & reliquis Jeſuitis, ut & à Ligæ Capitibus perſuaſum & inſtigatum eſſe, cum amplis promiſſis, ſi evaderet, Epiſcopatuum & aliorum beneficiorum in terris Eccleſiaſticis: ſin minùs, primi loci in paradiſo ſupra Apoſtolos.

Tantum de regicidio hoc triſti. Opidum ſitum ad collem & Sequanam, quam pons lapideus perviam facit; arx & palatium agnoſcit Herum de Gondy. Altiori paululùm loco ædificium ſtat, unde proſpectus Pariſios & in circumvicinos agros amœniſſimus. In conclavibus, Magnatum cum uxoribus picturas contemplare; Reginæ præſertim, cum adpictis circumſtantiis. *Hortus* nemoroſis & variegatis, elevatis item & depreſſis ambulacris gaudet; ſingula à ſe invicem fontibus, & ſtatuis Ruſtici, Ruſticæ, & aliarum interſtinguuntur. Hinc ad *cryptam* fornicatam, ſacelli inſtar, pergendum. medietas menſam rotundam è nigro marmore tenet, aquas per tubos variegatos emittentem: latera veſtiunt ſtatuæ marmoreæ: ſuprà & infrà aquarum copiæ ſcaturiunt improviſo. Hinc Pariſii & circumjacentes campi oculis emenſurari commodè poſſunt.

Uno lapide hinc diſtat

ARX MEUDON,

IN rupe ædificata tempore Franciſci I Regis ab Antonio Sangvino Cardinale, & perfecta ſub Henrico II, amœniſſimo ad ſilvulam loco. Intus grotta elegantis ſtructuræ, improviſo adventantes adſpergens. Conclavia marmoreis ſtatuis orna-

ornata. ibi Pariſii in marmoreo ſpeculo ad caminum oſtenduntur; heic è marmore Iulius Cæſar, Octavius, Tiberius, Caligula, Nero, Otto, Ariſtoteles, Demoſthenes, Cicero, videntur. Omnia olim elegantiora, priuſquam Gallia inteſtinis bellis mota, & heîc furiarum veſtigia poſuit. Ad præterlabentem fluvium cœnobium Capuzinorum ſub Carolo IX fundatum eſt.

Hinc uno lapide deſcendis ad pagum

VANVES,

OLim *Vannas*, nomine derivato ab antiquo Gallico *venna*, vel *benna*, quod eſt piſcis: hinc locus hic piſcatorum fuit domicilium. Hodie à butyro claret, quod ob paſcua pinguiſſima hîc provenit dulcioris ſaporis quàm alibi. Hortum inſuper inviſe Domini des Portes: fontium, ambulacrorum, florum & herbarum eſt magna amœnitas, ita ut, quando pedes Pariſiis huc exis, amœniſſimâ quiete frui poſſis.

Cùm verò Vanves, vico GONESSE jungi ſoleat; non per locum, ſed commune diverbium, jungemus ea heîc etiam.

GONESSE,

VIcus eſt, dives frumento & pane, qui ibi pinſitur copioſus, & Pariſios defertur; boni ſaporis, ut de Vanves butyrum. Ex his binis locis olim Franciſcus I Gall. Rex Carolo V Imperatori, titulum regnorum ſuorum per integram paginam recenſenti, nihil aliud repoſuit, quam, *Franciſcus*, *D. G. Rex Galliarum, Galliarum*, (& hoc ſæpius,) *&c. Dominus de Vanves & Goneſſe.* ſed alterâ facie beſſalibus litteris, ſyllabiſque in lineas diviſis: NOLUMUS.

Propè hinc abeſt pagus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ISSY,

ICiacum Romanis dictum, Pariſios obſidentibus. Olim adoratio gentilis Iſidis heîc loci; quæ & colebatur Pariſiis in ſuburbii abbatiâ S. Germani. præter aquam pellucidam & fontes ſalubres, in tranſitu Lutetiam nihil heîc habes. Aliâ viâ occurrit

BISSESTRE,

LEvi deambulatiunculâ Pariſiis. Falſum & fabuloſum nomen eſt à biſſenario numero, quo XII comprehenſi finguntur diſcipuli, quos Diabolus annuatim heic inſtituit, & pro didactro à circumgyratione rotæ decidentem animâ pariter & corpore abduxit, ſalvo manente cui Johannis nomen fuit. Ampliùs fingunt, eo ipſo anno, quo Lutherus in ſummum pontificem & Roman. Eccleſiam detonare cœpit, ſilentium feciſſe perſonatum Doctorem. Colûs philoſophia & aniles fabulæ ſunt. Verum nomen eſt ab arce Regali *Vincenſtre*, ædificatâ à Joanne Duce de Berry ſub Carolo V Rege; ſub Carolo VI verò à lanionibus & coriariis Pariſienſibus, in gratiam Ducis Burgundiæ, armatâ manu ſpoliata dejectaque eſt. cujus rudera in ſolitario colliculo etiamnum extant; ſpecus & meatus ſubterranei temerarios arcent, & præter externas deformitates ſpectatori nihil relinquitur notandum.

Quadrante hinc, pergis deambulando ad pagum

ARCUEIL,

AB arcubus ſeu aquæductibus, quos in ſuburbiis magnis impenſis ſtruere conſuêrant Romani,

mani, dictum. Olim Magiſtratus aliquis, auram popularem captaturus, populi in emolumentum ejuſmodi aquæductus exſtruxit, & in urbem per tubos & fornices deduxit, ad ornandam ſumtuoſitatem, & in cives quâdam pompâ demonſtrandam benivolentiam. Ex publico reficiebantur, ne cives contributionibus onerarentur, (*l.* 7. *C. de aquæductu*) nemo eorum qui jus aquæ poſſident, quamcunque deſcriptionem ſuſtineat. nam execrabile videtur, domos hujus almæ urbis aquam habere venalem. Sed jam Pontificum luxuries, & ſumma ærarii neceſſitas, non ex aquæductu tantùm, ſed & lotio humano, (quod olim Veſpaſianus Imperator) ſi cives non refugerent, vectigalia & collectas exegerunt. Verùm ſordes ſordidi illi, & labra lactucas habeant ſimiles. A limpidis & ſalubribus illis aquis, Julianus Imperator apoſtata, per tubos plumbeos balnea ſua ſtruxit; deducendo nimirum eas uſque ad palatium ſuum, quod hodiè dicitur *l'hoſtel de Clugny*; deductoſque calefecit, & thermarum uſu habuit. Hodiè immenſi operis, novi heîc aquæductus ſtructi, curâ Henrici IV & Mariæ Medicææ: altiſſimâ è valle ſunt elevati fornices, quibus pons tectus innititur: à ſcaturigine paullùm remotiore iſthic, canalis rapidi progreſſus ducitur per pontem, qui monti annexus undas intromitti perpetuo curſu ad verè regium palatium in ſuburbio S. Germani Reginæ matris, maximam partem perfectum.

Hinc non longè abeſt pagus

GENTILLY;

HOdiè ita obliteratus locus, ut quis, eo viſo, dicere poſſit, *Vbi eſt?* Olim heîc *les aſſemblees*, ſeu ſtatuum Galliæ conventus fuère; nec

non parlamenta interdum habita, quæ per Normannos cum omnibus antiquitatibus ſunt ſublata. Interlabitur pagum amnis *Bieure*, cujus aqua coccini panni tincturæ maximè inſervit. Ex hoc loco Rex Henricus IV ſcripſit ad Hiſpaniæ Regem, (exemplo ferè eodem Franciſci I, de quo ſupra:) *Henry* [cui aliâs titulus Franciæ & Navarræ Rex] *par la grace de Dieu Roy de Gentilly:* quippe juratus erat hoſtis omnis faſtus; & feſtivè illudebat Hiſpanum, litteris qui inſcripſerat ſuis nomina Regnorum, Ducatuum, Principatuum, quorum poſſeſſionem omnium nec habuit, nec habet, nec habiturus eſt.

Aliâ viâ Pariſiis egrediunti occurrit Regia arx

LE BOIS de VINCENNES,

VNo lapide ab urbe ſita ad Sequanam, foſſis altis, octoque quadrilateribus turribus circumdata & munita; anno cIↄ ccc xxxvii à Philippo Valeſio cœpta, ſed à Carolo V finita, ut tabula habet ad ingreſſum pontis, penes caſtellum Demon, litteris Gallicis, *antiquitat. Franc. pag.* 196. Area intus ampla eſt, ad cujus lævam *la ſaincte & royalle chapelle*, in honorem SS. Trinitatis & Virginis Mariæ ſtructa à Carolo V, Canonicisque xv, ut ſacris operarentur, data. Carolus VI Rex, ſeditionem Pariſienſium caſtigaturus, omnes catenas ex urbis plateis auferri & in hanc cuſtodiam reſervari juſſit.

Ad arcem ſilva opaca, recreationibus Regum maximè commoda. unde heîc multum temporis inſumentes, non pauci è vivis quoque abierunt; ut Ludovicus Huttenus anno 1316, 15 Junii; Carolus Pulcher, 1327, 10 Febr.; Carolus Dauphin, 1386; Carolus IX Rex, 1574, 30 Maii.

Hoc

Hoc cum Seneca dixerim: *Non credo anxiè inquirendum, quando & ubi quis moriatur, ſed quomodo moriatur; hoc totâ vitâ diſcendum.* hic ſiquidem duabus ultimis hebdomadibus ægritudinis ſuæ, nil niſi ſanguinem è corpore vidit fluere, inque eâdem dicitur mortuus effuſione. *Serres in vita Caroli* IX. *Antiquitates Franciæ pag.* 199. vindictæ haud dubiè ſignum cruentæ cædis & lanienæ anno CIↃ IↃ LXXII ab hoc Rege inſtitutæ. *Thuanus dicit lib.* LVII; Regis ſomnum nocturni horrores poſt caſum San-Bartholomæum plerumque interrumpebant, & rurſus adhibiti ſymphoniaci pueri expergefacto conciliabant. Hinc lector seriò rem exputet.

Silva hæc invitat ſuâ amœnitate Pariſienſes; locus veſpertinæ oblectationi & deambulationi commodiſſimus: ibi centurias pilentorum & vehiculorum penſilium numerabis, exſpatiatum, jocatum, luſumque venientes; Gratiæ & Veneres Pariſienſes ibi ſuos receſſus habent: heic lenes ſuſurri, ibi tenues repetuntur cachinni & loco & tempori inſervientes.

In hoc eodem Regis vivario cœnobium eſt fratrum Minoritarum Ordinis Franciſci de Paula; *les bons hommes* qui dicuntur. Pontificios ibi aſſervare reliquias pulveriſatas de pallio D. Martini, ut & dentem Servatoris, ait *Molinæus im Glaubens-ſchildt, edit. Baſilienſ. pag.* 458

Hinc, ſi lubet, divertere potes ad Regiam arcem

SAINCT MAUR,

IN colle ad ſylvam ſitam, loco amœno, unde in circumjacentia diffuſus proſpectus. Ædificium natum eſt auctore Franciſco I. Sed minimam partem conſummatum, pro more qui in Gallia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

obtinet circa ædificia Regia. In area, periſty-lium lapideum ferramentis præductum; ubi janua pectoralem Franciſci I ſtatuam oſtendit ex ære, cum inſcriptione:

Hunc tibi, Franciſce, aſſertus ob Palladis artes,
Seceſſum vitas; ſi fortè palatia gratæ
Diana & Charites & ſacravêre Camœnæ.

Inferiùs paululùm:

Vt vivas valeaſque, forum heic vitabis & urbem,
Nec res à ſomno, nec revocabit amor.

Januæ ſalamandra liliis circumdata (inſignia Franciſci I) ſuperſtat: *Non deſlorebimus iſto præſide & iſtis Ducibus.*

Arcem Henricus IV Principi Condéo donavit, ubi is etiam enutritus, ubi infantia luſit, & pueritia exercita eſt.

Hinc recta via te ducet ad

MONT MARTRE;

OLim mons Mercurii vel Martis; quorum idola ibi culta à Gallis adhuc Ethnicis ſuperſtitionum amantibus. Vel etiam quaſi *Mons Martyrum*, quòd ab Ethnicis Gallis heic loci Dionyſius Areopagita cum collegis dicitur interfectus: *Omnes ſancti (dicunt Antiq. Franc. p. 192.) Martyres nudi caſi, & ſuis veſtibus reinduti, è regione idoli Mercurii, ad locum conſtitutum educti, ad decollationem ſunt genua flectere juſſi.* S. Dionyſius ibi cùm decapitatus eſſet, creditur caput (ſicut S. Albanus Moguntiæ fecit) ſuum portaſſe ad locum qui hodiè *S. Denys* dicitur. In viâ quatuor ſaxei cippi, veluti cruces pyramidales, *Montjoyes* dicti, videntur eunti, reſpirationi inſervientes: verùm ad ſingulos, in funeribus Regum, ſtationes & commorationes haberi ſolent: poſiti prin-

principio ad deductionem funeri Ludovici IX; ornati tribus ſtatuis regiis; in culmine habentes crucifixi imaginem. Hodiè in monte cœnobium virginum Veſtalium à Ludovico VI & Adelheidâ uxore eſt exſtructum, Ordinis Benedictini, anno 1134. Materia gypſi Pariſios quæ defertur, ibi effoditur; unde proverbium: *Il y a plus de Mont-martre à Paris, que de Paris à Mont-martre.* Mons ita altus, ut oculis inde Pariſios ſupergredi poſſim.

Non longè a deſcenſu montis Regale extructum eſt

L'HOSPITAL de S. LOUYS,

DIctum LAZARETVM, extra portam Templariorum. Inſcriptio templo talis impoſita ibi:

D. O. M. S.

Henricus IV, Franciæ & Navarræ Rex Chriſtianiſſ., domi foriſque pace altâ fruens, quam Dei virtute & ſuâ invictâ dextrâ ſibi & regno peperit, curam ſuam in omnes Reipubl. partes maximas, minimas pariter extendens, inter tot ſtupendarum ſubſtructionum moles, quibus Majeſtatem imperii Gallici indies amplificat, inſtaurato ptochotrophio urbis, cognito defuiſſe hactenus noſocomium, quæ res ingenti civibus incommodo ac periculo vertebat, opus novum in valetudinarii uſum à fundamentis excitavit; inque ejus fabricam, memorandam in omne ævum, liberalitate tanto parem in-

cepto, pecuniarum vim unâ donatione contulit; ædem inſuper hanc in honorem Divi Ludovici progenitoris ſui, qui, pro Chriſti Servatoris gloriâ adverſus infideles tot bellis feliciter geſtis, in Africa demum morbo peſtilenti mortalitatem exuit, dedicatam, de ejus nomine dici voluit: documentum ſubditis, quæ jam nunc Ludovico filio exempla ſua & ſuorum Majorum proponat imitanda. A. D. cIↄ Iↄc VIII, Regni ſui XIX.

Item in area ſalientes fontes multâ operâ educti; conclavia ordine, numero, amplitudine, ornatu ita inſtructa, ut Regio palatio, non valetudinario, ſimiliora ſint. Dignum quoque eſt viſu pharmacopæum, medicamentis inſtructiſſimum.

His omnibus Regiis Palatiis & ædificiis viſis, reſtat ultimò extra Pariſios fanum,

SAINCT DENYS,

DUobus ab urbe milliaribus. Hic Francorum Apoſtolus cum Ruſtico & Eleutherio, ſub Domitiano, capite plexus, dicitur caput ſuum de loco Montmartre deportaſſe in hunc locum, qui tunc *Catulus* vocabatur. Sepultus poſteâ, ſed à Dagoberto, autore ſumtuoſiſſimi hujus templi, honorificentiſſimo tumulo donatus, quem cum reliquorum reliquiis adhuc hodiè heic religiosè cuſtodiunt. Verùm *Molinæus in Scuto fidei, pag.* 460, *edit. Baſil.*, aſſerit, Baronium in Annalibus habere Bullam Pontificis Leonis IX, in qua narratur, Pariſienſes ad S. Dionyſium valdè errare, opinan-

opinantes, ſe corpus S. Dionyſii Areopagitæ habere & aſſervare; cùm corpus illius Sancti præter unum digitum, aſſervetur integrum Ratiſbonæ.

Non ego hanc litem meam faciam; potiùs, ſed paucis, cùm alii heic fuſo calamo antè ſcripſerint, ad *templum*; quod cùm neque per Normannos, neque per inteſtina bella ſit turbatum, divinam quandam tutelam ei ineſſe Reges Galliæ arbitrantur; ita ut longiori ſe itineri vel expeditioni committentes, priùs hunc locum viſitent, & votum itineri expediant. *Serr. in vita Caroli VI.* Templo præeſt Abbas, dictus ſacri Palatii Archicapellanus. Cui privilegium eſt, quemlibet Abbatem eſſe quaſi natum, non electum, conſiliarium in Parlamento Pariſienſi: imo privilegio Ludovici II exemtum juriſdictione Epiſcopi Pariſienſis. quod ideò factum, quia Abbas templi tectum è puro argento auferri Ludovico II permiſit, & tempore urgentis famis inter pauperes diſtribui. Videamus Templi *magnitudinem*, *monumenta*, *theſaurum*, & *fontem*.

Templi *longitudo* eſt ccc pedum, *latitudo* c, *altitudo* LXXX, ad interiorem fornicem: pronai verò longitudo cxxx pedum. Ædificium ſuſtinent LX columnæ; & introitum faciunt tres portæ æreæ, auro quondam obductæ. *Chorus* diviſus in tres partes: I, ubi religioſorum ſedilia, habet longitudinem LXVIII pedum, latitudinem xxxv; II, habet longitudinem XLV pedum, latitudinem xxxv; III, longitudinem xxv, latitudinem prioribus æqualem.

Monumenta Regum & ſepulturas, tres chori habent. *In primo*, Caroli Calvi, cum inſcriptione:

Imperio Carolus Calvus regnoque potitus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Gallorum jacet heic ſub brevitate ſitus.

Porrò ad dextram, Ludovici & Dagoberti Regum: ad ſiniſtram, Hugonis Capeti & Odonis Regum: inter utraque arca cum reliquiis S. Dionyſii. *In ſecundo* choro, XI Regum Sepulturæ: V ad ſiniſtram; Philippi III Audacis; Philippi Pulchri cum regina Iſabella Arragonia; Pipini Regis & Bertæ Reginæ: IV ad dextram; Ludovici, Philippi Pulchri filii, cum filiolo Johanne; Johannæ Navarræ reginæ; & Caroli VIII, ex ære, in genua procumbentis. *In tertio choro*, ſepultura S. Ludovici. In interſtitio II & III chori, ad dextram videbis Dagoberti ſepulchrum, hujus templi fundatoris, è lapide ſine omni ornatu. Ad ſiniſtram, Philippi Longi, & uxoris Johannæ; Caroli item Pulchri, & uxoris Johannæ; Philippi Valeſii & Johannis. Extra primum chorum eſt ſepultura Franciſci I, ex alabaſtro; ibi prœlia ejus & victoriæ: ad ſiniſtram, Ludovici XII, & Annæ uxoris è Britanniâ oriundæ, hæc omnium eſt ſumtuoſiſſima. Ad ſeptemtrionem Katharina Medicæa ſacellum rotundum cœpit, in quo monumenta mariti in medio, filiorum Franciſci II & Karoli IX ad latera: è marmore: ædificium indies ad ruinam per pluviam deſuper cadentem vergit. Henrici IV corpus, nigro panno coopertum, nondum terræ mandatum erat. lampas ibi ardens, & tabula, quæ elogium & epitaphium ejus tale habebat:

Sole ex imo ad medium cœli tranſſcendente, novus hic Sol in terris ortus. Et, ut ille, primos ætatis ſuæ dies per nives & per horrida ſaxa degens, nondum ephebus ſtragem ſuorum & ſui ipſius carcerem paſſus,

paſſus, juvenis tanquam vere adveniente nubes quadraginta quinque exercituum hoſtilium fugans. Vir æſtate veluti flagrare incredibiles labores exantlans, Jani portas in tota Europa clauſit; regnum hyeme bellorum devaſtatum ad uberem meſſem redegit: cujus in autumno collectis frugibus totius Chriſtianitatis utilitati dicans, magna & miranda moliens, abominando auſu nefarii ſicarii cultello confoſſus, morte intempeſtivâ & nunquam ſatis lugendâ raptus obiit, 14 Maji, anno 1610, Pariſiis. cujus miſereatur Deus.

Iacques Caigne de Poictou.

Theſauri pars in templo, pars extrà in conclavi altiori aſſervatur. In templo reliquiæ ſunt, caput S. Dionyſii inauratum, & gemmis grave, clavus crucis Chriſti, brachium Simeonis, caput Benedicti, faſciæ Chriſti, reliquiæ Eſaiæ & Nicolai, altaria & cruces gemmis & auro coruſcantes, unicornu ſex ſemis pedum, xxv librarum: labrum è porphyro, quo balnei loco Dagobertus uſus, huc Pictavio tranſvectum, ubi baptiſterium olim fuit, pretio L. mill. coronatorum: hodiè ſacro Paſchatos & Pentecoſtes aqua luſtralis in eo conſecratur. Ibidem laterna Judæ proditoris, antiqui operis, gravioris ponderis.

Ad theſaurum regium in conclavi aſſervatum, ad dextram, fit aſcenſus per gradus. Quatuor ſunt ei deſtinata armaria, verè regias opes continentia. Quæ heic, cum poſſem, reſerare nolo. Alii notarunt, ſed & mihi heic induſtria manus fuit, ſi caperet libelli anguſtia: omnia ſunt magni-

gnifici & admirandi operis; neque exiſtimo ulli-bi terrarum in uno ſacello tantam vim rariſſimarum & ſtupendarum opum contineri: omnia ſive ſuperſtitionem ſive devotionem Regum arguunt, noſtro ſæculo vix credendam, nedum imitandam. Unum addo, Abbas templi tenetur ornamenta regia, diadema, utrumque ſceptrum, & alia, Rhemos deportare ad ſolemnem Regis coronationem.

Fons in cœnobio magnæ amplitudinis, aquæ ſaluberrimæ eſt, uno è lapide exciſus: indicium ſummæ antiquitatis faciunt ſtatuæ & idola circumcirca, à plebe gentilitiâ olim adorata.

Hic viſis, mercedem ſacrifico utrique ſolve; alteri, qui quidquid reliquiarum à Divis vel reſtabat, vel reſtare credebatur; alteri, qui theſauros regios multo cum labore & veneratione oſtendebat.

Hæc ubi viſa forent, retrò ſpectavimus urbem,
Sequana quam geminâ dividit alluvie;

Lutetiam nimirum. Hinc commoditate veredariorum, mercede coronati aurei in caput conſtitutâ, Rothomagum, & inde Ambianum, Pariſios te reducam. Urbe igitur Regiâ profectus, arces *Madrid* ad ſiniſtram, & *Montmorency* ad dextram relinquis. Hæc natalitia antiquæ Gentis Montmoranciorum, qui vetuſtiſſimi Franciæ ſunt Comites. domus eſt ad collem ſita. Hinc bis Sequanam (quæ ſerpentis inſtar ſurſum & deorſum ſeſe volvit, & planities gyris ſecat) trajicimus mercede admodum exiguâ numeratâ, mox villa *Argentea*, *Argentueil*, tertio ab urbe lapide adeſt opidum:

Veſtis ubi Chriſti (ſi fas eſt credere pagi
Sacrificis) capſæ per vitrum incluſa videtur.

Eam ſumtâ mercede advenis monſtrat ſacerdos: verùm

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

verùm *Molinæus in Scuto fidei, pag.* 460, *edit. Baſil.* dicit, quòd his, cum Trevirenſibus lis magna ſit de veſte hac Chriſti; ſiquidem utrique jactant & profitentur ſe illam aſſervare. Hinc porrò ſat grandis mons ſuperandus, & quidem pedes. Pòſt occurrit IV lapide opidulum *Pontoiſe*, cui nomen à ponte, qui fluvio Oyſe ante opidum incumbit, colli adſitum. altera pars collis habebat antiquæ formæ ædificium, regiam ſedem: altera caſtellum, è quo opidum defendi poteſt. Heic prandium nobis *à l' eſcu de France*. Hoc opidum alioquin ob pratorum & vinearum, imò hortorum circumjacentium continuam ſeriem, & accinens aquarum lene murmur, præter alia loca, meos affectus poſſederat: verùm ſumto prandio cum comitibus, affectus corrigendi erant; quòd rerum, quæ fieri nequeant, optimum remedium eſt oblivio. Tranſibamus vicum *Vigny*, tribus milliar. à prandio; & cœnam in vico *Magny* ſumebamus, in hoſpitio *au bras d'Or*, 4. milliaria. paret Domino Villaregio.

Sequenti manè, uno milliari ad dextram, arx *Alincourt* in valle relinquitur; è qua ortum ſuum habent Domini d'Alincourt; nos verò via ducit pranſum ad vicum ESCOVY, VII *milliarium*; ubi trutæ lautæ, ſed lauto pretio, adponuntur in diverſorio à *l'eſpee royale*. Mox, dum prandium paratur, ad templum ibamus, quod Decanus cum XII Canonicis habet: exſtructum ab Euguerrando Marigny, comite de Longueville, qui fuit ſupremus aulæ magiſter ſub Philippo Pulchro, & ſepultus in choro armatus in tumulo marmoreo, loco elevatiori: è regione frater ejus, Archiepiſcopus Rothomagenſis, habitu Epiſcopali. Quæſivimus in hac æde epitaphium:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Cy giſt le fils & la mere,
la fille & le pere,
la ſœur & le frere,
la femme & le mary,
Et il n'y a que trois corps icy.

Canonici quærentibus nobis reſpondebant, numquam iſtius loci tale epitaphium extitiſſe; quod tamen à fide-dignis antè acceperamus ibi poſitum. fortè puduit eos rei & hiſtoriæ ſtupendæ, quam tamen cum lectore communicamus noſtris verbis. Accidit in opido quodam N, ubi mater cum filio pubere rei familiari operaretur, filius amore ancillæ maternæ inflammatus, eam ſæpiuſculè de concubitu ſollicitat. ancilla denegans, rem matri aperit; quæ ancillam, ſi filius quæſitum reiteraret, inſtruit, conſentiat, determinato certo loco & noctis in tenebris tempore; ita tamen ut conſenſu facto & circumſtantiis dictis ancilla matri rem denuntiet, quæ ſe pro ancilla ibi geſtura, filium in lecto præſtolari, vellet. Quid fit? ancilla rurſus à filio invitatur; conſentit tandem, clàm locum & tempus deſignans, matrem adit; quæ in puncto locum deſignatum occupat, filio dicto tempore venienti ſe ſubſternit, coit, concipit, & pòſt, inſcio filio, qui ſe rem cum ancilla habuiſſe exiſtimârat, puellam inde parit. Filius, matre domi relictâ, peregrè abit, & aliquot annos abeſt. interea mater puellam in villa educari curavit; quæ revertente filio adoleſcit bellâ formâ; & opidum domumque ingreſſa placet filio. hic quærit è matre, quænam iſta ſit puella? mater reſpondet, orphanam eſſe, & à ſe eductam. filius eam ſibi dari petit, poſtulat, urget, tandemque impetrat. mater, occultans omnia, permittit tandem. Sic filius eam imprægnat pro uxore, cùm eſſet filia & ſoror è matre de ſemetipſo antè nata.

Spiræ in Germania dicitur epitaph. ſimile eſſe:

Hier ligt ſohn und mutter,
dochter und vatter,
ſchweſter und bruder,
mann und weib,
die ſeynd gekommen auß eynem leib.

Prandio ſumto mox difficili greſſu ſuperandus præaltus mons; quem ima vallis ſequebatur ad pagum *Frenil*, I milliari. nihil quod in via occurrit, quàm ſegetes lætæ & uberes ariſtæ; pagi aliquot item penetrandi, ad cœnam donec VI *mill.* venerimus in urbem

ROTHOMAGUM,

Roüen Gallis, metropolin Normanniæ, ubi amplo hoſpitio *au quadrant de mer* excipiebamur. Nos poſtpoſitâ nominis fabuloſâ derivatione, quam habent Antiquit. Franc. fuſis paginis, ad luſtrandum intùs & extùs urbem properamus. Sita eſt in valle, cujus latera alti montes, qui igni fomenta ſuppeditant, circumvallant ab unâ parte, flumen Sequana lambit ab altera, ibi paſcua pinguiſſima, nec longè abeſt pagus, lacticiniorum copiâ & bonitate, cui parem Gallia non habere dicitur. Præter Sequanam ſunt amnes, *Robec*, *Aubette*, & *Renelle*, qui plateas ſecant, & molendinis induſtriam operam ferunt. Iis incumbunt pontes, quibus plateæ junguntur, *le pont de Robec, le pont d' Aubette, le pont Dame-Renaulde, & le pont de Taritaine.* hi verò nihil ad pontem Sequanæ ſuperſtructum XIII fornicum, tametſi media pars ruinâ ab altera diſcriminata jacet. Heic duo portus ſeu ſtationes: altera, quam Pariſienſem vocant, *le quay de Paris*, ſupra pontem, ubi naves Pariſienſes: altera *le quay de navires*, ubi naves in Oceanum exeuntes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſubſiſtunt; qui paucis abhinc milliaribus Sequanam excipit ad *portum havre de grace*, à Franciſco I contra incurſiones Anglorum ædificatum.

Ad fluvium Sequanam heic *Caſtellum*, XI turribus conſpicuum, apparet, in quo præſidiarii milites: naves huc adventantes ter explodere tenentur. Urbs præterea propugnaculis, foſſis & portis, quæ tamen anguſtiores, munita. Accedit è regione urbis in ſummo monte Abbatia D. Katharinæ. Ibi propè caſtellum, *le fort de S. Katharine*; quo omnis locus in urbe defendi poteſt: quemadmodum Metis in Lotharingia à ſuo caſtello: ipſa tamen munitio ab Henrico IV, pace factâ, deſtructa hodiè jacet. ita cives liberati metu oppreſſionis, & Rex Galliæ rebellionis, qui intra hanc tutò latere poterat. Ante portam S. Hilarii notes Antonii Navarræi, qui pater Henrici IV fuit, interitum; ubi, cùm contra Hugonottas militaret, reddens urinam, inſcius globo trajectus eſt, anno 1563. vide *Serrem in Carolo IX*. cùm verò Henricus filius urbem hanc obſideret, murus ſuâ ipſius ruinâ heic ſe dejecit.

Jam ad *ædificia*. Inter ſacra, *templum D. Virginis* primum eſt, tribus turribus eminens, *S. Romani, butyraceâ*, & *pyramide*. Butyracea plumbo tecta; quod tamen ſole coctum, cupri naturam & formam ſibi aſſumere videtur. ubique Cruces erectæ, cum galero cardinalitio, & literis G. A. aſcenſus graduum CCCCLXXII. Quæ à pyramide nomen habet, aſcensûs altioris eſt: principio CCCC gradus è lapide ſunt ſtructi, quos CC è ligno ſequuntur: ita ut IↃC graduum ſumma ſit, ſcanſione ſudorem provocantium. Opus, & cum campana, quam alii deſcripſerunt, eſt Georgii d'Amboyſe. cujus tumulum in hoc eodem templo, è nigro marmore, tale ornat epitaphium:

Geor-

GeorgI de Ambaſia, Cardinalis in Francia Legati, Neuſtriæ moderatoris atque Rothomagenſis archipræſulis:

Amboſius Galli laus prima Georgius orbis,
Mortuus hoc Pario marmore ſubtegitur.
Gallia eum coluit viventem, & Neuſtria functum,
Gallia & efflictim Neuſtria mœſta gemunt.
Gallia Legatum, Rectorem Neuſtria luget,
Primatemque omnes publica damna dolent.
Cardinea hoc vultu reverentia prodit amorem:
Pompa abiit, cecidit pontificalis honos.
Rothomagi ille gravis defuncto authore Senatus
Conqueritur comitem Rex Lodoice, genus.
Gallio marmoreus, campana, aurataque tecta
Expreßi quædam ſigna doloris habent.
Relligio, pietas, miſeratio, fœdera pacis,
Quæ ſitiit vivens, interiere ſimul.
Is collegit opes & amicos: liquit amicos,
Liquit opes; tumulo dat pia thura nepos.
Qui vivus patruo virtute & honore parentans
Cum patruo functus ſaxa ſub illa jacet.
Dic, hoſpes, pia verba, &, ſi tibi conſulis, amplum
Heic propriæ exemplum conditionis habe.

Ibidem

Epitaphium Caroli Rupifuoldi, Comitis Randani Equitis torquati, quinquagenariæ cataphractorum Equitum turmæ Gallicique peditatûs præfecti; qui, bellis civilibus in Gallia excitatis, in hujus urbis obſidione ignito fictili percuſſus, præclaris egregiæ virtutis ac fortitudinis facinoribus editis, extinctus eſt. cor heic poſitum eſt, anno CIƆ IƆ LXII, ætat. XXXVII.

Fulv. Con. poſuit.

Præ-

Præter hæc, ſunt heic monumenta Ducum Normandiæ & Archiepiſcoporum. Caroli V ſtatua marmorea cum corde; ſacellum item innocentium; ubi hiſtoria de Dracone & S. Romano. Unde Eccleſiæ hujus Canonici, jam inde à D. Romani tempore conceſſum obſervant, ut pridie diei, quem in hanc rem feſtum colunt, ex facinoroſis hominibus, qui tum captivi detinentur, ſceleratiſſimum ſibi dedi poſtulent: quem ut audiverunt confitentem, & ad vitam emendandam admonuerunt, publicis ceremoniis, tùm in templo, tùm in foro continuo magnificè adornato, ab omni ſupplicio immunem pronunciant. *Iean le Taylon in hiſt. Norm. Arniſ. de jure Majeſt. p.* 263. *Vexilla* item & arma in Gallia maritimi prætoris. Chorus ex orichalco. Organum ſtupendæ magnitudinis. Columnæ XIV à ſingulis partibus. Præcipuum autem quod heic notabis, ſunt veſtes ſacerdotales & ornamenta, Regis Angliæ Guiljelmi & Amboiſii Cardinalis munera: antiquitatem ducentorum annorum præ ſe ferunt, & theſaurum raro videndum: pallia ſacra, infulæ, mitræ archiepiſcopales magnâ in copiá, regioque pretio à gemmis, unionibus & auro. inter alia pallium eſt egregii operis, acu picti: in quo ſummo Chriſtus duodecennis in templo docens; in medio, quomodo baptizetur; in imo, quomodo à Diabolo in eremo tentetur: heic Diabolus habitu Capuzinorum fratrum & colore repræſentatus; cauſam tibi ſacriſtanus explicabit. Cruces inſuper, candelabra, & varia ſupellex Eccleſiaſtica ibi; verè regia dona, pio affectu heic data.

Porta ante templum cum tribus Gratiis in honorem Henrici IV erecta. arcus triumphalis eſt, oſtentans Regem, leonibus & lupis fugatis, ſe-

curè

curè oves ſuas agitantem. ab altera parte idolum Ligæ ligatæ, catenam arrodentis; ab altera, Rex Hiſpanus tympano inſidens, melancholico & triſti vultu.

Præerat tum Archiepiſcopatui Dominus *Franciſcus de Hailay, è domo Chanvallon, primas Normandiæ*; vir linguarum dives, doctrinâ & authoritate ſtupendus, quem Pariſiis publicè in æde Auguſtinianorum novo modo inter eruditiores diſputantem græcè & latinè ſæpiùs audivi: Ei ſubſunt Diaconi, Subdiaconi, Canonici L, & reliquus Clerus amplo numero.

Ex hac æde ad *Sancti Ovani* te confer. chorum calcaribus ne ingrediaris; regum manſio eſt, ubi Rothomagum veniunt: ædificium ſtructurâ mirabile. Sacellum S. Agnetis ad ſiniſtram chori, habet in terra tumulatos opificem Alexandrum de Bernefa, & diſcipulum; ille iſtum ob artem trucidavit, ſed ipſus fune etiam vitam finiit: opus utriuſque, feneſtræ oſtendent; magiſtri ad dextram, quod eſt duplicata Roſa; diſcipuli ad ſiniſtram; quod eſt Roſa cum ſtella intùs. contemplare fornices & arcus, qui civilem architecturam intelligis; ingredere periſtylia, ubi ſubſellia lapidea, diſputationibus dedicata; area taxum habet inſolitæ magnitudinis. Monachi ſunt XLV, ordinis Benedictini, quibus præerat Abbas Comes de Soiſſon. Extra ædem notabis *iconoclaſmum*;

Et veteres aras, deturbataſque videbis
Sanctorum ſtatuas, flammâque ardente crematas.
Dant ſignum obducti nigrâ fuligine poſtes,
Atraque disjecti fumo laquearia templi.

Portæ, foramina, per tormenta injecta oſtendent. In bello civili, Ligiſtis in ædem hanc ſeſe recipientibus, Henrico adventante, & clamantibus,

tibus, *Vive la Ligue*; opidanis verò, *Vive le Roy*; Rex armatâ manu templum aggreſſus, occupavit, & Ligiſtas ſedavit.

Ieſuitarum in hac urbe quoque eſt domicilium; bibliotheca in fama eſt; diſcipuli in numeroſo numero; Templum iis de novo ſtruebatur.

Cœmeterium de S. Malcou quadrilaterum eſt, muros ex oſſibus demortuorum, ut & crucem, habens. In hac parochiali æde plus quàm viginti millia communicantium in feſto paſchatos ad S. Cœnam ſe ſiſtere, dicunt *antiquit. Franc. pag.* 970.

Pergamus ad *politica ædificia.* Palatia regia ſunt duo. alterum ad Sequanam *le vieux palais*; præ quo caſtellum; è quo fiſtulis aqua educitur: impoſita ibi ſtatua lapidea Henrici IV cum clava Herculis. alterum eſt *Parlamenti curia*, *(le palais royal)* à Ludovico XII anno cIↃ cccc xcix erecta; conclave præcipuum quotidiani conventus. *La chambre d' orée*, à fornice ligneo inaurato: hanc ſi frequentare voles, calcaria ocreis deme, aut marſupio numos.

Domus Senatoria, frontiſpicio tota nova, effigiem Henrici IV portæ impoſitam habet ab uno, ab altero latere inſcriptionem:

Du regne de Henry IIII trechreſtien, Roy de France & de Navarre, 1607.

In medio inſignia urbis, *Agnus Dei*, vulgi verbo.

Burſa mercatorum, eſt ad portam *de l' eſtrade.*

Juriſdictio prætoris opidani eſt in loco *de Cohuc.*

Ad Sequanam *porta* eſt, dicta *du Bare:* cui inſcriptio:

An-

Anno 1617.

De ceſt heur ſeule je jouys,
que quand la pays priſt aſſeurance
par la juſtice de Louys,
je pris mon luſtre & ma croiſſance.

Eſt & locus quidam in urbe, ubi anno cIɔ-cccc xxxi Jeanne Pucelle d' Orleans, ab Anglis veneficiis accuſata, viva combuſta eſt. Carolus VII Rex Gall. ei ob fortitudinem inſignia dederat, bina lilia aurea in campo cœruleo, inter quæ gladius argenteus; in galea pomum & crucem auream cum corona aurea. ſed hæc omnia nihil, cùm rogo injiceretur cremanda.

Formale urbis eſt in imperio Archiepiſcopali, & parlamenti. utrumque amplæ jurisdictionis eſt. Illud xii ſub ſe decanatus: iſtud pluria, quam hîc dici poſſunt, ſub ſe comprehendit loca; nimirum tres Ducatus, & ix Comitatus, cum viſceribus & incolis. Heic cauſæ deciduntur à Præſide, Proceribus & Jurium peritis;

Quorum ubi conſueto dicta eſt ſententia ritu,
Appellare licet nulli: lis clauditur omnis.

Ita Chytræus. Unum eſt quod te latere nolo; Eſt in parlamento hoc unus ſummus Præſes, habens v collegas inferiores: ſunt inter Conſiliarios, Aſſeſſores tres reformatæ religionis, quibus curæ eſt Edictum Religionis Nanneticum, cauſæque illius præſunt, nomine Regis: Edictum illud videre potes *apud Serrem, in vita Henrici IV, anno* cIɔ Iɔ ic; & ejus confirmationem à Ludovico XIII factam anno cIɔ Iɔcx. Numerantur verò Eccleſiæ orthodoxæ in Normandia quinquaginta; in omni Francia iɔccc. Urbes quæ Edictum receperunt, forum ſuum habent in provinciæ, in qua ſitæ ſunt, parlamentis: reliquæ, ut Aquæ Sextiæ, in Provincia, Redonum in Bri-

Britannia, & aliæ, ſi quæ illis de Religione moventur lites, Pariſiis habent forum in Camera Edicti; (ubi VI regii adſeſſores ſunt.) eò migrare tenentur, quòd tunc temporis Edictum recipere noluerunt in Francia ubique publicatum; quod ægrè dolent hodiè.

Extra urbem hanc, Sequanam trajicies cymbâ, ſi ire voles in pagum *Quevilly*; ubi reformatorum Eccleſiaſticus eſt conventus. horam cum media impendes. Cœtus capita quatuor mill. numerat; cui tres miniſtri præfecti ſunt, tametſi hoc tempore bini tantùm eſſent, *Monſieur de l'Angle, & Erondelle.* Templum in horto ſitum eſt, habens XII angulos, totidemque ligneas columnas, quibus incumbit: totidemque, ſed duplicato numero, ſunt feneſtræ; quia duæ ſunt contignationes pro populo, cuilibet XII reſpondent feneſtræ, exceptâ baſi templi, quæ IX feneſtris lumen, & III portis populum admittit. Ædificium artificioſâ ſtructurâ, parvo ſpatio, aliquot chiliadas auditorum capere poteſt.

Hinc à concione, pedeſtri itinere, Sequanâ rurſus trajectâ, me Rothomagum recepi; ubi comitibus aliquot noſtris Diepam, X leucis abjunctam, equis conductitiis pro XL ſolidis, abeuntibus, ego cum meis Ambianum cogitare. Sequenti igitur die prandio ſumto, cum tabellario Antverpienſi nos in viam dedimus, ſolventes pro alimentis & equo ſinguli XII florenos Ambianum uſque; verùm in via malè paſti & excepti ſumus; ita ut nulli ſim auctor, cum tabellario in hoc itinere talem contractum ineat; argentum ſiquidem vacuis culinis importatur, & jejuno ſtomacho receditur.

Rhotomago diſcedentes tribus milliar. diver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

vertimus ad hoſpitium MALMAISON, *à trois marchants*; (rectiùs *à trois meſchants.*) verè mala domus. unica domuncula eſt, ſine omni apparatu & cuſtodiâ. Ubi noctu dormitum, cùm eſſet eundum, ſicarius quidam catenis vinctus à VI cuſtodibus inducebatur, deducendus Rothomagum, ſupplicio conſecrandus: perditæ vitæ homo, cui vita in novacula jam jam futura, nihil tale cogitans, cantabat faciebatque ludicra. Ita heic habes peregrine, cur circumſpectus ſis.

Lux ſequens nos ducebat ad pagum FORCY. Ibi in valle fons ſaluberrimæ aquæ. *Aquæ Forcenſes* potantur; deambulationibus inter arbuſcula ad ſudorem uſque, ſanæ eſſe ducuntur ægrotis; colorem aqueum, ſaporem verò nitroſum oſtendunt.

Inde VI *jam* confectis milliaribus *adhuc* II reſtant ad pagum *Pierement*; ubi tenuiſſimum prandium, laborioſis conatibus, vix ova bina, vix gutta vini acerbi pro latrante ſtomacho.

Feſtinabamus I *mill.* per pagum *Guerguis* & *Lewatte*. ubi Normandiæ terminus in rivulo ſubtus montem labente: mons candidæ terræ, Picardiæ principium, ſuperandus.

Inde per viliſſimæ ſtructuræ pagos ad vicum *Bois*, V *mill.* pergendum; in quo *au Dauphin* cœna paucula. vicus cum veteri arce paret Domino de Crequy. rudera mera ſunt, à bello civili reliquiæ.

Subſequente die arx *Mojencourt* ejuſdem Domini ad ſiniſtr. relinquebatur.

AMBIANVM

DUabus leucis aberat:

—— *Somiæ quod flumina findunt:*

verè findunt ſeptem diverſis rivulis; aliàs fœtor intolerabilis ab urina, ædibus affuſa. Divertebamus pranſuri *au Cardinal.* Hoſpes præter mappam, panem, vinum, nihil apponit; quicquid obſonii velis, à coquo emere & inferre opus eſt. Lucri ſiquid eſt, à pecunia eſt, quæ in Picardia & Normandia potioris valoris eſt quàm in reliqua Francia. Menſura vini 10 ſolidis venditur, caro ſatis pretio. Vaſa menſaria, lychnus, ligna, lintea, lectus, certo contractu locationis apud hoſpitem proſtant; quæ omnia cum vino, pane, & ſale manè, cum jentaculo ſumto, ſolvenda. Cubilia ubique aperta; feneſtræ, valvæ & januæ, remotâ ſerâ patent, nec adduci poſſunt; non vectis, non obex, non repagulum eſt: ergo alio pacto fores obfirmandæ & feneſtræ, ubi cubitum is; aut vigilanti oculo reculæ cuſtodiendæ.

Sed ad urbem; quæ Picardiæ metropolis eſt. Nomen ipſi ab ambitu aquarum; quæ tamen magis ineunt, quàm pereunt. Frugum ferax eſt; non vini. Cœli clementia & aëris ſalubritas eſſet, niſi ſordidis ædium alluvionibus ea inficeretur; vix enim datur reperire ædes privatas, quarum parietes urina non alluat. *Foſſæ* partim ſiccæ, ſed profundæ; partim aquis ſunt ſtagnantes. Per portam *Montreſcu* anno cIↄIↄxcvII. II. Mart. Hiſpanus ſtratagemate (carro nucum) urbem occupavit. verùm anno eodem 25. Sept. ab Henrico IV inde ejectus, titulum urbi fecit: *Amiens fut prinſe en renard, reprinſe en lyon. Meter. lib.* 18. *Serr. in vita Henr. IV.* Cives, ſi Hiſpano reſiſtere voluiſſent, nullo negotio urbem ſervaſſent. verùm nec Helvetios pro præſidio admittere voluerunt ſub prætextu neſcio cujus privilegii. ita, Comite S. Pauli urbe profugo, ſine ulla civium reſiſtentia capta eſt. Henricus IV verò, recupe-

ratâ

ratâ urbe, omnia tormenta & ex armamentario, quòd cives ſe non defenderunt, caſtello noviter inſtructo, è quo Rex & urbem defendere, &, ut imperata faciat, cogere poteſt, impoſuit, cum præſidio IↃc militum; inter quos Helvetiis 2 floreni præter ordinem ſolvuntur menſtrui. Peregrinus heic omnis excluſus. unde rectè dixeris:

Porta, patens eſto nulli; claudaris honeſto.

Portæ novæ ad caſtellum inſcriptio eſt; cum ſtatua Henrici IV:

Ut beneficum ſidus, Henrici IV vultum poſteri norint; quem urbs & orbis Gallicus Regem ac liberatorem habet.

Ædificia ſacra heic duo vidimus; nimirum, templum cathedrale, & Jeſuitarum. In illo, portas, columnas, chorum, epitaphia, feneſtras, altaria cum reliquiis, videas, mireris. Sed nec heic ſacellum, in quo caput Iohannis Baptiſtæ, cryſtallo incluſum, neglegas. ſummâ devotione monſtratur; ſed fortè ſuppoſititio cranio: quippe *Molinæi in Scuto fidei pag.* 459. *edit. Baſil.* verba adponam: *Concilium Conſtantienſe, edit. Colon. pag.* 813, *dicit* x *Seßione; D. Iohannis caput aſſervatur Romæ in cœnobio Veſtalium ad D. Sylveſtrum: Ambianum verò & Atrebatum gloriantur de ejuſdem poſſeßione: nec minùs S. Iean d'Angeli ob has reliquias diu in fama fuit celebri.* Concordent inter ſeſe capita de hoc capite.

Ad *Ieſuitas* hinc ibamus, (familiares ad omnia,) luſtratum bibliothecam & hortum. Diſcipuli cIↃ IↃerant numero. Pater Rector Conſtantinopoli huc vocatus docebat; ibi Græcas litteras ſub patrocinio Legati Chriſtianiſſimi antè docuerat.

Ambiano uno lapide abeſt *Guingcourt*; ubi re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

formatorum exercitium religionis eſt; quod per otium accedere potes.

Ædificia politica ſunt: *Curia*; bella, in honorem Henrici IV ſtructa. *Armamentarium*; in quo XIV naves, pontis uſui olim ab Alberto deſtinatæ, à civibus verò interceptæ improvisò, & in urbem abductæ. *Carceres publici*, formâ pyramidali in mediâ urbe ſiti.

Formale reſpicit Magiſtratum. à quo datur appellatio ad Parlamentum Pariſienſe; ſiquidem deſiit id quod Iſabella Caroli VI uxor regina heic fundaverat. *Antiquit. Fr. p.* 419.

Ambiani relicto tabellario, veredo Pariſios remeavimus, ſoluto pro ſingulis aureo ſolari. Euntium numerus, non nomina, in librum conſignantur, locuſque in delectu quandoque eſt. Sub veſperam in opidum BRETTOEUL, VII *milliarib.* confectis, divertimus *au Lyon d'or.* paret Condéo; ab ultimis inteſtinis bellis omnis penè deſtructa, templis combuſtis. Ad dextram, priuſquàm huc venis, arx magnifica *Bonœul*, ejuſdem Principis, ſita eſt. Ad ſiniſtram, *abbatia S. Iuſti* in colle eſt. Luce ſequenti à VII *milliarib.* habuimus opidum cum arce monticulo impoſitâ *Clairmont*, olim Condéo, modò viduæ de Soiſſon ſubjectum per contractum venditionis. Heic hoſpitium moleſtum, crudum & inhumanum nobis contigit *au Cygne blanc*; ubi nihil pro oculis, nedum pro ſtomacho; In tabernam vinariam ad cauponem eundum erat pro ſtomachi cura, dum hoſpes medicinam omnem detrectabat. A prandio tornatorem inviſimus, artificiosâ, manu varia opera minutiſſimâ formâ facientem; emimus glandem ex ebore, in ſe habentem globum cum IX latrunculis; nec pondere nec magnitudine granum tritici æquabat, idque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

idq́ue mediocri pretio. Veredum poſtea repetitum, ſed madidum cœlum nobis pro comite erat ferè ad veſperam. Circumjacentes montes vini fertiles, valles fructibus & ſegete virentes, ſicut & paſcua graminibus, amœniſſimum aperiebant circumſpectum. Cum Sole cadente devenimus in opidum GRE, IV *milliaribus*, pernoctaturi *à l'eſpee royale.* Situm eſt ad fluvium *Oyſe*, arcem regiam circumfluentem. Tribus pontibus firmatur opidum & arx. In illo nihil quod notes; in hac ſtructuram & conclavia. E quadrato lapide decorâ formâ ædificata eſt; capella ſive ſacellum abſque omni ornatu eſt, quòd arx non inhabitatur à vidua Principe de Soiſſon. In ſiniſtra ejus parte, Petrus Borbonius & Anna uxor congenulantes in feneſtra conſpiciuntur, majores qui ſunt Regis Ludovici XIII. E regione, in feneſtella, cervus volans & corona liliis cincta, picta videntur; quinque ſæculorum ſenium habet opus, hinc inde adſcripta voce, ESPERANCE; quam etiam videre habes Pariſiis palatio Borboniano, à Ludovico III fundato, præſcriptam; inſtar præſagii, aliquando è gente Borbonia futuros Reges re, qui tunc erant in ſpe. Inter reliqua, conclave nota quod Carolo VI pro domicilio fuit, phreneſi laboranti. Duabus feneſtris lumen intrat. altera à terra ſurgit, alta tres & plus ulnas, pergulæ inſtar exiguæ, extra parietem producta in proſpectus uſum, ſed clathris ferreis valdè munita. altera ligneis munimentis clauſa fuit, modò aperta; ita ut nuſquam exitus ei patuerit. Hic Carolus VI à Carolo V, primo Franciæ Delphino, progenitus fuit, filio Carolo hereditate excluſo, Henricum VI Angliæ Regem ſucceſſorem inſtituit, anno cIↃ cccc xx Pariſiis coronatum. mortuo verò patre Carolo VI,

filius Anglum ſede deturbavit, regnoque ejecit, ita ut præter Caletum nihil ei remanſerit. Præter conclavia, omnia reliqua è lapide mero durant. Ipſa arcis area quadrilatera, culina, portæ, foſſæ, omnia è lapide; pontes penſiles pro munimento, aqua pro piſcibus ibi ſunt; dignum quod in tranſitu otioſus videas.

Poſtridie duabus leucis, ad pagum *Gouvieux*, pons ſuperandus lapideus; ubi ad ſiniſtram ingens lacus, qui Picardiam ab inſula Franciæ diſcriminat; ſub juriſdictione Ducis Montmorencii. piſcium copiâ & magnitudine celebris eſt, tendens alluvie ſuâ ad opidum Senlis, quod ſiniſtrorſum hinc conſpici poteſt.

Inde duabus leucis *Luſarche* ad opidulum, pranſuri *au livre*, tendebamus.

Inde *Equan* vicus dextrorſum cum conſpicua arce in ſummitate montis, Ducis Montmorencii, relictus: porrò penetrandum fanum *Sancti Dionyſii* duabus leucis, de quo antea; & tandem Pariſii ineundi; ubi veredarius honorario aliquo, ſi benè rem geſſit, mactandus.

Ita te ſiſto & in urbem induco; quam luſtrare mecum hac viâ & vice non poteris. Mundus eſt, Caroli V Imperatoris verbo; cujus capacitatem exiguus hic libellus peregrinatorius non capit. Regum domicilium, totius Galliæ ſupremum Parlamentum, primam Academiam, Mercurialium ingeniorum officinam, tribus, quod dicitur, verbis oſtentare abſit. dabimus tibi deformatam politâ methodo peculiarem fuſoque calamo ſcriptam. interea moram patienter fer; parabimus enim, quæ per exiguitatem libelli heic præterire jubemur. Interea quæ alii compilarunt, utere: ſcripſerunt *Franciſcus Belleforeſtius*, *Ægidius Corrozetus*, *Iacobus Capellus*; *metro item Euſtathius à*

Kno-

Knobelsdorff Boruſſus: *his accedant les antiquitez de Paris*;(magnum volumen eſt:)ut novos omittam,quos videre habes. Oculis noſtris quæ vidimus, manuque exſignavimus, digeſta concinnataq; dabimus; ut horas ſubſecivas totos xv menſes Pariſiis induſtriè nos locaſſe non negaturus ſis. ſicut auro eboríve facile eſt decus addere, cum materies per ſe niteat: ita Mundo Lutetiæ formam,per ſe non deformi. Eapropter hinc pergo, veniam apud æquos exſpectans, calumniatoribus ad parentem ſuum relegatis.

Kalendis Decembris Aurelias verſus itum eſt. Via maximam partem ſilicibus ſtrata eſt Aurelias uſque, amœna tamen, quia non opus eſt ſilicibus inequitare, ſed deviis ſemitis, gramine tectis. Campi frumento, colliculi vitibus ſunt cooperti; quod prætereuntem mirè afficit. Ante prandium occurrunt *le bourg la Royne, le pont Anthon I*, pagi inde *Longiumeau*, opidum 5 *milliarium*, in valle ſitum: in cujus ſuburbio monaſterium, cui Theodorus Beza Theologus olim Prior, adhuc pontificius, extitit; is autem natus erat in opido Vezelay in Auxerrois. *Antiquit. Franc. p.* 333. *Inde Linas opid.* monticulo adſitum. Nec procul inde in acuminoſo colle arx *Montlehery*; antiqua, ſed ob ſitum expugnatu difficilis; rebellium Franciæ olim refugium & aſylum; habens turrim, è qua proſpectus Pariſios uſque ſeſe extendit. locus celebris à prœlio ſub Ludovico XI, ibi anno cIↃ cccc LXIV commiſſo, in planitie non longè iſthinc diſtante. *Chaſtres* 8 *mill.* Pariſiis abſitum nos in prandium vocabat, *au Dauphin*. Opidum in amœnâ valle vitibus abundante. Palatium cum viridario Domini de Chanteloup, (cujus *Hentzner. Sincer. Antiquit. Franc. p.* 229, amplam faciunt deſcri-

ptionem,) hodiè ita ruinam patitur, ut non dignum quod adeatur, tempúſve fruſtrà inſumatur. Poſteà tranſivimus *Tourfour*; ubi fagetum, prædonum ſpecula quondam. & ſub imam veſperam opidum *Eſtampes*, 5 *milliar.* intravimus, cœnatum *aut Dauphin*. Situm opidum in valle ad fluv. Eſtampe, qui cancros, delicias Pariſios copiosè mittit. Templo D. Mariæ conſecrato adjicitur hiſtoria, quod aleator quidam, cùm maledicta ad D. Virginem jeciſſet, miraculosè in eo loco, ſtatim punitus ſit. Arena ejus loci, cretæ albedinem oſtendit; inde incolæ dicuntur *les ſabloniers d'Eſtampe*. Illinc ſummâ luce, imò meris tenebris abeuntes, per vicos *Monerville* & *Angerville*, properavimus ad opidulum *Thoury*, 11 *præterpropter milliaria*. ubi prandium & cœnam *à l'Eſcu de France* ſumpſimus: alaudæ invitabant delicatiores. Inde *Artenay*, vicus 4 milliarium, cujus incolæ ſcabioſi (*galleux d'Artenay*) dicuntur, occurrit; à quo *mill.* VI ad urbem *Aureliam* ſub prandium delati ſumus, divertentes in ſuburbium, *à la charrue de la porte bannie.*

AURELIA.

DIctam hanc urbem dixerim non ab Aurelia Cæſaris matre, ſed ab Aurelio Imperatore, qui eam ampliatam, deleto priori nomine, de ſe ſic vocari voluit, quidquid alii adſerant, incertis omnes autoribus aſſerunt. Situs agri occupat latiſſimam planitiem, quæ omnis generis lauta & neceſſaria edulia incolis ſuppeditat. Generoſi inprimis vini & vinoſi fertilis, verùm calcis quid calcariíve excrementi in ſe habentis. Inde juramento obſtrictus regius pocillator, omne Aurelianum vinum à regia tabula arcet. Quandoque & Pariſiis promulgatum, ne quis caupona ſub publi-

publicâ hederâ vinum Aurelianum venum haberet. Urbs quâ Pariſios imus, elevatiori paululum ſurgit humo: formâ quadrilaterâ, ſed oblongiori. circumferentiâ dicitur habere duo milliaria: vallo, muris & foſſis ſatis profundis ſtat munita. Suburbia latitudine anguſta, ſed longitudine prorepentia habet, è quibus viæ publicæ IV & V milliaribus exeunt ſuperbè & ſumtuosè lapidibus ſtratæ. Inter deambulandum obſervabis interiorem urbis ſtructuram, commendabilem propter ordinem vicorum, platearum munditiem, domorumque elegantem fabricam; nil dixerim de formarum honeſtarum abundantiâ, quo nomine pluſquàm ulla Galliæ civitas commendatur.

Inter ædificia publica, eminet magnificentiſſimum *templum S. Crucis*, cui ſimile vix habet Gallia. deſtructum anno 1567 fuit bellis civilibus, ſed regis liberalitate, decies M. libras in annuam ſtructuram donantis, reædificatum. Quotannis 3 die Maji ibi ſolemnitas mira videtur. Quatuor Barones procesſione ſolemni funem brachio, olim collo, appenſum ſinguli habent; procedunt manibus candelam ceream per templum portantes, quam ad altare poſtea ſiſtunt. His feretrum præfertur, ac ſi cadaver demortui intus, quod ſepulturæ tradendum. Pontificii aſſerunt originem hanc. Accidit, quòd Barones quatuor, (quorum gentilia nomina mihi exciderunt,) in Turcia cum eſſent capti & capite damnati, Virginem Mariam, in hoc templo cultam, ita devotè invocarint, ut exauditi omnes quatuor, è Turcia abducti, & ſimul & ſemel, non cogitantes, modique inſcii, in templo hoc, uni & eidem ciſtæ impoſiti, nocte hac 3 Maji fuerint inventi. Hinc, in memoriam rei, ritus hic ab

omni poſteritate religioſè ſervatur. Sunt alii, qui dicunt, his IV Baronibus cum Epiſcopo Aurelianenſi litem fuiſſe de aliqua jurisdictione. quibus cùm Epiſcopus inſolentius quàm ferre potuerunt reſpondiſſet, jurgia & verba invicem mixta; quibus acceſſerunt verbera, & plagæ, quas Epiſcopus devoravit benè multas. hæc cauſa eſt perpetuæ hujus proceſſionis, in memoriam, ut barones & eorum pôſteri ſingulis annis nefas hoc teſtentur, conditione adjectâ, ut, ſi gens illa emoriatur, ſuccedant illi in præſtanda hac ceremonia, qui baronum in bona ſucceſſerunt; quod & hactenus eſt obſervatum.

Ibi ad extremam templi portam termini manumiſſionis Romanæ antiquis litteris. *vide Sincerum.*

Illic in cœmeterio ad vaſa aquæ luſtralis plena, magnus concurſus hominum eſt; videas illic tacito cum murmure diſcurrere aquâ ſacrâ tumulos ſuorum irrorantes. Credas, *inquit Iohan. Secundus in ſuo itinerario*, umbras ſepulchris evocari. infelices verò defunctorum cineres, quibus terra oneroſa ſatis non eſt, niſi de tanta hominum multitudine novum ſubinde pondus accedat.

In cœmeterio S. Stephani, ubi xyſtus egregiæ formæ, ibi tabula cum inſcriptione: *Germanus Auderbertus Aurelianus ab Henrico III nobilitatus, à Republ. Veneta factus eques ſancti Marci, princeps poëtarum ſui ſæculi, ſcripſit tres libros de Venetiis, unum de Roma, unum de Neapoli, &c. obiit anno* 1598, *die* 24 *Decemb. ætat.* 80.

Sub eodem marmore jacet Nicolaus Auderbertus, filius Germani, patriæ virtutis imitator, conſiliarius Regius in Parlamento Britanniæ; 5 die poſt obitum patris, anno ætat. 42.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Auderbertorum, Germani patris, & Nicolai filii, tumulus:

Auderbertorum ſi quis depingere laudes
Cogitet, ille ſibi nihilo plus explicet, ac ſi
Inſanè ſapiens ſolem illuſtrare laboret.
Parcendum verbis igitur, vanoque labori,
Sit dixiſſe ſatis: Situs hic jacet Auder-
bertus,
Et Pater, & natus, patris citò fata ſe-
cutus.
Nominat hæc quiſquis ſincerâ nomina linguâ,
Virtutum & laudum gazas ſimul eruit omnes;
Quàs qui neſcierit communis luminis expers,
Credatur furvis ſemper vixiſſe ſub antris.

Videamus *academiam*. Hanc Philippus Pulcher anno cIↃ CCC XII fundavit, & Clemente V, natione Burdigalenſi, bullâ confirmatam anno cIↃ CCC LXVII, cùm antè in eadem academia Muſis operatus eſſet. Docent in ea IV Profeſſores Juriſprudentiam, nulli Medicinam. Confluxus ibi eſt Germanorum, qui non modò ob loci ſalubritatem & amœnitatem attracti heîc vivunt, ſed potiſſimùm ob privilegia nationi Germanicæ, in hac ſolâ, non aliis Galliæ ſcholis, à Regibus conceſſa & adprobata. quæ infrà videbis. In honorem Aquilæ Romanæ, quæ pro inſigni Germanis eſt in camera Conſilii, in bibliotheca, in vexillo, & paſſim alibi, volui *nationis Germanicæ privilegia*, *officia*, & *juramenta* huc adjicere; Germani pro virtutis ſuæ ſpeculo, & meâ induſtriâ, calumniam non reponent.

NATIO GERMANICA.

ANte trecentos annos *Aureliis* Natio Germanica fundata, multis privilegiis donata à Chriſtianiſſimis Regibus Galliæ. inprimis ab

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Henrico IV; qui non ſolum omnia de novo privilegia confirmavit, ſed etiam Religionis libertatem in tota Gallia Nationi conceſſit; quæ etiamnum non tantum Aureliæ, ſed omnibus in locis Galliæ religioſè ſatis obſervantur.

Privilegia hoc continentur compendio, ex ſtatutis Academiæ Aurelianenſis. Univerſitas Aurelianenſis vetuſtiſſima, à tempore Aurelii Imperatoris plantata, & à Vigilio inchoata, (*memoratur ab Hugone Epiſcopo Aurelianenſ. in litteris Univerſitatis*, 1367, *fol.* 59,) ad formam & modum Tholoſanæ academiæ (*ejus privilegia habentur fol. ſtat.* 22. *& ſeqq.*) inſtituta à Clemente V Pontifice, anno 1367, iiſdem utitur Privilegiis, quibus Univerſitas Parienſis. (*quæ privil. exſtant fol.* 24.) Rector & Doctor Univerſitatis, nullas litteras petere poteſt de immutando Univerſitatis ſtatu; quin privilegia & jura tueri, imò ſe tuituros jurare legitimè & ritè, ante lecturam tenentur. (*ex reſcripto Ioh. Papæ*, 1320, *fol.* 22.) Rector requiſitus à tribus Procuratoribus Nationum & duobus Dd. legentibus, collegium Univerſitatis convocare tenetur. (*ex reſcripto Caroli VII, anno* 1447.) Ballivus & Præpoſitus urbis ritè jurare debent, ſe conſervaturos ſingula privilegia & jura Univerſitatis. (*ex reſcripto Philippi V Regis*, 1312, *&* 1320; *& Caroli IV*, 1327; *ſtat. fol.* 43, *& ſeqq.*) Procurator Univerſitatis eligendus eſt ex natione Germanica poſt Francicam. (*ex privileg. Regis Franciſci in dulto* 1545.) Procurator Germanicæ nationis eſt membrum Univerſitatis, ita ut unà ad conventum publicum Univerſitatis in negotiis publicis aocandus ſit. (*ex conſtit. Carol. VII*, 1461. *Arreſt. Pariſ. & Refor. Univerſ.* 1558. *Franciſ. I. ſtat. fol.* 108.) A Nationis Procuratore, à Natione,

Do-

Doctore, & Rectore appellanti Scholari ad Collegium publicum, & ab eo ad Univerſitatem, & ab hac ad Curiam Parlamenti provocandi jus conceditur. *(ex reſcripto Caroli VII, fol. 324.)* Miſſæ & Veſperæ intermitti poſſunt, ſi Nationis ſuppoſitis placuerit. *(ex conſtit. Rectoris Collegiique Vniverſitatis, facta 1365.)* Ad Sacra celebranda ſumtus à Collegio Dd. exiguntur. *(ex Mandato Regis Franciſ. I, ſtat. fol. 107.)* Hodiè Miſſa celebratur quotannis in feſto Epiphanias, ex more nationis noſtræ, requirentibus id Catholicis; aut uni eorum illis indicanda per Procuratoris ſchedulam Pedello tradendam, cujuſcunque religionis Procurator fuerit; ita tamen, ut cuivis liberum ſit intereſſe, vel non *(ex ſententia Aurelian. Præſid. 1603, 23 Decemb.)* Sed appellatum ab hac ſententia à Procuratore; & anno ſequenti ab Anteceſſore & Quæſtore appellatio repetita fuit tam ſuo quàm nomine omnium ſuppoſitorum inclytæ nationis Germanicæ, qui profitentur religionem, quæ reformata prætenditur. Eâdem ſententiâ nominatim ſtatutum eſt, ut celebratio fiat ſumtibus ærarii nationis noſtræ, ſalvis juribus noſtris, contra Dd. Univerſitatis; à qua ſententia appellatum, ut ſuprà.

Studioſorum ordo olim fuit diſtinctus in Nationes x: *Francicam, Lotharingicam, Alemanicam, Burgundicam, Campanicam, Normandicam, Picardicam, Turonicam, Aquitanicam, Scoticam.* Quæ arreſto Pariſienſi, anno 1538, ſub Rege Franciſco I, ad quatuor ſunt redactæ. 1. eſt *Francica*; quæ ſub ſe Burgundicam, Aquitanicam, & Turonicam continet. 2. eſt *Germanica*, quæ ſub ſe Lotharingicam continet. 3. eſt *Picardica*, quæ conjuncta eſt cum Campanica. 4. eſt *Normandica*; quæ conflata eſt cum Scotica.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Sola Germanica natio jus habet eligendi ſibi propriâ autoritate Procuratorem, confirmandum à Rectore. *ex privileg. Rectoris Collegiique Dd.* 1567.) Solius nationis Germanicæ Procurator ritè electus nullâ vel Doctoratus vel Licentiæ dignitate inſignitus admittitur, etiam ſine juramento Univerſitati præſtando. Imò ſola natio Germanica etiam jus habet ſibi eligendi propriâ autoritate non ſolum *Procuratorem*, ſed etiam reliquos Officiarios, *Quæſtorem*, *Aſſeſſorem*, *Conſiliarium*, *duos Bibliothecarios*, (qui etiam coram Rectore ſunt ſiſtendi, ut confirmentur.) quibus *aſſident* XII *Seniores*; *ſex Germani*, & *ſex Belgæ. Hic ordo regiminis ſtabilitur ex privilegio, confirmato ab Henrico IV. anno* 1600. Habet jus eligendi *Pedellum*, confirmandum à Rectore; Item Tabellionem ſive nuncium publicum. *ex privileg. Henrici IV, anno* 1600, & *Ludov. XIII, anno* 1616. Habet jus *Matriculæ*, ſive Albi; ita ut nemo nationis Germanicæ ſtudioſorum ad gradum promotionis admitti debeat, niſi priùs liquidò conſtet, eum in Matriculæ albo eſſe inſcriptum. Habet jus ærarii liberum. Habet jus ſceptri. Habet jus binorum ſigillorum, majoris & minoris. Habet jus bibliothecæ. Gaudet privilegiis Nobilium Galliæ, quoad arma ferenda, & ſpeciali indulto Henrici III, anno 1553. Habet jus innovandi, ſtatuendi, vel emendandi, & quoad ſe & ſua, ſine præjudicio tertii, *ex conſuetudine confirmatâ ab Henrico IV.*

De Quæſtore.

Quæſtor ſive Receptor ritè electus Exquæſtori jusjurandum præſtat ex uſu confirmato ab Henrico IV, anno 1600. In ferendis ſuffragiis & dicendis ſententiis primum locum obtinet

net Procurator. *lib.2.fol.18. Adſeſſ.lib.3.fol.578.* Solus pecuniam inclytæ nationis omnem recipit, & inde tertiam partem bibliothecæ perſolvit. *Procur.fol.* 578, *lib.* 4. Ex ea nihil niſi decreto Nationis ac Procuratoris impendere debet. *Procur. lib.* 2, *fol.*18. Pecunia ærarii publica in tuendis privilegiis in convivium noſtrum, innocentiâ defendendâ, in redimendis captivis, in ſublevandis ægrotis, pauperibus & miſerabilibus perſonis, erogari debet. *fol.*78,79,112, *& ſeqq.* In eleemoſynas ultra 15 aſſes, niſi meritum perſonæ pluris ſingulariter judicatum fuerit, ſolvi non debet. *Adſeſſ.lib.*3, *fol.*300. Ærarii ſcrinium tribus clavibus occluditur. *ſtat. fol.* 103. Vna Quæſtori, altera Procuratori, tertia Aſſeſſori committitur. *lib.*4. Quod ex liberalitate adventantium aut quocunque alio jure inclyta natio recipit, ſingulis menſibus bis, præſentibus Procuratore & Adſeſſore, imponi debet. *ſtat.* 116. Si ante diem eum evocari contingat, ritè alius in Seniorum collegio ſubrogari poteſt. *Procur. l.*4, *fol.*577. Officio legitimè abiens rationes coram Natione vel Procuratore & Adſeſſore reddere, & acta ſua ſeu tabulas accepti & expenſi in librum Nationis Quæſtorum ſcribere tenetur. *Procur. fol.*18, *lib.*2. *Adſeſſ. lib.*3. *fol.*442.

De Adſeſſore.

ADſeſſor ritè electus Exadſeſſori jusjurandum præſtat ex uſu confirmato ab Henrico IV, *anno* 1603. Secundum in ſuffragiis ferendis & ſententiis dicendis locum obtinet. *lib.*3. *fol.*18. *Adſeſſ. lib.*4. Procuratori in rebus quibuſcunque conſtituendis operâ & omni induſtriâ præſto eſſe debet in conſiliis publicis, in adeundis Magiſtratibus, in Principibus ſalutandis, eorumque Legatis,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tis, perſcribendis epiſtolis, teſtimoniis, cautionibus. *lib.4, fol.* 310. *Adſeſſor. lib.4, fol.*445. In electione officiariorum, ne cui ab officiariis ſuggeratur nomen alicujus deligendi, cavere debet. *Adſeſſ. lib.* 3, *fol.*360. quin id alium ex civibus quærere potiùs jubere debet. Si ante diem diſcedendum fuerit, in Seniorum conſilio officium reſignare debet, *lib.4, fol.* 577. Acta ſua, literas, & quicquid ad Nationem pertinet, in librum Nationis Adſeſſor legitimè conſcribere debet. *Adſeſſ. lib.* 3. *fol.* 314. Originalia & authentica exemplaria qualiacunque ad Nationem pertinentia in archivo ſeu chartophylacio bonâ fide ab ipſo recondi debent. *Adſeſſ. lib.* 3, *fol.* 445.

De Bibliothecæ Præfecto.

Bibliothecæ Præfectus Exbibliothecario juſjurandum præſtare debet, ex uſu confirmato ab Henrico IV, *anno* 1603. Solus copiam introeundi in bibliothecam largiri poteſt; cæteri officiarii minimè, ſub pœna x aſſium. *Procur. lib.* 3. *fol.* 108. Non niſi à pomeridianâ horâ primâ uſque ad tertiam interpellari poteſt. *Proc. l.* 4, *f.* 150. Extra urbem hanc euntibus vel degentibus nullum librum uſui dare poteſt. *ſtat. fol.* 119. *Procur. lib.* 4. *fol.* 150. A Dd. novis & Licentiatis honorarium in augmentum & ornamentum bibliothecæ exigere poteſt. *Procur. lib.* 4, *fol.*151. Pecunia bibliothecæ in ſcrinio Nationis recondi debet. *Procur. lib.* 1. *fol.* 198. In alios uſus quàm in augmentum bibliothecæ eam inſumere non poteſt. *ibid.* Pluribus eundem librum volentibus, per alternas hebdomadas, ſingulis ejus uſum addicere poteſt. *ibid.* Qui in libris quid ruperit, arbitrariâ pœnâ plectitur. Qui clàm librum aſportaverit, eo libro & x aſſibus multetur. *Procur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

*lib.*3, *fol.*198. Qui ſurripuerit libros, vel vendiderit, vel plane reſtituere non vult, ſacrilegi inſtar habetor. Si Præfecto bibliothecæ ante diem ſolemnem abeundum ſit, in Seniorum conventu alius ſubrogator. *lib.*2, *fol.*13. Succeſſori, librorum ſuis numeris & circumſtantiis notatorum catalogum noviſſimum, item & alterum, tradere, & præſentibus reliquis Officiariis pecuniariam rationem dicere debet. *fol.* 95.

De Pedello, ſeu *Tabellario.*

VTerque jurat Procuratori & Nationi, ut ex cauſa ab officio deponi poſſit. *ſtat.fol.*26, *&* 276. *Proc. lib.* 2, *fol.* 24. Vterque immunitate ſtudioſorum fruitur. *ſtat. fol.* 24. *lib.* 1. Pedello nullum certum ſalarium datur; ſed ipſi quotannis, repetitis precibus Nationi, de competenti fructu laborum providetur. *Proc.lib.* 3. *ſtat. fol.* 24. Itaque v aſſes ab unoquoque immatriculando petere poteſt. *Procur.fol.*484, *l.*4. item; ex quoquo conventu privato IV. aſſes; & publico conventu octo. qui ipſi à Quæſtore numerabuntur. *Procur. lib.*5, *fol.*9. In Comitiis ſceptrum integrum inviolatumque præſtare & monſtrare debet. *ſtat. fol.*49. *Proc.lib.* 3, *fol.*100.

De conſcribendis in Album Matriculæ Germanicæ nationis, & commodis conſequentibus eam inſcriptionem.

QVi ad Germanicam nationem eſt referendus, intra tres ſeptimanas à die adventus, numerandas nomen ſuum in ejus Album ritè conſignare debet. *Ex reſcripto Aureliani Magiſtratus, anno* 1596. *Ex ſent. Ball. latâ* 1618; *& alia* 1621; *in pleno Præſidiali Senatu contra duos Baron. Fland.*

Si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Si obſtinatè nomen dare recuſat, I. à Balivo urbis coërceri debet, citato privilegio. II. Balivus illi indicare debet, quod ampliùs Germanus haberi non debeat, nec illorum immunitate frui; nec foro, quod peculiare ibi habent. Deinde ad cæritas tabulas, notæ causâ, ob contemptum honoris & privilegiorum nationis ſuæ, referri ſolet. III. Tum ſi operam & auxilium Nationis eum implorare contingat, poſtea non auditur. *ſtat fol.* 114. *Procur. lib.* 2, *fol.* 439. *Proc.* 3, *fol.* 184.

Inſcriptus ad conſervanda jura & ſuſtinenda onera Nationi aureum de corona ſolvere ſolet, aut ultrà, quod ipſius liberalitati viſum fuerit. *ſtat. fol.* 78. Inſcriptus itaque tanquam inveſtitura quadam inveſtitus in corpus Nationis mittitur, vel recipitur in poſſeſſionem utendi, fruendi privilegiis ſtatuti, aliiſque commodis eidem corpori jure competentibus, ut ex ſeqq patet. Inſcriptus membrum & conſcius Nationis fit, & ad officia ejuſdem eligi poteſt, *ex uſu, confirmato ab Henr. IV,* 1600. Inſcriptus eſt ſub ſpeciali Regis Gallorum protectione ſeu huc ſe conferat, ſeu commoretur, ſeu regrediatur, tam tempore belli quàm pacis; ex privilegio *Philippi Pulchri*, 1352; (*ſtat. fol.* 24;) & ſpeciali Henrici IV confirmatione & indulto; ſine *omni cujuſdam religionis inquiſitione*, 1600. Inſcriptus admitti & promoveri ad gradus honorum poteſt, *ex privilegio Rectoris Collegiique, anno* 1557. Tempore belli, nec jure belli capi detineriqúe poteſt, etiam ſi ejus PP. Regi bellum indixiſſent; *ex privilegio Henrici II, anno* 1554. Eſt ſub defenſione Ballivi urbis vel ejus vicem gerentis, tanquam conſervatoris privilegiorum], & Judicis legitimi Nationis, ſine ſtrepitu judiciario cauſas debentis cognoſcere. *ex privilegio Philippi Pulchri*

Regis,

Regis, 1312. *ſtat. fol.* 34. *ex privilegio Franciſci I*, 1516. *& ex confirmatione Henrici IV*, *anno* 1600. Inſcriptus ab omni tributo & vectigali terrâ mariq́ue immunis eſt. *ſtat. fol.* 46, *&* 34. *Ex privileg. Philippi*, 1312. *& Henrici* 1600. Inſcriptus liber eſt à ſolvendo beanio, vel ſuo novo aut jucundo adventu; exactores pœnam excommunicationis ipſo facto incurrunt, *ſtat fol.* 550. *Renovat. à Rectore Collegioque Dd.* 1363. *item fol.* 54. *Ex decreto ſive reſcripto Hugonis Epiſcopi Aurelianenſis*, 1367. Inſcriptus domo emtâ vel conductâ familiam alens ab omnibus aliorum incolarum oneribus eximitur. *Proc. fol.* 280. Quâ inſcripti ſecuritate & immunitate gaudent, eâdem & eorum vel nuncii vel miniſtri potiantur. *ſtat. fol.* 24. *Ex inſtit. Papæ Vrbani*, 1361. Inſcripti morientis bona tanquam peregrini in commiſſum non cadunt, ſed heredibus dentur ac reſtituantur. *ſtat. fol.* 20, *ex Conſtit. Papæ Clement. V. f.* 135. *ſtat. fol.* 36. *ex privileg. Philippi Pulchri*, 1312. *Ex Conſtitut. Innoc. IV*, 1360; *noviſſimè verò ex Confirmatione Henrici IV*, *anno* 1600. Inſcriptus in hac urbe Aureliana morando, gladio & pugione accinctus interdiu ac noctu incedere poteſt; *ex conceſſione Balivi, confirm. ab Henrico IV*, *anno* 1600. A Præfecto vigilum & vigilibus ſi quis armis exutus ſit, ea publico Nationis ſumtu ſunt recuperanda. *lib.* 3, *fol.* 25. Imò, ex patria, ſtudiorum vel linguæ Gallicæ diſcendæ causâ, veniens Germanus, ſive veniendo quacunque regni Galliæ parte, ſive in patriam redeundo, ſive aliò ſe convertendo, per omnia regni loca gladios, pugiones, ſclopetas (vulgò *piſtolas* vocant) liberrimè, ſe defendendì, neminem autem offendendi causâ, geſtare poteſt. *Ex privileg. Henrici IV*, *an.* 1600. Inſcriptus ob crimen aliquod in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

carcerem conjectus liberetur, ſi cautionem idoneam præſtare paratus exiſtat, nec pro debito capi poteſt. *Ex privileg. Philippi Pulchri, anno* 1312. Inſcriptus in neceſſitate ſive carceris, ſive morbi, ſive injuriæ, ſive inopiæ illatæ, conſtitutus, modò non ſit ex culpabili & indignâ causâ, ſumtu publico ſublevandus & liberandus eſt. *ſtat. fol.* 776, *&c.* Si inſcripto innocenter injuria illata ſit, publico quidem omnium nomine ea in judicio eſt vindicanda; ſumtus inferenti imputantur, & ab eo repetuntur ſi ſolvendo ſit. *Proc. lib.* 3, *fol.* 1435. Inſcripto, egeſtate pecuniæ laboranti, fidejuſſoribus idoneis, vel ex nationis civibus duobus, vel ex hujus urbis civibus uno, datis, & formulâ ſyngraphæ, quâ Germanicæ nationi cavetur, ritè perſcriptâ, (*ſtat. f.* 118,) pecunia mutuò dari poteſt, ſi ærarii vires xx coronatos ſuperabunt. *ſtat. ib. Adſeſſ. l.* 4. Inſcripto acceſſus ad bibliothecam librorumq; uſus legitimos conceditur. *ſtat. f.* 172. Inſcriptus officium à Natione delatum recuſare niſi juſtâ de causâ non poteſt. *ſtat. f.* 61. *& ex uſu, confirm. ab Henrico IV, anno* 1600. Inſcriptus omnem morem, in licitis & honeſtis, inclytæ nationi ejuſque Procuratori gerere, omnemque ejus honorem & utilitatem procurare debet. Inſcriptus ſi Nationem contemtui habere præſumſerit, præter violati ſacramenti fidelitatis pœnam, vel à Balivo coërceri, ſi ſit præſens, vel ad cæritas tabulas notæ causâ nomen ejus ematriculatum pro gravitate cauſæ poterit referri, ut indignus cenſeatur ejus privilegiis & jure, quo jam ſe indignum quaſi ipſe judicaverit; *ex mandato Balivi, anno* 1596 *promulgato. ſtat.* 1535. Infamis habendus & putandus eſt, qui conſilia ſecreta Nationis eliminaverit. *ſtat.* 1535, *fol.* 160. Inſcriptus ad Nationis conventus legitimè vocatus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

catus, ſine juſtâ excuſationis causâ Procuratori probandâ ſi emanſerit, x aſſium multam ſolvit, per Pedellum exigendorum, & bibliothecæ applicandorum. *Ex ſtat.* 116. *Ex permiſſ. Balivi.* Si verò tardiùs juſto venerit, vel ante conventûs finem abierit, v aſſium multâ punitur. Inſcriptus in electione officiariorum ſedulò eos eligere debet, qui prudentiâ, fide, & integritate præſtant, & ad electionem ordine à decreto præſcripto ſuccedere. Ac primus quidem locus ſuffragiorum ferendorum competit officio abeuntibus. Secundus Illuſtribus perſonis. Tertius Senioribus. Quartus denique reliquis inclytæ nationis civibus. *Ex ſtat. lato anno* 1600. *Aſſeſſ. fol.* 456.

De Procuratore.

PRocurator alternis vicibus, modò ex ſuperioribus, modò ex inferioribus, Germanicæ nationis partibus eligitur; niſi continuatio ob feſtum anniverſarium indulgeatur. *ſtat. fol.* 114. *Proc. lib.* 2, *&* 6. *fol.* 70, 77. Ritè electus Procurator jusjurandum præſtat, *ex uſu, confirmato ab Henrico IV, anno* 1600. In conventibus Vniverſitatis publicis, aliiſque conſeſſibus, primum Procurator locum obtinet. *Ex privil. confir. ab Henrico IV.* Ad convivium Procurator olim duos coronatos dare ſolitus fuit; hodiè verò loco convivii v coronatos in ornatum bibliothecæ ſolvi moris eſt. *Proc. lib.* 4, *fol.* 155. In novitio fidei præſtandæ religionem vel ipſe vel Adſeſſor exigere debet, qui poſteà ſuâ manu ipſe nomen ſuum, tempus & quantitatem honorarii in Catalogum Nationis relaturus ſit. *ſtat. fol.* 115. *Procur. lib.* 3, *fol.* 190. Illuſtris & Generoſus nomine ſuo Album Nationis exornare cupiens, domi ſuæ ſine exactione juramenti hoc facere poteſt. *Procur. lib.* 3, *fol.* 246. *&* 4, *fol.* 331. In nationis

Al-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Album neminem ſecretò, ſed publicè & legitimè, per Pedellum citatum, in loco conſueto recipere vel admittere debet. *ſtat. fol.* 9. Neminem recipere debet in Album Nationis, niſi qui exercitiorum gratiâ præter mechanicam huc ſe confert; *ex mandato Balivi promulgato*. Conventum, ſive publicum omnium civium, ſive privatum ſeniorum, per litteras re urgente indicere tenetur. *Adſeſſ. lib.* 3. Si quid publicè Nationi proponendum & deliberandum videtur, priùs in conventu publico conſulere, examinare, & diſcutere debet. *Adſeſſ. lib.* 3, *fol.* 317. Ipſe ſuffragium non habet, niſi concluſum ſit; ſed cùm cæterorum paria ſunt, ex animi ſententia concludere poteſt. *Procur. lib.* 3, *fol.* 243. Procurator candidatus in conſequendo Licentiæ vel Doctoratûs honore ad medias tenetur. *Proc. fol.* 96. Promotorum diplomata graduum ſubſignandi jus habet. *ſtat. l.* 1, *fol.* 45. *Ex privileg. Rectoris Collegii Dd.* 1335 *conceſſo, & confirm. ab Henrico.* Procuratoris officium eſt, convocare, referre, interrogare, jubere, concludere, & exſequi. *ſtat. fol.* 16. *Procur. lib.* 3. *fol.* 243. Nec religionis, nec alterius affectûs privati causâ quidquam deſignare, aut à Majorum ſtatutis recedere poteſt. *f.* 435, & 329, *lib.* 4. *Procur.* A promotis honorarium exigere poteſt. *Adſeſſ. fol.* 77. *Procur. lib.* 1, *fol.* 151. Rationes Vniverſitatis à Rectore Collegioq; Dd. quoquo trimeſtri vel ſaltem anno exigere poteſt. *ſtat. fol.* 109, *ex confirm. Henrici IV, anno* 1600. Ex legato Joannis de Pruſſia Med. D. Sacro, cui intereſt die S. Matthiæ celebrando, præſentias capit. *ſtat. fol.* 12. Item ſtatuta factu bonâ fide in librum Nationis, omni dolo malo profligato, referre, & in conventu publico anteà prælegere debet. *Adſeſſ. lib.* 3, *fol.* 114.

Jura-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Juramentum immatriculandorum Aureliis, in incl. nat. Germ.

Ego juro, quod, quotieſcunque generaliter aut ſpecialiter requiſitus fuero à Procuratore noſtro, congregationi nationis meæ adero, fideliter deliberaturus ſuper his quæ à me petentur.

Item juro, quod obediam Procuratori noſtro in licitis & honeſtis, & ſervabo honorem Vniverſitatis & nationis meæ, & ſecreta, quæ in eâdem audiero, nulli revelabo.

Item juro, quod libros ceteraſque res nationis meæ non vendam, non oppignerabo, nec quovis alio modo alienabo, nec quidquam ex iiſdem delebo, nec ad invidiam adſcribam, nec conſentiam vel interero ſcienter alicui præmiſſorum.

Item juro, quod, ſi me contingat eligi ad aliquod officium nationis meæ, non refutabo onus & honorem, niſi juſtâ de causâ.

Item juro, quòd nomen nationis Germanicæ, inſignia, ſigilla, aliaque ad eandem pertinentia, nunquam immutabo, nec conſentiam vel interero ſcienter alicui præmiſſorum, ſed eandem ſub nomine inſigniiſque Imperatoriis conſervabo.

Item juro, quòd nomen & cognomen hoc, meum verum & proprium, minimè falſum aut fictum ſit; patriam, provinciam, diœceſin, & ſedem domicilii, uſitatiori voce nuncupatam, omni dolo malo excluſo & ſejuncto, Albo inclutæ nationis Germanicæ inſcribam, aureumque coronatum in conſuetos uſus impendendum ad minimum perſolvam.

Item juro, quòd, ſi heic ambiam gradum, vel Licentiæ vel doctura, petiturus ſim inſcriptionis hujus teſtimonium à Procuratore, & eundem ad ſubſcriptionem diplomatis Promotorialis invitaturus, & Procuratori de coronato aureo, bibliothecario

verò

vero de XXX aßibus, aut ejuſdem pretii libro, ſatisfacturus.

Item juro, quòd libros Nationis ex bibliotheca non ſim exportaturus, niſi ſingulorum titulum, unà cum numero & quantitate, ſub nomine meo proprio, in chartam ad id à Bibliothecario deſtinatam, fideliter in præſentia Bibliothecarii inſcripſero.

Item juro, me libros, quos ex bibliotheca exportavero, nemini extero conceſſurum, non extra urbem mecum portaturum, antequàm ablatos ipſemet bibliothecæ reſtituero: nec alium extraneum ſine conſenſu Bibliothecarii in bibliothecam mecum introducturum.

Item juro, me convivium, ſi forſan in Procuratorem à Natione electus fuero, ratione Procuratoris non celebraturum, aut electum ad illud ullâ ratione compulſurum, neque ſacro in feſto trium Regum à Natione celebrando contradicturum, aut ſumptus, ad id debita honeſtate cantandum ordinatos, denegaturum.

Item juro, me, dum Aureliæ ſum, ordinarium Nobilium judicem, tam in civilibus quàm criminalibus, ſeu actor, ſeu reus ſim, ſolum agniturum, neque in juriſdictionem Prætoris hujus urbis, niſi fortè cum proteſtatione de non præjudicando Incl. N.G., conſenſurum, ceteraque jura & privilegia I.N.G., quantum in me eſt, ropagaturum.

Ita me Deus adjuvet.

Hoc juramentum Gallicè, Germanicè, & Belgicè, reperitur conceptum.

Juramentum Procuratoris.

EGo juro, quod officium Procuratoris fideliter exercebo, & deliberata in congregatione Nationis exſequar juxta poſſe.

Item

Item juro, quòd nullam privatam niſi ſeniorum faciam congregationem; ſed quoties congregationem fecero publicam, omnes Dominos de Natione ad illam per Pedellum Nationis vocari mandabo.

Item juro, quòd ſolita juramenta à novitiis recipiam.

Item juro, quòd tempore procurationis meæ elapſo officium meum ſine quacunque difficultate reſignabo.

Item juro, quòd ſigilla nationis meæ, geſta, atque ſtatuta, pleno Nationis vel majoris partis ejus ſcitu atque ſaniore conſenſu, ad ejus utilitatem & honorem facta, diligenter inſcribam, & in mei officii depoſitione, niſi me juſta & rationabilis cauſa excuſaverit, inſcripta oſtendam.

Item juro, quòd hoc meo procurationis officio, tam pro ipſo habendo quàm non habendo, per me vel alium, tacitè vel expreſſè, nullo pacto ſtipulatus fui.

Item juro, quòd iſta juramenta à ſucceſſore meo recipiam; nec depoſitum Nationis, aut præſentes actorum libros, ſeu ſigilla, eidem tradam, niſi jusjurandum hoc ab eo ſolemniter fuerit adimpletum.

Item juro, me convivium illud univerſale, cum pernicie nationis noſtræ introductum paucis abhinc annis, neutiquam celebraturum.

Item juro, me quinque coronatos incl. N.G., ratione Procuratori debitos, ante reſignationem officii mei ærario illaturum, aut in libros bibliothecæ emendos inſumturum.

Ita me Deus adjuvet.

Juramentum Quæſtoris.

Ego juro, quòd officium Receptoris fideliter exercebo: honorem & commodum nationis meæ fideliter ſervabo ac procurabo.

Item juro, quòd pecuniam nationis meæ, etiam quo-

quovis colore habito, pro ipſius negociis non erogabo, niſi eâdem natione ritè congregatâ, conſultâ ac conſentiente.

Item juro, quòd hoc officium Receptoris coram natione meâ debito tempore abſque ulla difficultate reſignabo.

Item juro, quòd pro hoc officio Receptoris, tam pro illo habendo, quàm non habendo, per me vel alium, tacitè vel expreſſè, nullo modo ſtipulatus fui.

Item juro, quòd in reſignatione hujus officii mei, nationem meam de omnibus & ſingulis, per me ex parte ejuſdem receptis atque expoſitis, fideliter & ſine omni difficultate ante meam liberationem priùs contentabo; ſigillaque ac libros receptorios ſucceſſori meo in facie nationis meæ integrè ac liberè reſignabo.

Item juro, me ſigillum Nationis, diplomatibus promotorialibus civium noſtrorum, vel literis teſtimonialibus Exofficinariorum & Seniorum, non impreſſurum, antequàm per atteſtationem Bibliothecarii mihi conſtet, eum bibliothecæ de XXX aßibus, vel ejuſdem precii libro, ſatisfeciſſe.

Sic me Deus adjuvet.

Juramentum Adſeſſoris.

IN nomine Domini juro; Me munus adſeſſorium Incl. Nat. Germ. noſtræ in hac urbe Aurelianenſi optimâ fide & è dignitate commodoque Nationis adminiſtraturum.

Et imprimis nullam iniiſſe pactionem vel coitionem de hoc munere vel recuſando vel adipiſcendo.

Deinde Procuratori Incl. Nationis noſtræ me in rebus ſubitis maximè, aliiſque rectè deliberandis & procurandis, in adeundis Magiſtratibus, ſalutandis Principibus & Legatis, perſcribendis epiſtolis, can-

cautionibus formuliſque ad utilitatem & honorem Nationis pertinentibus, conſilio, opera & re præſto futurum.

Item juro, me curaturum, ut durante meo munere omnia nova privilegia, arreſta & ſtatuta, & alia ejuſdem generis Incl. Nat. Germ. concernentia, à Notario regio, ſi cauſa deſideret, fideliter in librum ſtatutorum & Privilegiorum ſcribantur.

Sic me Deus adjuvet.

Juramentum Præfecti Bibliothecæ.

IN nomine Domini juro, Me munus Præfecti bibliothecæ Incl. Nat. Germ. in hac urbe Aurelianenſi, optimâ fide, è dignitate commodoque ejuſdem nationis, adminiſtraturum.

Et inprimis nullam iniiſſe pactionem vel coitionem de hoc munere vel recuſando vel adipiſcendo.

Me daturum eſſe operam, ut bibliotheca noſtra, & ea quæ pertinebunt ad ipſam, conſerventur, augeantur & floreant: ſique aliqui libri vel pecuniæ ad eam conferantur; diligenter conſerventur, omniaque collatorum & conferentium nomina in acta mea referantur.

Me notas in libris collocandis conſervaturum, & in aliis libris, quicunque ad bibliothecam acceſſerint, continuaturum, eoſque ſervatos omnibus circumſtantiis ritè in bibliothecæ catalogum Italico charactere conſignaturum.

Me, dum Magiſtratu abiero, ſucceſſoribus meis per octo dies in bibliothecâ adfuturum, illoſque de omnibus neceſſariis inſtructurum.

Me non permiſſurum, ut ullus ex libris prohibitis ex bibliotheca auferatur, niſi ipſe Procurator aut Exprocurator, aut reliqui quatuor Officiarii præſentes ſint, & cum venia Procuratoris petant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Me, cùm ab hoc munere ſuo tempore, ſive præter ſpem, non finito ſpatio functionis, ſeu etiam legitimo & ordinario modo, diſceſſero, rationem redditurum, & claves, libros bibliothecarios, & ſi quæ erunt reliqua, ex fide traditurum.

Ita me Deus adjuvet.

Juramentum ſpeciale omnibus Incl. Nat. Germ. Senioribus & Conſiliariis præſtandum.

Ego juro, me, quotieſcunque à Domino Procuratore ad conventum vocatus fuero, ad præſtitutam horam adfuturum; aut promitto ſecundum Leges ſolutionem; niſi ex legitima cauſa, eaque à Senatu adprobata, abfuero.

Item juro, me non ex adfectione, ſed ex re Nationis judicaturum.

Item juro, me, cùm urbe hac exivero, bibliothecæ librum, aut XXX *ad minimum aſſes ad libros in bibliothec. emendos, daturum.*

Ita me Deus adjuvet.

Sequitur privilegium Henrici IV. de Germanorum juriſdictione.

HENRY, *par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à nos aimés & feaux Conceillers, les gens tenans noſtre cour de Parlement à Paris, ſalut. De la part de nos chers & bien aimés les procureurs, eſcoliers, & ſupposés de la nation d'Allemagne, eſtudians en l'Univerſité d'Orleans, nous a eſté exposé, que de tout temps & ancienneté, eux & leurs predeceſſeurs de ladicte nation d'Allemagne, eſtudians en la juriſprudence, auroyent hanté & frequenté ladicte Univerſité d'Orleans, avec telle affection, qu'ils y auroyent eſta-*

eſtabli une belle & ample bibliotecque, inſtruite d'une grande quantité de livres, avec perſonnes ſtipendiees pour la conſervation d'icelle, comme le domicile de leurs eſtudes: Ce qui auroit eſté cauſe, que ladicte Vniverſité auroit eſté ordinairement remplie de grand nombre d'eſcoliers, iſſus des Ducs, Comtes, & Barons & de plus nobles familles d'Allemagne, leſquels, ſelon leur louable couſtume, auroyent conjoinctement embraßé l'eſtude des loix avec celle des armes, comme encores à preſent il y en a bon nombre, continuans leſdicts exercices: En conſideration de quoy nos predeceſſeurs Rois les ayants favorablement traictez, leurs auroyent facilement accordés de grands privileges & immunités, eſquels ils auroyent eſtés de temps en temps maintenus & conſervez; & meſmes en auroyent obtenus de nous lettres de confirmation à vous, addreſſees en date du mois de Fevrier mil ſix cents ſix, entre leſquels nous leurs aurions ſpecialement accordé, qu'en toutes leurs cauſes, tant, civiles que criminelles, tant en demandant, qu'en defendant, ils ne pourroyent eſtre traictés ny convenus, ailleurs que par devant noſtre Baillif d'Orleans ou ſon Lieutenant, ſuyvant le cinquieſme article de l'edict de Crimien: attendu que la plus part d'entre eux ſont de noble & illuſtre extraction: Toutesfois à cauſe que par nos dictes lettres nous vous aurions enjoinct d'examiner, & vous en querir, ſi par le paßé ils en auroyent ainſi jouï, pour en ces cas les faire jouïr dudict privilege; le prevoſt & officier du ſiege, de la prevoſté d'Orleans ſe ſeroit opposé à l'enterinement deſdictes lettres, en diſant, que ledict prevoſt eſt außi conſervateur des privileges de ladicte Vniverſité, concurrement avec ledict Baillif, & par prevention eſt mis, en faict que par le paßé les eſcoliers Allemands auroyent plaidés par devant luy, pour ce

qu'ils ſçavent, que, pendant les guerres civiles, qui ont eu cours cy devant entre nos ſubjects, leurs chartres & tiltres auroyent eſté perdus & eſgarés : Et que quelques uns de ladicte nation, eſtans priſonniers & moleſtes, auroyent eſté contraints de ſubir l'interrogatoire par devant ledict prevoſt, ce qui ne peut faire prejudice au general de ladicte nation : Ioinct que leſdicts actes judiciaires, ſi aucuns ſe trouvent, ſont fort recents, & advenus du temps des troubles, & lors qu'il ne leur eſtoit pas bien libre de ſe deffendre : pour ceſt occaſion leſdicts expoſants nous auroyent faict remonſtrer qu'en y procedant par ceſte voye, c'eſtoit les fruſtrer entierement du bien de noſtre clemence & liberalité, le los de laquelle ils avoyent eſpandu par toute l'Allemagne, d'autant que s'il falloit que ceux d'entre eux, qui ſont nobles & de la nation illuſtre, fuſſent tenus de comparoir en jugement par devant ledict prevoſt, qui eſt juge des rotouriers, & gens de baſſe qualité, ſous pretexte, qu'allant eſtudier en ladicte Univerſité ils ne portent avec eux les lettres de leur nobleſſe, & que bien ſouvent pour bonnes cauſes, ils ne veulent faire paroiſtre la grandeur de leur maiſon : Ce ſeroit comme les degrader de leur nobleſſe, & les mettre au rang des plus viles perſonnes, & pour le regard, des autres d'entre eux qui ne ſont point nobles, outre que ce ſont ordinairement Gouverneurs & Conducteurs des enfans de bonne maiſon, & autres domeſtiques, & ce ſeroit point privileges s'il leur falloit plaider devant ledict prevoſt : & que d'ailleurs s'il falloit faire ceſte diſcretion de nobles & non nobles d'entre eux : ce ſeroit oſter la concorde & amitié qui a touſiours eſté en ladicte nation ; veu meſme qu'a toute ladicte nation, & ſans diſtinction de perſonnes, nous & nos predeceſſeurs leurs avons octroyé de porter leurs

eſpees & dagues, qui eſt la vraye & ancienne marque de nobleſſe: De ſorte que la gratification qu'ils nous auroit pleu leur octroyer, leur ſeroit pluſtoſt à charge, qu' à profit & honneur, contre noſtre vouloir & intention; Et lors qu'ils ſont preſts de ſe retirer en leurs pays, ou qu'ils obtinſent gain de cauſe devant ledict prevoſt, ils pourroyent eſtre moleſtes par un appel devant le Baillif & perſidiaux, au lieu que n'y ayant qu'un degré de jurisdiction pour eux s'ils pourroyent avoir prompte juſtice, meſme que nos ſubjects eſtans aux Vniverſités d'Allemagne, joüiſſent de pareils privileges: Et partant nous auroyent requis, que, pour les faire joüir de noſtre munificence, il nous pleut leur octroyer, que ſans qu'il ſoit beſoin de s'enquerir de l'uſage du temps paſſé ny d'autre preuve par eſcript, aucun de leur nation ne pourroit eſtre tiré en jugement, par devant autre juge, que ledict Baillif d'Orleans, ou ſon Lieutenant, ſoit en matiere civile, ou criminelle, tant en demandant qu'en deffendant; requerant humblement ſur ce nos lettres de proviſion.

Pourquoy nous, *ces choſes conſiderees, attendu l'ancienne amitié & confederation, que nous avons avec les Princes & Seigneurs d'Allemagne, & que nos ſubjects & ceux de ladicte nation Germanicque touſiours ont eſtés tenus & reputés comme freres, & germains, ayant une meſme origine, & que c'eſt le profit & utilité des habitants de noſtre dicte ville d'Orleans, d'inviter par bon traitement leſdicts expoſans à continuer leur demeure & frequentation en ladicte Vniverſité, & pour pluſieurs autre conſiderations, deſirans les traicter favorablement, & ſelon leur merite,* vous mandons, *que ſans nous enquerir, ny arreſter, ou examiner, devant que juger leſdicts expoſans, ou leurs predeceſſeurs, auroyent plaidé par le paſſé, & ſans requerir*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

d'eux aucune preuve & teſtimoniale, ny par eſcrit, de laquelle entant que beſoin ſeroit de noſtre clemence accouſtumée, puiſſance, & authorité regale, nous les avons toleré, tolerons, voulons, & nous plaiſt, vous ayés à verifier nos dictes lettres du mois de Febvrier mil ſix cents, & du premier jour de Mars mil ſix cents ſix, purement, & ſimplement, & en ce faiſant les faire jouir plainement & ſuffiſamment du contenu en icilles, non obſtant toutes choſes a ce contraires. Car tel eſt noſtre plaiſir, donné a Fontainebleau le 15 jour de Iuillet, l'an de grace mil ſix cents huict, & de noſtre Regne le dixneufvieſme. Signé Henry, & plus bas le Roy. De Lomenie, & ſeellée de cire jaune en ſimple queüe.

Un autre.

Repetita hæc confirmatio, l'an mil ſix cents neuf, mutatis mutandis; & laxativè interpoſitio hæc, quod nullibi niſi coram Ballivo, ordinario nobilium judice, convenire debeant, & poſſint.

Confirmatio privilegiorum per Ludovicum XIII.

LOVIS, par la grace de Dieu, Roy de France & de Navarre, à tous preſens & à venir ſalut. Nos chers & bien aimez les procureurs, & ſuppoſts de la nation Allemande, eſtudians en l'Vniverſité d'Orleans, nous ont faict dire, qu'il a cy devant pleu aux Rois nos predeceſſeurs meſmes au feu Roy Henry le grand, noſtre treshonnoré Seigneur & Pere

Pere (que Dieu abſolve) pour pluſieurs grandes conſiderations les gratifier des plus beaux & ſignales privileges, notamment que pour leur ſeurté ſoit en venant de leur pays, ou en s'en retournant ils puiſſent par tous les lieux de noſtre Royaume porter eſpees, dagues, & piſtolles, ou en temps de guerre civile & eſtrangere, ils puiſſent ſoubs noſtre ſauvegarde venir en ladicte Vniverſité y faire reſidence, & s'en retourner, ſans eſtre recherchez, en leur religion, faicts priſonniers ny mis à aucune rançon, combien qu'ils fuſſent ſujects de quelques Seigneurs du parti contraire. Qu'advenant le deceder, d'aucuns deſdicts eſcoliers leurs biens ne nous ſeront declarez acquis par droict d'aubeyne. Que durant tout le temps qu'ils ſeront en ladicte Vniverſité, ils pourront aller par la ville avec l'eſpee & la dague. Que aux aſſemblées publiques de l'Vniverſité, le procureur de ladicte nation, marche immediatement apres le procureur de celle de France. Qu'ils ayent l'election libre du procureur, & autres officiers de leur nation, comme auſſi du bedeau, & d'un meſſager, pour incontinent apres l'election faicte les preſenter aux recteurs & regens de ladicte Vniverſité, pourveu qu'il n'y ait aucune choſe legitime de les rejetter. Qu'ils ayent leurs cauſes commiſes, comme nobles par devant noſtre Baillif d'Orleans, ou ſon Lieutenant Civil & Criminel, tant en demandant qu'en deffendant, particulierement au prevoſt d'Orleans. A iceux pour ces cauſes, & autres, à cas nous mouvans, avons conſtitué, conconfirmé, & approuvé, & de noſtre grace ſpeciale, pleine puiſſance, & authorité royalle, conſtituons, confirmons, & approuvons, par ces preſentes ſignées de noſtre main, tous & chacuns leſdicts privileges, cy deſſus declarez & plus amplement declarez & exprimez par leſdictes lettres de noſtre dict feu

Sieur & Pere cy attachez, ſoubs le contreſcél de noſtre chancellerie, pour iceux, & leurs ſucceſſeurs, en joüir, &c. uſer plainement, & paiſiblement, comme ils en ont par cy devant bien & deuement joüi & uſé, joüiſſent, & uſent encores de preſent. Si donnons *en mandement à nos aimez & feaux les gents tenants noſtre cour de Parlement à Paris chambre de nos comptes, Threſoriers, Generaux de France, Commiſſaires ſur le faict de la Iuſtice de noſtre Threſor, Baillifs, Senechaux ou leurs Lieutenants, & à tous nos autres juſticiers, & officiers & à chacun d'eux en droict ſoit, ces preſentes faire regiſtrer, & de tout ce contenu joüir & uſer leſdicts expoſants, & leurs ſucceſſeurs, plainement & paiſiblement, ſans permittre ny ſouffrir leur eſtre donné aucun trouble, ou empeſchement, au contraire, encor que leſdictes lettres, de noſtre dict feu Sieur, & Pere, n'ayent eſté verifiées, ce que nous ne voulons leur nuire ny prejudicier, nonobſtant tous edicts, ordonnances, & autres choſes, à ſe contraires, auſquelles de noſtre meſme puiſſance & authorité Royalle nous avons derogé, & derogeons par ce preſentes.* Car tel eſt noſtre plaiſir. *En teſmoing de quoy nous avons faict mettre noſtre ſéel a ces preſentes. Donné à Paris au mois de Iuin, l'an de grace mil ſix cents ſeize, & de noſtre regne le ſeptieſme. Ainſi ſigné,* Louis. *& ſur le reply, par le Roy,* Philippeaux. *& ſeellées en lacs de ſoye du grand ſéel de cire verde.*

Collation a eſté faicte à l'original des preſentes par nous Notaires Royaux, au Chaſtelet d'Orleans, ce faict ledict original rendu ce 13 Febvrier 1617.

AUreliæ dum moraris gaudens dictis privilegiis, operare quoq; ſacris; extra urbem, ſi non pontificius es, viſita duobus mill. locum *Byon*, ubi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ubi reformatorum exercitium religionis.

Curia Senatoria CLXXXVII gradus numerat, qui aſcenſi totius urbis proſpectum largiuntur. Intus videbis connubium Regis Ludovici XIII & Reginæ, cum inſcriptione:

——— *paribus ſe gentibus ambæ*
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.

Camino ibidem:

Non potuit magni caput eſſe Aurelia regni:
Ergò quòd reliquum eſt Cor animuſque fuit.
Hoc vernant Lilia corde.

Locus palmariæ pilæ deſtinatus ad urbis mœnia paſſus habet IↃCCL in longitudine.

Adverſa multa urbs ſuſtinuit: Attila Hunnus graviſſimè eam preſſit, à civibus fortiter ſe defendentibus repulſus re infectâ. Sub Childeberto fulmine tacta anno IↃXXV, tota ferè in flore periit. Anno CIↃCCCCXXIIX ab Anglis parum abfuit, quin non oppreſſa fuerit; verùm à Joanna Darcia puella Lotharinga XIIX annorum (*la pucelle d'Orleans*) ſervata eſt, dum illa Biturigibus Carolum VII ſalutans, ad obſeſſos Aurelios ablegatur, quæ armatâ manu, viriliq́ue fortitudine hoſtem, qui jam pontem occupaverat, obſidionem ſolvere coëgit: poſtea Regem ſequuta Rhemos, non paucas urbes hoſti eripuit. Lutetiam dum poſſiderent Angli, ad portam Honorii vulneratur: ad Compendium (Compiegne) quod obſeſſum aſtu ingreſſa eſt, à Joanne Luxenburgico capitur, Rothomagumq́ue ablegata, maleficii & necromantiæ accuſata & damnata, viva comburitur. Supplicium hoc Franci indignè ferentes, compoſito bello, judicium, uti iniquum, retractant, famæq́ue reſtituunt, anno CIↃCCCCLVI, die VIII Julii. Sententiæ latæ auctores dicuntur omnes miſerando vitæ exitu, ſub Ludovico XI,

 per-

periiſſe. Superat ferè vulgi fidem; cùm jam cadaver flamma abſumpſiſſet, viſum eſt & inventum cor puellæ integrum. Inde in grati animi ſymbolum *ſuper ponte Ligeris*, XVI *arcuum*, ex ære erectæ III ſtatuæ ſunt, Caroli VII, D. Mariæ, & Joannæ Darciæ armatæ, gladio accinctæ, capillis paſſis. Nec non paulò inferiùs ibidem crucis æneæ monimentum cum inſcriptione:

Mors Chriſti in cruce nos contagione labis æternorum morborum ſanavit. Clodovicus Rex in hoc ſigno hoſtes profligavit, & Johanna Virgo Aureliam obſidione, tot annos Galliam ſervitute Britannicâ liberavit. Factum eſt iſtud & eſt mirabile in oculis noſtris. In quorum memoriam hæc noſtræ fidei inſignia non diu ab impiis diruta, reſtituta ſunt hoc anno cIↄ Iↄ LXXIIX.

Pontificiis in memoriam hujus liberationis quotannis eſt feſtum & proceſſio, die IIX Maji.

Ex eodem ponte antiqua turris videri poteſt; in qua captivum detinuit Carolum Lotharingum Hugo Capetus, Comes Pariſienſis, Palatii Magiſter, ut, quod Franciæ Status ipſi regnum offerebant, liberiori animo majorique ſecuritate poſſideret, Carolo interea omni ſucceſſionis ſpe exuto, cui alioquin ut primario ſanguinis Principi lex fundamentalis coronam offerebat.

Anno cIↄ Iↄ LXIII Franciſcus Lotharingus, Dux Guiſæ, urbem graviter obſedit, ſeque nulli ſexui & ætati gratiam facturum minatus eſt; verùm à juvene quodam, domo Angulesmenſi, Joanne Poltrot, ictu ſclopeti ſublatus interiit pridie Bacchanaliorum, quæ ſanguinarius Guiſius in Au-

in Aurelianenſium ſanguine celebrare conſtituerat: Poltrot autem captus, & Pariſiis candentibus forcipibus crematus, nec non à IV equis diſtractus eſt.

Anno cIↃ IↃ LXXII, cùm Gallia carnifices ferret in laniena Pariſiis cœpta, ut habent verſus:

India mittit ebur, ferrum Germania, tellus
Ittala Pontifices; Gallia carnifices:

Aurelianenſes non ultimum crudelium mactatorum habuerunt locum; unde ipſis adhuc hodie nomen eſt, *des eſtriens & guespins d'Orleans*, canum & veſparum Aurelianenſium.

Ita Aureliâ abimus; quæ ſita in Ducatu Aurelianenſi, patrimonio hereditario ſecundi Regis Galliarum filii, cujus primus Dux fuit Philippus, Philippi Valeſii filius. Hinc per pontem Aurelianum ad vicum *noſtre Dame de Clery*, pranſuri in vico *Sancti Laurentii des eaux*, 10 *milliar.*, ſubſtitimus *à trois Rois*. Illinc V *milliaribus* trans Ligerim Regia arx eſt

CHAMBORT;

A Franciſco I, cujus ibi litteræ, ſtructa. Fundamentum ſunt meræ aquæ & paludes; quibus inædificatum regium hoc domicilium, impenſis majoribus quàm omne reliquum ſuperius conſtat; hinc ob ſtagnantes undique paludes Regiæ cuſtodiæ & ſecuritati dari poſſet & muniri. Ædificium ipſum habet conclavia, cubicula, ambulacra, è quadrato lapide erecta, immenſæ omnia magnitudinis; gradus ampli, lati, multique ita conſtructi, ut ex uno eodemque cubiculo in unum & idem ſuperioris ædificii conclave, averſis tamen gradibus, aſcendere poſſis. Summitas exiguis turribus & pinnaculis eminet, quod eminus intuenti arcem facit pulchriorem. Antiquitates

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Franciæ pag. 267 dicunt, adeò eſſe capacem, ut omnes Europæ Principes ſimul ibi hoſpitari poſſint; conceſſerim ego hoc, ſi abſque famulitio aulico advenerint, alioquin hîc nimia hyperbole: ſi fama ædificii huc me non invexiſſet, certè non meretur videri, ab univerſali, quam indies patitur, ruinâ. Antequam hanc arcem luſtraremus, periculum neſcio quâ de causâ in itinere nobis imminere certum erat; erant, ſed extra noſtrum comitatum, qui nos offendere ſtudebant; ad incurſum levem ſuſtinendum ſatis inſtructi videbamur; aſt non ſclopetorum ictus, quos efferre illi minabantur: ſed fortunâ propitiâ res componebatur nemine noſtrûm læſo.

Ita ab arce Chambourg adhuc tria milliaria inſumpſimus cœnam uſque, quam, altero mox infortunio præcedente, ſumpſimus, *Blæſii au Cygne de la Croix au faubourg du fois.* Huc enim cum ventum eſſet, fur quidam, pro ſervo domeſtico ſe gerebat, ſarcinulam cum reculis noſtro à tabellario accepit in conclave portandam; verùm foràs extra opidum ſe recipiens, cum ea aufugit. deſperatum jam erat de illa, niſi tabellarius equo furem inſequutus, in campo eum deprehendiſſet; fure verò ad carceres reducto, judex ſarcinulam ad ſe ſumit cuſtoditum, ære ſat grandi, interveniente nobili quodam amico & ſympatriotâ, à nobis redemtam.

BLOIS.

Opidum ſitum eſt in regione *Beauſſe*, amœnâ, ac fertili, ita ut Gallorum hæc horreum, quemadmodum Sicilia Romanorum, dici poſſit. Terræ genius admodum bonus, pinguis & ferax; pluviâ ſi ſolum irrigetur, difficile mox iter eſt peregrinantibus, ut habet diverbium: *En beauſſe bonne terre & mauvais chemin.* Omnis hæc regio

gio dividitur in 3 partes: *ſummam*; quæ habet Ducatum Carnutenſem, Comitatumque de Dreux & Montfort: *mediam*; quæ à Romarantin ad Vendoſme uſque ab una parte circumſcribitur, ab altera à Chaſteau-Dun Blœſium uſque & Turonium: *infimam*; quæ ab Eſtampe ad opidum Sens en Brye, & rurſus ab eodem opido Eſtampe uſque ad pontem Aurelianenſem extenditur; hæc continet diverſa loca, quæ apud alios videri poſſunt. Hujus opidi ſitus eſt ad Ligerim, partim planus, partim montoſus; amœnitas ubique & fertilitas; vinum, frumentum, fructus, ligna, piſces, & aquas ſalubres in copia habet; unde Regibus hîc magnæ deliciæ, & regum filiis educatio ob aëris conſtitutionem probè temperatam & puram. Originem urbis huc adſcriberem è diverſis auctoribus conſcriptam, ſed brevis eſſe jubeor & compendium duntaxat rerum oſtendere; quæ etiam cauſa, amice Lector, cur Pariſios omiſerim, & in his *formale* urbium ubique omittam: promitto tamen, in *Theatro* Regni Galliæ, ipſam Regni formam & adminiſtrationem laboratâ operâ, ſi Deus laborem non ſufflaminârit.

Inter ædificia publica & ſacra, ſunt duo *Templa Collegialia*; alterum *S. Iacobi*; *S. Salvatoris* alterum, in quo tumba Katharinæ Mediceæ, ſed ſine omni honore & memoria. Canonici ſacris ſunt præfecti, è quibus adhuc quotannis unus per formam eligitur, in locum & memoriam Comitum Blœſenſium.

Inter politica palmarium ædificium eſt *arx*, rupi ad urbis exitum inædificata; quidquid in ea ſtructuræ eſt, Ludovico XII & Franciſco I debetur. *Anticam partem*, verſus templum & urbem, è lapide cocto Ludovicus fecit, ubi equo inſi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

inſidentis, ex albo lapide ſtatua dicitur juſtam magnitudinem repræſentare; inſcriptionem alii habent. *Ibi hiſtrix*, ſpinoſo tergo coronam habens impoſitam; quod emblema iſti Regi fuit. evolutionem ejus hanc do: Hiſtrix ſi tangitur, aut ad iram provocatur, ſpiculis lædit tangentem aut jacula in eum ejicit & tranſigit: Ita ſe habet corona Principis, quam violare, eſt Majeſtatem lædere, benevolentiam in iram convertere; hinc ſequitur ut conſcius ſceleris metuas tela pungentis pœnæ & ferientis juſtitiæ; juxta illud, *Nolite tangere unctos meos*; &, *An neſcis longas regibus eſſe manus? Interiorem arcis partem*, ut & exterioris aliquam, quæ reſpicit hortum Regium & ſaltum Blœſenſem, Franciſcus I fieri fecit; ubi frequens eſt SALAMANDRA, Regis emblema; cujus explicatio ſit, Franciſcus ſalamandræ inſtar, quæ in mediis flammis vitam vivit, tantum abeſt ut Papienſi clade, carcereve Hiſpanico, aliiſque malorum nimbis ſit proſtratus, ut inde regio potiùs animo, Heroëque digno omnia adverſa ſuſtulerit. Heîc regiæ ſunt manſiones & conclavia: inter quæ duo eminent, quod Conſilio deſtinatum, & Regis quieti, ſive habitationi. Anno cIↃ IↃ XXCIIX, 23 Decemb., Henricus Guiſius Dux Lotharingiæ, caput factionis & in Henricum III Regem conſpirationis, è camera conſilii ad Regem iturus, ſub ipſo ingreſſu, ſuſpicionis ac metûs plenus, à ſatellitio & deputatis Regiis in terram proſternitur, moxque juſſu Regis & ordinatione gladiis confoditur. Status Galliæ ibi convenerant pro pace ſtabilienda, ſed conjuratis Catilinariis niſi ſublatis, illa fieri non poterat. Eapropter interfecto hoc, alter frater Cardinalis à fuga revocatur, ſiſtitur, in caveas ſuperiores obſcuras inducitur, ſequentique

tique die authoritate regia bipennium ictibus confoditur. Vide *Serrem in vita Henrici III.* Erant ibidem incluſi Princeps Joinvillius, Dux Elbovius, Archiepiſcopus Lugdunenſis, Guiſianus Secretarius, & alii factionis aſſeclæ; ſed ſupplicationibus & interceſſionibus apud Regem interpoſitis dimiſſi iterum. *Cubiculum Katharinæ Mediceæ* tibi oſtendetur, in quo cum audiret ex Rege, Guiſium confoſſum, ſubitò in melancholiam mutato colore incidit, vitamque pòſt ſub principium anni ſequentis exuit, paucorum gemitibus nedum lacrimis honorata. Vide *vitam Katharinæ de Medicis, Gallico idiomate ſcriptam, peculiari libello, raro videndo.* In *alio Conclavi* Henrici III clementia ſic deſcribitur:

Hæc Henrice *tua eſt & laus & Regia virtus,*
Poſſe nocere quidem, nolle nocere tamen.

Oſtenditur etiam quærenti curioſiùs, ſed paucis, *locus*, quo Guiſii corpus flamma conſumpſit, ejuſque cineres in præterlabentem Ligerim abjecti, ne, ſi à Guiſianis poſteris fortè reperirentur aliquando, Romam ad adorandum tranſveherentur. Oſtendetur etiam *conclave*, dives tabulis pictis & iconibus, dignum viſu & notatu. In area arcis ſubtus ad pedem ædificii novi à Reginâ Mariâ Mediceâ extructi, viſitur lapis circularis, cui crux inciſa cum his verbis: *Ceſte pierre à eſté poſce par la Royne Mere du Roy, le* 1 *d'Aouſt*, 1617.

Arci adjacet *hortus Regius duplex*, amplus & concinnus, utilis etiam eduliis menſariis, & arboribus ordine diſpoſitus. alter habet ciſternam magnæ profunditatis, & ambulacrum ab Henrico IV cœptum ſtrui: alter plantas, frutices, arbores & cervæ formam habet, contra ſexûs hujus

for-

formam prælongis & promiſſis cornibus; Gallico cum carmine: *Vous qui cerchez du monde les merveilles, &c.* Curioſus venationum ſuis tabulis, ſi placet, inſerere poteſt.

Extra opidum ſunt *ambulacra* amœna, ulmis, arbutis, variiſque arboribus cincta, ad milliare unum; longa pro luſu pilæ palmariæ, jucunda pro delectabili exſpatiatione & confabulatione.

Arci vicinum eſt *collegium*, non ita multis ab annis quod ſurrexit.

Pons Ligeri inſtratus longus & lapideus *pyramidem* habet eminentem cum inſcriptione:

De caſu Pyramidis in crepidine pontis Blœſenſis erectæ incolumi manente coronâ ad baſim poſitâ. Anno CIϽ IϽ XCIII, menſ. Auguſto.

Pyramis excelſo ſtabat quæ margine pontis,
Sacra coronatâ Lilia fronte gerens,
Dum levis audaci pertentat culmina cœlum,
Nocturno venti turbine quaſſa ruit.
Non tamen illa ſacram peſtis violaſſe coronam,
Aut Francos flores polluere auſa fuit.
Quippe & tela Iovis Regalia ſigna verentur,
Hæcque ſub Henrici numine tuta manent.

Pio, merito, felici, trumphatori, Auguſto, *Henrico* Galliæ & Navar. Regi, populus & Magiſtratus Blœſenſis DD. N. Chauvet præpoſitus urbis verſus panxit.

Aquæ ductus, teſtimonia antiquitatis urbis à Romanorum ævo, ſuperſtites ſunt non alti ſed immenſæ latitudinis.

JuriſdictioComitatus hujus extenditur ad XL milliaria, parochias C in ſe habens, omnes ſub Blœſenſi ſitas. Comites olim habuerunt jus cudendi

dendi monetas, quod in Gallia hodiè, præter Regem & Principem Auriacum, vix ulli conceſſum; inveniuntur adhuc numi apud cives, rem te ſtantes.

Incolarum mores ſunt honeſti & elegantes; lingua totius Galliæ hîc puriſſima & perfectiſſima; utrumque fortè ab aula & Regum manſione, nec non regiorum liberorum educatione. Peregrini hîc excipiuntur ut domeſtici, omnique hoſpitalitatis jure fruuntur; humanitati accedit convictus æquo pretio & lautus habendus, ita ut qui rei ſuæ, *dic cur hîc*, benè præeſt, hîc benè tempus, numos locare, linguamque purè exportare poſſit.

Poſtquàm hîc diem inſumpſimus, minorum fidicinum decuriâ affatim exhilarati, Blœſio diſceſſimus, Ligeri ſiniſtrorſum relictâ; dextrorſum nil niſi vineta pro comite habuimus, ab arboribus in perpetua umbra pergentes amœniſſimo itinere: media via trans Ligerim opidulum *Chaumont* conſpicitur, cui arx egregia & mediocriter munita imminet: tranſeantur pagi *Eſcures, Veufve*, qui VI milliaribus Blœſio diſtant; inde V adhuc milliaria reſtabant ad opidum *Amboiſe*, ubi hoſpitabamur *in ſuburbio S. Dionyſii à la teſte noire.*

AMBOISE.

Situm eſt loco amœno & fertili, temperatumque habet & ſalubrem aërem, quæ cauſa, ut & Blœſii, regiorum infantum ut hîc fiat educatio. Pons Ligeri incumbens, XIV fornices habet, è lapide ſtructus; cui molendina multa adunata, quaſi in inſula ſita: ille prius ſuperandus, egregiæ longitudinis. Opidum Dani & Normanni habuerunt & deſtruxerunt, anno verò CIↃ CCCC XXCVI per Carolum IIX Galliæ Regem reſtitutum,

tum, qui illîc loci in arce ludentes pilâ ſpectans, apoplexiâ tangitur, ſubitoque ſpiritum efflat: ſuſpicantur quidam, illum malo aureo quod naribus admoverat, veneno infecto, ſublatum. In hujus Regis pompâ funebri, cùm pro more baculus rumperetur, & ſepulchro clamor adderetur; *le Roy eſt mort*; duo Regii miniſtri domini ſui miſerandam mortem juſto acerbiùs dolentes, morte & ipſi ſubitaneâ correpti obeunt: inſignem fidelis affectus memoriam in heri ſui amiſſionem relinquentes. *Arci* & militibus præſidiariis erat præfectus Monſ. *Thoras*, miles magni nominis & animi, humani genii; cujus auctoritate lubentes admiſſi ſumus in arcem, foſſis & muris, tribuſque pontibus penſilibus munitam: arma & gladii foris relinquuntur ſi ingredi voles. Videbis naturali ſaxo arcem inædificatam; muros perforatos hinc inde, per quos proſpectus in amœniſſimam regionem, vineas, campos, agros, ſaltus, flumenque patet. Gradus per quos in ſummum ædificium aſcendis, lati ſunt, & eâ formâ conſtructi, ut tormenta bellica uſque in ſummitatem arcis attrahi poſſint. In arce monſtratur *Sacellum* à S. Martino, poſtquam paganorum idola deſtruxerat, exſtructum. Ibidem *cornu cervi*, quod mole & pondere, ſiquidem XL libras ponderat, omnia totius Galliæ poſt ſe relinquere dicitur; naturali quidem cervino ſimile; verùm factitium eſſe potiùs, quàm capto à cervo dejectum, veritati videtur ſimilius. Arx hodiè, ſicut & olim, cuſtodia eſt magnatum Galliæ, ſi quid enorme deliquerint. Ex oppido, anno CIƆ IƆ LXI, ſub Franciſco II prima bellorum civilium prodierunt principia, Hugonotarum nomen cùm in Gallia occiperet percrebreſcere. Heic unam noctem tranſegimus liberiore animo ob ſarcinam,

nam, quam nobilis amicus Blœſii relictam æreque redemtam citiſſimo curſu advehebat, recuperatam: poſtero die, relictô Ligeri ad dextram, conſcenſis equis perreximus *Turonum.* Si amas vineas, hortorum, agrorumve continuum virorem, & lene murmur aquæ, ſive Ligeris delapſum, ipſa amœnitate amœnior via eſt: verum ſi homines Batava diligentia & induſtria excolerent, nihil eſſet quod non invidiam provocaret: ſed concatenata bella civilia ſufflamen dederunt, imò & torporem; nec jam incolæ ædibus operantur colendis, ſed petris inciſas caſas inhabitant, compendioſâ ſed ſordidâ vivendi methodo. Videbis ad *Burgum Mont-luys*, ubi IV mill. confeceris, prætereundo ad ſiniſtram, centurias aliquot domuncularum rupi inciſarum; quod mirum advenis ſpectaculum; quæ caminos tantùm in viridi ceſpite exporrigunt, ſurſumque in capite habent vineta cultiſſima. Nihil aliàs in quo delectamentum habeas, præter naturam in domos mutatam, præter petras, ſaxa apta humanis receptibus & inhabitationibus. Infrà, terrâ ſordidiſſima incolæ contenti ſuis ſordibus & lucifugio ita ſe ibi abſcondunt, ut nec ſol nec luna iis cohabitare poſſint. revera ſues cum aureis monilibus: nam circumcirca vineæ cultiſſimæ, agri opulenti, fumaria extant per ſaxeos montes, cincta ordine vitium. næ! heîc mihi magis paupertas quàm cura, magis natura quàm ars operam præſtare ſuam viſa eſt. Populoſa tamen hæc regio eſt; verùm otio & vitæ voluptuoſæ dedita; videas enim ædes hominibus nihil planè agentibus refertas; ita abuſus eſt nobilis *horti* Galliæ, qui *Turonum* dicitur. Huc delati Blœſio, VII *milliaria* confeceramus; Hoſpitium ingreſſi, quod eſt *au faubourg S. Pierre des corps à trois*

Mo-

Mores, benevolè excepti ſumus à matre Alemanorum, aliquibus tamen noverca quæ fuit; aſſentibus rem non ſine manu in albo:

Quand voſtre bourſe eſt trop pleine,
Allez au Mores en Touraine,
Ie vous jure que vous ſerez
En peu de temps en dechargez.

Nos verè benè æqueque hîc viximus. Sed ad urbem

TOVRS,

QUæ confluentes habet *la Loire & le Cher* fluvios, & planitie fertiliſſimâ & amœnâ longè lateque extensâ floret, quamvis ſolum ob paluſtria loca nonnihil humidum, & cauſa pluviis, quæ ibi generantur, frequentioribus exiſtat. Ligeris alluit muros, cui pons lapideus *arcuum* XIIX ſuperſtratus; inde non procul abeſt navium ſtatio; Muris, foſſis & arce cæteroquin urbs ſatis munita, ædificia fovet elegantia, non ſuperba. Suſtentatur maximam partem ſerico conficiendo, Italico quod bonitate non cedit. Jacobus de Beaulne herus in Semblancay hujus opificii autor dicitur, qui paterno erga patriam & cives amore ductus, ſuo ſumtu opifices & textores artis gnaros ex Italia evocans, populares ſuos inſtrui curavit. Bonus verè civis: nam ultra hoc, auxit urbem fontibus, miniſterio aquæductuum ſummo artificio eò perductorum; auxit fructibus ex Italiâ, Græciâ, aliiſque locis conquiſitis & importatis. Serres videatur in vita Henrici IV, ubi Regem oſtendit IV urbes inſtituiſſe pro alendis bombycibus, & ſericis texendis, nimirum *Pariſios, Lugdunum, Aurelias, & Turonum*; cum enim Rex intelligeret, XL & amplius auri tonnas è Gallia pro ſerico exportari, inſtituit hoc opificium

ficium ſericum, quod uſque dum magno cum Regis & Regni incremento augetur; abrogato contrà & interdicto omni veſtimentorum Attalicorum uſu.

Inter ædificia palmam merentur bina templa, *Gratiani & Martini. Templum Gratiani* non vetuſtum ſed egregium eſt, tribus altis turribus ſuperbum; extimi parietis lapides ſunt artificioſæ ſculpturæ, verùm deformes modò ab imaginum decapitatione in introitu per Hugonotas factâ. In eo *horologium, chorum,* & *ſacellum* columnis è ligno & auro decorum obſerva. Alterum in *honorem Martini* ædificatum (*de cujus miraculis pontificiorum legenda & Gregor. Turonenſ. in ſua hiſt. videantur*) habuit reliquias Sancti Martini, quæ per Hugonotas crematæ ſunt; locum clathratæ feneſtræ oſtendunt, quæ non niſi manuum, priùs tamen hæ oſculo devoto ſacrentur, tactu adiri poſſunt: de his reliquiis Molin. in ſcuto fidei p. 459, Baſil. edit. Gregorius Turonenſ. in fine ſuæ hiſtoriæ ait, ſe reliquias Turoni in æde D. Martini vidiſſe & repperiſſe, valdè putrefactas; verùm aliquot 100 annis pòſt, eas planè integras, novas, illæſaſque fuiſſe. *Organum* & *altare* advenientes remorari ſolent. Quid de monachis? Hi ſub Carolo Magno anno. IↃ CCC IX omnes unâ nocte occiſi ſunt, præter unum in Epiſtolis Paulinis legendis occupatum: verùm hi monachi eò ſuperbiæ proceſſiſſe, ut calceos inauratos geſtare eos non puduerit. Longitudo templi eſt pedum CLX, feneſtræ undique LII, columnæ XX, oſtia IIX. Turres habet tres altiſſimas, quarum unam CCC XXIIX gradibus conſcendere potes, agrum circumſitum Turonenſem ad multa milliaria ſic contemplari licet. Ibi campanam ſimul offendes, cujus latitudo VII pedum & ſemis,

mis, circumferentia XXII, pondus excedit; piſtilli tamen ꟾↄ librarum eſt, cum inſcriptione: M CCCC LXXXII *Eccleſiæ Sixtus Quartus, regno Ludovicus undecimus præerant, Turonenſi tunc præſul Helias.* Altera campana ibi latitudine VI pedum & ſemis, pondere octodecim mill. librarum.

ARX quidem antiqua, ſed fortis comparet; Hæc, cùm Guiſius obiiſſet, ex autoritate conſilii Regii, adoleſcentem Guiſium captivum tenuit, à multis è factione paternâ, præſertim Pariſienſibus, ſi ante patrui adventum Lutetiam veniſſet, Rhemis coronandum & ungendum; ſed vana fuerunt vota & ſine ſucceſſu: ab arce tamen Guiſius anno CIↄ Iↄ XCI, 15 Auguſti, fune ſe demittens, profugus factus ad equitatum Domini de Chaſtre, ex compoſito inde non longè præſtolantem, cujus auxilio abductus, liberoque aëri reſtitutus fuit.

Antiqua monumenta ibi ſunt lapides duo; urnæ item anno 1591 repertæ, ex concrematis corporibus cinerum plenæ.

Locus extra urbem *ludo palmario* deſtinatus, longitudine & amœnitate dignus viſu, quòd tota Gallia nec longiorem, ſpatioſiorem, planiorem, amœnioremve habet.

Urbs hæc pro coronide meretur laudem ſingularem ab affectu & pietate in ſuos Reges; Carolum VII ab Anglis patrimonio privatum, Henricum III à Pariſienſibus ejectum ſuſcepit demiſsè, fovit liberaliter; Henricum IV ad amicitiæ jura innovanda invitavit, periculo ab hoſte imminente flocci facto.

Ex urbe levi deambulatiunculâ ad ripam Ligeris venitur ad oppoſitum monaſterium *Marmonſtier*; hoc ibi flumen trajeceris navigio, rectè intrabis

MARI

MARMONSTIER.

COEnobium hoc Ordinis Benedictini eſt: cui præeſt Abbas Monſieur de Vendoſme; ei ſubſunt LXVII monachi; & vivunt lautâ conditione. Ædificatum eſt à Martino ſancto, ſed multis reditibus indies incrementa ſumſit, ita ut inter nobiliora Galliæ præemineat. A tergo cœnobii vina ferunt colles bona, quæ inde per plumbeos canales in cellæ demittuntur dolia, altitudine LXIV perticarum, quarum quælibet VI & plures habet pedes.

Præcipuum quod in templo, eſt *ampulla ſancta*, continens oleum, ab angelo è cœlo quod deportatum dicitur, quum Clodovæus primus Chriſtianorum Rex à ſancto Remigio, more Saulis, inungi deberet. Non oſtenditur niſi ſumma cum devotione & oſculo. Janua, ubi repoſitum eſt olei vaſculum, hanc habet inſcriptionem:

Angelus ampulla Martini ſaucia membra
Vnxit, & Henricus maximus omen habet.

Simile oleum, ſed minori inopia, Rhemis conſervatur apud ſancti Remigii cœnobitas; quo omnes Galliæ Reges hactenus inuncti fuerunt. Rex autem Henricus IV à rebellibus Rhemis prohibitus, non Rhemenſi ſed Marmontenſi oleo anno CIƆ IƆ XCIV, XXVII Febr. unctus eſt apud Carnutes ab illius loci Epiſcopo, præſentibus Principibus è regio ſanguine tot quot per tempeſtatem & bella intereſſe poterant. *vide Serr. in vita Henrici IV.* Unde in loco non longè ab ampullæ repoſitorio videbis inſignia Cardinalis Joyeuſii cum his verſibus:

Hoc Mariæ titulis aſſcribitur, hujus in æde
Martini ampullam tot peperiſſe bona.

Hocque decus referunt Carnutes, quod fuit olim
Remorum, ampulla noſtra quod ante tulit.

Pluria non adſcribam de hoc oleo, licet è diverſis authoribus poſſim; alibi, ſi Deo viſum, circa Regis Galliæ coronationem nobis erit locus.

Chorus templi è gypſo candido, hiſtoriam Paſſionis oſtendit. Tumba ſancti Martini, aliquot gradus alta, vix calcaribus ſonantibus adeunda; viſa tamen à nobis, præeuntibus binis monachis. Præter hoc periſtylia, refectoria, dormitoria, liberè luſtrare poteris. hinc inde parietibus adſcripti verſus, à nobis exſcripti; ſed non adſcribendi. In area monſtratur *la chapelle des dormants (der ſiebenſchlaffer)* dextrorſum, ad quam aliquot graduum aſcenſus eſt. Equile & coquina in tranſitu XXVI caminorum videri poſſunt.

Locus eſt non longè à monaſterio, ubi ante aliquot annos domus petris & ſaxis inciſæ corruerunt, compluribus inhabitantibus obrutis; mulier tamen quædam pluſculos dies ibi inter ſaxa & rudera hærens, viva tandem reperta & incolumis ſervata eſt, per ova quæ fortè reperta axillis ſuppoſuit, & tepore coxit.

Equis quoque viſum egreſſi ſumus ſpecus quaſdam, *(les caves gouttieres,)* in quibus aqua in lapides concreſcens ſaccharum minutum & rotundum figurat. Heic dum pernoctaremus bis, fidicinum chorus à nobis non abfuit, advenientibus officia ſtudioſè offerens.

Exeundo hinc pons tranſeundus, & fluvius ad ſiniſtram relinquendus eſt; Iter tam amœnum eſt inter arbores, vites, pagos, ad lenem Ligeris ſtrepitum & defluxum, inque longâ planitie, ut non injuriâ regio hæc *hortus Franciæ* dici mereatur. Ita tranſitur oppidum & arx *Maillet* 3 *milliar. Sainct Mars*, vicus 2 *mill.* & prandium in

pago

pago quodam *à trois valets* ſumitur. Trans Ligerim arx *Buſſi* conſpicitur ex hoſpitio, olim Ducis Aumalii, qui Pariſiis in effigie, uti dicunt, cum reus Majeſtatis damnatus eſſet, equis diſcerptus viſus; Aumalius verò fuga vitam ſervaturus, in Belgio ſub Alberto militavit, ibique, quidquid corporis & famæ ſuperfuit, depoſuit. Hodiè arx iſta Duci Nemoroſio paret. A prandio reſtabant VII *mill.* & amplius, Salmurium uſque; in via ad collem *Abbatiam Sancti Martini de Condo*, quæ Turonenſem agnoſcit Epiſcopum, & vicum *Moncerau* habuimus; uterque locus unâ ſaltem plateâ intermediâ diſcriminatur, unde diverbium ortum:

Entre Sainct Martin & Moncerau
Ny croiſt, ny vache, ny veau.

Nos ſera veſperâ ad civitatem delati ſumus, clauſisque jam portis & ponte, timendum erat ne in urbem admitteremur, ſed argento numerato clauſtra perfregimus. præter opinionem iter longius non videbatur ſed erat, ſiquidem fallebamur paucitate milliarium, quæ hîc non numero ſed longitudine numeranda; quò enim remotior à Lutetia es, eò milliaria grandiora habebis: accedebat arx Salmurienſis in ſublimi locata, cujus altitudine ſumus eluſi, ut cùm vix mille paſſus ad acceſſum ſupereſſe crederemus, duobus ferè milliaribus, & quod excurrit, ab urbe abeſſemus; tandem multa nocte non ſine periculo ponte ſuperato divertimus in hoſpitium ſuburbanum *à la corne de cerf.*

SALMURIUM.

VRbs ad utramque ripam habet ſuburbia longa; maximum eorum Ligeri fluvio ab urbe diſcriminatur, qui pluribus ibi longiſque pontibus invicem connexis pervius eſt. Mœnia nec minùs

habet decora. domus arci montoſæ propinquiores, ſunt aſcenſu paullùm elevatiores. *Arx* non adeò magnifica quàm munita; è naturali ſiquidem ſaxo caput erigit, & ſubtus omnia vel defendere vel deſtruere; Olim gubernatorem habuit *Philippum Mornæum Pleſiacum*, virum nobilem & doctum, clarum toga & ſago; Modò *Dominum de la Breſſe* cum LX præſidiariis militibus habet. In ea præter *armamentarium, galeriam*, & *conclavium ſecretius* Gubernatoris, in quo icones præſidum antecedentium, pauca. Nos nebula denſa & fœtida arcebat manè ab aſcenſu & proſpectu, nec moram ferebat iter, donec nebulæ diſcuſſæ & conſumtæ fuiſſent.

In civitate *ſacellum* eſt, quod vocant *Noſtre Dame des Ardilliers*, celebris nominis in Gallia ob miracula neſcio quæ illic edita & adhuc obvia. *Templum D. Petri* Chriſtophori magni ſtatuam oſtendet, ſed minorem Pariſienſi. Reformatæ religioni addicti templum habent elegans, quod diverſis à nationibus frequentatur, dum urbs hæc una eſt ex illis, quas in ſecuritatem religionis Reges Gall. dederunt. Victus ſanus, locus amœnus, exercitia varia exteros invitant ad diuturniores manſiones, ne quid addam de linguâ Gallicâ.

Jentaculo ſumto per pontem Ligeris Salmurio profecti, intra VI *milliaria S. Mathurin*, vicum, vidimus. à quo refecti pauco cibo & potu, feſtinabamus V *mill.* ad civitatem *Andegavum*, quò antequam pervenis, uno lapide retrò flumen pontone trajicis, & inde per lapidum fiſſilium, quos *Ardeſias* vocant, tumulos, in longum ſuburbium deduceris, & tandem in urbem; quæ biduum nos habuit hilares vino (quod non vinoſum adeò & fumoſum, ad Rhenenſe noſtrum

pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

proximè accedens) in diverſorio *à la Croix verde*, *à la rue courte*.

ANDEGAVUM,

QUibuſdam *Andegavia*, Gallis *Angers*, Ortelio è Ptolemæo *Iuliomagum* dicitur: fundamentum opido feciſſe philoſophos, augmentum Trojanos, narrat *Chronicon Andeg.* ſed fabulis relictis opidum videamus. Situm depreſſiori in planitie, ſed jucundâ, circumductum turribus, ſed è longinquo altis; irriguum fluvio Meduanâ, & inde bimembre, ſed ponte junctum, uno muro concluditur. Metropolis eſt in regione *Andium*, quæ non diffuſa, ſed dives omni penu: nam flumina cum amnibus XL numerare poteſt; ita ut quâ terram, quâ aquam, omnium ad victum neceſſariorum hîc abundans affluxus. Quæ res Carolum IX Regem movit, ut Ducatum hunc pro annonaria attributione *(l'appanage Royal* quam vocant) Henrico III aſſignaret, & hic rurſus fratri Franciſco. Videamus oppidi *templa*, *academiam*, *arcem*, *curiam*, & quæ in his, ab aliis non notata.

Templum *Mauritii* cathedrale eſt, in quo nec ipſe rex Galliæ dedignatur habere titulum Canonici: ſurgit tribus altis turribus, quarum media quaſi pendula, eminet inſuper lapidum mole & cælatura. Intus epitaphia poſtica chori parte leguntur *Iohannis Olivarii Epiſcopi Andegavenſis*, quæ cùm fidem arguant, libuit adponere:

Ianus Olivarius jaceo hic ſub marmore duro.
Iſtius ædis eram præſul & immeritus.
Peccavi, fateor; (quis enim offendiſſe negabit?)
Aſt veniæ in Chriſto ſpes mihi firma fuit.
Qui noſtrum gratis *abſtergit morte reatum,*
Et nos non noſtris juſtificat meritis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Hanc ſpem vos fratres precibus votiſque juvate,
Manibus ut noſtris pax ſit & alta quies.
Ac mortis memores benè vivite, & uſque valete,
Sitque eadem vobis poſt obitum requies.

Præter hoc ſunt pluria alia, è quibus unum hoc quod ipſe Olivarius jamjam ad plures abiturus de ſe:

Inquiris hoſpes qui ſim? non ſum ampliùs.
Quid agam? putreſco & vermium greges alo.
Qui fuerim? ineptus Ianus Olivarius,
Peccator unus omnium præmaximus.
Vnde? urbe natus nobili in Lutetia.
Quo functus olim munere in republica?
Primò Archiabbas Andium: pòſt pontifex.
Quæ otia? ſacratas paginas evolvere.
Quid hac in urna ſuperat? oſſa & cinis.
At quò animus? Hoſpes contine; ſcire hoc nefas;
Arcana divûm non decet ſcrutarier:
Neve quid negotii ſit Iovi cum manibus:
Satis ſuperque noſſe erit, fidelium
Poſt facta mentes non mori; at quieſcere:
Donec reſurgunt in priore corpore,
Auguſtiore quàm antea, feliciùs
Victuræ in ævum cum beatis omnibus.
Iam noſti abundè qui fuerim; at altiſſimis
Quando in tenebris nequeo te agnoſcere,
Saltim hoſpes unum hoc, tete ut agnoſcas, rogo,
Opteſque veram mortuis pacem omnibus.

Præter hæc epitaphia ſunt & Renati Siciliæ regis; quæ ſi lubet cum reliquiis videre, admittêris. Unum, ſi circa feſtum corporis Chriſti in hoc opido vivis, eſt quod notes, nimirum proceſſionem tam pompoſam, cui ſimilem in omni reliqua Gallia non videbis; & hæc occipit in hac æde. A qua te conferes *ad S. Licinii*; in qua ad ſiniſtram oſtenditur lapis Lauretana ab æde, cum his

his verbis: *Cy eſt de la tuille de la chapelle noſtre de Lorette.* Locus eſt vitro occluſus; intus adparet linteum annis abſumptum, à Pontifice eò miſſum. Licinii ſepulchrum poſt altare hanc habet epigraphen:

Vas habet hoc fractum certè fragmenta ſepulchrum
LicinI ſancti, hîc qui beatè quievit.

Si otium eſt, ingredere templum *Sancti Cyri* extra urbem; ubi duæ tabulæ, altera memoriam unctionis Chriſti, altera aſſumptionis Mariæ repræſentat; utraque è cælato lapide oſtendit artificium, cui generi par vix alibi reperias; inprimis nota imaginem Joannis in utraque tabula, ſibi per omnia ſimilem.

His viſis ad *Academiam* eundum, à juris ſtudio potiſſimùm florentem, inſtitutam à Ludovico Siciliæ rege, Andegavenſium Duce ſecundo, anno CIↃ CCC XLVIII: circa quæ tempora placuit Ruperto Palatino Heydelbergenſem inſtituere, anno CIↃ CCC XLVI. *Middendorp. de Academ.* Faventem Principem habuit & augentem Henricum Andium Ducem, Caroli IX fratrem, nec ingrata fuit in educandis Juriſconſultis magni nominis, qui fuerunt Lazarus Bayſius, Franc. Balduinus, Eguinarius Baro, Johannes Bodinus (aliquibus, joco, puto, dictus Andius ſine bono) Parlamenti Pariſienſ. Advocatus, & alii, quos, ne ſim multus, prætereo. Habet collegia tria, quorum nomina ſunt: *du neuf, de la porte de fer, & de la Formagerie.* quibus accedit Facultas Medica.

Arx ſive caſtrum, nobile à domicilio, quod ibi Andium Duces multis ab annis habuerunt; olim Comitatus titulum geſſit, qui anno CIↃ CCC L in Ducatum abiit, cujus ultimus dominus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

fuit Henricus III Gall. & Pol. rex. Munitum eſt profundis foſſis, è quibus ſurgunt XIIX turres rotundæ ceu è rupe exciſæ, ita ut heic loci fortiſſimam totius urbis videas partem. Adire non denegatur, modò ingreſſum, quo debes modo, petas: à porta primâ ſuperatur pons, obſeratur porta; elevatur pons, reſeratur aliâ porta, ita ut non facilis ſit acceſſus ad penetralia: præſidium tenent Helvetii, numero tunc LXXX, quorum præfectus Monſ. de la Porte; cujus effigiem in curia vidimus; ad quam nunc tecum ire animus eſt.

Curia habet introitum:

Regia juſtitiæ juſto ſub rege reſurgens,
Et Iano clauſo Themidis rediviva potensque
Porta Deæ, geminum tibi dant Ludovice triumphum,
Et belli & pacis lauroque oleâque coronant.

Ipſam ubi ingreſſus fueris, alloquium leges ad regem Ludovic. XIII:

Ingredere Andinum auſpiciis felicibus urbem,
Magne Heros, quem Cavallæus origine ſanguis
Extulit Andinis commixtus matribus olim.

Mox inſcriptiones:

HOC NEXV FIRMATA FIDES.

Magnanimi Heroës ad publica commoda nati
Publicolas urbs ipſa ſuos vos accipit, atque
Hæc vobis memor officii monumenta rependit.

DVORVM NVMINE TVTA.

Salve cura patris, patriæ ſpes altera noſtræ.
Recta quidem ſeries, patribus ſuccedere natos;
Eſſe ſimul, fuit ille piis gratiſſimus ordo.

B. T.

Clariſſ. V. Johan. Bodin. Curatore urbis; Ren. Jarrye, &c. cum tribus aliis Decurio-

curio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

curionibus, kal. aug ſcribendo aff. Omnes Q. E. D. R. S. F.

Quod V. C. Curator V. F. de adventu deſideratiſſimi Ludovici Regis Chriſtianiſſ., Mariæque Medicææ matris incomp., quam providentiæ curiſque debet ſervata Gallia ſecuritatem ſuam, Provincia liberata beatitudinem, civitas ornata ſplendorem, ita ut omnes omnium ante ſe maximorum Principum glorias ſupergreſſi ampliſſ. regno terrâ marique pacato pop. legibus optimis ſanctiſſimiſque formaverint; mentis magnitudine ſingulari templum Iani clauſerint, & cæleſtis indulgentiæ favore mirabili pervaſerint orbem totum inſignibus virtutibus domi foriſque, Q. D. E. R. E. P.

D. E. R. V. I. C.

Benè & votis ſuis convenienter olim, hac ipſa die cuſtodi Herculi matrique DEÛM *Opi ſacra feſta placere; glorioſiſſ. regi in ſpem rerum feliciter creſcenti, matrique providentiſſimæ, honores curari; qui quàm maximi ſupplicationes ad aras, legiones in armis, pompam viarum, gratias ordinum, clariſſ. ludos publicos, quòd temporum caligine fortiter detersâ ſerenarint cælum noſtrum claritudine ſemper manſuræ pacis; & adclamatum eſt ab omnibus, Ludovice, innocens Deus te ſervet incolumem diu nobis, feliciùs imperio tuo; verecundia tua millies atque millies optimo, fortiſſimo prudentiſſimoque Principi, piiſſimæ & clementiſſimæ Dominæ noſtræ Matri caſtrorum; ſalus, æternitas, & quale meritis ſuis debetur obſequium, habeant vitam prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, civitatem hanc* N. M. Q. *eorum devotiſſimam.*

Hæ inſcriptiones indigetant reconciliationes regis cum regina matre. Quibus lectis deſcende;

& ſuburbium inviſe ad *pratum Germanorum*, quod Germanæ pubi heîc commoranti, honeſtæ recreationis & deambulationis ergò à Germano nobili Andegavi denato donatum eſt. Dum deambulatum exiviſti, eâdem operâ theatrum Romanorum extra portas vide, cujus rudera extant in loço GROHAN, teſtimonia olim Prætores Romanos populo Gallico edidiſſe ſpectacula, in gratam Cæſarum ſuorum memoriam: oblatum mihi, cùm ibi eſſem, antiquum eſt numiſma, quod inde erutum ſeriò adfirmabatur, habens nomen & acta antiqua. Quæ res inter antiquarios cauſa eſt, num locus *Pont de Ceé*, ad quem te jam ducam, originem habeat à ponte Cæſaris, vel à Germanico ponte See; quod eſt ſtagnum, quaſi pons ſtagni, ſive ſtagnantis Ligeris, quia ibi Ligeris videtur ſe ſiſtere & ſtare inſtar ſtagni.

Sed reculis convaſatis mecum in viam. Andegavò *uno lapide* opidum PONT DE CEE' diſtat; quò viâ planâ & amœnâ ubi perventum, quæſitum eſt à nobis, cujus ordinis eſſemus? Ordinis peregrinantium, reſpondebamus, gente Germani. Mox ſine morâ dimiſſi, pontem Ligeri ſtagnanti incumbentem pro via habuimus; longus eſt & anguſtus, partim lapidibus ſtratus, partim trabibus ligneis combinatus; totius verò fulcrum ſunt hydromylæ ligneæ XVII, quæ catenatim quaſi ligant pontis jugera. Hoc ſuperato, tellure fertili & amœnâ in Andium regione venimus 2 *milliarib.* ad opidulum

BRISSAC,

QUod elegans præcipuè ab *arce*, ſtagno adſitâ, unius milliaris longo & piſculento; amœnum à nemore trans ſtagnum, venationibus aptiſſi-

aptiſſimo. Antequam pranſuri *au cheval blanc* conſederemus, in arcem benevolâ Heri admiſſione itum eſt. Ædificium planè recens è quadrato latere, formâ ſuperbâ inſcriptionem oſtendit:

ALTO DE SANGVINE COSSI.

Proſapia antiqua eſt in Italiâ nata, in Galliâ cumulata, & regibus cara; quod docent regis & reginæ matris in hac arce primi à reconciliatione conventus. Herus amœniſſimæ hujus ſedis eſt *Franciſcus de Coſſi*, inter Duces, Pares & Marſchallos Franciæ non ultimus; Hera, *Iohanna de Pontebretang.* utriuſque effigiem, & totius Caſſorum gentis, tabulæ habent ad vivum in conclavibus poſitæ. nil heic de tapetibus, Romuli Remique hiſtoriam, raptum Sabinarum, & alia, alia, regio ſumtu oſtendentibus, dixerim; ſufficit cum tanto Hero verba miſcuiſſe, tantamque gratiam ſi non meruiſſe, ſaltem vidiſſe.

Hinc tenuiter paſti, IV *milliaribus*, ſerâ veſperâ, pernoctatum venimus in pagum (qui Pictonum in terram ingreſſum facit) certè nobilem, & multis opidis, tam ædificiorum ſtructurâ, quàm loci capacitate, non inferiorem,

DOVAY, DOVÆUM.

DE quo *Lipſ. in amphitheatr. cap. 6: Pagum autem hunc, qui amphitheatro haut longinquus, olim aliquid amplius fuiſſe, ſatis convincamus vel hoc non pagani operis argumento; viæ etiam antiquæ & publicæ reliquiis, quæ ex hoc pago pertinuit ad pontem Cæſarianum, cujus viæ pars conſpicitur: pars maxima corrupta eſt, & lapides in ædificia variè abſumpti aut avecti. Sed & incolæ ipſi antiquitatem aliquam jactant, & Druides ſedem habuiſſe apud ſe volunt. Ceterùm, bella vetera for-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

taſſe, & (quod magis conſtat) Anglicana, incendiis quidquid & quo nomine id fuit delerunt. Doveonam Ptolemæi fuiſſe, non vanè ego ſuſpicer, ex nominis, quod pagus nunc præfert, claro argumento; & collocatio ipſa Ptolemæi non diſſidet.

Sed ad amphitheatrum, quod, quàm cœna *à la Croix verde* inſtrueretur, lychnis & facibus accenſis, (ita enim tenebræ jubebant, & ſequentis diei feſtinatio,) priùs ibamus viſum. Ejus *formam, uſum,* & *inſcriptiones* adponam; quæ tamen ſtilo maximam partem aliena, methodo autem noſtra erunt.

Forma reſpicit *ſitum* & *partes* amphitheatri.

Situs talis eſt, ut videri poſſit à natura natum ædificium, licet manu & arte humanâ factum ſit; totum ſiquidem exciſum & cavatum eſt in monte, ſine externâ ullâ materiatione calcis, lapidis, ligni. Mons vero, in quo & è quo id eſt, lapideus eſt totus, cujus generis ibi plures, ſed lapide tamen non planè duro, quique cæſuram & ferrum facilè admittat. Color ei, qualis Tyburtino: è quo Titi Romæ amphitheatrum eſt. Magnitudo montis paullò minus milliare Galli cum in latitudine; in longitudine, duo circiter continet; ſed ea tamen facies, ut in edito ſatis planus & jacens ſit, & ab lateribus utrimque clementer adſurgat. Cortex, ut ſic dicam, & tegumentum univerſi montis, è terra eſt: viſcera tantùm è lapide. ideoque non gramine ſolùm, ſed ſegete ſæpè veſtitur. In ſummo, ſed paullò tamen ad latus, hoc amphitheatrum repperis; haut facillimè, quia etiam præſcios, niſi intendant animum, fallat. Cùm enim ſupernè deſpicis, aliquem cavum aut puteum cenſebis, ex iſtis qui ob lapidum excidia vulgati ibi & crebri. Atqui aliud profectò opus eſt, & à Dædalo quopiam

acutè

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

acutè inventum, adfabrè factum; cujus nunc tibi PARTES oſtendam, primo APERTAS, pòſt OPERTAS. Apertæ ſunt GRADVS & AREA. Graduum videatur NVMERVS & POSITVS. NVMERVS eſt XX & I, meo calculo & itu quos ſignavi: horum ſupremus, latus & capax eſt in orbem ped. ↄↄ CCXLII. Linea dimetiens in ſummo, longa pedes CCXXXVI. at ab imo gradu ſtatim ſequitur murus, qui podium attollit & arenam claudit: eſtque altus pedes IX. POSITVM videbimus in ſubſelliis, quæ à ſummo ſtatim margine incipiunt, minuunturque, ut ſolet, paullatim eundo in declive. A ſummo; dico, incipiunt: ut nunc quidem adſpectus eſt. Olim, vix ambigo, quin cancelli aut murus aliquis circumpoſitus fuerit, ſive ad ornandum ſive magis ad ſervandum. aliquid enim certè ſepimenti fuiſſe debet, ad pecudes arcendas & petulcos. At nunc tamen deſcendens, pedem ſtatim ponis in ipſis gradibus. quorum, primo initu, confuſus ſatis adſpectus. Terrâ enim & pulvere cottidie complentur: quæ ventus invehit aut imber. itaque gramen etiam ibi paſſim: & formoſa olim nec ad hunc uſum loca perambulant informes oves. Numeratis ita ſubſelliis deſcendimus in AREAM; cujus EXTIMA pars depreſſior multo, ambiens tumulum in medio elevatum, & lata undique uſque ad murum podii, pedes XV: Ita diametrum totius arenæ eſſe oportet, ped. LX. MEDIA verò (præter morem quidem omnium ejuſmodi theatrorum, quod ſciam) in tumulum rotundum ex eodem lapide elevata; altum pedes VII, aut paullò amplius: longum in diametro, pedes XXX. Is planus in ſuperficie & æquus; excipio quod ad oras à medio paullùm vergit & declinat. In hoc tumulo ſunt *foramina, putealia, ſcalæ & puteus.* Fora-

mina ſunt rotunda ſex, æquis intervallis à ſe abjuncta, lata pedes v; quibus impoſita putealia, ex uno eodemque lapide, paullò grandiora, quàm ipſa foramina; uti neceſſum, contra illapſum. His putealibus inſerti annuli craſſi ferrei fuêre, (veſtigia & ærugo clarè docent,) ut baculo iis inſerto, admoveri poſſent vel amoveri. Nam aliàs pondus iis ſatis grande, quodque duo homines ægrè commoverint. Hæc foramina velut oſtiola ſunt, quæ per ſcalas quaſdam cochlides ſive incurvas ad viam infrà ducunt. Scalæ igitur totidem quot foramina: quæ ſingulæ gradibus non magis XIII conſtabant. In orbem tumuli, in ipſo muro, foramina quadra exſecta, quæ ſcalis illis lumen infundebant ad aſcenſum aut deſcenſum. Foramina hæc ſingula ita collocata, ut unum ſervire ſcalis duabus poſſit. In meditullio tumuli, cavus eſt rotundus ſive puteus; qui antiquúſne, an novus ab hiſtrionibus factus, non dixerim; uſus certe ejus videtur fuiſſe ad malum defigendum, à quo funes dependêrent, & per eos fluitantia vela. Ita apertæ amphitheatri partes fuerunt: ſecedamus in OPERTAS, quæ juxta ipſum, in ejus latere bina grandia & rotunda, ſive cubicula ſive potiùs cameræ occurrunt: in eodem illo lapideo monte ſeorſim exciſa. Ponemus *formam, dimenſionem* & ad eas *aditus*. Forma horum cubiculorum eſt inſtar pilei nautici, ſive priſci Romani. Latitudo in imo eſt pedum circiter LXXX, ſed in altum paullatim arctantur. In faſtigio utriuſque foramen patet rotundum, grande pedes IX, quod ad lumen infundendum ſervit: prorſus eo modo quo Romæ, in Agrippæ vidimus templo. Ad hæc cubicula, aditus duplex eſt, internus & externus: ad illum, aliàs undique clauſum, ingreſſus patet per iſtum, brevi

& for-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& fornicatâ viâ. Ad externum VIA TRIPLEX ducit. PRIMA ſubterraneo meatu ad tumulum, qui in arena, & per ſcalas illas ad oſtiola tendit; ita ut infra gradus omnes ſubſelliorum totumque amphitheatrum abeat, uti cogitanti clarum. Longitudo primæ hujus viæ pedes c xxv; latitudo, ped. VII; altitudo, ped. VIII. ALTERA VIA paullò brevior, pariter meatu infero tendit infra omnes gradus, & in muro podii emergit; ita, inquam, ut in arenam ipſam rectà ducat. Hæc priore minùs lata, minùs ampla. TERTIA VIA, oppoſita iſtis, foras ſpectabat & vallem montis. Per eam ingreſſus in hoc cubiculum: per eam item, ut apparet, omnis pluvia & confluges aquarum derivatæ è toto theatro cubiculiſque. Forma harum viarum ſimilis: factæ omnes in lapideo monte, & cavatæ in arcum.

Tantum de forma hujus amphitheatri: ſequitur VSVS, quem breviter & leviter è Lipſio delibemus. Forma ipſa amphitheatri videtur. clauſum enim in orbem undique, & vix tamen eſt ut amphitheatralis uſus. Primùm tumulus ille, qui in medio, ſurrectior; quid ad pugnam, aut curſum? Æquitatem enim ea res & planiciem poſtulat, non tumorem aut colles. Deinde area ipſa circumjecta, nónne exigua & anguſta ad venationes? certè apparet. Quomodo enim ſatis liber in illo quindenûm pedum ſpatio curſus ferarum hominumque, ac recurſus? An de theatrali & ſcenico igitur uſu verius eſt? Non abhorret ille tumulus, qui inſtar ſcenæ retuliſſe videtur, in qua ſpectari poſſent & audiri perſonæ. Foramina etiam illa ſena, non incommodum uſum habuiſſe videntur, ad actores pro tempore ſubmittendos aut recipiendos. Choragium enim omne inſtrui in cubiculis illis adjunctis occultè potuit:

exque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

exque iis ornati & parati hiſtriones, viâ ſubterraneâ, venêre in hanc ſcenam. Sed circumjectæ areæ tum quid fiet? cui rei ſerviet? Denique rotunditas illa loci & graduum orbis, quomodo idonea theatro? Vultus enim certè loquentium agentiumque, obverti in unam partem tantùm poſſunt: nec audiri aut cerni commodè ab iis qui à tergo. Ideo theatra hemicycli ſemper imagine facta, bono jure. Niſi ſi fortaſſe velo aut diſcrimine aliquo pars tumuli diviſa, & ſpectatores coacti in graduum unâ parte. De gladiatoribus tantùm nihil impedire videtur, quin adfirmem. quibus locus in areâ illâ ſatis laxus, quoniam in gradu ferè inter pugnandum manebant & in ſtatu. Sed quid ſigillatim circumeo? credo revera varium & miſcellum hujus loci uſum fuiſſe: ideoque formam ejus mixtam, nec aptam ad ludicrum unum. Potuit venatio in eo dari, ſed ferarum paucarum: potuêre gladiatores: potuêre hiſtriones aut mimi: potuêre velut in ſtadio luctatores & pugiles: quod ipſum genus ludi, valdè crebrum & gratioſum in provinciis fuiſſe, indicat & indignatur Tertullianus. Cubicula quæ ad latus, mihi nova & ignoti finis. potuêre tamen inſtar ſpoliarii eſſe, ſive etiam odæi. quod utrumque genus adjungi amphitheatris vel theatris ſuis ſolere, ſcimus. receptacula etiam non incommode fuerint, ad omnem ſcenicum aut arenarium apparatum. Narrant, regem, vel heroëm potius, verè magnum, Franciſcum, anno CIƆ IƆ XXXIX circumforaneis quibuſdam hiſtrionibus, qui apoſtolorum acta repræſentabant, permiſiſſe hunc amphitheati locum ad ſpectacula edenda. illos purgaſſe, ornaſſe, & magnum populum contraxiſſe. ex quo conventu, qui dies triginta perſeveravit, multum atque uberem quæſtum ad paga-

paganos rediiſſe. Eâ re motos, impetraſſe à rege, Ne quis in poſterum illic lapidem excîdiſſe vellet, propiùs ab eo amphitheatro perticas, xxx. crebris enim effoſſionibus, abſque eo interdicto fuiſſet, interitus jam imminebat huic loco. Narrant item incolæ, univerſam aream fuiſſe tectam velis elegantioris picturæ & artificii;ea verò dejecta, remota, & ſublata per motus & inteſtina Galliæ bella. Interim univerſum opus integrum adhuc eſt, & ſi quâ parte collabi velit, juvant & reſtituunt incolæ, Comica quandoque ibi ſua habentes exercitia.

Antequam te dimittam, amice lector, mantiſſæ loco addam INSCRIPTIONES, & in locum hunc elogia. Porta nigro marmore ſuperveſtita eſt, cum hac inſcriptione:

Perpetuæ Douadæi theatri memoriæ hos verſus conſecravit I. Nobletus, Salvilocenſis Medicus:

Douadius celebri percurrens acta theatro,
Quæ tragico proſtat gutture Melpomene.
Quicquid & Eoo nectunt, & quicquid Ibero
In Reges memorat noxia facta ſole:
Quiſquis amas ergò majorum audire triumphos,
Hinc repetas quicquid lubricus orbis habet.

Epigramme:

Quand on icy raporte d'une grave faconde,
Et d'un Tragicque vers, les hiſtoires des Roys,
En extaſe ravy ſincerement je croys
Que ce theatre ſoit un abregé du monde.

Anno 1599.

Le theatre au Lecteur:

Ce grand Syracuſain Briarée indomtable,
Qui defendit ſa ville encontre le Romain,

Qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Qui fiſt de tous les cieux un joüet en ſa main,
Les cachant dans le rond d'une ſphere admirable.
Ce ſuperbe Archimede ouvrier inimitable,
Pour tranſporter ce tout d'un eſſay ſurhumain,
Ne demandoit qu'un lieu pour un ſi haut deſſein,
Ou ſeoir d'un de ſes pieds la force émerveillable.
Or voicy je vous rend ces ſecrets des couverts;
Vous voyez dans ce part transplanter l'univers:
Tout s'y treuve par tout; ſeul je ſuis tout le monde:
Mais quoy? ce ne ſont pas tous mes plus grãnds effects;
Car encore je fay d'une vertu feconde,
Revivre les vivants, & remourir les morts.
Anno 1607.

Hinc manè ſecedentes, LX molas colliculis impoſitas vidimus, locum quaſi totum cingentes. Altero iſthinc lapide *Montreulbolay* opidum tranſitur, flumenque *Dive* trajicitur; ſed prandium quinto à lapide tibi non injucundum exhibebit

JULIODUNUM, ſive LODUN.

DErivatio loci aliquibus eſt, quaſi *l'os d'un*; quod ædificando caſtri fundamento, heîc loci inventum dicatur os unius hominis. quemadmodum Capitolium Romanum ab invento capite humano, cùm cœptum eſſet ſtrui ex imo. Aliis à Julio Cæſare, unde & Juliodunum, derivare placet; additis numiſmatis ibi inventis cum ejuſdem Cæſaris effigie. Sit quidquid ſit, caſtrum antiquum eſſe, & mille ſexcentorum annorum, dicunt annales Franciæ; teſtatur adſpectus & adpoſitæ turres. Locus haut indignus Cæſaris domicilio; aër ibi & cœlum ſerenum & temperatum; ſolum fœcundum frumento, vino, animali-

malibus; ferax, quod præ aliis heîc notes, pinguium caponum *(les poulles de Lodun)* ſummâ abundantiâ. Caſtrum habet præfectum *Monſ. Armaignan*, cum præſidio LX militum; opidum alioquin ex iis, quæ reformatis pro ſecuritate domicilii ſunt adſcripta; quorum cœtus etiam maximam civium partem conſtituit, conſpicuus in templo opidano propè arcem ſito.

Prandio heîc ſumto *à la grande Cour*, perreximus, relinquentes ſiniſtrorſum opidulum *Montcontour*, celebreſque campos à prælio ſub Carolo IX, anno CIↃ IↃ LXIX, die XXVIII Octobris, contra reformatos obtento; de quo Hiſtoriæ conſulantur. ſub imam veſperam, obſcuro cœlo, in obſcurum diverſorium *à S. Chriſtoffle*, in opidulo

MIREBEAV

SItum delati ſumus, poſtquam *quinque milliar.* ſuperaſſemus. Vix panis & focus pro ſtomacho & frigore compeſcendo ſupererat; nil hîc lectorum, imò nec ſufficiens ſtramen pro comitatu noſtro; pars extra ædes apud vicinos quietem capiebat, pars domi apud hoſpitem; ita ut nil minùs quàm *mire-bellum* nobis hîc viſum fuerit.

Sequenti luce alter alterum è vicini tugurio extrahens, ad iter, quod à continuâ pluviâ & luto moleſtum, erigebat: ſinguli neceſſarium cogitare, erectâque fronte iter pergere; in via pagos, *Varennes*, *Bellefaye*, *Ozance*, habuimus; & omne antemeridianum tempus VI milliaribus impendimus, ad urbem uſque *Pictaviam*, ubi divertimus in hoſpitium *au Moulin à vent*; verùm non commodè ſatis, licet ductoris noſtri frater ibi pro hoſpite ſe gerebat.

PICTA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

PICTAVIA.

VRbs eſt Pictonum metropolis; de quorum originatione fabuloſâ mihi heîc non animus quid dicere. Antiquis, ubi pagi conditionem ſuſtinebat, dicebatur *Auberion*, & in eâ turris exſtructa, *Mauberion*, quæ nec hodiè ſine æſtimio apud cives; reponebatur in ea theſaurus publicus, ibique cives juramenta & homagia ſua deponebant; unde adhuc hodiè plura apud Pictones feuda & homagia ſuam ducunt originem.

Videamus *ſitum & quæ ſub eo*. Nobiliſſima Aquitaniæ pars hanc ſuum vult eſſe caput; audit certè ſecunda à Lutetia, magnitudine; licet bona pars non habeat incolas, obſita & culta hortis, vineis, oleribus, nec non areis nuda & aperta. Deprimit ſe in planum, quà Chaſtelrautium itio eſt; clivoque attollit ſeſe quà Encoliſmam: fluvio *Clanio*, qui in Viennam delabitur, ferè undique ambitur; in parte & paludes circumſtant, ita ut arte effuſis aquis, hoſtis inde abigi poſſit; accedunt muri rupibus inciſi, foſſæ & propugnacula, urbis munimenta ſat firma. *Solum*, præter quod frugum, vini & lini ferax, alit pecora, piſces, volatilia, nec non feras; abundans hîc leporum & cuniculorum apparatus. quæ rem medicinæ promovent, ſunt viperæ, theriacæ apprimè utiles; inveniuntur extùs circa urbem, in dumetis ſub rupibus habitantes; ablegantur quandoque Venetias, theriacam confectionem juvantes. *Plateas* non nitidas, ſed anguſtas; *ædes* antiquâ forma & è ligno videbis.

Inter *publica* ædificia, & ea ſacra, palmarium eſt *templum D. Petri* in ima urbis parte, ſplendore ſuperbum; cujus poſtica pars murum habet è quadrato lapide, qui altitudine ſuâ in hoc ædificii genere vix creditur habere parem in univerſa Gal-

ſa Gallia; (de cujus fundatione videatur *Iean de la Haye, cap.* 30.) Alterum ab hoc eſt,& quidem antiquiſſimum, *Divæ virginis*; quod in honorem Conſtantini Imperatoris exſtructum aſſerunt: cujus effigiem cum duobus diſtichis ibi vide,aut hæc ab aliis exſcripta lege. Hodiè quod famam habet, eſt *templum Sancti Hilarii*, qui urbis protector dicitur, ut haber columna mediâ ferè urbe erecta, cum inſcriptione:

Divo Hilario,urbis propugnatori fidelisſimo, aſſiduiſſimo, certiſſimo, Pictavorum epiſcopo.

Olim abbatia fuit: modò Canonicorum collegium, cujus caput ipſe rex Galliæ eſt; unde jocoſum illud: *Abbati eccleſiæ D.Hilarii apud Pictones licitum eſt, primam noctem thalamum inire reginæ Franciæ, cumque eâ concumbere.* In hoc templo tumulus è marmore friabili oſtenditur; hoc ſi vel cultello unguéve fricueris aut attriveris, fœtor adeſt quovis cadavere aut latrinâ gravior: fortè marmor hoc poroſum in ſe recepit è cadavere impoſito & purulento fœtorem hunc,& ſuccum perverſum. Extùs turris fuit olim totius Galliæ altiſſima, quæ ad imum ferè collapſa; rudera miram oſtendunt ſtructuram. ſita hæc cum templo,loco amœniſſimo ad urbis mœnia, unde in apertiſſimos campos plenus patet proſpectus. Si placet,intra templum & abbatiam *S. Crucis*; cui abbatiſſa prçerat ſoror Mauritii Principis Auriaci: moniales ei parentes cc ſunt. Ad templi murum nota ſepulchrum Radigundæ; ibi etiam ſambucum cIↃ ccc annorum: oſtenduntur veſtigia Chriſti cùm Radigundæ ſe oſtenderet. Sacris his adnumero ACADEMIAM, ſub Carolo VII Franciæ rege natam, anno cIↃ cccc xxxI, poſtquam è

Gallia

Gallia Angli fuerant ejecti; confirmatamque à Pontifice Eugenio IV hujus nominis: velut urbs hæc amplitudine non cedit Pariſiis, ita academia nec Pariſienſi cedit celebritate; de qua Scaliger in ſuis urbibus:

Si ſtudium eſt animæ: veniunt à corpore vires,
Galliaque à meritis poſcit utrumque ſibi.
Hæc ſtudiis, aliæ belli exercentur amore.
Pictavium eſt animus; cætera corpus erunt.

Ædificia *politica*, & quidem *publica in urbe*, ſunt:

1. PALATIVM; opus Galieni Imperatoris. ſtructura nullis ſuſtinetur columnis. longitudine & latitudine omnia reliqua Galliæ Palatia ſuperat. olim Comitum Pictavienſium domicilium; nunc mercatorum tabernis elocatum. Portæ impoſitæ ſunt crocodili exuviæ: animal hoc dicitur obſcuro delituiſſe in carcere, compluresque captivorum interemiſſe; tandemque à quodam capitis reo, adjumento ſclopeti, ſublatum, ipſo tamen victore & interfectore non multò pòſt etiam è vivis ſublato.

2. Inter publica olim fuit *Parlamentum*, Pariſiis, quorum Domini erant Angli anno cIↃ cccc xix, huc tranſlatum hac conditione, ut ſtilus curiæ Pariſienſis obſervaretur. duravit hoc ad annum uſque cIↃ cccc xxxvi, quo Angli Lutetiâ ejecti, & Pictavienſe Parlamentum rurſus eò delatum eſt.

3. *Rudera amphitheatri* antiquiſſimi è lapide cocto, quæ modò civium uſibus inſerviunt. de his ita Antiquitates Franciæ: *Quant au lieu des Arenes, qui eſt joignant le dit Palais, c'eſtoit le lieu pour faire jouſtes & tournois. Et pour l'entendre eſt à preſupoſer, que les Romains eurent les exercices & diſcipline militaire, comme recite*

Blon-

Blondus, & avoient places ſablonneuſes qu'ils appelloient Arenes, & pres d'icelles cavernes & foſſes voutées, ou ils incarceroient lyons, leopars, ours, & autres beſtes cruelles, contre leſquelles les gens, qu'on vouloit envoyer en guerre, qu'ils appelloient gladiateurs, ſe combattoient ſur l'arene, c'eſt à dire ſur le ſable, tant pour le paſſe-temps des Princes, que pour les rendre plus hardis en guerre. dont Suetone parle en la vie de l'Empereur Auguſte; Et voit on encore és Arenes dudit Poictiers les veſtiges deſdites cavernes & priſons ſous terre.

Extra urbem ſunt: 1. ARCVS nonnulli, quos pro aquæductibus olim uſuparunt; teſtantur annales Franciæ: *Au regard des grands arceaux, qu'on void hors la ville de Poictiers, reſpondant à ce Palais, c'eſtoient conduits & canals, pour faire diſtiller & venir l'eau de quelque fontaine en iceluy Palais.* (intelligit Palatium Galienum in urbe.)

2. FONS fluvio Clano vicinus, ad propugnaculum *la Platte forme*; ibi aqua hauritur, vaſculis impletis per aſinos in urbem invehitur, & ante ædium oſtia vendibile fit; ita hac operâ defectus fontium reſtituitur.

3. *La Pierre levée.* Viâ regia, quæ Avaricum Biturigum ducit, ad ſiniſtram, medio circiter milliari, ingens ſaxum formâ non planè quadratâ, ſed penè ovali conſpicitur, longitudine pedum XXV, latitudine XVII, fultum V aliis minoribus ſaxis, quæ circumire licet. Cui verò uſui ſit, non dixerim. Alii memoriæ causâ eò venientes nomen ſuum inſculpunt, quandoque & comeſſantur. Conjecturæ ſunt, quomodo & à quibus hoc ſaxum huc deportatum ſit. Fabulantur quidam, D. Rhadegundam id capiti impoſitum huc deportaſſe. Fuit autem Rhadegunda (*Gregor. Turon. Sigebert. in Chron. Clotar.*) filia

Ber-

Bertarii filii Biſſirii, regis Thuringiæ, quæ triennis, patriâ relictâ, in Galliam avecta eſt, & à Clotario VII, R. Francorum anno Chriſti IↃ LV in uxorem petita; hæc vitam cœlibem conjugali præferens, relicto marito in monaſterium S. Crucis apud Pictones, quod exſtruxerat, ſe abdidit, vitæ ſanctitate & miraculis propè celebrata. Rabelæſus, alienus ab hac opinione, ait, Pantagruelem aliquando otioſum, cùm quid, ut perderet, tempus, fingere non poſſet, deambulatum iviſſe in vineam, huncque lapidem levatum manu unâ adportaſſe. Verba ejus ſunt: *Pantagruel print d'un grand rochier, qu'on nomme* Paſſe-lourdin, *une groſſe roche, ayant environ de de douze toiſes en quarrée, & d'eſpeſſeur quatorze pans: & la miſt ſur quarte pilliers au millieu d'un champ bien à ſon aiſe; à fin que leſdicts eſcoliers, quand ils neſçauroient autre choſe faire, paſſaſſent temps à monter ſur la dicte pierre, & banqueter à force flacons, jambons & paſtez, & eſcrire leurs noms deſſus avec un couſteau. & de preſent l'appelle on* la Pierre levée. *Et en memoire de ce n'eſt aujourdhuy paſſé aucun en la matricule de ladicte Univerſité de Poictiers, ſi non qu'il ait beu en fontaine Caballine de Crouſtelles paſſé à Paſſe-lourdin, & monté ſus la Pierre levée.* Multi ſunt, putantes, aquarum eluvionibus terrâ devectum fuiſſe hoc ſaxum, & raritatis causâ ab incolis ſurſum erectum: quo hi verſus hyperbolici:

Hic lapis ingentem ſuperat gravitate coloſſum
Ponderis, & grandi ſidera mole petit.

Cum mentionem fecerit Rabelæſus loci, *le Paſſe lourdin*, dicti, eſt, quod quarto notes, extra urbem uno lapide, antrum in rupe, cujus pedem lambit fluvius Clanus, dictum *Paſſe lourdin*; aditus in id periculoſus eſt, periculoſior

autem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

autem reditus; refugium olim fuit colonorum rus inhabitantium, occultantium ſeſe ibi, & ita militum vim effugientium. *Paſſelourdin* à Maſſonio ita formatur: Ad abbatiam S. Benedicti, quæ eſt Pictavienſibus deambulatio, concurſus fieri ſolet ab otioſa juventute, cui ſtatim per locum duos pedes ſtrictum, & duas ut vocant theſias longum, neceſſario prætereundum eſt, quia non ſine periculo id fieri poteſt propter præſens & adeo metuendum præcipitium in rupes, & ſubjectum Clanum, qui Pictaviam alluit.

Viſis his publicis intra & extra urbem, *ædes Pauli Contanti*, pharmacopœi, viri humani, promtæ frontis & voluntatis, *privatas* intravimus, viſuri (quod & nobis conceſſum) ejus GAZOPHYLACIVM, quod libro, quem & XVI ſolidis Gall. emimus, verſibus Gallicis inſcripſit, æneiſque figuris exornavit. Memoriæ compendio hæc enotavimus. Sunt ibi rara & viſu digna multa, *naturalia, præternaturalia* & *artificialia*. Ad naturalia referemus *plantas, foßilia* & *animalia*. Ad plantas refero *fructus*. Inter hos, habet fabas, caſtaneas & avellanas purgatrices, phaſeolos, echinatos, carpobalſamum Peruvianum, nucem *fautel*, draconem, nucem *methel*, piper Æthiopicum, cedrum montis Libani, colocynthidem pyriformem, glandem tuberis, &c. Habet *ligna*: aloës verum, canellam, nephriticum Indicum de Hiericho, Moluquenſe; xylobalſamum verum, & officinarum; aſphaltum verum, & falſum, &c. E *corticibus* habet; cinamomum verum, canellam albam novi orbis, turbitum verum Hiſpanicum, corticem bugiæ, &c. E *floribus*, epithymum Græcorum & Arabum, nardum Indicam, &c. E *radicibus*; drakenam contrahyervam, coſtum facie ſambuci, coſtum facie zinziberis,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

agriocinaram, &c. E *gummi*, animæ flavum, luteum, album, copal, caragna, cedri Libani reſina, guajaci, &c. Inter *foßilia* habet; ſulphur luteum, candidum & cinereum, calcithidem, melantheriam Sorii Myſi, lapidem amianthum, ſpeculum aſini, alumen catinum: amianthum verum vel asbeſton; è quo tela fit, quæ igni injecta non conſumitur: varios bolos & terras ſigillatas, terram arenoſam, quæ conchas duratas in ſe continet, lapides echinitis, lapidem quem pertuſis labiis Indi inſerunt, lapides ſerpentem aliaque genera mira referentes, lapidem nephriticum, petrefactas conchas, petrefactos fungos & fungillos, cor petrefactum, bezoar orientale & occidentale, ligna petrefacta, &c. Animalia ſunt vel *terreſtria*; draco, veſpertilio magnitudine leporis; chameleon, caput & cauda rhinocerotis, &c. vel *aërea*, taucar, avis Americana, avis Paradiſi, avis è concha anatifera, roſtrum corvi marini, &c. vel *aquea*; ſerpens XIV pedum, variis maculis ſtellata; remora; oculus ceti, immenſi ponderis; vulpes marina; cauda rhagæ fulloniæ, pedes IV longa; hyppotamus mas & fœmina, diaboli marini caput, cancer villoſus, coſta ceti, dens elephantis marini, lepores marini mas & fœmina, conchæ margaritiferæ, oſtreæ margaritiferæ, conchæ venereæ ſex generum, purpuræ, concha umbilicata è mari rubro, murex marmoreus, buccinæ variæ, pectunculi varii è conchis; crocodilus magnus, minor & minimus; ſtellæ marinæ, &c. *Præternaturalia* ſive *monſtra:* eaque vel *humana*; nimirum ſceleton puellæ bino capite, duobus utrinque brachiis, coxis & cruribus in unico corpore, quæ quidem operâ medicorum ex utero viva exiit, ſed ſtatim denata, matre ſuperſtite. vel *bruta*; nimirum columba biceps,

agnus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

agnus unoculus, canis octo pedum, &c. *Artificialia* ſunt, jacula Indica, cingulum è frugibus, monile è conchis venereis, pileolus herbaceus, pileolus è variis plumis, veſtes è plumis, frontalia ex iiſdem, clypeus Indicus, ſica Indica, clavæ Indicæ ex ebeno; cymba *canoor* dicta, XIII pedibus longa, ex unico cortice arboris Indicæ; colliculus rubeus factitius è conchis, cæteriſque id genus, è quo fons proſilit; ſpeculum, in quo ab uno latere Henrici IV regis effigies, ab altero catus conſpicitur; conſpicilia, viſum fallentia, &c.

Talis eſt urbis facies: *Regimen* autem pertinet ad *Conſulem*, quem Majorem urbis vocant, *le Maire*. Hic annuus eſt, & impetrat nobilitatem; hocque officio durante primi Baronis Pictaviæ nomen obtinet. Ad electionem convocatur Senatus (hunc conſtituunt centumviri, quorum XXV ſunt ſcabini, & LXXV cives) die Cypriani; poſteà matronis & filiabus honeſtioribus convivium ſolemne exhibetur.

Subditorum eſt parere; quorum maxima pars pontificiæ religioni addicta eſt; reformati ſunt reliqui numero IↃCCC, exercitium cultûs divini habentes in templo medio mill. ab urbe abjuncto, in libero campo.

Ita vidimus urbem in pace; quoad *bella*, dubium non eſt quin à Romanis, Gothis, Vandalis, Hunnis, Danis, Saxonibus & Normannis ſæpius vaſtata fuerit, alteris alteros ejicientibus. Accedit, quòd capta, ſpoliata ac diruta fuerit ab Edoardo III rege Angliæ, à Gallis in Normandiam accerſito. hic ſibi reſiſtentem habuit Joannem Galliæ regem; quem, dum acceptare nollet oblatas pacis conditiones, ſpem victoriæ in exercitu ſuo numeroſo collocans, fudit & duobus à Pictavia milliaribus cepit, ſecumque captivum

in Angliam abduxit, nec Windſorio è caſtro dimiſit, niſi ingenti lytro perſoluto. Tandem anno cIↄ Iↄ LXII, bellis inteſtinis, Galliam perrepentibus & affligentibus, gravem ſubſidionem à reformatis, imò calamitates, experta eſt.

In hac urbe poſtquam triduum ſubſtitiſſemus, quieti à ſcholaribus, nec impetiti, (qui hoc tempore ſeſe invicem ſclopetis enecârant, & ob id armorum uſus omnino interdictus erat; alioquin advenis graves quandoque ſunt hoſpites,) iter Bituriges verſus noſtrum inſtituimus. Itaque jentaculo pro more priùs ſumto, ſex milliar. perreximus ad pagum GENON; ubi fluvium Vigennam trajicere opus eſt; inde uno adhuc mill. reſtat

CHASTELRAUT

OPidum; in quo pranſuri divertebamus ad inſigne *S. Andreæ*. Quæ hîc notes, pauca ſunt, *Ducatus titulum* obtinet per Franciſcum I regem, procurante Franciſco Borbonio, anno cIↄ Iↄ XLV. Situm eſt planitie amœnâ & fertili, ad *fluvium Vigennam*, qui *ponte* tranſitur novem incumbente arcubus, longitud. CCXXX paſſ., latitud. LXVI. Portæ adſtant turres prægrandi mole, opidi propugnacula; ubi inſcriptio & regia inſignia, quæ feſtinando enotare non potui. Adventantibus offeruntur cultelli & forfices, ſimiliaque fabrorum opera, imò obtruduntur, veluti ex lege; ſed quod inprimis mercêre, eſt obſonium pro cœnâ futurâ. id nos egimus mercatu aliquot gallinarum plumis exutarum; ſine quibus ſi fuiſſemus, planè incœnes dormitum iviſſemus in pago *Leſignee*, IV *milliar.* à prandio diſſito; ubi nec præſepe, nedum avena pro equis, vix ſtramen pro nobis; hoc, quantum erat, pavimento

mento inſternebamus, ſarcinulaſque capitibus ſupponebamus; largo tamen foco, more Germanorum priſco, quem apud Cluverium in Germ. antiquâ habes videre. A quiete ſurgentes cœpto itinere, quamvis viâ limosâ ſupra modum, III *milliar.* prorepſimus ad opidulum *Preully*, hoſpitantes *à l'image de noſtre Dame.* exiguum eſt & ad collem ædificatum, cui arx impoſita. viſitabat nos quidam palæſtrita Gallus; cui jucundum & ex compoſito nobiſcum prandere; de arte, quam profitebatur gloriosè, ſuperſedeo verba facere. Prandium non tenebat nos diu; per pagos *Aſaile*, *Bonay*, ad opidulum *Buzançais*, IIX mill. ſub imam noctem deferebamur. verè nox erat; ita ſiquidem cœlum obſcurum, ut auditu, non viſu, alter alterum proximè ſe antecedentem vix aſſequi potuerit: via non erat ultima amnis; niſi amnis continua pluvia vias laverat, veſtigiaque elaverat ductûs. pernoctabamus *au faubourg du pont, à l'Eſcu de France:* cœnæ aſſidebat Gallus quidam, qui mane inſcio hoſpite poſtico abibat cum vectore ſuo.

Subſequente luce ad pagum *Brion* V *milliar.* tendebamus. ibi nec inſigne, nec obſonii quidquam. nobilis quidam cum ſervo, noſtro erat in comitatu, heîc loci, qui cuniculum cum perdice pro ſe emptum prandio noſtro adponebat, communemque nobis eſſe volebat: liberalitati reponebamus gratias, ſumendo, quo fortuna ſtomachis latrantibus ſubveniebat. Ita prandium hîc ſatis frugale. cœnam in ſuburbio opidi *Iſſoduni* habuimus ſumptuoſiuſculam; dicitur *le faubourg des alouëttes au part.* huc VII mill. erant itineris. Opidum *ad fl. Theo* ſitum, ſecundum eſt à Biturigibus, multis templis & turri celebre, vino item & lanâ, celebrius verò à chirothecis hœdinis.

dinis. Manè conſpectâ luce opidum penetravimus, ubi cives adhuc alto ſomno ſepulti erant; *inde* II *milliar.* ad opidum *Charroix* deventum; poſt, ad prandium in vicum *S. Fleura, à trois Mores*, II itidem milliar.; tenuis ibi apparatus, ſed magni æſtimii; unde lis nobis cum hoſpite, quæ hoſpitium pro exitu reſerare nolebat, nec vetula id, niſi coacta, faciebat. Inde egreſſi viâ aquosâ & difficili, cœlo verò ſereno, ad literatam Biturigum urbem anhelabamus, quam & videre contigit circa ſecundam; paullulum deinde propiores facti, circa quartam veſpertinam, ſuperatis *tribus milliaribus* in eandem ſalvi delati ſumus, divertentes *au heaume à la rue de Bourbon*. Ex vero dicit Johannes Secundus: Urbs hæc ita ſita eſt ut lateat viatores, donec propinqua fiat, ac tum magnificam de ſe ſpeciem præbet. undique in montis æquati modum conſurgens; cujus cacumen templum magnum cum turri occupans, pyramidale quiddam præ ſe fert.

BITURIGES, *Bourges.*

A *Varicum* Cæſari, *lib.* 7, ab Eura fluviolo, ſive Auronio; audit metropolis totius Ducatus. Poſthabitâ nominis etymologiâ, ipſam urbem videamus in *ſitu & ſtructura.* Cingit ejus partem amœna ac fertilis planities, alteram paludoſa terra, quæ multum ad robur urbis, & pluviarum generationem facit; Accedunt fluvii quibus irrigatur; inter quos ille, cui pons Auronius incumbit, infeſtus fuit Germano Principi, Hermano Ludovico, Frederici III Pii Electoris Palatini filio, qui eheu! acerbo caſu, unà cum Ephoro & aliis, in trajectu Avarici fluvii, inversâ naviculâ, undis obrutus eſt; anno ætatis XV, & à Chriſto nato CIↃ IↃ LVI, Kal. Julii, poſt horam VI pomerid.

merid. quemadmodum eadem præmatura mors nupero anno cIↃ IↃc xxix, die xvii Januar. florentiſſimum Principem Fridericum Henricum Comit. Palat. Rheni anno ætatis xv, in fluvio Bataviæ Teya, propter Amſtelrodamum ſubmerſit.

Ager circumcirca feraciſſimus vini gratiſſimi & frugum; paſcua abundant jumentis & gregibus, ſilvæ volatilibus & leporibus, fluvii & ſtagna piſcibus & anatibus, horti fructibus, oleribus & menſis ſecundis, ita ut heîc vivendi commoditas exteris valdè commoda ſit; quamvis ſint quidam turbati judicii, arguentes linguæ impuritatem, & ob id locum diſſuadentes, cùm tamen hæc modò paria faciat cum Aurelianenſi, accedentibus inſuper exquiſitis linguæ profeſſoribus, quorum heîc non ultimos inveni.

Circumferentia ejus, quamvis ego non aſſentiar, dicitur eſſe iiii cIↃ iv perticarum; formaque ovalis in ipſo Galliæ centro ædificata, cui pro indice inſervit tilia ante ædes Jacobi Cordi poſita.

Structura externa habet vii portas, totidemque ſuburbia, & lxxx elevatas ſupra mœnia turres; inter quas caput erigit turris illa grandis, (*la groſſe tour*,) rotunda, antiqua, craſſitudine trium perticarum aut xiix pedum, ſtructa è lapidibus adamanthinâ formâ, tam alta ut quatuor milliaria circumſitæ terræ viſu inde emetiri poſſis.

Interna ſtructura habet *domos ſacras & politicas.*

E ſacris eſt *templum D. Stephani*; quod veluti lapidum mole maximum, ita eorundem artificiosâ cælaturâ, & ſtructurâ, feneſtrarum picturâ, lix columnarum lapidearum poſiturâ, eſt cele-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

berrimum & elegantiſſimum, cui ſimile(excipio Divæ Virginis Lutetianum) Gallia non habet. in ſacello poſt chorum eſt monumentum Domini Claudii *de la Chaſtre*;qui inſerviit VI regib. Galliæ,Henrico II, & Franciſco II,Carolo IX, Henrico III,Henrico IV, Ludovico XIII; obiitque anno cIↃ IↃ c XV. Quæ olim ſimonia in Indulgentiis apud pontificios fuerit,teſtantur monachales hi verſus, ſummo altari apud S. Stephanum Biturigibus olim inſcripti, *Meter. lib.* 1. *p.* 20. *ult. ed.*

Hic des devotè: cœleſtibus aſſocio te.
Mentes ægrotæ per munera ſint tibi notæ.
Ergò venitote gentes de ſede remotæ.
Qui datis, eſtote certi de divite dote.
Te precor accelera; ſpargas hic, dum potes, æra:
Et ſic revera ſecure cœlica ſpera.
O ſi tu ſcires, quantum tibi data proſit res,
Tu juxta vires donares quod dare quires.
Te miſer à pœna, dum tempus habes, aliena.
Vt tibi ſit pœnæ venia, ſit aperta crumena.
Conſors cœleſtis fabricæ, qui porrigit, eſt is.
Ex hoc ſum teſtis, ut hic mundare poteſtis.
Crede mihi, crede, cœli donaberis æde;
Nam pro mercede, Chriſto dices, Mihi cede.
Hic datur exponi paradiſus venditioni;
Currant ergò boni, rapientes culmina throni.
Vis retinere forum? mihi tendas pauca obulorum:
Pro ſumma quorum reſerabitur aula polorum.
Hîc ſi largè des, in cœlo ſit tua ſedes.
Qui ſerit hic parcè, parcè comprendit in arce.
Quid tardas? tantũ nummi mihi des aliquantũ;
Pro ſolo nummo gaudebis in æthere ſummo.

SCILICET! Riſum teneatis amici.

Subſtructum eſt huic aliud, fornicum mole & numero ſuperius æquans: adſtat turrris, quæ cenſetur

ſetur omnium Galliæ turrium eminentiſſima. Palmariæ hujus eccleſiæ primus epiſcopus narratur fuiſſe D. Urſinus, ab Apoſtolis, ut euangelium doceret, eò miſſus; alii ſunt qui cœcum illum, quem Chriſtus ſanavit, heîc primum epiſcopum egiſſe ajunt.

Proximum ab hoc, eſt *templum ſancti Salvatoris*, hodiè ſacellum ſanctum, (*la ſaincte chapelle.*) cujus *fundatorem* & *theſaurum* videbimus. Fundator eſt Joannes Dux Bituricenſis, frater Caroli V, cognomine Sapientis: cujus ſepulchrum marmoreum in templo non procul ab altari tale:

Jean fils, frere & oncle des roys de France, & nepveu de l'Empereur, Roy de Bourges, Duc de Berry & Auvergne, Comte de Poictou, &c.

Fundatio verò facta eſt anno cIↄ cccc IV, teſte eteoſticho, quod in pariete litteris antiquis legitur; verùm ut rectè computes, computa characteres, majuſculis litteris duntaxat expreſſos, alioquin calculi error te fallet. *Theſaurus*, habet *veſtes ſacras, & vaſa eccleſiaſtica.* Veſtium numero veniunt LV *caſiolæ*, ſive trabeæ, quas *chapes* vocant, ſumtuoſiſſimi operis, pretiique è materie elegantiſſima. Inter ea una è puris margaritis & holoſerico contexta, intermixtis ſmaragdis, chryſolithis, ſapphiris ac rubinis. *Sunt* XXII *tapetia* & aulæa, pro ornandis altaribus, textili opere, & acupicta: Inter hæc ſunt quatuor tenuiſſimi fili, ornata imaginibus, verùm ita ſubtile opus, acſi æri inciſum eſſet. Aliud eſt è puro holoſerico, unâ parte album, alterâ rubrum, nec tamen duplicatum. *Theſaurus vaſorum*, olim triplo qui major dicitur fuiſſe, habet *coronam* au-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ream gemmis ornatam; in hac incluſam dicunt partem ſpineæ coronæ noſtri Salvatoris: *Crucem* item ex auro & pretioſis ſmaragdis, ſapphiris & margaritis contectam; in hac partem ligni crucis Servatoris contineri ajunt: ex altera parte neſcio quem in finem effigies Alexandri Magni conſpicitur. Inſuper habet *quatuor cantharos* ex agathe, *catinum unum* è jaſpide; *duas mitras* epiſcopales è margaritis, cui facies aliquot textrinâ arte ſubtiliſſimè ſunt expreſſæ. *Calicem* item pretii inæſtimabilis; ibi rubini & margaritæ orbiculares ex aſſe; corpus autem integrum cum operculo arte fuſoriâ ita factum, ut ſingula fruſtula ſeorſim ſint adpoſita, conjunctaque, quorum nulla tamen compareat vel junctura vel conglutinatio; inſuper omnia ſunt pellucida, digna viſu & notatu. Ita quæ in hoc ſacello ſancto ſunt; *Extra videbis* os femoris gigantis, V ſpithamarum longitudine; vertebram item I ſpithamam longam; cervum item (Gallis *renchir*) altitudine IX pedum, ab imo pede ad ſummum uſque humerum. Canonici hanc ædem habent, reditibus & privilegiis benè divites. inter hæc eſt unum, quod circa feſtum Pentecoſtes, ubi cætera urbis judicia quieſcunt, hi per binas ſeptimanas jus dicunt univerſæ civitati.

Templum D. Petri, in ſacello S. Dionyſii habet tumulum Magni Cujacii, ſed nullum monuminis extat ſignum; quod dolendum: cui tamen alibi hæc duo poſita ſunt epitaphia. Alterum Latinum:

Erexit leges, & jura jacentia Cujas;
Ipſo nunc etiam jura jacente jacent.
Quid tumulum erigitis? potius date legibus ipſis;
Magno ſufficiunt hæc monumenta viro.

Alte

Alterum Gallicum :

Le grand livre des loys jadis n'eſtoit qu'un corps,
Mais Cujas en vivant mit un ame en ce livre,
Puis voyant , les François en leurs cruels diſordres
Renvenſer toutes loys, il s'eſt faché de vivre.

Ibidem verſus de Contio à Sincero notatus, carbone ſcriptus, non eſt quod quæratur ampliùs. Eſt nobilis Germani, ibi denati, ad columnam in tabula hoc epitaphium :

Quem tulit ante diem febris violenta, Philippus
Rhediger, hîc poſitus poſt ſua fata jacet.
Illius in tenero lucebat pectore Virtus,
Excita munifici cognitione Dei.
Dum ſtudium juris civilis alacriter urget,
Heu! procul à patriis finibus interiit.

A templis ad *academiam*, primò parvis initiis cœptam, ſæpiùs interruptam, mox planè deletam ; verùm mox iterum à Carolo Principe filio & fratre regis Ludovici XI Biturigum Duce inſtauratam, & auctoritate Pauli II Pontificis comprobatam. Profeſſorum in jure effigies & icones ſunt in horto Mercerii ; Nomina vero in auditorio Juriſconſultorum ; quæ ut inveni cum inſcriptione, adponam. Cathedræ inſcriptio hæc eſt:

REGNANTE LVDOVICO JVSTO, HENRICO BOVRBONEO CONDEO PROREGE BITVRIGVM, HIC POSITA EST SVCCESSIO ANTECESSORVM, QVI IN ACADEMIA BITVRICENSI ET DOCENDO ET SCRIBENDO CLARVERVNT, VT QVISQVE EORVM FATO FVNCTVS EST, QVO DIGNITAS HVIVS SCHOLAE OMNIBVS ADEVNTIBVS PERSPECTA SIT, ANNO DOMINI CIↃ IↃCXXIV.

Nomina ad dextram: Andreas Alciatus, Equinarius Baro, Franciſcus Duarenus, Franciſcus Balduinus, Nicolaus Bougerius, Nicolaus Ruſſardus, Hugo Donellus, Franciſcus Hottomanus, Antonius Contius.

Ad ſiniſtram ſunt academiæ inſignia, nimirum manus è cœlo porrecta librum apprehendens; circum circa lilia Galliæ: & nomina:

Jacobus Cujacius, Johannes Mercerius, Franciſcus Raguellus, Ægidius Hortenſius, Johan. Rencardus, Antonius Bengeus, Jacobus Mercerius Johannis filius.

Ita viſis templis & academiâ, ad *ædes politicas* te ducam. Inter has PALATIVM regium eminet; locus juſtitiæ ſacratus, propè ſacellum ſanctum ſitus. Superius in atrio magno hæc inſcriptio notata:

HENRICVS IV, FRANCIAE ET NAVARRAE REX, CHRISTIANISSIMVS, FORTISSIMVS, AC SVPER OMNES FELICISSIMVS PRINCEPS; LIBERATOR REGNI, FVNDATOR QVIETIS; HANC BASILICAM A JOHANNE BITVRICVM DVCE OLIM INCHOATAM ET POST VARIIS CASIBVS AFFLICTAM IN VSVM CVRIAE AC POPVLI BITVR. PERAGI IVSSIT, ANNO CIƆ IƆCVII.

Ibidem omnis generis merces in tabernis venales offendes: inferius eſt fons, cui ſuſpenſæ exuviæ crocodili, qui ibi in cella inventus dicitur.

Inter *ædes privatas* meretur videri *hortus Mercerii*, ob memoriam ICtorum; & *domus Iacobi Cordi*. Qui fuit homo infimæ ſortis, caro pretio, ut jocatur Rabelæſus, emens, & levi vendens; divitias tamen maximas inde conquiſiverat. Cùm

Cùm enim primitus divitiarum inops, humeris ſuis merces ſuas venales circumferret, opidatimque exponeret; mercator pedetentim auctior factus; & ex hoc ſub Carolo VII præfectus theſauri regii in Gallia. Ubi verò Occitaniam ſive Aquitaniam depeculatus eſſet, eamque pecuniam cum aliis regni reditibus furtim retinuiſſe accuſaretur, ipſe, confiſcatis bonis, anno cIↄccccLIII proſcriptus & è Gallia ejectus eſt. (*Ruthen. in Gall.*) Autor tamen Antiquit. Gall. pag. 482. innocentem Cordum fuiſſe defendit; quem, ſi placet, vide. In hac domo nota caveas, quæ ſubterraneis itionibus ducere Sancerram & Dunum regis dicuntur. Quæras ibidem hiſtoriam in ſacello de habitu Turcico ſupra altare. Quidnam ſibi velit conclave occluſum ob arma Caroli VII è Turciâ adportata; longior eſſem juſto ſi hæc adſcriberem. Dominus hujus egregiæ domus modò eſt *Monſ. de Chaſteau neuf*, qui hyemare heic tantum dicitur.

Ita habent ſtructæ ædes; qui *verò eas incolunt*, ſunt *cives*, Germanorum amantes, quibuscum benevolè vivunt, lubenterque ſuis domibus fovent. Ipſi ſunt præſidio tenendo immunes; induſtrii in mercatura & pannificio: dum enim gregibus & velleribus regio abundat, (incolis inde è joco venit nomen, *les moutons de Berry*; & vervex pro inſignibus,) mercaturâ pannariâ excellunt, & per textrinam augentur. quod ex veteribus matrimoniorum contractibus, tùm in ipſa urbe, tùm in viciniâ apparet, ubi, ſi cui filiæ honeſtioris alicujus familiæ nupturæ de veſtibus providendum erat, apertis verbis declaratum legitur, ex præſtantiſſimo Bituricenſium panno eas fieri voluiſſe. Per hæc, ut urbs in florem venit, ita per ignem & bella in favillas,

quinquies aut ſexies bello expugnata, tota diruta eſt; toties etiam incendio abſumpta; nihilominus hoc tempore ædificiorum ſplendore niteſcit, licet jam non habeant regem, qui ſe regem Bituricenſium ſcribat; quod accidit Carolo VII Francorum regi; qui cùm præter hanc urbem nihil territorii ampliùs haberet, quo fugeret, Anglis omnia occupantibus, in hanc urbem ſe recepit, & inde Bituricenſis rex per contemptum ac deriſum appellatus eſt.

Cum hîc commoraremur, jucundè ab amicis excepti ſumus, & ab iis per paucorum dierum converſationem ægrè etiam dimiſſi: abeundum tamen erat; ſed alio conductore conducto; cui quilibet VIII ſexagenarios aureos. (VIII *eſcus à 60 ſols)* Lugdunum uſque pro vecturâ, equi paſtu, perſonæ alimentatione ſolvit. Ita Biturigibus abivimus. per pagum *S. Iuſt*, ad *Dunum regis* opid. VII. *mill.* delati ſumus. inde prandio refecti *à l'Eſcu de France*, perreximus III *milliaribus*, cœnaturi in pago *Pont de chargy*, *à l'eſcu de France*. Hoc in itinere, quod via regia aquâ pluviali obducta erat, equus, noſtras ſarcinulas portans, in paludes incidit, nec niſi ei ſubveniſſemus, inde egredi aut ſe ſublevare poterat; ipſimet eramus in vitæ diſcrimine, accedente nocte obſcuriſſimâ, & vento tempeſtuoſiſſimo voces auferente; cogebamur pedites eſſe, quærentes viam manibus, cujus nulla veſtigia ampliùs extabant; antecedebat conductor noſter pedes mediâ aquâ, ſequebamur ſinguli ordine, ſine luce, ſine ſono; donec tandem multâ in nocte, quæſitis variis viis, ocreisque aquâ oppletis, in dictum hoſpitium pluviâ madidi veniremus. Hoſpitalem Baucidem offendebamus & Philemonem, largo foco pro veſtimentis exſiccan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

candis, fœno & ſtramine pro ocreis extendendis, pane & vino pro ſtomacho opus erat. his contenti ibamus dormitum.

Sequente luce, ubi pluvia paullulùm ceſſaverat, viâ lapidoſâ ad opidulo *Couleuvre*, v mill. vix pervenire licebat. hoſpitium tenue erat, & metus, ne ignis ſingulis momentis illud invaderet; ligna foco appoſita flammas evomebant in caminum, fœno ſuperius circumcirca tectum; unde aquâ continuâ ligna affundebamus, ut ſopitis flammis illo quod adponebatur, frui poſſemus. inſigne iſti diverſorio erat *l'Eſcu de France*. Vix paullulùm ſiccatos, rurſus pluvia à prandio nos occupabat, unde itineris difficultate, ultra II *mill.* progredi non poteramus, divertentes ſub noctem in vicum *Francheſſe*, *au cheval blanc*. Omnia heîc obvia & aperta erant, nulla clauſtra feneſtris, nulla januis repagula. erant in hoſpitio infimæ ſortis homines linum facientes. qui cùm eodem ſub tecto eâdemque penè menſâ nobiſcum manerent, ſarcinulis noſtris metum incutiebant: curâ tamen & in parte vigiliâ omne ſiniſtrum declinatum eſt.

Poſtridie peſſimo à cœno itinere diſceſſimus, venientes circa meridiem *Molinium*, quæ Borboniæ eſt metropolis. VI *milliar.* antequàm urbem ingrederemur, pons *Elavero* ſuperſtratus ſuperandus erat; inde rectà in hoſpitium *au cheval blanc:* quo obſonio & vino benè excepti, volebamus & noctem ibi tranſigere; ſed milite idem iter faciente præmiſſis impedimentis, feſtinandum erat: nec arx, nec urbs à nobis viſæ, neque convictores noſtri Pariſienſes, quod ignoſcendum nobis, compellati. Exercitus erat, Lugdunum petens, omnia, ſi noctem unam morati fuiſſemus, hoſpitia & diverſoria occupaturus;

ita-

itaque præcurrendum, & periculum declinandum erat: vixque poteramus; præiverant ſiquidem aliquot cohortes, quas in vico *Beſſay* III *cum medio mill.* in hoſpitio *à Sainct Anthoine* ſub veſperam offendebamus: ibi omnia conclavia occupata ante adventum noſtrum erant; vix uno ſolùm vacuo pro nobis omnibus; in quo carnes, foco accenſo, etiam clàm militibus, pro cœna noſtra aſſabantur. Inde ante diem ſurgentes, viam cœptam pergebamus, quantum poteramus: Circa meridiem V *mill.* in vicum *Sainct-Geran* delati, vidimus menſorem ſive diverſoriorum deſignatorem ſequentibus pro cohortibus: ibi caſeo & pane contenti nolebamus largiori prandio ſubſequentem militem exſpectare. Vico adſtat elegans arx, illuſtriſſimo Hero *Sanct-Geranio*, Paliſſæ Domino, peregrinantium fautori, parens; quem *duobus inde milliarib.* in *opido Paliſſe* domicilium ſuum habere, veſpere in cœna *à l'image de noſtre Dame* cognovimus. Huc arenoſa nos ducebat via adventantes à buccinatoribus ex arcis turre excipiebamur; ita pro more illuſtriſſ. arcis herus habet. Opidum, in clivo ſitum, gibboſâ viâ eſt aſcendendum in diverſorium uſque. cujus culinam curabant filiæ hoſpitis amplâ ſtructurâ, lautisque piſcibus; ita enim jubebat dies Veneris. Poſtero die difficilius iter nobis fuit; Montes aſcendebamus, alios è longinquo, Sabaudiæ nives oſtendentes, præ oculis habentes: multa jocoſa interea in comitatu noſtro peracta pro lenimine viæ; tandem tamen, relicto poſt nos conductore, ad opidum *Paſquaudiere* IV *mill.* tetendimus. illic refecti prandio, *à l'image de noſtre Dame*, quod invito conductore paraveramus è piſcibus lautioribus, rurſus iter ingreſſi ſumus, devenientes IV *mill.*

in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

in opidul. *Roane*, (Rodumnam Latinis,) circa imam veſperam. ibi priuſquàm diverſorium *à la teſte d'or* ingrederemur, illuſtris Comes d'Oetingen, qui Lugduno advenerat, pernoctaturus proximo in hoſpitio, obviam nobis venit. multa ei debebamus à gratioſâ fronte Pariſiis antè nobis exhibitâ. itineri ſecundo vota dedimus ſubmiſſo cultu, ſequenti luce antequàm ſeceſſum faceremus. Ligeris fluvius præterfluens hîc pontone trajiciendus erat; mox recto itinere, imò obliquo (errabamus ſiquidem quandoque, pergere volentes) inexpeditum heîc erat progredi in flexuosâ & montosâ via: aliqui in hoſpitio, *à la Fontaine*, quod IV *aut circiter* à quiete mill. ſitum erat, petebant emplaſtra ſtomachalia; verùm iſti morbo nullus ferè ibi erat medicus, nulla medicamenta; ea propter paratiori appetitu cœnam ut accederent, ſine mora, pluvioſo licet cœlo, viam rurſus repetebant: mox præceps vallis, mox lapidoſi montes, nimbi cum ventis ubi dimicare videbantur, prævia ſe offerebant; in ſummitate ſtantes, deorſum & ad latera omnia proclivia habuimus & horrida: de præcipitio pedetentim nos demittentes, per vineta tandem, anguſtâ ſatis via, buxo utrimque ſeptâ, III *mill.* in opidum *Tarara* bene madidi deportati ſumus, vectoribus bene feſſis & jejunis. Hoſpitio inſigne *S. Sebaſtiani* præfixum erat; joci & ludi intus: equile, cella vinaria, culina, menſa & reliqua curabantur à ſequiori ſexu; nullum aliud ibi famulitium; ſorores erant, quibus hoſpes ipſa erat mater; ſingulæ ſingulis deſtinatæ ſervitiis; omnia ex ordine ibant, nec œconomia ejuſmodi ulla in omni hoc itinere nobis viſa: apparatus erant luculenti & lauti, vina cupita, conclavia ampla & pura, &, quod laudem meretur, æquabili pretio

omnia:

omnia: bene hæc ſtomachis ſiccis intus, & veſtimentis madidis extùs quadrabant. Iter ſequenti die antequam ingrederemur, en menſa cibo & vino repleta ſtabat; jubebamur largiter jentare. forte hoſpes cum famulitio ſuo præſciebat tempeſtatem futuram: quippe rubente cum ſole abeuntes augurabamur pluvias mox mox ſequuturas. hæ ſuſpendebantur uſque dum IV *mill.* ad opidum *Breſle* confeceramus, in ima valle poſitum: hoſpites, dum penetraremus, ampliter nos invitare; at animus anhelabat Lugdunum una itione. Opido hoc egreſſis mox præſto erat via clivoſa ex infima valle, longa & glabris ſtrata ſaxis: montis ſupercilium emenſos tegebat nos pluvia; reſiſtebant venti grandine mixti, præcipitatis equis, & ad terram dejectis: metus invadebat nos, ne nubibus implicati (hæ enim denſæ cacumina montium circumvolvebant) vento aſportaremur, ac alicubi expluerentur. ipſe conductor viæ experientiſſimus ultima ſequebatur via, vento tantùm-non ſuffocatus. Hoc modo in pagum *la Tour*, unum & med. mill. vecti, in animo habebamus pauliſper quieſcere. verùm anguſtiâ hoſpitii fruſtrà eramus; nulla quippe ligna ſicca, nullæque præſto erant ſerviles operæ. pergendum itaque I *&* *med. mill.* ad ipſam urbem erat, itinere non jucundo: vehebamur ſiquidem continuo progreſſu in monte ſublimi, unde proſpectus erat in montes remotiſſimos, nubium & pluviarum tantarum cauſas: & licet illi longo ab urbe intervallo diſtarent, circumquaque tamen velut circino ducti, montem, quem perequitabamus, ambire videbantur. Inde longo adhuc flexu ab hoc monte delapſi prono deſcenſu, nec adhuc viſa urbe, ad ipſam portam devenimus; uſque adeò in vallem tota pæne urbs ſepulta

pulta eſt, viatoreſque eludit. Montes excelſi circa mœnia ex omnibus ferè in circuitu partibus ſpectantur, quibus ipſi muri aliquibus locis impoſiti ſunt. In ingreſſu portæ à cuſtodibus nomina noſtra & hoſpitium, quod petebamus, quærebantur: ſcribebam ego illa, iſti ſubſignabant, præmiolo accepto. interea pluvia non ceſſabat. Sinuoſus longo tractu ingreſſus erat, ducens nos per pontem Arari incumbentem. medias plateas lavabat jugis pluvia deſuper per canales cadens, quam penetrando ſuſtinere tenebamur in ipſum uſque diverſorium *au lyon d'Or de la lanterne.* ubi hoſpiti mox ſchedam cum nominibus noſtris in porta conſignatis, ut nos reciperet, offerebam. Ita ſalvi ad primum itineris hujus portum appulimus, moleſtiſſimâ viâ, maximâ in pluviâ. tædium hoc amicus hoſpes *Dn. Chriſtophorus Pregel* facilè levaſſet, niſi triſte nuncium ab homicidio ibi non pridem perpetrato animi morbum auxiſſet. Comites noſtri præmiſerant cum reculis ſervum Pariſiis Lugdunum, quò & tum curru, tum flumine Arari ſalvus venit. in via contraxerat familiaritatem plus æquo fidam cum Gallo quodam, homine nequam & ſceleſto: hic poſteà ante adventum noſtrum, eodem in lecto cum ſervo cubans noctu, gulâ cultro præciſa, vitam ei ademit, fugaque, Magiſtratu & Juſtitia quieſcente, ſibi vitam ſervavit. Exemplum novum, quod moneat, circumſpiciant peregrinantes cum quibus & quomodo converſentur in ignota terra.

LUGDUNUM.

VRbs hæc, quòd principalis totius Galliæ Celticæ eſt, Franciæ fortalitium, ſuprema ſedes totius Galliæ in ſpiritualibus, & officina com-

commerciorum totius mundi: imo, quod æternæ ejus laudi poſitum ſit, ſi qui ſunt numi ſigillares Principum, inſcriptiones, ſepulchra, theatra vaſtata, balnea, thermæ, aquæductus, canales, aquarum actus, templa antiqua, ſtatuæ, columnæ diverſarum formarum, obeliſci, pyramides deſtructæ, tabulæ, vaſa, urnæ, lampades, opera emblematica, teſſellata, & ſimilia venerandæ antiquitatis inſignia; de iis in ſolâ hac urbe Lugduno plus reperias, quàm in reliquis omnibus junctim ſumtis; Urbs hæc, inquam, propterea fuſiori calamo à nobis deformabitur, in *externa* & *interna* ejus deſcriptione occupato; adjunctis ſuburbanis quibuſdam locis.

Externa habebit *etymon* & *nominis derivationem*, variaque *cognomina*, *inſignia* & *fundatorem*.

Etymon varium eſt. Quidam derivant à *lucêre*; quòd in monte poſita veluti ſpecula luceat, & inde dicta *Lucdunum* quaſi *Lucisdunum*, à *luce*, & *dunum*, quod tumulum ſignificat: quo vocabulo omnia loca montoſa & acclivia Belgis vocantur. Lux verò illa eſt *vel naturalis* à ſole; quo verſus Senecæ:

Vidi duobus imminens fluviis jugum,
Quod Phœbus ortu ſemper obverſo videt,
Ubi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans, quò ſuos curſus agat
Tacitus, quietis alluit ripas vadis.

vel *artificialis*, à ſpeculo, quod in templo Veneris ſupra montem arte adeò admirabili collocatum erat, ut è longinquis Sabaudiæ montibus clarè conſpiceretur. Quidam à *Lugdo* Celtarum rege, qui primus ante Plancum urbis fundator extitiſſe dicitur. Quinam à *lugendo*, quaſi *Lugubre dunum*; quod ob tot exantlata & repetita incendia, afflictoſque incolas, ſæpiùs lugere neceſſe

ceſſe habuerit; ſiquidem ab V. C. anno centeſimo fatali igne intra unam noctem fuit abſumpta, à Planco reſtaurata, à Severo Albinum proſequente rurſus combuſta. Quidam à Belgico vocabulo *luck*, id eſt, fortuna, &, *duno*, id eſt, colle. Quidam à *Lucio*; eò quod Lucius Plancus reſtaurator fuiſſe dicitur; quaſi *Luciodunum*. Sed de his omnibus cuilibet ſua ſit ſententia & opinio. Dicta etiam fuit *Maxima Sequanorum*, item *civitas Sequanorum*; (quos hodiè Burgundiones nuncupamus.) quod patet ex antiqua inſcriptione in templo D. Petri turri adpoſitâ:

JOVI O. M.
Q. ALCIMVS VIBICI
FIL. MARTINVS SEQ.
SACERDOS ROMAE ET AVG. AD
ARAM. AD CONFLVENTES
ARARIS ET RHODANI FLVMINA
II. IN CIVITATE
SEQVANORVM.

Non longè ab hac inſcriptione extat alia ſequens:

MARTI SEGOMONI SACRVM
ANNVVM
VIBICI FIL. MARTINVS
SACERDOS ROMAE. ET AVG.
MVNATIO PANSA COS.
IN CIVITATE SEQVANORVM
GALLIAE HONORES
ET SVIS DECREVERVNT.

Ex his monumentis comparet, Lugdunum fuiſſe adpellatum Auguſtam Sequanorum, Provinciam Sequanorum, & Auguſtam ad confluentes Araris ac Rhodani.

Inſignia

Inſignia urbis ſunt Leo : unde urbi nomen manſit Gallico idiomate *Lyon* ; quod Imperator Cæſar, ſub quo urbs funditùs erat deleta & rurſus cœpta reædificari , ei indidit , dum cogeret inhabitantes ut priſtino nomine mutato & abolito hoc nomen urbi imponerent , quod uſque huc manſit.

De *Fundatore* urbis primo licet nihil certi habeam quod adponam, conſtat tamen è verbis Plutarchi, L. Munatium Plancum, nobilem ſub Auguſto Imperatore oratorem , Ciceroniſque auditorem, cùm vel urbs antiquitate eſſet collapſa, vel alioqui obſcurior ad ruinam tenderet, eò coloniam deduxiſſe ; ita ſcribentis : *Ibique nunc Lugdunum eſt celeberrima Galliæ urbs, quam longis poſtea temporibus à Planco Munatio conditam fuiſſe accepimus.* Munatii hujus Planci ſpectata fides, eruditio, & authoritas tanta erat apud Cæſarem Auguſtum, ut eum , devicto Pompeio, abiturus in Hiſpaniam, urbi Præfectum unâ cum Antonio conſtitueret. Hic ipſus eſt Plancus Ciceroni in Epiſtolis familiaribus familiaris , licet ab ipſo Cneus adpelletur ; error eſt qui non tollit hiſtoriam, licet in nomine variatio ſit. Miſſus eſt poſtea à Cæſare legatus, & factus proconſul in Gallia , ubi titulum Conſulis à Senatu adeptus eſt. Cauſa verò duplex ſubeſt hujus in Galliam ablegationis. Altera eſt, cùm in omnibus potentibus urbibus cives opulenti & potentes non vivant ſine ſuſpicione , quaſi ungues ſuos in viſcera civium, potentiam in ſuppreſſionem illorum, convertere velint , idem accidit Romæ, ubi Senatus metuebat à Lepido & Planco , quorum facultates erant amplæ, & vis magna in milite numeroſo: ea propter, ne vel ambitione reipub. vel æmulatione ſibimetipſis nocerent, & ita decremen-

tum

tum urbi accederet, viſum eſt Senatui, eos ablegare in Galliám, condendæ urbis ergò & deducendæ coloniæ. Altera eſt ſita in Allobrogum eruptionibus, rapinis ac latrociniis, dum non contenti ſua regione, ex Alpibus venientes, in Narbonenſes & Viennenſes irrumperent, horumq́ue urbem, unde nomen illi Vienna Allobrogum venit, occuparent. Senatus iſti nodo cuneum quæſiturus, cogitavit de Viennenſium tutela, qui propter vicinitatem & commoditatem loci ad Araris & Rhodani confluentes ſe receperant: jubens Plancum, eò coloniam ducere, anno V. C. IↃ CC XI; imperii Auguſti II: annis ante Chriſtum natum XLI. quo tempore ab eodem Planco Auguſta Rauracorum propè Baſileam, olim celebris nominis urbs, condita fuit, teſte inſcriptione Cajetana in regno Neapolitano:

L. MANVTIVS. FIL. L. N. L. PRON. PLANCVS.
COSS. ITER. VII. VIR, EPVLON. TRIVMPH.
EX. ROETIS. AEDEM. SATVRNI. FECIT.
DE. MANIBVS. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA.
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS.
DEDVXIT. LVGDVNVM. ET. RAVRACVM.

Hæc brevius habet Dion Caſſius, lib. XLVI hiſt., dicens: Senatores Lepidum ac L. Plancum, timentes, ne hi quoque ſe Antonio jungerent, miſerunt ad eos, qui dicerent, nihil jam eorum rempubl. opus habere: ac ne quid ſiniſtri ſuſpicarentur, facinuſq́ue aliquod perpetrarent, juſſi ſunt à Senatu iis, qui quondam Viennâ, quod eſt opidum Provinciæ Narbonenſis, ab Allobrogibus expulſi, ad confluentes Araris Rhodaniq́ue fluviorum conſederant, urbem concedere. Itaque illi ſubſiſtentes, Lugdunum, quod olim vocatum fuit Λȣγȣδȣ̃νον, ædificarunt, &c.

Inter-

Interna deſcriptio habebit *Materiale* & *Formale*.

Materiale conſiderabimus *primò* in ſitu, reſpectu *aëris*, qui hyberno tempore nubilus utplurimùm; unde pluvioſo cœlo maximam partem hyemis hîc tranſegimus; æſtate verò non item. Reſpectu *ſoli*, magna eſt *amœnitas* & *fertilitas*. *hæc* in frumentis, fructibus, uvis, præſertim moſcatellinis, in gregibus & armentis, volatilibuſque conſiſtit; quæ omnia abundanti penu menſis convictorum inſerviunt. *illa* in loci genio & poſitu, in pratis valloſis, hortis, vineiſque non paucis, quas colendi Imperator Probus Lugdunenſibus circa annum Chriſti CCLXXX veniam dedit: hoc ex indultu milites plantarunt vites, ex illis in monte Couzon collegerunt vinum, vino Choo non abſimile; unde & monti nomen manſit. Reſpectu *fluminum*; quæ ſunt *Araris* & *Rhodanus*.

Araris è monte Vogeſo ad Lotharingiam originem habet; & per Heduos & Sequanos transiens, nobiles Burgundiæ civitates, Divionum, Auguſtodunum, Verodunum, Matiſconam alluit; diſcriminanſque ab invicem Comitatum ac Ducatum Burgundiæ, Lugdunum intrat; idque advectis navibus, mercibus frumentoque onuſtis, ditat; tandemque ad extremum civitatis, in duas partes diviſæ, cum Rhodano ſe conjungit, nomenque amittit. Gallis dicitur *Saone*; Latinis quibuſdam *Sagona*, à *ſanguine*, quo totus fluvius rubuiſſe dicitur, cùm Julianus apoſtata cruentâ perſecutione martyres morti daret. Vnde Gregor. Turonenſis ipſam urbem dicit dictam nobiliſſimam, quòd martyrum ſanguine fuit illuſtrata.

Rhodanus alter fluvius eſt, de quo Pompon. Mela

Mela lib. II: *Rhodanus non longè ab Iſtri Rhenique fontibus ſurgit: deinde Lemano lacu acceptus, tenet impetum, ſeque per medium integer agens, quantus venit, egreditur. Inde contra in occidentem ablatus, aliquandiu Gallias dirimit. Poſt, curſu in meridiem abducto, hac intrat: acceſſuque aliorum amnium jam grandis & ſubinde grandior, inter Volcas & Cavarras emittitur.* Verè ita eſt; non mutato colore lacum Lemanum prope Genevam penetrat: mox ad pedem montis Juræ, ubi nunc Cluſa, ſe abſcondit in terræ receſſus, aliquotque inde milliaribus placidus egreditur, Lugdunumque deſcendit; ubi inſulam cum Arare junctus conſtituit. Inſula verò iſta facta eſt, cùm prima urbis fundamenta jacerentur, antequàm Plancus ea in vicinos montes tranſponeret: dicta aliquibus *Cherſoneſus:* quæ ex duorum iſtorum fluminum concurſu & mutuo complexu repræſentat inſulam Δ Ægypti, quam Nilus diviſus in partes ſecat: differt tamen in eo, quòd illius unum latus à mari claudatur, & amnium concurſu cogatur; hujus verò alter terminus inter amnes à difficilibus & aſperis montibus finiatur.

Uterque fluvius ſuum habet *pontem* & *munimenta*; quæ videbimus.

Pons Arari inſtratus, totus eſt lapideus, longitudine latitudineque conſpicuus, arcuum IX, quibus ulterior & citerior urbs coït. Lignum Crucis erectum tali inſcriptione videtur, licet mancâ:

D. M.
SEVERI. G. FIL.
VALERINAE
C. MEMMIVS SEVE-
RIANVS FEL.

PortaNiſiero proxima in eodem ponte talem habet inſcriptionem:

L. BESIO SVPERIORI
VIROMNDE Q. R.
OMNIBVS HONORIBVS
APVD SVOS FVNCTO
PATRONO NAVTARVM
ARARICOR ET RHO-
DANICORVM PATRONO
CONDI ET
CONSISTENTIVM
ALLECTARIAE GALLIARVM
OB ALLECTVRAM FIDELI-
TER ADMINISTATAM
TES PROVINCI GALLIARVM.

[*Allectura* antiquitus officium erat, quo cognoſcebantur lites mercatorum in re fluminum: derivatione deductâ ab *allego*.]

Pons *Rhodano* inſtratus ad finem civitatis, totus itidem lapideus eſt, firmæ & prægrandis molis, arcuum XIX amplorum: opus ſtructurâ ſuperbum. cui Crux lapidea impoſita denotat limitem territorii Lugdunenſis & Delphinatûs. In hoc ponte Andragotius, à Maximo Tyranno magnâ pecuniæ ſummâ ad hoc facinus conductus, Gratianum, Valentini I filium, Principem pium, qui Auſonium præceptorem ad conſulatum evexerat, occîdit: de quo Sozomeni verba ſunt lib. IV: *Andragotius impetu continuo Gratianum perſequens, Lugduni pontem tranſiturum comprehendit, & occidit*, *anno Chriſti* CCC LXXXIII.

Munimenta Araris ſequuntur, ad ſiniſtram ripam locata:

Henrico IV regnante, pace vigente, præfecti Coss. Cossque urbis Lugduni

Ara-

Ararim extra alveos prorumpentem cinxerunt, vallarunt hac eleganti ſerie, ut in poſterum ſint portus, Mercatorum commoditati, Nautarum ſecuritati, Urbis ornamento, Populi oblectamento. incept. anno M DC VI. perfect. anno M DC IX.

Ad eandem ſiniſtram ripam alia tabula nigro è marmore poſita eſt, obvia ſecundo flumine deſcendentibus è caſtro *Pierre ſcize:*

En l'an M DC XXII, *du regne de Louys le Iuſte* XIII, *Roy de France & de Navarre; Meßire Charles de Neufville, Seigneur d'Alincourt, Marquis de Ville-Roy, Comte de Bury, &c. Conſeilleur de ſa dicte Majeſté en ſon conſeil d'Eſtat, chevalier de ſes ordres, Capitaine de cent hommes d'armes de ſes ordonnances, Seneſchal de Lyonnois eſtat, Gouverneur & Lieutenant General pour ſa dicte Majeſté en cette ville pays de Lyonnois, Foreſts, & Beaujolois; par le ſoing & vigilance de nobles, Pierre de Seve, Conſeilleur de ſa dicte Majeſté, Preſident en la Seneſchauſſee & ſiege Preſidial de cette ditte ville, premier Preſident en Parlament de Dombes, Prevoſt des marchands; Iean Guignard, Conſeilleur de ſa dicte Majeſté, & Contrerolleur General du taillon au dict Lyonnois; Claude Navergnon, Bonaventure, Michel, & Louys Landry, außi Conſeilleurs de ſa dicte Majeſté au dict ſiege Eſchevins de cette dicte ville, & aux deſpens des deniers communs & d'octroy d'icelle, ce quoy des long temps commence, pour la communauté publique a eſté parachevé.*

Rhodani munimenta ad ejus portam talem habent inſcriptionem, muro adfixam:

Du Regne & par le commandement du tres-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Chreſtien Roy Louys, troiziesſme de ce nom: & par l'authorité & le ſoing de Meßire Charles de Neufville, Seigneur d'Halıncourt, Marquis de Villeroy, Comte de Bury, &c. Chevalier des ordres du Roy, Conſeilleur en ſes conſeils d'Eſtat & privé, Capitaine de cent hommes d'armes de ſes ordonnances, Seneſchal de Lyonnois, Foreſts & Beaujolois, cette ville du tout ouverte depuis la reviere de Saoſne juſquesicy, a eſté fermée par cette cloture & fortification, achevée en l'an mil ſix cents vingt deux.

Eadem ferè inſcriptio eidem muro alio loco adpoſita eſt, mutatis ſolummodò circa finem aliquibus verbis, nimirum ut loco verborum: *Depuis la reviere de Saoſne*; ſequentia ponantur: *Depuis le baſtion Sainct Clair juſques, &c.*

Ita fuit primum Materiale reſpectu ſitus: ſequitur *alterum*, reſpectu *ambitûs urbis*; qui, ut experientes notarunt, eſt ſex milliarium & XXIX perticarum: ſat ampla circumferentia, quòd intra ipſa mœnia ac clauſtra ſua continet complures areas, hortos ac vineas.

Tertium *Materiale* videbimus *in partibus*; iiſque vel *externis*, vel *internis*. *Externas* facimus *caſtella, portas, mœnia*, &c.

Caſtella tria habet, *la Pierre Scize*, *Sancti Sebaſtiani*, & *S. Clari*.

La Pierre Scize ultra Ararim inſigne eſt caſtrum, poſitum in ſummo monte ſupra petram duriſſimam, & quaſi incavatam, muris ſuis & propugnaculis firmiter circumdatam, ita ut ex hac rupe tormentis bellicis facilè hoſti via ad urbem intercludi poſſit. Caſtrum hoc nobilitatum eſt Ludovici Ducis Mediolanenſis captivitate, anno cIↄ Iↄ; qui, ſpectante Ludovico XII, ſolus cum famulo dum huc duceretur, dixit: *O for-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

O fortuna inconſtans! heri centenis hominum millibus imperabam; hodiè vix unum habeo ſervum. quaſi cum Comico dicere vellet:

Fortuna humana fingit, arctatque ut libet:
Me, qui liber fueram, ſervum fecit, è ſummo infimum,
Qui imperare inſueveram, nunc alterius imperio obſequor.

Clarum item eſt à cuſtodia Nemoroſi Ducis, quam è *Botereo, lib.* 11 *Comm. Gall. p.*147, huc ponemus. *Diximus, Nemoroſum Ducem à Lugdunenſibus in* Petræ Sciſſæ *ſcopulo captivum factum, (qui Lugdunum non viderint, audiant, eſſe rupem, olim ad invertendum Ararim eique novum alveum faciendum diſſectam; unde vocatur illa) vivo & ſcrupeo ſaxo in acumen exurgit, ut deorſum deſpicientibus altitudo terrorem faciat. In ergaſtulo rupis plus novem menſibus ſervabatur pervigili civium cuſtodiâ, vices alternantium: nec enim à milite vel exteris fides erat. ille morbum ſimulat; decumbens in lecto, cuſtodes ſilere, nec quieti eſſe moleſtos, jubet. proximo triclinio ſemotis cuſtodibus, oſcitantibuſque in fabulis, in alea, ac hujuſcemodi ludicris quibus tenebræ falluntur, fiduciâ morbi; proripit ſe ſtratis, lixæ & gregarii habitu; mentitur ſe alium; laſanum, quo lotium excipitur, ſumit; (ecquis enim cuſtodum credidiſſet, Principem, ex materno genere regii ſanguinis, ad hæc olida velle demitti? fecit tamen, cùm ex re qualibet libertatis odor bonus ſit;) perque ſatellitium perſonatus ignotuſque pergit in latibulum; ex quo per muri hiatum, à coquo factum, fune innexo ſe demittit, innoxiè dilapſus. ex familia foris duos præſto habuit, à quibus ad equeſtrem cohortem deducitur, quam Marchio Sanſorlinus frater ad excipiendum miſerat. hinc Viennam digreditur. Lugdunenſes ut cuſtodiâ dila-*

pſum intellexerunt, ab eo ſibi plurimùm metuunt, &c.

Alterum *caſtrum eſt in monte S. Sebaſtiani* poſitum, ſitu amœniſſimo, defenſionique urbis oportuniſſimo: defendit enim ſuperiorem urbis partem, omnemque acceſſum per Ararem hoſti intercipit; & Sabaudiam verſus, muris foſſiſque munitum; ita ut hoſtis ab omni latere excipi & abigi poſſit. Structores hujus caſtri fuerunt Comites S. Joannis; idque *tribus* ſub diſtinctis *propugnaculis* formarunt. *Primum* tres continet areas pro milite numeroſo excipiendo; ſupremam, mediam & infimam. In mediam primus fit ingreſſus. cæteræ anguſtiores ſunt. in illa militum præſidiariorum eſt domicilium. ex hac via ducit anguſta, interque duo ſaxa exciſa, paſſuum XXXVI, ad aream infimam, amplam, longam paſſ. L, latam XIIX, formâ quadrangulari; habentem murum IV paſſ. craſſum. Iſthinc deſcenſus eſt CVI paſſuum, antequam in VII cameras ſpatioſas & longas ſubterraneas devenias: ſufficiunt hæ commeatui multo abſcondendo, capaces vel IV CIↃ hominum. Ab his repedandum in mediam aream; è qua aliâ viâ itio fit in ſupremam, eadem ferè amplitudine quâ infima: ſub hac, in ipſis terræ viſceribus, alii ſunt fornices, prioribus minores & anguſtiores. *Alterum* propugnaculum, communiter Sancti Sebaſtiani dictum, elevatum magis eſt primo, ita conſtructum ut inferius ſub eo poſitum ex obliquo inde poſſit defendi. Murum habet XV pedum craſſum, anticâ parte magis protuberantem; ſtructura interior conſtat multis fornicatis meatibus. *Tertium* dicitur *la grenoüille*, altius ſecundo, quod defendere poteſt, prominenſque ut ex obliquo id magis defendat; triplices ſubterraneos habens

bens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

bens meatus. Hujus muros exteriores rex demolitus eſt, ne, ſi forte vacuum ab hoſte caperetur propugnaculum, id ei inſerviret in urbis detrimentum & ruinam. Eodem modo Carthuſianorum fabrica regis juſſu & ſtudio ſecuritatis intercepta eſt; ædificarant enim Carthuſiani non procul ab hoc caſtro monaſterium ſuum; ſed potiùs cœperant tantùm; verùm nimis religioſum; ita enim id murorum circumductu firmare volebant, ut non locus precibus deſtinatus, ſed caſtrum ad obſidiones ſuſtinendas accommodatum videretur; Inhibuit igitur rex, & ab opere cœpto quieſcere juſſit.

Tertium caſtrum nomen *habet S. Clari*, ad Rhodanum ſitum, munitum quidem, ſed priori cedens. *Portæ urbis* numerantur VI: *la porte d'Aiſnay*; *la porte du Rhoſne*; *la porte S. George*; *la porte S. Sebaſtien*; *la porte Veze*; *la porte S. Iuſt*. Porta Athenaica, ducens ad confluentes Rhodani & Araris, habet hanc inſcriptionem:

Quà Rhodano fert dives Arar, qui dividit Orbi
Alter opes, nova quà facies aſſurgat Athenæ,
Annibal Auſoniæque acies & caſtra loquuntur,
Sub fido Francorum oculo cuſtode Leonis.

LVDOVICO XIII regn.
Maria de Medicis matre regent.
Carolo de Neufville D. D. Halincourt
Prorege meritiſſ. Baltaſ. de Vilars
D. de Laval. mercat. Præfect. illm.
Alcy. Boulliod. Hor. Cardon. CL.
Pellot. Ant. de Pure
Coss. Ann. cIↃ IↃ cxI.

La porte du Rhoſne ducit in Delphinatum per ſuburbium *la guillotiere*; cujus hæc eſt inſcriptio:

En l'annee M DC XIX, & le IX du regne de Louys XIII, roy de France & de Navarre, Meſſire Nicolas de Neufvile, Marquis de Villeroy, gouverneur, noble François de Merle, Provoſt de marchands; Alexandre Cholier Octavian Vanelle, Philippe Sene, Benoiſt Bezern, Eſchevins, ont pour la commodité & ſeurté du public faict rebaſtir ceſte porte.

La porte S. George, eſt ad latus palatii archiepiſcopalis; ad quam legitur ſequens monumentum Romanæ antiquitatis:

NVMINIBVS
AVGVSTORVM
LEENIVS RVFFVS
ET LEENIVS
APOLLINARIS
FILIVS.

La porte S. Sebaſtian ducit Genevam: la porte Veze, Bituriges; la porte S. Juſt Tholoſam; ante hanc *lapis* eſt magnæ molis, immenſi ponderis, qui ita in æquilibrio poſitus, ut vel puer ipſum minimo digito movere poſſit & faciat tremere. Eſt quod notes; in omnibus portis excubiæ Germanorum maximam partem locatæ ſunt, quæ diligenter inquirunt, ſi quæ bona ab adventantibus importantur gabellis digna; hinc fuge dolum & pœnam.

Mœnia urbis ſunt fortiſſima, &, ſicubi lacera, non ſolùm reſtituta, ſed fortiora reddita; teſtantibus hinc inde Inſcriptionibus, quarum hanc tantùm placuit adponere:

En l'an-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

En l'annee M DC XI, *le premier du regne de* Louys XIII, *roy de France & de Navarre, & de la regente de la royne ſa mere, Marie de Medicis, par leur commandement, & par le ſoin & de l'autorité de Meßire Charles de Neufville, Seigneur d'Halincourt, Chevalier de deux Ordres de ſa Majeſté, Capitaine de cent hommes d'armes de ſes ordonnances, & ſon Lieutenant general es pays de Lyonnois, Foreſtz & Beaujolois, la ville de tout temps ouverte de ce coſté a eſté fermee par ceſte fortification, faicte depuis icy juſques au Rhoſne.*

Aureis litteris hæc ſunt inſcripta muro interioris foſſæ, ubi cuniculorum eſt habitatio.

Internæ urbis partes ſunt *plateæ* & *ædificia.*

Plateæ ſunt anguſtæ & immundæ, unde fœtor non exiguus. Ædificia iis inædificata non ſunt vulgaris ordinis; alta, ut aër ſanus ea perflare poſſit. Tria verò ſunt quæ formam eorum deturpant: nimirum 1. *canales lignei* de tectis in medias plateas exporrecti, pluviam in prætereuntes evomentes, veſteſque inquinantes. 2. *Feneſtræ* è papyro, cui oleum inductum, factæ, quæ funiculo ſurſum deorſumque attrahuntur. 3. *Domus*, quarum frontiſpicia, laterculo crudo, nullâ calce ſunt veſtita. Hæc ſingula junctim ubi adſpicis, præſertim in fœtidis plateis, non te diu ſiſtent aut morabuntur. Plateis adnumero *areas*; quæ ſpecioſæ in hac urbe & frequentes. quarum nomina tantùm adjiciam. Amœniſſima eſt *la belle cour*, ad pontem Rhodani; in qua ludus eſt *palemaille*, *equile gubernatoris*, & *ſphæriſteria.* ibi in domo elegans hic verſus:

Fortunæ prudens aciem fortiſque retundit.

Altera, *de Confort*; in qua pyramis variis linguis veſtita, inque honorem Henrici IV erecta, ibi ad

ædes quaſdam nigris litteris Rhodani & Araris effluvium notavi;

L'an 1570, & le dimanche, troiſieſme jour de decembre, environ onze heures du ſoir, le Rhoſne & la Sochne ſe ſont aſſemblés en la place de Confort, au coing de la maiſon appellee la Tour; & l'onzieſme jour du dict mois le Rhoſne eſt remonté au dict coing. Tertia, *le Terreau.* Quarta, *des Cordeliers.* Quinta, *de S. Niſier*; quæ foro olitorio inſervit. Sexta, *de S. Pierre.* Septima, *de la Grenette.* Octava, *le change*; ubi mercatorum burſa. Nona, *de la Doüane.* Decima, *de la Roche.* Undecima, *de S. Iean.* Duodecima area; ubi ſupplicium aliquot mille martyrum verſus fanum S. Juſti; ubi Crux poſita, *la Croix decoulee* dicta.

Ædificia *ſacris & politicis* uſibus deſtinata nunc à nobis videantur.

Inter ſacra illuſtre *eſt templum S. Iohannis*, ultra Ararim. cujus videbimus *ſtructuram* & *Canonicos.* Structura eſt ampliſſima, elegantibus illuſtrata ſacellis; inter quæ eminet *ſacellum Borbonii*; ubi Carolus è marmore ad ſiniſtram: Modò Ludovici XIII regis Gall. & Mariæ Med. regiæ matris ibi effigies. In ipſo antico templi ingreſſu grandis porta eſt, cui IV *lepores* affabrè ſunt inciſi; ſingulis binæ ſunt aures, & tamen in univerſum IV ſaltem numerantur: hoc artificium ſi non obſervâris, ſunt qui negare audent à te templum viſum. *Ioannis Baptiſtæ*, templi patroni, ſtatua è marmore candido mox ad introitum conſpicitur: reliquis ſtatuis circumcirca poſitis capita truncata ſunt, motibus ultimis bellicis. *Columnæ* templi ex Auguſti ethnico templo huc deportatæ dicuntur. In templi medio, *ſub ligno crucis*, altare verſus, aurea hæc legitur inſcriptio:

QVOD BELL. CIVIL. LICENTIA
FOEDE DISIECTVM FVERAT
D.O.M. PROPITIO CAN. ET COM.
LVGD. REST. AN. MDLXXXV.

Docet hoc lemma graviſſimas clades, quibus & Hugonottæ & Pontificii ſeſe mutuò confecerunt, poſtquam anno cIↃ IↃ LXII religionem ſub ſanguinolentis regibus defendere cœpiſſent. Videtur in eodem templo *horologium*, monſtrans horas, dies, menſes, curſum ſolis & lunæ; ibi, in loco ubi leo movens linguam, addita inſcriptio, docens Reformatorum ardorem deſtruendi pontificia templa:

HOROLOG. HOC, AN. cIↃ IↃ LXII impiorum rabie corruptum & deformatum, cIↃ IↃ XCVIII, Dei miſericordia, & reg. invictiſſ. Henrici IIII virtute, pace partâ, fauſto & inſigni Comit. ac Canon. Lugd. reſt. curaverunt.

Vexilla ibidem ſuſpenſa videas, trophæa Ledigerii, quæ Sabaudo redempta, regique oblata, hujuſque juſſu heic ſervata ſunt. *Oſſa Cypriani* martyris, à Carolo Magno huc apportata, dicuntur hîc aſſervari. Si placet *campanam* è metallo puro fuſam videre, aſcendes gradus CLXIIX è medio templi. Ibidem *arcui ſepulchrali*, penes portam *la Froc*, dextrorſum, talis ineſt inſcriptio:

Bonæ memoriæ & ſpei æternæ, ſpiritu quoque incomparabili Feliciæ Minæ, fœminæ rariſſimæ caſtitatis exempli, affectionis plenæ erga omnes homines, JULIVS PRIMITIVS D. E. C.C.C.C. AVG. LVG. conjugi incomparabili, quæ vixit

ann. XXXII, menſ. V, dies IV, ſine ulla querela, ſibique, vivus fecit & ſub aſcia dedicavit.

Primitius hic conjugis ſuæ denatæ maritus, fuit unus è CCC auguribus, qui urbem antiquitus inhabitabant in loco penes Auguſti templum, quorum officium erat vaticinari.

Templo huic Johannitano contigua eſt *Aula Archiepiſcopalis*. Portæ exteriori inſignia Papæ Urbani VIII ſuperſtant, quæ anno cIↃ IↃcXXV eò locata, cum Franciſcus Barberinus, legatus Papalis, in Galliam ad regem iturus, hùc diverteret: Tres apes ſunt ſubtus:

Sugite nectareo madidantia Lilia rore,
Delicias pacis ſugite, pacis aves.
Sugite pacificis volucres in floribus: Orbem
Nam condire ſuo Lilia melle queunt.

Ibi, ad ſiniſt. ingreſsûs, Papa, tenens claves ſiniſtra; & benedictionem dans dextra, habitu Papali, ſedem ad menſam; cui corona regalis impoſita;

Eris corona, gloria in manu Domini.

Subtùs:

Invitant croceis halantes floribus horti.

apes ſunt, lilia circumvolitantes.

Ad dext. ingreſsûs, Rex Galliæ, dextra tenens gladium, cum corona Papali; ſiniſtra ſceptrum, cum globo appenſo, habitu Regali:

Pro domo Domini.

Subtùs:

Altus amor florum & generandi gloria mellis.

apes ſunt roſas circumvolitantes.

In hac

In hac ipſa archiepiſcopali aulâ, ut & in vicinâ areâ, & regio carcere, famoſiſſima illa & deteſtanda laniena, anno cIↃ IↃ LXXII, ſacro Bartholomæi, Pariſiis, morte Colignii & clade Condæi cœpta, poſtmodùm Lugduni peracta eſt. XXVII auguſti dies erat, anni modò dicti, cùm primùm Mandelonius Lugdunenſis præfectus de laniena Pariſienſi certior fieret: hic mox XXIX aug. die, omnes euangelio Chriſti addictos & profitentes, edito tùm edicto, tùm violentâ manu crudeliſſimam ad carnificinam rapuit. Carnifex ordinarius, cum aliquibus militibus, ad alios mactandum conductis, in aulam & palatium archiepiſcopi adducitur. Ibi carnifex, atrocitate tantæ crudelitatis perterritus, publicè negavit, ſe quidquam violenti contra homines illos facturum, niſi, priùs illi ordinariâ ſententiâ per judices latâ damnati in manus ſibi traderentur: hoc niſi fieret, de aliis ſibi proſpicerent homicidis, qui fortè non pauci in urbe invenirentur. Quo dicto & milites ſecum adductos abſterruit à cruentâ hac intenſione: hi enim, cùm à captivis nunquam læſi eſſent, nec eos ob aperta crimina judicio convictos viderent, apertè dicebant; Indignum fore, tam ſanguinolento & ferino auſu contaminare arma, quæ nobilitatis & virtutis ſint teſtimonia. Ita macellum hoc ſuſpenſum eſt, uſque ad horam II pomeridianam; quâ ſclopetariorum præfectus, *Clou* dictus, adductâ audaciſſimâ perditiſſimâque hominum colluvie, aulam ingreſſus; quibus cum furiis ſuis, pauculo tempore, CCC L ibi detentos fruſtillatim ſecuit, confodit. Inter occiſos fuit Franciſcus du Couleur, dictus Boſſu, mercator, cum binis filiis, quos conſolando conſtanti oratione ad martyrium erexerat; eoſque ab ictibus carnificum, ſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

met ipſe iis objiciens, defenſurus, ulnis ſuis amplexus eſt: filii nec minùs patrem ab imminentibus ictibus, corporum ſuorum objectione viſi fuêre defenſuri: ita mutuo amplexu hærentes, pater & filii, finitâ lanienâ, inventi ſunt. Quid ampliùs? mactatos ſepultura judicabant indignos; nihilominus ne aër ex fœtore ſanguinis & corporum inficeretur, metus erat: eapropter maximam eorum partem in præterlabentem Ararim conjici concluſum fuit. Dum fex populi occupata eſt in præcipitandis interfectis, ecce pharmacopola ſuperveniens, modum oſtendit, quo è pinguedine corporum argentum poſſet colligi. vulgus aſſentiebatur; ſelectaqne fuêre obeſa & magis pinguia corpora; quibus diſſectis omnem pinguedinem abſtraxerunt, collegerunt, libramque tribus albis vendiderunt. Vide *Thuan. lib.* LII, *pag.* 165, *& ſeq.* Deteſtati ſunt multi è Pontificiis in Delphinatu, Provincia & Languedocio hanc Lugdunenſium crudeliſſimam lanienam, cadavera Rhodano ſecundo devecta ſepulturæ mandantes. Duæ verò ſunt hujus lanienæ crudeliſſimæ actiones deteſtabiliores: nimirum; primò, quod multi è Pontificiis auctores & incitatores fuerint, ut ipſorum fratres, conſanguinei & conjuncti trucidarentur; ſecundò, quod, poſteaquam à captivis, quidquid libuerat, abstuliſſent, mox eoſdem contra datam ac juratam fidem interfecerint. In hanc euangelicorum truculentam necem noluiſſe etiam conſentire dicuntur Canonici in æde Cæleſtinorum heîc Lugduni. Aliud hujus crudelis facinoris teſtimonium adhuc hodie extat Lugduni, ubi non procul à templo Spiritus ſancti, cùm ad mœnia Rhodano adpoſita deſcenditur, in ipſo muro relictum eſt foramen, per quod trucidati Reformati

mati anno cIↄ Iↄ LXXII in præterfluentem Rhodanum abjecti ſunt. Verùm eſt Deus, qui, quæ nos gerimus, audit & videt; huic vindicta innocentis ſanguinis relinquenda. Videamus CANONICOS hujus templi; qui titulum Comitum obtinent; uti Decanus titulum Ducis. Olim ſiquidem Lugdunum forma Comitatus regebatur; primuſque Comes ei fuit Armentas. de quo Gregorius Florentinus: Armentarius, dicit, Comes urbem Lugdunenſem judiciaria poteſtate gubernabat. Deinde à Lothario Galliæ rege, Mathildi ſorori, cùm eam duceret Cunradus filius Bozonis, II Regis Burgundiæ, donatus eſt Comitatus Lugdunenſis. qui poſtea ſucceſſione temporis pervênit ad hos Canonicos dono Burgundico. quamquam ſunt qui dicant, eos titulum Comitum geſtare ab emptione Comitatus Foreſtii. Illud certum eſt, quòd à Comitatu hoc multæ diſcordiæ ortæ fuerint inter hoc Canonicos & cives Lugdunenſes; dum illi autoritatem ſuam & poteſtatem extendere in cives voluêre; hi verò rurſus omne imperium recuſare. Supremus paſtor eſt archiepiſcopus, totius Galliæ primas; cujus curia eſt etiam ſuprema per omnem Galliam in negotiis ſpiritualibus.

Sed diu ſatis hîc fuimus: luſtremus *templum Franciſcanorum*, Ordinis minimorum, quod ante annos aliquot triginta noviter è fundamentis erectum eſt. Ad dextram templi portæ depictus eſt S. Franciſcus, Ordinis auctor; cum inſcriptione: *S. Franciſcus de Paula, Ordinis fratrum minimor. inſtitutor. Beati immaculati in via. Pſ.* CXVIII. Non procul ab hoc monaſterio habitavit JVLIANA HISPANA, virgo nondum XX annos nata, Latinas, Hebraicas, Græcas, Hiſpanicas, Italicas, Gallicas linguas docta, imò in

Logi-

Logicis, & Philoſophicis ſic verſata, ut diſputationes publicâ cathedrâ defenderit.

Hinc aſcendamus *templum* S. JVSTI; quod conventuale eſt; olim civico furore multùm dirutum. In hoc oſtenſus nobis fuit unus ex infanticidio Herodis reſervatus infans. Juxta hoc templum inventum olim dicitur hoc epitaphium, laminæ æreæ inauratæ inciſum; cujus auctor comparet fuiſſe Chriſtianus:

DEO INVICTO
AVR. SECVNDO
NIVS. DONAVS
FRVMENTAR
G. ET COMMENAVS
V. S. L. M.

Aſcendamus porrò ad *templum* S. IRENAEI, quod ſub ultimum urbis pinnaculum ad Ararim ſitum eſt. Ipſum ædificium rudera ac monumenta nil niſi antiquitatem ethniciſmi, ſed & Chriſtianiſmi, docent. Nomen habet à S. Irenæo, II apud Lugdunenſes epiſcopo, ut teſtantur Hiſtorici Lugdunenſes Paradinus & Rubys. Hic Photino, qui primus fuerat heîc epiſcopus, ætate jam gravi coadjutor factus & collega, tandemque ſucceſſor, anno Chriſti CLXVII; annorum Imperii M. Aurelii & L. Veri quinto. In templi cœmeterio è jaſpide columna videtur, cum hoc monumento:

D. M.
ET MEMORIÆ
ÆTERNÆ
CVAIIN CENV.

Non procul inde prolixum monumentum, antiquis Romanorum characteribus, ſaxo ingenti inci-

inciſum; cujus præter principium (CONIVGI —— GISSIMAE) nihil aſſequi potui; cætera vetuſtate exeſa, non niſi aliquot ſyllabas aut mutilas voculas continebant. Ibidem lapis quadratus cum inſcriptione:

D. M.
SEX. COSSVTIO
SEX. FIL QVIRIN
PRIMO EMERITO
EX COHO XIII VRB
T. SILVIVS HOSPES.

Intranti templum è regione ara oppoſita erat; cui ſuperjacet lapis, qui dicitur pars columnæ ejus, cui Chriſtus alligatus fuit, cùm à militibus flagellaretur. Ibidem circum illam aram monachales verſus leguntur in Irenæum & cæteros martyres, qui ſub Q. Septimo Severo circa annum Chriſti C XCIIX, quo tempore Tertullianus vixit, paſſi ſunt:

Ingrediens loca tam ſacra, tam rea pectora tunde,
Poſce gemens veniam, lacrymas hîc cum prece funde.
Præſulis hîc Irenæi turma jacet ſociorum,
Quos per martyrium deduxit ad alta polorum.
Iſtorum numerum ſi noſſe cupis, tibi pando;
Millia dena novém-*que fuerunt ſub duce tanto.*
Hinc mulieres & pueri ſimul excipiuntur,
Quos tulit atra manus, nunc Chriſti luce fruuntur.

XIX CIↃ verò hi martyres non in ipſo templo, ſed ſub eò in ſubterranea concamerata cella jacent ſepulti. Duas ibidem videre habes arcas. Altera earum dicitur ſepulchrum Irenæi, ſine omni

omni interprete, præter has litteras: HIC IACET PETRVS. Altera S. Polycarpi. Verùm ex hiſtoriis ſcimus, eum Smyrnæ in Græcia, ſub M. Antonio, ſupplicio adfectum fuiſſe, cùm DEO annos LXXXVI ſerviiſſet. niſi igitur per reliquias oſſium huc tranſportatorum hiſtoriam velant, vix veritati locus erit. Inſuper in cœmeterio pluria ethnica ſunt monumenta, è ſaxis ſtructa.

Templum in colle *la Forviere* exiguum eſt, & in honorem *Thomæ de Aquino* exſtructum; quod etiam dicitur *Noſtre Dame de Forviere.* Alit X Canonicos; quorum domicilia cum hortis non in loco inamœno ſita ſunt. Olim erat Veneri, ſumtuoſâ ſtructurâ, ſpecioſoque ornatu, dicatum. Prope id hæc inſcriptio videtur:

D. M.
CACV ROM
SATTONIS
TREVERI
ANNOR
XVII
SIMILIS
TVNC VIVVS.

Penes templum *areola* eſt, cui ſi inſtas, Lugdunum omne oculis emenſuras, ut & bonam Delphinatûs partem. Inde in *vineam* amplam itur, ubi antiqui *theatri rudera* & veſtigia, quæ à Prætorio & Palatio Auguſti adhuc ibi ſuperant. Habitavit ſiquidem Auguſtus Lugduni tres fere annos, dum eò iter ſuſciperet anno V. C. IↃCC XXXVII, L. Domitio Ænobarbo & P. Cornelio Scipione Coss. quod fuit anno imperii ſui XXVII. Cauſa verò ſui Româ diſceſsûs dicitur fuiſſe, ut nimiâ

nimiâ ſui Romæ morâ & manſione odium populi evitaret; vel, ut ſuſpicionem amoris, quem cum Terentia alebat, declinaret: vel, ut querelas & accuſationes in Licinium inſtitutas judicaret; accuſabatur enim, duriori onere, quàm par erat, Lugdunenſes affeciſſe. *Dion Caſſ. lib.* 54. Ab illa vinea videtur antiqui & craſſi muri pars, circa quam vulgus refert, *vitulum aureum*, cui Auguſtus divinos honores offerebat, ſepultum eſſe: at vitulus uſque in hunc diem, licet laborioſè quæſitus, nondum repertus eſt. Vinea iſta agnoſcit dominum *M. du Soleil*, officio clarum in urbe; cujus benevolo indultu videre poteris antiquam palatii & theatri imaginem, artificioſè depictam. In ipſa via, quâ inter muros civitatis & nonnullos hortos aſcenditur verſus templum *la Forviere*, ſpectantur IV *columnæ*, rudera antiqui ædificii, quæ olim aquæductibus inſerviiſſe comparent. Hi autem aquæductus, ut habet commune populi effatum, aliquot milliarium longitudine protendebantur, uſque dum ad ipſam ſcaturiginem pervenirent, aquas haurirent, inque urbem deferrent. Ideò autem tam longo itinere deducebatur aqua, quòd, cùm urbs deſtitueretur adeò ſalubribus aquis, illa purior per longos meatus & defæcatior reddebatur priuſquam ad uſus hominum perveniret. Eorundem aquæductuum adhuc hodiè non procul ab urbe conſpiciuntur rudera, per Saracenos, magnam Galliæ partem ſub Pipinorum imperio devaſtantes, dejectorum.

Ultra Ararim videndum etiam *templum Ioannis Burgundi*, mole quidem exiguum, ſed ſacello illuſtre, partim ob IV columnas è peculiari marmore Româ adportatas, partim ob picturam altaris egregiam.

Non

Non procul ab hoc monaſterio ad radicem montis eſt *monumentum*, quod vulgò *la ſepulture de deux amants* dicitur: Elevatum conſpicitur & impoſitum IV magnis columnis, ſuis cum epiſtyliis; erectumque in publica platea juxta ædes fabri cujuſdam ferrarii, inter portam *la Veze*, quam ſub adventum noſtrum ingrediebamur, & montis caſtrum, *la Pierre Size*. De hac ſepultura variæ ſunt opiniones. aliqui putant, Herodem Johannicidam, cum Herodiade in exilium pulſum, Lugduni mortuum eſſe, & ſub his ſaxis cum ſuo ſcorto ſepultum jacere. alii ſunt, qui duorum amantium volunt eſſe monumentum, è Sicilia exulatum qui iverunt diverſis & oppoſitis quaſi viis & itineribus; iique poſteà Lugduni iterum convenêre, vitamque in mutuo amoris officio finiêre; unde conſtantiæ & mutui adfectûs hoc iis publicum poſitum ſit monumentum. De Herode conſtat, ipſum ob facinora deportatum eſſe in exilium ad provinciam Lugdunenſem; num verò ideò Lugduni ſepultus ſit, credant qui volent.

Tantum de ſacris ultra Ararim: *Cis Ararim* etiam quædam notabimus. In deſcenſu de monte Sebaſtiani eſt templum *religioſorum Carmelitarum*, non magnum quidem, verùm inſigne, in quo ſepultura illuſtriſſimæ uxoris Domini d'Halincourt, magnifica & ſuperba, cum aureo hoc epitaphio:

Icy giſt Dame Iacqueline de Harlay, Dame d'honneur de la royne mere du roy, fondatrice de la maiſon & monaſtere des religieuſes Carmelites de ceans. Femme de hault & puiſſant Seigneur Meßire Charles de Neuf-ville, Seigneur d'Halincourt, Marquis de Villeroy, Viſcomte de la Foreſtz Thaumier, Baron de Bury, &c. Chevalier des ordres du roy,

Con-

Conſeilleur en ſes conſeils d'eſtat & privé, Capitaine de cent hommes d'armes de ſes ordonnances, Seneſchal du Lyonnois, gouverneur & Lieutenant pour ſa Majeſté en la ville de Lyon, pays de Lyonnois, Foreſtz & Beaujollois. Laquelle deceda le quinzieſme jour de mars, mille ſix cens dixhuict.

Porro offenditur in deſcenſu templum *Sancti Petri*; & ſtructura & monumenta oſtendunt antiquitatem & celebritatem. Non procul à muro templi lapis eſt magnus, unicum ſaltem hoc verbum litteris majuſculis eſt inſcriptum:

R. ATTILA.

In hoc antiquo templo penes altare magnum, ad ſiniſtram, legitur hoc epitaphium, antiquis ſed legibilibus litteris lapidi magno inciſum:

C. IVLIO SEVERINO
SEQVANO OMNIB.
HONORIBVS IN-
TER SVOS FVNCTO
PATRONO SPLENDI-
DISSIMI CORPORIS
IN RHODANI COR ET
ARAR CVI OB INNOC
MORVM ORDO CIVI-
TATIS SVAE BIS STATVAS
DECREVIT INQVISITORI
GALLIARVM TRES
PROVINCIAE GALL.

Huic ad dextram aliud ſtat oppoſitum:

TIBER POMPEIO
POMPEI TI FIL
PRISCO CADVR
CO OMNIBVS HO
NORIBVS APVD SVOS

FVNCT. TRIB. LEG. V.
MACEDONICAE
IVDICI ARCAE
GALLIARVM III
PROVINC. GALL.

(Judex arcæ Galliarum dictus fuit antiquitùs præfectus rei pecuniariæ; hodiè *le Preſident des finances.*) Recentiora ibidem notavimus duo. Alterum tale erat:

HIC SITVS EST CLAVD. BELIVRIVS. V.C. DELPHIN. SENATVS PRAESES PRIOR. CVIVS INNOCENTIA HOMINVM INVIDIAM PROVOCAVIT ET SVPERAVIT. VIXIT ANN. LXX. M. VII, D. VII. JOANNES ET POMPONIVS PATRI OPT. POSVER. ANN. M D LVII.

Alterum, juveni Bohemo erectum, tale erat:

D, O. M. S.

Joanni Wettengel de Newenberg, natione Bohemo, è regia Praga oriundo, cum florentiſſ. Galliarum & Angliæ regnis perluſtratis in Italiam iter pararet, juveni ad ſummum virtutis & gloriæ faſtigium pleno curſu contendenti, in ipſo ætatis flore, ardenti febri abrepto, filio cariſſ. PP, mœſtiſſ. DEO animam commendantes inter lachrymas & ſuſpiria hoc monumentum P. CC. Anno à Virginis partu ſupra ſeſquimilleſimum xxCIIIX, menſe julio exeunte, C. V. ann. XIIV, M X, D. L.

Parcito (dicebam) juveni mors atra. Sed illa
Inſultans miſerum ſuſtulit ante diem.

Quiſ-

Quiſquis es, heu! fruſtra fidis juvenilibus annis;
Pallida mors nullum novit habere modum.

In ſpe firma reſurrectionis quieſco.

Huic templo adſitæ ſunt *moniales*; quarum reditus ut ſunt lauti & ampli; ita earum formæ dicuntur eſſe præſtantiſſimæ.

Non longè hinc abeſt templum *D. Coſmi*. Pars ejus exterior habet inſcriptionem ſub Veſpaſiano erectam, vix ab antiquitate mutilatâ tantum de ea legi poteſt:

CN O
O
ANNO SE
SPASIANI VIT
IMP. AUG F.
F. GALLIA.

Huic templo contigua eſt domus, in qua hæc inſcriptio, tripartitam Galliæ diſtinctionem habens:

SERVILIO
MARCIANO
ARVERNO
C. SERVILI
DOMITI FILIO
SACERDOTI. AD
TEMPLVM ROMAE
ET AVGVSTORVM
TRES PROVINCIAE
GALLIAE.

Ne obliviſcaris templi *Iacobinorum*, vulgò *noſtre Dame de Confort*; quod Germanorum heîc denatorum eſt dormitorium, ſitum in area de Confort. Lapidi ſepulchrali inſculpta ſunt hæc verba: *Icy eſt la ſepulture des Allemans Imperiaux*. Aquilam æneam, inſigne Romani Imperii, ſepulturæ impoſitam, furto ſacrilega manus abſtule-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tulerat; teſtantibus literis hiſce, quas ſupplices illiusOrdinis Monachi nobis offerebant:eas huc in elogium noſtræ nationis adponere voluimus: *Sereniſsimis Principibus, Ducibus, ac Marchionibus; generoſis Comitibus & Baronibus; nobiliſsimis, nec non reliquis eruditione & virtute clariſsimis viris Germanis peregrinantibus, atque hoc tempore Lugduni commorantibus, religioſi, conventus Dominæ de Confort, ipſorum ſervitiis addictiſsimi, utramque ſalutem humili devotione precantur. Sereniſsimi Principes, Duces, & Marchiones, generoſi Comites ac Barones, nobiliſsimi, nec non reliqui eruditione & virtute clariſsimi viri: Natio veſtra Germanica, armis ac literis celeberrima, & laudatiſsimis dedita peregrinationibus, Ordinem noſtrum, qui eſt* DOMINICANORVM, *jam dudum tantâ benevolentiâ complexa eſt, ut, ſi alicui Germano inter peregrinandum aliquid humanitùs acciderit, in noſtri Ordinis eccleſiis potiſsimùm ſepeliri voluerit. Teſtes ſunt Bononia & Siena in Italia; teſtis eſt hæc ipſa Lugdunenſis civitas, in qua inclyta veſtra natio ducentos abhinc annos & ampliùs ſepulturæ jus obtinuit: id quod antiquis monumentis probari poteſt: nec ita pridem demonſtravit inſigne Romani Imperii, Aquila ænea ſepulturæ impoſita; quam malitia improborum furtim ſuſtulit: religioſa beneficentia bonorum ex veſtra natione, brevi, ut ſperamus, reponet. Nimirum veſtra natio Ordinem noſtrum naturali propenſione ſequitur, ſingulari affectione proſequitur; quia novit, Sanctum* DOMINICVM, *Ordinis noſtri authorem, natum eſſe ex illuſtri* GVZMANORVM *familiâ; quam ex Germania oriundam magnitudo animi & prudentia in Hiſpaniam tranſtulit; opibus, honoribus, atque dignitatibus ibidem auxit. Vos igitur, præclaræ clariſsimæ nationis lumina &*

colu-

columina, ſubmiſſè & obnoxiè rogamus, ut memores antiquiſſimæ affectionis, conſuetum favorem nobis etiam hoc tempore exhibere, & quia ornamenta ſacra, quæ habemus, pleraque continuo uſu attrita ſunt, ad paranda nova neceſſitati noſtræ ſuccurrere dignemini. De liberaliſſima munificentia veſtra, eâ quâ par eſt, humilitate, hoc nobis pollicemur. Cùm enim vel majores, vel cognati, vel affines veſtri, Deo Opt. Max. ipſos in peregrinando ex hujus vitæ miſeriis evocante, corpora ſua mortua, veluti pretioſa pignora charitatis, Ordinis noſtri cuſtodiæ committere non dubitarint; ſpes certa nos fovet, fore, ut liberalitas vobis ingenita, Deo juſtiſſimo recompenſatori fœneratura, hoc beneficii apud nos collocare velit. Facietis rem ipſi Deo gratam, vobis honorificam, Ordini noſtro neceſſariam. Nos viciſſim perpetuam ejus memoriam gratiſſimis animis ſubmiſſè recolentes, veſtra itinera, illiſque peractis, illuſtres ac præclaras actiones veſtras piis votis proſequemur. Valete.

In hac urbis parte eſt etiam templum *S. Bonaventuræ*, à *Franciſcanis Cordigeris* inhabitatum. ubi hortus cum xyſto ſpatioſo; ibi hæc nota:

	concupiſcere		vides.
Noli	credere	omnia	audis.
	dicere	quæ	ſcis.
	facere		potes.

In templo ſunt trium Noribergenſium monumenta, cum inſcriptionibus Latinis & Germanicis; quas enotare non potui.

Hinc te confer ad templum dictum *l'Abbaye de Sainct Aiſne*; quod omnium Lugdunenſium ædificiorum eſt antiquiſſimum. Heîc loci magnificentiſſimum totius Galliæ templum erat poſitum, Auguſto Cæſari dicatum. De illo *ait Strabo*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

lib. IV: *Templum ibi ab univerſis Gallis communi deſignatione impenſum, & Auguſto Cæſari dicatum, ante hanc urbem ædificatum eſt, ubi fluviorum eſt coitio; ad radicem enim templi illius Araris ac Rhodanus confluunt.* Hodie nihil magnificentiæ ibi, multum verò antiquitatis. Videatur *Suetonius in vita Claud. Budæus lib.* IV *de aſſe. Alex. ab Alex. lib.* V *genial. dier. c.* VII. In hoc templo *duæ erant aræ. Altera*, quæ magnificentiâ & opificio erat eminentior, inſcripta erat honori Auguſti, anno V.C. IↃ CC XLIV, ejus imperii XXXIV, I Julii, Anton. & C. Fab. Afri. Coss., eodem die quo Claudius Nero eſt natus. Ex hac ara ſingulis diebus Auguſto oblata ſunt ſacrificia, pompâ tanquam alteri Jovi, per ſacerdotem. Vide Florum in Epitom. lib. III. *Altera ara* erat omnibus communiter Galliæ provinciis conſecrata; quæ tum temporis LX numerabantur. Hæ provinviæ ſua nomina pyramidi, ad dictam aram erectæ, inſculpſerant, tutelarium ſtatuis adpoſitis, quæ in publicis feſtis & ſolemnitatibus circumferebantur. Vide *Strabon. lib.* IV, dicentem: *Adeſt ara dignitatis eximiæ, gentium* LX *inſcriptum habens titulum; earum ſingularum ſtatua una: alia ſubinde ingens locata eſt ara.*

Juxta templum erat *academia*, à Romanis inſtituta, & Minervæ conſecrata, tùm quòd hæc literarum dicitur tutrix & præſes, tùm quòd Maſſilienſes illius ſubſidio multoties defenſos fuiſſe, opinio erat. Excolebatur in hac palæſtra maximoperè Eloquentia, inque ea multum juventus exercebatur, teſte *Sueton. in Caligul.* dicente: *Eloquentiæ plurimum attendebat, facunduſque ac promtus edidit in Gallia Lugduni miſcellos ludos, ac certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ, &c.* Rhetoricis hiſce exercitiis intererant viri

viri graves, quorum ad adſpectum juvenes facundi expallere poterant, ut habet Juvenal.

Palleat, ut nudis preſſit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Cauſa palloris ſubeſt; nam in palæſtra hac rhetoricâ victus tenebatur linguâ ſuâ aut ſpongiâ madidâ eluere ſcripta in honoris ſui decrementum, niſi eligeret in proximo fluvio præterlabente mergi.

Hodie adhuc locus vacat abbatiæ pontificiæ. in templo ad aram primam *Paſchalis* Pontificis dicitur eſſe ſepulchrum, qui auctor hujus templi dicitur, à verſu:

Hanc ædem ſacram Paſchalis Papa dicavit.

Ibi ſacellum in choro, continens XIV *Sibyllas* cum ſuis vaticiniis; quæ tamen motibus civilibus maximam partem peſſumdatæ ſunt. Ibidem monſtratur *lapis* inſtar menſæ, qui Rhodano ſine ſubmerſione innatans adportatus eſt. ſupplicium in hoc de Photino ſumptum dictitant. In periſtyliis monachicæ eruditionis legitur epitaphium:

Virgo, Dei mater, Stephani miſerere Boniti,
Qui jacet hîc, monachi venerabilis atque periti.
Feſto namque tuo vitâ deceſſit ab iſtâ,
Iſtius eccleſiæ cantor ſimul atque ſacriſta.

Nec procul ad dextram:

Vmbertus Sulimas, quem lux à fine decembris
Sexta dedit fatis, hac requieſcit humo.
Lux æterna Deus, &c. &c.

Inde egredientibus ad Ararim obvenit antiquus fornix, qui habet duas columnas lapideas & regis inſignia: *Vn Dieu, un roy, une loy, une foy.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Ad portam Rhodani eſt *templum Spiritus S.* ab ab opificibus nonnullis exſtructum, habitantibus in Rhodani platea. Origo ejus eſt à geſticulatione quadam, quæ feſto Pentecoſtes Lugduni exhibetur à perſonato quodam equite, vel potiùs equo, quem adpellant *le cheval fol*; id eſt, equum fatuum. Sic verò ſe habet: Regnante Carolo VI, anno Chriſti cIↄ cccc III, infima fex plebis, ex opificum & vilium hominum colluvie, conflata, imperium urbis adfectabat, facto tumultu & ſeditione; quæ tamen mox compoſita & ſedata eſt, lato edicto, ut in tumultûs hujus memoriam, feſtivitatibus Pentecoſtes qui acciderat, quotannis homo quidam perſonatus per urbem iret, in capite coronam, in manu gladium geſtans, ſuppoſititiis capillis, iiſque paſſis, linteo femoribus alligato & in formam equi concinnato. Hoc ſpectaculo monere volunt vulgus, quàm non modò fatuo animo regatur reſpub. tempore pacis, ſed etiam ingruentibus bellis defendatur armis hebetibus, ſi ſumma reipubl. & rerum gerendarum commiſſa eſſet & demandata plebi. Ab hoc tumultu quia alieni fuerant opifices vicum Rhodani incolentes, indultu magiſtratûs, nec non in parte ſuppeditatis ſumtibus, exſtruxerunt templum hoc Sancti Spiritûs.

Hinc ad *templum Cæleſtinorum* in ripa Araris ire potes; videbis egregium monaſterium, ubi olim Sabaudiæ Ducis aula fuit.

Ultimo te duco ad XENODOCHIA, quæ ne relinquas inviſa, quod Galliæ cum omnibus certant Lugdunenſia, nova ſunt; ordine & formâ afficiunt: diſtinctæ contignationes pro pauperibus, infantibus, ſenibus, ægris, orbis, expoſititiis, luſtrantem oblectant, & ad eleemoſynam invitant.

tant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tant. Proceſſum celebrant ſub feriis Paſchalibus.

Tantum de ſacris ædificiis. *Politica* nunc reſtant. Inter quæ primo videbimus CVRIAM: quæ *nova* & *vetus* eſt. In *nova* videbis regis imaginem, inſignia, & alia egregia opera. *Vetus*, jam in uſus privati mercatoris abiit. Aream habet, in qua duæ æneæ tabulæ ſuſpenſæ videntur, Romano charactere ſcriptæ: dicuntur eſſe reſcriptum Imperatoris Claudii, quo cives Lugdunenſes jure civitatis Romanæ donati ſunt. Fecit hoc ut amorem ſuum erga civitatem, & civitatis fidelitatem in rempubl. Roman. teſtaretur: gratus in patriam, quam habuit pro nativitatis domicilio. Prior vero tabula ſic habet: *Equidem primam omnium illam cogitationem hominum, quam maximè primam occurſuram mihi provideo, deprecor, ne quaſi novam iſtam rem introduci exhorreſcatis, ſed illa potiùs cogitetis, quàm multa in hac civitate novata ſint, & quidem ſtatim ab origine urbis noſtræ in quot formas ſtatuſque reſpub. noſtra deducta ſit. Quondam reges hanc tenuêre urbem. ne tamen domeſticis ſucceſſoribus eam tradere contingeret, ſupervenêre alieni, & quidam externi, ut Numa Romulo ſucceſſerit ex Sabinis, veniens vicinus quidem, ſed tunc externus, ut Anco Marcio Priſcus Tarquinius, propter temeratum ſanguinem, quòd patre Demarato Corinthio natus erat & Tarquinienſi matre, generoſâ, ſed inopi; ut quæ tali marito neceſſe habuerit ſuccumbere cùm domi repelleretur à gerendis honoribus. Poſtquam Romam migravit, regnum adeptus eſt huic quoque, filio, nepotibuſque ejus: Nam & hoc inter auctores diſcrepat: Inſertus Servius Tullius, ſi noſtros ſequimur, captiva natus Ocreſia, ſi Tuſcos, Cœlii quondam Vivennæ ſodalis fideliſſimus, omnibuſque ejus caſus comes, poſtquam variâ fortunâ exactus, cum omnibus*

reliquis Cœliani exercitus Etruriâ exceßit, montem Cœlium occupavit, & à Duce ſuo Cœlio ita appellitatus, mutatoque nomine (nam Tuſcè Maſtarna ei nomen erat) ita appellatus eſt, ut dixi, & regnum ſummâ cum reip. utilitate obtinuit. Deinde poſtquam Tarquinii ſuperbi mores inviſi civitati noſtræ eſſe cœperunt, quâ ipſius, quâ filiorum ejus nempe pertæſum eſt, mentes regni & ad Conſules, annuos Magiſtratus, adminiſtratio reipubl. tranſlata eſt. Quid nunc commemorem dictaturæ hoc ipſo conſulari imperium valentius, repertum apud majores noſtros, quo in aſperioribus bellis aut in civili motu difficiliori uterentur? aut in auxilium plebis creatos tribunos plebis? quod à conſulibus ad decem-viros tranſlatum imperium, ſolutoque poſtea decem-virali regno ad Conſules rurſus reditum. Quid I M........ diſtributum conſulare imperium, Tribunoſque militum conſulari imperio appellatos, qui ſeni & ſæpe octoni crearentur? quid communicatos poſtremò cum plebe honores non Imperii ſolùm ſed ſacerdotiorum quoque. Iam ſi narrem bella à quibus cœperint majores noſtri & quo proceſſerimus, vereor ne nimio inſolentior eſſe videar; & quæſiiſſe jactationem prolati Imperii ultra Oceanum; ſed illac potius revertar civitatem. Altera tabula ænea ad ſiniſtram ſic habet: *Cæſar omnem florem ubique coloniarum ac municipiorum, bonorum ſcilicet virorum & locupletium, in hac curia eſſe voluit. Quòd ergò non Italicus Senator provinciali potior eſt, jam vobis, cùm hanc partem cenſuræ meæ approbare cæpero, quid de ea re ſentiam, rebus oſtendam; ſed ne Provinciales quidem, ſi modò ornare curiam poßint, recipiendos puto. Ornatiſſima ecce colonia valentißimaque Viennenſium, quàm longo jam tempore Senatores huic Curiæ confert, ex qua Colonia inter paucos equeſtris ordinis ornamen-*
tum

tum L. Veſtinum familiariſſimè diligo, meis deſtino; cujus liberi fruantur, quæſo, primo ſacerdotiorum gradu, poſtmodo cum annis promoturi dignitatis ſuæ incrementa. ut dirum nomen latronis taceam. & odi illud palæſtricum prodigium quod ante D*N*. *domum conſulatum intulit quàm colonia ſua ſolidum civitatis Romanæ beneficium conſecuta eſt. idem de fato ejus poſſum dicere, miſerabili quidem indigniſſimoque hoc caſu, ut vobis utilis Senator eſſe non poſſit. Tempus eſt jam,* T*i*. *Cæſar Germanice, detegere Te patribus conſcriptis, quo tendat oratio tua. jam enim ad extremos fines Galliæ Narbonenſis veniſti. Tot ecce inſignes juvenes, quot intucor, non magis ſunt pœnitendi Senatores, quàm poenitet Perſicum, nobiliſſimum virum, amicum meum, inter imagines majorum ſuorum Allobrogici nomen legere. Quod ſi hæc ita eſſe conſentitis, quid ultrà deſideratis quàm ut vobis digito demonſtrem, ſolum ipſum ultra fines Provinciæ Narbonenſis jam vobis Senatores mittere, quando ex Lugduno habere nos noſtri ordinis viros non pœnitet. Timidè quidem, P. C., egreſſus adſuetos familiareſque vobis provinciarum terminos ſum ...... ſed diſtrictè jam Comatæ Galliæ cauſa agenda eſt; in qua ſiquis hoc intuetur, quòd bello per x annos exercuerunt Divum Iulium, idem opponat centum annorum immobilem fidem obſequiumque. à tergo pacem præſliterunt. Et quidem, cùm adſcenſus novo tum opere & in .... ſit nobis; nunc, cum maximè, quamvis nihil ultrà quàm ut publicæ notæ ſint facultates noſtræ, exquiratur, nimis magno experimento cognoſcimus.* Tantum de mutilo iſto reſcripto, quo imperator Lugdunenſes voluit recipere in jus civitatis Romanorum. Verùm, quia Imperatores nondum habebant jus regium; ideò Senatus neque eos recipere voluit pro civibus

Romanis plenis, qui gaudebant jure publico civitatis in judiciis magiſtratibuſque petendis, ſuffragiis etiam ferendis; tales ſiquidem habebant ſua domicilia Romæ, & in cenſum erant adſcripti, ſive cives eſſent originarii, ſive aſſumti. Lugdunenſibus vero & aliis è Comata Gallia Senatus largiebatur, ut in numerum civium ſemiplenorum adſcriberentur, qui jure teſtamentorum, tutelarum, matrimoniorum, & patriæ poteſtatis, fruebantur. Convenit hoc cum Tacito lib. XVII, qui dicit: *Primores Galliæ, quæ Comata dicitur, civitatem Romanam pridem adſecuti erant.* Penes has tabulas in ipſo muro poſitus eſt alius lapis ſepulchralis:

NOBILIS. TIB.
CAESARIS. AVG.
SER. AEQV. MONET
HIC ADQVIESCIT
IVLIA ADEPTA CONIVNX
II. PERPETVA FILIA D. S. P.

His viſis, confer te ad ASYLVM LVGDVNENSE, ſitum penes templum, ni fallor, ſancti Niſieri, quo perfugis tutum receptaculum. Area eſt, in cujus medio pyramis & fons ferreis cancellis cluſus. Portarum tibi ſcribam lemmata:

PIETAS FELICIS ANIMI STATVS, FONS ET SEDES;
CÙM HVC PERVENERIS, FINIS EST.

Aliud: ADHAERERE DEO BONVM EST.

Aliud, ubi tria cadaverum capita muro impoſita:

QVOD ADEST, MEMENTO
COMPONERE AEQVVS.

Aliud: VINDEX ET ASSERTOR TVI
AVDE ESSE FELIX.

Aliud ſupra portam, cui columna quadriformis impoſita:

HAC

HAC ITVR AD SECVRITATEM.

Multo de aſylis ſcripto & jure non te morabor; ſi otium eſt, eruditiſſimum *de Iure aſylorum Petri Sarpi Itali* ſcriptum vide; non ſine eruditione te dimittet. Vide etiam *Euphormionem in præfat. apologiæ ſuæ*: nec non *Keckerm. in diſput. de rebuſpub. priſcis, aphor.* LVIII.

Hinc in HORTVM te deducam Gubernatoris, ſat amplum, porticuum & ambulacrorum amœnitate jucundum; domeſticis etiam eduliis conſitum. Lucus diverſis ex arboribus in medio eſt ſat denſus; habitatio luſciniarum ſuaviſſimâ harmoniâ aures ferientium. Muro impoſita ſtatua conſpicitur; ſub qua:

Iſtius domûs vivat hoſpes.
BERTHEAS
la Barbe poſuit
P. C.

Subtùs ſemicirculo inſcriptum eſt:

Vnde ſuperbit homo, cujus mortalis origo,
Et præter numen cætera fumus erunt!

Hinc ad *armamentarium, la Rigaudiere* dictum, non ita à multis annis novo muro circumductum. tormenta non adeo multa in eo numerabamus.

A ſeriis ad ludos, ad *ſphæriſteria*, te ducam; quæ XXV in urbe numerari audio; inter quæ ultra Ararim unum aſcendi, ſubalto tecto in ſuprema ædium contignatione ſitum, viſu mirum & rarum.

Dum ultra Ararim verſaris, inviſe ad *domum Antiquariam, l'Antiquaille*, in trivio montis Veneris ſitam; ubi vetus hæc inſcriptio:

M. AETERNAE L. CL. RVFINI
CL. HVNC VIVS STIGIAS RVFINVS
AD VMBRAS INSTITVIT

TITVLVM POST ANIMAE REQV-
IEM QVI TESTIS VITAE FATIS
SIT LEGE FVTVRVS CVM DO-
MVS ACCIPIENS SAXE CORPVS HA-
BENS. QVOQVE MEAM
RETINET VOCEM DATA LITTE-
RA SAXO VOCE SVA VIVET
QVISQVE LEGET TITVLOS
RATIO HIC SITVS EST IVVE
NILI ROBORE QVONDAM
CVI SIBI MOXQ. SI .... SI NVTRICI
MARCIANAE ITEM VERINAE
COLLATIA HAC MONVMENTA
DEDIT ET SVB ASCIA
DEDICAVIT
CVRAE CL. SEQVENTE PATRONO.

Ita mutila hæc & interrupta, ut, quid ſibi velint, non aſſequar.

Eadem itione, antequam montem Veneris adſcendis, in horto quodam videre potes antiquum ſub terra Romanorum opus; *la grotte berluce* quod adpellant. E quadrato lapide in longitudinem producti ſunt v. fornices, x cubitos alti, v lati: è traverſo itidem III ſunt, ejuſdem ferè cum prioribus longitudinis ac latitudinis. De uſu variant capita: Quorumdam opinatio eſt, thermas aut balnea antiquis temporibus hic fuiſſe; quæ ſi vera, neſcio quomodo reſpirationi aut ſpiraculis fuerit ullus locus, cùm omnes denſâ terrâ oppletæ ſint concamerationes. Quorundam hæc veriſimilior eſt ſententia; Uſum ciſternarum præbuiſſe hos fornices, cùm Saraceni Galliam vaſtantes, hanc urbem multis difficultatibus, nec non aquarum inopiâ, adfligerent.

Altiùs ſi lubet antiquitates luſtrare, aſcende ad portam *Trium fontium*, (*la porte de Trions.*)

Hunc

Hunc ad locum aquæductus ſimplices exteriùs venientes in tres diviſi ſunt canales, ut diverſis ita incolarum locis inſervirent: niſi cum Claudio de Rubiis lib. 1, cap. x, velis aſſerere, locum hunc à triplici aquarum ſcaturigine nomen ſuum ſortitum; quemadmodum illum fontem extra Romam ad ædem Divi Pauli, (quæ una eſt à VII primis Eccleſiis, diebus paraſceues viſitandis,) ubi is decollatus, nomen ſuum accepiſſe, Romana plebs nobis retulit.

Sufficiant hæc de Materiali urbis: FORMALE eſt in *regimine*, & *ſubditorum ſtatu*.

Regimen *in ſpiritualibus* eſt penes archiepiſcopum Lugdunenſem, qui non ſolum per hunc tractum, ſed per omnem Galliam eſt Primas.

In Politicis regis loco eſt Gubernator, toti territorio præfectus: Vir excellentis formæ, magnæ dignitatis, humanæ mentis, cui pro cuſtodiâ Helvetii ſunt perpetuâ: huic ſuus eſt locum-tenens. Quoad jura Majeſtatis & Regalia majora, conſtitutus eſt regis Procurator cum reliquis ei adjunctis.

Ita *habent publica: Civitatis verò regimen Optimatibus* eſt commiſſum, & ad ariſtocratiam vergit. Poteſtas eligendi magiſtratum eſt penes populum & opifices, ſed reſtricta, & certis limitibus circumſcripta. Cùm Senator novus eſt eligendus, tunc magiſtratus totus convenit, & ex opificibus quoſdam primores ſeu Magiſtros eligit & nominat. horum eſt deinde, votis ſuis novum eligere Senatorem, quem magiſtratus in ſuum ordinem adſciſcit. Hinc anno CIϽ IϽXVI opifices, contra Senatum inſurgentes, Optimatibus Lugdunenſibus magnas movêre ſeditiones; Volebant ſiquidem opifices, ut ſibi illa privilegia darentur; ſe quoque judicio pollere, Sena-

tumque jam ſatis diu ſummæ rerum præfuiſſe; tempus jam eſſe, ut opifices quoque ad clavum reipublicæ ſedeant. Verùm Parlamenti ſedulâ curâ & tempeſtivâ interventione, ſeditio illa ita compoſita fuit, ut Senatoribus clavus reipubl. gubernandus manſerit. Rurſus anno cIↃ IↃ XXIX popularis alius motus fuit, dum plebs in ditiorum ædibus frumentum tantâ copiâ contineri ajebat, ut putreſceret, interim ſe extremâ inopiâ laborare; eapropter granaria illa cœperunt invadere, deprædari, & nihil non inſolentiarum peragere. quæ res Franciſcum I Regem movit, ut tumultûs illius capita dignis pœnis afficeret.

SVBDITORVM ſive *Civium* ſtatum videbimus *in religione*, & *extra eam.*

Maximam partem cives ſunt pontificiæ religioni addicti: dixerim tamen, mille & plures eſſe, qui reformatam amplexi publicè & seriò defendunt; ideoque etiam, cum in urbe exercitio publico deſtituantur, regis clementiſſimo indultu ædificarunt ædem Dei in pago ULIN, qui horæ vel præterpropter intervallo ab urbe abjunctus, in quo ſingulis diebus Dominicis ſacra ſua concionando & cantando peragunt. Si quem Reformatorum contigit mori in urbe, monaſterium eſt monialium juxta aream de Confort, in quod ſub noctem citra omnem pompam infertur, terræque demandatur. Nota circa religionem reformatam, quòd anno cIↃ C LX Lugduni prodierit civis quidam, Johannes Waldo, ſacras litteras doctus; hic ſe Pontifici & ejus doctrinæ oppoſuit; unde hodiè ſuperſunt Waldenſes. *Bienen-korb p.*4.b

Extra religionem, ſubditi florent *mercaturâ* & *opificiis*. Quæ incrementa ſua habent per Ararim & Rhodanum heic confluentes. Arari fluvio ſecun-

ſecundo defertur frumentum, vinum, carbones, è Burgundia: Rhodano, licet flumine adverſo, aſcendunt è Delphinatu, Provincia & Languedocio generoſiſſima vina, mala citria, aurantia, merces item ex Hiſpania & Italia. Non eſt quod heic quid deſideres in ſericis, pannis, linteis; nec quod literatos tangit, in libris: officina heic eſt librorum & emporium, qui æquo pretio addicuntur, & in omnes Europæ plagas exportantur. Quo non parùm faciunt IV mercatus annui, à Carolo VII & Ludovico XI regibus conceſſi; nimirum feſto III regum, Paſchatos, menſe auguſto, omnium ſanctorum, magno cum exterorum commodo, præter Genevenſium, qui hinc multùm vapulant, dum ab iis negotiationes huc tranſportatæ ſunt. Commendati ſunt etiam olim cives à FIDELITATE, quâ Romanos Imperatores coluêre: eamque teſtati ſunt anno Chriſti CCCLVI, Conſtantio Imperatori. ſub quo cùm Maxentius Tyrannus hinc inde ſæviret, Lugdunumque commorandi per aliquod tempus gratiâ veniret, ecce cives illum apprehendere, captivumque Conſtantio ſiſtere voluêre. Hic ſica occultâ violentas ſibi injicit manus, latereque perfoſſo, ita ut ſanguis per os & nares efflueret, vitam perdit; Ita exſtinctum Lugdunenſes obtulerunt Conſtantio, qui gratâ mente agnovit fidelitatem; &, licet Arrianus eſſet, Lugdunenſibus religione diſcrepantibus parcere juſſit.

Ita habet *Formale in quiete: In adverſis* alia fuit facies; quò clades & ruinæ urbis referantur, ex Hiſtoricis Romanis à nobis breviter videndæ.

Prima, quæ *anno V. C.* IↃCCC XIIX, *Neroniani Imperi* XI, *Chriſti* LXVIII, *ab ædificata à Planco urbe* CVII, evênit, miſerrima eſt: Ignis enim de

cœlo lapſus, voraci flammâ in cineres univerſam urbem dedit, ut ſequenti die villici foràs urbem accedentes, ne unicam quidem domum invenerint. Seneca Epiſtola XCI ad Lucil. ait: *Tot pulcherrima Lugdunenſis coloniæ opera, quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent, una nox ſtravit, & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? ubique armis quieſcentibus, cùm toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum, quod oſtendebatur in Gallia, quæritur. in hac ruina, una nox fuit inter urbem maximam & nullam.* Hunc interitum ut repararent Lugdunenſes, liberali munere Imperator Nero eos juvit, ut habet *Tacitus, lib.* XVI *annal.* dicens: *Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtert. ſolatus eſt Princeps (Nero,) ut amiſſa urbi reponerent.* Quam ſummam *Budæus lib.* II *de aſſe* dicit, collato cum noſtro ære, efficere centum millia aureorum.

Altera clades ſub Septimio Severo, anno Chriſti CC, accidit, horrenda & ob id dolenda. Imperator hic, ut nulli nec amicorum nec inimicorem parcebat, ita in mares, fœminas, pueros, puellas, innocenteſque infantes tanta ſæviebat crudelitate, ut ſanguis è corporibus effluens & vicos & fluvios tingeret, ut videre eſt in Julio Capitolino. Hic non contentus hoc hominum & inhabitantium macello, ad ædificia ſe convertit, quæ omnia demolitus eſt & evertit; à templo Auguſti nihil, quod antiqui Lugduni formam referret, relinquens: ita placuit tyranno urbem incendio perire, velut Neroni Romam: imò alter Hannibal erat, qui inſpectâ humani ſanguinis plenâ foſſâ, pulchrum eſſe ſpectaculum non erubuit dicere. Cauſa vero tantæ crudelitatis in Severo hæc fuit: Albinus quidam, quem Severus Impe-

Imperator vocabat fratrem ſuum & Cæſarem, in Gallia nomen & titulum Imperatoris uſurpans, provinciæ iſti inhiabat; hunc Lugdunenſes, nihil fortè hac hoſpitalitate contra Cæſarem ſe delicturos arbitrantes, in urbem ſuam receptum, hoſpitali ſuſtentatione fovêre. Hoc factum Cæſar Severus in contemptum ſui interpretans, cives omnes criminis læſæ Majeſtatis arguebat, condemnabat, diraque hac exſecutionis pœnâ mactabat, non cogitans, ſe ipſum in cauſa eſſe, quod Lugdunenſes Albinum, quem ipſe Cæſar antè ſuum fratrem nominârat, tanquam Imperatoris amicum in hoſpitium ſuum receperint. Verùm ut verſus habent:

Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
Deſcendunt reges & ſiccâ morte tyranni.

Ita Severo huic accidit, qui dum membrorum omnium, inprimis vero pedum maximum dolorem ſentiret, nec pati poſſet, loco veneni, quod ei negabatur, cibum & maſſas plurimæ carnis avidus invaſit: hujus cruditate cùm conficere non poſſet, preſſus miſerè interiit.

Tertia clades anno Chriſti CCC L accidit, teſte *Ammian. Marcellin. lib.* LVI, cùm Germani urbe captâ eam ſpoliarent: quos tamen Julianus circumventor interfecit, ſpoliaque ipſis ademit.

Quarta clades ſub Theodoſio Imperatore fuit, anno Chriſti CCCC XXXV, cùm Hunni & ipſorum rex Attila Galliam vaſtarent & depopularentur.

Quinta anno Chriſti IↃ CC XVV, ſub Carolo Martello, Caroli M. avo, accidit, ubi Gothi & Saraceni urbem obſiderent & deprædarentur.

Tantum de antiquis cladibus; novas ſuperſedeo adjicere, cùm non interitum ſed incrementa urbi voveam, pro grato hoſpitio, mihi exhibito;

bito;

bito; eapropter cum hoc elogio deſcriptionem ejus finiam:

Lyon, qui de la France ſers de force & rempart;
Lyon, qui de plaiſance reluis de toute part:
La riviere du Rhoſne, doucement decoulant,
Qui embraſſe la Saoſne, te rendent opulent.

Extra hanc urbem reſtant nobis quædam loca viſenda. Nimirum, *primò*, INSVLA BARBARA, (*l'iſle Barbe.*) de cujus ſitu & excultu videantur Paradinus lib. II, c. VI; & Claudius de Rubiis. In templis hæc enotavimus: Mox in ingreſſu *templi S. Mariæ:*

Suſcipe, porta patens, portæ cæleſtis imago,
Sanguine quos emit ſibi Virginis alma propago.

Ibidem *epitaphium Longini*, quod in introitu ſiniſtræ partis ad ſacellum B. Andreæ conſpicitur:

Qui ſalvatoris latus in cruce cuſpide fixit,
Longinus hîc jacet.

Longini hujus ſtatuam vidi Mantuæ in publica platea cum tali lemmate:

Longinus qui lanceâ Chriſti latus aperuit, ſanguinemque ejus ann. III. Mant. detulit, hoc in loco Cappadocia nuncupato, ſub præſide Octavio decollatus eſt idib. mart. LXX.

Porro in templo *S. Lupi:*

D. O. M.

S S. Martino & Lupo ſacrum, immani hæreticorum impietate ferro & igne vaſtatum & funditus everſum anno M D LXII, Deo auſpice & Ludovico XIII Gall. & Nav.

& Nav. Rege, R. D. Camillo de Neufville, inſulæ Barbaræ abbatis, Decani impenſis, & curâ vigilantiſſimi parentis D. Caroli de Neufville, D D. Halincourt, Marchionis de Villeroy, &c. Lugdunenſis provinciæ Proregis, in integrum reſtitutum. anno M DC XX.

Secundò, extra urbem quod notes, eſt *ædificium*, (LA DVCHERE,) c paſſus ab urbe ſejunctum, in colle peramœno prope Ararim ſitum. Hodiè agnoſcit Dominum de Nelleſtan, ad quem hereditate Franciſci Clappiſſonii Advocati regii, qui ſeceſſum hunc pecuniâ maximam partem luſu acquiſitâ dicitur ædificaſſe, devolutum eſt. Videamus hujus *ſitum* & *ædificium ipſum*. *Situs* ad invidiam amœnus, ad ſimilitudinem valdè rarus eſt, commodiore in montis parte, è qua quidquid aliorum montium vicinorum, vinearum, agrorum, pratorum, convallium, fruticetorum eſt, imo ipſam in pede montis leniter deſcendentem Ararim, non exiguâ oculorum recreatione, mentiſque voluptate, luſtrare poſſum. *Ædificium* reſpondet ſitui. Primæ portæ è lapide ſtructæ, ubi occipit introitus, inſcriptum eſt:

Rure tibi vivas; aliis, dum vixeris urbi.

Ubi hanc ingreſſus fueris, reſpice ſublatis oculis; ubi:

Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt.

Mox via paſſuum Iɔ ccc circiter calcanda eſt, ultrò citroque arboribus, maximam partem fructiferis, numero ccc LXX V, conſita; cujus terminus paullùm acclivior. ibi ad colliculum ciſterna, cui inſcriptum: *Benedicite fontes Domino.*

Inde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Inde uſque ad portam ipſius domus intra duos muros aſcenditur. Heic *ambulacrum* eſt; cujus parietes ſuperiores, XII Imperatorum primorum icones; inferiores, variorum animalium picturas oſtendunt. Ibi propè ludo *palle maille* dicata area. Ex ambulacro ad penitiora itio eſt. Extùs porta habet inſignia Procuratoris eleganti lapidi inciſa, nimirum leonem nigrum, oleæ ramum ungulis ſuis tenentem, cum lemmate: *Luctus forti ludus.* & paullò infrà: *Deus nobis hæc otia fecit.* Intùs portæ eidem inſcriptum eſt: *Pulchra, niſi abeundum eſſet.* paullò inferiùs: *Intravi ut exirem.* E regione iſtius portæ Henrici IV effigies muro adpicta:

Si du ſculpteur l'art & ſcience
Pouvoyent par un ſemblable traict
Graver ſa valeur & clemence,
L'ouvrage ſeroit tout parfaict.

Ipſa area eſt quadrilatera, grandioribus ſaxis ſtrata. Parietes oſtendunt animalia depicta vario poſitu ad recreandos animos; præ omnibus reſpice *urſum* ad fores introitûs ſiniſtrorſum, qui inſcios ferè terret, ita vivus videtur progredi. Hiſce foribus inſcriptum:

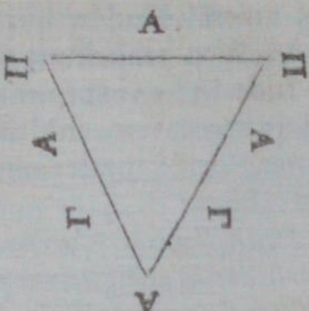
Tant de peine pour bien amaſſer,
Puis mourir, & tout laiſſer.

Verſum hunc ita reddidit Latinè celebris quidam medicus:

Sollicito quod anhelo ſus collegeris ungue,
(Migrandum eſt,) aliis, quod legis, omne legis.

In area hac ſeu potiùs impluvio, egregius eſt *fons*, è monte proſiliens, cujus aqua in dolium influit & effluit, iſti verò dolio Bacchus inſidet inſtar equitis. Fontis latera habent inſcripta: *Sic oriuntur opes:* Et, *Sic moriuntur opes.* Ad dextram ſupernè hoc triangulum cum litteris circùm:

ΑΠ-

Quid ſibi velit, alium quære. Ad dextram propè hunc fontem aſcenduntur gradus. ibi ſupra portam : *Ex templo in templum.* Inde non procul alia janua, cujus ſuperiori parti appicta eſt Juſtitiæ & Pacis imago, cum lemmate :

Vivitur ſic tuto divis cuſtodibus iſtis.

Januæ illi propè eſt *conclave*, in quo varia animantium genera, peculiareſque venationes videas. Ex eo in *hortum* ſuperiorem & inferiorem ſat amplam itur; in quo areæ ſunt occupatæ oleribus & herbis culinariis potiſſimùm. Inde in ſuperiores contignationes aſcenditur, ubi *conclave* tapetibus & peripetaſmatis aureis veſtitum, regum aliquot Galliæ & aliorum imagines habens; inter quas, ſi rectè memini, Bellarmini imago, diſtorto ore, cum diſticho hoc :

Ars utinam mores animumque effingere poſſet,
Pulchrior in terris nulla tabella foret.

Januæ hujus exteriori ſuperſcriptum eſt :

Heic ſtatio eſt, alibi portus.

Oſtenditur etiam *ſecretius conclave* Procuratoris, cum duobus procœtiis, (*avantchambres*) formâ rotundâ, firmatum ponte penſili ſive verſatili, pro defenſione corporis; dicitur quippe multorum inimicitias ſibi contraxiſſe, & inde vitæ ſuæ inſidias, quas ut declinaret, ſeceſſum in hunc ſe coarctavit. Nec longè inde *exuviæ crocodi-*

codilinæ ſunt; animal iſtud in horreo quodam latitaſſe, & à ruſtico trajectum globo fertur; credat alius. Inde in SACELLVM ducebamur, hiſtoriis biblicis decoratum, multiſque lemmatibus inſcriptum. Fornix myſterium pietatis habet, cum his verſibus:

Tres unum, Deus eſt unus, tribus una poteſtas:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.

Ad aquiminarium ſive vas luſtrale, lamina ænea muro incluſa eſt, cui hoc inſcriptum:

D. O. M.

Franciſcus Clapiſſon in præſidiali præfectura Lugdunenſi cognitor regius, ac publici juris vindex, & Magaretha Dulin, dulciſſima conjunx, ſuburbanæ hujus villæ ambo Domini, par conjugum fidiſſimum pientiſſimumque, hoc ſacellum ſociali pietate auctum, ornatum, conſecratum, pro ſua in Divam loci tutelarem Margaretham religione eidem nunçuparunt dedicaruntque: tum juſſerunt quotannis anniverſario Divæ natali ſacris faſtis adſcripto heic rem ſacram ritè fieri, ac diem feſtum feriatumque à Ducheriana familia universâ agitari: quæ ipſi omnia concordiſſimè vivi ſanxerunt, ne poſteros rogarent ex voto ſuſcepto. Anno MDCVI.

Eodem ferè modo clauditur hæc voluntas, (*ne poſteros rogarent*,) quomodo monumentum Ph. Decii Juriſconſulti, quod Piſis in Campo Sancto de ſemetipſo factum legimus: *P P. poſt-*

quam

quam Decius ſtipendium mille quingentorum aureorum in auro pro lectura conſequutus fuiſſet ab excelſa Florentinorum repub. de morte cogitans, hoc ſepulchrum ſibi fabricari curavit, ne poſteris crederet. In hoc monumentum adjiciam ſarcaſmum à Jano Vitale ſcriptum; quod dum in ſuburbano hoc receſſu te delectas, non malè interpretaberis, amice lector:

Dum curat Decius ſibi ſepulchrum
Clarum marmore ponere eleganti,
Inſcripſit titulos ineruditos,
Vt riſum magis extorquere poßint,
Quàm laudare hominem undicunque clarum:
Quod ſi non ſibi pulchrius ſepulchrum,
Quàm doctos titulos & elegantes
Curaſſet, modò mollius jaceret.

E ſacello eundum eſt in *xyſtum*, LXX paſſus longum, VII latum. Latera ejus varias picturas habent. inter eas tabula una, ubi gladii ſtricti multi:

Cùm tribus infelix ſerviret Roma tyrannis,
Hæc rerum facies, quam modò cernis, erat.

Superior pars varia emblemata & ſententioſa lemmata habet. quorum quædam hæc ſunt:

I. *Malum Punicum cum corona.*

Mihi cœlo, non ſorte, corona.

II. *Corona cui palma innexa.*

Tantis auguſtior una triumphis.

III. *Duo lilia albicantia & rubra, jaculo transfixa.*

Flori flos jungitur alter.

IV. *Corona cum inſign. Ordinis Sancti Spiritus.*

Decus virtute merendum.

V. *Corona cum inſign. Ord. D. Michaëlis.*

Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Immenſi tremor Oceani.

VI. *Stella cum corona.*

Monſtrant regibus aſtra viam.

VII. *Una corona, per quam fax ardens, ſubtùs quatuor aliæ coronæ.*

Venit, vidit, vicit.

VIII. *Viridis coloris labyrinthus.*

Dolis prudentia major.

IX. *Hiſtrix.*

Cominus & eminus.

X. *Salamandra in igne.*

Nutriſco & extinguo.

XI. *Luna accreſcens, ſive nova.*

Donec totum impleat orbem.

XII. *Luna plena.*

Quum plena eſt, fit æmula Solis.

XIII. *Duæ columnæ.*

Pietate & juſtitia.

XIV. *Duo globi cum coronis.*

Unus non ſufficit orbis.

XV. *Duo ſceptra tranſverſim poſita, in quorum medio gladius.*

Duo protegit unus.

XVI. *Duæ coronæ.*

Manet ultima cœlo.

Ex hoc xyſto in aliud conclave itur, ubi inter pictas tabulas, quadrata una eſt, oſtendens fabulam de *aureo imbre*, in Danaës ſinum depluente: tabula licet magno pretio vendi poſſet, nullo eſt vendibilis. Hinc in *hortum*, ſive *vinetum* potiùs dixeris: inde in *ſylvulam* luci inſtar; ferarum ibi latitantium volucrumque cantantium latibulum & domicilium eſt. His omnibus viſis, ſi ſtru-

ſi ſtructuram contignationum luſtrare placet, ducêris in ſublimiorem villæ hujus partem, quæ finis eſt horum laborum & luſtrationis.

TERTIÒ extra urbem, eſt villa quædam LA CLAIRE; quæ nomen ſortita à cive quodam nomine Claro. hæc non procul diſſita à villa *la Duchere*; non tamen à nobis viſa, ab aliis autem ita communicata: Simul atque intras, hortus ſe objicit; & in eo ſilvula quædam, denſitate arborum repræſentans lucum, amœnum ſatis ac delectabilem. Principale autem & viſu digniſſimum eſt FONS, olim quidem majori quàm nunc apparatu & ſumtuoſâ fabrica conſpicuus. In eo primò eſt urceus, in quem aqua defluit; ex leviſſimo & lucidiſſimo alabaſtro formâ quadratâ excavatus. Ad ejus poſticam partem monticulus IV ulnarum longitudine, II latitudine extructus, tum artificem laudat, tum adventantem mirâ voluptate adficit: compoſitus ſiquidem eſt variis undique & inæquali ordine coagmentatis cochleis, teſtis, tophiſq; maritimis, corallis, tum albis, cum nigris, & aliis lapidibus rarioribus. Ex illo monte promanat aqua, partim è canaliculis, qui centum circiter, partim rimis multifariàm hiſcentibus, & aquæ eruptionem largientibus. Maximus canalis inter aquarum ductus, eſt tuba paſtoritia, è medio duorum capitum, ſerpentes repræſentantium, prominens. Totum illud conclave, in quo fons hic locatus eſt, tum ſuprà, tum infrà, tum ad ſingula latera, variis conchis, gemmis, corallis, & aliis marino artificio formatis, ita eſt ornatum, ut præ illis vix parietis cœmentum vel calx in conſpectum veniat. Ad januam è marmore Satyri cujuſdam & Veneris ſtatua, magnitudine juſta repræſentatur: Eidem januæ inſcriptum eſt hoc diſtichon:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Hanc ornans clarâ Claram clariſsimus undâ,
Cuncta facit clarus quò ſua clara forent.

QVARTO, ſi porro ire lubet, reſtat villa cujuſdam mercatoris LA GORGE DV LOVP, priori non longè abjuncta: In ea fontes cum Meduſæ ſtatua: ſunt ſiphones, è quorum maximo prædium hoc nomen habet, aquam undique evomentes.

Tantum de Lugduno, & confinibus villis. Concludamus *cum Botereo lib.* 1 *comment. Gall. p.* 11: Lugdunum urbs eſt, quæ Munatio Planco ſua debet incunabula; Pop. Rom. colonia priſcorum Rhetorum formidata ara, Celticæ emporium, janua Alpium, ſpecula Italiæ: ubi

Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque, dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.

Et pag. 48: Mercatura, quæ ab utroque flumine invehitur Lugdunum, urbis eſt anima, duoque illi fluvii gemina ſunt ubera, quibus regreſſis exſiccam & elanguidam fieri neceſſe eſt.

Convaſemus nunc vaſa & reculas ad iter Geneveuſe; quod jam mecum ingredieris.

Poſtquam menſem decembrem, mediumque ferè januarium, Lugduni ſubſtitiſſemus, Genevam, reliquum hyemis ibi tranſacturi, abivimus, conducto alio viatore, cui quilibet pro ſuo & vectoris paſtu, nec non vecturâ, xv florenos Gallicos *(à 20 ſols chacun)* Lugduno Genevam uſque ſolvêre.

Itaque portâ Sebaſtiani egreſſi, excubantibus ibi Helvetiis numos aliquot pro lubitu donavimus, citiùs ut nos in viam dimitterent, quod inſpectâ ſchedâ ex urbe exportatâ facilè faciebant. Per vineta mox erat aſcendendum, relicto Rhodano dextrorſum in ima valle. poſt aliquot obſcuri

ſcuri penetrandi pagi, priuſquam III *milliar.* ad pagum *la Boiſſe* deveheremur, cœnaturi *ou mouton.* (ſero ſiquidem ab amicis Lugduni divelli poteramus.)

Sequenti die per pagum *Verbonne* ivimus, II *mill.* Mox planities & ad utrumque latus arces erant, *Chaſtillonnet*, & *Chaſtillon*. tandem fluvius D'AIN; qui pontone trajiciendus, ſoluto naulo pro quolibet equo v ſolidorum, (5 *ſols.*) caſula ad ripam ibi ſtructa, portitores recipiens, qui ſæpe integrum diem, quàm hominem trajiciendum habeant, exſpectant. Ipſum flumen rapidum eſt & pellucidum ad ipſum uſque fundum; diſcriminans regionem de Bougie ſive Buzay de Breſſe.

A trajectu in apertum campum venis: pòſt ad alium diffuſum fluvium *Arbalinam*; qui quandoque exundat totum agrum, teſtantur quod ripæ veſtigia; quandoque etiam ita ſiccus, qualis tunc erat, ut nec vel ſoleæ equi humectentur. Inde proximè pagus *Chaſteau gaillard*, II *mill.*, pro prandio erat *à l'eſcu de France.* Quo ſumto, per opid. *Bournay*, ad pagum *S. Iean le vieil*, in planitie ſatis amœnâ ſitum, devenimus. Poſt delati in altum montem, deſcendere rurſus coacti ſumus viâ ſaxeâ, longâ & præcipiti, in pagum *Cerdon*, III *milliar.* ubi pernoctandum *au lyon d'or*, ſatis tenui apparatu, ſatis tamen pro loci ſitu. Eſt pagus paucarum, ornatarum tamen, ædium in imo fundo ſtructus, ſub dominio Ducis Nemoroſii.

Poſtridie è pago hoc via te ducet in præruptum montem; quem ſinuoſo flexu vix mediâ horâ pedes aſcendere potis es; quod & nobis ſummo mane, Lunâ quidem ſplendente, frigore vero intenſiſſimo, faciendum erat. in ſummita-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tem ubi venis, glacies & nives equitanti occurrunt; cautus itaque ſis, ſi hyeme hâc pergendum viâ, ne equi lapſu præcipitêre. In via pagi ſunt *Merignan* & *S. Martin*, 11 *mill.* Inde ſumma planities eſt. antequam hanc ingrederis, monticulus ſuperandus, latronum latibulum, è quo non raro infeſtatos ac ſpoliatos viatores fuiſſe audivimus. Inde dicta ampla planities, quæ longâ viâ te ducet, uſque dum dextrorſum, ubi montes quaſi ſe findunt, Nantuam verſus declinare neceſſe habes. Hâc viâ ingreſſus rectà pergis ad lacum, dextrorsùm relictum, cum præruptis immenſiſque rupibus ultra lacum: ſiniſtrorſum cis lacum rupes & inacceſſa ſaxa capiti imminent, jam jamque præcipitium è ſupercilio minantur; quod nec raro factum, indicio ſunt immenſa ſaxa ad crepidinem lacûs hinc inde ſine ordine ſparſa. Jocantur quidem, prærupta iſta ſaxa jugo montium catenis eſſe ſerata, ut non poſſint decidere; verùm diverſum teſtatur iter ſubtùs ineundum, quod ſine devio in ipſum opidum *Nantuam* te deducet, 1 *mill.* Ædes in hoc opido habent porticus tectas, columnis fultas, ubi in umbra ire & equitare potes, declinando Solis ardores, cadentéſve imbres. Cives famam habentes ab acuum confecturâ; unde acifices appellantur; & ipſum opidum Germanis dicitur *das gufen ſtadtlein.* Heîc prandio ſumto ſatis lauto *à l'eſcu de France*, perreximus ad lacum, ad ſiniſtram offendentes locum *la piſſe vache* dictum; montes ſunt alti & prærupti, è quibus hyeme & æſtate continui aquarum canales evomunt aquas coagmentatas, quæ jugi tenore ad terram delatæ abſorbentur ibi à cavo quodam foramine, quod voraginis inſtar omnem deſuper affuſam aquam in ſinum ſuum recipit. Mercatores in mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

in more habent, ut, ſi quem inter comites ſuos habeant qui ante id hanc nunquam viam inivit, eum cogant circumire hanc voraginem, benè madidus ut memor ſit loci: ſin minùs; ut redimat hunc circumitum numerato aliquo argento. Ex oppoſito eſt lacus *la Bougie*, nomen habens à Provincia: in quem haut dubiè decidens modo aqua defertur ſubterraneo meatu, à nobis non viſo. Lacus hic in medio, diſcriminatur muro: hæc pars ſapidæ & dulcis aquæ, piſciumque ſalubrium, ad opidum Nantuam ſpectat; illa, quæ ſuperior, meras paludes & cannas habens; ad opidum Sancti Germani. Echo heic revocat verba ultra lacum effuſa diſtinctè. Inde proximè ad ſiniſtram opidum eſt *Sainct Germain la chevre*, II. *mill.* Mox mons aſcenditur; quo ſuperato venies ad pag. *Chaſtillon*, I mill. ubi amplum hoſpitium, ad viam patens; quo nobis fuiſſet pernoctandum, niſi circumventi ductoris noſtri perſuaſionibus fuiſſemus, negantis quidquam obſonii ibi reperiri. Ita nos, ignari conditionum hoſpitii iſtius, perreximus ad ponticulum quendam med. milliar. (*le pont des Oeules*) fluviolo ejuſdem nominis impoſitum, qui è Burgundia deſcendens, non procul hinc Rhodano ſe miſcet. Saxa utramque fluvioli ripam muniunt immenſæ magnitudinis, qui ſine hoc ponticulo eſſet impervius. Inde ſinuoſo, & præcipiti, lapidoſoque ductu ad montem CREDO tetendimus; ad cujus jugum tandem difficili per nives itinere ubi ventum erat, Crucem ligneam altam vidimus; penes quam monachus Capucini ordinis cum puero nobis obviam venit; non enim longè inde *monaſterium*; penes quod anguſtus eſt tranſitus, qui regis Galliæ permiſſione conceditur Hiſpanis, ut è Sabaudia in Burgundiam tranſire poſſint.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Heic cùm eſſemus, tenebræ oboriebantur denſæ, imo ipſa nox nos obruere videbatur; tempeſtas, grando, nix, ventus, agminatim accelerare, verba & voces abripere, equos præcipitare; nam via omnis gelicidio ſtabat; iter inſuper pronum erat & declive in obſcuriſſima nocte, omne de rebus, præ oculis, præ auribus quæ erant, tollente judicium & diſcrimen. ad ſummam, omnia elementa ibi nobis contraria eſſe comparebant: ignis non erat, qui vel frigus abigeret, vel viam monſtraret: aër denſus, nebuloſus, nocivus, euntes impediebat: aqua in glaciem converſa præcipitabat vectorem cum equite: terra nive tecta planè negabat ſui uſum. deſperatum iter erat; & conclamatum fuiſſet, niſi divino ductu delati tandem fuiſſemus circa decimam noctis, planè omnis viæ ignari, in pagum *Longeret*, 11 *mill*: à vico *Chaſtillon* abjuncto. ubi à *la Croix rouge* commodè excipiebamur laſſi & feſſi.

Sequenti die, ubi lux ingrueret, vidimus præruptas valles & præcipitia non longè à pago hoc diſſita, quæ divinâ clementiâ juvante evitarâmus. Pergendum erat hinc quadrante mill. ad *fortalitium la Cluſe*; cujus meminit *Cæſar lib.* 1 *Comment. Gall. mox à princ. Erant*, inquit, *omninò itinera duo, quibus domo exire poſſent; unum per Sequanos, anguſtum & difficile, inter montem Iuram & flumen Rhodanum, quo vix ſinguli carri ducerentur: mons autem altiſsimus impendebat, ut facilè perpauci prohiberi poſſent, &c.* Has anguſtias (*dicit Rhellicanus in Cæſar.*) Galli & Germani hodiè Cluſam vocant; in qua perquam munitum propugnaculum in præruptis & altis Rhodano imminentibus ſaxis poſitum, Bernates ſolo æquaverunt, anno Domini cIↃ IↃ XXXVI, quando Sabaudorum perfidiâ & jurisjurandi

religione, quod Genevenſibus civibus ſuis dederant, coacti ſunt imperatore & auſpice prudentiſſimo ſimul ac fortiſſimo viro Dom. Franciſco Negelino expeditionem in Allobroges facere: in qua quidquid cis Rhodanum eſt, & paullò ultra Cluſam, in ſuam ditionem, favente ipſis divinâ clementiâ, redegerunt; idque menſe januario cœptum, & in februarii exitu finitum eſt. Locus hic, ut ut vallis, propugnaculis non eſt ſpecioſus, natura tamen eum fecit *fortalitium*, ſaxis cavis & inacceſſis, monte alto, tranſituque ſalebroſo firmatum, ut exercitus expeditè illac ire tranſireque vix poſſit. Hoc, ſaxorum immenſæ magnitudinis devolutione à jugo montis, Genevenſes expugnarunt; verùm cùm viribus ſuis non fiderent, fortalitium hoc, ut & *le balliage de Gaiz*, Henrico IV Gall. regi tradiderunt; qui recompenſarum loco xxv cIↃ aureos annua militum ſtipendia contra Sabaudum ipſis promiſit; & ab eo tempore uſque dum ſub rege manſit. Rex autem, cùm hâc penetraremus, vix VIII præſidiarios (nam ceſſabant inter eum & Sabaudum bella) eò collocarat milites. quibus tranſeundo, ſi libet, quid honorarii penditur; imo acceſſus & introitus aſcenſuſque per ſcalas non detrectatur, modo ſtratagema abſit, ſine quo adeundum; vel cum illo pereundum.

E regione huic eſt mons *Iura*; cujus jugo olim impoſitum erat ſimile fortalitium, cujus tamen rudera hodiè duntaxat ſuperſunt. Inter utrumque hunc montem Rhodanus in imo ſtrepetus fluit, quem tamen ob nimium præcipitium videre non potes.

Hinc *med. mill.* devecti ſumus in opidul. *Coulonge*, quod præ cæteris belli calamitates repræſentat.

Sequens via in regionem nos duxit frumentorum & pabuli feracem, ſed deſertam admodùm hodiè, cujus pagi opidulaque miſeris modis exuſta, vaſtata, variiſque ſpoliationibus exſucta, nondum exantlatas belli injurias ſuperarunt & concoxerunt. Tota hæc regio paret regi Galliæ, qui eam Sabaudo ademit ob retentum Marchionatum Saluzenſem, Ledegiero Delphinatûs præfecto ſtrenuam operam ſuo regi in hoc bello navante.

Inde per ignobiles pagos, *Ecoran*, *Loupgras*, *S. Iean*, *Toury* ad urbem GENEVAM, IV *mill.* feſtinabamus. ad quam circa meridiem delati, nomina ſub porta ſignabamus, diverſaturi apud hoſpitem *à la balance d'or:* ubi commoda quieti noſtræ invenimus media.

GENEVA.

PRiuſquam de urbe & republica hac aliquid notemus; præmittere voluimus de regione Sabaudorum & Allobrogum paucula, præliminaris inſtar cognitionis.

Sabaudis olim nomen erat Allobrogum: & hoc venit ab Allobroge, primo regionis iſtius rege, qui unus ex Aboriginibus dicitur fuiſſe, qui Abrahami & Patriarcharum tempore è ſeptentrionalibus Aſiæ partibus in Galliam per mare trajecerunt. Nomen habent tritum apud Romanos, à Q. Fabio Maximo, qui Allobroges devicit; à conjuratione Catilinaria, quâ Catilinæ partes tutati ſunt. Inhabitant autem primitùs montana ad Alpes loca, quæ Allobrox occuparat rex, & à ſe ita dici volebat: quidquid habebant, deprædationibus & latrociniis habebant, non loci fertilitate, non mercaturâ, non opificiis: excurrebant in vicina loca & ulteriùs ad Rho-

Rhodani & Araris etiam uſque confluentes, imò in Delphinatum etiam, cujus metropolin Viennam, occupare non ſunt veriti. Unde *Plin. lib.* I, *decad.* 3, Propè, inquit, (id eſt, ad confluentes Rhodani & Araris,) incolunt Allobroges; gens jam inde nullâ gente opibus aut famâ inferior, tum diſcors erat: & regni certamine ambigebant fratres, &c. Simul atque verò montana ſua reliquerant, & ſibi viam in planitiem, Galliæ Lugdunenſis verſus partem, vi fecerant, effœminati facti, deferveſcente martis ardore, rei ruſticæ operam dederant. Unde *Strabo ait lib.* IV: Allobroges ſuperioribus annis militandi ſtudio mortalium multis millibus tenebantur: hac autem ætate, rei ruſticæ dediti, campos & Alpinas valles arant. Conſtat autem multis antiquitatis monumentis, Tractum hunc Allobrogum regni titulum habuiſſe, idque tempore Hannibalis: qui, Bronio cum fratre de ditione certante, factus arbiter, regnum majori adjudicavit, eumque imperio reſtituit; ut eſt apud *Livium lib.* XXI. Sic Florus mentionem facit regis Benulli, à Fabio Max. capti & devicti. Nec non hiſtoriæ Romanæ meminerunt Cotti Allobrogum regis, qui à ſe dictos Alpes Cottias ſtructis molibus commodiores reddidit; Octavio Auguſto familiaris: poſtea verò ſolum mutare, & in eam, quam modò incolunt, regionem migrare ſunt coacti; quam olim antiqui inhabitabant Voconii, Veragri, Caturiges, Centri, Lepontii; ubi hodiè eſt Comitatus Genevenſis, cum adjacentibus ſuis dominatibus, à lacu Lemano uſque ad Pedemontium. Noſtrâ memoriâ & ſæculo cum habitationibus ſuis & *nomen* & *regnum* mutarunt. Dicuntur *Sabaudi*, populi hiſtoricis antiquis incogniti. *Claud. de Rub. lib.* I, *cap.* III, *hiſt. Lugd.* putat, Sabaudos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

dictos fuiſſe à Sabaudo vel Sapaudo, archiepiſcopo Arelatenſ. Hic à Papa Pelagio electus per Galliam ejus vices obtinuit; & à Childeberto Francorum rege adjutus, Allobroges Chriſtianiſmo beavit circa annum Chriſti IↃ LVI. Quidam ſunt qui eos derivant à Sabatiis vadis ac populis, à Ptolomæo & aliis inter Alpes poſitis; quod & Plinius aſſerere videtur lib. III Hiſt. & Strabo. Allobrogum regnum quando habuerit interitum, non eſt in proclivi dicere: Sabaudiam verò (non ita multa ſunt ſæcula) Comites habuerunt, licet Pedemontium acceſſerit: qui à Sigiſmundo Imperatore in concilio Conſtantienſi Ducatûs titulo decorati ſunt; & inter hos Amedæus Aimonis filius primus fuit, è Cæſaribus & Ducibus Saxoniæ præſertim Ottone II, circa annum Chriſti IↃ CCCC LXXIV qui vixit, proſapiam & gentis originem ducens.

Præmiſſis hiſce, convertamus nos ad urbem ipſam; de qua Cæſar in princip. Commentar. Extremum, inquit, opidulum Allobrogum eſt, proximumque Helvetiorum finibus, GENEVA. Ex eo opidulo pons ad Helvetios pertinet. Cùm Cæſari nuntiatum eſſet, Helvetios per Provinciam noſtram iter facere conari, maturat ab urbe, (ab urbe, ait, qui titulus dignitatis eſt, cùm olim ſola Roma urbs diceretur,) & quàm maximis itineribus poteſt in Galliam ulteriorem contendit, & ad Genevam pervenit. Pontem, qui ad Genevam erat, jubet reſcindi, &c. Hæc ipſa Cæſaris apud Genevenſes manſio, non modò urbi, quæ tantùm monarcham dignata eſt hoſpitio, multùm dignitatis attulit, ſed & communi verbo opes adjecit, licet in confinio adhuc eæ ſint. Ajunt enim, Cæſarem cùm ab Helvetiis in fugam conjectus eſſet, ingentem theſaurum in Rho-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Rhodanum, ne hoſtibus prædæ eſſet, conjeciſſe; qui licet aliquoties viſus, tamen in hunc uſque diem nondum inde extrahi potuit.

Urbs alioquin *nomen* aliud habet, & dicitur AVRELIA, ab Aurelio Imperatore. nam cùm Heliogabali tempore ignis omnem ferè depaſtus eſſet, is reſtauravit, juſque imperii ei attribuit, quod & hodiè tueri non ſine dignitate videtur. Urbs verò, faſtidito novello nomine, vetuſtum retinuit.

De *ſitu* ejus dicit *Thuan. lib.* LXIIX; *Geneva, tanquam clavis & propugnaculum non ſolùm Bernenſis ditionis, ſed totius Helvetiorum civitatis, inter eos habetur, & liberum inter regem & Helvetios aditum ſervat. id propter Cluſuras dictum, quibus is verè potitur, qui Genevâ potitur.*

Aër heic purus & ſalubris, *à lacu Lemano*, partem urbis majorem alluente; à *Rhodano*, urbem interſecante in duas partes; quæ tamen diviſæ fluctibus, ponte ligneo junguntur. *Hic fluvius* (dicit Thuan. lib. XLIX hiſtor.) *in tantum excrevit anno* CIↃ IↃ LXXI, *ut Guilloteriam, Lugduni ſuburbium, cum pontis impoſiti parte, pænè ſubruerit: nec longè à Geneva, ubi Rhodanus Lemanum lacum præterlabitur, ad anguſtias, quas Cluſuras vocant, aquarum vi ex vicino monte revulſâ, in fluvium ſubjectum mole ita obſtructus eſt alveus, ut accedente Arvæ perenni fluxu regurgitans aqua retrò ferretur, & ſtupentibus cunctis molatrinarum rotæ piſtrinarios lapides adverſo flumine torquerent.* Talis eſt ratio fluminis utriuſque, abundantis ſapidiſſimis piſcibus, *truttis* præſertim, quas vidi longitudine II & ampliùs ulnarum, pondere XXX librarum; captas includunt vivariis, palis cinctis, &, ubi lubet, ad culinam promunt. Reliqui piſces, quod experientiâ ha-

bent, capti, necati, & in cellis Genevenſibus diem unum vel alterum reſervati, ſapidiores ſunt iis qui à captura mox ahenis & foco impoſiti coquuntur; ideoq́ue piſces vivos, præter auratas vel truttas, in foro heic non videbis venales. Ita habet *aqua*.

Terra heic cum confinio, fertilis eſt, & *vinum* nobile producit; rura *capones* opimos, quibus ipſi Patavini cedunt, licet ſuo modo etiam pingues ſint. ager ab ubertate commendatus, dicitur totius Sabaudiæ ſuber. Horti olera & legumina ſapidiſſima; inde victus æquiori longè pretio heic quàm in Gallia. Amœnitas accedit è contiguo prato *le plain palais*, deambulationibus accommodiſſimo.

Montes partem civitatis habent, quam nunc in *partibus* ſuis videbimus.

Externæ ſunt *foſſæ*, *muri*, ac *propugnacula*, ſatis pro loco munita. Inter hæc *le boulevard de l'oye*, propugnaculum Anſerinum, famam habet, à XIII captivis, ultimâ in invaſione ibi ſuſpenſis. Non longè inde eo ipſo loco, quo anno cIↃ IↃ CII Allobroges ſcalis Genevam capere volebant, inſcriptio eſt:

VIXI VT VIVIS
MORIERIS VT SVM FVTVRVS
SIC VITA TRVDITVR
VALE VIATOR (*ſcalator*)
ET ABI IN REM TVAM.

Portæ principales ſunt, *la porte neufve*: *la perte de la rive*; *la porte Cornevin*, quâ in Burgundiam & Helvetiam itur; *la porte de la maiſon*; *la porte de la Treille*; *la porte du S. Leger*; *la porte de la Tartace*. Accedunt ultra fluvium Arvæ, rudera quædam *propugnaculi*, monti impoſitum quod erat, è quo ſtrenuè Genevenſes anno cIↃ IↃ LXXXIX hoſtem Caro-

Carolum Emanuelem Sabaud. Ducem excepêre, & repulêre.

Internæ partes ſunt *plateæ* & *ædificia*.

Ad illas refero aream (*la platte forme*) in colle amœniſſimam, portæ contiguam; cui ſi inſtas, ſubjectam planitiem, hortos & vineas circumjacentes, jucundo emetiris oculo. Plateæ ſunt partim *valloſæ*, *montoſæ* partim: iſtæ ubi ad D. Petri ædem aſcendis: illæ ſubtus lacum verſus. inter has ampla, ſpatioſa & longa illa eminet, quæ juge & elevatum habet compluvium, trabiculis immiſſis & inſtratis aſſeribus ita ædificatum, ædibuſque applicatum in unam partem, ut ſubtus ceu in xyſto ſiccus deambulare poſſis, deſuper vel denſiſſimâ cadente pluviâ.

Ædificia ſacra tria ſunt, *D. Petri*, *S. Gervaſii*, & *S. Germani*.

D. Petri palmarium eſt in accliviore urbis parte ſitum, illuſtre ab *antiquis inſcriptionibus*. quarum hanc adponam:

D. M. S.
C. JVLIVS CAESAR LONGINVS
D. CIL.
C. JVL. LEIBERTVS.
PERRVPTIS MONTIBVS HVC TANDEM
VENI VT HIC LOCVS MEOS CONTE-
GERET CINERES.
APOLLO TVAM FIDEM.
VIXIT ANNOS XLI, MENS. III, DIES XIII
HORA NVL.
T. FVLVIVS D. D. L.
COMMILITO COMMILITON
VALE LONGINE AITERNV.
S. T. T. L.
(*id eſt, ſit tibi terra levis.*

illuſtre item *ab Aquila bicipiti*, exteriori templo inſculptâ; quæ ei ſervit pro argumento, liberam eam eſſe Imperii Romani urbem. In hanc Aquilam, ut & inſignia Genevenſium, jocatur *Owenus lib.* I *epigr.* XLI:

Clavem Aquilamque gerit duplex inſigne Geneva:
Illud Papatûs: hoc habet Imperii.
Hoc inſigne tuum quo jure Geneva tenebis,
Si repetat clavem Roma, Rodolphus avem?

Templis adnumero *xenodochium* ad ripam Rhodani extra urbem, non vulgari ſtructurâ, nec paucis ſumtibus ſtructum.

Ædificia *politica* conſtituunt I. *Curia.* In hac nota *monumentum*, quod januæ ipſius curiæ eſt impoſitum, & tabulæ æneæ litteris aureis inciſum:

QVVM ANNO cIↃ IↃ XXXV &c.

In interiore Curiæ ingreſſu vide *tabulam* cum inſcriptione, erectam, cùm anno cIↃ IↃ XXXVI Genevenſes à Tigurinis in ſocietatem ac fœdus eſſent recepti;

D. O. M. S.

ANNO A VERA RELIGIONE &c.

Poſtquam deinde nocturnâ illâ per ſcalas invaſione & attentatâ truculentâ machinâ è faucibus Allobrogum eſſent liberati, hoc *monumentum* erexerunt:

D. O. M. S.

QVO NON ALLOBROGES &c.

Quo pertinet etiam *monumentum*, iis, qui hoſtem fortiter à muris abigendo, urbemque ſervando, fatali illo tempore mortalitatem exuêre, erectum:

D. O. M. S.

QVORVM INFRA NOMINA &c.

Nota ibidem *ſcalas* in inferiori aliquâ camerâ repo-

repoſitas, quibus Sabaudi anno cIↃ IↃc II in clandeſtina urbis invaſione uſi fuerant. *Vrnas* item in artio ſuſpenſas, cinerum combuſtorum olim receptacula. *Crocodili exuvias & ichneumonis:* nec non *artificioſam teſtudinem*, quam vel equo inſidens conſcendere potes.

II. *Armamentarium*, Curiæ vicinum, in quo arma, vexilla, & ſpolia Sabaudo ademta.

III. ARX antiqua prope S. Gervaſium.

IV. PONS, qui utramque Genevam jungit, Rhodano impoſitus, ædibuſque ornatus.

V. *Molendina* extra urbem, Rhodano incumbentia.

VI. *Turris* inſulæ, veluti ſpecula antiquiſſimi operis.

VII. *Bibliotheca*, ab antiquis & rarioribus libris authoritatem habens; ibi Bibliorum Gallicorum ccc annorum verſio.

Ita fuêre *publica ædificia*; Pro privatis adjiciam monumentum, quod pater quidam filio ſuo juveni civi Genevenſi & cauſarum patrono poſuit:

D. M.
L. AVR. LIBERTO IVVEN.
ERVDITO CAVSIDICO
BIS CIVI VALLENSE
ET EQVESTRE DEFVN-
CTO, ANNORVM XVIII.
FILIO PIENTISSIMO
AVRELIVS RESPETVS
PATER PONIENDVM
CVRAVIT.

Ita Cicero de Q. Hortenſio, oratore nobiliſſimo, notavit, quòd annos natus XIX, plurimas cauſas egerit, & orationes, iiſdem quibus ſcripſerat verbis, recitarit; hincque nomen Regis

fori Romani obtinuerit. Idem adfert Ulpianus, de Nerva filio, qui annorum XVII cùm eſſet, aut præterpropter, publicè de jure reſponſitavit.

FORMALE videbimus, vel in *Eccleſiaſtico*, vel *Politico ſtatu.*

Eccleſiæ Genevenſis hodiè longè alia facies quàm olim. Omnes in univerſum incolæ modò puriori & reformatæ religioni ſunt addicti; quam recepêre anno Chriſti cIↄ Iↄ XXXV. Hinc adflictorum Chriſti exſulum audit aſylum & hoſpitium GENEVA. quippe vidimus in ea Principes, Comites & Barones, dum ibi eſſemus, hoſpitantes & pacificè viventes. Olim pontificium habuit epiſcopum, qui etiamnum, licet eccleſiam ibi nullam regat, tamen ſe dicit Epiſcopum & Principem Genevenſem. *Cui is, qui Apologiam compoſuit pro civitate, id tantùm reponit, quòd, ſicut Epiſcopus Sionenſis eodem titulo utitur ſine poteſtate: ita idem in Genevenſi, honoris ergò toleratus fuerit, ſalvo interim ſuo civitati jure. Arniſ. c. 1, p. 9, de jure Majeſt. Huic epiſcopo competebat privilegium, ut, quemcunque juberet, etiam poſt latam ſententiam, is ab ipſo loco ſupplicii retraheretur, & liber eſſet. Le cittad. de Genev.* Hodiè verò in rempub. hanc epiſcopus nihil habet juris. quod demonſtrat *Rhellican. in comment. ad Cæſ.* dicens: *Geneva antiquitate & emporio, quod inde tamen Lugdunum tranſlatum eſt, celebris urbs, ſed celebrior propter graviſſimam obſidionem, & ab ea liberationem. Quum enim Genevenſes Cochleariorum (nobilium Allobrogum conſpiratio erat, qui argentea cochlearia in pileis geſtabant) manu undique obſidione cincti eſſent, ac tantâ fame laborarent, ut lactentes infantes pro lacte ſanguinem ex matrum*

& nu-

& nutricum uberibus ſugerent: juſto exercitu per Bernates cives ſuos obſidione liberati, ac in libertatem ita vindicati ſunt, ut quidquid juris in Genevenſes aut epiſcopus aut Dux habuit, eis remiſſum ſit per vindices. Adhæc juriſdictionis pomœria dilatata ſunt adeo, ut, quum antea nihil juris extra mœnia haberent, nunc aliquouſque imperent. Pro quâ vindicatione Bernates nihil aliud poſtularunt, quàm ut militibus ſtipendia numerarent, & ne cui aut Principi, nationi aut urbi ſe conjungant præter ipſorum voluntatem. Hactenus ille. Ita hodie, poſtquam diſſenſum & diſceſſum à pontificiis fecerunt, eccleſiæ conſtitutio eſt penes magiſtratum, cui adjuncti ſunt *cenſores morum*, qui ſunt decemviri, quorum IV conſtituti ſunt è Senatu LX-virorum, & ſex è Senatu CC-virorum. Hi decemviri junctim ſumti adpellantur collegium ſacrum ſive conſiſtorium; Eorumque officium eſt, vitia & ſcelera ſcandalaque eccleſiæ data magnâ cum ſeveritate coërcere: quod etiam faciunt, & morum præfecturam ſine cenſu, ſine imperio, ſine juriſdictione mandant. Qui non parere vult decreto eorum, ſacris abeſſe jubetur: & hæc ſi aſpernatus fuerit, à religionum procuratore apud judices convenitur: Hinc popinarum, tabernarum, & ſimilium luxûs officinarum, nullus hic uſus: otioſi & validi mendicantes exeſſe jubentur, ebrioſi puniuntur, fornicatores graviùs: ſaltationibus & choreis nullus heic locus, tripudiiſve publicis. Unde *Bodin. lib.* II. *Dæmonoman.* dicit: *Sathanas, eò quòd Genevæ ſaltationes ante omnia ſunt odio, puellam Genevenſem ſic inſtituerat, ut quoſcunque virga ferrea ab ipſo tradita attingeret, eos ad ſaltandum compelleret. atque hæc*

judi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

judices ludificabatur, dicens, ſe necari ab ipſis non poſſe; neque umquam voluit recipiſcere, donec ad mortem damnata eſſet. Hoc factum ab homine didici, qui interfuit. addebat autem, eam, ſimul atque fuit comprehenſa, metu & trepidatione maximâ fuiſſe conſternatam, dicendo, ſe ab hero ſuo deſeri; ab eo promiſsionem, de morte non appetenda, accepiſſe, &c.

Quoad ſtatum politicum; libera eſt hæc reſpublica ab omni dominio: Et hanc libertatem adepta eſt à Carolo IV Imperatore: qui omnem actionem, poteſtatem, juriſdictionem, præeminentiam in civitate Genevenſi, & ejus territorio, Amedeo Comiti ademit. Aſſentitur *Arniſ. c.* 1, *pag.* 10, *de jure Majeſt.* dicens: *Nec Genevenſium, Lucenſium, Raguſianorum reſpublicæ minus libertatis habent, quam Venetorum, Genuenſium, Bernenſium, Tigurinorum, licet his potentiâ nullo modo ſint comparandæ. Abſit enim, regiam poteſtatem inde æſtimemus, quàm multis quis imperet, ſed quàm liberè.* Vivit hodiè libera ſub tutela & patrocinio regis Galliarum; qui eam in patrocinium ſuſcepit anno cIↃ IↃ LXXIX. referente negotium *Thuano lib.* LXVIII, tali modo: *Hoc anno de Geneva negotium retractatum, & tandem patrocinium ejus à rege ſuſceptum eſt. Iam antè Ioanni Belleureo Altafortio, cùm Oratoris regii munere apud Helvetios fungeretur, mandatum fuerat, ut ea de re ageret. Bernates & Soloturnenſes aliorum Pagorum nomine ad fœdus & pacem perpetuam inter Franciæ reges & Helvetiorum civitatem firmiore vinculo ſtabiliendam neceſſarium eſſe demonſtrabant, ut reges Franciæ fœderatas ob viciniam Helvetiis civitates & ipſi fœderatas haberent, nec earum periculum negligerent; quo in numero præcipuam cenſendam* Genevam, *&c. Itaque apud Altafortium inſtabant, ut ea urbs, quæ propriis viribus*

ribus contra potentiores ſecuritati publicæ imminenteis ad ſe tuendam impar eſſet, pace generali comprehenderetur, ad ejuſque defenſionem Rex peculiari tractatu cum Helvetiis ſe obligaret. Res tandem Soloturni VIII *eid. majas tranſacta per Altafortium & Nic. Harlæum Sancium, qui tunc apud Helvetios orator erat, his conditionibus: Vt rex ad ditiones, Bernatibus à Sabaudo ultima inter eos pacificatione conceſſas, perinde ac ſi fœdere generali inter reges deceſſores ac Helvetios inito nominatim comprehenſæ eſſent, defendendas obligetur. In gratiam & favorem Bernatum & Soloturnenſium* Geneva *eodem generali fœdere comprehenſa intelligatur. it a tamen ut non propterea* Genevenſes, *quantum ad commercium, alio jure quàm quo indigenæ Franci utuntur, in regno uti poßint. Si ad publicam ſecuritatem pertinere ex fœderatorum ſententia viſum fuerit, ut urbs præſidio firmetur, quâ in deliberatione regio oratori cum ſuffragii prærogativa intervenire jus erit, rex in* V *cohortes Helveticas, ſingulas* CCC *militibus conſtanteis, ſtipendium conferre, in eamque rem* XIII CIↃ *aureorum præſenti pecuniâ Soloturni deponere teneatur. ſi contingat, urbem ab aliquo apertâ vi oppugnari, ad ejuſque defenſionem tam Bernates ac Soloturnenſes, quàm alii Pagi, qui huic novo fœderi ſubſcribent, exercitum conſcribere cogantur, rex* XV CIↃ *aureorum ſingulis menſibus, quamdiu bellum durabit, adnumeret,* V *Helveticarum cohortium ſtipendio in iis confuſo. ſi qui ex Gallis in id bellum ſponte nomen dabunt, à rege non impediantur. Si quis Princeps hujus fœderis ob* Genevæ *patrocinium initi causâ bellum aut regi au fœderatis Helvetiis indicat, Helvetii* VI CIↃ *peditum, rex* X CIↃ *aureorum, ſingulis menſibus ſuppeditare teneantur:* Genevenſes *viciſſim pro tanto beneficio liberum acceſſum in itu & re-*

ditu

ditu copiis regiis ſine maleficio & ſeriatim per urbem tranſeuntibus regiis trans Alpeis, & ubicunque opus fuerit, præbeant; obſequioque ac reverentiâ quâ debent regis amicitiam colant. Hactenus Thuanus.

Talis forma eſt reipub. ratione patrocinii; ratione autem regiminis, eſt *ariſtocratica*, quòd optimates, qui virtute clarent, ad magiſtratûs dignitatem evehuntur, modò originis domicilium heic habeant. Hinc, cùm tàm tenuibus quàm locupletibus, tàm plebeiis quàm nobilibus, aditus pateat ad dignitates, & ita nemini, præterquam ei qui dignitatem ſuam ac ſtatum vitio aliquo deturparit & turpitudine dehoneſtarit, præcludatur; hinc, inquam, fit, ut Patrum cum plebe de honoribus & magiſtratûs dignitate nullæ ſint contentiones, odia aut ſimultates. Accedente præſertim annuâ Patrum cenſurâ, quâ ii, qui virtutis falsâ ſpecie & obtentu ad honores evecti ſunt, nec non ii, qui fiduciâ poteſtatis rem malè adminiſtrarunt, ab officio & clavo reip. cum infamiâ quaſi perpetuâ detrudantur.

Videamus paucis *Patres ipſos*, & ſub iis *cives*, ſive *plebem*. Patres dividuntur in IV *claſſes*. *Prima eſt* IV-*virûm ſive ſyndicorum*; qui eſt major magiſtratus, annuos gerens honores. *Secunda eſt* XXV-*virorum*; qui conſtituunt ſanctius vel ſecretius conſilium; hi perpetua dignitate ad dies vitæ totius Reipubl. arcana tractant. *Tertia eſt* LX-*virorum*. Et *quarta* CC-*virorum*. Hi tres poſteriores ita ſuccedunt, ut, ſiquis è collegio XXV-virorum moriatur, mox è collegio LX-virorum is ſuccedat, qui ordine & antiquitate prior eſt; & rurſus in hujus locum ſuccedat è collegio CC-virorum is qui antiquiſſimus eſt; in hujus tandem rurſus locum è plebe novus aliquis pluribus ſuffragiis ſubſtituatur, qui nullâ infamiæ notâ

aut

aut vitæ turpitudine ſit aſperſus. *Plebs* habet jus jubendæ legis, creandorum ſyndicorum, pacis & belli item indicendi; quæ ſunt jura Majeſtatis. Alioquin dedita negotiationi, inprimis ſericæ, & librariæ; unde æquo pretio heic ſupellectilem librariam comparare potes. Sequior ſexus in ducendis filis ſericis, texendis telis, & acuum picturâ, maxime eſt occupata, aliena ab otio, luxu, levi & vagabundâ converſatione.

Ita fuit ſtatus quietus reipubl. ſequitur *turbatus*, vel per *ſeditionem*, vel per *invaſionem bellicam*.

De ſeditione ait *Thuanus, lib*. XVI, *pag*. 667, hoc modò: Anno cIↃ IↃ LV Genevæ ad lacum Lemanum tumultus quidam nocturnus excitatus fuit à quibuſdam ſenatorii ordinis, qui rerum ſummam ad ſe ſuæque factionis homines contrahere in animo habebant; ii Joannem Calvinum Noviodunenſem, qui jam complureis annos in urbe docebat, ſummopere oderant, atque illos inprimis, qui ob relligionem, ut ſe ſuppliciorum periculo eriperent, eò è Gallia migraverant; quorum pleroſque in civium numerum allectos dolebant; eoque factum, ut alterius partis multiplicato numero, alterius robur & auctoritas labefactaretur. Igitur ut illos ejicerent, hoc aſtu uſi ſunt: Noctu concurſatione diverſis locis factâ, quaſi ſigno dato, Gallos in armis eſſe, paſſim clamitatum, & urbem proditam. ſed cùm advenæ ſe domi continerent, plebs quoque, quam conjurati ſe in eos hac ratione armaturos ſperaverant, ſe continuit; & ita fraus conjuratorum fruſtra fuit. Horum quidam ſupplicio affecti, quidam fugâ ſaluti conſuluerunt.

Invaſionem bellicam, præſertim poſtremam, à Sabaudo ann. cIↃ IↃc II urbi intentatam, quòd mirabilis eſt, nec ab omnibus, ut circumſtantiæ

tiæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tiæ fuerant, fortè lecta, coronidis loco è *Thuano lib.* CXXIX *heic* adjiciam. Ita ille: *Poſt diſceptatum multoties ſcriptis & in conventibus jus ſuum, Sabaudus, cùm apud ſe decreviſſet, quacunque ratione poſſet, Genevam in poteſtate habere, ſic rem inſtruit, ut, dum per delegatos, ac præſertim per præſidem Roquetum, de commercii libertate cum Genevenſium Republ. agit, copias Camberti coactas ad vim faciendam paratas haberet. Summæ rerum præerat Carolus Simienna Albinius. Brignoletus, Bonæ præfectus, præcipuus dux & auctor, diſpoſitis excubiis, ultro citroque commeanteis ſiſtebat, ne quis ad urbem index pervaderet. Sabaudus ipſe, cum paucis, quò magis lateret, Auguſtâ Taurinorum* XVI *kalend. januar. profectus, ultra montes erepit, & ad Tremblerias, pagum leucæ ſpacio diſsitum, quarto poſt die venit, ut eminus rei eventum opperiretur. Per Arvæ ripas copiæ incedere juſſæ, ut ſtrepitu aquarum inter ſaxa labentium, quo minùs audiri poſſet, armorum fragor impediretur. inde tranſmiſſo Rhodano ad Planipalatii pratum conſiſtunt; ad Corrateriam mediâ nocte per raticulas, ut lutoſas voragines eluctarentur, appellunt. In ea urbis parte à Corrateria turre longus murus ad propugnaculum Anſerinum porrigitur, cui area pari longitudine ſubeſt, antiquo urbis pomœrio ſubſtrata. In eo muro binæ ſunt ſpeculæ: in altera vigiles ſtabant; altera neglecta fuerat, quòd turri propior eſſet, juxta eam ſcalæ novo artificio fabricatæ admoventur, nam & mulis portari poterant, & terræ tantâ firmitudine inſeri, ut pondere minimè flecterentur, aut gravarentur. ima unco ferro in terram adacta, ne loco moveri poſſet, mediæ tranſverſo clathro ferreo per ſumma capita connectebatur; & rurſus media clathro item tranſverſo ferreo ſummæ pariter aptâ commiſ-*

ſurâ

ſurâ jungebatur, & ad murum fiſtucis applicabatur. ſumma autem cochleis binis ſeu rotis, panno coactili, ne fragorem ederent, involutis, pinnas muri attingebant. Summo ſilentio per unam ex illis CC delecti enituntur, duce Brignoleto: qui vigilem excubitorem occupat, & teſſeram mortis metu intentato prodere juſſum, de muro pugione confoſſum dejicit: in veſtigioque circuitores exſpectare certus, uſque ad alteram poſt mediam noctem horam manſit. Cùm eos pari aſtu deturbaſſet, puer, qui laternam præferebat, periculum evaſit, & in urbem ſubitò profectus, ad arma ſumenda civeis excitavit. Idem ab excubitore, qui in turri monetaria ſtabat, ſclopeto diſploſo factum. Quo animadverſo, Brignoletus, qui horam quartam exſpectabat, ne per longiores tenebras aliquid inopinati, ut fit, ſuboriretur, non ampliùs cunctandum ratus, præſidium ad portam novam collocatum aggreditur; & crepitaculo affixo ingreſſum univerſis copiis, quæ ad Plani-Palatii pratum remanſerant, aperire ſtatuit. trucidatis ſeu diſsipatis cuſtodibus, unus ex iis, in ſummam portam enixus, raſtrum demiſit: continuoque in urbe armis arreptis, huc illuc magno, ut in nocte, tumultu diſcurritur; confuſique mulierum & puerorum, inde clamores, inde gemitus & ululatus, exaudiebantur. Verùm Sabaudi, qui fere jam CC ingreſsi fuerant, ſubito occurſu turbati, non jam conferti reſiſtere, ſed, relictis ducibus, fugâ ad ſcalas quaſi conatu irrito repedare cœperunt; quas tormentis interim ex Anſerini propugnaculi lævo latere diſploſis confractas repererunt; itaque LIIII, cùm effugium non haberent, deſiderati XIII circiter capti; in iiſque Attiniacus à ſuis deſertus, inſigni Mauritianæ militiæ priùs caloni tradito, qui fortiſsimè certans tandem in manus Genevenſium devenit, capti

item

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

item Connas & Scalfidonus. Manè, qui in Dominicam incidebat, poſt prandium, in conſilium itum, &, quid de captivis ſtatuendum eſſet, ſeriò deliberatum fuit. alii mitiùs agendum cenſebant, & quibus belli fortuna pepercerat, in eos quidquam gravius decernendum negabant. alii ſub cuſtodia tenendos ajebant, ut, ſi res ad bellum deveniret, obſides vitæ ac vades civium eſſent. ſed, incenſis animis, & tanto periculo exaſperatis, vicit ſeverior ſententia, quæ eos tamquam fœdifragos latrones & publicæ tranquillitatis turbatores morti addixit. Igitur iis ſtrangulatis, ac pariter aliis, qui in conflictu ceciderant, capita abſciſſa, & in propugnaculo Anſerino ad horrorem ſuſpenſa. corpora in profluentem proximum merſa. ex urbanis XVI interfecti, & in iis Canarius ex patritiis, & Marcus Cambiagus. Inde magiſtratus ad Philibertum Guichium Lugduni regium præfectum dat litteras, & de ſucceſſu eum docet, & bis mille delectos in ea expeditione numeratos dicit; petitque, ſiquidem Sabaudus poſt irritum conatum nocturnum apertâ vi obſidionem tentare in animum inducat, ſibi ut viribus regiis præſto eſſe non cunctetur; nam, quid periculi damnique regis regnique rebus amicæ urbis amiſſione impendeat, minimè ipſum ignorare. Sabaudus, copiis Thononii & Ternii ac per Foſſiniacum agrum distributis, per diſpoſitos equos actutum Alpeis repetit: per legatos ſuos apud Bernates facto excuſato, quaſi non, ut publicam fœderatorum Pagorum quietem turbaret, ſed ut Diguierii, qui urbi cum copiis regiis inſidiabatur, conatibus præverteret, expeditionem ſuſcepiſſet: & verendum, non ſolùm ſibi, ſed ipſis ſummoperè, fuiſſe, ne tam potentem vicinum haberent. Rex cognitâ re ſtatim ad Geneveneſes ſcribit, anno CIↃ IↃC III, & de ſucceſſu gratulatus, ſiquidem Sabaudus obſidionem tentaret,

man-

mandaſſe ſe dicit præfectis ſuis in Sebuſianis & vicino limite, iis ut cum omnibus copiis præſto ſint. Inde excurſionibus utrinque certatum, ſed exiguo ſucceſſu. Mericus Vicus, qui apud Helvetios Oratoris munere fungebatur, cùm inde diſcederet, ad eos proficiſci juſſus, & animos civium ad pacis conſilia inclinare. accenſo quippe bello Hiſpanos non quieturos apparebat; & Pontificius legatus eventum veritus, apud regem inſtabat, ne ex ea cauſa ambo Principes arma, Chriſtiani orbis bono poſita, reſumerent. Cùm multi inter eos cum hoſte, toties reconciliato & numquam quieſcente, bellum tutiùs quàm pacem ducerent, rex, qui periculum ſociorum negligere non poterat, &, ſi in bello illi perſeverarent, ſibi in armis eſſe, impoſitam neceßitatem videret, onus & invidiam deprecatus, per Baſilienſes, Scafuſianos, Claranos & Appecellenſeis cum iis agit; eodemque tempore cum Sabaudo, ut pacem quàm bellum mallet, quod non cum Genevenſibus, ſi ultrà tenderet, ſed ſecum habiturus eſſet. Tandem ille, qui initio querelas æquè ac vireis minaſque illorum inſuper habuerat, ubi vidit, regem, patrocinii ſuſcepti ratione, huic bello ſe paratum immiſcere, conditionem accepit, & Romillium, quò Genevenſium delegati venturi erant, Albinium miſit. Et poſt acerbas utrinque altercationes conventus ad Iuliani-fanum tranſlatus. Vbi tandem inter partes convenit XII *kal.* ſextilis. *& tractatus perſcriptus,* XXII *capitibus conſtans. quo commercii libertas ante omnia conſtituitur, ſalis uſu excepto. judicia utrinque bellorum occaſione facta revocantur. bona ac poſſeßiones, belli tempore occupatæ in Chablaſienſi principatu, & Ternenſi & Gallardenſi præfecturis, ſine mora aut tergiverſatione reſtituuntur: vicißim Genevenſes Geneſii-fanum cum territorio ſuo reſtituere tenentur: controverſiæ de S. Victoris & col-*

& collegii terris ſuſpenduntur; & eodem ſtatu, quo erant anno cIↃ IↃ LXXXIX, quo bellum cœpit, indeciſæ remanent. iis, qui hoc bello Genevenſium partes ſecuti ſunt, à Sabaudo fit gratia. præterea ii, qui religionis cauſâ aliò migraverunt, bona reſtituuntur; & ſi quidem eam religionem profiteri velint, retinere bona ſua ac poſſeſſiones poterunt, & de iis arbitrio ſuo ſtatuere, & quater in anno ad eas venire, ſingulisque vicibus per ſeptem dies in iis ſalvâ conſcientiæ libertate commorari: quo tempore nulla inquiſitione vexabuntur, dummodo nihil agere comperiantur, quod dogmatis ſui per ſecretas inſtitutiones ſparſi ſuſpicionem faciat. privilegia, immunitates, Genevenſibus à Sabaudi deceſſoribus conceſſæ, denuò confirmantur. alienationes & conceſſiones, à Bernatibus factæ, dum præfecturas occuparent, ratæ habentur; ſi qui inde expulſi fuerunt quamprimùm reſtituentur. perſecutiones in jure & citationes addito temperamento mitigantur. proſcriptiones occaſione hujus belli revocantur & irritæ declarantur. per contumaciam decreta reſcinduntur. fructuum ex bonis ſacris & aliis à Genevenſibus ab ann. cIↃ IↃ LXXXIX perceptorum perſecutio ceſſabit. Sabaudus intra IV leucas ab urbe Geneva nullos delectus habebit, nec ulla loca muniet. utrimque captivi dimittuntur, impenſis ex æquo perſolutis. Genevenſes Vervinienſi pacificatione comprehenſi intelliguntur. à Sabaudo hoc tractatu Pontifex, Cæſar, ambo reges, & fœdera quæ ille cum Hiſpaniæ corona habet, nec non cum Pagis Helvetiorum, comprehenſa intelliguntur. à Genevenſibus Cæſar & imperium Romanum, rex Chriſtianiſſimus, & fœdera quæ ipſi cum Pagis Helvetiorum, & ſpeciatim cum Tigurinis & Bernatibus, habent. Subſcripſère à parte Sabaudi, ... & Genevenſium, ... item Helvetiorum, qui aderant, Legati;

Cla-

Clarenſium Pagi nomine, ... Baſileenſium, Soloturnenſium, Schafuſenſium, Apecellenſium. Pacta conventa Sabaudus quatriduo pòſt Auguſtæ Taurinorum rata habuit. Hactenus Thuani verba. Videatur etiam *Meteranus, tom. 1, pag.* 1045; & *Rod. Botereus, lib.9. Com.Gall.*, de hac invaſione. Concludam cum his eteoſtychis:

MensIs Vt à ChrIſto LVX bIs ſeXta orta VoCatI,
LapsI hoſtes sCaLIs noCte, GeneVa, tVi.
Gotts hVLf, hVtt, WaCht, nebn Genffer ſChVtz,
An zWeLLfften ChrIſtMont Wehrt eIn faLLs trVtz

Præter hanc invaſionem Allobrox bis tentavit urbem expugnare. Obſidione cinxit anno cIɔ Iɔ LXXXIII. Liburnicis ſcaphis, phaſelis, ad præcludendum commeatum, lacum omnem contexerat. Dehinc anno cIɔ Iɔ XC, intercepto omni aditu, terrâ & undis, in eas annonæ anguſtias conjecerat: ut jam ultrà inediam non ferens, deditionem factura eſſet, niſi Inſuber, deſiderio Phocenſis provinciæ, abductis copiis, liberiorem reliquiſſet. ſic dum aliena & longinqua appetit, opportuna & finitima amittit. *Botereus, lib.9, hiſt. Gal. p.88.*

Ita Genevam vidimus & habuimus in martium uſque menſem. qui cum ver nobis apportaret, nos ad iter Gallicum nos accingere juſſit. Literis itaque ſalvi-conductûs à magiſtratu benevolè nobis exhibitis, novos conductores conduximus; quibus ſinguli pro omnibus impenſis IV florenos Gallicos per diem numerabamus. Sic nos in viam dedimus, conducti extra portam novam, & amicè dimiſſi, ab illuſtrib. & generoſis ibi commorantibus. Relinquentes Planum Palatium ad dextram, tectum fluvio *Arvæ* impoſitum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tum pontem, qui terminat Genevates & Sabaudos, ſuperavimus. Inde hiulcâ viâ pergendo, dextrorſum in ſummitate montis videbamus rudera propugnaculi *Divæ Katharinæ:* arduum olim, editiorique tumulo poſitum. ex eo circumjacens omnis planicies deſpici poteſt. aggeribus & foſsâ egregiè munitum, in libertatem Genevæ compeſcendam, & tertiò obſidendam, expugnandamque, ſtructum. Hoc propugnaculum fortiſſimum, importunis Geneven ſium precibus ſollicitatus, rex Henricus IV deſtrui & everti permiſit; deditione priùs à præſidiario milite factâ his legibus, ut, niſi intra XIIX diem Dux obſeſſis tuliſſet auxilium, armatis ſub ſignis exire, & bellicorum tormentorum, quæ ibi eſſent, trientem educere ſecum liceret: quod & factum anno cIↄ Iↄ c.

Via ſalebroſa & lapidoſa nos ad cœnam duxit in vicum *Luiſettes*, IV *mill.*, *à la Croix blanche*; ubi tenuis apparatus, præſertim jejuniorum tempore, & vile cubile. Locus aliàs famam habet ab eo, quòd Henricus IV rex, cùm heic hoſpitaretur anno cIↄ Iↄ c, Theodorum Bezam theologum, Genevâ evocatum, cœnæ ſuæ & cubili eidem intereſſe voluerit; ſequentique die munifico honorario auctum in urbem remiſerit. *Boterens lib.* VII, *hiſt. Gall. ait:* Theodorus Beza novatorum veteranus, totoque orbe notiſſimus, tandiu ſepto incluſus, in caſtra egreditur, regemque ſalutat; cui rex optare illi vegetius ævum, animumque concordem ad pacanda diſſidia de religione. Thuanus ſic habet lib. CXXV; *Ad regem, notus puero, ſed ante* XXX *annos non viſus, Theodorus Beza venit, jam octogenario major, qui ſenili facundia cauſam Genevenſium regi pluriqmùm commendavit, eamque ad regni non ſolùm exiſti-*

exiſtimationem, ſed etiam & ſecuritatem pertinere multis verbis oſtendit, ac poſtremo navatæ patri matrique olim operæ memoriam renovavit. Rex ſenem perorantem benignè audivit, & bona ſpe, ut & delegatos à ſe, dimiſit; ipſum etiam IↃ *aureorum honorario muneravit; quod in viro jam pridem tenuitati aſſueto ingentis præmii loco acceptum eſt.*

Hinc per ignobiles quoſdam pagos devecti ſumus ad pontem *le Cupet*, unius fornicis, qui vadoſum facit fluvium *la Fiere*; ſiniſtrorſum videntes fortalitium *l'Annonciade*, à Sabaudo quondam exſtructum, & deſtructum, quòd tantas impenſas præſidiarium in militem ibi habendum locare noluit.

Circa meridiem, ut pranderemus, in opidum *Remilly* VII *mill.* venimus, *au cheval blanc*, ſitum ad *fl. Fiere*; ubi pons II arcuum. Nec eſt quod hîc notes, præter lapidoſas vias quemadmodum omnis ferè Sabaudia montibus attollitur, & ſe habere dicitur inſtar ſcalæ muſicalis, VT, RE, MI, FA, SOL, LA, propter montes & valles. Solum lapidoſum, humidum ac frigidum eſt, & proinde frugum non ita fertile; quas tamen ad incolarum uſum ſufficientes gignit.

A prandio II *mill.* ad cœnam in pagum *Trochon* delati, ibi pernoctatum ſubſtitimus. Simplex erat hoſpitium *à la croix blanche*; impura cubilia, agreſtes homines; vovebamus diem præ nocte, & feſtinationem ab inculto hoc populo. E regione hoſpitii ad dextram arx *Montfaucon*, Domini de la Chambre, eminùs in colle conſpicitur.

Ubi dies manè adventaret, feſtinabamus inde. Arx *Breſe* ſiniſtrorsùm cum valle petroſa jacebat; E longinquo dextrorſum *le lac de Bourgeois* videbatur, cum montibus *d'Aiguebellette*. Nil

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

niſi petroſa via & ſinuoſa erat uſque ad opidulum *Aix*, II *milliar.*, ſub dominio Nemoroſii Ducis. Quæ opidulo lumen inferunt, thermæ ſunt binæ, ſulphureæ & nitroſæ, limpidiſſimæ aquæ. Crateres magni erant, & caſtella lapidibus quadratis ſepta, in quibus pueri lavantes natabant tam artificiosè, ut injectum numum, ſine ope manuum, ore aſſumere è fundo & exporrigere eos viderimus. Penes nitroſum fontem, dulciſſimæ aquæ erat canalis; rarum viſu quod videbatur. Antiquitates Galliæ, pag. 851, harum balnearum faciunt Caium Sextium auctorem & fundatorem, ibi: *Croy le meſme Sextius auteur & fondatuer des bains & de la ville d'Aiſt en Savoye. l'antique ſtructure deſdits bains, & l'arc triomphal qui s'y void encore, & dans lequel ceux, qui l'ont veu, eſcrivent, avoir remarqué plusieurs caracteres anciens, mais qui ne ſe peuvent rallier, pour former quelques enſeignemens à la poſterité; leur nom d'Aiſt, conforme à celuy d'Aix; avec longueur du temps que Sextius commanda en ce pays, m'en font ſoupçonner quelque choſe.*

Uno lapide iſthinc abjuncta eſt arx ad ſiniſtram *le chaſteau de Zonas*; gentilitia domus nobilis iſtius, qui unà cum correis Genevæ anno cIↃ IↃ c II in propugnaculo Anſerino penſilis factus: de quo & uxore ejus *Meteran. vide, tom.* I, *pag.* 1046; leges hiſtoriam, maritalis amoris & fidelitatis rarum exemplum. Denſa & inamœna ſilva ibi tranſitur. quâ finitâ in ſublimi te colle videbis poſitum. Iſthinc ſinuoſo greſſu & longo præcipitique ducêris in vallem, quam ſecat fluviolus *la Gie*. Deſcenſus fit per vineta mera, interſepta amygdalis & perſicis, flore ſuo adventantes quæ afficiebant. Hoſpitabamur in ſuburbio *S. Antonii, à la pomme d'or*, confectis III ab AQVIS *milliarib.*

CAM-

CAMBERIUM, *Chambery*,

CAput Allobrogum eſt. Horum limes à ſeptent. eſt Rhodanus; qui eoſdem quoque ab occid. tangit: ab oriente ſunt Alpes: Delphinatus ad meridiem eos claudit. Ipſo prandii tempore aderamus. Quo refecti, *arcem*, Principis Thomæ domicilium, petebamus. Si faciem ejus videas, ſpecioſa eſt primo obtentu; verùm extra cutem, intùs nihil, quod te moretur, invenitur. Enotatas has inſcriptiones ponimus. Exterior arcis porta ſic habet:

D. D. Principibus piiſſimis
Victori Amadeo & Chriſtinæ
tranquillitatis & læticiæ publicæ
Vindicibus
Votivum felicitatis
carmen

Vivo longævi felices vivite amore;
In veſtro populi vivet amore ſalus.

Ad dextram ſtatua Prudentiæ:

Prudens ſimplicitas.

Ibi Principis effigies: *Victor Amadæus, bellator paciſque lator fortiſſ. prudentiſſ. hoſtium ſuique victor invictiſſimus, Henrici Gallorum Magni Regis voto peracto, ſociatâ Sibylliâ Carolo Emanueli Patri.*

Ad ſiniſtram:

Caſta pudicitia.

Ibi Sponſæ Ducis effigies. *Magno Sabaudiæ Duci, quod felix fauſtumque ſit, ducit regiæ conjugi triumphales arcus. Lancei Marchio Ciſmontanæ Eparchus provinciæ, intemeratæ fidelitatis argumentum poſuit.* Utriuſque, Sponſi & Sponſæ, pedibus ſubſcriptum:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Auſpex huic facti Deus, huic & pronuba Virtus.

Ex arce deſcendentes, ad *templum Cordigerorum*, dicatum *Sanctæ Mariæ*, ivimus, monumentum Antonii Fabri Juriſconſulti viſuri; quod dextrum aræ latus cum effigie tenet: à turba omnes angulos occupante, impediebat illud exſcribere. Faber hic ſcriptis celebris Præſidis locum tenuit in Parlamento; cui ſucceſſit Dominus de Montoux, olim legatus ad Unionis Principes Germanos à Sabaudo miſſus.

Ceterum urbs ædificiis antica facie ſimilis eſt Genevenſibus: porticus & ambulacra ſub tectis ligneis elevatis, platearum vicem obtinent: ſi incolas vides, formâ & veſtitus gratias abigunt, & hoc commune habent cum univerſa Sabaudorum gente, cui vix ſine deformitate quid formæ.

His viſis, relinquebamus hoſpitium, & urbem. Amœna via per *pagum S. George*, cui in colle imminet vetuſta arx ad ſiniſtram, euntes, ſub veſperam ad opidum *Momelianum* accedebamus 11 *milliar*. Mox ſine ſufflamine interventúve intromittebamur in eam, bene excepti in hoſpitio, cui pro inſigni eſt *la croix d'or*.

MONMELIANUM.

ALias adventantes ante portam detinentur; interrogantur unde veniant, quo abituri ſint; adjunctis nominibus & gente: ita quæſtione facta invocatur cuſtodiam agitans, num intromittendi ſint advenæ; ſi affirmando reſpondetur, porta aperitur. A noſtro adventu mox aderant milites nomina conſignata in arcem ad præfectum delaturi; quorum ope etiam ſequenti die

ipſam

ipſam in arcem ducebamur. Caſtellum, cui præpoſitus erat Comes quidam Italus, *il Signore Rogiero Compignano, Conte de Lucerna*, ſub ſe habens Iↄ milites in præſidio, præter ccc in opido; vir annis gravis & benevolæ frontis, utpote qui præter opinionem ipſe nobiſcum munitiones circumibat, monſtrando ſitum loci, caſtrique defendendi rationem: caſtellum hoc, inquam, rupi impoſitum, nec cuniculis ſuffodi, nec ſcalis admotis invadi poteſt, & ab omni tormentorum vi tutum plerique militiæ gnari judicant, ideoque inexpugnabile munimentum eſſe, perſuaſum eſt multis. anno tamen cIↄ Iↄ xxxvi, ſub Franciſco I rege, Comes S. Pauli id cœpit. Ex opido acclivis eſt aſcenſus in caſtrum, duplo munimento firmum. alterum alteri impoſitum; nec deſunt gerræ ſive crates vimineæ, nec tormenta grandiora; qui in proverbium ivêre: *Quand tous les canons de Montmelian ſeroyent la, je ne le feray pas.* Quaſi dicendum: Quidquid etiam operæ & mediorum adhibeamus, non tamen id effectui dare poterimus. Foſſæ, quæ caſtrum circumdant, è vivo ſaxo exciſæ, ſunt miræ profunditatis. Hinc munimentum hoc primum eſt, poſt Nizam ad mare Liguſticum, quo Sabaudus gloriatur. Henricus IV tamen rex Galliæ (ita enim in fatis erat, ut huic regi non minùs quàm Hannibali Alpes perviæ eſſent. *Botereus lib.* VII *hiſt. Gall.*) non ceſſavit, uſque dum illud expugnaret, hoc ferè modo; Ipſe rex præſens erat, copias Momeliano circumfundens. magnas quidem arcem obſidentibus opidum, quod jam ante fecerat deditionem, afferebat commoditates: vix tamen ullus locus collocandis ad arcem verberandam machinis idoneus reperiebatur. ſed omnia poteſt induſtria. tandem enim diligentiâ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

maximè & ingenio Roſnii præfecti machinarum effectum eſt, ut XXXIII, diverſis in locis diſpoſitis tormentis & muri arcis arietarentur, & præſidiarii defenſione prohiberentur. In deſcenſu unius montium, quos arcem undique claudere diximus, præceps erat collis, vineis conſitus. In hujus vertice ſeptem tormenta, lacertorum vi eò pertracta, prædictus Roſnius collocavit, ut iis armis muri quaterentur; ad pedes verò ejuſdem collis duas alias tormentis deſignavit ſtationes, tam contra propugnaculum, Mauroſinum vulgò dictum, quàm loca alia, ad quæ ictus pertingere poſſe videbantur; è quibus etiam quati poterat turris quædam vetuſta, formâ quadrata, ruinamque minitans, quòd olim ab exercitu Franciſci I regis Francorum fuiſſet concuſſa. Citra fluvium Iſaram quoque duobus locis poſitæ machinæ diſplodebantur in inferius propugnaculum, inferebantque damnum iis qui exire & oppugnantibus reſiſtere aut etiam murorum ruinas reſtaurare vellent. Hæc majorem quàm ulla alia res timorem obſeſſis incuſſit, qui interea (quippe tormentis eorumque apparatu probè inſtructi) globos & tela in hoſtem ſpargere numquam ceſſabant. Brandiſius, arci præfectus, impetratis V dierum induciis, cum rege ita convenit, ut, niſi intra menſtruum ſpatium Dux obſeſſis auxilio veniret, arx dederetur, præſidiarii cum omnibus, quæ geſtare poſſent, excederent, & è centurionibus aliquem, qui hæc pacta Duci ſignificaret, mittere liceret. Ita ergo rex Henricus IV, cùm intra vertentem menſem ex adverſo nemo comparuiſſet, arce munitiſſima præter multorum ſpem exſpectationemque eſt potitus XVI novembr. anno cIↃ IↃc.

Ex hoc caſtro fortalitium BARRAVX, II milliar.

liar. abjunctum, videri poteſt, tympanumque, quando pulſatur, exaudiri. Sabaudus anno cIↄ Iↄ LXXXXVII id poſuit & erexit; non longè pòſt Deguerius id pro rege Gal. expugnavit, tenuit, eique præſidium dedit, cui præerat præfectus *Heyd* Helvetius.

Quoad opidum Mommelianum, eſt illud unum è celebribus Sabaudiæ, quòd medium inter vicinos montes plano æqualique loco eſt ſitum. Iſara fluvius id alluit, ejuſque civibus multas adfert commoditates. Opidum alioquin nec ſpatioſum valde eſt, nec civibus frequens, continuo bello attritis. Incolæ ſimplici ſunt & agreſti plerumque animo, à literarum cultu non minùs quàm olim majores ipſorum alieni: quod tamen vitium eis cum aliis Sabaudis pleriſque omnibus eſt commune. Quidquid famæ opido eſt, ab arce eſt, quæ magnitudine opidulum adæquat, totique viciniæ imperitat; non à commerciis aut ullis divitiis.

Cœnam cum cubili unam cùm hîc habuiſſemus, mane jentaculo addito, VII *milliarium* iter ingreſſi ſumus per invia loca ad magnum illud *Carthuſianorum cœnobium*. Primo lapide arx cum pago *d'Amian* obvia erat. inde maxime acclivis & petroſus mons, *le Fraiſne*: quem non ſine errore, ſed & magno periculo, aſcendebamus ad jugum uſque. revertendum igitur anguſtâ ſemitâ, quæ ad ſiniſtram præcipitium ſine fundo oſtendebat; nix viam tegens, in aquam reſoluta, lutoſam viam & difficilem progreſſum cauſabatur. deſcendendum tamen erat non ſine exiguo periculo in profundiſſimam vallem ad pagum *Eſpernay*: cacumina montium denſis nubibus circumvoluta fumabant; per quas tamen ire cogebamur anguſto & periculoſo tramite. relinquebatur *la*

chaſteau vieil cum ſuis ruderibus. relinquebatur item pagulus *Sainct Pierre d'Entremont* cum arce vertici montis impoſitâ, quæ olim Dominum habuit illuſtrem Herum Colinium, lanienâ Pariſienſi anno cIↃ IↃ LXXII è vivis ſublatum. hic pagus primus eſt cis hoc latus in Delphinatu, qui per fluviolum *Gie*, medium ſecantem, à Sabaudiâ diſcriminatur.

Hinc pergebamus, integrum diem impranſi; jugis montibus, ubi hyemes vix unquam deſinunt, circumvallati, & densâ nive tecti. nullæ hîc habitationes, nulli homines, nec animalia, nec volucres. conſtituti certè eramus nubibus & nive implicati in media aëris regione. Nulli viatores offendebantur, præter aliquot agaſones, qui aſinos ductitantes vecturam vini faciebant pro cœnobio Carthuſiano. Ultro citroque ita equitantes, per montes, per præcipitia, ſupini & proni, per flexuoſas & devias vias, in vallem *la village de Chartreuſe* tandem delati ſumus. Pauculæ ædes ibi & molendina. Inde per anguſtas fauces editiorem in viam rurſus eundum erat, præcipitio dextrorſum relicto, uſque dum anguſto ductu ad primam cœnobii portam deveheremur. ubi pons unius arcûs jungens immenſos duos ſaxeos montes, rapidiſſimo fluvio & horrendo cataracte à ſe invicem disjunctos. Hæc fluminis vis & velocitas omnem impedit tranſitum, ſive eques ſive pedes venias: omnemque cludit ad cœnobium acceſſum, ponte dejecto. Non tamen Adretium excludere potuit, de quo Thuanus l. XXXI hiſtor., anno cIↃ IↃ LVII, ait: Non. junii magnum Carthuſianorum cœnobium, quia inter montes aſperos poſitum, urbi Gratianopoli imminens propter viciniam incommodaturum credebatur,

ob id

ob id ab Adretio expilatum & incenſum eſt, in collegii illius ſodaleis rejectâ artificiosè culpâ, quaſi adverſarios receptaſſent, & accepto milite hoſtilis animi indicium primi dediſſent. Henricus IV rex, cum omni aula locum hunc aliquando viſitaturus, præmiſerat ornamenta, tapetes, & quidquid regium cubile regiamque culinam decebat; verùm impeditus arduis negotiis non venit, omniſque convaſata ſupellex retroportata difficili itinere fuit. Ludovicus XIII, qui modò Lilia Galliæ florere facit, idem in animo habuit, verùm ſine effectu, ut nos edocuit monachus cœnobii; auxit tamen cœnobium annuatim aliquot cIↄ florenis, propter creſcentes impenſas; ſiquidem quotidie ccc hominibus hîc victus paratus porrigitur, interdum etiam pluribus, pro augmento decrementóve adventantium. Accedit, quòd cuilibet, quiſquis etiam ſit, huc adventanti, triduum integrum, liberale detur hoſpitium ſine omni recompenſa, niſi fortè aliquid coquo vel cellario honorarii ergò elargiri velit.

Pergamus ad cœnobium. Pons hic ubi ſuperatus eſt, clauſa præſto eſt porta, hæc à laico monacho, veſtitus qui habitu religioſo, aperitur, & mox rurſus clauditur. Aſcendimus anguſta via ad amplæ formæ domicilium inſtar villæ, ædificatum pro opificibus cœnobii: heic pro equis eſt ſtabulum & pabulum; adventanteſque non eſt quòd ullam pro vectoribus ſuis, quàm diu in cœnobio commorantur, curam habeant. Urſorum prægrandium capita portarum valvis videbis affixa; frequentes ſiquidem in hac eremo & montoſa ſolitudine oberrantes capiuntur. Relictis heic vectoribus, pedeſtri itinere contenditur altius, ad ipſum uſque cœnobium,

LA GRANDE CHARTREUSE.

HUc ubi ventum, porta pulſanda, vel campanulâ adductâ aditus ſignificandus. mox præſto eſt, cauſam adventûs quærens. quâ auditâ, hoſpites intromittuntur, & , gladios deponant in ædiculam dextrorſum portæ intùs adſtructam, rogantur, ibi ad diſceſſum uſque reſervandos. Intromiſſi per aream ſpatioſam ad ipſum cœnobium ducuntur in conclave cuique nationi deſtinatum; quamvis nos Germanorum habitatione, quæ tunc temporis ab aliis erat occupata, excludebamur, hoſpitantes interim in Francorum cœnaculo. Adventantibus nobis ſub imam veſperam mox largus focus incenſus eſt, deinde menſa ſtrata, piſces varii adpoſiti, oleo, non butyro, cocti; vinum rubrum, ſed aſperum, propinatum: & hæc omnia per cellarium exhibita, monachorum nullo præſente. A cœna, lecti, alveorum inſtar, parietibus contigui & incluſi, apertis portulis ſtrati, monſtrabantur, nobis pro quiete nocturnâ deſtinati. Ita primum diem ibi habuimus.

Sequenti mane myſtagogus aderat, circumducturus nos in monaſterii penetralia. Ibi quæ de *monaſterio* & *monachis* enotavimus, heic adjiciemus. Monaſterium ſitum eſt in montibus *(les montagnes de Carthuſe,)* olim in Sabaudi territorio; modò Galliæ adſcriptum, per regem Franciſcum, anno cIↃ IↃ XXXVI. Ipſum ædificium amplitudine ſuâ non adeò magnum, ſtructurâ nec adeò elegans: celebre magis propter ſanctitatem & Ordinis originem, quàm propter majeſtatem; alioquin *Certoſa Magna* prope Mediolanum primas teneret. Hiſtoriam de origine hujus

hujus monaſterii, quæ ſub Philippo I Gall. rege anno cIↃ LXXXIV cœpit, ſuperſedeo heic attexere. Paſſim ea extat, inprimis in antiquitatibus Pariſienſibus. Bruno quidam Colonienſis, author eſt Ordinis hujus & monaſterii ſtructor: quâ causâ huc venerit & quâ viâ, authores docent. Imò ipſam hiſtoriam, utut Pariſiis ſeſe habuit, depictam invenies in periſtyliis apud Carthuſianos Pariſienſes, ad quos non una mihi itio fuit cùm ibi commorarer, invitatus à primario Ordinis, viro literato & exterorum amante. Inde tria defuncti eloquia (quæ Brunonem Pariſiis abire moverunt) cum memorandis verſibus de immutabuli Dei judicio, exſcripta, ſaltem adjiciam: quæ ſunt:

Iuſto Dei judicio accuſatus ſum.
Iuſto Dei judicio judicatus ſum.
Iuſto Dei judicio condemnatus ſum.

Verſus, non pontificiam redolent opinionem:

Et ſanè ipſa Dei ſententia grandis abyſſus,
Cui ſoli detecta manent abſcondita cordis.
Quos ſibi delegit, vel quos privavit olympo,
Solus habet notos, ſolus diſcrevit ab ævo.
Nos homines cæci rerum ſecreta videmus,
Sicut Apollineum diſcernit noctua lumen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Bruno hic aliquando è monaſterio hoc Romam à Papa Urbano II evocatus eſt. Poſtquam inde rediit, non reverſus eſt in Delphinatum ad monaſterium hoc à ſe conditum, ſed in deſerta Calabriæ ſe recepit, exiſtimans, ſe magis inquietum eſſe in Delphinatu, ſi rediret eò. Verùm non diu latuit in Calabria; canibus enim venaticis in lucem protractus, ad Comitem Calabriæ ductus fuit: qui poſtea eum magni fecit, multum tribuens ejus meritis & precibus. Vide litteras hujus Comitis apud *Baron. in annalib. eccleſ. tom.* II. Mortuus verò eſt Bruno VI octob. anno cIↃ C I. Epitaphium tale ibi ei poſitum:

Primus in hac, Chriſti fundator ovilis, eremo
Promerui fieri, qui tegor hoc lapide.
Bruno mihi nomen, genetrix Germania, meque
Tranſtulit ad Calabros grata quies nemoris.
Doctor eram, præco Chriſti, vir notus in orbe:
Deſuper illud erat; gratia; non meritum.
Carnis vincla dies octobris ſexta reſolvi:
Oſſa manent tumulo; ſpiritus aſtra petit.

Myſtagogus ducebat nos primò in *ſacellum Generaliſſimi*, (Prioris hoc nomen eſt, quòd generalem inſpectionem omnium conventuum, qui hujus ordinis ſunt, habet) anguſtum quidem, ſed valdè decorum. aræ pictura aliquot cIↃ aureis æſtimatur.

Deinde in *Capitulum* majus. locus eſt omnium cœnobitarum, quando heic conveniunt de rebus ordinis acturi, conſeſſui accommodus: diſtincta cuique nationi ſua ſunt ſubſellia. Parietes VI *tabulis* inveſtiti ſunt; Hiſtoriam fundati Ordinis in iis pinxit monachus Carthuſianus artificioſiſſimâ manu. Prima *tabula* oſtendit Canonicum, è feretro ſeſe erigentem Pariſiis; cujus verba & tria eloquia ſuperius notavi: Feretro adſtat Bru-

no cum aliis, pallido vultu & mœſtitiâ ſpectaculi omnes perterriti. Secunda tabula oſtendit Brunonem, ſomnio VII ſtellas videntem; quæ VII primaria Ordinis capita ſignificare dicuntur. Tertia tabula Brunonis repræſentat adventum ad epiſcopum Gratianopolitanum, ut cum eo conſultet. Quarta tabula oſtendit epiſcopum manu ducentem Brunonem in ſolitudinem, cui monaſterium hodiè ſtat inædificatum; Egregia pictura eſt, in qua ſitus montium artificiosè exprimitur. Quinta, ipſa eſt cœnobii ſtructura; ubi cœmentum, calx, lapides, ligna, inſtrumenta opificum, circinus, regulæ merentur laudem artificis. Sexta, cadaver Brunonis eſt; cui monachi adſtantes, mœrentes, affectuum oſtendunt naturam: ibi inſcriptio:

Innumeris dives meritis, confectus & annis,
Extremum claudit funere Bruno diem.
Angelicæ plaudunt turmæ, reſeratur olympus;
Non moritur; vitâ nobiliore viget.

Inde ducebantur in *auditorium*, concionibus Gallicis deſtinatum pro novitiis.

Cœmeterium ſine omni ornatu, ſine cœnotaphiis eſt; Priorum monumenta oſtendunt cruces ferreæ.

Refectorium duas habet tabulas & unam cathedram, è qua prælegitur conviventibus. Verùm diebus Dominicis ſolummodo in hoc refectorio conveniunt, & magnis eccleſiæ feſtis, obſervantes ſtrictè Hugonis regulam & præceptum, & habentes *oculos in menſa, manus in ſcutella, aures ad librum, cor ad Deum.*

Templum non ſpacioſum, nec lucidum; in quo lampas argentea magni ponderis, donum Carthuſianorum Ratisbonenſium, cum inſcriptione:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ne: *Domus Carthuſiana Ratisbonæ.*

Cellulæ monachorum & habitationes ſunt quoad opus inteſtinum quercetano ligno veſtitæ, *nunquam cimicibus infectæ*, quod Pariſiis vidi, & notavi: opifices vero & ſervi domeſtici cœnobitarum proxime cohabitantes ab iis non ſunt liberi. *Antiquitates Pariſienſes ita habent: C'eſt une choſe generale par tout l'ordre, que Dieu n'a point voulu que les moines de c'ordre ſoyent affligez & inquietez de ces puantes beſtiales, appellees PVNAISES, & en a exempté toutes leurs cellules, deſquelles autrement & difficilement ils ſe pourroient garentir. pour y avoir grande diſpoſition, à cauſe qu'ils couchent vectus, n'uſent point de linge, changent peuſouvent d'habits, ont leurs cellules faictes de bois par dedans leurs lits, & fermés de bois au lieu de courtines, & le foüare de leur lict, qu'ils ſont ſi peu curieux de changer, qu'il y en a qui ne le changent pas en vingt ans une fois.*

Videamus nunc *monachos*, & quæ circa Ordinem ſunt ſingularia. Monachis præeſt *Prior*, generale omnium hujus Ordinis conventuum Caput. Hic ſemel electus è quocunque conventu, quicunque etiam ille ſit, tenetur ſe conferre in locum & monaſterium hoc grandis Carthuſii; nec, quamdiu huic officio præeſt, ſeſe ex montibus his recipere aliorſum, in exemplum reliquis monachis, ſolitudinem qui ſelegerunt. Inter Priores fuêre etiam Franciſcus de Puteo, I. V. D., & Petrus Sardus, JCtus.

Circa monachos videatur *numerus conventuum*, *regula vitæ*, & *monachorum diſtinctio*.

Conventus diviſi ſunt in XVII provinciis; ubi CLXXXIX monaſteria habent; in quibus numerantur III cIↃcc religioſi, & plures, ut ſcribit *Azonius, lib. XII de inſtit. moral. part. I, cap. 21.* *de mul-*

de multitudine monachorum. Ex omnibus his conventibus anno ſemel unus ablegatur ad conventum generalem in hunc locum; quod aliorum Ordinum monachi non obſervant.

Regula vitæ eſt maximè auſtera, & conſiſtens in his III punctis; in IEIVNIO, VESTIMENTIS & SOLITVDINE.

JEIVNIVM illis eſt perpetuum & abſtinentia ab eſu carnium etiam in extrema valetudine. Unde *Navar. tom.* IV, *tit. de regularib. lib.* XXX, *conſ.* V, movet quæſtionem, num Ordo Carthuſianorum ſit magis auſterus, quàm Ordo Minimorum; cùm illi tria tantùm habeant vota eſſentialia; iſti verò addunt quartum, nimirum, obſervationem continuam vitæ quadrageſimalis, ita ut numquam nec butyrum, caſeum vel ova edant; excepto tamen caſu morbi, quo licitum Minimis veſci carne: concludit autem, quod rigoroſior ſit ordo Carthuſianorum, quia facilius eſt veſci cibis ſemper quadrageſimalibus, & interim carnibus ubi ægrotamus, quàm his perpetuò abſtinere. Præterea, ſingulis diebus Veneris jejunium illis eſt in pane & aqua, niſi veniam impetrent à ſuperiore, pro licentia & eſu ciborum quadrageſimalium, præter caſeum, ova & butyrum. Sic ſtrictè hæc regula obſervatûr, ut, etiamſi kalendæ januarii ſeu feſtum Circumciſionis incidat in diem veneris, Carthuſiani abſtineant à lacticiniis, etiamſi ſæculares vel carnibus veſcantur. Jejunium verò in pane & aqua Bruno in principio inſtituit die lunæ, mercurii & veneris; ſed nimis auſtera fuit hæc regula, & mutata in diem veneris dumtaxat. Si verò cui libet hanc jejunii obſervare ſanctionem, ei non licitum niſi permiſſu abbatis; cui competit judicare de cujuslibet ſui religioſi vale-

valetudine, & ſequi diſcretionem Patriarchæ Jacobi, *lequel diſoit: Si je fay trop travailler à cheminer mes troupeaux, ils ſe mourront tous.*

Singulis diebus Dominicis tenentur fratres Ordinis, exeuntes è refectorio, poſtquam Deo gratias egerint in templo, ad portam refectorii ſe ſiſtere, ceu mendici Jeſu Chriſti, ubi ſinguli ſumunt panem, eumque in ſequentem diem reſervant in ſuis cellulis. hic mos obſervatur in omnibus conventibus, excepto Pariſienſi; ubi propter frequentiam hominum, templum ibi frequentantium, & fortè illudentium, huic regulæ non eſt locus.

Alterum punctum eſt in VESTIMENTIS; quæ ſunt è pilis facta, & dies noctesque nudæ cuti inveſtiuntur. nihil lintei geſtare eorum regula eſt; indormire ſtrato ſtramineo, nihilque pretioſorum curare veſtimentorum indumenta. *Mauritius abbas de Cluny, lib.* II *miracul. cap.* 28, *de inſtitut. Carthuſ. ſcribit:* Veſtes viliſſimas, ac ſuper omne religionis propoſitum abjectiſſimas, ipſoque viſu horrendas aſſumpſerunt. amplitudine enim breves & anguſtæ ſunt, formâ hirſutæ & ſordidæ, ita ut indicio ſint, nullum gloriandi vitium ſe poſſe admittere. Hoc veſtimentorum genere de pilis capreis, adhuc hodiè utuntur in magno hoc cœnobio, & vicinis: in aliis provinciis meliori panno ſunt veſtiti, prout illis regula permittit, ut ſe veſtiant pannis in ipſa regione textis, propter certas occaſiones. Sanctus Dominicus Hiſpanus, inſtituturus Ordinem Prædicatorum, acceſſit patrem Baſilium Carthuſianum, ut conſultaret cum eo: videns ibi Carthuſianorum veſtimenta, eadem Jacobitis fratribus ordinavit; hinc tanta veſtium conformitas in utroque hoc Ordine.

Ter-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Tertium punctum auſteritatis eſt SOLITVDO; quia nullus eorum unquam exit monaſterio, præter Priorem & Procuratorem conventûs: Iidem non egrediuntur ſuis cellulis, niſi obedientiâ vel neceſſitate coacti, nempe eundo in templum, aut ſemel tantùm de ſeptimana exſpatiando in clauſtris monaſterii pro mutatione aëris, in hortis & areis muro cinctis: hinc Doctor Navarrus appellat eorum monaſterium perpetuum carcerem. Accedit SILENTIVM, quod iis ſic ſanctum, ut ſeſe obviantes, inclinato dumtaxat capite, ſine effatu vel unius verbi, ſalutent invicem. Mulierum omnis adſpectus iis interdictus à primo inveſtituræ momento, nedum cohabitatio.

MONACHI numero C heic vivunt; diſcriminati in *Donatos* & *Converſos*. Illi ſunt clerici, ſtudiis & ſacris operantes, cantando. Iſti ſunt novitii & laici, alieni à ſtudiis, à ſacris, vel non ita pridem in Ordinem recepti.

Dum hæc diſcurrendo enotamus, jentaculum paratur eodem in cœnaculo, quo dormitum iveramus. Inter veſcendum concludebatur de munere, coquo pro operâ præſentando. aureum exhibuimus illi, & myſtagogo gratias; qui nos ad portam primam, ubi gladiis reſtitutis rurſum accingebamur, conducebat; nominaque ibi noſtra libro ſat magno inſcriberemus, rogabat; factum hoc pro memoria eſt; & ad equos repetitum iter, quos eundo & equitando ad primam portam duximus, ubi cuſtodi tenue munuſculum, & benevola dimiſſio.

Hinc aliâ viâ & longè meliori per Delphinatum ituris deſcenſus factus in pagum *Sapene*, II mill. Inde ſeſquimilliar. ad urbem *Gratianopolin*. Cùm medio milliari abeſſemus ab ea, conſtituebamur in extremitate montium, eminus

tempe

tempe Delphinatûs conſpicientes. Vallis longa & lata eſt, veſtita floribus, herbis, paſcuis, hortis; interſecta fluvio Iſarâ; ipſa tellus, cui inſiſtebamus, violis purpureis tota inveſtita erat: deſcenſus per vineta fiebat, à ſe & amygdalis perſiciſque fructibus optimum odorem ſpargentia. Ita advehebamur in urbem, divertentes ad hoſpitium gratum *à ſaincte Barbe*.

GRATIANOPOLIS, *Grenoble*.

DELPHINATVS eſt una è nobiliſſimis Galliæ provinciis, diviſa in duas partes: *ſuperiorem*; in qua ſunt Embrum, archiepiſcopalis ſedes; Valence, Die, Gap, & S. Paul. & *inferiorem*; in qua Vienna, olim metropolis; Grenoble, hodiè capitalis totius Delphinatûs; Romans, Creſt, Briancon, Monteil-Aymar, S. Anthoine de Viennois, S. Valier la Coſte, le Moneſtier, Chaſteau Dauphin. Coaluit regno illa ſubalpina regio, Humberti Dynaſtæ liberalitate in regum primogenitos. ſunt qui emptione dicant: ille enim rerum ſæcularium pertæſus, amiſſis liberis, Dominicanorum cucullâ faſtum ſæculi privatumque dominium mutavit; ac pòſt in hujuſmodi ſodalitio ſupremis muniis & tandem vitâ defunctus, ſepultus eſt in baſilicâ ædis Dominicanæ Pariſienſis, ante primariam aram, viâ Jacobæâ, tegiturque laminâ aheneâ protritâ pedibus, hoc elogio litteratâ:

HIC IACET PATER AMPLISS. DOMINVS HVMBERTVS, PRIMO VIENNAE DELPHINVS: DEINDE RELICTO PRINCIPATV, FRATER ORDINIS PRAEDICAT. IN HOC CONVENTV PARISIENSI, ET DEINDE PATRIARCHA ALEXANDRIAE, AC PERPETVVS ADMINISTRATOR RHENENSIS ECCL. ET PRAECIPVVS

BENEFACTOR HVIVS CONVENTVS, OBIIT ANNO DOMINI M CCC LV, DIE XXII MAII. ORATE PRO EO. *Rodolph. Botereus tom.* II, *lib.* IX, *Hiſt. pag.* 58.

Urbi olim nomen fuit *Accuſio*, vel *Colonia Accuſiorum in provincia Cabilloniorum*, teſte Ptolom. in Geograph. hoc tenuit uſque ad tempus Diocletiani & Maximiani, quo dici cœpit *Cularona*: poſtea ſub Gratiano Imperatore, (qui anno CCC LXXXVII Lugduni à Maximino fuit occiſus,) murorum ampliorum auctore, nomen ſortita eſt *Gratianopolis* per Romanos; unde corrupto vocabulo Gallis manſit *Grenoble*.

Sita eſt formâ ovali, in planitie, quæ pedetentim ſe extendit ad montes vitiferos, (Chalemonts) fertilitate nulli regioni cedentes. *Iſara fluvius*, ex Alpibus Orientalibus ortus, adque Tarantaſium & Moriennam impetuoſo agmine ſe præcipitans, eam lambit; poſt irrigato Delphinatu in Rhodanum influit intra Thinnium & Valentiam; ubi Fabius Allobroges devicit.

Partibus externis adnumero *duo Fortalitia.* 1, *la tour de rabot.* 2, *la baſtille* trans Iſaram in jugo montis. *Portas* item, *veteres* & *novas*: earum nomina & inſcriptiones dabimus.

Veteres conſtruxit Maximianus, qui à Diocletiano eò miſſus, duas ex quadrato lapide ita poſuit, ut antiquitas eas non perdiderit.

Altera dicta eſt *Romana Iovia.* Diocletiano dedicata, qui Jovi ſe æquiparare rebus ſuis geſtis non erubuit. talis ejus inſcriptio:

DD. NN. Impp. Cæſ. Cajus Aurel. Valerius Diocletianus P. P. invictus, Auguſtus & Imp. Cæſar M. Aurel. Valerius Maximianus, pius, felix, invictus, Aug.

muris

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

muris Cularonenſibus, cum interioribus ædificiis, providentia ſua inſtitutis atque perfectis, portam Romanam Joviam vocari juſſerunt.

Altera dicta eſt *Viennenſis Herculana*, Maximiano dedicata, qui Hercule ſe non inferiorem exiſtimabat: Ejus hæc inſcriptio:

D D. N N. Impp. Cæſ. Cajus Aurel. Valerius Diocletianus P. P. invictus, Aug. & Imp. Cæſar Marc. Aurel. Valerius Maximianus, pius, felix, invictus, Aug. muris Cularonenſibus cum interioribus ædificiis providentia ſua inſtitutis atque perfectis, portam Viennenſem, Herculeam vocari juſſerunt.

Novæ portæ ſunt v: I. *La porte de Bonne:* cui hæc inſcripta ſunt:

Æternæ memoriæ Henrici IIII, Gall. & Nav. regis Chriſtianiſſ., verè Auguſti, op. clementiſſ. fortiſſ. feliciſſimique regni Gall. inſtauratoris, patriæ patris. Quod Franciſci Bonnæ Lediguerii virtute, fide, manu, Senatui auctoritatem, civitati patriæque univerſæ pacem reſtituerit, urbem novo pomœrio amplificarit, civitas & patria gratitud. monum. cIↄ Iↄ xcv.

II. *La porte royale, ou de France:* cui talis eſt inſcriptio in marmorea tabula:

Ludovicus XIII Gallorum & Navar. rex, pius, felix, invictus, Gratianopoli monte auctâ, ejuſque muris, propugnaculis,

culis, & interioribus ædificiis, providentiâ ſuâ, & curâ Franciſci Bonnæ, Ducis Digueriarum, Paris. & Mareſchalli Franciæ, Proregis Delphinatûs, inſtitutis atque perfectis, portam hanc regiam vocari juſſit. M DC XX.

III. *S. Laurent*, cum hac inſcriptione:

Felicibus auſpiciis & juſſu Henrici IIII, Gall. & Nav. regis invictiſſimi, decora mœnia civitatis Gratianop. inchoata, & ex voluntate Ludovici XIII regis Chriſtianiſſimi propugnaculis & pomœriis aucta, Franciſcus Bonna Leſdiguerius, Dux Par. & Mareſchallus Franciæ, Delphinatus Prorex, fideliſſimo ſtudio & curâ ſolerti abſolvit, & portam divi Laurentii exteris & incolis à fundamentis erexit. Anno ſal. M D C XV.

IV. *La porte Chalemont, ou à ſaincte Marie.*

V. *Trois cloiſtres.*

Ex his portis obvium eſt unicuique, ſentire quinam urbis fuêre amplificatores.

Internæ urbis partes ſunt *templa* & *politicæ domus.*

Templa pontificia ſunt: *D. Virginis*; ubi Epiſcopi ſedes; *S. Andreæ*, quod à turri pyramidali commendatur; *S. Laurentii*, *B. Magdalenæ*, *Iacobinorum*, *Cordigerorum*, &c. Reformatis unum tantùm eſt, dictum *le temple*, intra muros urbis, elegantiſſimæ ſtructuræ. quod nobis videndum contigit benevolâ Domini *de Boterou* permiſſione: ipſus nobiſcum erat reformatæ religionis

ligionis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ligionis miniſter; intrabat, exponebat quæ rogabamus. Internæ portæ ſuperſtructa eſt contignatio pro pontificiis, qui clàm à nemine viſi eò ire & conciones audire poſſunt. Cœtus reformatorum ad II cIↃ ſe extendit. Comes-ſtabuli Heros Læſdiguerius ſuum prope cathedram peculiare habebat ſedile; nec longè inde Conſiliarii regii, Cameram Edicti & Rationum tractantes.

Politica ædificia ad uſus communes deſtinata ſunt 1 *turres*; quæ variæ & elegantes. Ponti impoſita inter eas eminet, cum horologio, cui verſus inſcripti:

Tolle moras; fugiunt tacito nam tempora curſu,
Nec tibi præteritos referent horaria menſes.

Alteri lateri hæc diſticha inſcripta ſunt:

Dura ferox ſummæ cernis quæ marmora turris
Abſtulerat Mavors fulminis arte ſui.
Cunctis optatæ jam non ſine numine pacis
Lautè ſtructa diu non peritura manent.

2. *Pontes bini*. alter qui in ſuburbium D. Laurentii ducit, à quo non procul lapidicinæ opidanis ædificiis inſervientes. alter novus, regalis dictus, qui ſplendido opere ſtruebatur cùm heic eſſemus.

3. *Armamentarium*; ubi excubiæ Helvetiorum poſitæ in præſidio, nomine regis.

4. *Palatium Leſdiguerii*. hortus adſitus nitidus & cultus; equile ſtructiſſimum: quod verò famam & lucem ei infert, eſt clementiſſima acceptio noſtri; nam intromiſſos dignata eſt illuſtris Hera alloquio ſat amplo, jungens juxtim gratioſæ dimiſſioni felix ad iter votum.

Tantum de urbis ſtructura & ædificiis. *Regimen Eccleſiæ* commiſſum eſt epiſcopo, qui tamen archiepiſcopo Viennenſi ſubeſt.

Poli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Politiæ vero, commiſſum eſt *Parlamento*, *cameræ rationum*, & *edicti*.

Parlamentum, quod unum ex VIII Galliæ grandioribus hic eſt, continet ſub ſe duos archiepiſcopos, Viennenſem & Embrunenſem, & V Epiſcopos, de Valence, Die, Grenoble, Sainct Paul trichaſteaux, & Gap.

Cameras Rationum VII habet Francia, à *Paris*, *Dijon*, *Montpolier*, *Nantes*, *Grenoble*, *Aix* & *Roüen*. Singulæ habent ſuos præſides, auditores, procuratores, advocatos, collectores, ſcribas, & alios officiarios. quorum ſtipendia cum officiis poſſemus adjicere: verùm hæc in theatro regni Galliæ, volente Deo, amicus lector videbit.

Camera Edicti ſuos Præſides & Conſiliarios habet. Eorum aliqui ſunt pontificii, aliqui reformati. Nec ſolum cognoſcunt rem religionis in Delphinatu, verum etiam in Provincia: Imo reformatis, ſub Parlamento Burgundiæ viventibus, liberum eſt, ſi quæ de religionis negotio habeant, num Pariſios vel Gratianopolim ire velint, rem jure experiri. EDICTVM VERO, quo gaudent Reformati, cùm in omnibus regni ferè partibus & urbibus valere debeat, non abs re eſſe judicavi, præcipuos ejus articulos huc adſcribere, ut amicus lector, quî pax inter utramque religionem ſtabilita ſit, videre poſſit. Dicitur *Edictum Namnetenſe*; quod in Proteſtantium gratiam factum, poſt longas altercationes & repetitas controverſias finem accepit, & regio ſigillo firmatum eſt, eidib. april. cIↄ Iↄ XCVIII; licet anno ſequenti demum in Senatum allatum, publicatum, & promulgatum fuit. non enim rex pacificus, ante legati Pontificii è regno diſceſſum, Senatum convocare voluit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Orationem, quam in eam rem, convocatis in Luparam regiam è ſingulis claſſibus Curiæ delectis, habuit, vide apud *Thuan. lib.* CXXII, *ſub ann.* cIↃ IↃXCIX, *&* *Botereum lib.* VI *Comment. Gall. p.* 470. Circa hoc Edictum obſervarunt curioſi, eâdem in urbe, in qua ante XXXIX annos prima coitio Proteſtantium ob religionis cauſſam, ſive conjuratio contra Guiſianos, facta fuerat, quæ bellis civilibus toties infeliciter repetitis principium dedit, pacificatorium Edictum, quod iiſdem finem eſſet impoſiturum, à rege conditum eſſe. Perſtringamus Edicti hujus, quod vocant religionis, XXV febr. anno cIↃ IↃ XCIX promulgati, præcipua capita, *è Meterano & Gaſp. Ens, lib.* XX, *hiſt. belli civil. Primo amneſtia & oblivio omnium ſecus ab anno* MDLXXXV *factorum ſancitur. Catholica religio omnibus in locis reſtitui, decimæ aliique reditus, templa & fabricæ eccleſiaſticis reddi jubentur. Iiſdem ſolutis fabricarum in eccleſiæ ſolo exſtructarum impenſis, fundum redimendi datur poteſtas. Proteſtantibus ubique per regnum liberè habitare ac vivere, nec in eorum fidem aut conſcientiam inquirere licebit. Omnibus Principibus aliiſque è nobilitate, qui merum habent imperium, liberum religionis exercitium ſuis in opidis & vicis concedetur, eique omnibus, quicumque voluerint, intereſſe licebit: at quibus alta, ut vocant, juriſdictio non eſt, ad ejus religionis exercitium familiam tantùm, aut præter eam non plures quàm triginta, admittant. Idem exercitium omnibus opidis & locis permittetur, in quibus anno* MDXCVI *&* XCVII *uſurpatum fuit, &c. Lutetiæ & quinto ab ea milliari eâdem ne fas ſit uti. Proteſtantibus templa locis permiſſis exſtruere, ſcholaſque conſtituere, permittatur. Miniſtri à conviciis & ſeditioſis verbis abſtineant. Proteſtantes dies*

feſtos

feſtos clauſis januis celebrent; intra limen verò ſine ſtrepitu opus faciant, ſi velint. Nullibi Proteſtantium libri niſi in locis ipſorum religioni addictis venum exponantur. Ad academias quiſque ſine reſpectu religionis admittatur; itemque pauperes in noſocomia & xenodochia. Proteſtantes matrimoniorum leges, quoad gradus affinitatis, obſervent. Ex muneribus publicis ſolvant conſtitutum; nec tamen ad ceremonias, quas non probant, adigantur. Iidem à nulla parte, modò idonei ſint, publicorum munerum excludantur. Cœmeteria iiſdem aſsignentur; eaque inviolabilia ſunto. Lutetiæ Pariſiorum, quo juſtitia omnibus æqualiter adminiſtretur, Curia ſive Camera conſtituatur, in qua unus ſit Præſes, & XVI Senatores; in aliis verò Curiis, Iudices aliquot Proteſtantium religionem profeſsi legantur, coram quibus cauſæ inter utriuſque religionis homines ſine odio aut invidia diſceptentur & dijudicentur. Idem in Curiis Gratianopolitanâ, Burdigalenſi & Carnutenſi fiat, accommodatis ad id certis legibus & inſtitutis. Omnia decreta, ſententiæ, res judicatæ, diſtractiones bonorum, aliæque exſequutiones, poſt mortem proximi regis Henrici II vel in religionis vel ſeditionis cauſa factæ, irrita, vana, nulla pronuncientur & habeantur: ſimul omnia monumenta, vel ad memoriam vel ad contumeliam cujusquam erecta, dejiciantur & tollantur. Damnatis, ſi adhuc in vivis ſunt, vel ipſorum hæredibus, bona abjudicata reſtituantur; itemque in integrum omnes illi in quos lata eſt ſententia, eò quòd vel Proteſtantium militiam ſequuti fuerint, vel religionem profeſsi. Omnes religionis causâ exules, etiam in peregrino ſolo nati, pro regni civibus agnoſcantur & recipiantur. Omnia privilegia, jura, libertates, immunitates, quibus regni Gallici ſubditi ante annum M D LXXXV & priores annos uſi ſint,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

iiſdem reddantur. Omnes ob religionem vel in vincula conjecti, vel in exſilium pulſi, vel ad triremes quoque addamnati, libertati & patriæ reſtituantur. Proteſtantibus ne in publicis exactionibus & tributis plus oneris quàm ceteris imponatur. Iisdem ne fraudi ſit quòd vel bellum geſſerint, & regiâ vel publicâ pecuniâ ad id uſi ſint; quod arces, opida, templa demoliti ſint; quòd cum exteris fœdera contraxerint; quòd peregrinum militem accerſiverint, &c. nec ulla harum rerum omnium ratio ab eis repoſcatur, niſi fraus interveniſſe convincatur. Iidem verò ab omnibus externis confœderationibus diſcedant: neque militem, niſi regis permiſſu, conſcribant. Prædam tam terrâ quàm mari in bello acquiſitam uti quis poſſidet, ita poſſideat; at quod præter vel contra militiæ uſum, odio tantùm aut avaritiâ alteri ereptum vel extortum fuerit, ejus jure repetundi jus eſto. Opidorum mœnia dejecta, aſſentiente rege, reſtaurentur. Proteſtantes denique omnes & ſinguli fortunis, famæ & honoribus reſtituantur: revocatis & annihilatis omnibus ſuperiorum temporum decretis, placitis, ſententiis, in eorum ignominiam vel damnum latis. Quæ omnia fuſiùs ſingulari quodam libello Gallicè, regis permiſſu edito, perſcripta, & XCII capitibus ſive articulis comprehenſa exſtant; decreta menſe aprili M D XCVIII, Nanneti; promulgata Lutetiæ, XXV febr. anni ſequentis. Præter hoc Edictum, ejuſdem regis juſſu, è generalibus illis, ſpeciales quidam articuli, numero LVII, extracti ſunt, ad Proteſtantium res & religionem maximè pertinentes: quos rex non minùs quàm illos obſervari, & in publica Curiarum acta inferri, omniaque ad eorum obſervationem neceſſaria expediri juſſit. Et hi quidem menſe majo M D XCVIII decreti ſunt & confirmati, ſed anno M DC IV demum

mum typis excuſi. Sic ergò tandem omnibus remotis obſtaculis, Galliarum rex Henricus IV Edictum hoc religionis & pacis in univerſo ſuo regno promulgari & obſervari juſſit; eâ ſpe, cum pace religionem quoque & pietatem, omnium virtutum parentem & nutricem, felicia incrementa ſumturam; cui nihil magis quàm bella, inimicitiæ, odia, fœcundiſſima omnis impietatis ſemina, adverſantur. Didicerat quippe rex, ab ipſa experientia edoctus, & meliùs quàm quiſquam hominum, *conſcientiis fruſtrà vim inferri; neque fidem ferro, ſed verbo & exemplo animis eſſe inſerendam.* Principio quidem neutris, tam Catholicis quàm Proteſtantibus, Edictum hoc ſatis placebat, multas ob cauſas: at paullatim pacis beneficio deleniti, utrique in eo tandem ſummâ cum modeſtiâ acquieverunt. Catholici enim religionis ſuæ exercitium omnibus in locis, unde jam diu exſulaverat, reſtitutum videbant; & reditibus ſuis & decimis pacatè fruebantur. Proteſtantes etiam religioni ſuæ, tam acerbis odiis, uſtionibus & ſectionibus hactenus exagitatæ, pacem tandem redditam gaudebant. Illud unum jam reliquum eſſe videbatur, ut pars utraque non ferro ampliùs, ſed bonæ & probatæ vitæ exemplis; non conviciis, ſed ad pietatem inſtigantibus ſermonibus, inter ſe ac ſecum ipſi decertarent. Huc adponere placet renovationem Edicti hujus Nannetenſis è lib. I, tom. III, Boterei; qui ita inſit; Quamvis novelli reges, anteceſſorum ſervandis edictis obnoxii ſint, & privatim filii parentum; placuit tamen Nannetenſe renovari, ne quid religionis diſparis cultores, ad ſuam publicamque ſecuritatem prorſus deſiderarent, illud ve-

rò ſic ex vernaculo nos Latinitate donavimus:

LVDOVICVS DEI GRATIA FRANCORVM ET NAVARRAEORVM REX. *Omnibus hanc noſtræ ſanctionis paginam lecturis fauſtum ſit. Ab immani & horrenda illa cæde præcelſi & plurimùm colendi genitoris noſtri (cui numen propitium ſit) Auguſta vicaria regni parens noſtra, æquè nobis colenda, quantumvis alto pectore ſaucia, oculis jugi fletu madentibus, quâ eſt animi celſitudine & prudentiâ, utplurimum enixa eſt, ne mihi privatim, regno & ſubditis, exinde quidquam noxium ſuccreſceret. Huic curæ obnixè incubuit, tùm ob eum quo me amplectitur maternum affectum, tùm ex votis ſuffragiiſque liliatæ ſtirpis, aliorumque Principum, antiſtitum, patritiorum, officialium, adminiſtrorumque Franciæ coronæ, decreto Lutetiani Senatus, concreditam regni procurationem, me in excelſo ſolio juſtitiæ aſſidente & annuente. Solertia & ſedulitas optimæ parentis, procerum nobiliumque qui affuère, Lutetianorum civium fides & probitas ita emicuerunt, ut nec in eorum cultu & obſervantia, nec in Auguſtæ prudenti regimine quidquam deſiderari poſſit. Lutetiæ non ſolùm pacata omnia, ſed in dies de univerſi regni tranquillo ſtatu, provinciales legatos nunciosque accipimus; ita ut inter religione diſcrepantes, nulla prorſus ſit in rebus politicis diſcrepantia; quin imò inter utroſque, de obſequio & benè merendi officiis, eſt veluti quoddam laudabile certamen. Ex illa olim diſſidentium animorum conjunctione, Deo agendis gratiis maximè obnoxii ſumus. quo auſpice eâ ſpe ducor, illum, qui ſtator ſervatorque noſtri imperii fuit, totque exhauſtis periculis illud olim & tandiu eripuit, ut tot ſæculis effloreſceret, impuberi meo ævo præſidium & fulcimentum ſuum non negaturum, ut ad ſui nominis gloriam cum pietate & virtute adole-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

adoleſcam ; quod unum efflictim ab eo depoſco; utque conſilia & ſalutaria monita cœlitus inſpiret, quibus concreditos mihi populos, pacatos & unanimos regere valeam ; cùm poſt numinis providentiam, regni inconcuſſi fulcrum ſit civium concordia. nam experientiâ & rerum uſu anteceſſoribus regibus ſatis exploratum fuit, fruſtrà vi & armis ad Apoſtolicos & Romanos ritus, qui ab illis defecerant, fuiſſe impulſos: *quin imò inefficax remedium damno fuit. Quod ubi experti ſunt, colendæ religionis ſuæ veniam indulſerunt. Æmulatus idipſum præcelſus genitor noſter. Utque averſos animos conciliaret, Nannetenſe Edictum tulit. quo promulgato, ſervatiſque illis decretis, pax inturbata coaluit. Et quamvis lex ſit fixa, quæque non ſit refigenda, nec ratihabitione egeat : nihilominus, ne quis de noſtrâ mente dubius ſit, utque conſtet omnibus, mihi immotum eſſe, ut ſanctio illa Nannetenſis, tamquam lata ad quietem Orthodoxorum, æquè ut aliorum, inconcuſſè ſervetur :* Notum *& publicum facio, quòd me cum Auguſta parente regni vicaria aſſidente, re ſedulò perſpectâ, ex conſilio & adſenſu Principum noſtræ & liliatæ ſtirpis, aliorum etiam Ducum, patriciorum, officialium Francicæ coronæ, inſigniumque procerum conſiſtorii noſtri, ſtatuo, decerno, volo ac lubet, ut Edictum Nannetenſe, atque illius appendices, decreta & Senatuſconſulta, ad illius explicationem lata, rigidè & ſigillatim obſerventur: quique minùs obtemperantes fuerint, velut publicæ quietis turbatores ut coërceantur, omnibus juridicis diſtinctè mando : neve ſanctionis deſpectum inultum patiantur. Quod ſi idipſum vindicare neglexerint, cum deſpectoribus eâdem ſeveritate pœnæ æquabuntur. Datum Lutetiæ,* XX *maji* cIↄ Iↄ c x. Huic ſanctioni nova addita, quâ ſeveriſſimè indictum, ut, qui ſtatim ab ex-

ceſſu regio, vel protervitate & pruritu rerum novarum, vel fortè ad præſidium regni & provinciarum, arces & caſtra occupaverant, milite & bellico commeatu inſtruxerant, commilitones turbaſque acciverant, ut, quamprimùm relictis arcibus, caſtris, præſidiariis cuſtodibus, dimiſsâque omni molitione, priſcæ quieti ſe redderent. ſi minùs obſequentes fuerint; præfectis provinciarum togatis & ſuccinctis, ac etiam latrunculatoribus juſſum, ut illico tamquam perduelles, & quietis publicæ perturbatores eos comprehendant, de hiſq; indictas edictis pœnas publicè exigant. Nihil profectò conducibilius, quàm, fræno illo legum, homines ad latrocinia publica jam ſe effundentes cohibuiſſe: ni maturè eorum audaciæ & furori obvium itum eſſet, quot ſunt munitiſſima caſtra & arces, tot latibula & latrociniorum officinæ fuiſſent.

Adverſa urbi quæ evenerint, cùm fame expugnata ſeſe dedere coacta fuit, *vide apud Thuanum lib.* XXXIII, *pag.* 537, *& ſeq.*

Revertamur in viam itineris. quod, Gratianopoli viſâ, fecimus unâ leucâ *ad pontem de Bonne*; qui è lapide ſtructus, uno fornice, ſed amplæ quantitatis, coarctat fluvium *Dracum*. hic vehemens valdè & rapidus, frequentibus exundationibus campos vicinos infeſtat. Arcus ſeu fornix hic ſuperſtructam habet portam cum bina inſcriptione. altera facies, quæ Gratianopolim reſpicit, in fronte habet:

ROMANAS MOLES PVDORE SVFFVNDO.

Subtus:

Henry le grand, tres Chriſtien roy de France & de Navarre, Dauphin de Vien, pere de la patrie, tousjours auguſte,

ſte, victorieux, & triumphant apres avoir vaincu ſes ennemis, la paix reſtablie tant par mer, que par terre, toute l'Europe, par l'advis & conduicte de tres illuſtre Franc. de Bonne, Duc de Champſœur, Seigneur des Diguieres, & Pair & Mareſchal de France, gouverneur & adminiſtrateur general pour ſa Majeſté & Dauphiné, pour le bien & commodité des peuples de Viennois & Diois, a jetté les premiers fondemens de ce merveilleux ouvrage.
altera, quæ vicum *Vif* reſpicit, in fronte habet;

UNVS DISTANTIA IVNGO.

ſubſcripta erant Latino idiomate, quæ feſtinando enotare non potui. ſed condonabis, lector; erant ſiquidem ejuſdem ſenſûs cum Gallico priore. Ibi pro quoq; vectore I *ſol. de France* ſolvitur.

Inde adhuc *unâ leucâ* abeſt vicus VIF. ubi prandio noſtro intererat *au Dauphin* Mag. Rollinus, miniſter verbi, quo interprete arx & hortus Heri iſtius loci nobis patebant.

Uno iſthinc lapide diſtat *la fontaine qui bruſle.* Fons eſt ad torrentem exiguus, qui perpetuam flammam ejicit, cœlo præſertim nubilo & pluvioſo, comburens quicquid in eum injeceris. Si cœlum ſudum & defæcatum eſt, opus eſt viatore, quem in pago S. Bartelemi conducis. hic ſtramine ad fontem accenſo monſtrat flammam ejectam, non videndam niſi palliis expanſis ſcaturigo obfuſcetur, & radii ſolis impediantur. *Antiquitates Franciæ*, *pag.* 829, habent: *Il y a une fontaine, remarquable par une ſecrete proprieté, qui luy fait jetter ſans ceſſe flammes & boüillens, & qui embraſe de ſes feux tout ce que*

l'on en approche. Tale naturæ miraculum videtur etiam in fonte Dodonæo; qui cùm ſit gelidus, immerſas faces extinguit: ſi extinctæ admoveantur, accendit. Idem meridie ſemper deficit: qua de cauſa *anapauomenon* eum vocant. mox increſcens ad medium noctis exuberat; ab eo ſenſim deficit. *Plin. lib.* 2.

Dextrorſum retroeundo videas arcem *Bernas*, Domini de Mirabelle, priuſquam ad vicum *Viſ* redis; in quo viatorem conduximus, qui vadum per fluvium Dracum nobis monſtraret. Nulla heic via alia, niſi velis retrò per pontem Bonne prædictum ire. Perreximus equis inſidentes; præitor veſtibus exutis per vadum ibat; quod quandoque voraginem habere videbatur, &, in decem ramos diviſum, aquoſum ferè ad collum uſque viatoris eſt, nec ſine periculo. eundum tamen erat; quod & alacriter præſtitimus, ad pagum *Àchan*, 11 *mill.* Ubi fluminis finis, & prægrandis montis initium. Quo longâ viâ ſuperato, deſcendimus in vallem, amne *la Rimanche* affuſam. Ibi pagus *la Martineſſe*; ad quem pons ligneus ducit. Penes ripam via recta eſt 1 *mill.* ad vicum & arcem *Vigile*. Pernoctatum eſt *au paradis*. Cum primâ luce Solis ad arcem itum Deſdiguerii. Hic à vigilantia ſuâ dictus eſt Antipater Philippi regis Macedoniæ. cùm enim Philippus Alexandri M. pater reprehenderetur quòd nimis altùm ſterteret, preſſus multitudine negotiorum ſupervenientium; reſpondiſſe fertur, ſe poſſe ſecurè dormire, dummodo Antipater ſui loco vigilaret. *Plutarchus.*

LE CHASTEAU VIGILE.

IPſa arx in valloſa planitie ſita, tota eſt montibus circumcincta; non vulgaris ſtructuræ, nec pauco-

paucorum ſumtuum. *Binæ portæ* introitum largiuntur. *Altera* cataphractum oſtendit in ſummo ipſum Deſdiguerium, equo inſidentem. à latere dextro inſcriptum:

Franciſcus Bonna, Digueriarum Dux, Par & Mareſchallus Franciæ, ſummus exercituum, caſtrorumque regiorum.

à latere ſiniſtro:

Præfectus equeſtr. hâc æneâ ſtatuâ Martis ora ferente ad vivum exprimitur, anno M D C XXII, ætatis LXXVIIII.

Altera porta oſtendit nigrum marmor; cui inſcriptum:

Felicibus auſpiciis Henrici IV, Francorum & Navar. regis invictiſſimi, pace terrâ marique partâ, Franciſcus à Bonna, Deſdigueriarum Dominus, Delphinatûs prorex, tot bellorum ſuperſtes, receſſum hunc ſibi ſuiſque à fundamentis erexit; anno ſalutis M D C XX, ætatis ſuæ ſexageſimo.

Deus nobis hæc otia fecit.
Major poſt otia virtus.

Per hanc portam ad *hortum* via eſt. Cujus ſiniſtrum latus, Herculis cum clava, ænea ſtatua munit. Ipſe hortus, non elevata buxo conſitus, duo horologia oſtendit.

Hinc ad *labrum* rotundum itur; in cujus medio ſaxea rupes, ligno ſimilior quàm ſaxo, è ſuperna parte aquam ejiciens, quæ medio mill. dicitur inducta: artificioſe IV in eo canales ſunt, duo pro inductu, & duo pro aquæ eductu. lautum hoc eſt truttarum vivarium.

Proximè *labyrinthus* eſt formâ Dædalæâ, multiplici & intricata viarum perplexitate non cuivis meabilis, oſtendens in circuitu VII cIↄ arbores fructiferas.

Ad ſiniſtram *hortus florum* ſitus eſt. medium ornat fons cupreus, opus natum Germano auctore.

Hinc per aliam portam itio eſt ad *mala aurantia*, cupreis vaſis implantata. mox *ſphæriſterium*, & ipſa *arcis* ſtructura; quæ tota cum gradibus è vivo lapide. huic ſubſtructa ſunt granaria & culina.

In arce interiore notavimus duo ambulacra penſilia ſive xyſtos, unum ſacellum, conclavia multa, cum armamentario, quæ ſingula paucis videbimus.

Primus xyſtus res geſtas habet regis Henrici IV & proregis Deſdiguerii. Mox ſub introitum dextrorſum Henrici IV effigies, cum regina Maria Medic. & filio Ludovico. Porrò ejus res geſtæ; 1, *Expugnatio caſtri Montmeliani*. 2, *la ſiege de la Ferre*. 3, *la bataille de Coutras*. 4, *l'entrée du roy à Paris par la porte neufve*. 5, *la ſiege de Roüen*. 6, *le combat d'Aigues*. 7, *la bataille d'Yvry*. 8, *le rencontre de Fontaine Françoiſe*. 9, *la ſiege d'Amiens*. 10, *le Roy*. 11, *la Royne*. E regione ad ſiniſtram, res geſtæ proregis. 1, *le combat de conneſtabel à Pontcharra, l'an* 1592, *le* 19 *de ſept*. ubi ipſus capite nudus alterum armatum per bucculam interimit. 2, *le combat de Molettes, l'an* 1597 *le* 14 *d'aouſt*. 3, *la ſiege & prinſe de Grenoble, l'an* 1590, *le* 23 *decemb*. 4, *la prinſe du fort de Barvaux, l'an* 1598, *le* 14 *de mars*. 5, *la place d'Exilles en Savoye, l'an* 1595. 6, *la defaicte de Don Rodrigues de Tolledos, avec deux milles Eſpagnols à Salebertrand en Piemont, l'an* 1595, *le* 7 *de juin*.

7, *la*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

7, la prinſe du fort de Chamouſſet en Savoye, l'an 1597, le 19 de juill. 8, la desfaite d'Allemagne en Provence. (c'eſt une ville ainſi appellée.) 9, la ſiege & prinſe de Cavours en Dauphiné, l'an 1592. Omnes ſunt pictæ tabulæ.

Ex hoc xyſto in *ſacellum* itur; quod altaris à pictura meretur videri. Aſcenſio Mariæ eſt. ad dextram Franciſcus Deſdiguerius, totus cataphractus congenulans; cui adſtat D. Franciſcus monachus, digito cœlum ei monſtrans. ad ſiniſtram proregis uxor Magdalena; cui adſtat B. Magdalena pœnitentiaria.

E regione ſacelli alter *xyſtus* intratur, XXI tabulis pictis exornatus; opera ſunt multorum mill. aureorum æſtimio. en catalogum dabo: 1 eſt effigies Ducis Nemoroſii, equo ſcutulato inſidentis. 2, ruſticorum & militum conflictus. 3, Narciſſus pronus aquam inſpiciens, cum Diana & Cupidine. 4, raptus Helenæ. 5, Mars, Venus, Vulcanus cum operimento. 6, Narciſſus, Venus, Pan. 7, Diana & Orpheus. 8, & 9, ſunt ruſticorum conventus & tripudia. 10, Henrici IV effigies jam annis & pilis cani. 11, Ejuſdem effigies, ſed juvenis. 12, Belli & conflictûs facies. 13, Equus ſcutulatus, dictus *milleſleurs*. 14, Hiſtoria ſacra de Hiericho. 15, Henricus III, Pol. rex, profugus è Polonia, Venetias adventans; Dux, Patriarcha & Senatus, Buccentauro eum excipientes. 16, Leander, Helleſpontum Thraciæ tranans. 17, & 18, cubantium ſunt picturæ. 19, rex Mida, & judicium Deorum. 20, Ferdinandus II, Roman. rex, copulatur matrimonio per Pontificem. 21, Henricus IV, rex, equo inſidens.

Hinc ad *duo conclavia ſecretiora* eundum eſt. alterum hyemali uſui; ubi camini, & LII pictæ

icones. alterum æſtivo inſervit; in quo LV elegantiſſimæ effigies.

Præter hæc *conclavia* in arce numerantur CXX; unde amplitudo ejus & decus, ſi ordinem ſpectas, conſtat.

Armamentarium elegantiſſimo ordine ſtructum eſt & regio apparatu: In eo Iↄc ferrea indumenta, ſive thoraces ferrei; haſtæ præpilatæ II cIↄ; ſclopeta majora X cIↄ; ad ſummam, arma ibi conſpiciuntur pro integro exercitu.

Viſo hoc regio domicilio, II leucarum iter fuit Gratianopolin; ſed è valle montoſum ſatis. Hinc Lugdunum ob conductorum fraudes redire concluſum erat. Itaque per pagos *S. Martin, S. Robert*, per vicos *Voreſpe* & *Moyran*, V *mill.* ad pag. RIVES venimus, pranſuri *à la fontaine*; ubi luciorum & aliorum piſcium copia & apparatus nos invitabat, hilariores ut eſſemus. Gratianopoli huc iter eſt viâ nitidâ, grandioribus lapidibus ſtratâ, curâ Deſdiguerii; quod boni gubernatoris indicium ſtatuunt politici. Herus pagi hujus, eſt conſiliarius quidam Gratianopolitanus, cui nomen *Dorne*. Quod in eo videas, eſt fabrica verutorum ſive laminarum, Vulcano & Marti ſacrata: operæ multæ ſunt, nec ſine periculo capitis opus agentes, & levi pretio; XV enim ſolidis Francicis diurnus labor venit; interea vita in diſcrimine verſatur à cote gyratili ſive rotariâ. hæc non ita pridem rupta, inque partes disjecta, cranium politori fregerat, cerebello ad fornicem officinæ ſparſo.

Prandio refecti, planâ viâ pergebamus per pagum *la Frette*, ad pag. *Champier*, IV *mill.* Ubi tenuis cœna *au Dauphin* nobis erat; in cauſa Galli quidam præoccupantes culinam & conclavia. Sequenti die per pagos *la Baſtye*, *Merieu*, *Artaz*,

Pounas,

Pounas, in vicum *Eyrieu*, deveƈti, IV *cum medio mill.*, diverſabamur pranſuri *à la croix d'or*; Verùm hic nihil obſonii, & parum villi; Itaque IV *mill.* hinc *Lugdunum* feſtinabamus; quod & jejunis ſat ſtomachis tandem ſub veſperam per pontem Rhodani ingreſſi ſumus, liberi ab omni veƈtigali, quòd nihil præter ſupelleƈtilem veſtimentariam nobiſcum ferebamus. Heic, ubi ventum, Genevenſes illos conduƈtores ab itinere futuro ſemovimus; aliâque viâ initâ cum Abrahamo Pening, integræ vitæ viro & cive Lugdunenſi, cumque Claudio Bernard, concluſum eſt, ut equos meritorios darent, nos eis argentum, XVI nimirum ſolidos pro ſingulis per diem; reliquum omne quod veƈtor cum equite in itinere deſideraturus eſſet, nos ſolveremus. Ita contraƈtus initus & ſubſcriptus eſt; ipſoque Claudio cum ſervo quodam Helvetio viam præeunte, equitantiſque vices alternante, Lugduno diſceſſus factus, menſe aprili. comitabantur nos nobiles multi, ex amicis primarii, & è civibus non infimi; qui tamen omnes poſt in urbem retrogreſſi, præter duos Germanis parentibus natos, comites jucundiſſimos nobis in hoc itinere, *Bartholomæum Erwarde*, & *Fridericum Endorffer*. Eduƈti ſumus per Rhodani pontem, & ſuburbium, in planam viam; quæ mox elevatior paullulùm, culta tamen, vino, nucibus, & frumento; nec non pagis inædificata, qui ſunt *Font la poſte*, *S. Saforin* vicus, III *mill.* dextrorſum *Comunay* opidum. Ita cum veſpera II *mill. Viennam* intravimus; ubi cœnam & noƈtem cum comitibus non injucundam habuimus *à la S. Barbe*.

VIENNA.

VRbs Delphinatûs inferioris. De hoc, & ſuperiore, ad urbem Gratianopolim diximus.

Regio

Regio verò hæc olim Allobrogibus paruit, non quidem ampla adeò, ſi comparare eam voles cum reliquis Galliæ regionibus, verùm amœna vallibus, & planitiebus, montibus & clivis. Reges Galliæ nihil juris antè in eam habuêre: dein, cùm Guido, ultimus Principum Delphinatium, improlis moreretur in acie, *teſte Paulo Æmylio*, per Humbertum fratrem regio ad regem Galliæ devoluta eſt eâ lege, ut primogenitus regis Franciæ Delphinus ſemper vocaretur, & Delphinatum etiam antequam rex crearetur, poſſideret. Quod ſub Johanne rege Gall. anno cIↃ ccc xLIX etiam factum, cujus filius Carolus fuit Delphinus primus, aſſentiente Imperatore Carolo IV, modò Delphinus ille & primogenitus regis feudum illud ab Imperio ſuſciperet.

Situs urbis Viennæ amœnus eſt ad Rhodanum, clivo paullulum elatiori; ager circùm ſitus vino frumentoque fertilis; unde Cæſar ſuo tempore ibi granaria ſua & cellaria conſtituit: nec non L. Munatius Plancus eum locum præ aliis ſelegit, teſte *Cicer. lib.* x *ad famil.* 9; ad quem ſic ſcribit: *Exercitum ad* VI *kal. majas Rhodanum trajeci; magnis itineribus Viennam equites mille viâ breviore præmiſi.*

Urbis ſtructorem, ſed ridiculè magis quàm accuratè, ferunt quendam Venerium Afrum, qui urbem biennio à ſe ſtructam *Biennam* nominarit. Romanis dicta fuit *Senatoria*, quòd ibi habuerunt v legiones præſidiarias, quarum ſingulæ ſingula occupâre propugnacula.

Rhodanus rapidus mediam interlabitur, cui ſe jungit fluviolus *la Giere*, officinæ laminarum valdè conducibilis.

Arces ſive munitiones Viennæ *tres* ponit *Thuanus lib.* CIV; nim. *Fanum Columbæ*, quod eſt Vien-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Viennæ ſuburbium trans pontem; *Baſtiam* ad portam Lugdunenſem, loco edito ſitam, quantum natura loci ſinit, egregiè munitam; & *Pipetum*; quod præcipuum, editiore loco poſitum in rupe, declivi urbi imperat. Hæc quomodo cum urbe per Diſemium, Delphinali gente & geſtis inclytum, regi Gall. dedita ſint, vide *Thuan. d. loco*, & *Boterum libro* II *Comment. p.* 149, anno cIↃ IↃ xcv.

Inter urbis *portas*, una eſt dicta *la port de Cloiſtre.* ad quam lapis penè grandis, cum his inciſis,

Dd. Flamminii c. a. Viennæ tegulas æneas auratas cum carpuſculis & veſtituris baſium & ſigna Caſtoris & Pollucis cum equis & ſigna Herculis & Mercurii.

Plateæ in parte clivoſæ ſunt & anguſtæ: *ædes* antiquitatem magis quàm ſplendorem repræſentant, alioquin commodæ ſatis & capaces interioribus conclavibus.

Videamus *ædificia ſacra.* Inter quæ templum *B. Mauritio* nuncupatum cathedrale eſt; amplum & magnificum, x utrimque altis & prægrandibus columnis firmatum. XXXII gradibus ad id fit adſcenſus. Ad portæ ingreſſum hæc inſcriptio videtur:

L. Portio T. Filio Latino quo publico ornato præf. fabrum I. II vir. Ær: III vir loc publ. per ſeq. Porcia Titutei.

Intus monſtratur caput Mauritii & Franciſci Delphini monumentum, ad aram grandem, circa fornicem templi. Aliud inſuper ibi videas ſepulchrum honoratum:

Regina Mechtildis vxor Conradi.

Cum

Cum nullus rex Gallorum ſit Conradus, præſumitur hæc neque fuiſſe uxor alicujus regis Galliæ.

Monachi *B. Petri* oſtendent tibi templum ſuum ſatis elegans & antiquitatibus plenum. In cœmeterio III leones vaſtâ mole, à Romanis unâ nocte conſpiciuntur locati. opus antiquitatem docet, cauſam verò addere non eſt in proclivi. additæ ſunt litteræ; DEVE PENATE. quæ tamen ad eruendum ſenſum non ſufficiunt. Ibidem lapis grandibus litteris poſitus eſt: RIVS mans. IIII VIR. AVG. OLOGIVM DESV ES ANOVORES. Sunt eò loci adhuc aliæ inſcriptiones, uti in lapide quodam ſepulchrali:

D. M. Sex. Valeri Sabini Duronia Januaria conjugi Optimo. Item Valeri Bellin.

Alia item:

Et memoriæ eterne. Campanie Camulati Caliame Rex.

Ita quoque ad portam abbatiæ S. Petri, quâ itur Valentiam, hæc eſt:

Virtute fortiſſimo & pietate clementiſſimo D.N.F. Conſtantino Maximo & & invict. Aug. M. Altius Apronianus ut Ppf. Vienæ Deum MA. Q.

In ipſo templo ſacellum eſt, quo ſepultura Salvatoris in marmore oſtenditur; ibi per vitrum lumen immittitur, tam umbroſo colore ſacellum replens, ut videatur eſſe crepuſculum matutinum. Non procul inde oſtenduntur antiquæ ethnicæ Rom. inſcriptiones:

Matris auguſtis D. Dimarius M. Eſſulius reſtituit ex voto.

Item:

tem:

Apollini ſacrum ex voto C. Virius Victor & L. Virius Italus S. L. M.

Extat ibidem adhuc alia:

Det quietem æternæ Lucili metrobi ſigno ſaprici. ſtator civitati .... qui vixit anno XXXVIII. M. II. divitia domit olamater filior. III conjugi kariſſimo & incomparabili ponendum curavit & fili ſub ..... aſcia dedicaverunt.

Hiatus explere, ſenſumque adſtruere non potui, quod ignoſces.

Templum *B. Severo* dicatum inſcriptiones antiquas non paucas habet. Mox præ portâ una eſt, nec legibilis. mox in pariete ad ſiniſtram:

DIs Manibus Avinnius Gallus vivos ſibi.

In cœmeterio tumuli ethnicorum ſepulchrales multi ſunt; cum ſuis inſcriptionibus. Unam hanc pono:

D. M. P. VETTI GEMELLI SACRI ROMANENS. VIXIT ANN. XXI, MENSIBVS VIII, D. X. P. VETTIVS PROFVTVRVS FILIO PIENTISSIMO. SIT TIBI TERRA LEVIS.

Templum hoc poſitum eſt in loco quodam, quo olim cives urbis in ethniciſmo colebant c. DEOS fictitios, ſub præſidio Diaboli, nihilque fani erat præter arborem; quam B. Severus reſecans, & funditùs cum radice exſtirpans, invenit calvariam auro & argento plenam; quæ omnia impenſis hujus templi locata ſunt. In hujus rei teſtimonium extat in hoc templo columna, cui inſcriptum:

ARBO-

ARBOREM β. DEOS SEVERVS
EVERTIT CENTVM DEORVM.

Legitur ibidem epigramma, ſed monachali poëſi, in B. Severum duobus lapidibus inſcriptum:

Occubat hoc tumulo ſpecioſus mente Severus,
Qui quondam hoc templum funditùs inſtituit.
Non ſolùm hanc ædem, ſed cætera tecta ſacravit:
Plurima conſtituit, vinctus amore Dei.
Divina ſi fretus ope, quòd ſemper ubique
Quo poſuit dextra auri metalla tulit.
Sed quid plura loquar? laudetur gratia Chriſti,
Quæ ſic in cunctis fecit ubique bonis.
Exulibus qui dona ſuis largitur operta,
Et peregrini O. N. N.

Templum B. Mariæ, Romanorum tempore inſervit tribunali, & fuit locus quo juſtitia exercebatur; unde in exteriori parte, ubi murus ad tectum elevatus aſcendit, grandior conſpicitur, ibique lapidea pila cum his verbis: *C'eſt le pomeau du ſceptre de Pilate*, quaſi Pilatus hujuſmodi ſceptro cum tali pila uſus fuiſſet. Fabula eſt, Pilatum Viennæ natum: verùm, huc in exilium miſſum conceſſerim: quid enim exilii quis ſuſtinet in patriam relegatus? Olim verò hoc templum majus fuiſſe dicitur, ſed tempeſtate nocturnâ totum dejectum, imò inverſum, ut cacumen terram, fundamentum cœlum tangeret.

Templum B. Martini hoc antiquitatis monumentum habet:

TITIAE CATIAE DEFVNCT. ANNORVM VIII, M. V, D. VIII. D. CATIA BVBATAE FIL. PIISSIMAE ET SIBI VIVAE POSVIT HOC SAX. SVB ASCIA DED. EST.

Templum B. Antonii duo antiqua, ſed non legibilia, habet monumenta.

Colle-

Collegium Ieſuitarum eſt quod intres, videas, mireris; editiori urbis loco ſtructum, unde urbs & circumjacentes agri conſpici poſſunt; amplum eſt & novum; è ruina vel c ædium natum; periſtylia columnis ſunt ſtabilita bina; numerus frequentantium cccc eſt.

Hinc ad *xenodochium* te confer, inſignitum verſibus Latinis, quos tamen præpeditus itinere exſcribere non potui.

Inter *ædificia politica* primum eſt *Curia.* ubi in introitu emblema; Mulier obvincta oculos cum bilance & anchora:

Hæ tibi erunt artes, queîs regum fœdera nectas:

Non dona, nec ullus conſtanti de mente favor.

Intus, ubi conclave conſilii, inſignia urbis oſtendit ulmus cum titulo: *Vienna civitas ſancta.* Ex hac epigraphe alia nata eſt, arcui triumphali in honorem Ludovici XIII R. G. inſcripta:

Antiqua ſanctæ mœnia Viennæ ſubis;
Quæ ſanctiora te hoſpite deinceps erunt.

Eidem arcui in area poſito inſcriptum invenies:

Feliciſſimo & exſpectatiſſimo adventui Ludovici XIII, Gall. & Nav. regis Chriſtianiſſ., primæ fortunæ Herois invictiſſimi de perduellibus triumphantis, favente cœlo, geſtiente terrâ, horâ ridente, S. P. Q. Viennenſis arcum pietatis ſuæ obſidem, amoris indicem, ad perpetuum obſequii monumentum

E. A. P.

Curiæ vicina eſt *turris Auriaca*; quæ dum pro cuſtodia Principi Auriaco alicui fuit bene multorum annorum, nomen inde tale ſortita eſt.

Eſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Eſt item alia *turris rotunda*, ſed remotior, inſcripta Pilato, portæ Lugdunenſi adſtructa; de qua *les antiquitez de France, pag.* 834. *Tybere y fiſt conſtruire ceſte haute tour, où l'on tient communement que Pilate rendit la vie à celuy qui la luy avoit preſtée, comme außi ſe voyent encore de grandes pyramides dans les vignes, où eſtoit ſon logis.*

Amphitheatrum, opus antiquum Romanum, adhuc interiori ædificio ſatis conſpicuum, muriſque veteribus è prægrandibus ſaxis illuſtre.

Pons Rhodano inſtratus ſat altus, ſat longus eſt, à Tiberio Graccho, cùm expeditionem in Galliam faceret, ſtructus ann. ab V.C. IↃ LXXVI, munitusque ad utrumque extremum duabus arcibus. Ad dextrum pontis hoc monumentum extat:

A. 22 ANNO
L. CALPVR. PISONI
M. VETTI M. BOLANI
COS.
Pontifex ſtipe.

Aſylum in urbe oſtenditur. locus eſt è lapide ſtructus quadrâ formâ, columnis IV, quibus vexilla & inſignia gubernatoris ſuſpenſa ſunt.

Ultimum inter profana ædificia locum habeat *officina Vulcania*, gladiis, quorum maximum æſtimium & grande pretium in Gallia eſt, fabricandis deſtinata; diviſa in IV partes. elocatur à Capitulo ſupremo ſeu Clero archiepiſcopali. Operæ monſtrant aſtantibus talem modum conficiendi gladios: Pro ſingulis gladiis veteres & oblonga chalybis pars ſumitur, longitudine dimidiæ ſpithamæ, denſitate haſtæ, quæ in medio perforata elongatur in foco ſive fornace; pòſt in foramen chalybis immittitur ferrum, quod cum chalybe coaleſcit, miſcetur, & in formam rudem

em gladii redigitur. Hinc ad alteram fornacem ndis hic gladius portatus, juſtâ longitudine ex-enditur, formatur, & ad rotas gyratiles acuitur c politur.

Ita Materiale urbis fuit: *Regimen in ſpiritualius* obtinet heic ſuprema Delphinatus curia. am archiepiſcopus ſub ſe habet Gratianopolianum epiſcopum, cum illis de Maurienne, Gap c Valence. Pluria ſi voles cognoſcere, opus eſt mas libellum de Antiquitatibus Viennenſibus ublicè venalem.

Viennâ egreſſos comitati ſunt adhuc aliqui micorum ad *pyramidem Pilati* dextrorsùm, ubi llis ultimùm valedictum, & itineri animus tous explanatus eſt. Penetravimus vicum *Auberive*, 1 mill. Mox quercetum nemoroſum, viâ tanen petroſâ, in viridi valle, quam alluit Rholanus. relicto ad dextram monte Pilati, ad vicum *Piage de Rußillon*, 11 *mill.* ſub prandium devenimus; ubi hoſpitati ſumus ad dextram in *ngariis*, *à l'ange.*

A prandio ſiniſtrorſum conſpiciebamus ediiore loco *S. Romans*; Inde *S. Ramberti* vicum, 11 mill., & *opidum S. Valerii*, 11 mill., habuimus; ubi pernoctare duximus *au lion d'or.*

Egredientes mane medio mill. vidimus arcem cum pago, *la maiſon de Pilate*; quam inhabitaſſe dicitur Pilatus. Ab eo med. mill. diſtat pagus *le chaſteau de Serve*; quem inſequitur 1 *mill.* *Thynnium* vicus; via ſaxis, colles buxo prægnantes ſunt. vicus hic & opidum *Tournon* ultra Rhodanum ſitum, uni Comiti ejuſdem nominis parent.

TURNONIUM.

T*Vrnonium* dicitur originem habere à Turno Trojano, Gregorio Thuronenſi dictum *Thauredu-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

redunum. Opidum eſt ad Rhodani ripam non adeò magnum, loco tamen amœno, plano & fertili ſitum; Supra ſe habet in rupe, quam Rhodanus lambit, arcem munitam. Quod heic notes eſt *collegium Ieſuitarum*, cujus ingreſſus ſupra portam hanc habet inſcriptionem:

FRANCISCVS SECVNDVS STIRPIS TVRNONIAE FLOS S. R. S. P. QVAT. GALL. REG. INTEGR. ET MINISTER NOBILEM HANC MOLEM QVADRATO LAPIDE ET AERE SVO LIBERALISSIME A FVNDAMENTO EXCITATAM, ANNVOQVE CENSV DITATAM CELEBERRIMAM PIETATIS ACADEMIAM ESSE VOLVIT, ET RELIGIOSISSIMIS SOCIETATIS JESV LEGIBVS PERPETVO GVBERNARI FIDE ILLVSTRISS. FAMVLI SVI BENEVOLENTIA AC TVTELA ANNO MILLES. QVINGENT. SEXAGES.

Ipſa area collegii continet claſſes: iis impoſitæ contignationes bibliothecam, in qua Paparum & Jeſuitarum, nec non Franciſci Turnonii Cardinalis & fundatoris effigies.

Præterea nota ad portum hunc Turonenſem, quod dicit *Thuanus lib.* LII *hiſt. ſuæ*, ſub ann. cIↃ IↃ LXXII: *Cum Lugduni* IↃCCC *omnis generis & ſexûs immaniter interfecti eſſent, eorum cadavera per Rhodanum ſupernatantia tanto concurſu ad Turnonium coacervata ſunt, ut ripas complerent, & opidani caſu inopinato territi, tanquam hoſtis adeſſet, ad arma conclamarent. mox horrore perculſi, & ſceleris auctores deteſtati, quamvis à Proteſtantium religione alieni eſſent, homines adhibuerunt, qui ad amovendum ſpectaculum rapido fluctu delata corpora contis à ripa averterent. tam horrendum ſpectaculum & homines averſati ſunt Viennæ, Valentiæ Cavarum, Burgi, Vivarii, ad Spiritus ſanum; etiam Avenione, ubi majus Pro-*

teſtan-

teſtantium odium. Arelate verò, ubi puteorum & fontium penuriâ aquam è fluvio vicino hauſtam potant, ultra facinoris deteſtationem graviſſimo incommodo opidani conflictati ſunt, cùm eſu piſcium & aquâ, quæ ipſis è ſolo Rhodano ſuppetunt, uti nollent, & à conſpectu fluminis ipſius abhorrerent, &c.

Cis Rhodanum equitantes II mill. habuimus ad rupem *Celeyn*; ubi Iſera fluvius, in monte *Cenis* oriens, per Sabaudiam in Delphinatum labens, Gratianopolim & Romanium lambens, in Rhodanum influit magno impetu. Locus dicitur *Confoulant*; inſignis à victoria quam Q. Fab. Max. à Gallis reportavit. Heic pontone trajectus eſt; naulum ſingulis pro equis ſunt duo ſolidi Franc. A trajectu, amœna planities eſt, patens agris & vinetis; veſtita fructibus, ficubus, nucibus, amygdalis, &c. Ad urbem uſque *Valentiam* I mill., antequam hoſpitium *à la ville de Paris* pranſuri ingrederemur, longâ viâ per maximam civitatis partem equitare neceſſe habuimus.

VALENTIA, *Valence.*

URbi huic idem nomen eſt cum Roma; Græcis ſiquidem ῥώμη, dicitur apud Latinos *robur*. Inde hanc *Valentiam* antea *Romam* dictam à Romo Hiſpanorum quondam rege, ſcribit non ſolum *Annius* in Manethonem, ſed etiam *Beuterus* in ſuo Hiſpaniæ chronico. In Goltzii hiſtoria eſt numus æreus, cui inſcriptum: COL. IVL. VAL. ubi nonnulli legunt, *Colonia Iulia Valentia. Carol. Stephan. in Diction. Hiſtorico.* Alii volunt à Valentio ſeu Valente Imperatore tùm conditam, tùm denominatam. Verùm antiqua monumenta docent, urbem hanc ante Romi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& Valentiniani tempora, utpote qui poſteriori-bus ſæculis vixerunt, conditam, & antiquorum Romanorum opus eſſe. Probemus hoc ex Hiſtoria Eccleſiaſtica; ubi Irenæus legitur Lugduno Valentiam ablegaſſe tres diſcipulos, Felicem, Fortunatum & Achillem; qui omnes ſub Aureliano Imperatore martyres facti Valentiæ; ita ut, hinc urbis nomen centum & ampliùs annis conſtitiſſe ante Valentinianum, & hunc Valentiæ autorem & fundatorem eſſe non poſſe, dixerim. Dicitur alio nomine etiam *Valentia Cavarum*, quod *Cavaræ* Galliæ Narbonenſis populi fuêre, ut volunt *Mela*, *Plinius*, *Ptolemæus*, *Strabo*.

Sita eſt urbs in ſuperiori Delphinatu, planitie ſummè amœnâ & fœcundâ vitibus frumentoque; *Rhodanus*, rapidiſſimus deſcenſu, alluit eam fluctibus adeò pernicibus, ut muros impetu ſuo olim dejecerit, non ita multis ab annis grandi civium ære reſtitutos.

Murus duplex, diverſis, æquali tamen diſtantiâ poſitis, turribus auctus, eam cingunt & defendunt. Immenſum quidem opus cœperat Franciſcus I rex, verùm ſine deformatione nudâ nihil ipſi formæ reſtat.

Portæ, ut alias prætermeam, cùm ſint ſine magno præconio, quæ dicitur *Sauniere*, antiqua hæc monumenti inſcriptio ſupereſt:

D. M.
Vindauſcia E.
Petroniæ
I IVS. Æliam S.
Conjugi Sant.
ſi mæ.

Æſtimatur eſſe pars tumuli alicujus antiqui, huic ſtructuræ adplicata.

Ædi-

Ædificia plurimam partem antiquitatem ſapiunt. quod inter omnia caput erigit, eſt id, quod Præſes quondam Gratianopolitanæ Curiæ occupavit, cælaturâ & artificio conſpicuum.

Inter publica, & quidem *eccleſiaſtica templum Apollinaris* palmarium eſt & cathedrale; opificium elegans, niſi bellorum civilium calamitatem expertum fuiſſet, tametſi nunc damnum grandi impensâ redemtum ſit.

Videas ei adſitam *aulam* epiſcopalem, & *ſacellum*, ſtructurâ lapidum & cælaturâ commendandum. Ab uno latere aulæ hæc antiqua inſcriptio eſt:

T. Pompeio Hilari Luerino
T. Pompeius Baſſus
Et patri ſibi.

In templo *B. Felicis*, videre habes tumulum equitis Romani & uxoris, cujus inſcriptio lapidi inciſa:

D. M.
Memoriæ æternæ. Petroni Caſtivet.
Miſſi honeſtæ
Miſſione ex leg. Princ.
Min. ex optione Procon.
Ducenar
Et Vitalinæ Florat. conjug. illius
Vivi ſibi ponend. curaver.
Et ſub aſſia dedicaverunt.

Cænobium Dominicanorum habet ſepulchrum cujuſdam nobilis Germani Bertrami ab Horſt, anno ætat. XXII ibi defuncti, ſub ann. CIƆ IƆ-LXXXV, M. O. In horti pariete obſervabis gigan-

gantis Buardi picturam, latit. VII, longitud. XV pedum. Oſſa in periſtyliis inventa dicuntur, poſteà juncta, menſurata & in hanc formam deformata. Inſuper duos fonticulos, in area unum, extra aream alterum; hyeme calidiores quàm æſtate.

Nec negligas *abbatiam B. Ruffi*, ſuperbiſſimorum totius Delphinatûs ædificiorum unum, priuſquam à reformatis deformatum: columnæ in monaſterio è marmore figuratæ variegato, quibus hiſtoriæ V. & N. Teſtamenti inciſæ.

Templum S. Iohannis rotundum, de la ronde, olim, *Pantheon* dictum, antiquitatem oſtendit opere ſuo.

Templum *B. Petri* à Carolo Magno fundatum, habet antrum, quod ſubtus Rhodani flumen dicitur exiſſe in adverſam urbis partem.

Templis adponemus *academiam*, olim à Cujacio, modò à Pacio, tantum quantum eſt famæ, habentem. inviſentes excipiebat nos amicis & humanis geſtibus, quærens multa de Germania noſtra, de bellis & rebellibus Cæſaris; nec non privata quædam ſua miſcebat de ſtudiis ſuis, præſertim juridicis, monſtrans arborem conſanguinitatis & affinitatis, novâ formâ laminis æneis à ſe incîſam. pòſt, nomen ſuum philothecis noſtris inſcribebat, amicamque manum cum voto felicis itineris jungens nos dimittebat. Nullus hodiè nitor, nullus ſplendor ineſt auditoriis; ſtudioſorum numerus non venit in numerum, flore illo præteriti ſæculi jam defloraro. Vapulat verò plurimùm à vicinis ſcholis Turonenſibus & Avenionenſibus, quò Jeſuitæ, quidquid pubis literatæ eſt, ad ſe trahunt.

Publica ædificia vix calamum merentur. *Curia* ſine pompa IV conſulibus conſtat. *Fontes* extra

tra portam oſtendunt incolæ magnorum fornicum, à Julio Cæſare ſtructorum, quorum ſcaturigines per aquæductus ultra milliare derivantur. Ædes *privatæ* Delphini civis, habent ex uno lapide tumulum, uſus fontanos exhibentem; qui olim dicitur fuiſſe ethnicæ cujuſdam Imperatricis. in eo præter ſequentia nihil leges:

D. JUSTINA. M.

forte, *Diva Iuſtina Mater.*

Tumba poſtquam aperta, oſtendit ſpecioſam fœminam, aures perforatas habentem, à ſingulis penſiles annulos, ornatos erano & ſmaragdo: ejus pedibus crater cryſtallinus, capiti lampas vitrea adſtitit: quamprimùm aurem aër tumbam introivit, cadaver in pulverem abiit.

Ita urbs ſtat: ruinam verò ſæpius experta eſt per bella diverſa, famoſiſſimasque vaſtationes: altera accidit anno Chriſti IↃ LXXVI, cùm à Gothis obſideretur & expugnaretur: altera cùm Burgundiones illam captam deprædarentur: accedunt infeſti Longobardorum conatus expugnationem molientium, ſed infectâ re rurſus ſecedentium. Videantur iſtius temporis hiſtoriæ.

Viennâ abeuntes divortium fecimus à Rhodano propter excurſiones ex opido *Poyßin*; cujus incolæ, omnes reformatæ religioni addicti, neſcio, quos ob motus, Rhodano naves hinc inde euntes detinebant, viatoribusque moleſti iter maximè intutum reddebant. Nos igitur à via regia ſiniſtrorſum deflectentes, per pagum *la Vache* & *Monthaiſon* arcem, circa veſperam devenimus ſalvi in opidum *Creſtum*, IV Viennâ mill.; ibique *ad* III *reges* pernoctavimus. Sequenti mane opidulo *Poyßin* propiores facti, dum id eminus colli impoſitum dextrorsùm cernebamus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

majori cautione & circumſpectione opus erat. perreximus itaque, relinquentes ad dextram arces *Antichat*, *Chabreillan*, *Roche ſur grane*, pagum *Roënac* ſiniſtrorſum, *Marſane*, *Savaſſe* vicos. ita V ferè *milliarib.* ad opidulum *Montelimart*, Thuano *Montelium Adæmari*, delati, prandium ſumſimus *au gryphon*. Via, quæ huc ducit, petroſa multùm eſt, frumenti tamen ferax. Opidulum alluit fluvius *Roubion*; caſtellum regit *Monſ. le Comte de Villeville*. Templa occupant reformati, cùm hic locus pro ſecuritate ſit à rege iis datus. Mercatores potiſſimùm heic Mercurio litant.

A prandio II *milliaribus* venimus ad opidum *Chaſteau neuf*; ubi roriſmarini magnum proventum vidimus è ſaxis vivis prorumpentis. Opidulo adjacent duo caſtella, jugis montium impoſita, *caſtelnau de Ratte* & *chaſteau de Rhoſne*. anguſtiæ ſunt viarum hìc, nec tranſitus obvius omnibus, antiquum Romanorum opus, maximam partem per Ligiſtas devaſtatum. Spicæ heic magnâ copiâ proveniunt. *Donzerra* opidulum I. mill. hinc abeſt, ſitum loco amœno & nemoroſo: adſitum ei caſtellum vetus in ſummo monte, ſummisque ruinis: tellus heic frumento gravida eſt; oleis item, lavendulâ, ſpicâ & thymo agri pleni: Vina generoſiora heic magisque calida occipiunt quàm in reliquo Delphinatu, ideoque non mera ſed diluta bibuntur.

Cœnæ opidum *Pierre latte* deſtinatum erat, quò *uno & medio milliari* ſuperato, perventum & pernoctatum *au chariot*.

PETRA-LATA.

SItum eſt in finibus Delphinatûs, egregiâ planitie, ad fluvium *la Berre*. Caſtrum regio præſidio habet munitum editiore in rupe; cui præ-

fectus

fectus *Monſ. de la Croix.* Thuanus lib. XXXI, ſub ann. cIↄ Iↄ LXII, hæc habet de hoc opido: *Petra-lata eſt opidum in planitie ſitum, diſsitis leucam ampliùs ab eo montibus. tantùm rupes opidi dorſo aſſurgit, cui arx inſidet, omni ex parte prærupta, ad quam ex opido admodum anguſtô calle aditur. Factâ ruinâ primo impetu urbs capitur,* (ab Adretio) *ſubito adventu attonitis adeò præſidiariis, ut ruinam defendere non auſi, ſtatim in arcem ſe receperint. Potitus opido Adretius, cunctiſque, quos armatos nactus eſt, ad unum occiſis, rectà ad arcem progreditur, ne ſpatium militi animos ex pavore concepto colligendi daret; fortunaque uſus, ad portam vim facit; territiſque præſidiariis huc illuc palantibus, &c, quid agerent, ignaris, colloquium poſcitur; ſed dum de conditionibus altercatur, Arauſionenſes, recenti ſuorum clade efferati, & ultione ardentes, irruunt, &c, refracta porta, in confuſos rabiem effundunt, nulli parcentes, parte de rupe dejecta, parte gladio trucidata, &c.*

Animus erat hinc *fanum S. Spiritûs* adire, quod ſequenti die, per amœniſſimam latamque planitiem dextrorsùm divertentes etiam attigimus, III milliaribus à nocturnâ quiete diſſiti. Eo itinere viſa nobis opidum *la Palu*, & vicus *noſtre Dame des Plans*, in quod multum devotionis peregrinantes videntur conferre.

Pont S. ESPRIT.

HEic exiguum prandium ſumere, quod & fecimus, juſſit nos vigilia Paſchatos, in hoſpitio *à noſtre Dame. Fanum* hoc *Spiritus*, unde nomen ſumſerit, non verè dixerim: Straboni *Planaſia* dicitur. Quod heic notes, eſt PONS à Romanis ſtructus; opus certè quod omnibus pontibus, non Rhodano ſolùm, ſed omnibus

Europæ fluminibus, impoſitis, palmam facere poteſt ambiguam. Quamprimùm hanc ſupergreſſus es, Aquitania te recipit; diſtinguit enim pons hic Provinciam à Languedocio, eſtq́ue limes tùm Delphinatûs, tùm Comitatûs Venuſini. Ipſum opidum ſitum eſt in provincia *Vivarais ſur la Rhoſne*.

Sed videamus nunc PONTEM; ejusq́ue *quantitatem* & *ſtructuram* in partibus. *Quantitas* eſt in *longitudine* cIↄ XXX paſſuum, *latitudine* XII. ita ut curribus binis obviantibus ſat magnum, ut ſibi cedant, ſit ſpatium. *Structura* reſpicit *ſuperiorem* & *inferiorem*. *Illa* fornices complectitur, & majores numerat XIX, minores V, omnes uno eodemq́ue lapide quadrato videntur ſecti. Singuli hi fornices, quaternis rurſus ſuis nituntur ſuſtentaculis inſtar feneſtrarum perforatis uſibus ſordium à ponte defluentium & architecturæ pontis accommodatis. Singulis his fornicibus alius oblongus, ſed minor ſubædificatu eſt, ita ut rarum hoc opus benè notes, dignum majeſtate Romana, & nomine. *Ipſa*, quæ præbet viam, ſub dio, ſine tecto, lapide cæruleo ſed ſiliceo, ſtrata eſt tam eleganti & artificioſ poſitu, ut vel ad regulam totum ædificium compoſitum eſſe videatur: omnes eâdem lineâ & ſerie ſinguli ſeſe excipiunt, formâ quadratâ, & latæ manûs menſurâ. Medium pontem duæ lineæ permeant junctim unitæ; unâ ad utrumque latus ductâ. Ita totus pons ex quadrato ſilice, ſed glabro, conſtat. unde vectori tuo ne multùm fidas, in proclivi ſiquidem caſus, & ab hoc tib damnum. Dum hæc viſu obis, juxtà notabis ſa cellum & præſidium ponti impoſitum.

Adverſa opidum habuit ſub Johanne Gall. Rege, anno Chriſti, cIↄ CCC LX, cùm prædone

id te

d tenerent, uec non ſub Carolo VI, anno cIↄ ccccxvii, cum Princeps Auriacus Johannes id caperet & ſibi ſubjiceret.

Viſo heic ponte & Rhodano, qui periculosè heic navigatur, repedandum tibi eſt è Languedocio in Delphinatum, *medio milliar.* iſthinc diſtat opidul. *Montdragon* prope montem, cujus ſummitas arcem antiquam oſtendit: opidulum ſine omni ornatu, amœno non tamen ſine ſitu ad fluv. *le laict de Montdragon*, Occidentem verſus influentem. Vicinus ager frumento, oleis, amygdalis & ficubus abundat. ad amuſſim quaſi videas intra elices & ſulcos poſitas arbores fructiferas. oleæ amplexantur vites, hæ botros ſuos illis ſuſpendunt. ad ſummam, ſingularis oblectamenti hoc iter eſt. quo notes terrarum diverſarum genios: quæ enim domi apud nos in hortis ſtudiosè & operosè colimus, ea heic ſponte ſuâ ſine cultu in campis proveniunt & neglectui habentur. morus, amygdalus, malus Punica heic non raræ, libanotis, ſpica, nardus, thymus, hyſſopus, periclymenum pro gramine campeſtri ſeſe gerunt.

Mournas opidulum I mill. inde ſitum, ad montis pedem. in cujus vortice antiqua arx eminet, pendula rupes & jam jam caſura comparet. ſubtus Rhodanus præterlabitur. via omnis oleis ſepta inſtar nemoris.

Hinc per *Piulone* opid. tranſitur, è quo magna planities, & eminùs caſtrum *Orenge* ſeſe oſtendit.

Non longè inde procedis in Principatum Arauſionem, per pontem fluvio *d'Egues* ſuperſtratum. à quo rectâ viâ *ſesquimill.* tendes ad urbis portam. quæ non longè à ſe habet *Rudera arcus Marii.* Ita in urbem ipſam & hoſpitium *à l'aigle*

gle d'or venientes, communi calculo decrevimus, ut hunc & ſubſequentem diem & noſtræ & equorum quieti impenderemus, tum propter diei celebritatem, (erat enim ſacrum Paſchatos feſtum,) tum quòd itinere ſuperiore ita equos exagitaveramus, ut remiſſio laboris ad diem unum eis tacito quodam pacto permiſſa videretur. Hoſpitium amplum erat, ſed non mundum, non ad Belgicum nitorem, licet Auriaco, Belgarum præfecto, pareat hic Principatus, verùm ſub alio Jove aliud famulitium cogitandum, nec uſquam Gallia vel exquiſitiſſimâ operâ in mundum Belgicum transformabitur.

ARAUSIO, AURENGE.

Nobile hoc venerandæ antiquitatis ruinis oppidum, olim dictum fuit *Secundanorum colonia*, teſte Vadiano Pomponio, & antiquo lapide, qui habet;

COL. ARAVSIO. SECVNDANORVM
COH. XXXIII VOLVNT.

Ita Arelate Sextanorum, Septumanorum Bœterræ, Forum Julii Octavianorum, Narbo Marcius Decumanorum adpellabantur, à legionum, quæ ibi erant in præſidio, ordine numeroque. Urbs hodie principatûs ſupremi titulo cum ſua ditione inſignitur, in Provinciæ Comitatu ſita, cujus & partem facit *Thuan. lib.* XXXI. Argente fluvius eam proximè allabitur, ſitam loco plano, amœno, vitifero, & frumentorum fructuumque, præſertim croci, feraciſſimo, aureis tamen malis deſtituto; unde diverbio locus: *A Aurenge il n'y a point d'orenges.* In gyrum ſe extendit. Olim multò amplior & in vicinos agros diducta fuit; rei indicem faciunt rudera murorum relicta, hinc inde adhuc conſpicua. Contra hoſtilem incur-

curſum hodiè novos muros, profundas foſſas, oſtendit: præcipuè autem CASTRVM; quod *primum* erit *extra urbem* viſendum.

Hoc natura loci firmum eſt, ſitum in immenſa rupe, latiſſima quam cingit planities. nulli vicini ſunt montes, nec colles; ſolum hoc caſtrum eminet, natum è vivo lapide, & ſummo artificio ad perpetuitatem erectum. videas propugnacula cum ſuis munitionibus è vivo ſaxo poſita, altiſſimâ præcipitantiâ. accedit robur à præſidio benè multo; cui præfectus erat *Iohan d'Orsmael, Dominus de Falckenburg*; qui hoc anno cIↄ Iↄcxxx, XIII junii periit; cauſa & commiſſa typis excuſa ſunt; quo lectorem remitto. Intùs præter munitionem & ſitum videas tres areas, *la vignaſſe*, *le donion*, *la cortaine*. cameram item, (*le beau regard*,) quæ proſpectum in VII circumſitas provincias largitur: Languedocium, Provinciam, Delphinatum, Vivareſium, Arverniam, Foreſtum & Arauſienſem principatum. inſuper *puteum*, qui reliquos Galliæ puteos profunditate & latitudine ſuperare dicitur: è ſummo per penetrale montis ad imum excavatus eſt lapis ad vivam uſque ſcaturiginem: unde civibus etiam non parum accedit emolumenti.

Alterum, quod extra urbem videas, nimirum extra portam quâ Lugdunum itur, eſt *arcus triumphalis C. Marii Coſ. Romani*, monumentum totius Galliæ antiquiſſimum. Hunc arcum dicitur poſuiſſe poſtquam in agro illo Cimbros deviciſſet, adjutus Catuli ſubſidio, ita ut uno die C XL cIↄ LX fuderit. Totum hoc monumentum quadratâ formâ ſtat: cujus inferior pars & concava in formam arcûs eſt fornicata, tribuſque portis & cameris diſcriminata, quarum lapides veteri artificio ſunt inciſi & exornati. Anticâ &

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

primâ exterioris muri parte repræſentântur trophæa omnis generis terrâ facta, ut ſunt ſcuta, haſtæ, cuſpides, clypei, thoraces, parmæ, telorum faſciculi; lupi item, qui ſigna erant militaria. Superiori parte nautica extant trophæa, ſed vetuſtate exeſa, vix lineamenta oſtendunt. nec dubium eſt quin verba quædam ſuperſcripta fuerint, teſtibus veſtigiis, ſed vetuſtate temporis abiêre. de his Auſonius verò: (*ſcient:*

Miramur periiſſe homines, monumenta fati-
Mors etiam ſaxis nominibuſque venit.

Trophæis iſtis nauticis impoſita fuit imago ſculpta cujuſdam ſagæ, quæ digitum auri immittens, videtur eventus conſiliorum ſignare velle. Hæc ex Syria oriunda, aliquando in ſpectaculo gladiatorio uxori C. Marii prædicens quiſnam congredientium futurus eſſet victor, mox ab uxore ad maritum C. Marium miſſa eſt, qui eam honorare ſecumque in lectica circumducere voluit; ejuſque ſuaſu & præmonſtratione prælia ſolùm inivit. ad hanc ſagam prælia ſculpta repræſentantur. *Altera* arcûs quadra, dextrorſum, habet & nautica & terreſtria trophæa; ibi tres thoraces grandiores, quibus ſingulis bina præpoſita ſunt ſemicomeſa capita. *Tertia*, grandiora habet & navalia & terreſtria trophæa; inter illa malus & vela adhuc conſpiciuntur, nec non litui, quorum uſus erat auguribus in captandis vaticiniis; Ibidem videre eſt prælium inter Cimbros & Romanos. *Quarta* oſtendit triumphum, quo Cimbros captos vinctoſque Romam duxerit.

Tertium extra urbem viſendum eſt *la torre ronde*. Ubi *duo* oſtenduntur; *balneæ* & *arenæ*. *Illæ* ſunt cavernæ quædam, olim ſcaturientes aquis calidis, & ideò *thermæ Marianæ* dictæ, quòd iis uſus Marius fuerit. *Iſta* binis in turribus oſtendun-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

duntur, (*les arenes,*) quarum rudera volunt eſſe amphitheatri veſtigia. Verùm anguſtia loci evincit, iſthic loci non potuiſſe fuiſſe molem amphitheatri, licet nomen remanſerit arenarum; quod & hodiè apud Italos & Gallos pro amphitheatro in uſu eſt. Arenis ſiquidem antiquitùs inſternebatur area intra muros concluſa, cui inſiſtebant certantes; & hi ne ex lubricitate profuſi ſanguinis facilè caderent, per ſparſas arenas impediebantur. Ipſæ autem arenæ locum oſtendebant, quo feræ & gladiatores ſiſtebantur; quandoque etiam naves, quæ advectæ ſolvebantur, in arenis hinc inde veluti in mari fluctuantes; adductis inſuper monſtris marinis, ita ut pro terreſtri navale prælium oſtenderetur; teſte *Dione in Nerone*, dicente; *Aliquando beluis interfectis & venatione exhibitâ ſubito aquas in amphitheatrum eduxit, & navale certamen oſtendit, rurſumque eâ eductâ gladiatores in loco præbuit.* In media arenarum area, ara erat lapidea Jovi Latiari dedicata, ad quam unum è pugnaturis mactabant. Hinc Prudentius de cruenta hac mactatione & gladiatorum oblectatione conqueritur:

Quid pulvis caveæ ſemper funebris, & illa
Amphitheatralis ſpectacula triſtia pompis?
Hæ ſunt delitiæ Iovis infernalis: in iſtis
Arbiter obſcuri placidus requieſcit averni.

Quartum extra urbem ad pedem rupis eſt *fons* verſus viam publicam, dictus *Lavecon*; è quo ſi lavent id quo audiunt fœminæ, ſterilitate abactâ concipere poſſe creduntur.

Hæc extra urbem. *Intra urbem* quæ videas ſunt; In *eccleſiaſticis templum* cathedrale, S. Andreæ dicatum; cui XLIIX epiſcopi præfuêre; hodiè reformati ei præſident. *Epiſcopi ſedes* tota, præter muros, dejecta eſt, ut locus inſerviret urbis munitioni.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Academia antiquiſſima eſt, nata fundatore Carolo Magno; cujus adhuc privilegium à Friderico renovatum aſſervatur: ſtudioſi vero ibi nulli; unde jocus ibi, Rectorem cum ſcriba & pedello academicum corpus repræſentare; juxta illud; *Tres faciunt collegium*. Commodè tamen ibi offendi Dn. Guilielmum Grajum, medicum, gente Scotum, olim in patria ſub B. Keckermano philoſophantem; è quo, quidquid raritatis academiæ ſupererat, cognovi. ut amicitiam renovatam arctiùs teſtaretur, litteras jungebat Nemauſum ad D. Abrenetheum Scotum, à quo non exigua humanitatis deinde mihi exhibita officia.

In *profanis* eſt *circus* ſive *theatrum*, magnificum olim, hodiè aliqua ex parte dirutum, integrum ſatis, ut Romani ſplendoris majeſtatem teſtari poſſit. Videamus ejus *formam* & *partes*. Illa eſt in modum arcûs; cujus antica pars murum habet ſtupendi operis, longum c XXXVI, altum c pedes; area interior c pedum eſt, maximam partem ædificiis & habitationibus occupata. *Partes* ſunt: *ſuggeſtus*, *proceres* & *caveæ*. *Hæ*, penes muros conſpiciuntur, olim ferarum receptacula, è quibus ad pugnam educebantur. *Iſti*, ſunt è marmore præeminentiæ, quæ in ſuperiore muri illius quadrati parte extant perforatæ, quibus antennæ, mali & trabes immittebantur; ab iis dependebant vela tanquam totius theatri tegmina, ne vel æſtu ſolis pluviâve ſpectacula impedirentur. *Ammianus lib*. XIV horum velorum inventorem facit Catulum, aut ab aliis populis ad Romanos derivatorem; inquiens: *Ex turba minimæ ſortis & paupertinæ in tabernis aliqui pernoctant: atris nonnulli velabris umbraculorum theatralium latent: quæ Campanam imitatus laſciviam Catulus in ædilitate ſua ſuſpendit*

omnium primus. Vela eſt variegata coloribus & interſtincta ſolere eſſe, ait *Lucretius in princ. l.* IV:

Et volgò faciunt id lutea ruſſaque vela,
Et ferrugina, cùm magnis intenta theatris,
Per malos volgata, trabeiſque trementia pendent:
Namque ibi conſeſſum caveai. ſubter & omnem
Scenai ſpeciem, patrum, matrumque, Deorumque
Inficiunt, coguntque ſuo fluitare colore.

Ille, ſuggeſtus nimirum, erat in muri quadrati inferiori parte ſive in podio locus elevatior, Romæ pro Cæſare; in provinciis vero procoſſ. & Prætore, qui ludis præſidebant.

Præter circum hinc videntur in civitate adhuc rudera *aquæductûs*, unâ & remotiori parte integri adhuc, alterâ vero collapſi.

Viſo ita Materiali urbis, ſequitur FORMALE; quod eſt in *Magiſtratu*. Qui vel *dependens*, & opidanus, quem conſtituunt IV conſules, & reliqui conſiliarii utriuſque religionis, ex placito Principis Philippi; (*Met. lib.* XX, *pag.* 898, *a*;) vel *abſolutus*, neminem præter DEVM recognoſcens ſuperiorem, eod. *Met. teſte ibidem*, dicente; Principatum Aranſionenſem abſolutum habere dominium & imperium, nec ullum agnoſcere ſuperiorem Magiſtratum, ſed immeditatè à Deo & jure gladii dependere; unde Principi etiam titulus: *Princeps Dei gratiâ, par la grace de Dieu*; qui ademptus omnibus Galliæ Principibus. Obtinet inſuper *jus cudendi monetam*. quod præter hunc Principem, excepto Rege Galliæ, nemo habet niſi Comitatus Avenionenſis. *Arniſ. de jure Majeſt. p.* 434. ſiquidem omnibus Galliæ proceribus, (dicit *Bodinus lib.* 1. *de repub. c. ult.*) privilegium cudendi monetam, uno & eodem Franciſci I Regis edicto ablatum fuit.

Ut verò ſucceſſionem *auguſtæ gentis Naſſoviæ* ad

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ad Principatum hunc in fundamento videamus, altiùs repetemus hiſtoriam è *Thuani libro* XXXI, ad ann. cIɔ Iɔ LXII. Ita ille: *Arauſio imperio Franco-Germanico olim ſubjecta fuit, ut ex bulla aurea academiæ ejus inſtitutionem complectente conſtat, aliaque præterea, quæ privilegiorum eccleſiæ primariæ à Friderico II, anno* cIɔ CCXXV *conceſſorum confirmationem ſanxit; ex moneta item, quæ cum Imperii inſignibus cudebatur; & tabellionum privilegiis, qui auctoritate Imperiali inſtrumenta publica conficiebant. Poſtea Imperii per Galliam noſtram infracta potentia peculiares Principes provinciam tenuêre, & cum ea Arauſionenſem Principatum; qui tandem ad Bauſcorum regulorum familiam ſeu ſucceſſione ſive alio titulo devolutus eſt, eadem prærogativa ac immunitate, quibus hodiè Imperii Principes fruuntur. de quibus inſtrumentum fuit confectum à Bertrando Bauſco, anno* cIɔCC XLII, *eid. decemb. In eo Principatu & partem habebant Hieroſolymitani equites, à Principibus, ut vero fit ſimile, in ſocietatem aſciti ob virtutis famam & præcipuum belli adverſus Saracenos gerendi, cui illi deſtinati erant, ea ætate ſtudium; ut à Rigenſi epiſcopo in Livonia alibi factum memoravimus; idque ex numis pleriſque patet, quibus in antica parte Arauſionenſis Principis, in poſtica Hieroſolymitani Ordinis inſignia viſuntur inſculpta. Et ita res in eo Principatu fuerunt uſque ad ann.* cIɔCCLVI. *quo Carolus Andinus Ludovici* IX *frater, qui Beatricem Raimondi Berengarii ultimi ex Barcinenſium Comitum illuſtri familia provinciæ Comitis F. uxorem duxerat, eam ditionem crevit, & Gulielmum Bauſcum Arauſionis Principem tanquam beneficiarium in fidem accepit per Odonem Fortenarium magnum provinciæ Seneſchallum. Carolo Carolus II F. ſucceſſit; qui*

tot

tot regulorum ſuſpectam potentiam habens, ab Hieroſolymitanis equitibus permutationis titulo partem, quam in Arauſionenſi Principatu habebant, comparavit, anno CIↃ CCC VII, XI, *kal. novembris; eamque mox Bertrando Bauſco attribuit, lege adjecta, ut ipſe poſterique ejus de Principatu univerſo tanquam beneficiarii, provinciæ Comitibus fidem deinceps præſtare tenerentur. Ea de re inſtrumentum confectum anno ſequenti* XI *kal. april. Secundum hæc Bertrandus Bauſcus à Roberto Caroli II F. ſacramento adactus eſt anno proximo; cumque biennio pòſt idem Bertrandus cum Syndico Arauſionenſis civitatis nomine agente de privilegiis & immunitatibus tranſigeret, ſupremi imperii jus, quod Comitibus provinciæ competit, diſertè exceptum eſt. Bertrando mortuo Gulielmus fil. hæreditatem adivit, qui itidem à Roberto iiſdem conditionibus in fidem acceptus eſt. Gulielmo Raimondus filius ſucceſſit, & huic Raimondus II; qui ambo Ioannæ Neapolis & Siciliæ reginæ ſacramentum fidei dixerunt; & hic quidem de vi publica, ob quædam violenter perpetrata Corteſone, quod eſt Principatûs municipium, à Fulcone Agutio magno Provinciæ Seneſcallo poſtulatus fuit, bonaque ejus annotata, nec, priùs quam gratia delictorum à Ioanna impetrata, eorum plenam poſſeſſionem recuperavit. Ioanna cùm nullos liberos haberet, Ludovicum II Andinum Ioannis Franciæ regis fil. adoptavit & hæredem inſtituit, & poſt eum Ludovicum II ejus filium, eique Ludovicum III Calabriæ Ducem ſubſtituit: à quibus omnibus Principes Arauſionenſes in fidem accepti ſunt. Raimondi Bauſci ſine maſculis decedentis ditionem Maria filia crevit; quæ Ioanni Cabilono nupſit anno* CIↃ CCCC X, *cùm Bauſci eum principatum ab anno* CIↃ CC XL *tenuiſſent. Ex eo matrimonio genitus Ludovicus Cabilonus; qui à*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Renato Siciliæ rege in fidem acceptus eſt, eique XV CIↃ *librarum commodavit ann.* CIↃ CCCC XXXVI, *dum captivus Divione à Philippo Burgundione detineretur. viciſſim Renatus, ut ei de hujus ſummæ reſtitutione caveret, jus ſupremi imperii, quod ipſe in Principatu habebat, obligavit; cumque carcere liberatus æs illud diſſolvere paratum ſe oſtenderet, Cabiloni tergiverſatione effectum eſt, ut negotium exitu caruerit. Ludovico Gulielmus Cabilonus ſucceſſor, qui cùm ſummo imperio illo licentioſè, atque adeò injurioſè, contra Arauſionenſes abuteretur, tandem vicinorum interventu inter partes tranſactum eſt, cautumque, ut Arauſionenſibus à Principis magiſtratibus appellare eſſet. Id actum anno* CIↃ CCCC LXXI, *menſe januario. Quo tempore rerum in Francia potiebatur Ludovicus XI; qui Renato & & Carolo Andinis in Provinciæ Comitatu ſucceſſit, & cum Gulielmo Cabilono tranſegit, his conditionibus, ut Gulielmus acceptis à rege* XL CIↃ *aureorum fidem in poſterum regi & Delphino Viennenſi tanquam beneficiarius obligaret, & ejus ſubditis ad Gratianopolitanum Senatum appellare jus eſſet: ceteroqui ipſe tituols ſupremi Principis, ſeque gratia Dei Principem Arauſionenſem indigetare, monetam percutere, gratiam delictorum impertiri, aliaque ejuſmodi, quæ ſummi imperii ſunt, facere poſſet. hiſque conditionibus in fidem acceptus eſt* VII *kal. jun. anno* CIↃ CCCC LXXV. *Ab eo tempore de Arauſionenſium appellationibus Delphinatûs curia cognovit uſque ad annum* CIↃ CCCC IC. *Quo Ludovicus XII, qui impensè Ioanni Cabilono Gulielmi fil. favebat, officiorum memor & egregiæ ab eo navatæ operæ in prælio ad Albini fanum in Armorica, ubi ambo capti fuerant, ſupremum jus illud bene merito amico remiſit, non tamen ſine contradictione. nam cognitor regius interceſſit, & ad Delphinum &*

Del-

Delphinatûs gubernatorem appellavit, proteſtatione factâ, & monumentis publicis eodem anno IV *eid. ſeptembr. conſignata. verùm ſpreta cognitoris regii proteſtatione, Ioannes ex eo ſupremum jus in eo Principatu uſurpavit, & curiam Parlamenti præſidemque &* IV *conſiliarios inſtituit, qui jus cum ſuprema poteſtate dicerent; idque uſque ad Ludovici XII exceſſum tenuit. nam eo defuncto, cùm Franciſcus gratiam à deceſſore ſuo factam revocaſſet, Philibertus Ioannis fil. in fidem ab eo acceptus eſt; rurſuſque Gratianopolitanus ſenatus de Arauſionenſium judicum appellationibus cognovit. Philibertus is ſine liberis deceſsit, & Renatum Naſſovium Claudiæ ſororis F. heredem inſtituit. ii, quòd relictâ Galliâ Auſtriacis operam ſuam addixerant, eorum gratiâ contra beneficii collati auctores uſi ſunt; & poſt Ticinenſem cladem Madritianâ pacificatione cautum fuit, ut, nullâ habita juris, quod regibus competebat, ratione, Arauſionenſis Principatus cum ſummo imperio ipſis reſtitueretur. & quamquam bellis poſtea inter Carolum V & Henricum II ſubortis regii magiſtratus manum in Principatum injeciſſent, & Gratianopolitanus ſenatus per id tempus de appellationibus cognoviſſet; tandem pacificatione ultimâ anni* cIↃ IↃ LIX, *rurſus ſupremum Arauſionenſis Principatûs imperium Naſſoviis juxta Madritiana pacta reſtitutum eſt: & Gulielmus Gulielmi F. Renati frater patruelis præfectum urbi impoſuit, & magiſtratus denuo inſtituit, qui citra provocationem cum ſumma poteſtate jus dicerent.* Hactenus Thuanus. Gulielmo Naſſovio Arauſionis Principi ſucceſſit primogenitus F. Philippus Gulielmus, anno cIↃ IↃ IC, XI mart., qui, Genuam cum Alberto Archiduce è Hiſpania veniens, mox Maſſiliam, & inde Arauſionem, ubi à clero & civibus acceptus, per-

perrexit; eique hominium ſeu homagium præſtitum. actum lege apud *Meter. lib.* xx. Accedit inveſtitura & confirmatio Henrici IV Gall. regis, de qua *Thuan. lib.* c XXXVI *ſub fin.* Et *Meter. lib.* XXVII, ad annum cIↃ IↃc VI, dicit: Philippus Arauſ. Princeps primogenitus, Gulielmi Arauſ. F. in uxorem ducens, Condæi ſororem Heleonoram, in Fonte-bellaqueo regis ſumtibus nuptias celebrat; cui inſuper rex Principatum Arauſionenſem, unà cum omnibus libertatibus, præeminentiis & juribus, plenè, imò longè pleniùs quàm nulli anteceſſorum ejus, cum renunciatione omnium jurium, quæ regnum Galliæ in eum habere arbitratur, junctâ ampliſſimâ dote, donat. Philippo ſucceſſit frater *Mauritius*, plenariâ poteſtate per præfectum adminiſtrans Principatum. & huic denato invictus *Princeps Henricus-Fredericus*; quem gloriorum ſera videat poſteritas.

Ita Principatum & urbem vidimus in ſtatu pacato & flore: *Turbatum* talem deformat *Thuanus libro* XXXI, ad ann. cIↃIↃ LXII: *Vrbs Arauſio una atque altera Synodo celebris, epiſcopali quoque dignitate ornata eſt; quam eo tempore (anno* cIↃ IↃ LXII) *tenebat Philippus Camerarius, ex illuſtri Cameræ marchionum familia, Proteſtantibus, qui jam in ea liberè conveniebant, valdè infeſtus. ii pacatè ſub Cauſano præfecto, & poſtea ſub Alexandro Turrio, à Gulielmo Naſſovio urbis Principe impoſito, vixerant, donec de Vaßiacena cæde rumore ſparſo territi opidani, eandemque fortunam veriti, arma capiunt, Turrio præfecto, tanquam ſibi ſuſpecto, ejecto, & acceptis* IↃc *præſidiariis, ſe muniunt, miſſo etiam Lugdunum ad amicitiam firmandam, rem pecuniariam expediendam, & arma coëmenda, Perrino Parpalea loci præſide, qui in reditu juxta Burgum in Vivarienſi pago, cùm per*

Rho-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Rhodanum cum armis deveheretur, V *ab Arauſione leucis à nauclero proditus & interceptus eſt. quo cognito, opidani ſtatim militem Saulio Santandreano duce ad recipiendum, ſi fieri poſſet, Parpaleam emittunt, tam vicinum hoſtem minimè rati. jam ante, Philippo epiſcopo urgente, Frabritius Serbellonus, penes quem ſummum armorum imperium ei à Pontifice cognato attributum in Venaſcinenſi Comitatu erat, Caralione loco condicto convenerat cum Honorato Sabaudo Sommarinio Claudii parentis Tendæ Comitis legato, Franciſco Balma Suzæ Comite, Ponteneſio Carſio Flacceano ejus fratre Aquenſis civitatis præfecto, Gabriele Bollerio Centalio, G. Ventabreno Laverdeno, Mondragonio, Venterolio, aliiſque regiæ ditionis proceribus, & de Proteſtantibus* Arauſione, *ut nimiùm vicino, expellendis, conſilium inierat. Cùm, intellecto, præſidiarios urbe egreſſos, inopinatò ad portas cum* II *muralibus tormentis & minoribus aliquot advolat non. junii, vix albeſcente die; opidani, caſu territi, mox ad revocandum Santandreanum mittunt; & eodem tempore, ut moram negotio interponerent, cum Serbellono colloquium poſcunt, &* VI *è ſuo numero ad eum legant. Tum perſcriptæ conditiones: ut externus miles ſtatim dimitteretur: arma omnia in templum majus comportarentur, clavibus ejus in Turrii præſidis manu traditis. Quibus conditionibus rejectis, continuo Serbellonus urbem ita cingit, ut Santandreanus, qui ad Serinianum remanſerat, ingreſſu prohiberetur. mox tormentis admotis ad eam partem, quæ Eutropii fanum ſpectat, arcem verſus pulſationem incipit. Verùm cùm ab arcis præſidiariis, quibus Coſta junior præerat, graviter infeſtaretur, tormenta inde deducit, & ad portam molatrinarum transfert; ubi poſt* CLX *circiter ictuum diſploſionem,*

edita

edita ampla ruina, opidani, ſpe omni auxiliorum deſtituti, pars noctu cum conjugibus ac pueris diffugiunt, & ad ſocios, qui Seriniani erant, tendunt, pars ſe ad defenſionem comparant. verùm, cùm diverſis partibus hoſtem vim facere, & clatris revulſis ab adverſæ factionis civibus etiam plerisque locis admitti, fruſtraque arma expediri cernerent, in arcem confugiunt. Victor hoſtis nullo non immanitatis genere in eos, qui in urbe remanſerant, ſæviit. nam, qui primum impetum effugêre, alii lentis ac minutis pugionum ictibus, ſic ut ſe mori ſentirent, occiſi; alii ſupra contos, ſariſſas ac ſtrictos enſes præcipati; alii ad cremaſterum paxillos appenſi & combuſti; alii denique exſecti. nec decrepitis ſenibus, mutilatis & in lecto per valetudinaria decumbentibus ægris, miſeriſque meſſoribus, ſubita obſeßione in urbe oppreßis, quibus nulla præter falces arma, parcitum. pleræque feminæ interfectæ, aliæ ad feneſtras & porticus ſuſpenſæ, &, avulſis ex eorum amplexibus parvulis infantibus, ſcloppetorum ictibus confoſſæ, multæ virgines per vim corruptæ. pueri multi item rapti, & ad nefandam libidinem ſatiandam in miſeram captivitatem, ex qua non niſi diu pòſt redierunt, abducti. auxerunt crudelitatem contumelioſa ſpectacula, productis mulierum cadaveribus, & in eorum pudenda boum cornibus & ſaxis ac ſtipitibus ad ludibrium injectis. Virorum item interfectorum plagæ foliis ſacrorum librorum fartæ, qui, ut vernacula lingua ſcripti ab illis, diſcerpti paßim jacebant. Nec adverſa factio, quæ hoſti ad opidum capiendum prodita concivium ſalute viam ſtraverat, furorem evaſit: nam, cùm ſe in platea armati cum uxoribus ac pueris conglobaſſent, hoſtes, eos ad defenſionem ſeparare rati, irruunt; & ad unum omneis trucidant; nec proinde illi civium ſuorum exitio diu lætati ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſunt. Inde ad arcem itum. cujus præſidiarii vitam pacti, ad unum omnes, qui CIX *numerati ſunt, aut præcipitati, aut gladio deleti ſunt, exundante paſſim per urbem cruore. Poſt cædeis, in domos incendiis ſævitum. publicæ ædes, ſerpentibus flammis, etiam epiſcopi palatium, igni abſumtum eſt; &* CCC *ferè privatorum domus: in iiſque plerique, qui latebant, præfocati. vixque, exortis poſt ingentia tonitrua inſolitis imbribus, incendium reſtingui potuit. quâ commoditate uſi plerique, qui à ſtrage ſuperabant, per noctem aufugiunt, & ad ſocios, qui Seriniani ſubſtiterant, ſe conferunt. Tum direptæ ædes quibus ignis pepercerat, ac poſtridie mœnia Serbelloni juſſu à fundamentis everſa. Capti Arauſione Coſta arcis præfectus, Cariteus & Ruiſius; & Taraſconem ſub cuſtodia ducti.*

Arauſione commorati ſacro paſchatos, ſequente die iter Avenionem inſtituimus. Duabus leucis *Sorga* fluvius obſtat transjiciendus; naulum pro ſingulis equis eſt I ſolidus. inde duæ leucæ ad ipſam urbem Avenionem; quæ cuſtodias portis impoſitas habet. Ad ipſum ingreſſum quærebatur, num ſacræ Miſſæ intereſſe vellemus? negando reſponſum eſt, ubi diverteremur? *à la mule.* ita ſchedula ſignata nobis tradita pro tridui libera in urbe commoratione. ſed & è cuſtodia miles ad diverſorium nos ducebat, hoſpiti indicium facturus noſtro de adventu & commorationis tempore. Intromiſſi in urbem longo per ſtratas vias ductu ducimur ad dictum hoſpitium *à la mule*; commoda ubi & lauta habitatio.

AVENIO,

VRbs, ſecundum nonnullos, ſorte quadam & ad volatum accipitrum minorum fundata dici-

dicitur, quemadmodum Roma vulturum. quâ occaſione adhuc in urbe hac moris eſt, ut ii, qui tale avium genus in urbem vænum important, ab omni vectigali & portorio immunes ſint.

Sita eſt in Comitatu *Veniſsino*, *Rhodano*, *Durantio*, *Sorgâ* fluminibus irriguo. ad primum horum urbs ædificata loco amœniſſimo & fertiliſſimo: ſi *planitiem* videas, agri frugibus, prata hortenſibus herbis, vineæ botris, arbores malis citriis & aureis rident: ſi *fluvium*, piſcium natatu lenique ſuſurro murmurat: Si *montes*, culti omnes ſunt, attolluntur, ſed remoti pluſculum ab ipſa urbe. Accedit oblectamentum *murorum*, eleganti turrium pari intervallo diſpoſitarum ordine conſpiciendorum. A parte quâ flumen præterlabitur, præcipiti rupi *fortalitium* eſt impoſitum exiguum, cum tormentis & milite præſidiario, tametſi à ſitu loci ingens ibi ſtrui poſſet caſtrum pro pontis & urbis defenſione. *Foſſæ* profundæ ſunt; *portæ* VII firmæ, excubiiſque munitæ.

Pons (de cujus fabuloſa ſtructura vide *antiquitat. Galliæ pag.* 883, *& ſeq.*) ſi non circa finem obliquè incurvaretur, non multùm cederet ponti S. Spiritus. diminuit eidem multùm trium arcuum, qui multis jam abhinc annis concidêre, defectus, & quidem mediâ ferè in parte: rex eum ſumtibus ſuis, ſi fieri poſſet, reſtituturus dicitur. Arcuum eſt XXIII; quorum duo, Avenioni vicini, cum ſacello, quod tertio eſt inædificatum, juriſdictioni Papali; reliqui regiæ ſubſunt. Latitudine anguſtus eſt, & vix V paſſuum; longitudine CIↃ CCC & plurium. Hic jungit *Neapolin* (*la ville neufve*,) Avenioni oppoſitum opidulum depreſſiori loco; ſupra ſe habens *S. Andreæ* fanum editiori loco poſitum in excelſa rupe,

rupe, munitum loci ingenio, firmiſſimis propugnaculis & præſidio regio.

Quoad *plateas*, eæ ſunt amplæ, præſertim eò loci ubi urbis pomœria producta. *ædificia* ſunt nitida & elegantia, nec non palatiis ſuperba; quæ ſi publica ſpectas, ſeptenario numero (ut perfectiſſimo, ex toto pari & toto impari conſtante) ſuperbiunt, VII *nim. palatiis, portis, templis parochialibus, canonicorum collegiis, xenodochiis, virginum monaſteriis & conventibus.*

Videamus ea nunc ſeparatim. Inter *templa* primum locum obtinet *D. Virgini* ſacratum, in area ſpatioſa ſitum, eminenti in ſaxo, cui multi gradus inciſi pro via ad ipſam ſumtuoſam ædem. Porta talem habet inſcriptionem:

Ludovico Juſto, Gall. & Navar. regi Chriſtianiſſimo, avitæ virtutis æmulo, glorioſ Caroli Martelli in Saracen. Aven. pellendis fortitudinem, & Divi Caroli Magni laureas jam adepto, in Albicenſibus, tota Septimania Galliaque fræn., S. Ludovici pietatem & magnitudinem aſſequuto, ob impiatum rebell. hæreticorum furorem triumphantibus armis expiatum, ob eccleſiam Romanâ pietate defenſam, ob Avenionem benignitate regiâ conſervatam, ſui clientes Præpoſitus & Canonici hujus Avenionenſis eccleſiæ per D. Martham primùm erectæ, mox D. Ruffi Chriſti diſcipuli epiſcopal. ſacris inauguratæ, & per Carol. Magn. Gothicâ impietate reſtauratæ, hunc in-

gentem & perennabilis gloriæ fornicem DD. C C. M DC XXII.

Interior ejus ſtructura ad ſtuporem dives eſt: altare grande auro & argento ſtringit oculos: lampades XI totæ argenteæ de funibus ſuſpenſæ lumen augent; non longè grandia candelabra itidem argentea. Ad latera vides *ſacella*, in quibus Pontificum aliquot magnificæ ſepulturæ, & capitum V tegmina, honorum inſignia. Canonici XX cum XIV capellanis ibi rem ſacram faciunt. illi, quòd ipſi Pontifices tempore quadrageſimali olim ibi miſſam fecerunt, *adhuc habitu & ornamentis Cardinalium utuntur.* Iſti Ordini addictus fuit *Franciſcus Petrarca*, Italorum Poëtarum princeps, de quo infrà. Eſt quoque, quod templum maximè decorat, videndum *S. Marthæ ſacellum*, quod olim ei pro domicilio ſerviit; deſcenditur aliquot gradibus ad illud: januæ ſuperſtat ipſius Marthæ effigies. Extra templum *area* eſt, in qua puteus amplitudinis & profunditatis magnæ. In altiori area, cui templum iſtud inædificatum, videntur IV rotundæ turres, pulvere quæ tormentario dicuntur eſſe refertæ.

Inde non longâ viâ luſtrare potes in deſcenſu *palatium minus*. Archiepiſcopi manſio eſt. exigua comparet extùs, ſed interiori ſtructuræ nihil deeſt; conclavia ad amuſſim exornata ſunt; adſtat turris elegans, hortus malis punicis & aliis abundat; proſpectus inde in urbem, in Rhodanum, imo in bonam territorii partem apertus.

His viſis ad *Franciſcanorum (les cordeliers)* mecum ito, viſurus *monumentum* LAVRAE. Templum eſt ſpatioſum; in quo unum, quod me & alios affecit, eſt ſepulchrum illud modò dictum,

quod

quod Regum & Poëtarum meruit encomium. Inſcriptio recens talis eſt ei addita:

D. O. M.

Et memoriæ æternæ D. Lauræ
cum pudicitia tum forma fœm.
incomparabilis, quæ tam diu vixit
ut ejus memoria nunquam
extingui poſſit, R. R. veterum
monumentorum peregrin. in-
dagatores D. Chriſtophorus
de Allegre eques Luſitanus &
D. Antonius de Prat. Prætor
Pariſienſis, & Gabriel Simonius
Florentinus, εὐδοκίας χάριν
IV idus april. 1558.

Sola manet virtus; cætera mortis erunt.

LAVRA hæc à Franciſco Petrarca honeſto amore amata, & odis artificioſiſſimæ ſtructuræ decantata eſt. Sepulchrum multis retrò annis incognitum fuit; à Mauritio autem Scæva, viro literatiſſimo, in lucem protractum & mundo oſtenſum. Sacellum, in quo illud videtur, obſcurum eſt. ſiniſtra ingreſsûs habet altare muro adſtructum, ante quod ſub grandi ſaxo ſine omni ornatu & inſcriptione Laura cubat. Majores ejus id ſtruxerunt; teſtantur inſignia ſtellæ, lateribus appoſita. Franciſcus I Franc. rex Maſſiliam iturus, Avenionem tranſiit; ubi de Lauræ ſepulchro audiens, illud aperiri, & cadaver ſpectare voluit: ſaxo amoto, ſepulchroque aperto corpus præter oſſa in cineres abiiſſe viſum eſt. Pectori impoſita fuit ſcatula plumbea operculo firmata, quâ apertâ *numus* & *carmen* incluſa reperta

 ſunt.

ſunt. Numus plumbeus unâ parte oſtendebat figuram femellæ, alterâ has litteras: M.L.M.I. id eſt, MADONNA LAVRA MORTA IACE. Carmen, manu Petrarcæ membranæ pergamenæ inſcriptum Italico idiomate, tale erat:

Qui riposan quei caſte, & felici oſſa
Di quell' alma gentile, e ſola in terra,
Aſpro & dur ſaſſo hor ben teco hai ſotterra,
E'l vero honor, la fama, & beltà ſcoſſa.
Morte hà del verde Lauro ſuelta & moſſa
Freſca radice, e il premio di mia guerra
Di quattro luſtri e più s'ancor non erra
Mio penſier triſto, e'l chiude in poca foſſa.
Felice pianta in borgo d'Avignone,
Nacque, & mori: & qui con ella giace
La penna, e'l ſtil, l'inchioſtro, & la ragione.
O delicati membri, ò viva face,
Ch'ancor mi cuoggi, ſtruggi, in ginocchione
Ciaſcun preghi il Signor t'accetti in pace.

O SEXO.

Mortal belleza in darno ſi ſuſpira,
Lalma beata in ciel vivra in eterno.
Pianga el pute e il futur ſecul priva
D'una tal luce: & io de gli occhi e il tempo.

His viſis & lectis, rex Franciſcus magnanimâ fronte ſententiam tulit, tumba honoratiori formâ dein ſtaret; ipſus præire viam ſcripto Gallico metro, quod tale eſt:

En petit lieu compris pouvez veoir
Ce, qui comprend beaucoup par renommee;
Plume, labeur, la langue & le devoir
Furent vaincuz par l'aymant de l'aymee.
O gentill' Ame, eſtant tant eſtimee,
Qui te pourra loüer, qu'en ſe taiſant?
Car la parole eſt tousjours reprimee,
Quand le ſujet ſurmonte le diſant.

Sequi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Sequitur aliud Latino metro, auctore *Iulio Camillo :*

Laura ego quæ fueram Thuſci olim vita Poëtæ:
Laura ego, quam in vita Thuſcus alebat amor:
Heic ſine honore jacui non cognita, quamvis
Cognita carminibus culte Petrarca tuis.
Nullus purpureis ſpargebat floribus urnam,
Nullus odoratis ſerta dabat calathis.
Nunc quoque Franciſci, ſed verſu & munere regis
Noteſco, officiis conſpicienda piis.

Aliud item Italico metro, auctore *Ludovico Alamano :*

Quì giace il tronco di quel ſacro Lauro
Che del Toſco miglior fu dal oggetto,
Ch'ouunque ſcalda il Sol n'ando l'odore:
Hor dal Gallico Re del ciel theſauro
(Sendo in poco terren vile, & negletto)
Et di marmi, & di ſtilrice vé honore,
Et ſempre i rami haurà fioriti, & freſchi
Sotto l'ombra immortal de duo FRANCESCHI.

His ſubſcribo meum, cogitans vanitatem mundi, & perpetuitatem literarum, in Petrarcæ Lauram & metra:

Carmine laurum habui, LAVRAE *ſtudioſus amator:*
Mors rapuit LAVRAM, *carmina non potuit.*

Viſo hoc *Lauræ* monumento, ducam te ad *Caſimiri* Poloniæ regis monumentum; quod *in D. Martialis æde* tale extat:

B. C.

Poloniæ rex in Galliam ſecedens, Cluneatæ monaſticæ vitæ ſe addixit, & profeſſione amiſsâ frater Carolus vocatus, & Diaconi ordinem ſuſcepit. Anno

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſui monachatus tertio à Polonis requiſitus, S. P. diſpenſatione à voto abſolutus, regno inaugurari meruit, his tamen conditionibus: I, ut Poloni ſingulis diebus Mercurii jejunent, unicâ tantum refectione contenti. II, ut omnes rotundâ coronâ in morem monachorum utantur. III, ut nobiles feſtis ſolemnibus, dum ſacra peraguntur, ſtolam è collo ſuſpenſam ferant. IV, ut ſinguli è plebe perſolvant obolum in lucernam uſturam Romæ. Anno milleſimo quingenteſimo primo.

Præter hoc ipſius Martialis egregia ſepultura è lapide meretur videri.

Nec inſuper habeas *Cæleſtinorum ædem*. In qua duo Renati Siciliæ regis opera; altare & ſacellum. *Altare* è marmore nitidum, inſculptam habet hiſtoriam paſſionis Salvatoris, cum hac epigraphe:

Sicelidum regis ſunt hæc monumenta Renati:
Iuſſerat hæc quondam fieri quæ Carolus heros,
Rex pius abſolvi voluit quæ marmora cernis.
Triſtia cum gemitu Chriſti ſpectacula euntis
Ad mortem, liceat vobis ſpectare, fideles.
Cogitur ecce piis humeris cæſuſque cruentus
Ferre crucem laſſus, quâ crimina noſtra ferantur,
Sacrilegaſque manus Iudææ gentis iniquæ.
Diſcite Chriſticolæ; memores eſtote dolorum,
Quos Deus, ecce, tulit; ſic vos licet eſſe beatos.
Anno Dn. M CCCC LXXXI.

Sacellum habet ſceleton juſtæ magnitudinis, manu Renati regis elegantiſſimè pictum, quod olim matronis Avenionenſibus ſtrenæ loco ipſe

rex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

rex donaſſe dicitur. In hac pictura commendatur & notatur tela arenea in feretro videnda, ita imponens oculis, ut naturale araneæ alicujus opus & texturam eſſe exiſtimes. Tabula iſta præter Gallicos verſus, hos habet Latinos:

Contemplare paucis qualis ſit imago ſubacta,
Corpore qui fulges; talis tibi morte paratur.

Præter hæc ſacella, alia adhuc ſuperſunt. Nimirum, *Clementis VII Pontificis*, in quo monumentum ejus ſepulchrale, non clericum, ſed regium, gratitudinis & memoriæ ergò ibi poſitum, quòd Avenio illum ſchiſmatis tempore octo annos in ſinu ſuo foverat. Aliud item pro Clementis VII P. *cubiculario*, è marmore exſtructum. Aliud, in quo Papæ miſſas celebrarunt, cùm heic eſſent. quorum etiam veſtimenta & ſacra pallia cum lituis in adyto adhuc ſervantur. Adſunt etiam aliæ tabulæ *de legenda Petri Luzeburgii*, qui puerum de ſumma in pontificio palatio turri delapſum & omnibus membris fractum precibus dicitur ita reſtituiſſe, ut fractæ & ſegregatæ partes ſuâ ſponte coaluerint, puerque priſtinæ valetudini & omnibus vitæ ſanæ functionibus reſtitutus fuerit. Sepulchrum hujus Petri eſt in crypta ſubterranea, cum fontis ſcaturigine. Non longè inde extat diſtichon in Ludovicum Valeſium ſcriptum:

Ille ego, qui gnatus, patruus ſum, frater, avuſque
Regum; non habui regia ſceptra tamen.

Horti monaſterio adædificati amœni ſunt, conſiti è moris, ficubus, granatis, capparibus, aliiſque boni ſaporis fructibus, ultra ferè monachorum ordinem.

Hinc ad *ædem Minimorum*; quæ tibi galeros Cardinalium plurimorum & ſub altari monumentum archiepiſcopi, cujus cadaver nondum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

conſumtum dicitur, cum hoc epitaphio oſtendet:

Hic jacet reverendus in Chriſto frater Vitalis, Ordinis Minorum bonæ memoriæ, Epiſcopus Albanenſis, S. R. E. Cardinalis; qui obiit die XII menſ. auguſti, anno cIↃ CCC XXVI; cujus anima requieſcat in pace.

Si pluria templa luſtrare placet, ſunt ea non pauco numero; *D. Auguſtini*, ſacellis utrumque ad latus ſtructiſſimi; *D. Magdalenæ*; in quo Nothaſſii Rhodano merſi monumentum: *Ieſuitarum* item, cum adjuncto collegio, Philoſophiæ officinâ.

Ab ædibus his ſacris dependet *inquiſitio* in hæreticos; ſatius eſſet, in Judæos, imò in lupanaria, eſſent inſtituta; verùm utrique cùm fiſcum papalem augeant, feruntur: illi, mercium impoſturis; meretrices, lactis vectigali, (*milch-zins oder huren-zoll.*) Qui mos Romæ quoque obſervatur, ex antiquitate Romanâ originem trahens: ibi enim ſolebant mulieres, meretricum quæſtum capturæ, apud ædiles licentiam ſtupri vulgare, ut de Veſtilia, prætoriâ familiâ genitâ, Tacitus ſcribit lib. II, atque inſuper mutatum nomen Cellæ in lupanari, ubi proſtabant, inſcribere. *Alex. Sardus de morib. & ritib. lib.* I, *c.* XV, *ex Pancirollo in novis repertis, cap.* X *de horolog.* Verùm uti nullum tam eſt formoſum palatium quod non habeat cloacam; nec formoſa facies ſine aliquâ maculâ, ita egregia hæc urbs non caret hoc fœtido hominum genere. Meretrices Chriſtianorum templa, Judæi ſuam *ſynagogam* frequentant; in hac tamen monachum ſin-

gulis

gulis ſeptimanis concionantem ferre tenentur, ſi forte quis eorum ad Chriſtianiſmum converteretur, repudiato Judaiſmo.

Eccleſiaſticis ædificiis *academiam* adnumero, olim florentem & famâ magnorum Juriſconſultorum celebrem; qui ſuæ cathedræ inſcriptum habent:

SESSIO ÆMILII FERRETI:
PERITVM ORNO, IMPERITVM
DEDECORO.

Doctores in theologia ſunt III, in jure IV, in medicina III, in philoſophia cœtus Jeſuitarum eſt occupatus.

Sacra ædificia concludam cum *palatio Pontificis*, firmiſſimo ſaxo quod impoſitum. Notemus heic *aream*, *atria*, *ſacellum* & *armamentarium*. *Area* ad introitum præſidio Helvetio cuſtoditur. Mox aula; & *atrium* primum, amplum & longum, ſed non ornatum, niſi his, quæ parietibus inſcriptæ ſunt inſcriptiones:

CLEMENS V PONTIF. ABSENS ELECTVS ANNO M CCC V ROMANAM
CVRIAM LVGDVNVM TRANSTVLIT.

Prope huic hæc:

JOHANNES XXII, LVGDVNI CREATVS,
AVENIONEM PIMVS SE CONTVLIT.

(Hic mortuus, dictus eſt ditiſſimus, quòd auro poſt ſe relicto omnes præ ſe ſuperarit pontifices.)

Sequitur hæc:

BENEDICTVS AVENIONE CREATVS
CONSEDIT AC MORITVR PALATII
HVIVS PRIMA AC MAIORI PARTE
CONSTRVCTA.

Hic Benedictus, numero duodecimus, dicitur molitoris fuiſſe filius; ad quem cùm pater papa-

lem ad dignitatem evectum inviſeret, ſericeis veſtibus ultra ordinem molitorum indutus, à filio non receptus fuit, priuſquam habitu hoc, molitores non decente, depoſito, veſte ſuâ molitoriâ compareret; ita benignè admiſſus, & interventu Cardinalium molendino à filio Papâ donatus, dimiſſuſque eſt.

Alia inſcriptio ſequitur:

CLEMENS IN SVA OBEDIENTIA
VI AVENIONE CONSEDIT QVO
TEMPORE URBANVS VI ROMAE
APOST. SEDI PRAERAT MAGNO
TVNC ORTO SCHISMATE.

Item hæc:

BENEDICTVS IN SVA OBEDIENTIA
XIII PRIMO PETRVS DE LVNA
NVNCVPATVS IN LOCVM DE-
MORTVI CLEMENT. VI AVE-
NIONE ELIGITVR VNDE POST
IN HISPANIAM AVFVGIT AC
IN CONSTANTIENSI CONCILIO
CVM GREGORIO XII ET JOAN-
NE XXIII DEPONITVR.

Ultima hæc eſt:

MARCELLVS II PONTIF. OPT. MAX.
QVI PIVS SECRETARIVS ALEXAND.
FARNESII R. E. C. VICECANCELLA-
RII AC LEGATI AVENIONENS.
FVERAT, MORITVR IN VRBE
XX DIE PONTIFICATVS, AN. M D LV.

Ne hoc omitttam; ſedes pontificia Româ Avenionem tranſlata eſt ſub Alberto Auſtriaco Imperatore per *Clementem V*, Papam, anno Chriſti cIↃ ccc v. ubi permanſit LXXII annos. Clementi ſucceſſêre *Iohannes XXII*, *Benedictus XII*, *Clemens VI*, *Innocent. VI*, *Vrbanus V*, *Gregorius*

XI. Pe-

XI. Pezel. in mellificio hiſtor. Helvicus in Chronolog. Hic ſedem Avenione Romam rurſus transtulit hanc ob cauſam: Erat ei nepos, homo petulans, inſolens, virginum ſtuprator, matronarumque impudicus ſectator. de qua vi & inſolentia nobiles cives apud Pontificem ſæpe conquesti non audiebantur, nedum vindicabantur. Hinc de capite ſtupratoris alia ſententia lata eſt; junxerunt ſeſe multi, & noctu laſcivum hunc venatorem capiunt, moxque ante Papæ palatium penſilem faciunt. Papa ignominiâ affectus, de vindicta cogitans cœnam magnificam ſtruit, invitat primores civitatis; veniunt hoſpites, ſed cœnaculo, cui pulverem tormentarium ſubdiderat, incenſo in aërem exploduntur. Papa verò priùs de menſa ſurgens, reditumque ſimulans, navigia conſtituerat, quibus Arelatum, indeque in Hiſpaniam aufugerat. *Platina* aliam adfert rationem, inquiens: *Gregorius XI de profectione Italica cogitare cœpit, inflammatus præcipuè Epiſcopi verbis, qui ab eo reprehenſus, quòd non rediret ad Eccleſiam ſuam, tamdiu ſine paſtore nudam, reſpondit: Et cur neque tu, Pater ſancte, cæteris exemplum daturus, Epiſcopatum Romanum repetis? Ergò peractis in Rhodano una & viginti triremibus, (aliò ſe iturum ſimulans, ne à Gallis emolumenti causâ retineretur,) Genuam primò, inde Cornetum contendit: unde terreſtri itinere navigationem pertæſus, hyeme præſertim, Romam pervenit. Anno ſal.* CIↃ CCC LXXVI, *idib. januar., pontificatus ſui* VII, *migrationis verò Romanæ Curiæ in Gallias anno* LXX. Cœnaculum illud pulvere tormentario & igni ſublatum hodiè *atrium* eſt, inſerviens ſphœriſterii uſui. *Aliud* non longè inde, olim electioni Pontificum, modò pilæ majoris luſui deſtinatum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Ab his te confer in *atrium* ſeu conclave deſtinatum publicis legatorum exceptionibus, ornatum his verſibus:

Qui varias operum moles, turritaque paßim
Mœnia dimenſæ ſuſpicis artis opus:
Ingreſſus noſtras humiles ne deſpice ſedes,
Quærimus ex ſola commoditate decus.

Turris hiſce atriis adſtat, cujus ſummum perforatum, olim per quod puer delapſus, fruſtillatim fractus, & à Petro Luzeburgio reſtitutus dicitur, ut habent tabulæ apud Cæleſtinos. Ibi *campana* in veteri palatio ſuſpenſa, quæ tota argentea fertur; indicit, mortuum pontificem, vel novum eſſe eligendum.

Hinc ad *ſacellum Pontificum*, exornatum ſcamnis è ligno cupreſſi. ſtructura hæc pœnæ loco alicui à Papa injuncta fuit. Nec negligas *Rotam audientiæ* Papalem: uti nec vicinum *armamentarium*, cui inſcriptum:

Dum parat Avinio Lutheris graſſantibus arma,
Dumque movet gladios, hoc ſibi fecit opus.
Anno 1570. PIUS V, P. M.

Sequitur *officina monetaria*, cui inſcriptum:

PAVLVS V, PONT. OPT. MAX., HAS AEDES AVRO, ARGENTO, AERE FLANDO, FERIVNDO AD VRBIS DECOREM EREXIT, ORNAVITQVE, CVRANTE JO. FRANC. A BALNEO. ARCH. PATR. V. LEG.

ANNO SALVTIS CIƆ IƆCXIX.

Hinc ad aream te confer, cui nomen eſt *la place pie*; domus ibi dejecta videtur, ſuperantibus adhuc XIV columnis rotundis & VIII quadratis. Olim habuit dominum nobilem quendam, qui ob civitatis proditionem rogo impoſitus & combuſtus eſt, ædibus dejectis præter has ruinas, quæ adhuc conſpiciuntur in facti exemplum & me-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& memoriam. Ita quoque ſupplicium ſumtum videas de *Cardinale aliquo*, *cujus caput* ſummitate domûs alicujus affixum eſt; magicis artibus dicitur Pontifici, cujus imaginem propè ſe habebat, toties dolores & puncturas exhibuiſſe, quoties acicullis eam pungeret.

Sufficiant hæc de *materiali urbis*: *Formale* videbimus in regimine *magiſtratûs inferioris & ſuperioris*. Illum conſtituunt Conſules & Senatores opidani, à quibus ad Legatum Pontificium, ordinariè in urbe reſidentem, provocare licet. Hic eſt ſuperior magiſtratus, ipſam Pontificis auctoritatem repræſentans, lectus à Purpuratorum conſiſtorio. Præter hunc habet *archiepiſcopum*, cui parent tres alii in Comitatu hoc ſiti; Carpentoractenſis, Caballionenſis & Vaſionenſis. Regimen verò hoc ſupremum Comitatûs, Clemens V, Papa, anno CIↃ CCC VI dicitur impetrâſſe à Joanna Siciliæ & Neapolis regina. quæ cùm maritum Andream laqueo ſericeo ſuſtuliſſet, è regno Neapolitano diverſis præliis victa fugere Avenionem coacta eſt; ibi Ludovico Tarentino conſobrino ſuo nubens, Pontifici ſupplex facta, ejus authoritate interpoſitâ regno ſuo rurſus potiretur, nec ignara Romanæ avaritiæ, promittit Pontifici ſe Eccleſiæ urbem patrimonii ſui Avenionem ultrò conceſſuram. Contractus hic ex compoſito factus ne innoteſceret, egit cum Pontifice, ac ſi urbem dono datam ei vendere vellet, modò Pontifex aliquantulum ex annuis reditibus pretii loco Joannæ penderet. Hoc pacto inter ſe inito, Pontifex factus eſt Dominus Comitatûs Avenionenſis, & Joanna, interceſſione pontificiâ, regnum Siciliæ adepta eſt. Nec deſunt qui aſſerant, Joannam multo ære fuiſſe obſtrictam Pontifici, cui

cùm non eſſet ſolvendo, patrimonii ſui urbem hanc pro ſolutione tradidit.

Subditi ſunt benignis moribus, dediti multùm negotiationibus, præſertim byſſi pannorumque tincturæ, cui ob loci commoditatem ſedulo operantur. Splendidi inter incolas conſpiciuntur *Itali*, divites nummis & palatiis: contrà ſordidi ſunt *Iudæi* & multi, peculiari urbis loco poſiti, veluti cloaca in domo; operti pileis flavis, ſequior verò ſexus faſciis flavis capite redimitus. adventantibus importuni ſunt mercibus ſuis; à quibus, uti & ab aliis venditoribus, qui ſe mox in hoſpitium ingerunt corruptis ſuis mercibus, caveas, niſi loculos tuos ab illis velis vapulare. dictum tibi ſit:

Hic, niger eſt intùs; quem tu Germane caveto.

Avenioni valedicentes, perreximus itinere exquiſitè amœno, accedente cœli ſerenitate. Solum plantis raris, amygdalis, oleis florens & granatis, mirè nos afficiebat, ad *Novocaſtrum* uſque, opidum Papale, 11 *milliar*, ſitum in monte undiquaque ſuaviſſimo & fœcundiſſimo. Inde agro frumentis gravido, inter oleas & amygdalas 11 *mill.* itum eſt ad opidum Papæ *l'Iſle*, in plano conſtitutum, & à flumine Sorga, unde nomen traxit, inſulæ inſtar undique cinctum. opidum certè ſuave & ſitu tam commodo delectabile. Hinc *ſeſquimilliari* ad vicum *Vallis clauſæ* (*Vaucluſe*) deventum eſt, viâ non adeò rectâ, petroſâ ſatis & aſperâ, inprimis quæ in vicum proximè ducit. Locus anguſtus eſt & ſolitudini proprius. eo ubi ventum, porro ire haud licet, ſed pars viæ emenſæ reaſſumenda eſt in reditu. Unica platea paucarum ædium vicum conſtituit: nullum in eo diverſorium eſt; recipiebamur à molitore, *ſub inſigni S. Verent*; tenui ſed caro apparatu

omnia

omnia erant, & vix quid pro equis pabuli. Sorga fluvius tanto ſtrepitu præterlabitur, ut alter alterum loquentem vix exaudire poſſit.

VAVCLVSE.

LOcus nomen ſortitus eſt à valle & montibus, quibus undique circumclauditur; commendatus naturâ & decantatus PETRARCAE metris.

Natura ibi artificii quid operata conſpicitur. In ima valle vorago eſt ad ſaxi pedem, è qua nebula & aër frigidiſſimus exit non ſine infectione; unde adventantes monentur ne ad imam viam eant, neve diu ibi ſubſiſtant. Vorago hæc ſub altiſſimo ſaxo fontem ſcaturientem facit, qui in ipſo egreſſu inter duas ficus arbores, multorum paſſuum longitudine, jucundo oblectamento ſeſe extendens, per prægrandia ſaxa horrendo ſtrepitu & catarractâ ſeſe præcipitat, inque latitudinem magnam ſe exonerans, mox Sorgam fluvium navigabilem facit. Hic ſuaviſſimo decurſu irrigans agros circumſitos & piſcibus ditans, duobus ab Avenione lapidibus Rhodano ſeſe miſcet.

Loco verò huic potior fama eſt à PETRARCAE domicilio & poëſi, ut & ejus in LAVRAM amore. Oſtenduntur ibi adhuc & Petrarcæ & Lauræ ædes. Illius licet ſint vaſtatæ, comparet tamen inter rudera adhuc ſubterraneum quoddam antrum, uſum ciſternæ quod dedit, modò ovibus paſcendis commodum; ex hoc, Petrarca ſubterraneo itu Lauræ in domum, è regione ſtructam, venire poterat. Superior ædium illarum pars adhuc conclavium veſtigia monſtrat. inter quæ unum, Petrarcæ fuit muſæum, dulciſſimarum cogitationum conceptaculum, è quo in Sorgam præterlabentem, circumſita ſaxa, vineas & colles

patet

patet proſpectus jucundiſſimus, cujus hinc inde mentionem facit, præcipuè in *Oda* X, *part.* I; *Od.* CCLXIII *&* CC LXXXI, *part.* II; *& in triumpho amoris cap.* I.

Amor, gli ſdegni, e'l pianto, e la ſtagione
Ricondotto m'haveano al chiuſo loco.

Sorgæ fluminis, ad quam maximam poëmatum ſuorum partem ſcripſit, meminit *parte* II, *Od. ſive ſonetto* CC LXV:

Mira'l gran ſaſſo, donde Sorga naſce,
E vedravi un, che, ſol tra l'herbe, e l'acque
Di tua memoria, e di dolor ſi paſce.

Item *part.* I, *Canzon.* XXXI ſub fin.

Chi ſpiaſſe canzone
Quel ch'i ſo, tu poi dir; ſott' un gran ſaſſo
In una chiuſa valle, ond' eſce Sorga.

Item *part.* II, *Od.* CC LXVIII:

Quella, per cui con Sorga hò cangiat' Arno, &c.

E regione Petrarcæ domûs, habitabat Lauretta (*ma da lui poi per miglior ſuono del nome*, LAVRA *ſempre chiamata*) Petrarcæ Laura; integra illa adhuc maximam partem, & habitationibus deſtinata. In memoriam duorum horum amantium paucis eorum vitam deformabimus. LAVRA, uti cauſa amoris, primum locum habebit. Nata eſt anno CIƆ CCC XIV in loco Vallis clauſæ è patre nobili Henrico Chabodio Avenionenſi, Domino de Cabrieres. Tredecim vel præterpropter annorum cùm eſſet, aliquando è Valle clauſa ad opidum Inſulæ exſpatiata, obvium habuit eâdem viâ Petrarcam XXIII annorum juvenem, eo ipſo occurſu extinguibili in Lauram amore incenſum ob ſummam ejus pulchritudinis perfectionem, morumque ſuavitatem; factum hoc anno Chriſti CIƆ CCC XXVII, die VI aprilis, ut ipſe ſcribit *part.* I, *Sonet.* CLXXVII:

Mille

Mille trecento venti ſette à punto
Sa l'hora prima, il dì ſeſto d'Aprile
Nel laberintho intrai ; ne veggio ond' eſca.

Hiſce amoribus Petrarca XXI annos dedit, dum viveret Laura. quibus X addidit adhuc, cùm jam mortua eſſet, uti ipſe dicit *part.* II, *Sonet.* CCC XIII.

Tennemi Amor' anni vent' uno ardendo
Lieto nel foco, & nel duol pien di ſpeme;
Poi che Madonna, e'l mio cor ſeco inſieme
Sàliro al ciel, dicce altri anne piangendo.

Mortua verò Laura eſt anno ætatis XXXIV, non ſolùm eodem anni tempore, eodemque menſe, ſed etiam eâdem diei horâ, quâ eam amare cœperat, ut ipſe affirmat, cap. I in triumpho amoris, cantans:

l'Hora prim' era, e'l di ſeſto d'Aprile,
Che già mi ſtrinſe, & hor laſſo mi ſciolſe,
Come Fortuna và cangiando ſtile.

Annus erat CIƆ CCC XLVIII, ut ipſe dicit *part.* II, *Sonet.* CCXCI:

Sai che'n mille trecento quarant' otto
Il di ſeſto d'Aprile, in l'hora prima
Del corpo uſcio quell' anima beata.

PETRARCA autem natus eſt anno incarnationis CIƆ CCC IV, die XX Julii, Aretii in opido Thuſciæ, parentibus Florentinis; per exilium inde in Galliam delatus ad hunc locum, ubi poëmata ad murmura Sorgæ meditatus eſt ſua; ob quæ etiam anno CIƆ CCC XLI, die reſurrect. Dominicæ, Lauream accepit Romæ ſummo S. P. Q. R. applauſu, ætatis anno XXXVII. Mortuus eſt in Italia anno CIƆ CCCC LXXIV, die XVIII Julii, anno ætatis LXX, in vico, literato Petrarcæ labore decantatiſſimo, qui dicitur ARQVATVM, decem leucis Patavio diſtante, verſus montes Euganeos,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

neos, ubi ſtatim in principio pro templi foribus ejus ſepulchrum, IV columnis è rubro marmore ſuſtentatum, noſtris etiam oculis fuit obvium, cum hac Epigraphe:

Frigida Franciſci lapis hic tegit oſſa Petrarcæ:
Suſcipe virgo parens animam, ſate virgine parce,
Feſſaque jam terris, cœli requieſcat in arce.

VIRO INSIGNI FRANCISCO PETRARCAE
LAVREATO, FRANCISCOLVS
DE BORSANO, MEDIOLANENSIS,
GENER, INDIVIDVA CONVERSATIONE,
AMORE, PROPINQVITATE, ET SVC-
CESSIONE, MEMORIA. MORITVR
ANNO DOMINI MCCCLXXIIII,
DIE XVIII IVLII.

Supra tumbam vultus Petrarcæ extat, ex orichalco fuſus, cum inſcriptione:

Fr. Petr. Paul. Valdezuccus, Pat. poëmatum ejus admirator, æd. ægrique poſſeſſor, hanc Eff. P. anno MDXLVII, idib. ſeptembr. Manfredino Comite Vicario.

Ibidem exteriori templi muro lapidi inciſum vidimus:

Danti Aldigerio, Franciſco Petrarcæ, & Joanni Bocatio, viris ingenio eloquentiaque clariſſimis, Italicæ linguæ parentibus, ut, quorum corpora mors & fortuna ſejunxerat, nomina ſaltem ſimul collecta permanerent, Johan. Brevius Canonicus Cenetenſis, hujus Baſilicæ Rector in ſui erga eos amoris obſervantiæque teſtimonium poſuit, MDXXIIII.

In edi-

In editiore ARQVATI parte ejuſdem adhuc ſuperſunt ædes ſatis lautæ. quarum inferior contignatio habet picturas de triumphis amorum à Petrarca compoſitis; ſuperiora conclavia oſtendunt metamorphoſes Lauræ parietibus adpictas, à Petrarca deſcriptas. Marcus Antonius Gabriel, nobilis Patavinus, ædium inhabitator, muſæum, abacum, ſellam & lectum, in quo fatis conceſſit Petrarca, imò quidquid antiquitatum reſtat, reſervat: vidimus bibliothecam cum impolitis quibuſdam ſedilibus, cumque murilegæ oſſibus, ita compactis, ut ſpirare videatur, cum his verſibus:

Etruſcus gemino vates exarſit amore;
Maximus ignis ego, Laura ſecundus erat.
Quid rides? divinæ illam ſi gratia formæ,
Me dignam eximio fecit amante fides.
Si numeros geniumque ſacris dedit illa libellis,
Cauſa ego ne ſævis muribus eſca forem.

Aliud de eodem epigramma:

Arcebam ſacra vivens à limine mures,
Ne Domini exitio ſcripta diſerta darent.
Incutio trepidis eadem defuncta pavorem,
Et viget exanimi in corpore priſca fides.

Præter hæc, pluria ibi adhuc Petrarcæ ſunt monumina, ut in atrio publico (*la loggia publica*) ad picturam Petrarcæ ſtudentis & Lauræ aſtantis:

Carmine Laura tuo facta eſt divine Petrarca
Notior Eois, notior Heſperiis.
Porrò illa eximiæ perfecit munere formæ,
Vt caneres ſanctis carmina digna Deis.
Ne ceſſate bonos pulchrè redamare Poëtas,
Damna etenim occidui nominis hi reparant.

Ibidem Fons Petrarcæ limpidiſſimus habet:

Fonti

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Fonti numen ineſt. hoſpes venerare liquorem,
Vnde bibens cecinit digna Petrarca Deis.

Magno cum affectu hæc omnia vidimus, legimus, & enotavimus in Petrarcæ memoriam, cumque lectore communicare voluimus, ut ſciret pleniorem Petrarcæ hiſtoriam. Loco illo, ubi ultimùm vixit & exſpiravit, non extat ullibi clementius cœlum, nuſquam ſuaviora vina creſcunt.

Sufficiant hæc in Petrarcæ & Lauræ mentionem; Pergamus ex hac Valle in itinere noſtro, quod campo amœniſſimo, viridi planitie ſpatioſiſſimâ, frumentorumque fertiliſſimâ, fecimus II *milliar.* ad opidum *Caballionem*, (incolis *Cavaill'on*,) divertentes ad hoſpitium *ſub ſigno urbis Pariſienſis*; in quo pernoctavimus.

Opidum ſitu gaudet amœno & ad fertilitatem oportuno, muris ſatis munitis. Regio, in qua ſitum, dicitur Provincia, nomen retinens ab antiquitate Romana, in Narbonenſi Gallia. Romani ſiquidem, expugnaturi Galliam, primum hunc locum in ea occupâre, nomine nudo provinciæ indito, κατ' ἐξοχὴν. Feſtus Grammat. vult eam dici à *pro* & *vicit*, quaſi priùs oportuit eam eſſe victam, quàm Romano Imperio addictam. Provincia hæc habet tres Dominos, Papam, Principem Arauſionenſem, & Regem Galliæ. Præter ſegetes abundantes feraciſſima eſt nobiliſſimorum fructuum, non exquiſitâ culturâ heic provenientium, uti malorum citriorum, aurantiorum, cydoniorum, granatorum: campi naturâ luxuriant roſmarino, myrto, tamariſco, ſabina, lentiſco, terebintho, croco, oryza & vino generoſiſſimo: nec deſunt cappares, ficus, uvæ paſſæ; quæ tanta abundantia heic creſcunt

unt ut vix alibi in quodam Europæ, cui vel hæ
tiam quâ potiſſimam partem ſufficere poſſint,
ngulo. cœlum maximè benignum in cauſa eſt.
Eſtas verò peregrinantibus multùm moleſta,
ræcipuè non aſſuetis Germanis, ſomnum etiam
quo inſidentibus conciliare viſa eſt. Erat qui-
em vernum tempus & menſis aprilis, cùm tæ-
ium hoc aliqui noſtrûm experirentur; quid fu-
urum cogitas ipſa æſtate?

Sequenti die II *mill.* progreſſi ſumus per fru-
ices roſmarini ad rapidiſſimum & ſordidiſſi-
num fluvium *Durantiam*; cujus origo eſt in
nontibus Genevenſibus; ubi duo fontes duo flu-
nina dant; alter Turinum Dovere, Durantiam
lter egerit; hæc, Delphinatum à Provincia diſ-
riminans, vehementiſſimo progreſſu uno
Caballione milliari in Rhodanum ſe mergit.
rajectus heic fit pontone, ſed periculoſo mo-
lo; Ad utramque fluminis ripam arborum
runci, inſtar haſtarum, terræ ſunt infixi tranſ-
erſim, quibus funis incumbit ductarius, ripam
tramque jungens. huic funi trochlea appenſa
erſatilis, à qua funis alius minor dependens na-
igium trans Durantiam vehit. Naulum venit
ro ſingulo vectore III ſolidi Francici, ſed non
ne multo litigio, quod cum portitoribus in-
olentibus, plus juſto à peregrinis poſcentibus,
abuimus. caveas itaque naulum ſolvas ante
rajectum.

Superato flumine per odoriferas herbas &
rutices perreximus, ad ſiniſtram relinquentes
pida *Malamort* & *Ourgon*, in colle ſita, muris
upibuſque firma, ſub dominio Guiſiano. Inde
tinere montoſo & plano inter roſmarinum,
hymum, &c. delati ſumus III *milliar.* ad opi-
ulum *Lambec*, Duci parens Guiſiano. commodè
heic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

heic prandebamus & lautè *au chapeau rouge*; nu-ptiis enim diverſorium occupabatur, menſæ eduliis lautis ornatæ ſtabant. non nidore ſed hoſpitis humanitate attrahebamur, participes facti ciborum & vini generoſiſſimi, omniumque æquiſiſſimo pretio. Opido egreſſi, ſumto nuptiali prandio, II *milliar.* perreximus ad aliud, dictum *Cinquerat du roy*; quod ruinas oſtendit bellorum civilium. Iſthinc elegantiſſima valle, amœniſſima & fructuoſiſſima terra, proſpectu eminùs jucundiſſimo, mari etiam de colle primitùs conſpecto, deſcenditur *ſeſquimill.* in urbem *Aquas Sextias.* heic moroſo cum hoſpite, duriter operas ſuas tractante, viximus unam noctem *à la ville de Paris.*

AQUÆ SEXTIÆ; *Aix.*

PRovincia licet gaudeat pluribus civitatibus, tamen hæc dignitate, licet non antiquitate, reliquas ſuperat. *Aquæ Sextiæ Salyum* dicitur urbs; eſtque Galliæ Narbonenſis; eam Cajus Sextius, dux & conſul Romanus, redactis in poteſtatem Salyis, ædificaſſe dicitur Straboni, thermarum cauſâ, cùm hîc cum exercitu ſuo hybernaret, anno ante natum Chriſtum c xx. Plutarchus in vita C. Marii habet *Sextilia.* In theatro Goltzii ex antiqua deſcriptione dicitur *Colonia Iulia Aquæ.* In Scaligeri Auſonio vetus inſcriptio eſt: *Colonia Iulia Auguſta Aquæ Sextiæ.*

SITVS urbis eſt in planitie amœniſſima, ampla, & fertiliſſima, quam montium non longè diſſitorum juga cingunt. Agro famam faciunt hiſtorici. *Ad Sextias Aquas à Caio Mario Ambronum & Teutonum ad decem myriades, id eſt,*

ſupra

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſupra c *millia hoſtium, aut cæſa aut capta dicuntur.* Livius, *ducenta millia cæſa, nonaginta capta, auctor eſt, & in his Theutobochum eorum regem, hominem eximiâ magnitudine, & qui quaternos ſenoſque equos ſolitus erat transſcendere. Maßilienſes, quod ad magnitudinem cædis attinet, procedente tempore, humanorum oßium congerie vineas muniviſſe dicuntur, terraque, dilutis crebro imbrium caſu cadaveribus, humano cruore & adipe macerata, in ubertatem & frugum copiam incredibilem reſoluta eſt. Supra ſexaginta millia, bis totidem & amplius cæſa, nec multò pòſt propè Vercellas Cimbri à Mario & Catulo victi.* Sabellicus.

Plateæ & *urbis vici* eleganti ordine, ſtructurâ amplâ & ſpatiosâ, nec non munditie, nitent. Ædificia ſuperba & magnifica, palatiorum inſtar, conſpiciuntur.

Si *ſacra* cogitas, templum *S. Salvatoris* primum eſt, anticâ facie Viennenſi Petrino & Avenionenſi non abſimile. In eo duo viſenda; *cenotaphium* & *baptiſterium.* illud VIII columnis, immenſi pretii, lapideis, (ſunt qui volunt, Baali olim ſuper illas fuiſſe immolatum,) circumdatum eſt: ipſum è marmore ſplendidum, ſepultum habet Carolum Comitem Andegavenſem; regem Siciliæ & Neapolis; Comitem item Provinciæ, fratrem Ludovici XII Gall. R. cui hæc diſticha adſcripta:

Lilia Francorum, cœleſtia munera Regum,
Relliquias veteris Andegavæque domus,
Occulit iſte lapis, cælataque marmora claudunt:
Obruta ſic fatis Regia ſceptra jacent.
Hieruſalem & Siculos & (ſi per fata liceret)
Arragones poterat noſtra tenere manus.
Sed fortuna, diu noſtros ne ferret honores,
Accelerat mortis tempora dicta mihi.

Quì

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Qui legis hoc triſti conſcriptum marmore nomen,
Dic, Tibi ſit requies, Carole, paxque tibi.

Templum & *Commendataria D. Iohannis*, Or-
dinis Melitenſis, non exiguæ eſt ſtructuræ. Apud
Carmelitas ſacellum & ſepultura Renati regis
Siciliæ eſt; in quo tabula altaris magno in æſti-
mio & fabrica ponitur.

Politicis uſibus deſtinatum eſt *palatium re-
gium*, à Franciſco I cœptum, illuſtratum ad per-
petuitatem præſide eloquentiſſimo (qui Petro
Matthæo *l'Aigle de l'eloquence de France* dicitur
Monſ. du Vair. Inferior hujus ædificii ſtructura
tabernas habet & cameras mercatoribus eloca-
tas: Superior conclavia diverſa, in quibus ju-
ſtitia adminiſtratur. Centrum & fons quaſi vide-
tur eſſe Provinciæ, è quo circumjacentes omnes
veniunt haurire quod deſiderant. Præter Cancel-
lariam habet Cameram Rationum, in qua Pro-
vinciæ examinantur rationes regiæ. Inter omnia
conclavia videatur Camera Comitum, throni
inſtar glorioſi, picturis exornatiſſima, auroque
coruſcans. Omnibus verò, diverſis tamen in
functionibus, IV Præſides præfecti ſunt; quos ſi
in loco hoc videre vel audire voles, calcaria de-
me ocreis, ne in pœnam curiæ incurras; togæ
ſiquidem formidant ſonantia iſta & ſuccincta
equeſtria, panniſque inimica pretioſis. Circum-
fertur verſus notabilis vulgari lingua, quem de-
fendant incolæ, à quibus habeo;

*La Cour de Parlement, le myſtral, & la Du-
rance,*
Ces trois ſont la ruine de Provence.

Senatus hujus regii ut auctoritatem videas et-
iam in clerum, imò in archiepiſcopum, exem-
plum dabo, quod Thuanus libro CXXVI his verbis
ſignat: *Ioannes Imbertus, ſacerdos Arelati, pue-*

rum

rum ſexennem raptu & ſtupro contaminaverat. quâ de re cùm quereretur, Officialis archiepiſcopi urbis ſententiâ ſuâ decreverat, ut partes coram ſe ſiſterentur. à qua cùm parens pueri appellaſſet ab abuſu, Senatus malè & abuſivè ab eo decretum pronuntiavit, tantique criminis cognitionem ad regium judicem pertinere declaravit. id actum XI kal. april. Secundùm hæc reus criminis convictus & ad mortem à Senatu damnatus eſt. Antequam ad ſupplicium duceretur, interpellatur Paulus Huraltus Hoſpitalius archiepiſcopus, ut ſacerdotem deteſtandi criminis reum peractum exautoraret. ſemel atque iterum à cognitore regio rogatus cùm recuſaſſet, reus ad ſupplicium ductus eſt, V eid. april. id in ferias Paſchaleis eo anno incidebat. Quarto pòſt die archiepiſcopus ſacrum urbis ordinem cogit; & regios judices, qui in Imberti cauſſa ſederant, cenſuræ eccleſiaſticæ pœnas incurriſſe pronuntiat; ac proinde diœceſanos monet, ne quem illorum ad pœnitentiæ aut aliorum ſacramentorum participationem admittant; breviculum etiam iis datum, quo judicum nomina edebantur. Re cognitâ Senatus pro gravitate facti ultra modum commotus eſt; & regius cognitor fuiße tempus dicit, cùm Pontifices in reges & eorum magiſtratus ſpiritualem gladium ſtrinxerint, quibus ſe ſemper regni proceres & ordines generoſè oppoſuerint; nuſquam viſum, ut epiſcopus, qui regi ſubditus eſt, & fidei ſacramento regi obligatur, in eum aut magiſtratus publico munere fungentes idem juris ſibi ſumpſerit. perniciosi rem exempli & quæ ad auctoritatem regis & publicam tranquillitatem labefactandam ſpectet, minimè negligi debere. Itaque citatus archiepiſcopus ſemel atque iterum, cùm non compareret; eremodicium contractum pronuntiatur; etiam libellus, quo primarius præſes & præcipui judices, &

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

triumviri regii, tanquam ſuſpecti, ab eo rejiciebantur, à Curia tanquam calumnioſus exploſus eſt. Ipſe, quem ſerò erroris pœniteret, de injuria expoſtulare; libertati eccleſiaſticæ vim afferri, clamitare; denique omnia facere, ut, quod temeritate peccaverat, obfirmato animo tueretur. Tandem ſenatusconſultum factum, quo archiepiſcopi cenſura tanquam abuſiva reſcindebatur: & ipſe jubebatur, coram iiſdem ſacerdotibus, quibus eam fecerat, revocare, & ea de re inſtrumentum intra triduum apud acta Curiæ deponere; ni faceret, X CIↃ aureorum multam contraxiſſe declaratur; ſanctione adjunctâ, quâ quicquam tale deinceps admittere vetabatur, alioqui in ſacri ipſius patrimonii poſſeſſionem rex mitteretur. Mißi interim à Senatu (ſic enim decretum erat) Gulielmus Æmarus & Claudius Arnoldus, Senatores, qui archiepiſcopum erroris admonerent, &, cenſuram ut coram iiſdem, quibus facta erat, revocaret, inſtarent. alioqui Senatum ſeveritate in re tali uſurpari ſolita uſurum. Cùm ille tergiverſaretur, & Avenionem, ut ea revocaretur, miſiſſe diceret; eâ re magis exaſperatus Senatus, quòd ad exteros, quod intra parietes tegi oportuit, culpâ ejus emanaſſet; denuo inſtare, ut ſine conditione excommunicationem revocaret. Initio cùm exitium rei non videret, verbo declaravit, ſe cenſuram revocare; proteſtatione adjuncta, qua de Senatus decreto, ut nullo & injurioſo, conteſtabatur. Cùm ne ſic ſatisfieret Senatui, & cognitor regius decreti contra eum lati executionem urgeret, tandem extrema neceßitate victus, archiepiſcopus manus dedit, VIII eid. majas, inſtrumento manu ſua ſubſcripto apud acta Curiæ depoſito; quo ſine conditione excommunicatio abrogabatur; & ſacerdotibus mandatur, ut breviculo ab ſe iis tradito comprehenſi ad eccleſiæ ſacramenta ab ipſis admittan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tantur. Quo facto & populi offenſio & tumultus ex hac occaſione per totam Provinciam exortus conquievit.

Sufficiant hæc de Parlamento. THERMAS, quæ urbi nomen fecerunt, offendes, non procul à pomœriis in ædibus privatis, tepidas magis quàm calidas, mixtas è ſulphure & alumine. locus ſubobſcurus eſt ubi aquæ ſcaturiunt. Quod Romanam ſtruat magnificentiam, heic nihil eſt præter naturalis fontis reliquias. Alio item urbis loco ſcaturiens fons eſt aquæ calidiſſimæ; iſq́ue, digreſſus paululùm à ſua origine, mox frigidæ, uſibus publicis inhabitantium inſerviens, vimq́ue purgandi habens.

Publicis his expeditis, privatæ ſuperſunt ædes, nimirum *Guiſianæ*, à republ. proregi oblatæ: & *Berieræ*, antiquitatum theſaurum in iconibus, ſtatuis, numiſmatis & aliis habentes. His addo in defuncti cujuſdam Præſidis ædibus antiquam inſcriptionem in lapide, pro memoria Nemauſenſis baſilicæ:

Plotina. Trajani. uxor. ſumma. honeſtate. integritate. fulgens. ſterilitatis. defectu. ſine. prole. fecit. conjugem. qui. ejus. opera. Hadrianum. adoptavit. in. imperio. ſucceſſorem. habuit. à. quo. in. beneficiis. memoria. Nemauſi. æde. ſacra. maximo. ſumptu. ſublimique. ſtructura. ac. hymnorum. cantu. decorata. poſt. mortem. donata. eſt.

Ita urbs ita pace habet: in bello longè alia facies ei; quod Eſpernonius molitus, ſed fruſtrà: Incolæ tibi locum monſtrabunt caſtrorum; ego verò ipſum factum & hiſtoriam obſidionis è

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Thuano lib. CVIII, & *Botereo*, lib. III commentarior., dabo. Ita hic: *Eſpernonius Aquas-Sextias, indigenarum tacitis conſiliis & artibus, recipere moliebatur; ſed re detecta proditores capite plectuntur. Vt dolos ex voto non cecidiſſe videt Eſpernonius, jam non arte, ſed marte, urbem premendam putat, obſidione cingit; dumque diuturnius protrahitur, ut fame & rerum inedia ad deditionem cogat, arcem ad portam munitiſsimam tumultuario opere ædificat. Aquenſes non ferentes tam vicinam ſervitutem, ab opere foſſores & artifices eruptionibus, machinis ſclopiſque prohibent, memorabili ejaculatione, qua, in carbaſeis tentoriis Eſpernonio aßidente, ſex ex delectu ſuorum nobilium toto corpore diſrupti necantur, illo ſalvo & illæſo. vultum & veſtes tantùm fœdatus eliſi cerebri minutiis, ſanguine & fragmentis cadaverum, pro exanimi creditus eſt Eſpernonius, ut re vera non longè à morte abfuit, quæ inter eam ſtragem aßidentium uni vi arcana numinis pepercit; tam certo rumore, ut, re ad conjugem perlata, acerbitate doloris expiraverit; qui tam altè pectori ſemel conceptus inſedit, ut nullo alio prior falſus nec privata ſcriptione mariti eradi potuerit. Aquenſes implacabiliter averſati imperium Eſpernonii, ut vicina arce ſe liberarent, Deſdiguerium in auxilium vocant. Adeſt ille; & dicto ocius minax urbi & libertati propugnaculum evertitur. Eſpernonius, nihil fractus dejectione arcis, novas anguſtias & molimina parat Aquenſibus; qui illius in caput jurant, latenti exitio, & propter inſolentiam facinoris memorabili. Brugnolii agebat Eſpernonius. molitor quidam, inſidiarum neſcius, mulo ſarcinario pro trito farre ingentem ſaccum, pulvere catapultario plenum, in hoſpitium devehit, reponitque cænaculo quod ſubjacebat cameræ Eſpernonii. illeratus eſſe triticum,*

ticum, ut de more paniſici modio metiretur, dum reſolvit funes, quæ latebat machina ferrea, tritura ſilicis, ſcintillas excitat in pulverem; qui concepto igne tanta vi, fragore, & ſtrepitu intonuit, ſævitque, ut dirutæ ædes funditùs, ac convulſum ſit tabulatum, uno Eſpernonio incolumi redacto in angulum qui ex chaſmate ſuperſuit. Vt autem Provincia cederet, ſineretque Guiſium vicarium regis agere, per Freſneium à ſacris juſsionibus amanuenſem monetur. ægrè morem gerit; quod fraterna virtute ſuiſque armis victas urbes, domitamque gentem, Guiſio recens miſſo dedi non æquum ſit; eas eſſe belli leges, ut victori manubiæ exuviæque victorum maneant; ſi auferantur, ingratam eſſe militiam; quam deinceps fortiſsimi meritò detrectarint, quibus vulnera & ſtigmata maneant in trunco corpore, trophæa & res partæ ſint apud tirones & novellos: parœmiam Gallicam hinc opportunè ſumi; Non gaudere fructu aucupii, qui aves dumetis excutiunt, quique feras agunt in retia, ſed qui otioſus aucupii & venationis prædam aufert. *Guiſius vero nec indiligens, nec inermis & imparatus, præfecturam adiit, tantò cautior in præſidiis, quod ibi gentium omnia diſsitis animis factionibuſque turbari audiebat, &c.* Ita obſidione ſolutâ urbs regi reſtituta eſt.

Abivimus *Aquis Maſsiliam*, viâ lapidoſâ, à pluvia multùm lutoſâ. & anguſtâ. in parte ſurgunt montes, viâ, quæ ad urbem ducit, proximâ diſcriminati. omni ex parte horti, numero ClƆ IƆ CCC, ædibus decorati conſpiciuntur, muroque longo ultrò citroque ſepti, luxuriantes oleis, amygdalis, ficubus, malis aurantiis & citriis; vitibus item ad maris uſque ſinum, v ferè milliar.

Ad urbem ubi ventum, excubiæ ad portam

nos morabantur ſine cauſa, &, quod moleſtum, tandem non ſine pluvia admittebamur, divertantes ad nobile illud hoſpitium *au faucon royal.*

MASSILIA.

VRbis *nomen* quidam derivant à *Mars* & *ville:* quò alludunt Poëtæ verſus, *Antiquit. Franc. p.* 862:

En faveur de ce jour nous baſtirons un mur
Contre le pied marin de l'importun murmur
Du ſein Mediterrain : ce ſera une ville
Aux Meridionaux & commode & fertille :
Tout y abordera, ce lieu ſera, dit Mars,
Pour marque de ce jour à nos François ſoldats.
Là depuis on a fuit une ville impareille
Qu'on a depuis nommé la cité de Marſeille,
Comme diſant, de Marc celle ville a le nom.

Primi ejus ſtructores dicuntur Medi, ab Aſtyage tyranno natali ſolo expulſi; inſtauratores verò Phocenſes, regnum Rom. obtinente Tarquinio priſco. *Agell. lib.* X, *c.* XVI. Occaſionem condendæ hujus urbis deſcribit Juſtinus lib. XLIII: *Temporibus Tarquinii regis ex Aſia Phocenſium juventus oſtio Tyberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit: inde in ultimos Galliæ ſinus navibus profecta, Maßiliam inter Ligures & feras gentes Gallorum condidit, magnasque res, ſive dum laceſſunt à quibus fuerant ultro laceßiti, geſſerunt. Namque Phocenſes ex ignavitate ac macie terræ coacti, ſtudioſiùs mare quàm terras exercuerunt; piſcando, mercando, plerunque etiam latrocinio maris, (quod illis temporibus gloria habebatur,) vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere auſi, in ſinum Gallicum oſtio Rhodani*

dani amnis devenêre. Cujus loci amœnitate capti, reverſi domum, referentes quæ viderant, plures ſollicitavêre. Duces claſſi Furius & Peranus fuêre. Itaque ad regem Segoriorum, Senanum nomine, in cujus finibus urbem condere geſtiebant, amicitiam petentes, conveniunt. Fortè eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiæ erat: quam more gentis electo inter epulas genero nuptum tradere illi parabat. Itaque cùm ad nuptias invitati omnes proceſſiſſent, rogantur & Græci hoſpites ad convivium. Introducta deinde virgo cùm juberetur à patre aquam porrigere ei, quem virum eligeret; tunc omiſſis omnibus, ad Græcos converſa, aquam Perano porrigit: qui factus ex hoſpite gener, locum condendæ urbis à ſocero accepit. Condita igitur Maſſilia eſt prope oſtia Rhodani amnis, in remoto ſinu veluti in angulo maris.

Sita urbs eſt loco cultiſſimo ad *mare mediterraneum*; quod intra duos ſaxoſos montes ingreditur, *portumque* ovali figurâ format. Mercibus verò uti portus hic invehendis è diverſis mundi plagis & rurſus avehendis valdè commodus eſt; ita non minus periculoſus ob Turcarum & piratarum in vicino mari crebras excurſiones. Igitur ut ſit in tuto, catenis ferreis eſt clauſus, munituſque caſtello, quod dicitur *le fort de noſtre Dame de la garde*. Quod de portu notes, ſunt triremes & numeroſa ſtatio navium.

Non longè abeſt templum *D. Iohannis*; ſecundùm quod collis adſcenditur, è quo mare circumcirca ſpectari poteſt, & tantùm non Africanum cœlum.

Nobis jucundum erat caſtella tria in marinis inſulis ædificata luſtrare. Navigium ſuum concedebant Domini *Solighofferi*; benevolè à quibus & lautè ſumus excepti, dum heic commoraremur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

remur. Primum, *cui nomen d'If*, merum ſaxum eſt & ſcopulus, cui munitio, ex arte inciſa, caſtellum claudit. ſubtus cuniculorum ſunt latibula, quæ canibus venaticis Præfecti excuti ſolent. Una porta, unuſque pons ſublicius, aditum dant. Intus duæ ſunt apothecæ ſive armamentaria pro penu & milite. altior turricula ferrum protenſum, cui vexillum, ubi naves adventant, ſuſpenditur, oſtendit. duo ſunt fontes dulcis aquæ; ad ſuperiorem vinum cum pane oblatum eſt. Præfecto nomen erat Pelio, ſub quo præſidium LX milit. erat; ſtipendia menſtrua ſingulis IV floreni ſolvebantur, cum pane & vino ſufficienti in quemque diem. Majora tormenta XXIV à nobis numerata. Quod de hoc caſtello eſt notandum, aſylum eſt, ad quod alterum in urbe occidens ſi fugit, liber eſt ab apprehenſione judicis urbani. Reliqua *duo caſtella*, *Sancti Iohannis & Ronneau*, longiùs ab urbe in mari protenſa hinc ſatis conſpici poſſunt, ita ut eò navigio ire inſuper habere poſſis, cùm nec ita præſidio ſint firmata numeroſo.

Præter hæc caſtella, urbs turribus, mœnibus ac propugnaculis, nec non portis munita eſt. Illa, quæ regalis dicitur, liberatoris patriæ Libertæ hoc poſitum habet elogium:

Hic cecidit juſtis Libertæ *Caſalus armis:*
Redditur urbs Regi, libertas redditur urbi.

Plateæ anguſtæ ſunt & ſordidæ potiores; palatia tamen ſpatioſa iis inædificata prævalent, & ornamento ſunt.

Ædificia ſacra duo videbimus, *S. Lazari, & Victoris. Illud* eſt cathedrale, dictum *la majeur*; in quo caput Lazari aſſervari dicunt, à Salvatore ſuſcitati. Hic exul cum Maria & Martha ſororibus factus, huc veniſſe, & primi epiſcopi munus

nus obiiſſe fertur. *Hoc* ultra portum eſt duplicis ædificii. *Superius* habet columnam, cui *labrum lapideum* inſiſtit, quod lotioni pedum deſtinatum fuit à Servatore diſcipulis exhibitæ. Periſtylia habent *puteum*, & *columnam* lapideam; de coquo perſonato ſacrificulus tibi narrabit, in eo ſuffocato. *Inferius* habet *ſacellum Mariæ Magdalenæ*, pœnitentiâ ſeptennali clarum: Crucem item apoſtoli Andreæ, & alias reliquias.

Academia olim celebris hic fuit; ſtudia ſiquidem ingenuarum doctrinarum adeò Maſſiliæ floruerunt, ut Romani pro Attica peregrinatione Maſſilioticum peterent gymnaſium ad diſciplinas capeſſendas. Inde boni mores exiêre, quos *Plautus in Caſina* probat:

Vbi tu es qui colere mores Maſſilienſes poſtulas?

Hodiè verò nullæ ibi ſunt Muſæ, ſed domicilia Mercurio ſua reliquerunt inhabitanda, qui ſtrenuè etiam ea exercet.

Ædibus politicis famam & nomen faciunt *Guiſianæ*, reginæ exceptrices. (hiſtoria plenè apud P. Matthæum videatur.) ſed & nos ibi, interpretibus *Solighofferis*, benè excepti, hortenſique donario aucti fuimus.

FORMALE reipubl. nunc videamus. Ariſtocratiæ olim heic erat locus. Populus gubernatur à Ioc Senatoribus, quos Timuchos appellabant. ex iis XV erant viri principes, & III præſides, autoritate & opibus præ cæteris pollentes. ſi liberis carebant, carebant etiam officio Senatorio. Legem ſtricte ſervabant, ne minorennes intereſſent ſpectaculis publicis, ut juventus moribus incorrupta maneret. hinc mimis præcludebatur aditus ad ſcenam, ne geſticulationum

imitatione ſeduceretur populus. quod Ciceroni fuit pro argumento in orat. pro Flacco, ut puarit, hujus civitatis diſciplinam gravitatemque non ſolùm Græciæ, ſed cunctis gentibus anteponendam: omnibus ſiquidem, qui per aliquam religionis ſimulationem alimenta inertiæ quærerent, portas clauſas habebant, mendacem & fucoſam ſuperſtitionem ſubmovendam è republica exiſtimantes. Hodiè rex Galliæ, ſummus uti magiſtratus, præfectum ſui loco habet DVCEM GVISIVM, à quo conſulum & ſenatorum ordo dependet. Olim *gladius* juſtitiæ ibi ſervabatur, rubigine ita exeſus ut noxiis jugulandis vix ſufficere potuerit; ſervabatur ille, inquam, à condita urbe, & uſurpabatur, quòd putabant, etiam in minimis omnia antiquæ conſuetudinis monumenta eſſe ſervanda. rex tamen mutavit illa antiqua, &, ſublato ethniciſmo, Chriſtianiſmum introduxit, conſtitutâ novâ Camerâ, cui Juſtitiæ titulus eſt.

Civium ordo ſplendet à mercatura & opificiis. illa ob loci ſitum & commoditatem exteros advocat ex Oriente, ut diteſcant. iſta occupata ſunt in corallinis globis, in cochlearibus & marſupiis è concharum domiciliis conficiundis. æquo pretio rara illa addicuntur, nec in reliqua Gallia invenienda.

Ex his urbs habet famam & decus; *damnum* verò & dedecus experta eſt à diverſis hoſtibus. nimirum Viſigothis, Burgundionibus, Provinciæ Comitibus, & Alphonſo Arragonum rege; inprimis vero à duobus proditoribus, quos *Meteran. & Thuanus libro* CXVI fusè deformat: illos ſic *Botereus lib.* 3, *p.* 239. ad ann. CIↃ IↃ XCVI: *Maßilia Francici regni clauſtrum eſt maritimum, quæ Italiam, Siciliam, Mauritaniam reſpicit, ab omni*

omni ævo populoſa & pugnax tenaxque libertatis ſuæ, adeò ut Iulius, domitor noſtrarum gentium, cum Maßilienſibus de ſumma fortuna Romani nominis ancipiti exitu certaverit. At oſtento ſimile erit poſteris, audire, Maßiliam pugnacem, invictam, neſciamque cedere Iulio Cæſari, duobus gregariis, fungorum more, & inſtar Cadmeorum militum ex gleba repentè exortis, ceßiſſe: hi ſunt, nequitia magis quàm alio nomine memorabiles, Ludovicus Aquenſis Vicarius urbis, vulgò Viguier, & Carolus Caſallus primus Ædilis. Duumviri illi, conſortes dominationis, in quinquennium prorogata ſibi dictatura, tantum ſibi perditorum hominum, clientum, ambactorum, virium & opum, ex tyrannide & latrociniis acciverant, ut divulſam ab imperio Gallico Maßiliam pluris licitanti addicere cogitarent. Intus & foris duo illi Catilinæ imperabant, turres ſeu propugnacula ſancti Iohannis, Virginis quæ de cuſtodia dicitur, & ſuburbanum divi Victoris occupabant; in acta & litore novam arcem, non modo ad recipiendas depellendaſque triremes & naves conſtruxerant, ſed quæ editiori loco poſita urbi declivi imperaret. Stabant ſemper ad motum & omnem auram expeditæ illis in litore duæ triremes, in quas æmulos adverſanteſque ſibi ad ſubitum tumultum, ad vincula & compedes remigum deducturos minabantur, quibus illi, ſi quando rebus deſperatis urgerentur, pelago ſe committerent. Præibant in publicum progredientibus quinquaginta catapultarii, mercede conducti, minaces in vulgus, lychno ardenti; ſubſequebantur equeſtres turmæ domeſticum & quotidianum ſatellitium utriuſque nebulonis, qui vitio temporum tanta auſi ſunt. At diffidentes rebus ſuis, patriam gentilitiamque urbem Hiſpano venalem habuerant, accito in portum Carolo Doriâ, Genuenſi maris Liguſtici architalaſſo,

cum VII triremibus, Italo & Hiſpano milite, remigibus omnique apparatu bellico egregiè munitis. Maßilia, cùm tribus partibus mari alluatur, toti illi tractui Doria foris imperitabat, intus duo illi cum affinibus & ſatellitio tam metuendo, ut contrà hiſcere nulli impunè eſſet: Guiſius, (quod olim Cæſar de ipſa Maßilia prævidit,) quæ longam & difficilem haberet oppugnationem, loci naturâ & altißimâ valle munita, ab ea non eſſe incipiendum ratus, proxima opida, Graſſam, Draguignanum, Hieram, Sanctum Eutropium, dedentibus ſe non anxiè opidanis, occupat; exinde Gardiam opidum, quod validißimo præſidio Eſpernonii tenebatur, obſidione cingit. Dum ibi caſtra habet, urgetque opus, monetur, eſſe centurionem urbanum Maßiliæ, cui portæ regalis ceſſerat cuſtodia, nomine Libertam, *qui de libertate urbi reſtituenda, exigendiſque tyrannis, cum conſciis aliquot gentilibus amiciſque tacitè iniiſſet conſilium, porta illâ, quos quantoſque velit Guiſius, admiſſurum. Audit ille percupidè, ſed ancipiti animo nutat, veritus, quod plerumque fit, ad ſe ſuoſque intercipiendos militarem eſſe aſtum. Dum ita hæret dubius, fit certior à Bernardo, qui, pro fœderatis olim acerrimus, juridici ſupremum munus obibat, quique depoſito veterno cum rege tacita conſilia inibat, nullis pollicitationibus præmiorumque incredibili magnitudine Tribunitios illos Cethegos ad ſanitatem reduci potuiſſe; exuiſſe penitus mentem Gallicam; abdicaſſe patriam, agnatos & gentiles; qui lenibus pharmacis curari nolint, ferro & igne eſſe tollendos:* Libertæ *molimina ſine fraude; hominem eſſe à quo uno nominis omen & memorabile facinus exſpectari poßit; ſi foris oportunè juvetur, Maßiliam tyrannide liberaturum.* Guiſius *ut rem ſeriò & ſine noxa tractari videt, hinc inde fide*
data
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

data urbi recipiendæ, diem XIII *kal. mart. præſtituit, egreſſuſque caſtris Gardiæ, Maßiliam ex improviſo appetit.* Caſalus *&* Aquenſis *tanto ſecuriùs liberiuſque ab omni metu agebant, quòd non niſi expugnata Gardia Principem excelſi animi caſtris diſceſſurum crederent; ſed ille, quod ajunt, muſcam reliquit, ut aquilam aucuparetur; muſculum, ut ingentem cetum expiſcaretur* XVI. *febr. Albibagno ſerotinus & inexpectatus adeſt; nocte, quæ nimboſa & auſtris perflantibus ſonora fuit, quantumvis repugnante cœlo, tenebriſque iter invidentibus, equeſtres turmas propius Maßiliæ ſuccedere jubet.* Liberta, *dubius, ne tempeſtate noctis Guiſius ſerior, nec oportunè, &, ut pactum erat, ſub crepuſculum, cùm portæ recluduntur, adeſſet, ſpeculatorem emittit ad explorandum; qui cùm in vigilias & ſtativa Guiſii incidiſſet, re omni perſpecta regreditur, jubetque* Libertam *bono eſſe animo, quod ſui auxiliatores in proximo eſſent.* Aquenſis *&* Caſalus *de more habebant, orta luce, porta regali extra pomœrium egredi.* Libertæ *erat animus, egreßis portam occludere, ut illi foris ejecti, à Guiſianis non longè excubantibus mactarentur; duobus illis ſublatis urbis recuperationem non multùm arduam fore. Ex conſuetudine prior ſe dat foras* Aquenſis; *quem Franciſcanus fortè ex ſuburbano cœnobio urbem adveniens admonet, ad tertium ab urbe lapidem nonnullos eſſe equites, quos hoſtes ſuſpicaretur. dicto ocius* Aquenſis *illuc fervidus ad exitium cum viginti ſclopetariis præceps feſtinat. è veſtigio* Liberta *ſublicium pontem erigit. Vt ſe* Aquenſis *foras ejectum videt, & in eum Guiſianos laxis habenis effundi; ad ſuos, qui in pinnis ſpeculiſque murorum ſtabant, ſe proditum inclamat, jubetque ut glandibus hoſtem inſequentem depellant. nec*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

mora; tanta grandine impetunt, ut Aquenſis *cum ſuis ad eam partem urbis, quæ mari alluitur, dilapſus, ſcapha in urbem redierit. Guiſiani, præcluſâ illa porta, quâ aditum à* Liberta *ſibi ſpondebant, quod antè veriti erant, meram eſſe fallaciam, & ad ſuum exitium paratas inſidias, credunt.* Libertæ *tamen alia mens; qui, ejecto foràs* Aquenſi, Caſalum *ſtricto mucrone medium trajecit, hac voce morituro inſultans:* Sceleſtiſſime proditor, patriam urbemque Hiſpano auctionanti tradere molitus es; ſed te occiſo infectum ſcelus efficiam. Caſalus *vagina enſem diripit; ſed* Liberta *geminato vulnere, Bartholomæo fratre longa cuſpide rurſus medium fodiente,* Caſalus *mortuus ſternitur. Ex ſatellitio omnibus dilapſis quatuor fidentiores ſclopetarii diſploſis catapultis* Libertam *opprimere, & anteſignanum ulciſci conantur. uſtulatus thorax* Libertæ *ab igneſcenti pulvere, glandibus in auras innoxiè dilabentibus. ille cum agnatis gentilitiiſque omnes fugat, & viciniam omnem in partes regias pellicit, emittitque poſtico qui Guiſium de felicibus initiis admoneat.* Aquenſis *in urbem regreſſus, gentiles ambactos ſuoſque ſtipatores cogit. Fabius Caſalus interempti filius dat ſe ſocium. Omnes illi in* Libertam *ſuoſque irrumpunt, ut porta deturbarent; ſed, jam recluſa Guiſianis ſuccedentibus, numero & viribus impares loco cedunt. Aquenſis & Fabius, ut res ſuas in ſummam deſperationem adductas vident, egreſſi urbe ad triremes fugiunt, ut ſuburbanis propugnaculis proſpicerent. Invaleſcente Guiſianorum numero, tota urbe inclamatur,* VIVAT REX. *Princeps d'Auria rei novitate perculſus, ut regio milite fultam firmatamque urbem, Guiſiumque ad navalia ingenti agmine armatorum progredi audit; tumultuario vix commilitonibus ad triremes convocatis anchoras ſolvi, rudentes ſecari,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

remis altum peti jubet vix fugienti ſatis latum pelagus; adeò turbatis animis convaſavit. ex Hiſpanis plurimi, qui diſpalati & ſparſi, propter ſubitum & inopinum digreſſum triremium, cùm ſalo ſalutem quærere ſibi haud potuerint, ſolo intercepti manctantur; armamenta, caſtrenſes exuviæ, & ditiſsima ſpolia Hiſpanorum, in prædam venêre; Aquenſis & Caſali domus expilatæ; ſuarum triremium remiges ruptis compedibus & catenis ſeſe in libertatem vendicant. Propugnaculum, quod velut frenum populo coërcendo urbique privato imperio opprimendæ poſuerant, à plebe vel ipſo die dominico funditus evertitur: ſic ira nec moras nec ferias, ubi juſta eſt, admittit; evellendæ enim tyrannidi oportuna dies digna faſtis & kalendario. Habita ſolemnis & publica ſupplicatio, qua numini pro recepta urbe gratiæ referantur. Aquenſis rebus deploratis in ſuburbanum D. Victoris, Fabius in divæ Virginis propugnaculum, quod de cuſtodia dicitur, profugerant: ſed conſcientia ſcelerum, Guiſii rebus ſecundis, Hiſpanorum fuga, tam adverſa rerum commutatione, territi, pelago ſe credunt, mitius rati naufragium quàm crucem vel acerbius ſupplicium: Genuamque ſe recipiunt. Guiſius tanta celeritate & felicitate omnia iſta confecit, ut de ſe meritò Cæſareum illud fari potuerit, VENI, VIDI, VICI. *Gloriæ & felicitati acceſsit, ut, paullo pòſt bis inito prælio cum Eſpernonianis, victor extiterit, & exhinc longè lateque campis patentibus ſine æmulo dominaretur, &c. Rupelaureus ex aulicis primoribus tandem mittitur; quo monitore Eſpernonius Provincia ceſsit, & Guiſio in poſterum pacatè & ſine æmulo regendam reliquit.*

Ita viximus Maſſiliæ cum amicis; quibus non ſufficiebat ut nos ædibus ſuis lautè exciperent in urbe;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

urbe; verùm intimioris adfectûs teſtandi ergo in ſuburbana invitare; ubi Gratiæ *Straßtanæ* pleno apparatu nobis oſtenſæ: ultimùm, abitum oſtreæ marinæ & vinum Hiſpanicum coronare apud Dnn. *Solighofferos*.

Ita dimiſſi per portam Francicam ſiniſtrorſùm offendimus aquæductuum rudera, genere modoque ædificandi adhuc conſpicua. iſti vero aquæductus ad propugnaculum, quod dicitur magnum, extenduntur inter Francicam & Aquenſem portam.

Iter hinc III *milliarium* habuimus clivoſum & ſaxoſum ad opid. *Eſpere:* ubi ad dextram arx antiqua conſulis Maſſilienſis. Porro planities longa lataque eſt, quæ viam per *milliare* ferè oſtendit juxta *lacum Marignanum*. hic nomen habet ab arce & pago *Marignana*, cis pagum ſitâ Baronis *de Cauvet*; alioquin lacus magnus eſt, Lemano non abſimilis, diciturque *l'eſtang de Berre*, ab opido adſito. Pergitur hinc III *milliar.* ſolo herbarum, minùs frumentorum fertili, ad opid. *Cabanes*; quod paret domino *Rovignaco*, conſiliario Aquenſi. ubi amnis trajiciendus, ſingulis pro equis med. ſolido ſoluto. Poſt I *mill.* itur ad opid. *Berre*, ſalis coctura celebre; ubi cœnatum *à la fleur de Lys*; dextrorsùm conſpecta arce *Vellaus* monti impoſitâ, ſubjectâ Baroni *Dulierio*.

Altero mane in viâ, quæ ducit ad opid. *S. Chamas*, occurrit rivulus per vicina prata & agros ſe extendens: cui pons ſuperſtructus, antiquus Romani ædificii index, latus VI, longus XXX paſſus; duobus fornicibus affabrè ſtructis ſubſiſtens, inſcriptioneque antiquâ inſignitus. Siniſtrorſum mons eſt, oſtendens duas columnas lapideas, à Romanis ruderibus ſuperſtites: idem

teſtan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſtantur in agris rudera murorum & ædificiorum, paſſim hinc inde extantia, olim Romanæ magnificentiæ haut dubiè domicilia; jam prætoritorum vanitates. Ipſum opidum *S. Chamas* exiguum & ſine nomine eſt, monti plurimam partem impoſitum, cui tanta mollicies, ut citra adjumen aliorum lapidum vel materiei, videas ædes ex eo cavatas & ſtructas; quæ dum numero & opere per concamerationes excreſcerent, collapſu diminutæ ſunt. Ad pedem montis hujus *antrum* conſpicitur, quod pervium facit montem, latitudine v paſſuum, longitud. LVI; ita ut ſubterraneo ductu ad Rhodanum pertingere poſſis ulteriore montis latere. Illinc ad ſiniſtram, lacus & opidulum *Miramas* in monte relinquitur, ſub dominio abbatis de Monte majore. Via heic ob florentes campos & fragrantiſſimum odorem eſt amœniſſima II *mill.*, ad locum *tous Saincts.* Arx eſt multangularis loco plano ſita, ac munita, olim Romanorum caſtrum, modo turris & taberna, ubi vectigal de invectis & evectis mercibus exigitur. loci herus eſt nobilis quidam, *Monſ. de Meignan.* Jam II milliarib. ibis ad diverſorium amplum *S. Martini de Crau:* ubi prandium à moleſtiſſimâ viâ habebis apud *S. Antonium.* Heic eſt CAMPVS LAPIDEVS, centenûm ferè ſtadiorum diametrum habens, lapidibus, qui ſinguli manum impleant, pleniſſimus, ſub quibus gramen exoritur, à quo pecoribus pabuli ſuppeditatur ubertas. In medio ſalſæ ſcatent aquæ, ſaliſque vis magna. Iſte *Campus ſaxoſus Plinio* dicitur: *Strabo* ipſum inter Maſſiliam & Rhodani conſtituit oſtium. *Campum lapidarium* habent *Solinus* & *Marcianus*, ſed eum in Liguria ponunt. *Litus lapideum* à *Mela* dicitur. Liguriæ fines olim Maſſiliam uſque

que

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

que extenſos fuiſſe, è *Trogo Pomp.* liquet; ubi ſcribit, Maſſiliam inter Ligures & Gallos conditam. Maſſilienſes etiam in Liguria *Sempronius* locat, huncque campum *Lamonem* à Lamone Herculis filio vocat: hodiè *la Crau* & *Melamborium* vocari ſcribit *Marius Niger*; ſed ventum pro campo accipit. Univerſa circumadjacens ora ventis expoſita eſt. Validiſſimè autem Melamborii venti procellis infeſtatur, quo ſaxa ipſa volvi traduntur, homineſque ex curribus excuti, & vi ventorum armis veſtibuſque nudari. Hujus rei originem ad hujuſmodi referunt fabulam: Herculem, cum Alcione & Bergione Neptuni filiis, qui Herculi Rhodani oſtia trajicere paranti vi obſtiterunt, pugnantem, cùm deficientibus telis in vitæ diſcrimen veniſſet, Jovem patrem oraſſe, ut ſibi tela miniſtraret; ſtatimque imbrem lapideum in ea loca decidiſſe, quo gigantes fuerunt interempti. *Strab. lib.* IV.

Hoſpitio hoc *S. Martini*, quod ad ſilvam oleis plenam ſitum, egreſſi, perreximus lapidoſo majori ex parte itinere, donec tandem IV *mill.* ſuperatis Arelatem intraremus, ſub veſperam, ad diverſorium *à la ville de Marſeille.*

ARELATE, *Arles.*

ARelatum, urbs Ptolomæo. *Arelate*, *Sextanorum* Plinio *Colonia* dicta, quod è ſexta legione milites coloni eo deducti ſint. Galliæ Narbonenſis nobilis urbs, quam *Strabo* ad Rhodanum ſitam ampliſſimo emporio inſignem eſſe ſcribit. Multarum civitatum decus vocat *Marcellinus.* Gallulam Romam nominat *Auſonius.* Conſtantinam appellari ſanxit *Fl. Conſtantinus Imperator*, ut docet in Auſonio ſuo *Scaliger*, qui antiquam etiam inſcriptionem profert, in

qua

qua Arelate *Mamillaria* vocatur. Antiqua inſcriptio eſt in Goltzii Theſauro, quæ habet; *Col. Iulia Pia Arelate. Aram latam* olim dictam à duabus columnis (quæ etiam hodiè extant in Muſarum ſacro) quibus ara impoſita erat, ſcribit ex Gervaſio Guagninus. Hodiè *Arles*. Urbs Provinciæ, provinciarum lumen non ultimum; in eo loco ſita, ubi à mari recipitur Rhodanus fluvius: quam *Henricus IV* rex optimus, Chriſtianiſſimus, potentiſſimus, rerum geſtarum magnitudine ter maximus, monte ab Oriente, in quo piſtrina ventilata, amplificandam, vallis imis & antemurali vallandam, muriſque circumcingendam curavit; unde eam civitatis partem antiquiſſimi cives & viri Arelatani *Henryopyrgum* nominatam voluerunt. Urbs ſane ædificiorum, amphitheatri, ſive arenarum, Dianæ delubri, Rolandææ turris, nunc armamentarii, pyramidum, Elyſii campi, nunc divi Honorati; Flaminiæ, montis majoris abbatiæ opulentiſſimæ, ſed imprimis antiquiſſimæ regum Baſilicæ antiquitate, longe nobiliſſima, à qua urbe totum *Arelatenſe regnum* nomen habuit. Omnia hæc poſteà videbimus tam extra quàm intra urbem.

Urbs ſita eſt ad collem, ſolo plurimi frumenti ferace; unde incolæ non parum diteſcunt; ex eo enim adnavigant Genuenſes ex Italia atque Hiſpania ab occaſu, & avehunt frumentum, atque ob id ibi annonæ non rara caritas.

Rhodanus ab *occidente* eſt, urbem interiorem & citeriorem ſecans. *Auſonius* ait:

Pande duplex Arelas, quam Narbo Martius & quam
Accolit Alpinis opulenta Vienna colonis.

Pra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Præcipitis Rhodani ſic interciſa fluentis,
Vt mediam facias navali ponte plateam,
Per quam Romani commercia ſuſcipis orbis,&c.

Rhodanus vero in duos ramos diviſus ad *auſtrum* facit inſulam, quam CAMARGVES vocant, (voce corruptâ à Caio Mario, quod Marius, *Cimbros* debellans, inſulam illam deducto hoc alveo effeciſſe creditur,) quæ quatuor fere milliaribus Germanicis patet in longum & latum, ferens frumentum & vinum, atque paſcua copioſa. Pagus in hac inſula eſt *Trinquetaille*, bis centeſimo lare celebris; ubi ad litus Rhodani rudera conſpiciuntur, urbi oppoſita, è quibus non raro antiquæ monetæ & alia eruuntur vetuſtatem docentia.

Ad *orientem* urbis palus magna eſt, & ſine uſu, niſi quod hoſtem arcere poſſit.

Viſo fluvio, videamus nunc *portum*, qui inſignis heic, & *urbis portas*, quàm urbem ipſam ingrediamur.

Portus habet inſcriptionem:

D. O. M.

& Divis Principibus Franc. & Nav. Regibus Chriſtianiſſimis, Magno Henrico IV & Ludovico XIII, quod eorum auſpiciis & liberalitate urbis muri antiquitate collabentes refecti & pomærio hoc ad navalis emporii ſecuritatem & commoditatem nobilitati ſunt, grata Arelas Coss.

Porta ad portum & pontem hanc habet epigraphen:

D. O.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

D. O. M. S.

bello, peſte, fame, Rhodani XXVI Auguſti repentina ex defectu inundatione abrepto ex areis tritico, ſemente prohibita, vidis wis, & ubique corruptis ſingulis poſt hominum memoriam graviſſimis, civitas oppreſſa, re comminuta, proditione petita, & à ſuis contagionis ergò penè deſerta muros refecit, CR. GRILLEO, MI. USANPO LVBORELLO ET MAT. VIGNONEO CONS. ANNO DOM. cIↃ IↃ LXXX.

Porta fori novi (*la porte du marche neuf, ou Maranau*) tale lemna habet ſuperſcriptum :

Henrico III Galliarum Poloniæque rege regnante, univerſa Gallia inteſtinis bellis in ſua velut viſcera deſæviente, hoſtibus huic urbi ferro flammaque minitantibus, conſules ſacræ religionis obſequentiſſimi, ΕΥΠΑΤΡΙΔΕΣ quidem, Jo. de Boche, Lu. de Viguier: ΠΟΛΙΤΑΙ vero Jo. Eſpinaud, Li. Taulemeſſe, avertendi hoſtilis impetus ergo, percuſſa foſſa & exciſa rupe antemurali, propugnaculi ad inſtar de integro conſtructo ponteq; verſatili portam fori novi præmuniri ærarii ſumtibus curarunt. Non. Mart. cIↃ IↃ XIC.

Porta S. Laurentii ita habet :

D. O. M.

Henrici Magni munificentia & Ludovici

XIII

XIII Chriſtianiſſimorum Gall. & Nav. Re-
gum juſſu conſulens urbis ornamento
civium commoditati & emporii tutæ ſta-
tioni hoc Propylæum exſtruendum cu-
ravit. Coss. &c. cIↃ IↃ cxi.

Porta S. Crucis ita habet:

D. O. M.

Ludovico Regi, urbis ornamento, ci-
vium utilitati, adeuntium commodo
quod ex dono Henrici Magni non ultr
poſſent à porta Stæ Virginis hoc uſque
modo nova mœnia conſtrui, moleque
continua præmuniri, nova porta Cruc
dicata feliciter Coss. &c. cIↃ IↃ c xvi
menſ. decembr.

Videamus nunc urbem in ſuis *eccleſiaſticis* & *ci-
vilibus* ædibus: illis non tantus ſplendor, ut alibi

Templum *Trophimi* oſtendit Ferreti Juriscon-
ſulti ſepulchrum.

Templum *Antonii*, oſtendit divi illius caput
argenteâ capsâ incluſum, cum aliis reliquiis.

Supra Rhodanum *domus Commendatorum S
Iohannis eſt*, quæ meretur ut adeas.

Ab his ad *xenodochium*, quod ſub Carolo IX
natum, elegantiſſime exſtructum eſt, & in paupe-
rum uſus opulentis annuatim reditibus auctum.

Inter *civilia* & *politica* caput extollit *Baſilic*
ſive *Curia*; cujus lemmata dabimus. Exticâ por-
tæ parte Leo, inſigne urbis, depictus, cum ho
diſticho:

Stratos non; aſt ille ſuperbos conterit hoſtes,
Sic Arelas hoſtes pacis amica terit.

Paulò inferius hæc: SALE RATA REFERAT A-

RELAS

ELAS: cancrina hæc verba ſunt; retrolegi poſſunt. Ibidem talis inſcriptio:

Civili undique ſæviente bello Arelate ſeditionibus agitata, patriciis viris Senatoribuſque proſcriptis, conſulatu invaſo, ærario expilato, foris repetito militum incurſu, gregibus & armentis abactis expopulata, Duce Allobrogum cum copiis introducto pene ſubacta, civiumque proborum virtute expulſis Allobrogibus perduellibuſque profligatis fortiter liberata: His ſeptennio confectis cladibus, extorribus revocatis, Gallico Imperio conſervato, poſtmodum horrida biennii fame ferè conſternata, pace denique inter Gallos, Iberos Allobrogeſque conſtituta ob Rempubl. civeſque ſervatos C. M. H. IIII. ID. IVL. C. FR. DAN. TONELLO. CAP. LAVABRE. ET GV. MONFORT. P. M. I. C. D. SEN. CAR. F. decrevit.

Interior curia habet conclave quoddam, in quo trophæum:

CAROL. LOTHARENVS, GVISIAE
DVX, CAROLO LOTHARINO
GVISIAE DVCI
EX ANAGRAMMATE
TRIVMPHVS

AVE DUX, VIRTUS chara, honos Galliæ.

Inferiùs iſta ſequuntur:

Henrico Imperante

virtu-

virtute floreſcente
honore confluente
pietate approbante
amicitia invitante.

Aſſervantur in eadem curia canales plumbei è Rhodani imo olim extracti, quibus aqua in ulteriorem urbis partem deducta fuit.

Palatium de Froilla, olim regum Arelatenſium, nunc multâ parte dirutum, invitabit propter antiquitates ut videas. Idem faciet *amphitheatrum*, quod *les arenes* vocant, formâ ovali, ad formam amphitheatri Titi Veſpaſiani, quod Romæ vidimus, ſtructum. *Lipſius* de hoc inquit: *Arelate etiam eſſe ajunt amphitheatrum, ſed parum integrum.* Veniâ verò ipſius ſit dictum; integrum ſatis eſt, nec collapſum niſi aliquâ ſubſelliorum parte. Mihi opinio eſt, illum nec hoc, nec Nemauſenſe vidiſſe; unde utrique ſuum detrectat encomium, ſententiam ferens ſine prætore, ſine arbitris. Arelatenſe hoc, uti & Nemauſenſe, LX eſt arcuum, quorum ſinguli XV pedes longi, è vaſto & uniformi lapide egregii operis adhuc conſpiciuntur. Area olim viris & feris pugnantibus dicata, modò incolarum domiciliis accommodata eſt. Inde in ſubterraneas magnæ capacitatis ſpecus deſcenſus fit; ferarum creduntur fuiſſe latibula, priuſquam ad certamen educebantur; hodiè textorum officinæ, & vini repoſitoria, frigiditate gratiſſimi. Porticus laterales oſtendunt caveas & antra, è quibus per minores in arenam portulas feræ ad certamen emiſſæ ſunt. Videantur *Pompon. Lætus* & *Ammian.* quibus opinio eſt, Imperatorem Gallum Hoſtilianum anno Chriſti CCLV, in hoc ædificio ludos ſuos amphitheatrales, poſtquam Europam

ropam à tyrannis vindicaſſet, populo exhibuiſſe. Ab hoc itio fit ad *cellam vinariam publicam;* ubi ductus oſtenditur, olim ſub Rhodano, quo batur Nemauſum uſque.

Plures antiquitates ſi luſtrare placet, inviſe ad *collegium* prope ſedem archiepiſcopalem. area oſtendit II columnas è marmore fuſili, longas LX pedum, craſſas XIV ſpithamarum, quas in Dianæ templo, quod propè abeſt, ſtetiſſe vo- unt. ab hoc templo præter II arcus nihil ſu- pereſt.

Inde *turris Rolandi,* & V *portæ triumphales Romanorum.*

Publicis ita datis, dabo duo etiam privata: Alterum eſt Domini Agathi, viri promptiſſimi, *onclavium*; in quo, quæ peregrina, quæ rara, à natura, ab arte ficta & excogitata ſunt, pertinaci ſtudio conquiſita, curioſis oſtenduntur. Alterum eſt, PORCELLETORVM domus, non à mul- is viſa; ante fores devoluta adhuc ſtat pars py- amidis grandioris; cujus pars infima & baſis xtra portam in agro quodam conſpicitur jacens. Ex Belleforeſto, Gaulartio & aliis, talis de il- s narratur hiſtoria: Mulier quædam, pluribus nuſta puerulis, ſtipem à matrona domûs hujus, ui adhuc IX in lapide ſunt inciſi puerulis, petens, on exaudiebatur, additâ exprobratione laſci- iæ & nimii viri concubitus. mulier iſta miſera, liàs proba, rogat Deum, ut matrona impræ- nata tot liberos pariat uno partu, quot ſcro- ha edere ſolet porcellos. Quid fit? mulier ex- uditur, matrona novem enititur puerulos; è uibus unum reſervat, reliquis per ancillam ſuf- ocandis. Iſti obviam factus herus, puerperæ ma- itus, interrogat quid oneris portaret. cui illa: cropha enixa eſt porcellos, quos, cùm non ſit

nutriendo, in Rhodanum portabo ſubmergendos. At fortè fortuna pueruli manus propendet, quam maritus videns, ſarcinas detegit, ac fraudem ſub ſilentii fide & ſecuritate ex ancilla cognoſcit. liberi clam matre in villam ablegantur, educantur; poſteà grandiuſculi jam, eodem genere veſtitûs, quo reſervatus ille domi à matre erat indutus, veſtiuntur, inque urbem & domum parentum reducti coram matre ſiſtuntur. Ubi pater ſive maritus ab uxore pœnam facinore perpetrando dignam ſciſcitans, ex ſententia, quam ipſa ſibi tulerat, perpetuo carceri ipſam mancipavit. Patavini ſimilem ferè habent hiſtoriam de ampla *Scropharum* familiâ. Et *Picus Mirandula* tradit, fœminam quandam Germanam in Italia duabus vicibus enixam eſſe XX puerulos, ita ut prima ingravidatio XII, altera VIII fuerit infantum: onus tantoperè mulierem pondere ſuo afflixit, ut mantili ſuſtinere cogeretur. Nil dixerim de alia Germana quadam, à Lupis nomen adepta.

Sufficiant hæc in urbe viſa; *Extra urbem*, ſi placet, vide locum *la Roquette*; item *abbatiam montis majoris*, in paludibus ſitam; & prope portam fori novi, *cœmeterium & templum Honorati.*

Cœmeterium habet pluſquam IↃC ethnicorum tumulos lapideos; ſepulchra certè uti longè elegantiſſima, ita Romanæ magnificentiæ admiranda monumenta: Inſcriptionibus aucta ſunt, ſed vix legibilibus: dabimus pauculas:

T. VALERI DIONYSIVS

D. VALERIA CHARIS, VXOR ET VALER.

MARCELLVS ET FELICIO PATRI FILS.

Ad dextram in ſacello aliquo alia eſt:

IVLIA SOSYME

CIONION

CIONION IO POLY
CARPO MARITO PIEN
TISSIMO
ET SIBI VIVA POSVIT.

Non procul à Sabaudiæ Ducis monumento, in marmore hæc eſt:

VIII KL. OCTOBRIS OBI
IT PORCIA. DE AQVE-
RIA. ANNO DOMINICE
INCARNATIONIS M. C. L.
XXIII. ORATE PRO EA.

Ipſum *Sabaud. Ducis monumentum* catenâ ferreâ tranſverſim fuit obductum: quod Carolus Emanuel, nuperè denatus Sab. Dux, cùm cognoviſſet, gentis ſuæ inſignia ibi inſculpta, præſens, remotâ ferreâ iſtâ catenâ, aperiri petiit; verùm præter oſſa nihil in eo invênit, nec ex litteris ſepulchro inſcriptis oratio aliqua certa poteſt elici, ita omnia vetuſtate ſunt exeſa. Alia præter hæc ſunt ex marmore, cum hiſtoriis è Vet. Teſt. inſculptis. comparent fuiſſe *epiſcoporum* ſepulchra. Eſt etiam heic loci monumentum *Guiſianum*, ſed antiquum, ut inſignia inciſa docent. Ad januam templi oſtenditur *monumentum marmoreum*, ſed crudelis memoriæ, quo conditur quidam, qui adverſarium certamine devictum, in fruſta ſecuit, eaque canibus devoranda objecit. Sunt & III prægrandia ſaxa ibi, XL paſſibus à ſeſe invicem diſtantia; menſuræ dicuntur eſſe ſaltuum Rolandi.

In ipſo *templo*, quod rabie Hiſpanicâ deſtructum, jam valdè exiguum, oſtenduntur II columnæ prægrandes, ædificii fulcra, fuerunt IV aliæ è jaſpide, ſed Pariſios dicuntur avectæ. Cavea ſubterranea prope chorum habet tria marmorea ſepulchra, ex iis *medium*, quod præter

hominis ingentem calvariam nihil habet; *Rolando* aſſcribitur, Caroli M. ex ſorore nepoti, qui cùm anno Chriſti Iↄ ccc IIX, Dux proceri corporis & magni animi, contra Saracenos in Hiſpaniam iret militatum, ibidemq́ue Maſurium Saracenorum ſummum ducem ſuâ manu jugulaſſet, ſiti extinctus obiit. Ipſe Carolus M., ut erat in Latino & patrio ſermone promptus, ei hoc epitaphium poſuit:

Tu patriam repetis, triſti nos orbe relinquis:
Te tenet aula nitens, nos lacrimoſa dies.
Sed qui luſtra geris octo & binos ſuper annos,
Ereptus terris juſtus ad aſtra redis.

Ibidem aliud eſt ſepulchrum, & ſuperius, *oſſa Hilarii* continens: aliud inferius. Utrique aqua perpetua ineſt tali modo, ut quantitas eadem ſemper ei ſit, nihilq́ue vel decreſcat, accreſcatve. Ad altare magnum *lignum crucis* oſtenditur, quod voces edidiſſe narrant. alia præter hæc ſacrificulus repetet, uti de ara S. Honorati, de monumento Ducis cujuſdam Bavariæ, de XII item Franciæ Parium ſepultura. ſed hæc, ne nimius ſim, inſuper habeo.

Regimen in eccleſiaſticis obtinet *archiepiſcopus*; cui IV epiſcopi ſubſunt, Maſſilienſis, Arauſionenſis, Tolonenſis, & S. Pauli. Olim epiſcopus in cauſa fuiſſe dicitur tranſlati regni Arelatenſis ad German. Imperium; *Denunciarat rex Boſo epiſcopo Arelatenſi in vigilia natalis Chriſti, ne matutinum officium in eccleſia celebraret, niſi ipſo præſente. Epiſcopus autem cùm aliquandiu cum clericis adventum regis exſpectaſſet ultra horam conſuetam, nec ille veniret, ſacra eſt perſecutus. Et ſuperveniens rex, expoſtulare cœpit cum Epiſcopo cur non exſpectaſſet, commotuſque dedit in medio populi & clericorum alapam epiſcopo: quam injuriam*

popu-

populus ægrè ferens, in tumultum eſt verſus. Deinde verò factum eſt, cùm Epiſcopus adiiſſet Imperatorem, eſſetque conqueſtus, quali contumeliâ rex ipſum coram populo affeciſſet: Cæſar iratus, per barbam ſuam juravit, ſe hanc ulturum contumeliam, morteque puniturum. unde collecto ſine ulla cunctatione magno exercitu, ingreſſus eſt Galliam, obſedit & expugnavit Arelatum: cepit regem & aulicos ejus, mandavitque ipſum regem decollari. Archiepiſcopus verò una cum reliquis epiſcopis, abbatibus & Principibus, mitigans Imperatoris furorem, ſuâ obtinuit interceſſione, ut hoc judicium ſanguinis ſuſpenderetur. Tunc ait rex; Non eſt æquum, ut rectum Imperatoris judicium executioni non mandetur: cùm non conveniat, vel ullum verbum ex Principis ore egredi fruſtrà. Cumque de hac ſententia multa utrimque fierent verba, tandem decretum eſt, ut rex tonſus, ac regio titulo ſpoliatus truderetur in cœnobium. Quo facto, Imperator Otto I Arelatenſe regnum Romano adjunxit imperio. Hæc Munſter. lib. 11. *Coſmogr.* Verum hæc hiſtoria, ad alios hiſtoricos relata, non ſibi conſtat: novimus enim, Ottonem I, ſive Magnum, anno Chriſti Iↄcccc LXXIV defunctum, & Conradum II Salicum, cui obvenit teſtamento Arelatenſe regnum, anno cIↄXL mortuum. Illud, inquam Arelatenſe regnum, (quod complectitur Delphinatum, Sabaudiæ Comitatum à Sigiſmundo in Ducatum erectum, tractum Sequanenſem, ſive Burgundiæ Comitatum, & tractum Helvetiorum) Rudolphus rex Burgund. Conrado II, qui Salicus nominatus fuit, (à gente Francica, quæ Salica appellatur; & Franci ipſi Salii, à flumine Sala, cujus accolæ aliquot è Francis fuerunt, dicuntur, ut *habet Mellef. Pezel. part.* 3, *p.* 135, *ex Ammian. lib.* XII,) teſtamento tradidit;

dit; quod is, ejecto inde Odone, Celticæ Co-
mite, Germaniæ adjecit. *Mellef. Pezel. ſub Con-
rad. II. Peucerus lib.* IV *Chron. Arniſæ. de jur.
maj. lib. 2, c. 1, n. 5. Wilhel. Paradin. Annal.
Burgund. c. ult.* Ita Burgundia cum Arelate urbe,
quæ Burgundiæ regia fuit, teſte *Gunthero,*

Quodque caput regni ſedeſque fuiſſe vetuſti
Fertur Arelatum, priſcorum Curia regum,

in provinciæ formam redacta, cum Germania
conjuncta fuit; teſte *Thuano lib.* 11: *Regnum A-
relatenſe, antequam in poteſtatem regum noſtrorum
veniret, ſub Imperio fuit.* Hinc Impp. jura & ti-
tulum regni Arelatis uſurparunt; hinc Trevi-
renſis archiepiſcopus ornatur adhuc hodiè ar-
chicancellarii titulo per Galliam & Arelatenſe
regnum; non, ut explicat *Marq. Freherus ad Pe-
tr. de Andlo lib.* 2, *cap.* 1, per eam tantùm Galliæ
partem, quæ regno Arelatenſi continetur, olim
Imperium Roman. recognoſcens; ſed per o-
mnem Galliam, & regnum Arelatenſe, & ver-
sâ vice: pertinuit enim olim Gallia tota ad Im-
perii corpus; à quo tamen poſtea ſeceſſionem
fecit; ut habet *Gunther. in Ligurino lib.* 1:

At ſimul à noſtro ſeceſſit Gallia regno,
Nos priſcum regni morem ſervamus; at illa
Iure ſuo gaudet, noſtræ jam neſcia legis.

Hujus ergò juris antiqui reſpectu potiùs, quàm
moderni ſtatus ratione, ubi nec Gallia, nec A-
relatenſe regnum, quicquam noſtro defert Im-
perio, cancellarius dici poterit, æquè ut alii ve-
terum dignitatum retinent emblemata, re licet
mutatâ ut plurimùm. *Limn. lib.* III. *de jur. publ.
c.* 5, *num* 4. Carolus verò IV Imperator, hiru-
do Imperii, (*Alphonſ. del bene in Burgund. vi-
deatur,*) Arelatenſe regnum, unius prandii gra-
tiâ, in Villa nova, propè Avignonem, Galliæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

regi tradidit. *Cruſ. lib. 5. part. 3. annal. Sueviæ.* Idemque poſtea Sigiſmundus, hujus filius, approbavit. *Diploma in bibliotheca Pariſiorum, quæ in templo ſuburbano, D. Victori dedicato, ſe legiſſe affirmat Aventinus lib.* VII, *annal. Bojor. p.* 491. Invalidam verò hanc eſſe tranſlationem, dicit *Limn. lib.* 1 *de jur. P. cap.* IX, *num.* 12: quòd imperium non ſit in marſupio aut ſacciperio Principis, *Bl. in c. intellecto. de jurejurand.* Imperatorque eligatur, ut imperio præſit ac conſulat, *l.* 2, §. 11. *ff. de O. I.* ut ſit ejuſdem adminiſtrator, *R. abſch. de anno* 1559, *in pr.* ut ſit *alle zeit mehrer des reichs*, & reipubl. (quæ pupilla vocatur, *l.* 3. *C. de I. reip. lib.* 11) commoda, tanquam tutor, quærat, &, quantum ad providentiam quidem, dominus ſit, *l.* 27. *ff. de admin. tutor. l.* 56, §. 4. *ff. de furt.* abſque tamen licentia donandi & diminuendi, *l.* 46, §. *ult. ff. de admin. & peric. tut. c. monemus* 12, *q.* 2. Iura enim proprietatis ad ipſum Imperii corpus pertinent. *Peregr. de jure fiſci, lib.* 1, *t.* 23, *num.* 74. *Vult.* 1 *de feud. c.* 5, *n.* 15. *Paurmeiſt. de juriſd. lib.* 1, *c.* 21, *n.* 19. Quod ipſum probè perpendens Carol. V, Paulo III Pontifici ingenuè reſpondit, de Parma & Placentia: Eas civitates, ſi ad Imperium pertinerent, non poſſe ſe in ditionis ac dignitatis Imperialis præjudicium alienare. *Thuan. lib.* IV *hiſtor.* Hujus regulæ cùm ingens ſit utilitas; *Antimachiav. theor.* 1, *p.* 66. & non ſolùm in aliis regnis, ſed & in ipſa Gallia frequentetur: (ut patet exemplo, tùm Franciſci I, qui ex eâdem cauſa recuſavit, quæ Carolo V promiſerat; *Bellai lib.* 3 *Com. Guicc. lib.* 16; tum Caroli VI, revocantis quod Anglo conceſſerat; *Froſſard. lib.* 3:) certè reges Galliæ non aſpernabuntur idem jus ſibi dici, quod aliis dixerunt;

xerunt; &, quod in alterius perſona æquum eſſe crediderunt, in ſua propria iniquum haut arbitrabuntur, *l. 3. ff. quod quiſque juris*, &c. Hujus tituli nullitatem, aut, ut mitiùs dicam, imbecillitatem, cùm vidiſſet *Choppinus, de dominio Franciæ lib. 2, tit. 1, n. 14*, aliundè jus regis ſui in Arelatenſe regnum deducere maluit, Gallos ſcribens antiquiſſimos Comitum Provinciæ patronos fuiſſe: Horum vero ſubditos, etiam ante tempora Caroli IV, extitiſſe Arelatenſes. Sed cùm aliud conſtet ex hactenus dictis: & auctor libelli Gallici, qui inſcribitur *Entreveue de Charle IV, de ſon fils Wenceſlaus, roys des Romains, & Charle V, roy de France, p. 15*, conceptis verbis teſtetur, quòd Imperator Carolus IV motu proprio in favorem regis, & ejuſdem primogeniti, Delphinum Franciæ fecerit locumtenentem & Vicarium Generalem in regno Arelatenſi: facilè apparet, quid *Choppino* reponendum ſit; ut & *Bodino lib. 1 de republ. c. 9*; qui venditum hoc regnum ſcribit Philippo Valeſio ab Henrico V Imperatore. Verùm narrantur hæc, ſed non probantur.

Sufficiant hæc etiam de regimine politico, quod immediatè rex Galliæ heic habet & in flore & quiete. Accingamus nos ad iter, quod amœniſſimum fuit III milliar. cis Rhodanum, relicto pago *Lanſac* dextrorsùm, ad opidum

TARASCON,

UBi, hoſpitium commodum nacti *au cheval blanc*, etiam pernoctavimus. Duo ſunt, quæ heic notes; *arx* & *templum*. Opidum ædificiis non adeò ſplendidis, ſed nobilibus tamen incolis ſuperbit à loci amœnitate & fertilitate.

Arx pro fundamento habet ingens ſaxum, è quo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

quo nata caput erigit ad præterlabentem Rhodanum. Interior ſtructura *aream* habet & *conclavia*. Porta areæ in lapide oſtendit exciſa verba: *Renè Duc d' Anjou, Comte de Provence.* Hic filio deſtitutus, & genero Antonio Lotharingio invidus, Provinciam Ludovico XI, Gallorum regi donavit. Ipſius cum uxore ibi effigies & inſcriptiones intuêre. impluvium eſt, peramœnum, longum LXIV paſſus, latum XLVIII, muris aliquot paſſ. craſſum; unde proſpectus patet in urbem Arelatem, Taraſconem, & agrum circumcirca patentem, longè amœniſſimum & fœcundiſſimum. Inter conclavia illud ne negligas, quod ſecretius eſt ipſius Mareſchalli Dornani. res in eo pulchræ, raræ & magni pretii: libri item variarum linguarum, tabulæ picturis exquiſitiſſimis, vaſa diverſa, armariola è gemmis; imago Chriſti palmæ magnitudine de cruce pendentis è marmore pellucido, adeò ut candela lumen ſuum tranſverberet. Januæ ſuperſtat tabula picta, Mariam & Joſephum repræſentans, æſtimio aliquot c aureorum.

TEMPLVM *D. Marthæ* dicatum propè arcem, adhuc reliquias ejus conſervat, (*faciem* nimirum & *brachium,*) opulento theſauro veſtitas. Sacello, in quo cubare dicitur, hoc adſcriptum eſt diſtichon:

Quæ Chriſtum hoſpitio excepiſti, Martha, precare,
Hoſpes ſit nobis, hoſpes ut ille tuus.

in introitu Eccleſiæ ad dextram, ubi Martha & Draco ſextipes, quem vocant Taraſconem, ad organum hæc leges:

Viginti novies ſeptem cum mille relapſis
Anno poſtremo nobis patet hoſpita Chriſti.
Mille ducentis tranſactis minus, at tribus annis,

Imbertus præſul Roſtagno Præſule ſecum
In prima junii conſecrat eccleſiam.

In introitu ſepulturæ D. Marthæ ad dextram eſt ſepulchrum duorum diſcipulorum Emauntem euntium, *Soſthenis* & *Lyſippi*; ad ſiniſtram, ſepulchrum *mulieris*, quæ exclamavit de Chriſto: *Beatus venter, qui te portavit.* Præter hæc, in columna templi conſpicitur *animal illud ſextipes*, quod à Martha funiculo ductum dicitur interfectum. diſticha adpoſita adponere heic ſuperſedeo. Non procul ab hac pictura, depicta eſt navis pro monumento aliquorum, qui ante aliquot annos naufragio in Rhodano periiſſe dicuntur.

Taraſcone relicto relinquitur juxtà Provincia; nam trajectus heic fit fune ducto ſuper Rhodanum, ſolutis pro equo quolibet 4 ſolidis, in Languedocium ad opidulum *Beaucaire*, Taraſconi rectà oppoſitum.

BEAUCAIRE,

QUod nonnulli *Bellum pulchrum* appellant, à ſitu fortè; quod in planitie longè amœniſſima, viniqúe boni feraciſſima, ſitum eſt. *Thuanus* appellat *Belloquadrum, libro nonageſimo ſeptimo.*

Caſtellum ad Rhodanum præterfluentem firmiſſimo ſaxo ſuperſtructum eſt. Præter nundinas annuas, beneficio Rhodani tanto ſplendidiores, & commodiores, vix eſt quod heic videas. Solemnis dies illis inſcriptus eſt XXII auguſt. Mariæ Magdalenæ ſacer, quo ejus neſcio quas reliquias per opidum magnâ pompâ inuſitatâque ſuperſtitione circumferunt. in campo publico, quod mercatum reddit celebriorem, laſciviæ ſuæ ſequior ſexus dicitur reddidiſſe pœnam,

nam, ſed nimis laſcivam. Sequenti die Chriſtophori ſtatua non minori feſtivitate circumgeritur: presbyteri & monachi cum frequenti militum & plebis copiâ comitantur. Ipſe mercatus XIV dies celebratur, famam primam habens à generoſis equis: advolant ex Italiæ & Hiſpaniæ confinibus locis emtores & venditores, ut ſeſe circumveniant. Ita illic nundinæ habent totâ Galliâ celeberrimæ.

Belloquadro pontem Gardi verſus itio ſequitur amœna, partim ad Rhodani, partim ad Gardonis litus. Opida ultrò citroq; relinquuntur multa. *la Roche* ſitum inſulæ in Rhodano oſtendit. *Monfront* ad dext. colli adædificatum eſt opidum cum veteri arce, loco oleis conſito; Rhodanus heic loci eſt vadoſus, ita ut ſine navigio tranſire poſſis. Ultra flumen turris cum æde telonio deſtinata videtur. Regio frumenti ferax, oleis & moris abundans; via montoſa & lapidoſa, præſertim ubi propè abeſt à ponte, qui, Belloquadro III milliar. diſtans, celeberrimus nobiliſſimusque ubique audit, & Poldo dicitur miraculum mundi.

PONS GARDIUS.

GAll. *le pont du Gar.* Nomen à ſubterlabente fluvio *Gardo* ſeu *Gardone* habet. Quem vadoſum habuimus ocreis ſiccis; nec alioquin per ſe fluvius iſte aliquo nomine famam meretur. in ſuperiori Occitania ortus, Uzezas, (Uticam,) allabitur, & poſtea hunc pontem, à quo prope Belloquadrum ſeſe in Rhodanum mergit. Quicquid verò famæ flumini adeſt, id pons hic triplici ſerie artificioſiſſimè ſtructus ei commodat; quem aliqui fabuloſè appellant etiam *pont du chat*, à catto, per diabolum deſuper ibi in fundum dejecto; unde prope molem adhuc antrum in monte monſtratur magnæ capacitatis,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

quod neſcio quibus fabulis, cùm hiſtoriam neſciamus, velint reddere celebre. Autorem pontis quidam ſtatuunt Antonium Imperatorem; cujus auſpiciis fontes circa Uticam, elegantem urbem, antiquitatibus inſignem, collecti, & per aquæductum hujus tergemini pontis Nemauſum dicuntur deducti. Sed hæc ſine auctore. Unde Bezæ, in omni genere metri poëtæ argutiſſimi, tantò elegantius epigramma in pontis hujus triplicis aquæductum, Gardo flumini inter duos montes, nullâ tanti artificis additâ inſcriptione, impoſitum, tertio à Nemauſo milliari:

Montibus impoſitos cantavit Græcia montes,
Pyramidum oſtentat barbara Memphis opus.
Plus eſt quod cernis, triplices conjungere pontes
Fornicibus, montes ſic poſuiſſe duos.
Et plus eſt, victam quo ſe natura fatetur,
Impoſuiſſe ipſius ſlumina fluminibus.
Et rurſum hoc plus eſt, contemto laudis honore,
Artificem nomen non poſuiſſe ſuum.
Mire opifex, quod tu feciſti, ſit licet ingens,
Quod non feciſti, plus ego miror opus.

Videamus nunc ſtructuram pontis hujus à multa antiquitate firmiſſimi & fortiſſimi. Is triplici arcuum ſeu fornicum ordine, ita ut infimus medium & ſupremum ſuſtentet, eſt diſcriminatus, nec tamen ullo uſpiam cæmento, quoad lapidum commiſſuras, conjunctus. *Infimus* fornicum ordo, Gardoni tranſitum concedens, VI arcus habet, & longus CCCCXXXVIII, altus LXXXIII pedes: ſinguli verò arcus LVIII pedes ſunt longi; arcuum columnæ ſingulæ XVIII pedum longitudinem habent. Spacium, quod inter primum & ſecundum arcuum ordinem intercedit, conſtituit VII pedes & XIII digitos. *Medius* ordo XI arcus habet, & longus eſt IↃ

CC XLVI,

CC XLVI, altus XXI pedes: ſinguli arcus LVI pedibus à ſeſe invicem diſtant. Columnæ XI hos arcus ſuſtinent, quarum ſingulæ XIII pedum ſunt latæ. Arcus verò ex uno eodemque lapide dextrè & artificiosè videntur conſtructi; inter lapides inveniuntur XXII ſpithamas longi. Inter hunc arcuum ordinem & ſupremum intercedit ſpatium VI pedum, VIII digitorum. Uſus viæ hic eſt communis pro hominibus & onuſtis jumentis; non tamen amplus, ita ut præter unum equum via non capiat. *Tertius* arcuum ordo ſive ſummus, è cocto latere ſtructus eſt, indies per tempeſtates ruinam faciens, operto aëri expoſitus; extrema utraque, montes verſus, ſunt ab iis abjuncta; ita ut nulli iſthàc aſcenſus, via, nedum tranſitus pateat. Hujus ſummi ordinis fornices numerantur XXXV; ſinguli XVII pedum habent longitudinem: ipſe verò tertius hic ordo longitudinem habet IↃ IV pedum, altitudinem VI: columnæ fornicum ſingulæ V cum medio pede habent longitudinem. His ſupremis arcubus aquæductus excavatus olim fuit impoſitus, III pedes altus, ob quem immenſum hoc ædificium ſtructum antiquitùs creditur; nam veſtigia adhuc deprehenſa fuerunt, per quæ ex opido Uzenſi, aqua Nemauſum uſque deducta fuiſſe dicitur, licet hodiè montes utrimque à ponte ſupremo & ita ab iſto antiquo aquæductu ſint abſciſſi, ita ut in montibus, quos pons hic mirandus olim conjunxit, hodiè nulla appareat vel ſcaturigo, aquarumve per ſubordinatos canales derivatio.

Inde nos via duxit non longa ad cultiſſimum hortum cum arce adſitâ *illuſtris Baronis de S. Privato*, quem non ſolùm benevolentiſſimo ejus permiſſu ingreſſi ſumus & contemplati, ſed nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

inde dimiſſi niſi vino generoſo rubro & albo donati, argenteis lagenis nobis oblato; adſitus pagus alioquin tenue prandium ovis & lactucis parabat, condimentum verò erant donaria hæc improvisò immeritis oblata à tanto Hero.

Ex hoc loco mons lapideus, buxo denſo veſtitus, ſuperandus uno cum medio milliari, ad pagum *S. Gervaſii*; à quo amœna per frumentum, vineta, oleoſa via ſeſe aperit uno & med. mill. ad quietem uſque nocturnam, quam *aux arenes* ſumſimus in antiqua urbe *Nemauſo*.

NEMAUSUS,

GAllis *Niſmes*. Opidum ædificatum fertur à *Nemauſo Herculis Ægyptii* (cùm alioquin vt ſint Hercules) filio. Idque probatur teſtimonio & conjecturis. Teſtimonium ſumit *Iohan. Poldus de antiquit. Nemauſ.* è Stephano de urbibus: Νεμαυσός, πόλις τῆς Ἰταλίας, ἀπὸ τοῦ Νεμαύσου Ἡρακλείδου, *Nemauſus, civitas Italiæ, à Nemauſo Herculis filio.* Civitas Italiæ dicitur, quia Imperatores ex Italia coloniam eò deduxerunt. Auguſtus victor ex Ægypto redux Nemauſum coloniâ illuſtravit. unde frequens numus cum crocodilo palmæ alligato, & litteris: COL. NEM. Conjecturæ ſumuntur ab Heraclea, à Hercule ſic dictâ, ad quoddam Rhodani oſtium exſtructâ, quam in honorem patris Herculis filium Nemauſum exſtruxiſſe referunt hiſtorici, poſtea à conditore ipſo Nemauſo denominatam. Augent conjecturam inſignia Herculis gentilitia, duo dimidiata boum corpora, quæ ad introitum amphitheatri Nemauſenſis, uti & alibi in urbe, conſpiciuntur. Tempus primæ fundationis ſecundum Euſebii & Proſperi in vita Herculis

ſuppu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſupputationem ponitur annus M. III cIↃ IↃ cccc L. & ita mille centum quinquaginta novem annis ante Chriſtum natum, IↃ xc item ante Romam ædificatam. Sub Pompeio ad Romanos devenêre; etiam ad Imperatorum uſque monarchias perſeverâre, teſte Sueton. in vita Neronis; cujus ſtatuas tanquam urbe ſua indignas dejecêre Nemauſenſes.

Hodiè Nemauſus Narbonenſis Galliæ præcipua civitas eſt, præter opes & alia hujus ævi decora ſupra omneis, quæ toto orbe Romano fuerunt, ſi Romam unam excipias, antiquitatis venerandæ monumentis ſpectanda, amphitheatro, palatio, delubro Veſtæ extra urbem, & admirandæ paſſim pulcritudinis ruderibus ac fragmentis, quæ cum recentibus regum noſtratium ædificiis integris etiam hodiè certant, ac poſtremo fonte cognomine, veterum teſtimoniis famoſo, & urbi fatali, (de quo infrà.) Thuanus lib. XLVI *hiſt.*

Paucula *de ſitu*, priuſquam urbem intùs & extùs inſpiciamus. Loco amœno ſita eſt, olim ad montes uſque exporrecta, quorum VII ſunt; unde Septicollis, velut altera Roma; cum qua & antiquitatibus certat; teſtantur antiquitatem muri tum in montibus, tum in planitie adhuc hodiè ſuperantes. Circa urbem ager fertilis fructibus, horti ficubus & oleis per quos cuivis licet exſpatiari, amœnitateq; frui. Ambitus olim dicitur fuiſſe XI cIↃ IↃ ccc LIIX paſſuum, ita ut Roma Nemauſum II cIↃ paſſibus non ſuperarit tempore Veſpaſiani. *Plinius l.* 3, *c.* 5; *& Fl. Vopiſc. in Aurel.* Hodiè amplitudinis & ordinis multum amiſit, uti & antiquitatis, non ſolùm per bella, ſed & tempeſtates, teſtante *Thuano lib.* XVIII, *ſub fin. hiſt. Anno (dicente)* cIↃ IↃ LVII, V *eid. ſeptembris, in Septimania Nemauſi ingentia tonitrua*

trua & coruſcationes exarſere, quas ſubſequuti imbres inſoliti, antiqui operis monumenta, ſtatuas ac moles, quæ inibi ad ſtuporem viſuntur, penè merſerunt, & urbem fædis ruinis deformarunt.

Videamus nunc *ædificia intra* & *extra* urbem.

Intra, ut religioſa præcedant, quædam *reformatis*, quædam *pontificiis* patent. Hi occupant templum *cathedrale*, magnificum monumentis antiquis & operibus raris, inprimis autem illuſtre pavimento vermiculati operis, quod appellant mechanici Moſaicum. Præterea *S. Laurentii*; nec non monaſteria diverſa. Reformati, ſive Proteſtantes, aliis frequentiores ſunt; *Thuan. lib.* LXXXVI. Qui & tenore edicti Synodos heic ſuas celebrant, uti factum anno cIↄ Iↄ LXXII, menſe majo, magno Paſtorum concurſu, cui Theodorus Beza, facto per Valentiam Cavarum itinere, interfuit & præfuit. *Thuan. lib.* II. *hiſt.* Ab his etiam urbs miro aſtu intercepta eſt. pace lectoris adjiciam tam notabilem, *è Thuano lib.* XLVI. *Proteſtantes, qui nimium quàm multi illis locis* (*Nemauſi*) *ſunt, partim inde exacti, partim in dignitatibus ac fortunis male habiti, à Santandreano urbis præfecto jam ſeniore, ſed ſupra ætatem ferociter iracundo*, ut ſunt Septimanorum ingenia, aut in amorem aut in odium nimia, *cùm & ultionis & patriæ repetendæ deſiderio æque arderent, nihil non agebant occultis cum amicis, qui in urbe remanſerant, conſiliis, hortatibus, vi, dolis, ut bona ſua ac libertatem priſtinam recuperarent. magna exſulum pars ad Geneſii fanum haut procul profugerant, locumque ante mœnibus à regiis nudatum rurſus vallo & foſſa muniverant. Vbi, dum in commune conſultant, lignarius quidam faber ex Calviſſone municipio, nomine Madaro, ſpe præmii invi-*

invitatus, viam ſe reperiſſe dicit, qua civeis Nemauſenſeis in patriam reduceret. Fons ille (quem dixi fatalem urbi ſupra) tanta aquarum copia fluit, ut molatrinis compluribus extra & intra urbem ſerviat, inter arcem & Carmelitanam portam decurrens, in quam per canalem admittitur, porta humili clatris ferreis obſerata; ſupra quam haut longe ab arce, quam Aſtulius cum præſidio ſervabat, ſpecula collocata erat, quæ ſingulis horis noctu permutabatur; iſque qui in ſtatione erat, cùm ex ea diſcederet, pulſato arcis tintinnabulo, commilitoni ad id deſtinato, ut in vicem ſuccederet, ſignificabat. id aliquo temporis ſpatio interjecto fiebat. Quo obſervato, Madaro, re cum amico, qui haut procul ab urbis foſſa juxta arcem humileis ædeis habebat, communicata, cancellos illos ferreos lima ſecandos aggreſſus fuerat. Id autem ea ratione peractum ferunt: Cùm Madaro in foſſam exſcendebat, fune à ſocio, qui in urbe erat, accepto ſe cingebat, & cùm ſpeculæ permutabantur, prout ſocius ducebat aut laxabat funem, nam ita inter eos convenerat, per intervalla illa monebatur aut opus urgere, aut intermittere. tum antequam illuceſceret, cera & luto deſuper ſecturas oblinebat, & quam minimo cum ſtrepitu diſcedebat. Opus per XV circiter noctes, non continuas, ſed ut maxime illunes ac nimboſæ erant, ſummâ conſtantia conſummatum, cùm Madaro toto eo tempore in luto genuum tenus hæreret, & pluviam ac cœli injurias patientiſſime ferret. Adjuvabat hominis induſtriam tempeſtas autumni, quæ maxime iis regionibus ventoſa eſſe ſolet, & aquæ ſubterlabentis murmur, ne fragor exaudiretur; qui ſi quando exaudiebatur, cuivis cauſſæ potiùs tribuebatur, & aut fontis collidentia ſaxa ſecum volventis, aut canum erronum semeſa oſſa rodentium, cum ſonitum ſtationa-

rii

rii ſuſpicabantur. Non priùs quàm perfecto ſummo ſilentio opere, ne interim res emanaret, Madaro exules XVII kalend. decembr. adit. Res periculi ſummæ plena initio videbatur: ſed, cùm univerſorum ſalus in illa verteretur, eam tentari placuit; negotiumque à Salvatio, qui P. P. nomine vicinæ regioni imperabat, datum Sancoſmo, ſtrenuo ordinum ductori, ut cum CCC delectis, tàm equitibus quàm peditibus, rem ſuſciperet. Is igitur magno ſilentio præfectus, ſuos in olivetis, quibus urbs circumdata eſt, in inſidiis collocat. dumque paſtor, quem ille ſecum duxerat, precibus de more conceptis ſocios ad rem fortiter capeſſendam, efficacibus & ex religione ipſa petitis argumentis, hortatur; res incidit, quæ animos alioqui periculi magnitudine perculſos fere conſternavit. nam repentina & novembri menſe inſolita coruſcatio emicuit, tam crebro ac longo fulgore, ut plerique ſe à ſtationariis detectos arbitrarentur; & alioqui pavidi homines, occaſionem diſcedendi quærentes, caſum illum, tanquam averſantis rem Dei ſignum, ſuperſtitioſe interpretabantur. Contra cùm Sancoſmus, ſuffragante paſtore rei tanquam proſperum, feliciter ſucceſſuræ augurium à Deo acciperet, qui luce ſua fidis gloriæ ſuæ aſſertoribus in tenebris contra veritatis hoſteis præiret, ſic ille partibus ſuis blandiens loquebatur; tandem ipſe in foſſam exſcendit, & cancellis facile revulſis, cum XXX, quibus magis fidebat, per canalis portam in urbem ingreditur; dato negotio lixis ac caculis, ut cùm primùm ingreſſus eſſet, ipſi cum equis circa muros magno cum ſtrepitu diſcurſantes, numeroſi equitatûs advenientis opinionem opidanis injicerent; tum ſe ad portam Coronalem, qua admitti debebant, ſiſterent, & per eam ingreſſi, per vicos itidem eadem ſpecie diſcurſantes, opinionem jam conceptam magis

c magis confirmarent. adjuncti eis inſuper tubici-
es aliquot, qui per urbem quaſi captam perſona-
ent. Ad ſtrepitum ſtationarii, qui ſupra Canalem
xcubabant, in arcem confugiunt, & pulſato tin-
innabulo ad arma conclamant.

Paſſanus cum XX C Sancoſmum ſequutus juxta
rcem conſedit, ut præſidiariis egreſſum & opida-
iis ad illam acceſſum intercluderet. Sancoſmus ad
Carmelitarum profectus, ſtationem obviam truci-
lat, quæ fere ſacerdotibus conſtabat, qui de ſalute
ua anxii contra infenſos aſſidue excubabant. Iis
æſis ad Coronalem portam tendit; ubi centurionem
nactus, pugione ad os adacto teſſeram ab eo expoſcit.
qua intellecta & inter ſuos diſtributa, jam liberè
per urbem divagari cœpit, & Coronali porta refra-
cta cacularem equitatum admittit, qui, ut juſſus
erat, majore, quàm bellatores feciſſent, ſtrepitu
vicos implevit; tanto terrore præſidiariis ac opida-
nis, qui in IV ſigna diſtributi continuo in armis
erant, injecto, ut multi pedem domo efferre vix
auderent; alii palantes & trepidi ſine ducibus à
conſciis, & iis qui in urbe erant, capti & armis
ſpoliati ſunt. Santandreanus cum armatis aliquot
ſubito caſu oppreſſus, fruſtra diſperſos colligere co-
natus, cùm receptum ad arcem ſibi præcluſum vi-
deret, gratia à Proteſtantibus deſperata, temerario
conſilio ſe ex mœnibus in foſſam ſaltu dimiſit,
lapſuque illo cùm homo jam ſenio gravis ſibi crus
fregiſſet, in foſſa à ſuis relictus ad lucem uſque ja-
cuit. multi, qui in amphitheatrum, vulgò arenas
vocant, trepidè confugerant, portaſque lapidum
fortuito objectu obſerarant; mane loco deſerto per
Santandreanam portam emiſſi ſunt. Aſtulius, arcis
dux, qui in urbe hoſpitium habebat, cum XXV, quos
penes ſe habebat, Dominicanam portam occupat;
eamque, fortiter reſiſtens, ad medium uſque diem
inſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

inſequentem contra victores defendit. quo tempore urbe excedens, per poſticum rurſum in arcem ingreſſus eſt. Capta citra magnum certamen urbe, tamen, ut ab infenſis & recenti injuria irritatis, vario inſolentiæ & crudelitatis genere etiam extra belli jura à victoribus in victos ſævitum eſt, CL *ampliùs ex opidanis occiſis. Santandreanus in urbem & hoſpitium ſuum relatus mox à furente plebe, cùm in lecto decumberet, ſclopeti ictu confoſſus eſt. Sævientium indies opidanorum furorem compreſſit Santomani adventus à P.P. miſſi, ut cum ſummo imperio Septimaniæ præeſſet; quem Fulcus cum iis, quas ſecum adduxerat, copiis ſecutus eſt. Reſtabat* ARX, *quam Aſtulius cum* L *armatis totum trimeſtre obſtinatè defendit, accepto à Margaritani caſtri, quod* III *leucis abeſt, præſidiariis auxilio; ſed poſtea cuneis actis, cùm aliqua pars turrium concidiſſet, neque magno præterea profectu; tandem præſidiarii omnis auxilii ſpe deſtituti deditionem fecere.*

COLLEGIVM, in quo olim docuêre *Pacius* & *Piſtorius*, (quorum ille apud Valentienſes, iſte apud ſuperos vivit,) hodiè celebre eſt à clariſſimo viro Dn. Abrenetheo philoſopho & medico, qui clavum tenet. Vir à me compellatus ſupraibat tantùm non omnia humanitatis genera, quæ meminiſſe dulce, recompenſaſſe dulcius foret.

ARX, ut ad politica eamus ædificia & antiquitates, præſidiarium habet militem. quî ea expugnata & à quibus habet *Thuan. lib.* XLII.

AMPHITHEATRVM, quod *Rodericus Toletanus in rebus Hiſpan. lib.* III, *c.* VII, appellat *præſidium arenarum*, videamus. Quo autore & tempore ſtructum, variæ, ſed lubricæ ſunt conjecturæ, ut certi quid ſtatuere nequeamus. *Partes* ejus *externæ* ſunt & *internæ*.

Exter-

Externæ conſpiciuntur in pariete exteriore, nim. *lupa* lapidi inciſa. ejus ab uberibus pendent duo pueruli, quæ hiſtoria fortè Romuli & Remi ſit. *lucta* item inciſa, duorum pugnantium. *vultures*, Romæ urbis ædificandæ nuntii. *triplex* item *penis* in lapide, vetuſtate multùm abiens. regina quædam Galliæ fertur aulicorum quendam ſuorum, Nemauſo & illis è locis redeuntem, rogitaſſe, num arenas Nemauſenſes, & quid ſumme notatu dignum in iis vidiſſet. cui ille, quæ viderat, omnia expoſuit, inſcius triplicis hujus penis. objurgatus verò eſt à regina, dicente; Hunc qui non vidit, præſtantiſſimam amphitheatri partem non vidit.

Internæ partes ovalis amphitheatri ſunt *arcus, muri, ſubſellia, area, cavernæ, podium. Arcus* numerantur LX; craſſitie ſinguli x pedum invicem diſtant, ob interpoſitum *murum* XII pedum. Totum ædificium integrum adhuc eſt maximam partem, tum quoad circuitûs murum, tum quoad *ſubſellia*. Horum, ut & arcuum, lapides ſunt grandes & unius ejuſdemque magnitudinis, ſed ſine ullo cæmento vel calce artificiosè conjuncti. *Area* ædibus eſt adeo oppleta & inhabitata ut vicum referre videatur. *Cavernæ*, quæ feras in pugnam producendas continebant, adhuc comparent; nec non *muri*, qui arenæ cingendæ ſerviebant & *podium* anterius conſtituebant. Podium locus erat digniſſimus, ad arenam proximus, pro Senatoribus. *Suetonius in Auguſto, Factum decretum*, inquit, *patrum*, *ut*, *quoties quid uſpiam publicè ſpectandum proponeretur*, *primus ſubſelliorum ordo ſenatoribus vacaret*. Ibi in orcheſtra locus erat pro Principe & honoratioribus ſpectatoribus, prætore item; utque is tutior eſſet à beſtiis infeſtis, muro arenæ cinctæ erant,

cui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cui retia benè nexa ac denſa, verſatilia item ligna, cancelli ferreíve ſuperſternebantur. Fiſtularum & tuborum diductio, per quos in ſpectatores ſuavis ejiciebatur odoratus, heic nulla habet veſtigia. Odoratus iſte è liquido conſtabat, mixto è vino & croci floribus, ut refert *Plinius*, dicens: *Crocum vino mirificè congruit, præcipuè dulci, tritum, ad theatra replenda.* Ita *Ovidius*:

Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Croci hanc ſparſionem, quam *Lipſius* è ſtatuis manaſſe ſuſpicatur, *Seneca* ſæpe tangit in *epiſtolis* & *quæſt. natural.* *Vtrum*, inquiens, *tandem ſapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat?* Item: *Numquid dubitas, quin ſparſio illa, quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intentione aquæ fiat?* Utut deſit operta & cæca hæc tubulorum diductio, cætera tamen, quæ amphitheatrum hoc ad miraculum uſque evehere poſſunt, non deſunt. Si lapidum molem & ſtructuram ſpectes, Veronenſe poſt ſe relinquit, etiamſi hoc, quâ parte corruerat, à civitate Verona ſit reſtitutum, ut ipſi vidimus ex inſcriptionibus ibi enotatis. Non itaque ſatis mirari queo *Lipſium*, præter nomen vix reliqui quid facientem huic amphitheatro, *cap. v de amphith.* ita verò ille: *Credunt multi, eximium etiam olim opus fuiſſe: non ego, qui ſcio majora multò & operoſa magis habuiſſe Lugdunum & Viennam, & nobiles illas Galliæ urbes. præ quibus quid Nemauſus? Nomen tamen non injuria retinet, quia & pulchrum eſt, quod ſatis ſit, & integrum magna parte.* Itane verò *Lipſi*? Conceſſerim, Lugduni & Viennæ fuiſſe amphitheatra, ex Euſebio in hiſt. eccleſiaſt. at vero, an nobiliora & operoſiora fuerint, quo aucto-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

auctore, quóve argumento mihi perſuaderi patiar, non video. Et dicis; *Præ quibus quid Nemauſus?* Imo Nemauſus, cum paullo anguſtior fuerit ipſa auguſtâ Româ ſuo ambitu, etiam Lugduno & Viennâ, quæ tunc temporis non ita amplæ erant, quin auguſtior fuerit, & ob id utrique præferenda, non vereor dicere. Demus hoc ſine affectu ex vero majeſtati hujus amphitheatri, quod nec furor Gothorum, nec Saracenorum indigni conatus, nec flammæ Attilæ, nec ruinæ Martelli, deſtruere potuêre.

Ante hoc amphitheatrum *Campus Martius* olim fuit, nunc ad alios uſus locus commodatus.

CAPITOLIVM, *cap-dueil*, quod hodiè vocant *la maiſon Carré*, quadratum quidem ædificium eſt, ſed in longitudinem tendens: frontiſpicium cum oppoſito, ſex columnas habet; latera ſingula decem; totum quadratis ſaxis coopertum in deambulationum uſus. Trajani volunt eſſe opus in honorem uxoris Plotinæ ſtructum; verùm dubito, cùm heic nec ſpatioſa illa ambulacra, porticus, periſtylia, pergulæ, ſedes, nec alia reperiantur, quæ Vitruvius & alii magiſtri in baſilicis requirebant.

Non procul ab hac *domo quadrata* abeſt *tabula*, cui inciſus *Pegaſus*, cum inſcriptione:

PROCVL ESTE PROPHANI.

Haut dubiè locus Muſis olim ſacratus fuit; nam, illas poſt Maſſiliam heic in cultu fuiſſe, teſtatur apud Euſebium Domitius Afer Nemauſenſis. Ibidem epigramma hoc inventum dicitur:

— Atroni. famam. barba-
cujus. Roma. libris. adſerit-
amiſſos. ornat. titulis. en aſpice-

quos.

quos. habet. incolumes. fovit. amore-
ſupremas. error. ne. poſſit. rumpere.
cer-
arte. ſua. cavit. clauſit. operta. fide.
Excipiet. maner. ſua. qui. ſine. lite.
reliquit.
laudabit. ſtudium. cui. ſua. cura. cau.

PORTA CORONAE inſignem ſubſtitutionis formulam habet & teſtamentum, quod Sincerus notavit. Ad propugnaculum hujus portæ *ſtatua* videtur *hominis* juſtâ magnitudine manum capiti imponentis, denotans mimum ſeu hiſtrionem, varios hominum geſtus in ſpectaculis edere ſolitum.

Publicis his locis adnumeremus etiam *columnam cum ſalamandra*, Franciſco I, cùm urbem ingrederetur, erectam. *triſte* item *lignum* in angulo vicus alicujus: arbor eſt à qua penſiles fiunt laqueo ſuffocandi.

Intra privatas ædes ad angulum aliquem videbis ſtatuam Geryonis, hac figurâ; unum eſt caput, duo corpora, IV pedes, brachia nulla. hieroglyphicum amicitiæ ſymbolum eſt, denotans tres aut plures amicitiâ junctos unum tantum conſtituere hominem. Geryon vero hic unum tantùm cur caput habeat, cùm aliàs ex Luciano & Plutarcho conſtet, eum tricipitem fingi, cauſa eſt è Juſtino petenda, lib. XLIV; qui narrat, tres Hiſpaniæ reges fuiſſe, & vixiſſe adeo concordes, ut regnum, quod aliàs ſocium non admittit, non bene niſi ab uno gubernari exiſtimarint. In alia quadam domo inſcriptio eſt:

CINTIAE. HONORAT.
FIDELIS. TABVLA.

Facies

Facies eſt affabre facta, cum capillitio elatiore, quali hodie nobiles fœminæ turritam Cybelem referunt. *Graſſer.* dicit: *Solebant antiquitùs lautiores dominæ crinem faſtigiare, & in ſummum verticem adſtringere, in modum turris. unde Iuvenal. ſatyr.* VI:

——— Tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput.

Inſuebant etiam adſcitos crines, quibus promiſſi non erant. *Apulejus lib.* XI *Mil. Adtextis capite crinibus fæminam mentiebatur.* Habebant inſuper adulterinorum crinium ſutiles quaſdam formas, quas capiti ut veras adponebant. *Firm. Aſtr. l.* 8, *c.* 7: *Appoſitis alienis crinibus fictam pulchritudinem mentiantur.* Tertul. de cult. fæm. *Adfigitis neſcio quas enormitates ſutilium capillamentorum, nunc in galeri modum, nunc in cervicem retrò ſuggeſtum.* Juvenalis *crinem ſuppoſititium appellat.* Vide *Hieron. Epiſt. ad Demetr., ad Man. Artemidorum lib.* I. *Clem. Alex. Xiphil.* Num autem viris hoc in uſu quoque fuerit, relinquo. hodie inveniri qui turpiſſimis his nugis delectantur, ridiculum eſt.

Plures antiquæ inſcriptiones non raro videntur in ædibus, quæ dum ædificantur, aut terra aliqua foditur, à foſſoribus inveniuntur. earum en aliquot:

Q. Q. N.
Trophimus. Ser.
G. L. N.
C. Valerius Germanus amicus.
D.
Pompejo Homuncioni Patri C.

T. Claudii Abaſcantiani vix. an. XXII. *obitus eſt Narbonæ. Privin. T. Flavius Abaſcantius & Claudia Stratia* PARAE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Q. Monejo Verecundo Narbonenſi. tribuni militum Leg. VIII *Gemol. Ælia Valentina marito B. M.*

Luciliæ L. filia Secundillæ P. Attejus Saturninus uxori rariſſimæ quæ ſecum vixit ann. XX. *H. M. H. S.*

Sattiæ Myrtallis Maximia Calvina marito.

D. M.

*Vmmidiæ Cale Felicio pater Cale mater Myrtilus Tata, & Eros conjunx fecer. Vix.an.*XVI.*m.* VIII, *d.*VIII.

D. M.

Pompejo Pannychi d.l. Ivirius Eutyches & Iunius Triphon T. Geminii F. T. Geminius Titullus patri.

Flaminica Viennæ ſtatuas æneas, auratas, cum corpuſculis & veſtituris baſium, & ſigna Herculis & Mercurii & Caſtoris & Pollucis, cum equis. D.S.D.

D. M.

Baro Mansvetiſ. Quarta Ariam matern. fil. Auncio piiſſimo Deo Nemau. X. *Titullus Perſeus Horologium & cerulas II argenteas.*

D. M.

*Primniæ Comitillæ, quæ vixit an.*XX*, cives, Mediomatrica, maternus, Nemauſus, arator Cos. & Lucius Lucinus, menſor frumenti numer.*

Cæſaris miniſter. Cæſaris corpore cuſtos, ab epiſtolis, à ciatho, caſtellarius aquæ, Claudia Verna à veſte regia, à ſuppellectili diſpenſator, Aug. N.

D. M.

Livii Lucrini L. Iulius pecuriaris. liberto optimo & pientiſſimo.

Et quieti æternæ Eutichia filii dulciſſimi.

*Beryllus. Eſſe. lib.*XX.*Nat. Græcus An.* XXV *Nomas. conjunx vir. B. mer.*

ISIS

ISIS.

SARAPIS. *Vaſtæ Dianæ Somni H N S. N.* VI. *Et Phalas* II *Chryſen. C. H. ß. G N A.· deorum argentea caſtrenſia domo habebat. item dedicatione templi* ISIS *& Serapis Deo domibus Nemauſenſium & ornamentor. ſingulis* XV. *ita ut in publico verſentur diſtribui juſſit. inque ejus domus Talen. H S.* N. X. *reliquit. Item imaginem Martis argenteam ex Amnagenſib. dedit C. ordo, Bitur.*

Si plures ſtatuas videre cupis, cum Abrenetheo Rectore canonicum quendam inviſe, antiquarium & collectorem raritatum. Præter hæc in urbe notabis *turrim* (*la tour Vinatiere*) ex vini vectigalibus ſtructam; *turrim* item *hoaologii.*

Sed recipiamus nos extra urbem ad monaſterium & abbatiam *Bauſille*; ubi monticulus argilloſus, incolis *Montjouzieu*, olim Judæorum cœmeterium. pro quolibet ibi cadavere ſepeliendo numerabant monachis Judæi certam piperis quantitatem.

Inde ad *templum Dianæ*, quod appellant *de la Fontaine.* hodiè monaſterium religioſarum eſt. Quòd penes fontem exſtructum eſt, videtur nomen ſortitum. Hoc dignum viſu eſt. Oſtentat rudera magnis lapidibus ejuſdem quantitatis, ſed ſine cæmento interjecto ſtantibus. Adſunt columnæ, excavata armaria pro poſitu deorum; foramina item è quibus fumus in ſacrificiis excitatus exiit; loca item victimis mactandis, ubi cruore parietes tingebantur. Sunt qui hoc templum Veſtæ faciunt. ſed negamus hoc cum *Poldo*, tùm quia Romani templum Veſtæ in meditullio urbis, ut Veſtales virgines in medio populi à malefaciendo abſterrerentur, locâre, non ad muros urbis, qui huic templo vicini adhuc conſpiciuntur: tùm quòd forma Veſtæ templi erat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

rotunda & circularis, uti Pantheon Romanum à M. Agrippa excitatum; *Polyd. Virgil. lib.* IV *de invent. rer. c.* 14. hoc verò templum fuit quadrangulare.

Propè abeſt FONS DIANAE, ob luciditatem & ſalubritatem celebris, cui tamen Burdigalenſem præpoſuit *Auſonius:*

Salve urbis genius, medico potabilis hauſtu,
DIVONA, *Celtarum lingua fons addite divis.*
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemauſus
Purior; æquoreo non purior amne Timavus.

Fons hic lacui ſimilior eſt. in medio ejus vortex ineſt, ſive vorago, in quam ſi homo vel beſtia incidat, periit, quia fundum non habere ajunt. Ex hoc fonte aqua per canalem in urbem ducitur pro uſu incolarum, ferramentis ferreis firmatum. per hunc Proteſtantes ingreſſi ſunt, ut ſuprà retuli, & noctu urbem occuparunt.

Porro paullulum eundum eſt, & ab incolis quærendus locus, ubi *echo* ſuaviſſimam reſonat diſtinctamque vocem. foramen exiguum eſt, parumque excavatum, ſine ulla profunditate, in pede montis; cui ſi pronus adponis os, cantans vel clamans, poſticâ montis parte ſingulas à te editas voces, repetitas audient comites tibi præſentes.

In ſummitate montis proximi *turris* extat; ſub qua templum & fons Dianæ ſubſunt, adpellata *la Tourre-magne*, quod magna fuerit & pro propugnaculo uſurpata: aliis *Turris Romana*, quod à Romanis dicitur ædificata. elegantia non mentitur artifices; optica artificia ad ſituationem urbis facientia notantur, non cuivis obvia. lapidum tanta eſt durities, ut robuſtiſſimus, etiamſi diligentiſſimè operetur, vix totum diem mediæ ulnæ quantitatem de turri hac dejicere poſſit. Ita de hujus

hujus turris robore dici poteſt, quod legitur apud Herodian. lib. III de Byzantio, qui dicit, eos qui urbis deſtructionis erant ſpectatores, æque fundatoris & archietecti admiratos fuiſſe. Hoc in jugo ubi ſtas, urbs cum circumſitis agris egregio proſpectu tibi oſtenditur.

Quo facto dimitto te rurſus in urbem; & inde in viam primo ſalebroſam, mox frumento & vino abundantem, ad *pontem* uſque *Codonianum* (*le pont de Codonian*) III *mill.* inde ad opidum *Lunellum*, *medio mill.* eſt; ubi divertimus *à l'eſcu de France*. Quod hic videas, *fortalitium* eſt, non ita multis ab annis à rege erectum. ingreſſi hoc ſumus, & propugnacula, quæ IV ſunt, permiſſu gubernatoris luſtravimus. Ab hoc opido prope abeſt in campo aperto ſitum diverſorium *pont Lunelle*, totius Galliæ celeberrimum; per bella vero multùm hodie devaſtatum. Pagi *Valèrgues*, *S. Breſt*, *Caſtelnau* interveniunt, quàm V *milliarib.* ad urbem *Monspelium* venis. Ad portam regiæ erant excubiæ, quærentes de ſtatu noſtro; quo intellecto, ſclopetiſque ibi noſtris in cuſtodiam ad exitum uſque depoſitis, intromiſſi deductique ſumus in hoſpitium *au cheval blanc*. ubi

—— Super omnia vultus
Acceſſere boni, nec iners pauperque voluntas.

ædium hera licet exquiſito apparatu nos exciperet, frequenter tamen,

Et veniam dapibus nulliſque paratibus orans,

ſe excuſabat.

MONSPELIUM.

VAria huic urbi affinguntur nomina & derivationes. Alii à monte vicino, olim qui dictus *Pelius*; alii à moribus puellarum, quæ heic

forma interiore & exteriore ſelectæ ſunt, derivant: veſtimento indutæ ſerico albo, nobiliores manicis longioribus à plebeis diſcriminantur. *Agathopolin* etiam ſunt qui volunt dictam, quaſi urbem bonorum hominum, ſive bonorum è terra provenientium; quo nomine hic locus dignus. Sita verò eſt civitas in provincia *Languedoc*; quæ differt ab illa, quæ dicitur *Languedouy*. ut olim Francia in duo regimina fuit diviſa: in linguam *ouy*; cujus caput Lutetiæ; & linguam *oc*. ſed de his *Paſquier in memor. Franc. l. 1, c. 13.* Provincia hæc ad occid. reſpicit montes Pyrenæos, ad merid. mare mediterraneum, ad ſeptentr. provincias Quercy & Averniam, ad orient. partem Delphinatus, partem maris mediterranei. Aër hic purus, calidus & ſalubris, præſertim iis locis, ubi è mari adſcendentes vapores eum non alterant. Proveniunt heic generoſiora totius Galliæ vina, in copia ſunt perdices & coturnices; triticum optimum cum frugibus, quotidianis apponitur menſis; nec deſunt piſces & alia tabulæ condimenta, deliciæque, tam vili pretio vix alibi coëmendæ. Ipſa urbs monticulo pluſculum elato inædificata eſt, formâ ovali, muris & foſſis munita, quæ tamen deformata noviſſimâ expugnatione maximam partem jacent dejecta. Quæ in urbe ſunt, primùm videamus, pòſt quæ extra eam.

In urbe *plateas* videbis anguſtas, ſed *ædes* auguſtas & elegantes è quadrato lapide, excelſasque, ut arceant intenſum radiorum ſolarium calorem.

Templum inter reliqua, quorum LXXX numerarunt olim in urbe, ſupereſt *D. Petri.* cujus vaſtæ moles, columnæ, muri, duæque turres arguunt quid ſtructuræ olim fuerit. Hujus, ut & D. Vi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

D. Victoris, apud Maſſilienſes ſtructor dicitur pontifex Urbanus V, huic urbi faventiſſimus; quod academia teſtatur.

Templum D. Virginis conſcenſum, totius urbis & conterminorum ad Pyrenæos uſque largitur proſpectum.

Academia anno cIↃ c LXXXXVI fundata ab Urbano V, multum incrementi ſumſit à Saracenis hùc migrantibus; qui dum eſſent Arabes, Avicennæ, Averrois & aliorum diſcipuli, medicum ſtudium heic florere fecerunt; quod apud Hiſpanos, Italos, Anglos, Scotos, Germanos ubi innotuit, confluxerunt illi ob loci amœnitatem, aëris ſalubritatem, victûs commoditatem, herbarum multitudinem, doctorumq́ue experientiam; quorum catalogum adjicere nimis longum eſſet. Sunt IV ex recta linea *Saportæ*, quorum in ultimò denati domo uni eidemq́ue tabulæ ſingulorum vultus adpicti conſpiciuntur:

SACRIS SAPORTARVM MANIBVS.

Ludovico Saportæ abavo, acad. Monſp. Doctor. & Profeſſ. regio, Caroli VIII Francor. Regis Conſil. & Medico, poſtquam vixit Arelatis an. ætatis CXX.

Lud. Sap. Lud. filio, avo, academ. Monſpel. Doctor. & Profeſſ. regio Tholoſæ poſtquam abiit ætat. LXXXX.

AnthonioSap.Lud.filio patri ſuo,acad. Monſpēl. Doctori & Profeſſ. regio & in eadem Cancell. Judici atque Decano, Reg. Navar. Reginæque archiatro Monſp. poſtquam vitâ functus an. ætat. LXX.

Joan. Sap. Ant. fili. acad. Monſpel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Doct. M. Reg. Profeſſ. & Procancel. honoris hunc inanem tumulum piiſſimum cor. monument. imagineſque auro imbracteatas ſibi ſæpius exoſculandas ſtatui, poni exſtruique voluit ſupremo pietatis officio dulciſſimæ Saportarum reliquiæ

Jon. Saporta æt. VIII.
Stephan. Saport. æt. m. XV.
Prodeſſe non præeſſe.

Abſite impii ab hoc cenotaphio,
Atque manus procul pellitote
Lividas virtuti, invidas gloriæque,
Neque ceſpitem vellite de buſtis,
Aut felicium benè memoriam vellicate.
Aliud qui faxit, ſacer eſto.

Collegia præſertim ſunt occupata medicis, theologia à miniſtris eccleſiæ docetur; juris ſtudium quieſcit, olim à Pacio, qui Valentiæ Cavarum nobis in viſu fuit & uſu, celebre. Inter medicos locum ſuſtinuit olim facetus ille *Gargantuæ & Pantagruelis ſcriptor*, RABELAESVS. ejus *è lib.* VI *de vita Thuani* proſopographiam adſcribam:

Thuanus Chinone hoſpitium habebat in domo opidi ampliſſimâ, quæ quondam Franciſci Rabelæſi *fuit; qui literis Græcis Latiniſque inſtructiſſimus, & medicinæ, quam profitebatur, peritiſſimus, poſtremò, omni ſtudio ſerio omiſſo, ſe totus vitæ ſolutæ ac gulæ mancipavit, & ridendi artem hominis, ſicuti ipſe ajebat, propriam amplexus, democraticâ libertate & ſcurrili interdum dicacitate ſcriptum ingenioſiſſimum fecit, quo vitia regnique cunctos ordines quaſi in ſcenam ſub fictis nominibus produxit & populo deridendos propinavit. hominis ridi-*

culi,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

culi, qui totâ vitâ ac ſcriptis ridendi aliis materiam præbuit, memoria à Thuano & Calignono heic renovata eſt, cùm bellè cum Rabelæſi manibus actum uterque diceret, quòd domus ejus publico diverſorio, in quo perpetuæ comeſſationes erant, hortus adjacens ad ludum opidanis per dies feſtos ſe exercentibus, projectum in hortum deſpiciens, in quo, cùm literis operam dabat, libros habere & ſtudere ſolitus erat, vinariæ cellæ inſerviret; ex eaque occaſione Thuanus à Calignono invitatus hoc carmen extemporaneum fecit:

Ipſe Rabelæſus γελωτοποιὸς loquitur:

Sic vixi, ut vixiſſe mihi jocus, atque legenti,
Quos vivus ſcripſi, ſit jocus uſque, jocos.
Per riſum atque jocos homini data vita fruenda,
Inter amareſcit ſeria felle magis.
Et nunc ne placidos lædant quoque ſeria maneis,
Cavit Echionii provida cura Dei.
Nam quæ à patre domus fuerat Chinone relicta,
Qua vitreo Lemo vix amne Vigenna fluit;
Poſtquam abii, communis in uſum verſa taberna,
Lætifico ſtrepitu nocte dieque ſonat.
Ridet in hac hoſpes pernox, ridetur in horto,
Cùm populus feſto ceſſat in urbe die:
Tibiaque inflato ſaltanteis incitat utre,
Tibia Pictonicos docta ciere modos.
Et quæ muſæum domino, quæ cella libellis,
Nectareo ſpumat nunc apotheca mero.
Sic mihi poſt minimum vitæ tam ſuaviter actum,
Dent hodiè ad priſcos fata redire jocos.
Non aliâ patrias ædeis mercede locare,
Vendere non aliâ conditione velim.

Rabelæſi pileus & toga adhuc ſervantur, à nobis viſa, rubra, ſed obſita & lacera. *Catelanus* impiger nobis interpres erat ad ſingula. Medicus

creandus Monſpelii ſepties togam illam induere tenetur: primâ vice, ubi in baccalaureorum cenſum adſcribendus, togâ hac indutus juramentum publicum apud Decanum deponit, pro receptione gratias agendo: quater deinde ubi pro intentione diſputare nititur: ſextò ubi punctum rigoroſum ei traditur: & tandem quando de illo diſputare cogitur.

Theatrum anatomicum cathedram admodum vetuſtam cuſtodit è marmore ſine omni ornatu.

De acclamatione novorum Doctorum in promotione, *Vade*, & *occide Cain*, certi quid adponere non poſſum.

Profeſſoribus olim magna fuit obſervantia exhibita; iiſque, antequam ſtatum eſſet ſalarium, in more fuit, ut à ſtudioſis obviam in platea venientibus emptâ aliquâ re, vel vilis etiam pretii, & ſolidum non excedentis, donarentur: hodiè vero opulentiſſimi iſto auctario non egent.

Quod ad ædificia politica, do CURIAM, quæ ex reliquiis palatii regum Majoricanorum, qui urbi imperabant, ſatis craſſo adhuc muro ſupereſt. In hac vide *ſacellum* & *cameram rationum*. *Sacellum* habet humatos nobiles, qui erant regis officiarii, ſed à civibus occiſi; quæ res movit regem ad ſeriam in cives vindictam. Inter pœnas numeratur, quod Monſpelienſes, cùm magiſtratus regios crudeliter, convocato per ſonitum campanæ populo, trucidaſſent, poteſtate pulſandi campanas multarit rex, atque id jus tranſtulerit ad academiam. *Arniſ. de jur. Maj. p.* 331. *è Nic. Gill. in Hiſt. Franc.* Accidit hoc ad annum Chriſti cIↃ CCC LXXIX, quo Duci Andegavenſi reſtitêre. erat is regis Caroli V Sapientis frater & vicarius, cives inſolitis exactionibus gravans, cùm non ita multis ab annis coronæ

Fran-

Franciæ cives adſcripti fuiſſent pretio c x x mill. aureorum, per Philippum Valeſium VI hujus nominis, anno Chriſti cIↄ ccc XLIX. *Vide Annal. Franciæ. Camera rationum*, quæ ſimilis Pariſienſi; in qua redduntur rationes accepti & expenſi à Quæſtoribus regiis in terra Languedocenſi.

Magiſtratus opidanus, qui urbi præfectus eſt, VI perſonis conſtat; quæ ſunt, *nobilis*, *patritius*, *civis honeſtior*, *mercator*, *opifex* & *ruſticus*. Hi quotannis magiſtratu abeunt, in curia, penes regum icones, depicti.

Cives in VI cohortes ſunt diviſi; quarum una diebus dominicis, ubi ſacra peraguntur, excubias agit ad portas clauſas. Hæc olim facies fuit: modo cives armis omnibus exuti militem numeroſum in urbe in domibus inviti habent numero IIII cIↄ, cui omnis cuſtodia urbis nomine regis demandata.

Accedit, quod primum viſu dignum eſt, EXTRA VRBEM, *fortalitium*, à rege poſt expugnationem ſtructum, ut urbi ſit inſtar fræni ſi reſiſtere occiperet.

Alterum prope urbem quod eſt, *hortus eſt regius*, (*le jardin du roy*,) à rege Henrico IV operâ Ranchini medici anno cIↄ IↄXCV ſtrui cœptus. Frontiſpicio regis inſignia appoſita, cum hoc lemmate: HIC ARGVS ESTO, NON BRIAREVS. Interius primum ambulacrum Henrici IV regis, reginæ uxoris, & filii Delphini oſtendit icones & inſcriptionem:

VTILITATI PVBLICÆ.

Henricus IV Galliarum & Navarræ rex invictiſſimus, ut Muſis inter armorum ſtrepitus militareſque efflagitationes ſua

ſacra reſtitueret, hæc regiæ in ipſas clementiæ & clientelæ ſuſceptæ inſignia ponens, fortiſſimis Heroibus Henrico Duci de Montmorancy Galliæ Conneſtabulo, Annæ de Levi Duci de Ventadour ac provinciæ hujus Proregi, & Carolo de la Tour Duci de Bouillon ac Galliæ Mareſchallo gratificans, celeberrimum hoc Medicinæ ſacrarium viro rerum anatomicarum & herbariarum profeſſori donavit, perhonorificamque profeſſionis provinciam Richardo de Belleval Doctori Medico impoſuit, eique diſſectorium & hortum hunc detulit, nec non ſuaſore D. Andrea Huralto D. de Maiſſe, in ſecretiori ſuo conſeſſu conſiliario, proſapiâ cunctiſque per Europam legationibus clariſſimo & de hac provincia meritiſſimo, poſt perceptam loci commoditatem ſummâ liberalitate amplificat, &c. &c. Deſunt quædam. Hortus hic regius IV in ordine habet ambulacra, tria ab hoc, quartum ab illo latere, cum his titulis: *Plantæ quarum in medicina his temporibus maximè uſus. Plantæ odoriferæ, venenatæ, umbelliferæ, ſpinoſæ, catharticæ, & ſcandentes, &c. Plantæ quæ in clivis, montibus, fruticetis, dumetis & locis nebuloſis adoleſcunt. Plantæ quæ in umbroſis ſilvis, udis, uliginoſis & paluſtribus proveniunt. Plantæ quæ in aſpe-*

aſperis, ſaxoſis, apricis, & in ipſo litore naſcuntur. Singulæ ad methodum commoditatis & naturæ rectè ſunt diſpoſitæ. Quodlibet horum ambulacrum ſe rurſus in IV itiones diſpeſcit. *Simplicia*, quæ vocant, ſunt XII CIↃ; quælibet herba areolis inſita, nomine ſuo catalogo eſt inſcripta, ut inventio ejus tanto facilior ſit quærenti. Adſunt ibi fontes ſalubres & elegantis ſtructuræ. Fornicem ibi notabis, in cujus angulo ſi vel muſſitando quid effers, id alter in altero angulo oppoſito diſtinctè percipit, clàm aliis in medio ſtantibus, & nihil audientibus. Rarum hoc architecturæ eſt ædificium. Simile quid artis hujus obſervavi *Mantuæ* in Ducis palatio, THE dicto, ante urbem ſito: *Heydelbergæ* item in majori arcis atrio, formâ rotundâ ſtructo. Convexitatem puto cauſam eſſe, ut echo per arcus repat ad oppoſitos angulos. Curioſo fundamentum rei non eſt negligendum.

MAGELLONA.

REmotiori viâ ab urbe II *nim.* milliar., ſita eſt MAGELLONA: Equis ivimus ad *villam novam* opidulum, conducti ab hoſpitis noſtri filio; qui noſter, ut intromitteremur, erat parárius. In Villa nova relinquuntur equi; ad lacum petuntur navigia, quibus med. mill. trajicitur: ſub adventum cave à canibus caſtelli cuſtodibus; gladiiſque depoſitis ad areæ portam, aſcende. Gratus noſter præfecto arcis erat adventus; affectum oblatione vini generoſi ſignabat. Quæ heic notes, eſt antiquitas caſtelli, à mari formâ inſulæ circumdati. Olim ejus major amplitudo, ut notæ ſuperſtites teſtantur. Olim etiam epiſcoporum Monſpelienſium ſedes & ſepulturæ; teſtantibus inſcriptionibus, quarum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

recentiſſima eſt anni c LXXVIII. Heic Juriſconſulto Rebuffo ſua dicitur eſſe quies. Circumducebamur à præſidiariis ad fontem ſalſæ & dulcis aquæ, tandemque fabulâ bellæ Magellonæ heic repetitâ actum ſignabamus. Stagnum, quod renavigare opus erat, nebuloſis ſuis exhalationibus olim peſtis frequentis cauſa fuit; verùm rupto aggere nebulæ ceſſarunt cum peſte, ita ut huic nullus ampliùs heic locus ſit.

Si longius Monſpelio excurrere voles, ſunt tres montes; quorum, quaſi cæterorum caput, eſt *Mons lupi*, IV mill. diſtans. alter, *Hortus Dei*, ob amœnitatem & fertilitatem XII milliarium. tertius, *Mons ceti*, cujus caput, dorſum & caudam repræſentat, IV mill. Monſpelio abjunctus. Hi montes ſunt rariorum herbarum & arborum horti. Ad HORTUM DEI pagus eſt, in quo PUTEUS, ad cujus acceſſum incolæ adventantes non admittunt; aut ſi admittunt, ne quid in eum injiciant, ſub pœna monent, propter fulgura & tonitrua, quæ inde concitari ajunt. Ibid. opid. *Vigand*, ubi fontes reperiuntur; in iis aquæ in ſaxa, formâ variegatâ & nitore candidiſſimo, concreſcunt; ſaccharum exiſtimes candidum, ſi, præter uſum, viſus ſolus accedat. AD MONTEM CETI marmora fodiuntur & ſcinduntur. in jugo caſtrum eſt milite præſidiario firmum. ad pedem eſt portus contra incurſitationes prædonum Turcicorum munitus.

Tantum de iis, quæ intra & extra urbem videri merentur: Quoad INCOLAS; ſunt illi potiſſimam partem reformatæ religionis. Cives complures è Maranorum poſteritate ibi invenies ſuperſtites. Illi enim è Saracenica gente prognati ita excreverant, ut Ferdinandus Catholicus anno CIↃCCCCXCII eos cum CXXIVCIↃ

Judæis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Judæis ex Hiſpaniâ ejiceret, quorum reliquias Carolus V pòſt expulit. Horum multi in hanc oram venientes jus civitatis obtinuerunt, profeſſione & titulo pharmacopæorum; quæ ars etiamnum heic in flore & magno uſu, cùm ager circumvicinus variis herbis, fructibus etiam exteris, conſitus ſit. Copioſa heic creſcit *ſtœchas Arabica, thus, tamariſcus, terebinthus, roſmarinus*, & alia, alia; unde pulveres, olea, & alia medicamenta conficiuntur. Quid dicam de granis *alkermes*, quæ in Monſpelienſi luxurioſiſſima quantitate colliguntur, & ad peregrinos populos in uſus tinctorios exportantur. Quid de ipſa nobili antidoto, quæ dicitur *confectio alkermes*; & ad ſyncopen, palpitationem cordis, virium inſtaurationem & alios affectus ſingulare remedium eſt? Iſta omnia ab experientiſſimo viro *Laurentio Catelan*, pharmacopæo excellentiſſimo, diſces, coëmes, & aſportabis; addet *pulveres* non unius generis; *dentiſcalpia è lentiſco, olea*, & quæ iſthic loci rara pluria. Reliqui cives mercaturam exercent & opificia; heic ceræ dealbatio, ibi æris viridis confectio (*verdet* illis) conſpicitur; heic vitrorum pictorum, ibi cultrorum & forficum ſunt officinæ, alibi è vario ligno lagenæ, doliola & pocula pro diſcutienda melancholiâ tornantur, alibi culcitræ laneæ texuntur. ad ſummam, quiſque in hoc ſalubri ſolo ſuo operi operatur.

Viſo Monſpelio & ægrè relicto, (ſingularia ſiquidem hoſpitalitatis officia ibi nobis exhibita,) iter noſtrum perreximus. ad portam ſclopeta, ſub adventum excubitoribus tradita, nobis reddita fuerunt. Comes nobis erat in parte itineris filius hoſpitis, uſque ad pagum *S. Iean de Bedaz*. Ad ſiniſtram eſt relictum opidulum *Frontigna-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tignanum penes ſtagnum Advaticum ſive Narbonenſem. Ager hic vini generoſiſſimi muſcatellini ferax eſt, tametſi incolæ leprâ quâdam corripi dicantur. In maritima illa vicinia eſt pagus *Peru*, ad quem fons dicitur eſſe, febricitantibus ſanitatem, beſtiis autem mortem adferens, ſanis omni ejus uſu interdicto. Itinere hocporrò itum eſt inter vineas fœcundiſſimas, è quibus botros inſolant & uvas, eaſque ob calorem ſolis, quem patiuntur recipiendo, *paſſas* deinde vocant; & ſub veſperam V *mill.* in pagum LOVPIAN deventum; ubi in diverſorio, *au cheval blanc*, puellæ villicæ nobis obtulêre florulentos faſciculos.

Altero mane III *mill.* perreximus ad fluvium *Eronem*, (*la riviere d' Erhaud.*) naulum pro ſingulis equis erat duorum ſolidorum Gall. Ibi prope eſt opidum *S. Tiberii*, in fertili & amœna planitie ſitum; cæteroquin parum ibi quod memorem. In devexitate viæ ſuperſunt arcus aliquot pontis, à reformatis deſtructi. Ad ſiniſtram videtur *Agathopolis*, (*Agde*,) opidum exiguum, nec ſplendidum, à mari Narbonenſi non multùm diſſitum. Iſthinc fœcundiori ſolo III *mill.* ad opidum *Beziers* venimus, pranſuri amplo & eleganti in hoſpitio *à noſtre Dame.*

BOETERRÆ.

HOc ei verum nomen ex veteri marmore;

M. Junio Philippo Nobiliſſ. Cæſari Principi juventutis Septimanorum Bœterr.

Volunt aliqui, ob annonæ copiam urbis nomen dictum quaſi *bis-terra*. Olim Colonia Septimanorum fuit, ſita in colle vitifero. vinum laudat

dat Plinius, in agro Biterrenſi proveniens. Agri undique ſunt fœcundi; rivi piſcibus pleni; opidi ſtructura parum inæqualis: ſunt foſſæ & muri, arx etiam pro tutamine munita.

Templum cathedrale elatiori in parte poſitum eſt ad urbis extremitatem. ſub imo pede labitur fluvius *Orgius*, ſive Orgio, (Maſſonio ſic appellante) mox ſeſe in mare Narbonenſe mergens.

Hinç ad *templum Ieſuitarum* te confer, miraberis in quodam conventûs conclavi faſcinatus quaſi oculos IX artificioſiſſimè pictas tabulas, opticâ arte ita formatas, ut neminem niſi deceptum dimittant. ſunt duo parietes, rimas oſtendentes, & ruinam minitantes, armamentarium cum atramentario, cadaveris caput, candelabrum, crux, clavi & murus ligneus. ſingula viſum fallunt, ut vel manu tangere, apprehendere, & rei veritatem experiri velis. Hæc velim ne negligas viſu; Patres omni humanitate te excipient, admittent, ſed ſine joco & riſu non dimittent.

Præter hæc videbis alio loco rudera amphitheatri alicujus, & hanc inſcriptionem alibi:

VI VIRO AVGVSTALI
IVLIAE C. F. TERTVLLAE
DECIAE T. F. PROCVLLAE
HEREDES EX S. TESTAMENTO.

His viſis itum eſt ad prandium, turdis, perdicibus & aliis lautioribus avibus ſtructum, juncto vino muſcatellino, & iſta omnia, addito vectoris pabulo, XVI ſolidis Gall. quibus numeratis perreximus itinere jucundo & ſolo frumentifero ad pagum *Nyſſe*. Occurrit in via mons; ad quem vicus *Trente* ſitus, proverbio Gallico nomen fecit; *l'ay veu d'une montaigne trente & deux villes*; præter vicum nimirum *Trente*, videre potes *Bæterres* & *Narbonam*. Similis jocus natus eſt in

Italia

Italia apud Bononienſes. extra portam in jugo montis monaſterium D. Michaëlis ſitum eſt; penes id ſi areæ inſtas, videbis centum & tres urbes; nimirum opidulum, *Cento* cui nomen, *Modenam*, *Ferraram* & *Bononiam*.

A pago *Nyſſe* monticuli aliqui lapidoſi occurrunt; mox rurſus via plana tamariſcorum dives, ad fluvium uſque *Atacem*, (*Aude*,) ſeſquimill. à prandio ſumto. trajectis vectoribus, (pro ſingulis 2 ſolidi ſolvendi erant,) ad vicum *Courſan*, rurſus ſeſquimill. tendentes, per frumenti feraciſſimum ſolum *Norbonam* tandem venimus 1 *mill*., pernoctatum *à l'Ange*. Ad portam ſclopeta cuſtodibus dantur ſervanda ad diſceſſum uſque.

NARBO.

NOmen auctores derivant alii à Narbone, provinciæ iſtius Galliæ Imperatore; alii à Narbone fluvio; alii ab Harbone XII Gall. rege, mutatâ hodiè litterâ H in N. Addunt varias appellationes. *Ciceroni* eſt ſpecula ac propugnaculum Italiæ; *Plinio*, Colonia Decumanorum, à militibus X legionis. Ter colonias excepit, ante Jul. Cæſarem, à Lucio Craſſo oratore, adhuc adoleſcente, à Cæſare ipſo, & poſt Cæſarem à Tiberio. Dicta fuit *Iulia paterna*; quod teſtatur elegans marmor, è terra effoſſum anno Chriſti CIↃ IↃ LXVI, nunc ad bivium domûs Archiepiſcopalis poſitum; quod habes legere *in Antiquitatibus Galliæ*, pag. 679, & ſeq.

Hodiè eſt propugnaculum contra Hiſpaniam, à qua III duntaxat leucis diſtat. Opidum ſitum eſt ad *Atacem* fluvium, qui ſecat eam, & ponte excellenti, domiciliis veſtito inſtar plateæ, reunit. *Quà terram*, habet planitiem amœnam ac fer-

ac fertilem; *Quâ mare*, derivatur ex eo canalis, ad portam ducens navigia & reducens; imò ab urbe 1 leuca in mari conſtituens portum, à quo navigia dimiſſis malis per fornices lapideos in urbem deducuntur. Ibi *ſtatio* eſt navium, ad quam ara ſive ſtatua cum hac inſcriptione: ANCHISES DE BONONIA F. L. F. I. AN. M D XXV. *Quâ munitionem*, ars & natura ei ſubvenere. Ars profundas ac paludoſas foſſas, muros firmos & craſſos, aggeres, propugnacula & alia munimenta fecit; natura extenſam planitiem & paludes undiquaque inacceſſibiles addente, ita ut non poſtrema ſit ex hoc puncto inter Galliæ urbes. Ipſa mœnia non pauca incluſa habent monumenta & lapides ſepulchrales, partim regum aliquot Franciæ, partim priſcorum Romanorum, non tamen lectu faciles; deſcriptu difficiliores, quòd non permiſſum valla conſcendere ſine præfecti conſenſu; nedum quædam exſcribere, ob vicinum ſuſpectum Hiſpanum; ideoque perpetuus ibi miles & numeroſus Galliæ regis in præſidio; ut finibus Galliæ contra invaſionem benè ſit proſpectum. Quâ *internam opidi ſtructuram*; eſt ea ad longitudinem magis quàm rotunditatem facta, & mediocris amplitudinis: plateæ ſatis amplæ; domus verò non ſuperbæ, ſed humiles, cacumina ſua non in altum erigentes, ob aggeres ſcilicet urbis altiores, impedientes extrinſecus ædium viſum.

TEMPLVM unicum *D. Iuſti*, ut reliqua taceam, heic commendatur; elegans & concinna ſtructura, capacitas & luciditas ei lumen dant; famam verò habet ab introconſpiciendis, quæ, præter *organum muſicum*, ſunt pluria Cardinalium, archiepiſcoporum & epiſcoporum monumen-

menta. Accedit *monumentum Philippi regis* in medio choro, elevatum ſculptâ cum ſtatua è nigro marmore :

Sepultura PHILIPPI bonæ memoriæ quondam Francorum Regis filii beati *Ludovici*, qui Perpiniani calidâ febre ab hac luce migravit, III Non. Oct. cIↄ CCLXXI.

Ibi ante altare majus, tabula è marmore notetur longè pulcherrima, longitudine XV ſpithamarum, latit. VIII. Alio in ſacello eſt tabula, LAZARI reſuſcitationem repræſentans. nota cadaveroſam faciem & putrefacienda membra. Alio rurſus, tabula eſt *extremi judicii & purgatorii*. Singula magni artificii & maximi æſtimii. Si è templo *turrim* contiguam conſcendere velis, invenies CCCC gradus, vel præterpropter, ſed non pœnitebit te laboris, ubi ad faſtigium veneris.

Supremum eccleſiarum caput eſt archiepiſcopus. ad ejus palatium eſt lapis ſepulchralis, è marmore longo, lato & craſſo, ſequentia è quo faciliora lectu enotavi :

DO ✠ DO ET ✠ DO. MISER. AN.
E. IM. HOC C. L. I. T. E. ANNO
III. CS. VALENTINIANO. AVG.
VI. III K. L. D. XVIIII. ANNO
EPTVS RVSTICI &C.

Ex hoc lapide ſunt qui ſedem archiepiſcopalem deducere volunt à Decim. Ruſtico Agrætio, qui olim Joviniano Imperatori à ſecretis fuiſſe ſcribitur, raptus ad martyrium è Comite Conſtantino cum pluribus Arvernatibus anno Chriſti CCCC LXII.

Prope

Prope à palatio abeſt ſub grandi fornice dependens ferrea immenſi ponderis anchora,in teſtimonium,archiepiſcopum etiam dominio maris præeſſe.

Qua *profana ædificia*, eſt PALATIVM regis in area ad portum, antiquitate magis quàm magnificentia celebre. ſtructorem volunt dare Carolum M., & id evincere Cruce, nigro è lapide, quam pro ſigillo ei tribuunt, in uno parietis latere adhuc videndam.

ARMAMENTARIVM regium non longe inde abeſt; in quo tormenta magna c, & plura.

Olim egregium heic *Capitolium* fuiſſe,è Sidonio probari poteſt, ſed ejus nulla hodie indicia ſuperſunt ;ita vetuſtas, & exteri hoſtes Gothi & Vandali,quidquid magnifice ſtruxerant Romani, deſtruxêre.

Amphitheatri rudera in ædibus hoſpitii ad + albam adhuc comparent.Reliqua omnia delevit poſterius ſæculum,licet *Narbona* prima omnium in Europâ colonia Romanorum credatur, & propterea Romæ etiam amiciſſima, ita ut tempore Antonini Pii, *(Iul. Capitol.,)* incendio memorabili Narbonam affligente, circa annum Chriſti CXLV, ipſa quoque Roma CCC ædium conflagrationem perpeſſa ſit ; non ſecus ac ob ſympathiam quandam frater unus ex alterius morbo, per ſe non contagioſo, morbum concipere ſæpe videtur.

Narbona egreſſi habuimus ad ſiniſtram montes Pyrenæos nive albicantes, & Aquitaniam in parte. Illic *(Perpignan) Pyrpinianum* eſt III leucis nobis abſitum, quaſi porta incendii & principium ejus, quòd olim incolæ iſthoc loco ignem ſubdere cœpêre. Iſthic ſunt *Bearnenſes*, *Bigornenſes* & *Armeniaci*; de quibus alibi. Heic

cùm

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cùm ſimus in confinio, ſatis ſit pro cautela notaſſe, ibi gentem eſſe è colluvie hominum natam, quos *capots* appellant; putarim à penula cucullata; Exiſtimantur maximâ ex parte leproſi, ideoque à popularibus & conſanguineis fugiuntur, arcentur à frequentia & conſortio hominum communi, occupant ſuburbia, diſcriminati ab opidis, cùm interiùs laborent morbo incurabili, & halitu contagioſiſſimi fœtoris inficere alios per cohabitationem poſſint; uterque ſexus, licet ſequior minus deformitatis in vultu oſtendat, eo laborat; viri ad officia publica non admittuntur, imò pro ſervis in republ. geruntur; opificia tractant lignaria, & omne ſervile opus faciunt: hæreditas, quam ſi qui relinquunt in re lautiori conſtituti, non tranſit ad poſteros, præter mobilia, quæ etiam metu contagii ab hæredibus non accipiuntur. De *Armeniacis* notandum; quòd Ludovicus Gall. Delphinus olim exercitum ex illis legerit LX CIↃ, eumque ad Rheni ripam eduxerit, ubi ex inſtinctu Imperatoris Friderici III Alſatiam & Helvetiam graviter adflixerunt; poſtea ad Baſileam omnes ad unum extincti. Iis autem licet alii populi è Gallia, Anglia, &c. fuerint commixti, nomen tamen commune manſit Armeniacorum, qui corrupta voce à Germanis poſtea nominati ſunt *die armen Iecken*, fortè à miſero eventu.

Verùm pergamus *Carcaſſonam.* Duobus mill. pagus *ville d'Arne* occurrit. Iſthinc ſolo plano opidum *Lezignan* ſitum eſt, muris ac foſſis munitum. Duo ſequentia milliaria amantiſſimam nobis dedere viam, inter ſpicam aliaſque herbas optimi odoris ad pagum *Mours.* In quo, præter prandium, habuimus in hoſpitio inſignia Leſtwiziana, nobilis Sileſiæ gentis. unus ex illis dum

has

as oras periret, ad ſuperos ivit, uti lapis ſepul-chralis, quem Narbonæ, ubi ſepultus eſt, in iverſorio vidimus, teſtatur. Duobus hinc milliarib. viâ admodum petroſâ & aſperâ ad pagum *Berberat*, & fluvium *Aude*; quem, uti & opidum *Treveſo*, trans fluvium relinquentes, in planitie fertili, tandem poſt colles aliquot ſaxo-ſos ſuperatos circa veſperam duobus milliaribus venimus *Carcaſſonam*, pernoctatum *au Lion d'or*.

CARCASSONA.

SItum urbis è *Thuano* dabimus cum memorabili de nive hiſtoria. ita ille *libro* XXXVII: *Carcaſſona duplex, medium Atacem ſatis amplo inter utramque urbem ſpatio interjecto habet. à meridie ortum verſus in colle ſuperior urbs ſita eſt, in eaque epiſcopus ſedem habet. in ima urbe in plano poſita juriſdictio regia exercetur. Ad epiſcopalem urbem, quam vulgo civitatem vocant, rex venerat: ex qua cum poſtridie, qui in eid. januar. incidebat, imam urbem regia pompa ingredi deſtinaſſet, nocte, quæ illam diem præceßit, tanta mole & impetu nix incubuit, viciniſque adeo montibus, ut everſis apparatibus ad eam magnificentiam exſtructis, rex totos* X *dies obſeſſus, diem B. Vincentio feſtum exſpectare coactus ſit; quo in ima urbe honorifice exceptus fuit; & ſeniores à majoribus accepiſſe & in archivis perſcriptum eſſe ajebant, ante* CXXIII *annos Mariam Andinam Caroli VII uxorem toto trimeſtri à nivibus,* VI *pedum altitudinem ſupergreßis, obſeßam, in eadem urbe moram feciſſe.*

Talis eſt ſitus utriuſque partis. *La Cité*, muro duplici, foſſa alta, turribus denſis, una porta eſt munita: ad quam, quidquid armorum adfers, deponis; extra eam mulier ſculpta, loci defenſa-

trix

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

trix contra Saracenos. Præter *templum Eraſmi*, de quo elegans tabula in arâ poſita, & *domicilium epiſcopi*, è quo proſpectus in inferiora, nihil eſt quod te moretur. *La ville* ad radicem prioris, quadratura æquilateri exſtructa, muris & propugnaculis, quæ tamen ſine permiſſione non conſcendes, non deſtituta. Si ædificia, quæ lignea & ſine ornatu ſunt, cum platearum ſymmetria paria facerent, elegantiorem Gallia urbem non haberet: nam vici & plateæ artificiosâ diſpoſitione in longum protenſæ à tranſverſis plateis recta linea decuſſatim tranſſecantur.

Ita habet inanimata urbs; Qui eam incolunt, ſunt cives & inquilini, Gallo-Hiſpanico idiomate utentes, rem facientes è *panno* iſthic loci commendato, & *pectinibus*; hos è vario ligno, cupreſſi, lentiſci, juniperi, &c. concinne formant, & vili pretio adventantibus addicunt.

Sequenti die antequam hinc diſcederemus, jucundam campanarum ſonantium harmoniam, quod in Gallia inſolens, audivimus. Via planitie amœna & frumenti ferace nos ducebat *duobus milliaribus* in pagum *Ville ſeiche*; à quo *unum milliare* diſtat opidulum *Alzohne*; ubi prandio nos refecimus *à la coupe d'or*. Clivo adſitum eſt, campis & agris læto, ad amnem *lampi*; dominumque agnoſcit Ruſſium, præſidem Carcaſſonæ. Inde I *lapide* opid. *Ville pinte* fuit, & alia loca, uſque ad opidum *Caſtelnau d'Arry*, III *milliar.* ubi ſub veſperam divertimus *aux coffres*, mox à nobiliori ſequioris ſexus triga ad eleemoſynam pro reformata eccleſia compellati; ita enim in more illis, ut præcipuas ex opido filias ablegent petitum aureis phialis ab adventantibus numos pro pauperibus. Opidum alioquin eſt ſatis vaſtum, multoque populo affluens, & caput

Lau-

Lauracenſium; mœnibus munitum probe, frequentibuſque circumdatum molendinis: ædibus ſtructum ligneis deſuper deſpicientibus, anguſto ſpatio ſibi oppoſitis, forma Londinenſium in Anglia, ut calorem Solis à via ſubtus arceant. Non multis milliarib. abhinc diſtat opidulum *Caſtres*; ubi extraordinarium ſapienti regis decreto Conſilium conſtitutum, quo euangelici & pontificii in re religionis audiuntur & componuntur. Hoc Conſilium, ſive Parlamentum voces, pari numero Adſeſſorum utriuſque religionis conſtat in hunc finem, ne, cùm in reliquis Galliæ Parlamentis pontificii numero ſuperent reformatos, heic cùm pares ſint, de incompetentia judicum conqueri poſſint reformati. Dicitur alio nomine *la chambre impartie.* qualis etiam *Neraci* conſtituta eſt. Cùm *Caſtello* abiremus, kal. maji erant. dies ſerenus nos comitabatur per vicum *la baſtide* I. *mill.*, opid. *Ville franche* II *mill.*, ad opid. *Ville nouvelle* II *mill.* Ubi paucis refecti *à S. Pierre*, perreximus I *mill.* ad opid. *Montiſcart*, in monte poſitum; à quo in longum latumque extenſa magna ſeſe offert planities, vino frumentoque culta; interjacent pagi *Donneville*, *Cadenet*, *S. Agne*; hos excipit II & med. milliaribus

THOLOSA;

VBi *aux raiſins* tutum & commodum nobis fuit diverſorium. Urbs hæc Tectoſagum eſt metropolis, poſita in planitie vino & frumento abundante; omnes reliquas Galliæ urbes, præter Lutetiam, populo, divitiis, annona, academia, patribus, poſt ſe relinquens. Eam *Garumna*, omnium, qui è Pyrenæo fluunt, fluviorum maximus, curſu rapido alluit, ibique parvam inſu-

 lam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

lam conſtituit. *Pap. Maſſon.* dicit *pag.* 530; Garumna urbem hanc ſive præſidio, ſive munimento ita inſtruit & circumvallat, ut non ſolum quadraginta aut plures ante ejus mœnia frumentarias molas circumagat, ſed etiam jumentis & hominibus ſalutarem potum præſtet, & ab ea, ingentibus pene par fluviis, omnis generis merces & divitias Burdigalam uſque devehat. Addit *pag.* 502; Varii generis numeroſam piſcium ſobolem & fluminearum alitum dites cupedias macello ſubminiſtrat Garumna; ab ipſo certè amnis capite, donec ſe in pelagus effundat, tructis, ſalmonibus, muſtellis, murenis, carpionibus, tincis, alburnis, gobionibus, barbis, alauſis, luciis, mullis, mugilibus, & aliis id genus piſcibus abundans. nec deeſt accipenſer, quem Gallo-Romani ſturionem, Burdigalenſes *creac* vocant. &, quod ſpectantium oculos grato virore detinet, & utilitatem non exiguam ſuaviſſimæ amœnitati habet admixtam, perpetui vitiferi colles illum ambiunt. unde Auſonius:

Sic mea flaventem pingunt vineta Garumnam:
Summis quippe jugis tendentis in ultima clivi,
Conſeritur viridi fluvialis margo Lyæo.

Munimenta urbis ſunt murus è lateribus multiplex, foſſæ item & aggeres. quæ Auſonius, in hac urbe literis operatus, hiſce complectitur:

Non unquam altricem noſtri reticebo Tholoſam,
Coctilibus muris quam circuit ambitus ingens,
Perque latus pulchro perlabitur amne Garumna,
Innumeris cultam populis, confinia propter
Ninguida Pyrenes, & pinea Gebennarum
Inter Aquitanas gentes, & nomen Iberum;
Quæ modo quadruplices ex ſe cùm effuderit urbes,

Non

Non ullæ exhauſtæ ſentit diſpendia plebis,
Quos genuit cunctos gremio complexa colonos.

Interior urbs plateas habet longas, mediocriter latas, puritate commendabiles: ædes è coctili latere grandiorum etiam civium ſunt, antiquitatem magis quàm ſplendorem oſtendentes. *Publica ædificia* ob religionis cauſam ſtructa, ſunt *templa & collegia.* Sacris generalis præeſt paſtor, archiepiſcopus Tholoſanus, ſedem ſuam habens in cathedrali templo *D. Stephani* protomartyris. In ejus xyſto nota duo epitaphia. alterum ita habet:

Guilielmo Philandro Caſtiloneo civi Romano eximia eruditione ac doctrina ſingulari, virtute nobili, ſcientia claro, pietate inſigni, religione non aliena, morum ſuavitate facili, animi candore conſpicuo, ſenſu erga omnes probo, antiquitatis & architecturæ peritiſſ., famæque celebritatis etiam exteris noto, qui in ſtudiis literarum multis annis conſumtis, dum antiquorum monumenta evolveret, ac ſe anagnoſten illuſt. CARD. Armeniaco præberet, tandem attritis viribus corporis leni ſuſpirio vitam efflavit. Georg. Card. Arm. fideliſſ. anagnoſtæ ſuo ſpe futuræ reſurrectionis hoc monumentum mœſtiſſ. P. C.

Vixit annos LX.

Fato verò ſuo functus eſt x kl. mart. ann. Do. M D LXV.

alterum tale eſt:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

P. Paſchalio, rerum geſtarum ab Henrico II Galliarum rege ſcriptori politiſſimo, unaque virtutis & Romanæ eloquent. æmulatori præſtantiſſimo; amici mœrentes B. M. P.

Vixit annos XLIII.

Obiit XIIII kl. mart.
an. poſt Chriſtum
natum M D LXV.

Turris templi habet campanam, nomine *Cardeillac*, quæ maximis, quæ ullibi videntur, adſcribi poteſt; continens Iↄ centenarios, quorum ſinguli conſtant C IV libris; latitudo, XII eſt ſpithamarum, ambitus XXXVI. Ædes archiepiſcopales tenent ſepulturam reformatorum laniena Tholoſana anno cIↄ Iↄ LXXII mactatorum, inter quos magnum illud lumen Juris fuit JOHANNES CORASIVS. *Thuanus* hæc notavit *lib.* LII, ſcribens:

Tholoſæ major intemperies fuit. nam cum de re Lutetiæ geſta allatum eſſet, prid. kal. ſeptembr. die Dominica, qua Proteſtantes Caſtanetum ad conciones urbe iverant, continuò portæ clauſæ ſunt, cautumque ſedulo, ne quis exiret, libertate in urbem redeuntibus conceſſa. multi tamen ex iis, qui exierant, re cognita, in urbem redire noluerunt, & inde Podium Laurentii, Montalbanum, Regium montem, atque alii aliò migraverunt. Biduo poſt publico præconio edicitur Senatus auctoritate, ne cui ex Proteſtantibus vis aut moleſtia fiat. Poſtridie diſpoſitis per portas urbis & compita ſtationibus, ſuſpecti pars per cœnobia diſtribuuntur, ceteri publicis carceribus includuntur. aliquot poſt dies ſub Delpechii & Madronii, opulentorum inſtitorum, ſed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſed Proteſtantibus ſummè infeſtorum, ex aula adventum, in carcerem Palatinum omnes conjecti ſunt; ubi mox noctu, immiſſis ſicariis, ex eorum præcipuè numero qui juris civilis ſcientiæ operam dantibus immiſti gladiatoriam in ea urbe faciunt, *inter quos excellebat Turrius, & aliis perditæ vitæ hominibus, ad* CC *crudeliter trucidati ſunt, & in iis aliquot Senatores, atque inprimis* Joannes Coraſius; *qui poſtea immanitate geminata ad ulmum in area Palatii, Senatorio cultu ſuſpenſi ſunt. corpora deinde cæſorum in foſſa in ædibus archiepiſcopalibus excavata terræ mandata.*

Alterum ab hoc templum *S. Saturnino* conſecratum eſt. Interior ſtructura habet columnas lapideas numero LX, in quinque fornicum ordines eâ poſitas ſerie, ut nemo in ullo templi angulo ſe occultare queat, quin deſuper globo vel lapide quoviſve telo petatur. ex hac ſtructura templum ab omni expugnatione immune eſt. juvant tormenta bellica exterius ſummitati urbem verſus impoſita pro arcendis conatibus, ſi qui oboriri poſſint, adverſariorum. Præter defenſionem hanc commendatur à ſanctitate; dicuntur quippe VIII potiſſimùm Sanctorum corpora ibi humata, quorum icones & inſcriptiones ſunt; *Exuperii, Barnabæ, Philippi, Iacobi Minoris, Iacobi Majoris, Iudæ, Simonini, Saturnini.*

Omnia perfectum quodvis ſi dicitur octo,
Hoc ſibi præ reliquis vendicat iſte locus.
Octo cui faciunt præſentia corpora Divûm,
Cætera perfecti cedere templa Dei.

Præter hos ſanctos ſacrificuli de aliis adhuc gloriantur per Carolum Magn. & alios Duces & Principes eò devectis. Ad ſummam, narrant, tantam illius templi eſſe ſanctitatem, ut nullum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

corpus in ambitu ejus aliquo humari poſſit, quod, niſi ſancti cujuſdam fuerit, à terra mox rurſus non evometur & ejiciatur. Hinc antiquis litteris iſthæc ibi legitur inſcriptio:

Omnia ſi luſtres alienæ climata terræ,
Non eſt in toto ſanctior orbe locus.

Præter hæc *ungues gryphi* tibi oſtendentur.

Pòſt ad *Cordigeros* itum eſt in hypogæum arcuatum, cui pars templi inædificata eſt. Ibi inter cadavera erecta, membris integra, cutibus tecta, interitum putredinemve neſcia, monſtrarunt nobis lectiſſimæ olim apud Tholoſates formæ virginem *Polam*: Frater ordinis face accenſa præibat, quæ, ubi inter media cadavera, diſtantia binarum ulnarum ſibi oppoſita, & ab utroque latere ſibi contigua, ſtaremus, extinguebatur. exitus inde non ſine horrore fuiſſet niſi fax revixiſſet. Putant abdita quadam facultate fieri, ut cadavera non putreſcant ibi repoſita; unde loco nomen *paradiſi* & *campi Elyſii* aliqui dedere.

Templum *S. Mariæ d'Aurade* olim Jovi ſacratum fuit, in quo ſub ſpecie arietis ipſum incolæ coluere.

Templum *Iacobinorum* habet ad altare majus feretro orichalceo incluſa angelici Doctoris oſſa, *Thomæ Aquinatis*, quem in Italia in cœnobio, quod Foſſam novam dicunt, ſitum intra *Pipernum* & *Tarracinam*, exſpiraſſe dicit Martyrol. Romanum. Ibidem ſeni cuidam multorum annorum tale epitaphium lapidi ad terram inſcriptum leges:

DEO Opt. Max. S.

Siſte viator parumper & audi. Ademarius Mandinellus ætatis CXX an. vixit cum

cum Margarita fida conjuge an. LXX. ſuſceptis ex ea XXIIII liberis. Ademarius Mandinellus fil. obſequentiſſ. patri pientiſſ. & matri dilectiſſ. fratribuſque cariſſ. ex voto poſuit. Hoc te volebat ſcire. Vale, & ora.

Obiit anno MDXLVII,
menſe januario.

Templum *Auguſtini* commendabile eſt à ſepulturis Guiennæ Comitum & Principum, nec non *Petri Fabri*. In ſacello quodam hæc diſticha leguntur:

Ligna repone focis, flammis ſuper addito flammas:
Frigida flamma tua eſt, quæ meliore calet.
Eſt ſacer ille locus; videas, meditare parumper,
Quid facias; Chriſtus cordis opaca videt.

Periſtylia ampla ſunt, columnis undique marmoreis fulta.

Viſis templis collegia videantur; quorum aliqua occupant *Academici*, aliqua *Ieſuitæ*.

Academici originem ſui Doctoratus in Jure & Theologia cœpere anno cIↃ CC ſub Pontifice Innocentio III: auctiores facti privilegiis ſub Pontificibus, Joannne XXII circa ann. Chriſti cIↃ CCC XXIV, & Innocentio VI circa ann. cIↃ CCC LVIII. A ſtudio Juris academia maximam ducit famam; teſtantur ampliſſima duo Juris collegia, adhuc hodie quæ ſuperſunt, & mille pluribuſque auditoribus locum faciunt. hoc vero nomine ſunt famoſi, & nihil minus quam ſtudioſi, qui neſcio qua inſolentia non ſolum cives ſuos aggrediuntur, ſed & exteros adventantes exuta omni verecundia ob neſcio quas eleemoſynas moleſtant. Cùm heic eſſemus, ex compo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſtro cum duobus egerant in diverſorium noſtrum ablegatis, qui litibus & jurgiis de numis aliquot non ſolutis, inter ſeſe mixtis, auctores eſſe turbarum debebant, ut dein excitato evaginatis gladiis tumultu, reliqui, queis platea vicina omnis oppleta, accurrerent, & hac occaſione expilationi peregrinorum feneſtra aperiretur. duo iſti intra portam hoſpitii lites occipiunt; quorum conatus priuſquam in flammam irent, hoſpes, vir apertus & peregrinorum amans, mox in cineres poſuit, alterum benè dedolatum ad ſanguinem uſque porta ejiciendo, alterum ſponte ſua fugientem domo excludendo, ita ambo cum reliqua fæce foris præſtolante fruſtrà erant, noſque quieti hoc pacto redditi. Eſt igitur quod ſibi quiſque caveat; nam illud, *le bien venu*, tantum abeſt ut honeſtè petatur, ut & vi extorqueatur, omneſque peregrinantium viduli excutiantur. horrendum dictu! in tali urbe, ubi Juſtitiæ ergo Parlamentum magnus rex conſtituit, dignius eſſet, Inquiſitores, quorum domus penes Parlamentum eſt, in id incumberent, ut inquiſiti rei, cum nulla pinguior victima poſſit mactari Deo, ad ſupplicia traherentur; *cùm illicitas exactiones & violentia factas, prohibere debeat præſes provinciæ. l. 6. de offic. præſid. congruit enim, inquit Vlpianus, lib. 13, eod. tit. bono & gravi præſidi, curare, ut pacata atque quieta provincia ſit, quam regit; quod non difficilè obtinebit, ſi ſollicitè agat, ut malis hominibus provincia careat, eoſque conquirat; nam & ſacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet, & prout quiſque deliquerit, in eum animadvertere.*

Ieſuitæ amplum & inſigne occupant collegium, cujus porta in marmore talem oſtendit inſcriptionem:

Hanc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Hanc Capitolini Proceres, autore Senatu,
Virtuti Muſisque dicant feliciter ædem,
Auſpiciis, Henrice, *tuis: & limine parvo,*
Hinc belli lauros, hinc longæ pacis olivas,
Fortunæ monumenta tuæ immortalia ponunt.

Ædificia *ob juſtitiam* conſpicua, ſunt *Curia Parlamenti*, & *Civica*.

Parlamentum eo loco, quo olim Capitolium fuit ſitum, amplitudine magis quàm ſplendore conſpicitur: rudera ejus, ut & theatri, licet obſcura, ſuperſunt. *Sidonius* Capitolii Tholoſani hanc facit mentionem *lib.* IX, *ep.* 16:

E quibus primum mihi pſallat hymnus,
Qui Tholoſatum tenuit cathedram,
De gradu ſummo Capitoliorum
Præcipitatum.

A Romanis Tholoſates habuere jus Capitolii, quod paucis aliis contigit. Parlamenti ante domum ſupereſt antiqui operis Romani ſtatua, hominis caput & pectus oſtendens, literis deletis. Olim præter Pariſienſe, Gallia nullum habuit Parlamentum; ſub Philippo verò Pulchro rege anno cIↄ ccc xx erigi cœpit hoc Tholoſanum, quod ſub Carolo VII ſuis legibus & privilegiis poſtea adimpletum eſt. *Paſquier l.* 2, *des recherch. de France*. unde merito huic à Pariſienſi ſecundus locus inter Parlamenta datur.

Curia Civica, quam *Capitolium* vocant, armis ad portam depoſitis intratur; ita enim armata civium cuſtodia jubet. Ædificium planè novum eſt, è quadrato latere ſtructum. ambitus inferior fornicata ambulacra oſtendit, cum *Capitolinorum* imaginibus & nominibus; mox in porticu areæ *Caroli IX* effigies; Eminentiori loco Henrici Magni ſtatua eſt, cum effatu:

Henrico Magno pacis cauſa armato,

publicorum ædificiorum magnique patriæ operis reſtitutori, magna Toloſa, regni olim alterius caput, regnum quæ Franciæ augere maluit, cum patris & ſuis ſub pedibus regiis ſuorumque hinc inde Capitolinorum inſignibus, inſignique ſubactorum amante animorum & faucibus mali ereptorum nota, hoc opus debuit, dicavit, cIↃ IↃc VI, cIↃ IↃc VII.

Introitus Cameræ, ubi Capitolini conſulunt & judicant, hunc habet verſum:

Tectoſagum hic locus eſt, ubi ſacra oracula cenſus,
Temporaque adflictis dat meliora ſalus.

Parietes areæ habent Catharinam & Mariam virgines cum verſu:

Eligit octo viros urbs Catharina quotannis,
Et ſtringit nodi relligione ſacri.

Item:

Pallas Romanæ Tritonia præfuit arci;
Alma Toloſanæ virgo præeſt Maria.
Excellunt urbis tantum Capitolia noſtræ,
Excellit quantum Pallada virgo parens.

Iidem parietes emblema pictum oſtendunt, referens formam bonæ reipublicæ: Sunt IV mulieres, habitu, colore, cultu à ſe diſcriminatæ; altera juſtitiam fingit; altera anum, dextra malleum, ſiniſtra turrim tenentem; tertia facie peregrina eſt, dextra ſcipionem, ſiniſtra ſacellum tenens; quarta circino, cynoſura & amuſſi decorata eſt:

Prima viris mores format, ſtruit altera muros,
Hoſpitium fovet hæc, ſunt huic commercia curæ;
Patria ſit cœlum. Veſtris ſubmittere tectis

Hoc

Hoc juvat, obſequio ſi perturbatis honorem.
Nec inſuper habeas heic loci armamentarium, cum inſcriptionibus, quas feſtinando enotare non potui. Eſt Ludovicus XIII rex equo inſidens, proſternenſque rebellionem vultus furiæ infernalis, cum his verbis:

Erit hæc quoque cognita monſtris.
cIↄ Iↄ cxv.

Thuanus in princ. lib. xcv dixit: *Magiſtratus opidanus, quem* Capitolatum *vulgò vocant, conſtat* VIII *viris; à quibus ad Senatum provocatio eſt. præterea, cum res magni momenti incidit, comitia urbis Ordinum cogunt, &c.*

Senatus hic merum mixtumq́ue habet in cives & ſubditos imperium, quod rarum in Gallia reliqua; exercetque in civilibus & criminalibus judicium; unde inquiſitionis & torturæ conclave non longè abeſt.

Ædificia ob civium utilitatem, ſunt PONS & *Molendinum. Pons* peditibus, non equitibus, nedum curribus Garumnam perviam faciens, ligneus eſt, in parte & ſaxeus, tectus ſuperiori parte, claviſque ferreis combinatus, ut ultrò citroque utramque in urbem ſit meatus. *Molendinum*, LE BASACLE dictum, inter IV miranda Tholoſanûm unum eſt; reliqua tria ſunt TEMPLVM SATVRNINI, *belliſſima virgo* POLA, peritiſſimus apud Tholoſates fidicen MATOVLIN. Molendinum iſtud aquaticum non procul à navigiorum ſtatione Garumnæ inædificatum eſt novo planè artificio: xv ſunt hydromylæ, ordine ſeſe invicem ſequentes, uno ligneo ædificio concluſæ; lapides molares ſive catilli è multis ſaxeis fragmentis affabre junctis conſtant, circumvincti ligamentis ferreis; ſinguli pretio aliquot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

mille aureorum addicuntur. Tympana & rotæ magnæ ab aqua non circumaguntur, verùm rotunda caſtella, doliorum inſtar, fundo ſunt inædificata, in quæ ſubſcus ferrea, molam ſuſtinens, erecto poſitu deſcendit; cujus infimæ parti pinnæ ſunt infixæ, quæ impetu aquæ per canalem deſuper eò ductæ impelluntur, & hac circumgyratione ſubſcus ferrea, cui lapis molaris incumbit, circumgyratur. Cùm opus novum reliquæque Galliæ incognitum ſit, dignum eſt viſu. nobis honorifica commoditas hoc & præcipua urbis ædificia videndi contigit per nobilem virum *Pierre de Thomas*, regis Quæſtorem, qui duobus pilentis comites mecum circumvehebat ad præcipua intra & extra urbem loca. non ſufficiebant domeſtica ejus, non publica in urbe; addebat ſuburbanos hortos, tuliparum ubi xenia ſingulis donabantur. verè dico, excedebat ferè hoſpitalitatis jura; nec, niſi abitu præveniſſemus, alienus erat ab opiparo apparatu; & hæc omnia nobis per recommendatitias Dominorum *Solligbofferorum*, Maſſilia adportatas.

Tholoſa egreſſi, amœna planitie & vitifera pagos habuimus *Gaſelaze*, *Bourguieres*, *Maſſeribaut*, *Bouloc*, & vicum *Fronton*, III *mill.* cum medio; ubi prandium *à noſtre Dame*, ſine omni apparatu & ornatu. Inde per pagos *la Baſtide*, *le Clou*, *Brezolles*, qui ultima obſidionis Montalban. oſtendunt veſtigia, ſub veſperam pluvioſo & tempeſtuoſo cœlo III mill. ad opidum *Mont albanum* devenimus, commodum nacti diverſorium *à S. Iean*.

MONTALBANUM.

ANtequam urbem ingrederis, pons ſublimis, & altus à ſubtus fluente *Tarni*, tibi ſuperandus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

dus, totus è cocto latere. *Tarnis* fluvius is eſt de quo *Cæſar* ait ; *Tarnoque amne diſcreti à Tholoſatibus Petrocorii* ; & quem Auſonius auriferum vocat. A Cevennicis montibus perfluens, tanto ſtrepitu & fragore inter confragoſa rupium & ſaxorum loca. per Gabalos (qui vulgò *Gavax* in patria dicuntur) curſum dirigit, ut torrentis inſtar viciñis & terrorem & offenſionem pariat. tandem latior & lenior per Ruthenos in *Milialdum* ultimam ejus regionis urbem ſe demittit, accepto priùs apud *Montem album* exiguo amne Teſcuno. *Tarnis* abundat luciis , barbis, alauſis, vaudoſis , aliiſque ſuaviſſimi ſucci & ſaporis piſcibus. *Sidonius* in protreptico de Tarne & piſcibus ejus loquens ſic ait :

Hinc te Leſora Caucaſum Scytarum
Vincens aſpiciet , citroque Tarnis
Limoſum & ſolido ſapore preſſum
Piſcem perſpicua gerens in unda.

Situs urbis eſt in colle fertili & vitifero,tantaque ſoli ejus eſt ubertas , ut cum feraciſſimis poſſit contendere. unde *Maſſon.* appellat urbem divitem, populoſam & egregiè munitam, & ſalubrem tabidis, ut medici ajunt. nam FONTEM mirandæ ſcaturiginis habet , decem protendentem epiſtomia,è quibus aqua largiter in uſus inhabitantium proſilit;quod unum eſt in urbe notandum. Alterum eſt ACADEMIA, non ita multorum adhuc annorum , in qua regiis ſumtibus & munificentia viri docti ſuis incumbunt laboribus.

Extra urbem præcipuè notanda ſunt portæ & ad ſtuporem facta munimenta,cum ſuis ſemilunis & cornutis operibus. *Portæ* ſunt VI ; *propugnacula* VII , ſingula ſuis diſtincta nominibus ; quæ heic cum ultima regia obſidione

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

deformare non licet: retriores obſidiones legantur apud *Thuanum lib.* XXXIII & alibi.

Continuemus iter noſtrum. Poſtquam heic unam noctem fuiſſemus, altero mane cum Conſule equos conſcendimus, valla & omnia circumpoſita munimenta, cum locis ubi caſtra regia fuere, luſtraturi. quo facto, ad prandium; ab hoc ad iter itum eſt. Antequam cedis, forpiculas & cultellos elegantioris formæ, qui heic fiunt, coëmere potes.

Solum non ſolùm frumentum fert, ſed & vinum generoſum. intermixta ſunt querceta ad pag. *la Palliole*, 1 *mill.* ubi ſterilior pergit terra aliquam viæ partem; mox lætiora vineta ad pagum *Fond de l'eſtoile*; mox campi prunis conſiti eleganti ordine, & via jucundior ad fluvium uſque *Tarnin*: qui trajiciendus pontone, ponte per Montalbanos deſtructo & exuſto; naulum ſinguli equi ſolvunt duos ſolidos. à trajectu ad opidum *Moiſſac* ſub veſperam trans Tarnin ſitum venimus III *mill.* pernoctatum *à l'eſcu de France.*

MOISSIACVM.

POſtrema urbium, quas *Tarnis* irrigat, eſt *Moiſsiacum* opidum, quod non ſolùm Albienſium factio afflixit, ſed Anglorum flammis & rapinis prope everſum jaceret, niſi poſt fugatos tota Aquitania hoſtes illos, & ab incolis qui ſupererant, & à vicinis populis inſtauratum fuiſſet. Nunc enim non inter ignobiles (dicit *Maſſon.*) Cadurcorum urbes habetur, opulentoque Benedictini Ordinis cœnobio illuſtre eſt, in quo D. Cypriani quies & ſepulchrum. Cives mercaturam exercent, vario frumento, vino, oleo, croco, lana, ſale & piſcibus.

Non longè ab opido hoc & intra primum lapi-

lapidem Garumna Tarnis aquas invito ſimilis intercipit, ſemper turbidas & veluti flavas propter ripæ & ſoli argilloſi naturam, à quo hujuſmodi colore ſuffunditur; adeò ut Garumna limpidiores aquas vehens Tarnim refugere & faſtidire videatur, & per milliare & amplius ab eo diverſo tramite & ex obliquo fluere cernatur, ne vitreus & lucidus impari admixtione ſordeſcat. Sic Tarnis à Gabalis perpetuum curſum uſque ad Aginnates agit. *Maſſon.*

Moiſſaco abeuntes penetravimus pagos *la pointe de Moiſſac* & portum *Malauſium*; ubi Tarnis ſeſe Garumnæ undis commiſcet; *Pomovic* item, relictis ad fin. *Obelar* opido, & *Godorville* arce ad dextram; Inde opida *Valence*, *Golſets*, & *pons de la Bargalone* ſunt, amni ſuperſtratus, non procul inde in Garumnam defluenti. *La Magiſtere* pagus, quem Garumna alluit, nos prandio excepit *à la poſte*, III *mill. & medio confectis*: heic prandio opiparis piſcibus è Garumna recollecti, per ignobiles quoſdam pagos *l'Eſpere*, *Mary*, ad arcem & pagum *la Foy* acceſſimus, relictis hinc inde in ſummitate collium arcibus; ſubque veſperam amœniſſima planitie, quamvis pluvioſo cœlo, ad urbem *Aginnum* II & *med. mill.* devenimus. hoſpitium, quo pernoctabamus, inſigne habebat *S. Franciſci de la grande barbe.* hoſpes interdiu cum hoſpitibus agebat, noctu cum cuſtodibus in carcere ob æs alienum.

AGINNVM.

GArumna *Agianum* Nitiobrigum urbem epiſcopalem (epiſcopus hic archiepiſcopo Burdigalenſi ſubeſt) fœlicibus glebis præſtantem fœcundo lapſu ſtringens fatiſcentibus pene horreis locupletat. Et quidem commendatur Aginnenſi-

nenſis provinciæ præfectura & prætorio regio, nec non memoria Phœbadii veteris epiſcopi, cujus meminit D. Hieronymus, (inquit *Maſſon.*) Extant adhuc medio in flumine prope urbem inſignes pilæ lapideæ, quæ antiquitus ibi pontem erectum & magnifici operis vetuſtatem teſtantur. Hæc civitas ſita eſt in regione pulchra, amœna, pingui ac fertili, judicataque una ex ditioribus & uberioribus Aquitaniæ totius, quòd eam irrigent tres amnes, Oltus, Duranus & Garumna: eſtque poſita in patentibus & latiſſimis campis. Videamus quid de ea Julius Cæſar Scaliger ſcribit, qui Aginni domicilium ſedemque ſtudiorum fixit, epiſcopi Aginnenſis de gente Roverorum liberalitate adductus: *Agennum opidum eſt Aquitaniæ, ut incolæ jactant, princeps. Ceterum neque hiſtoriarum, neque ullius memoriæ fide, ea fama illuſtris eſt. Nominis umbra modò Ptolomæo & Plinio, ſi tamen Ageſinates iidem ſunt, nota. Ager ubertate ſoli incertum eſt proſitne magis incolis, an officiat: ita annonæ ſpe ſuſpenſi omnia munia, non civilia ſolum, ſed ruſtica quoque negligunt. Propterea animi cultui minus ſtudent. Si quis tamen ad literarum ſtudia ſeſe applicat, lucro illectus agitur eam in partem, cujus ope fortunarum ſuarum promoveat gradum. Id unum heic intuemur, ut acceptum patrimonium ampliore cenſu faciamus. Et ne unus quidem liber venalis habetur, præter* JVSTINIANI *proventum, & Grammatices rudimenta. Per octoginta amplius miliaria ab extremo uſque orbe mihi petenda fuit interdum bibliotheca, Baſilea, Florentia, Venetiis atque Roma.* Hæc de Aginno Jul. Scal. tradit in orat. pro M. Tull. Cic. contra Ciceronianum Eraſmi: nec à vero abeſt; nam clerus, ni fallor, Auguſtinianus, apud quem extat ſepulchrum Scaligeri, alieniſſi-

niſſimus erat à Latinitate; quid exiſtimarim de plebe opidana? Oſtendebatur nobis cranium nudum Scaligeri, acuto occipite & in rotunditatem protenſo; nec non ſepulchrum cum inſcriptione:

IVLII CAESARIS SCALIGERI
QVOD FVIT.

Imo fuit omnis illa Principum gens Veronenſium. Non poſſum, quin è *Thuano* hæc adjiciam, *lib.* XXI: *Iulius Cæſar Scaliger, anno ætatis* LXXV *Aginni in Nitiobrigibus, ubi uxorem duxerat, deceſſit: vir, quo ſuperiorem antiquitas vix habuit, parem certe hæc ætas non vidit. nam ut nobilitatem omittam, de qua inter omneis conſtat, ingenio, animi & corporis robore ſimul omneis æqualeis ſuos facile ſuperavit. Prima adoleſcentia militaribus muniis obeundis maxima cum fortitudinis ac ſolertiæ laude decurſa, &, quamvis ſero ad ſtudia applicato animo, tamen ingenii felicitate tantum profecit, ut ad exactiſſimam omnium philoſophiæ partium ſcientiam, etiam linguarum, Græcæ præſertim ac Latinæ, ſummam peritiam addiderit, atque in iiſdem uſum ſive pedeſtri, ſive numeris adſtricta oratione ſcriberet; quo in utroque genere excelluit. Hic vir divinus cum veteribus comparatus, cùm nemo unus eſſet, qui eum, ſive ingenium, ſive fortitudinem ſpectes, exprimere poſſet, Xenophonti & Maſſaniſſæ citra vanitatem componi meruit. Ex Andieta Rupia Lobejaca, nobili femina, cui annos* XIII *natæ jam provecta ætate nupſit, plures liberos ſuſtulit; ex quibus ultimus fuit Ioſephus Iuſtus Scaliger,* &c. quem fuſo elogio vivum ibi Thuanus proſequitur, mortuum verò humat Lugdunum Batavorum in templo Gallicano. Monaſterium, in quo Julius C. Scaliger quieſcit, ſqualidum eſt & incultum, præcipuè à fratribus igno-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ignorantiæ, Priſciano infenſis. *Ieſuitæ* tamen hanc urbem non inſuper habuêre excolendam. eorum collegium non ignobile ingredi tibi liberum.

Urbs hæc olim *appennagii* loco Reginæ Margarethæ, divortium à qua Henricus IV fecerat, data fuit, quæ reditibus ejus fruebatur; nunc ditioni regis reſtituta.

Olim, anno CIↃ IↃ LXXVIII, *hac in urbe, menſe Iulio,* tripertita, *quam vocant,* camera, *juxta edicti Bergeraciani* XII *caput, inſtituta fuit;* XII *conſiliariis & duobus præſidibus, altero majorum religioni, altero Proteſtantium doctrinæ addicto, conſtans; quæ ita jus diceret, ut tertia pars in ſingulis judiciis ex eorum numero eſſet, qui Proteſtantium doctrinæ addicti eſſent.* Thuan. l. LXVI. Idem l. LXXIV ait: *Poſt delecti judices ex Senatu Parienſi, Petro Seguierio Præſide, qui loco tripertitæ decuriæ, ex Senatu Burdigalenſi Aginni Nitiobrigum ante triennium inſtitutæ, de Proteſtantium cauſis juxta* XI *caput collationis Flexianæ cognoſcerent;* quorum ex numero tunc ſacri ordinis Senatorem ſe fuiſſe, ibi confitetur Thuanus.

Aginno diſcedentes, ſolo admodum pingui, juglandibus & vino divite, *duobus milliar.* ad opidul. *Clairmont bas* devenimus, ſic dictum ad diſcrimen alterius in Limania ſiti, de quo infrà. Medio mill. inde *portus S. Mariæ* diſtat, opidulum colli vitifero impoſitum, pro muris vites oſtendens, quibus mœnia veſtita undique ſunt. Ante opidulum prægrandis mons vitibus prægnans conſcendendus nobis erat, è quo ad ſiniſtram ſubjecta planities, vineis, pratis, hortiſque diſcriminata, ſingulari quodam adfectu conſpici poteſt: nil dixerim de opidis, vicis & pagis hinc inde ſparſis. Duravit iter in monte hoc me-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

medium mill. ad pagum *Aſpelais*, cui arx adſita. Inde ad opidul. *Aiſguillon* med. mill. progreſſi ſumus ad prandium *à la croix blanche*. Opidum olim celebre ab irrita Joannis, poſtea regis Francorum, tunc Ducis Normaniæ, XIV menſium obſidione. Paret viduæ Ducis Maynii in obſidione ultima Montalbani occiſi. Incolæ Reformatis ex hoc puncto maximè ſunt infenſi, pontificiæque religioni addicti. Heic ad vitæ ſuſtentationem nihil deſideres; vinum, frumentum, pecudes, piſces ſunt in abundantia; & hi ex *Oldo (Loth)* fluvio, qui mœnia Aguillioni lambit: Ubi trajectus fluminis, ſoluto medio ſolido pro equo, factus, continuatum iter eſt ad Garumnam, per pagos *Nicole, Heiget*, uno miliari, ad *Tonenſium* urbem, nuperis bellis per Ducem Elbœufium in cines & rudera redactam, ita ut nec urbis portæve alicujus extent veſtigia vel ſituatio. Mox fluviolus *Touſſac* trajiciendus; à quo per pagos *Hougerolles, Longeville, Coignos* II *mill.* via, ipſa amœnitate amœniore, pernoctatum venimus in opidum *Marmandam*, diverſati apud III *reges*, & benè habiti, modò glirium multitudo nos in parte à ſomno ſuſpenſos non tenuiſſet.

Ad ingreſſum opidi, quod in colle jacet ad Garumnam, prope portam, ſaliens fons eſt, tribus æneis fiſtulis aquam ſalubrem, è vicina vinea adductam, ejiciens. Quod in opido notes, vix eſt; ædificia nullo nomine laudari merentur. De civibus hoc habe, quòd contra regem Guiſianis adſtiterint, numeroſas equitatus turmas domibus ſuis foventes. A commoditate loci & planitie campeſtri facile opus factu qua commeatum qua pabulum. Heic Garumna acceſſione Oldi fluvii intumeſcere primùm occipit, ſentiens æſtum Oceani Aquitanici, reciprocantem ſin-

gulis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

gulis VI horis; de quo apud Phyſicos digna quæ videatur eſt materies.

Hinc altero die *ſanctæ Baſiliæ* opidum attigimus, I *milliari*; & per pagos *la Motte, Montgaude* ad *Regulam* urbem *(la Reolle)* atque monaſterium opulento Benedictinorum cœnobio notum, pranſuri *à la poſte*, venimus. *Maſſonius ex Aimonio* ait: *Monaſterium Regulæ in honore principis Apoſtolorum Deo dicatum in monte eſt poſitum. Qui videlicet mons à tribus lateribus, Orientali, Aquilonari & Occidentali, aliis cingitur montibus, à meridie Garumna vallatur flumine, periculoſoque vallis voragine: ab Oriente inter ipſum & alterum montem vallis exiſtit peranguſta, per quam fons meat, quam incolæ Moſellam nuncupant. Simili modo ab Occidente alterius fontis rapido alluitur curſu, cui Moſa nomen eſt. Hæc nomina à Francis illis impoſita æſtimantur, qui à Carolo Magno ad tuitionem provinciæ ibi relicti ſunt. Non longè quippe ibi abeſt palatium ipſius magni Principis Caßignogilum, ſed quaſi tribus milliariis. In quo idem Imperator uxorem ſuam, Ludovici Pii matrem, gravidam reliquit: dum contra Saracenos expeditionem in Hiſpaniis ageret, &c.*

Dimidia leuca à Regula fluit parvus amnis, *Drot* vulgò dictus, non longè à vico *Girunda*; qui trajiciendus pretio I ſolidi pro equo. Hinc ſiniſtrorſum *Vaſate, (Bazas,)* patria Auſonii, relinquitur, pergendo II leucis ad *D. Macarii* opidum, ubi Garumna Oceani æſtuantis fluxus & refluxus vehementiores ſuſcipit, biſque intra XXIV horas undas evomit ſuas & reſorbet: ſic progrediens *duobus* ab illo municipiolo *milliaribus* collem teſtaceum ſubter Baſilicam parochiæ *ſanctæ Crucis*, prætervehitur, in quo innumera oſtrea, vacua quidem, ſed vera & genuina, repe-

riuntur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

riuntur. Trans Garumnam à læva *Alingonis portus*, (*Langon*,) ultima Vaſatenſium urbs cum arce prætermittitur, genti Candalliæ parens. *Barſac* vicus ad ſiniſtram; *le port de Viole*, pagus in colle, cum arce ad crepidinem fluvii, & *Loupiac*, videntur, priuſquam 1 *milliar.* ad *Cadillacum* Epernonii domicilium devenitur. heic cœna à nobis amœno admodum ad Garumnam diverſorio extra opidum ſumta, cui nomen *Bigin*, ubi angariæ ſunt.

CADILLAC,

OPidum muris ac foſſis ſatis conſtat; verùm ARX magnifica, qualem omnis reliqua Gallia non habet, ipſi famam dat & adventantem allicit. *Situm* ſi ſpectas, amœniſſimus lucus ab altera, ab altera fluvius Garumna eſt: Si *ſtructuram*, certè regium vel me tacente eſt ædificium. Videamus hoc & ei connexa:

Foris, fundamentum è quadra baſi duriſſimi lapidis ſurgit ad faſtigiatum tectum, ſub ſe quatuor habens contignationes, feneſtris pari diſtantia ſibi reſpondentibus decoratas. Ubi ædificii ſummum eſt, amœniſſimus in ſubjacentem provinciam patet proſpectus: muri ſupremi plumbeis laminis induti, eroſionem ædificii, quæ per fluvium fieri aſſolet, impediunt; videas ibi canales plumbeos pluviam receptam deorſum evomentes. Ubi ingreſſus fueris aream ſpatioſam, videbis excavatum marmor ſinu ſuo excipiens vivam aquam per canales è fonte eductam: cujus ambitus XXXV pedum, diameter VII aſſeritur. *officinam* angulus aliquis habet, in qua è Pyrenæis marmora XXV leucis huc adportata, ſerris non dentatis finduntur, ædificioque accommodantur.

INTVS,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

INTVS, ipſum ædificium verè magnificum, *conclavibus* LX numeroſum, & regio adparatu videndum: numerare licet XX *caminos* è marmore variegato & ſibi diſſimili conclavia condecorantes. luſtra attentè; nullibi enim in omni Gallia regius ejuſmodi artificioſuſque caminorum ordo & numerus. Regina mater ubi hoſpitatur, caminus habet nigram è marmore tabulam, qua per feneſtras apertas Garumna præterlabens ſe oſtendit ceu in ſpeculo: heic ſcamna inaurata. Caminis artificioſiſſimè ſculptis pictor, gente Germanus, addidit venuſtas figuras convenientibus coloribus. Parietes peripetaſmatis auro & ſerico, priſco & novo more textis, integuntur, cum augmento magni pretii, auroque contra non cari, variarum picturarum, quas mirari, non numerare, non rimari licuit. Quid ſedilia, lectorum conopea? quid pavimentum teſſellatum? dixerim fortè falſum, ſi tribus heiclineis deformarem.

Conclavibus viſis intende oculos in *cochleam*, quæ continuo greſſu ab ima ad ſummam ædificii partem ſcandit, ita ut in baſi & imo fornice conſiſtens per foramen eductum ſupremum arcis cacumen viſu adſequaris.

Fornices ibi ſubterranei, ædificium ſuſtinentes, egregii ſunt, nec non aliis uſibus ſervientes.

Sacellum, ſacris uſibus patens, triginta & plus mill. coronat. pro impenſis & decore requiſivit.

Arci cohæret *hortus*, ſpacioſus & cultus: area ludo (*palemaille*) deſtinata paſſuum eſt CCCC L: cryptoportici, & xyſti in horto numerantur LXIV, cum cameris ſuis. inprimis verò herbifloriferaque illa concameratio magna memoriam refricat, in qua ipſus Dux Eſpernonius non rarò cibum ſumit. è tabulæ regione eſt fons ſaliens,

cui

cui Neptunus ex ære, totus nudus impoſitus, per omnia membra aquam ejicit; nec pudendum eſt opertum; imò pro aſſertione te vidiſſe regium hunc hortum, notare habes ſingularia circa præputium; ita lex horti habet. Nemoroſa vallis, amniculo *Lille*, qui tribus milliaribus abhinc à *Langrans* oritur, diviſa, cui pons pervius incumbit, circumdat hortum, alens cuniculos, proſcriptis omnibus infeſtis animantibus.

Exituro oſtenditur *equile* & ſphæriſterium, & in vicinia monaſterium *Capucinorum*. Quibus luſtratis ſummæ operæ pretium eſt, æquum reddas honorarium.

Cadillaco abeuntes, aliquam itineris partem cis Garumnam fecimus, donec oppoſitum haberemus *Podenſacum*; ubi magno labore trajiciebamus flumen, ſolutis tribus ſolidis pro equo. *Podenſacum* olim urbs munita fuit, nunc pagus lacerus & deformis. *Chron. Burdigal.* referunt hæc: *Arnoldus Comes-ſtabuli Galliæ cùm ob homagium, Philippo Pulchro à rege Angliæ de Ducatu Guiennenſi præſtitum, arma & militem in Ducatum induceret, Burdigala confinibuſque opidis Philippo ſubjectis, Rionium & Podenſacum reſtitere, obſidionemque aliquandiu ſuſtinuere; ſed poſtea captæ, muris dejectis in pagos abierunt, anno Chriſti* cIↃ ccxciii.

Trans Garumnam ſabuloſum ſolum habuimus; à dextra Rionium (*Rions*) relictum. per pagos *Pirelade*, *Arbanac*, *Portes* itio facta eſt ad vicum *Caſtres* II *& med. mill.* Ubi prandiolo ſumto *à S. Martin*, perreximus per querceta *tria milliar.* Pagi *la Prade*, *Cadenſac*, *pont de Langon*, *pont de la Maye*, *l'Eveſque de S. Iean* penetrandi. poſtea vineæ cultiſſimæ ſeſe offerunt, & pagus BEVGLES; in quo templum & ſacra ſua habent ii,

qui Burdigalæ Reformatæ addicti ſunt religioni, numero plures cIↄ. Inde 1 *circiter mill. Burdigalam*, celeberrimum Aquitaniæ emporium, ingreſſi ſumus, ſub ſigno *au chapeau rouge*.

BVRDIGALA.

SEneca cap. 1 de vita beata ait: *Nihil magis præſtandum eſt, quàm ne, pecorum ritu, ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur.* Quo moveor, ut alia via ineam & peream hanc urbem, quàm alii præ me fecere; quod pace eorum liceat. rerum momenta ab iis commodato ſumta, noſtræ huic hederæ alia methodo & ordine ſuſpendemus, ut, quæ in prioribus noſtris, eadem & heic urbis ſit facies.

Burdigalæ igitur conſideratio eſt vel *externa* vel *interna*. *Illa* in nominis conſideratione; quò caput 11 appendicis Itiner. Sinceri applicetur: *iſta* in MATERIALI & FORMALI.

Materiale eſt reſpectu vel *totius*, vel *partium*.

TOTVM habet *terram, aërem* & *aquam*.

Quoad *terram*, conſidero 1 *ſitum* urbis, reſpectu provinciæ. *(Sinc. cap. 1, pag. 358, edition. Genevenſ. anno 1627.)* 2 *formam*, ad quam ædificata; quò longitudo & latitudo, (*Sinc. p. 397,*) nec non magnitudo. *Idem pag. 400.* 3 *qualitatem* & *fertilitatem (p. 402,)* in pecoribus & avibus, (*p. 427,*) in vino. (*p. 403.*)

Reſpectu *aëris*, dicit Auſonius:

——— Clementia cæli
Mitis ubi, &c.

Reſpectu *aquæ*, eſt OCEANVS, GARVMNA; quò PORTVS, & alii FLVVIOLI.

Oceani ab urbe ſitum vide apud *Sinc. pag. 404*; ubi de oſtio: de oſtreis verò *p. 428*.

Garum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Garumnæ fluxum habet *Sinc. p.* 403, & *portus commoditatem p.*418. Liceat cum Michaële Hoſpitali, docto & gravi Poëta, appellare

—— Terraque marique potentem
Burdegalem, portus ubi fluminis unda capaces
Mille carinarum facit æſtu inflata marino.

Maſſon. p. 553 ex *Petro Pitheo Iuriſconſulto* ait: *Civitas Burdigala, ubi eſt fluvius Garumna, per quem facit mare Oceanum acceſſa & receſſa per leucas plus minus centum, ita tamen ad Burdigalæ litus ſuas undas exporrigit, ut lunato ſinu* bicornem portum *effingat; idcirco ab exteris* portus Lunæ *dicitur.* Hoc unum ſilere non poſſum, quod cum ab ipſis Garumnæ fontibus ad litus Santonum, ripa, quæ occidentem ſpectat, collibus amœniſſimis aſſurgat, non ſolùm vitibus, ſed & variarum arborum genere conſitis, tùm maximè Burdigala inter cæteras hoc ornamento decora ſplendeat. ex adverſo enim inter vitiferos colles eminet clivus in orbem & occidentem, hoc uſu perantiquo præ cæteris viſendus, quod ab ultima antiquitate hic mos ibi ſervatur, ut, qui Burdigalam vinum aut aliud quid mercis exportaturi veniunt, illis ſolvere non antè liceat quàm cupreſſinum ramum à Quæſtore regio acceperunt. Quo facto pendit quælibet navis quinque aſſes ſive ſolidos Turonenſes; quod vectigal *ramum* vocant.

Duo alii *fluvioli* ſunt DIVICIA & PEVGA. *Sinc. p.* 420.

Ita *fuit Materiale reſpectu totius*; PARTIVM reſpectu, eſt illud in *externis* & *internis*.

Externæ ſunt PORTAE XII. *Sinc.* 401. quibus adjicio ludum *palemaille* in ſuburbio. *Sinc.* 431.

Internæ, ſunt PLATEAE, (*Sinc. p.* 395, & *ſeq.*)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

& AEDIFICIA. Hæc vel PVBLICA vel PRIVATA. Publica SACRIS vel PROFANIS dicata uſibus. Ad ſacros uſus refero TEMPLA, ACADEMIAM, & XENODOCHIA.

Inter templa cathedrale eſt D. ANDREAE. *Sinc. p.*432. in quo epitaphium Lucillæ, (*Idem p.* 392,) & organum muſicum, forma & opere quod totius Galliæ dicitur ampliſſimum. Penes templum eſt *aula archiepiſcopalis*, quam Cardinalis inhabitabat Surdæus. archiepiſcopus dicitur Primas Aquitaniæ, qui litem de primatu cum Bituricenſi multos annos habuit. *Sinc. p.* 463.

Templum D. AVGVSTINI monumentum habet ultimi Ducis gentis *Candalæ*, è nigro & candido marmore, ſuffultum IV ſtatuis ex ære. *Sinc. p.* 453.

Templum SEVERINI, cui merum & mixtum imperium tribuitur. In hoc S. Severinus ſepultus dicitur, cui tantam ſuperſtitionem olim exhibuerunt cives, ut in prælium non ierint niſi priùs in ara Severini epiſcopus enſem & arma conſecrarit. Juxta aram eſt baculus S. Martialis, admirandæ efficaciæ. Cœmeterium habet ſacellum ad lævam totius urbis antiquiſſimum. Sunt præterea ibi C circiter tumuli antiqui; inter quos eſt tumba ampla, ſinu ſuo aquam fovens perpetuam, quæ ad lunæ incrementum & decrementum, ut ajunt, augeſcit atque decreſcit. *Sinc.* 433.

Templum S. LOY parvum eſt; cujus antica pars ſoleis ferreis veſtita eſt. ſuperſtitionem habent, equos morbidos curari per hujus Sancti invocationem.

ACADEMIA habet tria collegia. *Sinc. p.* 438, & *ſeq.* inter quæ Jeſuitarum eminet, anno cIↃ IↃ LXXIII inſtitutum à Baulonio, regis eo loci ubi

antea

anteа erat Prioria S. Joannis. Accedit collegium RAPHAELIS. *Sinc. p.*468, *& ſeq.* Huc referendi viri docti. *Sinc.* 441, *& ſeq.*

XENODOCHIVM, in quo epitaphium Boërii Juriſconſulti; cujus inſcriptio non poteſt legi. obiit improlis, deſtinans ædes pauperibus, & Senatui bibliothecam. *Sinc.p.*432, *&* 468. Gulielmus Dux Guiennæ, poſtquam ad Jacobum Galicienſem, autore S. Bernhardo, peregrinationem ſuſcepiſſet & finiiſſet, redux in honorem D. Jacobi multis ſumptibus inſtituit xenodochium, anno cIↃ c XIX. In hoc xenodochio voluit exciperentur ad D. Jacobum peregrinantes, puerique expoſititii alerentur & educarentur ad pleniorem uſque ætatem.

POLITICIS uſibus dicata ædificia ſunt:

ARX VMBRARIA. *Sinc.* 434. ubi nunc ſedes *Parlamenti. Sinc.* 465. quod tribus præſidiis & XIIX conſiliariis Carolus IIX confirmavit; Ludovicus verò XII ampliavit. In hoc eſt CAMERA EDICTI, conſtans duobus Præſidibus, catholicæ & reformatæ religionis; XII conſiliariis, quorum VI hujus, ſex illius ſunt religionis. In hac curia munus Advocati quidam geſſit; nomen reticere malo; vir non vulgariter doctus. Hic aliquando melancholiæ plus juſto indulgens, maximam penis partem ſibi præſcidit, hacque parte ademta ineptus ad concumbendum factus. Interrogatus qua de cauſa id feciſſet, reſpondit; ſe rem Deo gratam præſtitiſſe, occaſionemque nactum, caſtitatem, rem Deo placentem, exercendi. Non abſimile legitur de Origine, qui, ut caſtitatis votum ex voto impleret, teſticulos ſibi ademit.

II. BASILICA VRBIS ſive CVRIA, cujus ædificium ſpatioſum ſatis, minùs ſpecioſum, niſi ob

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

antiquitates Romanas eo tranſportatas. Exeunti ex intimiori curia ad lævam ſub dio obveniunt (*Sinc.* 387, & 437) antiqua marmora, (*Sinc.* 380, 367, *& ſeq.*) tres ſtatuæ, (*pag.* 381,) & inſcriptiones (*pag.* 382, 383, *& ſeq.*) Intranti vero ad lævam oſtenduntur monumentum duorum conjugum, (*Sinc.* 388,) ſigillum Neronis, & alia. (*Id.* 389.) Notes ibi, nec prætereas conclave Belgici pictoris, qui icones regum, reginarum, Cardinalium, & ſimilia alia oſtendet. In ipſo Curiæ conclavi, ubi conventus habentur, effigiem Ludovici XIII cum uxore videbis, cum hac inſcriptione:

Anno Chriſti cIↃ IↃ cxv Ludovicus XIII Galliarum rex ibi nuptias celebravit cum infante Hiſpaniarum Philippi III regis filia primogenita, frementibus Condæo, Bullionio, aliiſque Principibus & confœderatis.

Regis reginæque latera jurati opidani ad vivum depicti circumdant.

A curia hac ibimus III, ad AVLAM MERCATORVM, illis *la borſa*, curiæ è regione oppoſitam, inſtitutam anno cIↃ IↃ LXXVI, ad mercatorum lites dirimendas, more Pariſienſis & Lugdunenſis; anno nimirum, quo Parlamentum edixit, ut Normannus ille mercator omnes Æthiopes & mancipia, quæ ibi venum habebat, libertati reſtituta dimitteret; Gallia ſiquidem libertatis mater & defenſatrix nullam ſervitutem admitteret. Quod in aula hac notes, eſt *porta cum duabus columnis*, quibus inſcriptum: *Pietati* & *Iuſtitiæ*. ſub regis verò inſignibus ſequentia:

Fidei juſtitiæque ſacrum

Mer-

Mercatorum Burdigal. ordo opus hoc
ex Dei Princi. benefi-
cio ac juſſu inſtituit, cujus prima fun-
damen. Joannes Riniacus
mercalium rerum judex, Pe. Salvagius &
Joa. Pratanus conſilia-
rii jacenda curaverunt. menſe mart.
ann. Chriſti M D LXXI.

dextrorſum:

Ton Dieu ſur tout aime d'amour extreme,
Et ton prochain ainſi comme toy meſme.

ſiniſtrorſum;

Au magiſtrat rend humble obeiſſance;
Il a de Dieu ceſt honneur & puiſſance.

Hinc IV ad ARMAMENTARIVM, curiæ proximum, *Sinc.* 438. In quo moletrinam pulveris nitrati notabis, & tormenta, eaque pauca.

V. Arces duæ videantur inſigniores; altera quarum dicitur du FAR ſive HA. *Sinc. p.* 434. altera TROPEITA. *Id.* 435.

Hinc VI, ad *Podium Paulini* eatur. *Sinc. p.* 435.

VII. Nec inſuper habeantur *quadratorum murorum reliquiæ. Sinc. p.* 375. nec *rudera amphitheatri, ſive palatium Galieni, p.* 377. *nec palatium tutelæ. p.* 379.

Dicerem VIII de *fonte antiquo*, ſi quædam ejus extarent veſtigia; conjecturas habent à canali plumbeo quondam in horto Conſiliarii Parlamenti *de Lange* invento, aquæ limpidæ & fluentis pleno, inſtar alicujus aquæductus. Olim Auſonius eum commendavit:

Salve fons ignote ortu, ſacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, ſapore illimis, opace.
Salve urbis genius, medico potabilis hauſtu,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Divona, Celtarum lingua, fons addite Divis.
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemauſus
Purior: æquoreo non plenior amne Timavus.

IX. Nec negligantur TVRRES urbis, inprimis illa quæ Curiæ prope eſt, è qua urbs circumfuſa egregio conſpectu patet.

X. Si margaritis unionibuſque delectaris, *domicilia Portugallenſium* adeas, *le quartier de Portugais*. ſin feſſus ab omnibus his viſis, quæ modò dixi; *tabernas vinarias* ad Garumnam ſtructas, (*aux chartiers*,) videbis mille mille ibi dolia vini; & guſtabis, ſi lubido eſt.

Tantum *de publicis ædificiis*: Inter PRIVATA ſunt:

Ædes Condæi. (*Sinc.* 439.

La maiſon du Duc d'Eſpernon, ædificium in parte veteris urbis muro adſtructum.

Extra urbem item: *hortus Ræmundi* & *pinacotheca*; (*Sinc.* 440;) ubi ſtatua Jovis, (*id.* 390;) D. Adriani, (*ibid.*) duæ ſtatuæ proceræ, & lapis rotundus cum inſcriptione. (*p.* 391.)

Hortus item & *Cardinalis de Sourdis palatium*, dignum à ſtructura, fontibus, fructibus & picturis, ut videatur. Janua habet dicta ſacra: atrii ingreſſus oſtendit Luciferum, ſiniſtra ab angelo vinctum, qui dextra cœlum monſtrat:

Monſtrat iter dextra, quæ ſit tutiſſima ſedes,
Angelus, & ſummi proculcat Numinis hoſtem.
Pergamus, quo dextra vocat; docet illa ſalutem:
Mergit at, infernis teritur qui calcibus umbris.

Caminus omnium purpuratorum patrum ſub pontifice Paulo V oſtendit effigies. Præcipuum, quod heic notes, eſt *xyſtus*, ſive galeria, longitudine XCIV paſſ. Tabulæ artificioſiſſima manu Ludovici Paſquil Hiſpani, Ordinis Carthuſiani, pictæ utrumque veſtiunt parietem. Ad finem eſt

reſur-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

reſurrectio Chriſti, & *aſſumtio Mariæ*, cum emblematis adpictis. Videamus utrumque latus.

Siniſtra conſpiciuntur:

I, Victoria Conſtantini Magni contra infideles:

Neſcia crux vinci, certi præſaga triumphi,
Victricem Chriſto vindice ſpondet opem.

II, Imago Johannis Baptiſtæ:

Caſtus eques Chriſti caſta pro virgine pugnat;
Talia commovit prælia caſtus amor.

III, Tranſlatio imperii Romani per Gregor. III. ad Carolum Magnum, ejuſque coronatio:

Imperii ſummus transfert moderamina Præſul:
Nec mirum; partes ſuſtinet ipſe Dei.
Carolus Imperii Magnus diadema capeſſit;
Romani Regem non habuêre parem.

IV, Effigies D. Bernhardi, januas aperientis, ducemque Chriſtum in cœlo monſtrantis:

Mente ducem timida Chriſti præſentia flectit,
Depoſitoque lupi pectore format ovem.

V, S. Franciſcus ſtigmatibus Chriſti decoratus:

Infigit Cherubin Franciſco ſtigmata Chriſti;
Huic animus ſacro ſaucius igne calet.

VI, Imago Brunonis:

Bruno ſapit vagi fugiens ſpectacula mundi.
Delitiis mundi vivere deſipere eſt.

VII, Effigies Mariæ Patri & Filio offerentis Franciſcum & Dominicum.

VIII, Benedictus & ſoror ſcholaſtica

vitam monaſticam reſtituunt.

IX, Franciſcus de Paula.

X, Imago Jeſuitæ Xaverii; ſubtus emblema, pugio à ſerpente circumdatus cum corona, & verbis: HIS DVCIBVS.

Dextra conſpiciuntur:

I, Paulinus, pro redimenda filia viduæ ſe in mancipium dat.

II, Martinus menſæ accumbens, cui famulatur regina:

Sedula Martini menſæ regina miniſtrat;
Sæcula priſca ſacros ſic coluere Patres.

III, Hilarius mortuum reſuſcitans:

De ſuperis revocat functum vitalibus auris:
Fulta Deo pietas ardua quæque poteſt.

IV, Hieronymus cum leone ludens.

V, Auguſtinus Triunitatis myſterium expendens:

Æquor inexhauſtum fundis concludere foſsis
Tentas: credere fas; ſed penetrare nefas.

VI, Ambroſius Cæſarem excommunicans:

Cæſar ab Ambroſio ſacra depellitur æde:
Imperium Præſul Cæſare majus habet.

VII, Gregorius morbidos ſanans:

Gregorius peſtis ſupplex contagia pellit:
Quod Medici nequeunt, hoc potuere preces.

VIII, Carolus Cardinalis de ſuggeſto orationem habens:

Moribus & verbis cultum reſtaurat avitum;
Non alio pietas reſtituenda modo.

IX, Martyrium Thomæ epiſcopi Cantabricenſis.

X, Pon-

x, Pontifex Amandus Severino adminiſtrationem committens.

His ſingulis viſis, adi *ſacellum*, in quo Chriſti effigiem videbis à Luca euangeliſta penicillo formatam.

Hucuſque *Materiale* vidimus; FORMALE eſt in *ſtatu pacifico* & *turbato*.

Pacificus reſpicit MAGISTRATVM & CIVES.

Magiſtratus olim ad formam Romanam conſiſtebat in conſulatu annuo. *(Sinc. pag.* 461, *&* 470.*)* Hodie magnus *Seneſchallus* eſt. *(id.* 464.*)* Inſuper collegium *Majoris* & *Iuratorum*. (*Sinc. p.* 472, *&* 475.) Nam Henricus II rex Galliæ anno CIↃ IↃ L, reſtitutis urbi huic privilegiis & libertatibus, corpora & collegia reſtauravit, reducens ea ad *Majorem unum* & VI *Iuratos*, *Procuratorem* I. & *Secretarium*; ita ut Major & Jurati gubernent biennium, more Pariſienſis magiſtratus, ſinguliſque annis tres Jurati eligantur, una cum XXIV Senatoribus. Majori & Iuratis conceſſa eſt poteſtas eligendi Procuratorem & Secretarium, deque aliis civitatis officiariis diſpenſandi.

Quoad CIVES, negotiantur illi panno Hiſpanico & vino heic nato. gaudent binis nundinis, I mart. die, & XV octob. durantibus ſingulis XV dies. Eorum privilegia & conſtitutiones aliquas adjiciemus, quæ in viridi obſervantia fuerunt circa annum CIↃ CCC XIV: *Patres habebant in liberos jus vitæ ac necis, ut & mariti in uxores.* Vir uxorem *ex ira aut doloris impatientia occidens, modo ſolemni juramento pœnitentiam declararet, omni pœna erat exemptus.* Mas & *fœmina in adulterio deprehenſi fune utrinque genitalibus alligato*

per urbem trahebantur. Nuptiæ *de die fiebant, non noctu.* Convivia *nuptialia & funebria legibus municipalibus definiebantur.* Mulcta *pecuniaria civium non poterat* LX *ſolidos excedere; adeo tum erant exiguæ illorum facultates.* Anno cIↃ CCCC XI aliæ leges conditæ fuerunt. *Debitor in urbe non poterat eligi Iuratus. Meretrices & lenæ incederent diverſo ab honeſtis fœminis habitu. In generale civitatis conſilium ſi quis vocatus non veniret, ei non modo mulctæ imponerentur, ſed & fores à lictoribus rumperentur. Vt Medicinam illic facturus primo coram collegio Medico theſes quaſdam propugnaret; deinde ſi idoneus reperiretur, fidelitatis juramentum Majori & Iuratis præſtaret, &c.*

Tantum de *ſtatu pacifico.* TVRBATVS Burdigalæ ſtatus conſiſtit in motibus bellicis, ſeditione, fame, peſte, prodigiis. *Sincer. p. 453, & ſeq.* Iis adjicit Luporum & Capotiorum hiſtorias, *p. 458,* & *ſeq.*

Adjiciemus nos lanienam & tumultus noviſſimos. LANIENAE *patrandæ, referente* Thuano lib. LIII, ad ann. cIↃ IↃ LXXII, *auctorem & præcipuum incentorem Enimundum Augerium è Claromontano ſodalitio habuerunt; qui & Franciſco Bauloni Senatori Burdigalenſi admodum locupleti, ut ab uxore diverteret, perſuaſiſſe dicebatur, ejuſque opibus ſublevatus opimam in ea civitate ſcholam fundaverat. is in concionibus, ad exemplum Pariſienſium, cum, ut aliquid dignum pietate ſua auderent, aſtanteis cottidie inflammaret, tum S. Michaëlis die, cum de angelis gratiarum Dei & ultionum miniſtris ageret, quæ Lutetiæ, Aureliani & aliis locis acta eſſent, ea ab angelo Dei patrata ſæpius repetito ſermone identidem inculcaverat, & ſubinde Romanum Mulum regium cognitorem & Carolum Monferrandum urbis gubernatorem ſuæ*

factio-

factionis homines, ut ſegneis & in eo negotio tepidos, palam & in privatis colloquiis increpabat: qui Proteſtantibus publice ad conciones conveniendi libertatem interdixiſſe, & portas urbis ſtationibus appoſitis cuſtodire contenti, de cetero à vi & cædibus abſtinuerant; à Strozzio Rupellæ imminenti, & qui, ne ea res conatibus ſuis incommodaret, verebatur, ut creditur, moniti. Sed cum ſub id tempus Monpeſatus Blaviam veniſſet, quaſi fundendi ſanguinis ſignum ejus adventu datum eſſet, quidam in opido interfecti. ubi vero ille Burdigalam appulit, plebs fremere, ſeditioſi huc illuc diſcurſare, Enimundus in concionibus plus ſolito intonare. Ad extremum, poſt aliquot dierum, occulta Monpeſati cum Monferrando, incertum vetantis an ſuadentis rem, colloquia. cum Monpeſatus abiiſſet, paullo poſt dyſenteria extinctus, V non. novembris, qui in Veneris diem incidebat; urbis conſules cum decuriis ſuis, ſicuti juſſi erant, in Monferrandi ædeis poſt prandium venere, adductis ſecum perditæ vitæ & proſtitutæ audaciæ ſicariis, à Petro Leſtonaco conductis; mandatoque ab eo accepto, per urbem ad cædeis diſcurrunt, rubris pileis (id erat inſigne ſanguinario conſilio conveniens) conſpicui. A Ioanne Guillochio & Gul. Sevino Senatoribus initium factum, qui in ſuis uterque ædibus ſtatim direptis crudeliter interfecti ſunt. Bucherus item Senator grandi pecunia cum vitam à Monferrando redemiſſet, vix periculum evaſit, cujus & ædes direptæ ſunt. Inde promiſcuæ per urbem factæ cædes & rapinæ, totoque triduo CC LXIV homines occiſi memorantur, multoque major cædes edita eſſet, niſi Buccina & alterum urbis caſtellum pleriſque opportunum perfugium præbuiſſet. Iacobus Benedictus Largabaſtonus Curiæ princeps periculum mortis in eo tumultu adivit, vixque ope amicorum ſervatus eſt, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

De noviſſimo tumultu, nec ſine ſanguine nec cæde qui fuit, audi eundem *Thuanum lib.* XCIV, ſub finem, ad annum cIↄ Iↄ XXCIX, dicentem: *Eodem tempore & Burdigalæ tumultuatum eſt. jamque munitiones in urbe à conjuratis erigebantur, capta Sanjuliana porta; & Conſules ad ſtrepitum accurrentes primo impetu repulſi fuerant, cùm Iacobus Gobio Matignonus E. T. Aquitaniæ præſes ſumma animi præſentia cum delectis è nobilitate comparuit, pedes per urbem diſcurrens; qui ſigno dato arcis Buccinæ præſidiariis, ut tormentis diſploſis confluentem plebem armatam terrore injecto diſturbarent, motum compeſcuit. Pauci ex iis interfecti, ceteri huc illuc dilapſi. quorum plerique ſe per portam, quam ceperant, urbe ejecerunt; reliqui per funeis ſe è muro demiſerunt; capti duo, & mox laqueo ſuſpenſi. Tormentis ſubjecti compoſitum inſidiarum ordinem detexerunt; pridie feſti Paſchatis inter conjuratos conveniſſe, ut Matignonum in ædibus ſuis oppreſſum pugionibus confoderent, atque è veſtigio machinas bellicas in ædibus publicis depoſitas ad arcem admoverent, & propoſito Matignoni cadavere territos præſidiarios ad deditionem compellerent. Matignonus, qua erat animi moderatione & prudentia, ulterius in conſcios inquiri noluit, ne in ſacri ordinis infamiam res verteret; contentuſque fuit, quo conſpirationibus hujuſmodi impoſterum præverteret*, Patres IESVITAS *auctores urbe exigere, qui Aginni Nitiobrigum, & Veſunæ Petrocoriorum, quæ civitates ſub id rebellarunt, perfugium habuerunt.* Hactenus Thuanus & nos circa Burdigalam.

Quam relinquentes, navigiis conductis abivimus *Blaviam*; alterum habebat equos, alterum nos; pro ſe & vectore quilibet ſolvebat XII ſolidos Turonenſes. Primùm obveni dextror-

trorſum vicus cum arce *Larmond*, ſub Cardinale Burdigal. Proximum ſequitur *Burgus* IV *milliarium*, opidum antiquum, & validum bello, à Paulinis ejus auctoribus ad confluentes Garumnæ & Duranii fluviorum poſitum. Tantus verò, inquit *Maſſon. pag.*591, ab hoc Duranii oſtio Liburnam uſque Oceani æſtus intumeſcit, tantoque impetu præcipitantes ſe undas repercutit, æquinoctio præſertim autumnali, ut in ipſo æſtus primordio ſcaphas in litore poſitas evertat, majora navigia momento in altum evehat, & vaſto cum ſtrepitu terrorem & pavidos metus exterius hominibus hujuſce rei ignaris incutiat; ita ut attoniti res humanas iterum diluvio commiſceri putent. Hunc æſtum incolæ *Maſcaret* vocant, tantaque eſt vis conſuetudinis, ut Liburniæ pueri in ipſo litore intrepidi hunc æſtum libenter & exſpectent & excipiant. Duranius ſui natura mucoſus eſt, & parum nitidus, quæ res efficit, ut Garumna, qui aquis perſpicuis & puris gaudet, niſi cum imbribus & ſolutis Pyrenæi nivibus prætumidus vix intra margines ſuos cohibetur, piſcium omnium copia à Duranio ſuperetur. Alit enim multos barbos, lucios, carpiones, alauſas, anguillas, lampretas, ſalmones, gobiones, ſturiones, & aliorum piſcium vim infinitam. Honos autem maximus menſarum *carpio* habetur, quem in Duranio & Ella piſcari vulgus ſolet; ac reperiuntur in eo troctæ ſingulares. Et id quidem flumen Arari penè parem, aut nihilo majorem viatores putant. Cives, durante inter Gallos & Angios bello arctiſſimum cum Burdigalenſibus fœdus fecerunt. anno cIↄ Iↄ LXIX Pilius, reformatæ religionis miles, opidum hoc, magni momenti ad commeatus ſubvectionem, intercipere conatus fuit; ſed, à Mon-

lucio in tempore ſummiſſis, obſidionem ſolvere coactus eſt. *Thuan. lib.* XLV.

Heic navigantes vidimus Garumnam jam latiorem, & magni in ſpeciem freti, receptis fluviolis *Burda* & *Gala*, ad promontorium, quod accolæ vocant *Bec d'Ambez*, (*Beccum ambarum aquarum*) porrigi. Ibi in frontiſpicio rupes conſpicitur *la roche d'Eſtaux*; & *Duranius* ſive Dordonia, fluvius Garumnam conveniens, nec alvo nec æſtuoſo aquarum impetu diffuſus magis, totum eum terrarum tractum humectat; ait *Maſſon. pag.* 555. Exin à dextera perpetuo ſemper colle & vitium cultu fertili ad *Blaviam* opidum arcemque munitiſſimam II *milliar.* pertingit.

BLAVIA.

HEic navigiis egreſſi modico prandiolo *à la croix blanche* refecti ſumus. Blavia olim erat ſub diſpoſitione viri ſpectabilis, Ducis tractus Armoricani; ut videre licet in Notitia imperii Romani: (inquit *Maſſon.*) & hodierno die cuſtodes vigileſque habet perpetuos, qui ex eodem loco tamquam ex ſpecula, quid tota Garumna rerum afferatur, diligenter obſervent: inolevitque mos ab expulſis Aquitania Anglis in hunc diem, ut minimè his liceat navibus Burdigalam tendere, niſi priùs ante Blaviam ſupparum & reliqua vela ſubmiſerint, & poſitis anchoris tormenta ænea conſignarint, arciſque præfecto ſingularium navium ergo aureum perſolverint. Veteribus appellabatur promontorium Santonum, eò quòd in finibus Xantoniæ ſita ſit *Blavia*, turribus & propugnaculis benè munita.

Flagrantibus bellis civilibus urbs regi Henrico ſeſe oppoſuit anno cIↃ IↃ XCIII; quam cum caſtro

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

caſtro Matignonus Franciæ Mareſchallus ipſo natalitio feſto mari & terra obſedit. Præſes loci Luſſanus ad anguſtias redactus, auxilia ab Hiſpano ſollicitans, XVI naves bellicas impetravit. Unde ancipiti Marte utrimque pugnatum eſt; verùm, Matignono obſidionem ſolvente, Luſſanus caſtrum cum opido regi obtulit. lege *Thuanum lib.* CVII.

Caſtelli hujus dominus quondam fuiſſe dicitur Rolandus, Caroli M. nepos, & heic humatus; cujus & arma etiamnum incolæ oſtendere volunt.

Caſtro, ſi admittêre, viſo, quod ab opido ſeparatum, ingredere templum opidi S. Romani, in quo Chariberti regis Pariſiorum tumba, qui Clotarii I Regis fuit filius primogenitus.

Blavia, ſi te committere voles Garumnæ ſecundo, XIII *milliarib.* ad oſtium fluminis, videbis *Corduanam turrim, la tour de Cordoan.* pharos ingens eſt, à multis ſæculis conſtructa, navigantium curſus regens. Ea cùm imbrium & ventorum tempeſtate, nec non inſanis Oceani fluctibus, ruinam minaretur, tamen Principis beneficio, anno cIↃ IↃ LXXXIV, architectore regio *Ludovico de Foix*, & impenſis publicis, inſtaurata eſt; ſed adeò egregia & divite opera, ut ipſam Alexandriæ Pharon tot ſcriptorum & ſæculorum fama præſtantem ſuperet. Ex qua lucerna accendenda duobus eremitis mandatur: quibus alimenta, ſigno dato, ex vicino opido vel pago deferuntur ex vectigali quod à ſingulis navibus ejuſce rei gratia Burdigalæ penditur. Turris ipſa in ambitu ſuo habet paſſus LXXV, in diametro XXV. fundamenta ſunt egregii operis: tota moles è quadrato lapide intus & extus affabre inciſo conſtat. Exedras habet IV; quarum ſecunda

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cunda oſtendebat VII pyramides, ſingulas utrinque duobus globis auctas. Conclavia ſunt ſpatioſa & ornata; in medio eorum eſt corona, cum inſcriptione ſymboli Henrici III regis; *Manet ultima cœlo.* Gradus ſunt CCXV, quibus per concham aſcenditur ad ſummum, cui lucerna impoſita.

Nos Blavia equis abivimus *Pontet* uſque ad pagum, I *& med. mill.* Ubi denſum quercetum, pagis aliquot mixtum, obvenit, ad pagum uſque *S. Aubin*, II *mill.* Inde campi & agri, ſed non adeò fertiles, pro via ſunt, ad pagum *le petit Niort*; in quo pernoctavimus *à la fontaine*, III *mill.* Paret verò *Marchioni de Mirembeau*, reformatæ religioni qui addictus, ſubditi contra omnes pontificiæ. *Mirembeau* vicus, & arx *Perou*, *la Bergerie*, pagi, dicto marchioni ſubſunt. Ager frumenta & ligna fert, nec non vinum, ad pagum *Belougre.* Quem ſequitur opidum *Ponts*; ubi IV *mill.* confectis pranſum divertimus *à l'eſcu de France.* Opidum à pontium ſubliciorum ingreſſu nomen habet, ſitum in colle, hortis gaudens amœnis, ad *Singonam* fluvium; qui, è tractu *Albæ terræ* veniens, abundat percis, troctis, carpionibus; & plures inſulas ad opidum hoc facit; ſunt enim IV pontes.

Paret Dominis de PONTE, antiquiſſimæ familiæ. Ibi inventi ante aliquot annos lapides ſunt cum verbis:

DIVVS CAIVS JVLIVS CAES. IMPER.
ÆLIVS PONTIVS NEPOS ROM.
MAG. TVMVL.

A prandio, agro in plano, minus vero frugifero, ad vicum *les arenes tribus milliaribus* perreximus; unde *uno milliari* diſtabat opidum SAINCTES; ubi manſuri hoſpitabamur *à la croix blanche.*

XAIN-

XAINCTES.

REgio hæc ob fertilitatem nomen habet, *la Perle de France*. Metropolis eſt *Saintes*; quam alluit fluvius *Carantonus*, in Limania oriens; opida Coignac & Soubize lambens, in mare ibi ruit. In hac urbe plures Romanarum antiquitatum reliquiæ videntur, ut amphitheatrum, aquæductus; ponſque ipſe lapideus, quo Carantonus alluens cernitur, hanc inſcriptionem habet:

CAESARI NEP. DIVI JVLII
PONTIFICI AVGVRI.

Campanile S. Petri in ea urbe à Pipino Aquitaniæ rege exædificari curatum, pulchritudine operis atque artificii præſtantia cætera Aquitaniæ campanilia vincit.

Sequenti die, meliori agro, & frumentifero, ivimus II *mill.* ad vicum *S. Iames*. inde pons totius Galliæ longiſſimus viam facit ad opidum *Tailleburgum*, Carantono navigabili adſitum; utramque ripam amœni campi cingunt; colli impoſita eſt arx Ducis *de la Tremouille*. Sequens inde via in parte ſylvoſa eſt, ad vicum *S. Savignien*, *Carantono* gaudens præterlabente; *Bord* pagus, III *mill.* ad fluvium *Boutonnam* ſitus, trajectum facit; hic ſe Carantono jungit ad pagum *Cande*. A trajectu in territorio Rupellanorum pergis amœno in querceto I *mill.* ad opidul. *Tonay charente*; quod integrum diem nos habuit ad *inſigne trium mercatorum*. Amœnum opidum ſitu qua terram qua aquam. Terra frumento & ligno abundat campiſque dives eſt; Aqua Carantonus admittit naves grandiores ex Anglia & Belgio: Arx inſuper vetus adeſt, *Dominæ de Morte male* parens, præſidio regio munita. A tergo nemus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

nemus quercetanum eſt, quod noſtræ deambulationi multùm ſerviebat, accedente nimirum hoſpitis non injucundo convictu. Hinc campis abivimus, lætis armentis & gregibus, ad pagos *la Coudre* & *Chertre*, 11 *mill.* Silva denſa quercetana & errronea hinc nos duxit ad paluſtrem locum 1 *milliare*, ubi *le pont de Soile*, ſaxis fundatus, elevatiorque inſtar aggeris. *Ive* vicus 1 *mill.*, diſtat; mox mons ſuperandus ad opidum *Chateleton*, 1. *mill.* rupi marinæ impoſitum, muris dejectis turri ſolaſuperante. Litus inde legendum ad opidum uſque *Angoulein*, 1 *mill.*; cujus muri regis mandato deſtructi. Unde pane & vino refecti perreximus campo paluſtri, arenoſo, ſterili & ſaxoſo, relinquentes opidum *Neſtre* ad lævam in ruinis. Via, proximè 1 *mill. Rupellam* ducens, lapidibus ſtrata & ſinuoſa eſt, nec urbs, niſi prope ipſis muris ſis, conſpici poteſt. Ad portam excubiæ erant, quibus ducebamur in hoſpitium *ad tres mercatores.*

RVPELLA.

OLim hæc fuit exiguum opidulum, robuſtum tamen & rupi inædificatum; unde *Rupellæ* ei nomen manſit; quod & Papa *in decretal. cap. ex parte. de conſuetud.* retinet, ſcribens: *Majori & Burgenſibus de Rupella.* Gulielmus Comes Pictavienſis & Dux Guiennenſis Rupellæ Dominus incolis poſtea jus communitatis & privilegia civitatis indulſit; ſimulque poteſtatem conceſſit, foſſas, muros, propugnacula exſtruendi, &, quæ ceteræ civitates obtinebant, privilegia & libertates, veluti jus eligendi Majorem, Senatores, Iudices & Pares, ad conſtituendam politiam. Rupellæ ſitum & munitionem è *Thuano* dabimus, *lib.* LV, *ad an.* CIϽ IϽ LXXIII. Ea in Alnetenſi pago, qui ad Santones pertinet, ad

Ocea-

Oceanum patenti planitie ſita eſt, quæ paullatim tamen ut vix ſentiatur, ad eam partem quæ Orientem & Septentrionem ſpectat, aſſurgit. Mare quod urbem alluit, alveo facto cIↄ paſſuum longitudine porrigitur, & dimidium in longitudinem patens *portum* efficit, tutiſſima ad naveis tam longas quàm onerarias capiendas ſtatione; in cujus faucibus *binæ turres* ingentes erectæ ſunt, lateritio ſolidiori opere ſtructæ, & feneſtratæ, in mare proſpicientes; tormentis in latera directis firmatæ, quæ vel minimas ſcaphas ſubeunteis portu ſubmovere poſſunt: atque is locus, quod catena utrimque ducta ingreſſum à mari prohibeat, *Catena* vulgo appellatur.

Maſſon. p.677 ait: Mare, dum æſtuat bis quotidie, in intimam urbis partem influit, celebremque *portum* inſtituit, ubi naves in mare, & merces ſub tecto collocari ſolent. Neque enim in clauſum portum penetrant naves; neque intromiſſæ ſibi invitis ſolvunt, quia præter antiquæ urbis muros, immenſa machinarum bellicarum omnis generis copia munitos, turres altitudine ad propugnandum ſunt aliquot delectæ, quæ vix æneorum tormentorum fulminibus dejici poſſe videntur. Ædificatæ utrimque ad portus ingreſſum à Carolo V Joannis filio ex caſtri ruinis *turres* validæ, & machinis ingentibus munitæ, ad terrendos arcendoſque hoſtes & piratas, ſi fortè ſub noctem ſcaphis in portum irrepere tentent. Opidani enim *catenam* ferream quotidiè prætendunt, ne quiſquam noctu ingrediatur aut exeat. Catenæ præfectus à ſingulis navibus majoribus exeuntibus quinque, à minoribus duos & medium exigit ſolidos Turonenſes: nec piſcatores à captura reduces immunes ſunt à vectigali; ſolvere ſiquidem ex piſci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

piſcibus aliquos tenentur; cui rei corbis fune in navigium è turri demittitur, & impoſitum attrahitur.

Turribus binis Rupellanis, quæ portum claudunt, *(è Thuano) muris* mira craſſitudine jungitur, rectoque ductu, novo & in orbem exſtructo, mediocris magnitudinis propugnaculo occurrit, *Garrotio* communiter dicto; quod totius alvei imperium obtinere videtur, & pro armamentario urbi eſt. inde murus trans portus alveum, qui heic vado tranſiri poteſt, ad *portam S. Nicolai* producitur, quæ altiſſima foſſa & compluribus propugnaculis ac lateribus munita ingenti mole exſurgit. Murus deinde paullum oblique propugnaculo *Dominarum* ita dicto, quòd ſuperioribus bellis matronæ nobiles terræ in illud comportandæ operam navaverant, conjungitur; & ibi angulo facto introrſum curvatus, rurſum cubiti ſpecie longo ductu porrigitur, ſubjectaſque ab ea parte ſalinas habet; dein ad alteram portam, quæ à Mariæ delubro præter turrim omninò diruto & nova munitione occupato *Cunea* vocatur, paullatim aſcendendo extenditur: hujuſcemodi muri poſitus, quòd crebris ſinibus ſeſe invicem ſpectantibus diſtinctus forcipis ſpeciem referat, vulgari architectorum noſtrorum conſuetudine de forcipis nomine appellatur. Foſſa toto eo tractu profunda; & æſtu maris per ſalinas vicinas reſtagnantis impletur; dein paullatim aqua deſtituitur, ſcalpellis in ea parte, quæ ſeptentrionem ſpectat, foſſa excavata. *Cunea* autem porta hac arte munita eſt, ut terreo eoque acuto propugnaculo contineatur, quam novæ ex lapide quadrato munitiones excipientes ad pomœrium introrſus continuato muro ductæ tegunt, induſtria Scipionis

pionis Vergani Foro-Julienſis, qui Condæo tunc operam & Colinio navabat, & poſtea ad regis partes tranſivit. Delubri turris ſtudioſe ab opidanis dejecto faſtigio murus extat, ex eaque tanquam opidi ſpecula in ſubjectos campos diſpoſitis campeſtribus tormentis libera ejaculatio eſt. Huic murus, aggere introrſus adjecto, & extrorſum profunda foſſa ad terreum munimentum, cui *veteri fortunæ* nomen, oblique paullum jungitur; unde in campos proſpectus eſt. inde ad inſigne *Euangelii propugnaculum* declivi paullum poſitu deſcenditur: ubi aqua foſſam complere incipit, à Vido Dallonio Ludæ Comite, provinciæ præſide olim exſtructum. Eam molem frequentibus turribus interſtructis murus excipit; qui angulo facto oblique ſenſim introrſus ad arcem veterem extenditur, & inde ad *portam novam* pertinet; quæ duplici foſſa eaque aqua æſtuario regurgitante plena, magno inſuper adjecto à Scipione propugnaculo, præmunitur. Inde murus rurſus cubito facto ad *Molinæam* portam ac poſtremo fauces portus ducit. Ea porta, ſi ulla alia, munitiſſima eſt, duplici foſſa totidemque propugnaculis vallata, quorum alterum altero continetur, non orbiculari, ſed triquetra forma; eaque amplitudine ſingula exſtructa ſunt, ut duarum cohortium præſidium facile capiant. In his feneſtræ, quibus globi emittuntur, ſibi invicem reſpondent; mediocri magnitudine fabricatæ, ut in hoſteis quoquo verſus libera ſit ejaculatio. Opidi totius *ambitus* III cIↃ paſſuum amplectitur, quadrangulari ferè forma. Muro magna ex parte rupes pro fundamento eſt, ejuſque ac foſſæ pleriſque locis altitudo ſcalas non admittit: cuniculi ne agantur, æſtuaria prohibent, uno tantum loco excepto, qui à *Cunea*

porta

porta ad *Euangelii* propugnaculum porrigitur. Contra tormentorum ictus interioribus tam veteribus, quàm novis exſtructis munitionibus defenditur. Mœnia foſſæ labrum exterius altitudine ſuperat, ita ut ab eo contegi videantur. Æſtuario bis cottidie foſſæ alluuntur, quo recedente aqua ad non exiguam altitudinem clauſtris retinetur, per urbem ad molas farinarias & ſordeis purgandas eadem arte multis locis derivata. Hæc olim munitio; modo cum urbe amplificata & ampliores munitiones erant; quas tamen quid juvat deformare, in pulveres depoſitas nuperis expugnationibus.

Videamus paucis in urbe ædificia. Tria *Reformatis* erant *templa*, quinque quibus paſtores miniſtrabant. ubi ſacra ſynaxis eſt, VII CIↃ menſam Domini accedunt. Nec Pontificiis deerat templum, anguſto numero comprehenſis. *Xenodochium* amplis ſatis reditibus firmatum erat. *Gymnaſium* philoſophica & theologica florebat prælectione. POLITICIS uſibus deſtinata erant *curia* & *armamentarium*. *Illa* in area Henricum Magnum regem, habitu regio oſtendebat è vivo ſaxo; Conclavia interiora, trophæa varia è bello reportata ſuſpenſa habent. *Iſtud* inter plurima tormenta æneum unum ſervat longitudine XI. pedum, cui nomen *la vache*.

Urbs fortis non indignos alit *incolas*, qui militem ſtationarium jugiter præſentarunt. De *mercatura* heic nihil agemus. Integritatis eſt ſine affectu dicere, cùm anno CIↃ IↃ LVII euangelica recepta eſſet religio in urbem, recepit hæc exules in ſinum, & fovit poſt famoſam illam Pariſienſem lanienam: Nec tantùm minorum gentium homines; Fuere Navarræ regina, Princeps Bearniæ Henricus, poſtea rex;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Principes Condæi, Colignii, aliique illuſtri gente nati. Virtutem hanc exiſtimo à majoribus eos recepiſſe, regum in quos tanta benevolentia, tanta *privilegia* manarunt. *Carolus V*, ut pauculis fidem rei faciamus, rex ſigillo regio anno cIↄ ccc LXXII ſignavit; & voluit, *Omnibus Majoribus & Senatoribus Rupellanis, tam præſentibus quàm futuris, ut ſit jus veræ ac plenariæ nobilitatis, & ipſis, & eorum familiæ cognatis, ita quidem ut equeſtri dignitate frui illis licitum ſit, prædia nobilia occupare, feudaque liberè, eo quo alii Galliæ nobiles modo poßident, poßidere. Vbi eidem regi ſe ſubmiſere, acceßere privilegia: Vt à corona Galliæ, quamcumque etiam ob cauſam, nunquam ſepararentur: Vt idem jus haberent monetam cudendi nigram & albam, nec non florenos; quod habent Pariſienſes: Vt cuſtodirent ipſi ſuam urbem, catenas maris, ac propugnacula; nec coacti eſſent ulla præſidia aut milites præter ſemetipſos admittere; Vtque Major eſſet capitaneus perpetuus & præfectus urbi, omneſque liberi & exempti caſtelli alicujus exſtructione: Vtque liceret illis pro munitione urbis pecuniam colligere, & mercibus tributa imponere.* Privilegia hæc, ut virtutis merita, ſequentes reges confirmarunt & auxerunt. Verum uti nulla res æternat, ita nec heic regum gratia. Inclementiæ exemplum fuit Andinus anno cIↄ Iↄ LXXIII. hiſtoriam longo filo nectit Thuanus. Nupera quid obſidio & expugnatio anno cIↄ Iↄc XXVIII acceleravit? horribile dictu. incolæ plurimi, nullo panis aut carnis eſu refocillati, cute, corio, radicibus veſci coacti fuere. nonnulli humanorum cadaverum carnes detractas vorarunt. mulier non abhorruit filiam ſuam pro victu & alimento uſurpare; ſoror item fratris ſui digitos derodere.

dere. Hinc factum, ut xv cIↄ circiter hominibus fame extinctis, urbs ſeſe jugo ſubmittere coacta fuerit. Ipſe rex deditam urbem ingreſſus, attonitus intuitus eſt fatalem hunc caſum. non cruore, ſed fame, hoſtes periiſſe, oſtendebant plateæ & cœmeteria, quas obſtupeſcens rex penetrare & præterire neceſſe habuit, cum kal. novemb. ſacris intereſſent, quæ à Ioanne Armando Pleſſeo de Richelieu, Cardinale, templum initiante, peragebantur.

Rupella diſceſſuri ſeceſſionem fecimus à duobus itineris comitibus, qui *Pariſios* pergebant; nos retro *Lugdunum* per Limaniam & Arverniam, ſequenti viæ ductu.

Prima ab urbe via moleſta ſatis à pluvia & paludibus terminos quandoque egredientibus. Vici, qui occurrunt, deſolationis ſunt veſtigia, *Perigne*, *S. Regratien*, *Clavette*, *Poy de Louart.* ſingula vix hoſpitium concedunt: in ultimo hoc tamen pago III ab urbe *mill.* prandium ſumturi, nihil præter atrum panem, fruſtulum caſei, & menſuram villi, in ignobili quadam domo, habuimus. *Surgere* vicus II *mill.* cœnam ad *tres mercatores* paullo ſtructiorem dedit. Agri fertiliores ſequenti die obvenere; ubi pagi *Boiſſeu* I *milliari*, & *S. Felix* I *milliari*, pauculæ tiliæ & campi amœniores duxerunt nos in vicum *Dompiere*, II *milliarib.* ubi arx *Baronis de Dompiere*, in Pictonibus ſita. villicum heic prandium *à trois marchands* nos diu non detinuit. Quercetum & planities erat ad vicum uſque *Oriee*, I *& med. milliari*: cui præter rudera nihil reliqui. incolæ teſtantur ſuam ſegnitiem, dum LX annorum ruinam ferunt. Eadem facies in pagis *Coudiou*, *Romaſier*, *Touche*, *Gou*, *Richard*, ad vicum *S. Fraiſne*, V *milliaribus*, eſt in Santonibus. arx parens Domino

mino *de la Grave* adſtructa non multum ſuperbit. Heic ſummis precibus pernoctare licuit; incolæ ſiquidem, pro militibus nos habentes, clauſis oſtiis, ſe abſcondebant, memores facinorum præteritorum à militibus exantlatorum. undique domus erant ſi non combuſtæ, dejectæ ſaltem & ſpoliis laceræ & fœdæ.

Inde ſequenti die III *mill.* in Encoliſmenſem terram ad opidum *Vertueil* deventum; ubi refecti prandio *à la croix blanche.* Opidum ab arce Ducis de Rochefaucault illuſtrius eſt, ſituque ad Carantonum fluv. ter illud diſcriminantem amœnum. ſegetes rariores ſolo ſabuloſo proveniunt & clivoſo. II *milliar.* itinere facto inter arva & caſtaneas, per pagos *S. George, Chevalantin, Chatrillau,* devenimus in vicum *S. Laurent de Chaud*; ubi pernoctaturi habuimus hoſpitem virum bonum, male tamen à militibus tractatum, teſte cicatrice antica in vultus parte. Clivoſius inde ſolum ad *pont Singoulent* fuit; nuces, ceraſa & caſtaneæ afficiebant prætereuntes. *Vigenna* fluvius, Lemovicum lambens, prope heic; cujus ripam campi & agri ſatis opulenti veſtientes nos ducebant IV *mill.* ad opidum *Cabaneſium*; in quo prandium commodè habuimus *chez Monſ. le Pont, jadis l'enſeigne S. Iaques.* Situm eſt opidum ad fl. Vigennam. Hic in finibus Lemovicum oritur: nec Vigennæ nomen apud eos habet; *Vignanam* enim vulgus appellat. fons ejus non procul à *Tarnaco* opidulo ſitus eſt: amplior mox factus matrem urbium Lemovicarum alluit; poſtea ad *S. Iuniani* opidulum ſub lapideo ponte fluit ad *Cabaneſium* uſque hoc noſtrum opidum, cui præfectus eſt Comes *Schombergius.* hic pontificius licet ſit, omnem Jeſuitis & Reformatis juxta heic præcluſit manſionem. A prandio pon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

tem Vigennæ ſuperſtratum transivimus in vicum prope junctum, fluvio ad dextram relicto inter prata amœna. Ad dextram arbores habuimus caſtaneis luxuriantes, quibus ſues ſaginantur. *Eſtagnac* vicus cum arce 1 *mill.* Schombergio paret, egregio nemore cinctus. clivus inde ad pagum *Immont* ducit, à quo deſcenſus fit ad *Vigennam* uſque flumen; cujus ad ripam equitantes venimus in pagum *la Roche*. Inde *Pont des malades* lapideus, duorum arcuum, amni *Gliane* ſuperſtructus, ſuperandus, ad opidum *S. Iuniani*, qui influit in Vigennam. Opidum hoc cœnam & quietem 11 *mill. confectis* nobis largiri in *ſuburbio ad aureum leonem*, jucundo loco ſitum qui facit hoſpitium. Ædes opidi, in clivo Lemovicenſium forma rotunda ſiti, humiles ſunt, tegulis & opere lateritio. vites in collibus, non humi repunt, ſed pedatæ ſunt, perticiſque firmatæ, more ad Rhenum uſitato. ſolum arenoſum eſt, nec Cadurcorum regioni ſimile, quòd gens armis ſemper obſeſſa, impeditur à cultura & meioratione. Hinc montoſo itinere, caſtaneis tamen abundante, ivimus per pagum *la Barre*, ad hoſpitium *la Bouteille*, 11 *milliaribus*; ubi ſordes meræ arcebant nos ſubitò; prandium, quod ova & caſeus erant, ſolvimus, ſed non ſumſimus; vinum auſterum impuris in vitris & cantharis oblatum, & relictum; ita male heic excepti. cauſſam hanc exiſtimo, quòd Lemovico urbe tam propinqua, raro illuc hoſpites commeare ſoleant. *duobus* hinc *mill.* feſtinabamus, ſudo admodum cœlo, vigilia aſcenſionis Domini, ad *Lemovicum* urbem, divertentes ad *album equum*.

LIMOGE.

Regio in qua urbs *Lemovicum* ſita, dicitur *Limania*; quæ ſuperior & proprio vocabulo dicta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

dicta continet hanc urbem; inferior, *Arverniam*. Nomen Limaniæ à ſolo limoſo adſcribunt; quod ſiliginem, hordeum, rapas & paucum triticum producit; ſilveſcit vero caſtaneis adeò, ut non ſolum incolas hoc edulio nutriat, ſed & gentes longinquas & propinquas hoc vulgari obſonio reficiat & recreet: quin imo in Britanniam inſulam copioſa hæc meſſis transfertur: idem faciunt Petrocorii. Situs urbis rotundus eſt; vineæ undique circumjacent, tametſi vinum auſterum, nec ad palatum. in parte urbs clivo & plano inædificata, Vigenna fluvio irrigatur: alioquin foſſis profundis munita, nec non propugnaculis binis, *S. Martialis*, & *Martini*. portæ VII reſerant urbem; aquæ limpidiſſimæ eandem perluunt, quas fons *(la fontaine royale)* duodecim canalibus in ſuperiori urbis parte ſuppeditat.

Ædificia ſacra conſtituunt *templa* diverſa. Primarium eſt *S. Martialis*, famoſum à ſepulchro ejus, cui perpetuus ignis ſuſpenſus: ſi extinguatur, manes dicuntur excitare tumultum, ut nemo vel in templo vel in aula epiſcopali commorari poſſit. reliquiæ ejus, altari impoſitæ, ſunt reſervatæ in ciſta, quam ſub pœna mortis nemo aperire audet. Ibidem locus oſtenditur, idolorum ethnicorum ubi cultura fuit; qui ejecti, & ſacellum ſacris reſtitutum. Horologium templi exteris etiam pro artificio monſtratur.

Templum *Michaëlis* obſcurius eſt, ſine omni ornatu. ante ingreſſum duo è lapide ſunt leones; antiquitas formam ornat.

Collegium *Ieſuitarum* XX jam annorum opus eſt, necdum abſolutum ob amplitudinem. templum columnis non ſuſtinetur; patres vero pinguibus ſuſtinentur reditibus.

Reformatorum vix XV numerabis ædificia.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Opera politica ſunt *palatium* & *curia*, ſed ſine fama.

Fontes urbi divitias & puritatem invehunt. Præter regium, qui generalis ad omnes urbis uſus eſt, ſunt alii apud *Ieſuitas*, ubi labrum v ſiphonum. apud *D. Martialem* in periſtylio è nigro marmore, quod, antiquitate ruinam & rimam faciens, ferreis ligamentis conſolidatum durat: aqua hæc fontana medica eſt opidanis, & utilis fabris cultrariis, qui ſine hujus uſu manubria cuprea cœruleo non poſſunt tingere colore. artificioſa iſta ſunt opera & magna copia ad Turcas ablegantur.

Ædes privatæ latere & ligno ſunt ſtructæ, levata forma, quòd cives magis ſtudent mercimoniis & opificiis quàm culturæ vel ædium vel corporum. Merces ſericas in longinquas emittunt terras. Habitus fœminarum & virginum cum urbe Lemovico natus comparet. ſi quæ Pariſiis aliove comtiori loco huc veniat habitatum, nec depoſito habitu Lemovicenſem aſſumat, vel ſit caſtiſſima & proba, habetur vilis & tantum non laſciva. verùm ſimplicitas gentis eſt, & deformem habitum tuetur antiquitate; quod à ratione alienum eſt. Incolæ cibi potuſque ſunt parciſſimi, panis tamen helluones, de cetero lautitiarum oſores. Quoad rem familiarem, induſtrii ſunt, ingenioſi & cauti, nec præcipites, egregiè ſibi ſuiſque conſulentes; vulgus alioquin tenax, cultu ſordidus & victu. Ætatem vivere dicuntur provectam & perfectam. Belleforeſtus ſcribit, ſe vidiſſe familias, quibus centum cognatione per nuptias juncti ſimul vivebant, ut collegia quædam agnoſcere quis poſſet.

Lemovico diſceſſus per protenſa ſuburbia factus eſt ad fluvium Vigennam, aſpera & inæquali via,

via, in qua præter quercus & caſtaneas nihil videas. *uno lapide* ab opido abeſt pons VI arcuum, Vigennæ incumbens. quo ſuperato pagus II *mill.* obvenit *S. Priech*: ubi tenue prandium *à la couronne*; nam præter caſtaneas & ova nihil appoſitum. Hinc ſalebroſa via mons ſuperandus, & aliqui ignobiles pagi tranſeundi ad pagum *S. Sauviat*, III *milliaribus*; in quo cœna *au cheval blanc.* nihil quod in hoc itinere notes, præter difficilem viam & vectoribus moleſtam. Provincia hæc certe male culta; in cauſa barbaries incolarum, non genius terræ. rari pagi ſunt; nam IV intra *mill.* vix unum videre habes. gens ruſtica operatur curæ ovium; paucas vel nullas tranſeundo vaccas offendes. nihil frequentius agris petroſis, quos difficili tranſitu habitos, in pagum *Compeis* ad hoſpitium *à la Poſte* deductus, relinques. Prandio refocillati, per ignobiles pagos, qui præter aquam & panem nihil ſuppeditant, perreximus. ager licet lapidibus mixtus, cura tamen inhabitantium purgari poſſet & excoli. ſilvæ nullæ, ſed arbores hinc inde raræ ſunt. quæ non ſegetibus cultæ ſunt, lolium ferunt. Ita IV *leucis Feletinum*, exiguum opidulum, ubi aulæa & tapetes texi mos eſt, ſuperioris Marchiæ, attigimus, poſitum in via militari, qua itur à Lemovicibus Arvernum ſeu Claromontem. Divertimus ad angarias, quæ nobis lautos piſces, quos Crauſa flumen largo proventu, guſtu & eſu bonos, ſuppeditat, adpoſuere. Nundinæ heic erant, & confluxus gentis Lemovicenſis. Præter vultus diſtortos & immundum cultum in ea nihil notes; à moribus illorum non eſt quod tuos corrigas.

Mane hoſpitio egreſſis mox lapideus mons longo tractu obvenire; mox depreſſiores valles;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

dextrorſum Arverniæ montes niveis jugis in obtutu. *Montcharrau* pagus I *leuca* diſtans *la ville du Croye*, opidum cum arce, II *leucis*, colli inædificatum, ſalebroſo admodum itinere penetrandi erant. inde I *leuca* pagus *Auchere* in angariis nos recipiebat pranſum. Moleſtum certè iter hoc eſt, non ſolum ab aſcenſu & deſcenſu viæ, ſed gentis ruditate & agreſti victu. acetoſum vinum illi eſt nectar Deorum, inſalubre alioquin advenis. nec vel uvam heic videas; quidquid vini habent, Claromonte mulis advehitur, utribus & vaſculis onuſtis. Heic à prandio ſubitis tenebris cœlum inhorreſcere cœpit; mox nimbus, tonitrua & fulgura, quæ nos morabantur, non rara heic loci ob vicinos Arverniæ montes, ceſſantibus paullum fulminum ſtrepitu & fulgurum minis, iter continuavimus per pagos aliquot Marchiæ (quæ ſegregato tractu per Lemovices & Arvernos terminatur) & Arverniæ; donec in imam vallem nemore amœnatam IV *mill.* deſcenderemus in pagum *Pontemurum*; ubi ſtatio diſpoſitorum equorum nos ſubſiſtere & pernoctare invitavit. Ædes prægrandi ſubjacent ſaxo, ad fluviolum *Sivolin*, exili quidem aquarum ſtrepitu oberrantem, ſed barbis & truttis ſuaviſſimi ſucci & ſaporis abundantem; ita fit plerunque, ut rivulorum piſcis eſu præſtet, gratiorque ſit, quàm majorum amnium. fluviolum pons ligneus in pagum pervium faciebat.

Luce ſequenti præcipites montes conſcendendi erant, qui jugi nexu ſeſe ſequebantur.. II *mill.* confeceramus per ſaxa, per horrida; tandem hiatus erat, qui devexa via, lapidibus ſtrata & perplexa, nos in vallem ducebat ad vicum & caſtrum *pontis Gibaldi*, (*pont Gibaud*) *Sivoli* fluviolo irrigatum; cui herus eſt Comes ejuſdem nomi-

nis;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

nis; truculenta eheu! manus quem non ita pridem Pariſiis è vivis ſuſtulerat. Hoſpitium nobis erat *à la croix d'or*, quod prandio dato nos dimittebat ad montes hoſpitio proximos. *una leuca* circiter *mons Comi* erat, quercubus denſus. à quo propè abeſt *la Cave de la glace*; fons certe mirabilis, cujus aqua Julio & Auguſto menſibus gelu vehementer aſtringitur, minime verò hyeme. fontem hunc plures diſcripſere; cui ob veritatem nos ſubſcribimus. Querceta heic continua iter monſtrant; inter præruptos montes & ſteriles iſtud continuatur *unum mill. & amplius* ab urbe, ſita, ut videbatur, amœniſſima valle montibus circumcluſa. Pluvioſum cœlum ſufflaminabat iter; quod magis difficile fiebat à lutoſa & anguina via, circa montes ſenſim repente ad devexitatem moleſtam formidoloſis deſpectibus. Tandem in imam vallem ubi delati, agros, campos, prata, hortos ſuis luxuriare vidimus proventibus. Ubi pagus *Bojart* ſitus, vineæ cultiſſimæ ſeſe offerunt, jugiter viam cæruleis & grandibus ſaxis ſtratum ſepientes, ad ipſam uſque urbem *Claromontem*, IV *milliar.* à cella glaciali abſitam. pluvia nos perluens nitidam reddebat viam, ita ut pedeſtre hoc iter non adeo tædioſum fuerit, equis jam defatigatis. Ita ad urbem ſub veſperam delati, diverſorium ingrediebamur *S. Barbaræ*; in quo materfamilias erat vidua, non communi, quod tædium viæ exantlatum tollebat, nos habens modo, ſed lauto apparatu & facili pretio.

CLAIRMONT.

VRbs hæc in altera Limaniæ parte, quæ *Arvernia* dicitur, ſita eſt; & reliquarum metropolis. de qua *Sidonius epiſtola* XXI lib. IV, *ad Aprum*; *Taceo*, inquit, *Arvernici territorii pecu-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

liarem jucunditatem, taceo illud æquor agrorum, in quo ſine periculo quæſtuoſæ fluctuant in ſegetibus undæ; quod induſtrius quiſque quo plus frequentat, hoc minus naufragat: viatoribus molle, fructuoſum aratoribus, venatoribus voluptuoſum; quod montium cingunt dorſa paſcuis, latera vinetis, terrena villis, ſaxoſa caſtellis, opaca luſtris, aperta culturis, concava fontibus, abrupta fluminibus. Quod denique hujuſmodi eſt, ut ſemel viſum advenis, multis patriæ oblivionem ſæpe perſuadeat. Taceo civitatem ipſam (Arvernam) tui ſemper ſic amantiſsimam, ut ſoli nobilium contubernio præferre nihil debeas: cui tu manu injecta fœliciter raptus inſcribare: ſicque omnis præſentiæ veſtræ voluptas; quod tamen nullum ſatias cœpit.

Ego, quæ *Salvianus de Aquitanis lib.* VI *de gubernatione* ſcripſit, Arvernatibus non ingratiis tribuo, eos nimirum eſſe uber totius fœcunditatis, ſed, quæ proponi interdum fœcunditati ſolent, jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis: adeò illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut crinita meſſibus eſt; ut verè poſſeſſores ac domini terræ illius non tam ſoli iſtius portionem, quam paradiſi imaginem poſſediſſe videantur. Heic non immerito Theodoricus Gothorum rex, occupata Aquitania, etiam hanc ſubjugaturus, ad milites ſuos: *Ad Arvernos*, inquit, *me ſequimini, & ego vos ducam in patriam, ubi aurum & argentum accipiatis, quantum veſtra poteſt deſiderare cupiditas, de qua pecora, de qua mancipia, de qua veſtimenta in abundantiam accipiatis.* Gregor. Turonenſ. Fluvius *Elaverus* non procul ab urbe in ipſis pene

radicibus altiſſimi montis *Gergoviæ* labitur. Ipſa urbs ſurgit in clivos, præcipuè ubi templum D. Virginis & ſaliens fons eminet. Videamus nunc urbem paucis; pòſt, ea quæ in contermino agro ſunt.

Portæ urbis, ut à partibus externis occipiamus, III ſunt, cum portula, cui inſcriptum:

Sic fœdera priſca novantur.

Item:

D. Catharinæ Gall. reginæ immunitate donata, ſplendorique priſtino reſtituta civitas.

Internas partes conſtituunt templa, & profanorum uſuum ædificia.

Templum cathedrale, cui præeſt Epiſcopus, dedicatum eſt D. Virgini; ad quod per plateam clivoſam & bene multos & latos è ſaxo greſſus ſcanditur. Aula epiſcopalis, quæ prope adjacet, illuſtris eſt ARTIFICIOSO FONTE; ad quem per canales ſubterraneos aqua de Royac derivata eſt, ita ut rupes, cui inhæret, perforata compluribus ſiphonibus aquam in incolarum uſum evomat. Ei verò hæc inſcriptio eſt:

Urbis æternitati fontem hunc perennis aquæ eximio cratere, ſiphunculis pluribus ornatum, Ambaſiæ præſulis munificentia ſummo urbis clivo conſtitutum, vetuſtate & caſtellorum vitio interruptum, Scabin. Clar. canalibus plumbeis exceptum uſu publico reſtituere, Anno M D LXXIII.

Er. Pu. Op. per.
Chap. arti. faci.

Templum *D. Virginis du Port*, ſub Childeberto natum, à Normanis combuſtum, ab epiſcopo Sigonio reſuſcitatum, his verſibus ornatur:

Hoc templum ſanctus primo fundavit Avitus,
Inclitus antiſtes, nobilis & genere.
Quod dicavit ovans Chriſto ſanctæque Mariæ,
Cenſibus & propria nobilitavit ope.
Hoc Normannorum flammis gens uſsit acerba,
Bacchans, & ſtrages, heu! miſeras faciens.
Sed Sigo hanc Præſul priſco decoravit honore,
Vt tibi Celſitonans afforet aula micans.

Huic templo aliud ſubſtructum eſt non minoris capacitatis.

Præter hæc templa ſunt multi conventus, uti Jacobinorum, Carmelitarum, Cordigerorum, & aliorum, aliorum. Clerus in urbe à ſua diſſentientibus religione maximè eſt offenſus. Exemplum habet *Thuanus* libro XLIV, ad ann. cIↃ IↃ LXVIII, dicens: *Claromontii in Arvernis, quod in feſto, quo Dominicum corpus pompa ſolemni circumvectatur, quidam in via minus ſe reverenter geſsiſſet, & ædeis ſuas, ut moris eſt, eo die, non velaſſet, plebem impetum feciſſe, ædibuſque deprædatis hominem productum in foro convecta è domo ipſius lignea ſtrue inauditum combuſſiſſe, connivente ad ea magiſtratu.*

Politicis uſibus dicatum *eſt Palatium* regium; cui hoc lemma inſcriptum:

Henrico III Gall. & Pol. regi Chriſtianiſſimo & Catharinæ Reg. Juſt. Matr. Opt. veris Juſt. cultoribus, hanc veterum Arver. Comitum domum, ab eadem R. Cathar. Arver. Comit. Juſt. cultui dica-

dicatam, vetuſtate labentem, Scab. civium decreto in memoriam benefi. ſempiternam reſtit. anno cIↃ IↃ LXXXI.

Quod notatu dignum, offendes in urbe *cellas vinarias* è vivo ſaxo vel XL. & plures gradus altas; eas ubi ingreſſus vinum prægustatum, frigore nimio mox ejiciere, niſi de ſanitate periclitari velis.

Ad urbis muros eſt *la fontaine S. Pierre*, in foſſa urbis ſita, acidulis ſalubribus clara, nec Spadanis cedens colore, ſapore, operationeve; calculoſis præſertim ſana, qui vel XX & amplius milliaribus huc iter ſanitatis ergo ſuſcipiunt.

Contrarium opus facit fluvius *Tiretaine*, olim *Scateon* dictus; cujus fluxum excipit mirabilis pons naturali è lapide, natus ex aqua fontana concreta, non vulgari urbis ſecreto. Vbi in fluxu eſt, limpida cernitur, mox verò craſſeſcens, ſiſtitur ſabulo rubro. tale opus in corpore humano, ſi hauſta fuerit, nimirum lapides in teſtibus & veſica, operatur. Verſus de ea hi ſunt;

Hunc modicus lambit veniens de montibus amnis;
Iuxta & fons ſalſus pontem lapideſcit in altum.

Pons iſte longitudine XXX ulnarum eſt, VI craſſitudine, & VIII latitudine; quem Carolus IX rex Bayonna redux videre geſtiit, & miraculum naturæ eſſe in ſuo regno notavit.

Penes hunc fluvium videre eſt *abbatiam Illidii (de S. Allyre)* extra urbem. Superba architectura eſt, turribus inſtar caſtri munita, opulenta columnis, ſepulchris, aris è marmore & jaſpide variegatis; ſplendida ſacello S. Venerandi, multorum martyrum repoſitorio.

Quadrante ab urbe mill. *ædes eſt D. Marci*, ad quam tres fontes diverſiſſimi ſaporis ſunt;

 nitrum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

nitrum, ſulphur & vinum eſſe dixeris. *Moletrinæ* numero XVI diverſis uſibus eadem via inveniuntur.

Hinc diſcedentes vix quadrante mill. habuimus opidum *Montferrat*; quaſi mons ferax vini & frumenti, mox *le Put de la poix*, fontem oleaginoſum; è quo craſſior profluit liquor, terebintho nigrior, picis inſtar, à qua non multum abſcedit; flammam concipiens: multum podagræ frigidæ nervorumque adfectibus prodeſſe dicitur, præſertim ſi cum terebintho miſcetur. *Rions* opidum ad ſiniſtram, ubi Curia appellationis in Arvernia. *Pont du Chaſteau*, op. II *mill.* in colle vitifero exſtructum; cujus pedem alluit *fl. Alion*, pons ligneus cui impoſitus. quo ſuperato *Bourgar* vicus & arx epiſcopalis eminet in vinea, I *milliario. una* inde *leuca* eſt op. *Leſou*; quod nobis in ſuburbio *à la croix d'or* mediocre præbuit prandium. quo ſumto opidum, in colle vineis & hortis amœno ſitum, tranſivimus; non longe ſolum frumentiferum, mox quercetum, penetravimus; è quo deſcenſus fit in vallem fluvio Dora irrigatam. cui pons lapideus VI arcuum incumbit. Per hunc aſcenſus datur ad opidum *Tiert*, II *leucis*; longus vero is ſtrata è ſaxo via, & latus ad portam. quam ubi ingreſſus es, clivoſior platea ex imo ſurgit, vectoribus moleſta ad anhelitum uſque. hoſpitium heic contigit *au chapeau rouge*, inſolens & minus humanum. Opidum hoc in excelſo monte ſitum, forma longiori elegantem habet ſpeciem. Incolæ ſunt cultrorum artifices, quos venales faciunt ex ebore manubriis, ſed pretio auctiore. In ſublimi montium jugo, quod mirandum, optimum frumentum creſcit: quo medio eò aratra cum bovibus pertrahantur, non facile eſt dictu. latera

mon-

montium vitibus ſunt cooperta, & omni ex parte luxuriantes conſpiciuntur colles: in valle humiles conſtitutæ ſunt domus, & ad amnes interluentes longo tractu moletrinæ, quæ muris nudatæ pagi cujuſdam formam amœnam fingunt. Heic exacta nocte, ex opido in devexum vallis fundum equi ducendi erant. poſt ſublimis mons & præceps, unius horæ conſcenſum intricata per vineas via facit. ad cacumen ubi perventum, finiuntur vineta, valleſq; frumento extenduntur, amnibus hinc inde irriguæ, rectam quæ monſtrant viam ad pagos *la Cortade*, II *mill.*, & *la poſte*, itidem II. quos regio *Forenſium* (*Foreſt*) ſequitur. Quod viatori difficile eſt, ſunt montes vallibus mixti, ita ut planitiem montes interrumpant, & hos rurſus planities: vix equum conſcendiſti, mox is liber dimittendus in declivem vallem, mox inde rurſus educendus in acclive. Vicus *Noire eſtable* ad lævam eſt. pagus cum arce *Landervieil*, I *mill.*, tranſitum præbet ad montem, qui ſublimitate ſic faſtigiatus, ut famoſum montem CREDO, qui Lugduno Genevam eunti non parum moleſtiæ facit, poſt ſe relinquat: ad jugum ubi deductus es, magnæ molis Crucem erectam habes; à qua in declivem vallem rurſus eundum, vico *S. Didier*, ſub dominio Marchionis d'Urfe, *med. mill.* ad ſiniſtram relicto. è valle aſcende rurſus ad arcem *Rochefort*; quæ cum pago adjecto in ruinis, I *mill.* Inde *med. mill.* abeſt opidulum *l' Hoſpital*, ad fl. *Auſon*, caſis humile, incolis deſtitutum; ſatis tamen pro prandio *à la poſte* nobis appoſitum, inprimis inopinato fragis & ceraſis accedentibus. A prandio jucunda planities nos ducebat, *Couſan* arce & *Luny* cœnobio dextrorſum relictis, I *mill.* ad opidulum *Baing*; à quo per igno-

ignobiles pagos *Bouteresſe*, *S. Agette*, *S. Ive*, *Nacone*, III *mill.* venimus ad fluviolum *Linionem*, minime latum, ſed multum profundum, & pontone, pro quolibet vectore medio ſolido ſoluto, pervium. Ab hoc, virides campi nos duxere ad fluvium Ligerim, ubi nec pons, nec ponto, quod vadoſus videbatur, & penetratu facilis, tametſi ſat latus: inivimus recta, non tamen ſine diſcrimine, quod alter ductorum, cum equo medium in fluvium cadens, non longe à ſuffocatione aberat: aliqui noſtrûm repente cum equo ſublevatum alacriter educebant, madentemque ſemianimem (ita periculum præcordia cinxerat) in opidulum *Feurs* deponebant. heic *in angariis*, largo foco & lauta cœna refocillati, pernoctabamus.

Forum opidum regioni Forenſium, quæ olim Seguſiani erant, nomen dedit. Murus templi in lapide ſubnigro, litteris cinerei pene coloris, juxta viam publicam poſiti, hanc oſtendit inſcriptionem:

NVMINI AVG.
DEO SILVANO
FABRI TIGNVAR.
QVI FORO SEGVS.
CONSISTVNT.
D. S. P. P.

Milites cccc in opido quieſcebant, omnibus occupatis domibus præter angarias.

Hinc poſtridie, ne iniquas in manus eorum veniremus, ante diluculum, omnes cùm ſterterent, in viam nos dedimus. *S. Martin* primus pagus eſt, II *mill.*, ſolo frumentifero ſine vinetis inædificatus. Inde per montoſa, per valles, IV *mill.*, ad pagum *Crouzieu* deducti, ſplendide ſatis excipiebamur *à la poſte*: Sed non multum morati, æſtuoſo præſertim cœlo, reliquum itineris

neris inivimus, IV *mill.*, ad urbem *Lugdunum*; quam & via quæ Tholoſam ducit, Rhodano dextrorſum ſito, circa quintam veſpertinam ſalvi intravimus, repetentes antiquas noſtras habitationes, *au lion d'or de la lanterne.*

Heic ſex dies deſedimus, ut à quiete cum vectoribus itineri Italico alacriores incumberemus. Cui, priuſquam Lugduno abivimus, TRIA ſcitu digna & notatu ſuſpendimus: nimirum, *Contractum inter ducendos & ducentem ineundum & ſubſcribendum: Litteras de ſanitate aſſertorias: & pecunia de exportanda monitum.*

De PRIMO, auctor tibi ſim, rebus ad iter inſtructis, ſine dolo id habeas expeditum, ne circumveniare: cum ductore de via, pretio, tui & vectoris alimentatione, ceteriſque itineris requiſitis convenias; modum, quo conveniſti, bino ſchemate ſignes, & ab utraque parte ſubſcribendum cures, hac ferè formula:

Ie ſoubſigné N.N. à Lyon promets à Meſſieurs N.N. auſſi ſoubſignez, de conduire ou faire conduire par un homme, qui ſera à cheval, leſdits Sieurs gentilshommes d'icy à Geneve, & de là à Turin, & de fournir à chacun d'eux, à mes frais, un bon cheval, les defrayer eux & leurs chevaux honorablement, & ainſi qu'il convient à perſonnes de leur qualité, tant de tous les peages & paſſages qu'ils auront à payer, que de la nourriture de leurs perſonnes & chevaux, deſpuis cette ville juſques au dit Turin: & c'eſt pour le prix de trente neuf ou ..... livres.; que les dits Sieurs gentilshommes me promettent payer pour homme & cheval d'icy au dit Turin: dont j'ay receu en cette ville ...... livres à mon contentement, & le reſtant ſera payé à moy, au à mon homme qui les conduira pour moy, en chemin, ou à Turin, en monnoye de France, ou

en or, au prix qu'il vaut à preſent à Lyon; ſçavoir la piſtole d'Eſpagne ......, celle d'Italien ......, l'eſcu ſol ......, le zequin ...... Et ſi les dits gentilshommes vouloient ſejourner plus d'une nuict à Geneve, ils promettent de me payer à part les deſpens de bouche pour eux & leurs chevaux, & auſsi pour mon homme & ſon cheval, durant le dit ſejour. En foy de ce, ont eſté faits deux ſemblables eſcrits; dont l'un à eſté retiré par les dits Sieurs gentilshommes, & l'autre par moy N. N.

A Lyon ce ....

⊙ ⊙ ⊙. &c.

Contractu itineris hoc modo ſignato, opus eſt SECVNDO *Litteris ſanitatem aſſerentibus*; quæ tibi erunt immunitatis à peſte & omni contagio ſymbolum: his verò neglectis impeditum tibi iter erit in primo Italiæ ingreſſu *Novaleſiæ in Pedemontio*; ſine iis enim progredi non potes; adportatas vero ejus loci Commiſſario ſubſcribendas offeres. Hoc ſanitatis ſymbolum, *(le bulletin de la ſanté,)* à Magiſtratu Lugdunenſi impetrandum, continere debet nomen tuum cum loco natali, nec non teſtimonium, te menſes VI & plures Blœſii & Lugduni (quæ duo loca à ſaluberrimo aëre benè apud Italos audiunt) ſubſtitiſſe.

TERTIVM, quod te monitum volo, eſt de pecunia exportanda. Caveas monetam accifam nec probam tecum habeas, injuſtive ponderis: Ex ea vero ſeligas aureos ſolares Franciæ & piſtolas, quas vocant, Hiſpaniæ; *(eſcus d'or en or, ou en eſpece; & piſtoles d'Eſpagne de poids:)* utriſque facile iter tibi erit, nec oneroſum marſupium. Unicum ſed & hoc nec te inſuper habere velim; Ubi Sabaudiam penetras, præ manu tibi ſit, ſi

ipſus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ipſus pro te & vectore alimenta ſolvis, moneta Gallica, non Sabaudica; hanc incolæ rejiciunt quaſi improbam & nullius valoris extra Sabaudiam. Cautus verò ſis, ne Gallicam illam monetam eodem pretio, quo in Gallia valet, ſed majori apud Sabaudos expendas; plus enim valent *les quarts d'eſcu* in Sabaudia quàm in Gallia. Idem de reliqua moneta gradatim ſit judicium.

Inſtructi itaque hoc modo, diis vialibus propitiis, Lugduno ſeceſſimus *Verbonam*, v *mill.* Sequenti die *Idanus* fluvius (*Ain*,) hippagone trajiciendus, pro naulo à ſingulis v poſcebat ſolidos. Fluvius hic prope urbem Nozaretium ſurgit in Comitatu Burgundiæ; ac parte Sequanorum decurſa ingreditur ultra *montem Iovis* regionem *Breßiam*, illamque in partes duas ſecat apud Idanum opidum, pontemque nominis ſui; poſtea, incredibili pene numero rivorum jam collecto, in Rhodanum labitur, non minorem aquæ ſecum trahens copiam quàm rapidus ille fluvius facit. Non longe inde *Arbaline* fluvius vadoſus tranſeundus erat ad vicum *Cerdon*, v *mill.* ubi pranſi *au lion d'or*, maturè in opidum *Nantua*, III *milliar.*, intravimus pernoctatum, *à l'eſcu de France.*

Subſequente ad vicum *Chaſtillon* tetendimus. illinc ad locum illum ubi *Rhodanus* abſorbetur, itum eſt: via horrida præcepſque eſt; nec equis accedi poteſt; pedites ivimus ad ponticulum *le pont de Luſigny*, Sabaudiam à Gallia, quæ heic dicitur *le païs de Bougie*, diſterminantem. heic propè Rhodanus ingenti cum murmure per ſaxa prægrandia defluit in præcipitem abyſſum; ubi evaneſcit, quietus intra viſcera terræ; poſt longam viam abſconditus, ex antro veluti è ſepul-
chro

chro reſurgit, & anfractuoſo itinere Lugdunum tendit. Hinc repedantibus mons CREDO ad lævam relinquitur; iterque per *pontes de Bellegarde & des Oeules* continuandum, V *mill.*, in pagum *Longeret*; ubi pranſi *à la* + *rouge*, recta ad deſtinatam urbem *Genevam*, ſero tamen cum die, venimus, IV *milliar.*, divertentes *à la balance d'or.* De hac urbe cum ſupra egimus, nihil heic adjiciam, præter quædam de lacu *è Maſſonio p.* 360; qui dicit: *Lemanus* lacus procurrit in longitudinem leucarum XIV verſus Veragros; ubi eſt *Agaunium*, martyrum Mauritii & Thebeorum illorum memoria nobile: & in X tantùm, verſus Antuates ſive Vaudios: in latitudinem vero in IV duntaxat: ſed qua maxima eſt latitudo, inter *Conchias* & *Morgen*, anguſtus eſt; & in ripa, quæ ad Chablaſios pertinet, vicus eſt, ejuſdem cum *Lemano* cognomine, aquam perpetuo effundens. In hoc lacu (ait *Gregor. Turon.*) tructarum piſcium magnitudinem uſque ad centum librarum pondera trutinari. *Maſſon. p.* 351 addit: In *lacu Burgite*, qui Rhodano proximus eſt, & Altæcumbæ monaſterio Ordinis Ciſtercienſis, ſe vidiſſe captam tructam ponderis LXXX librarum; quam convivæ, quorum ipſus unus fuit, ab Alphonſo Delbenio epiſcopo Albienſi prandio excepti, hilariter comederunt.

Genevæ unum diem ſubſiſtentes, convaſavimus retro relicta; iiſque domum miſſis ſubſequenti die, qui X erat Junii, urbe exceſſimus; amicis è primoribus quibuſdam, qui ægrè relinquere nos volebant, ad cœnam nos comitantibus; reliquis, quorum magna erat multitudo, à prandio, quod nobiſcum habebant, partem viæ ſequentibus, ſubque ſeram veſperam in urbem redeuntibus.

Pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Progreſſi itaque, ad ligneum *Arvæ* pontem venimus. Fluvius hic è *Fulcinatium* jugis dilapſus, imbribus hibernis intumeſcere ſolet, adeoque inflari, ut ſeipſe non capiat. Ad lævam deflexiмus montes verſus Sabaudiæ, ſed ſteriles; quibus mixtus pagus *le chaſteau de Beaume*, II *mill*. Per quercetum in vicum *Croiſille* I *mill*. perreximus; à quo *Sala nuova* & *le pont du Broigni*, pagi ad amnem *Fleurie*, I *lapide* abſunt. via undiq; montibus circumfuſa I *inde leuca* ad opid. *Nicy*, *au gryphon*, duxit nos pernoctatum; ſitum hoc eſt ſub montibus in valle viridi ad *lacum de Nicy*.

Nocte jucunde exacta, ſequenti die amicos comites ægrè remiſimus Genevam. Pergentes ad lacum, qui ad ſiniſtram; ad montes, qui ad dextram, plana via per pagos *Savery*, *Very*, *Menton*, *Faloire*, *Vertu*, ad vicum *Servage* IV *mill*. devenimus, ibique pranſi ſumus *au chapeau rouge*. Feſtum dominici corporis celebrabant incolæ exploſione ſcloporum: devotio plumbeos globos per aëra egerebat; mera tonitrua & fulmina, quæ verè ſub veſperam ſequebantur, intra valles & montes audiebantur. A prandio via tota montoſa fuit & aſcenſu difficilis, I *mill*. Inde iter I *mill*. à jugo montium fuit in præcipitem vallem frugum infœcundam ad pagum *S. Vian*; inque inferiori adhuc valle ſitus eſt pagus *la Chaignie*; quem *Iſara* fluvius alluit; ad quem florentibus in pratis *medium mill*. equitavimus, priuſquam hippagone trajiceremus. Ad ſiniſtram munitio *Confluentia*, ſcopulo acuminato impoſita, relinquitur, in concurſu Arcæ & Iſaræ fluviorum ædificata, ad ſervandum aditum, è quo in Tarentaſienſem vallem deſcenditur. Nos in ima valle conſtituti, prægrandem montem obvium habebamus; in cujus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

cujus ſummitate pagus eſt *Eton*, 1 *mill.* Ad dextram *Miolanum* caſtellum erat ſaxo arduo impoſitum, undique prærupto, quod in Iſaram ſubjectum deſpicit. A ſummitate jugi devexam in vallem deſcendendum ad vicum *S. Catharine.* eò priuſquam venis, *Arca* fluvius ligneo ponte tranſitur. à quo recta ſequitur vicus *Aqua bella*, 1 *milliar.* (*Aigue belle.*) ubi in angariis hoſpitabamur. Huic imminet turris Carbonaria, (*Charboniere, ou le Chaſteau de l'eſgueille;*) locus montium jugis arduus; muro, vallo & foſſa munitus, qui aditum in Moriennenſem vallem ſervat in montium faucibus, quæ per convallem porrectæ ad Ceniſium montem deſinunt. celebris præterea locus Beraldi Saxonis primi Moriennæ Comitis & familiæ Sabaudicæ conditoris primum domicilio, ac poſtea Thomæ Humberti III fil. cunis memorabilis; ad Iſaram ſaxo undique inacceſſibili, niſi quà per collem anguſtum ad Porteriam itur, ſitus: domicilio præterea Comitum Sabaudiæ, cùm primùm in hanc provinciam migrarunt, nobilis. *Thuan. lib.* CXXV. Huic ſubeſt *Aquæ bellæ* municipium, locus munitiſſimus. quò aditus à Sabaudia ad Vocontios & Tarentaſios præcluditur, in Alpinis aſperitatibus, in quibus nihil ſeritur neque metitur. *Botereus lib.* IV *comment. p.* 342. Municipium hoc anno CIↃ IↃ C à Crequio & Abele Berengario Morgio cum delecta manu præmiſſis tanta celeritate occupatum eſt, ut præſidiarii arcis de loco incendendo, ne uſui noſtris eſſet, cogitantes pœnè in eo oppreſſi ſint. IX machinæ murales à Ronio ad arcem admotæ, & II minores; quarum diſploſione poſt IↃ C XXXVII ictus, cum omnem auxilii ſpem præciſam viderent, poſtremo deditionem pacti ſunt, vita & re ſalva tantùm

con-

conceſſa; nam ſigna relinquere & funibus extinctis exire debebant. *Thuan. lib.* c xxv. Heic loci, dum cœna pararetur, tempeſtas fulmine & tonitru mixta oriebatur; madebant viæ, cœlo in lacrymas ſoluto; ſed madebat etiam hoſpita, à marito vapulans ebrio.

Poſtera die ad *Arcam* fluvium, cujus origo duabus leucis Laneburgo abeſt, ſuperato ligneo ponte, iter factum eſt. *l'Argentiere, Epierre, la Chapelle*, pagi fluvio mixti, interjacent; iſque ter cum diſcrimine ſinuoſo flexu vadoſus fit; præter viam lapidoſam & horridam, incultoſque jugi ſequela montes & ſaxa, nihil eſt quod heic videas, & notes. Ad vicum *la Chambre*, IV *mill.*, delati, prandium ſumſimus *in angariis*. hinc *med. mill.* abeſt unius arcus pons *Arcæ* ſuperſtructus; mox alius II arcuum; cui adſitus pagus *pont Amaſre, med. mill.*, cum arce. prope huic alias duas videbis arces, *Barmy* & *Eſtignay*; quarum herus Genevæ cum aliis ſuſpendio manſit. *med. mill.* tertius *Arcæ* pons binorum arcuum eſt; & porro fanum *S. Ioannis*, (*S. Iean de Muriane*;) quod licet primarium vallis ſit opidum, nullo negotio tamen à Deſdiguerio occupatum eſt. Vicus *S. Iulien* I *inde* diſtat *lapide*; relicto ad lævam *vico S. Martini*; à quo anguſto & ſaxoſo tramite inter faſtigiatas rupes I *mill.* ad opidum & *caſtrum S. Michaelis* venimus, *à l'eſcu de France*; ubi commode ſatis cœnavimus & cubuimus. De *hoc Boter. tom.* I, *lib.* IV, *pag.* 341 ait: *In caſtro ſubalpino S. Michaelis Comes Salinarius, Sabaudi nomine, minabatur Gallis, ſi non exitium, ſaltem longius progrediendi impedimentum: ſed vir fortis celeritate adventum Gallorum prævertens, caſtro & finitimis locis cedit; turbate adeo convaſat, ut Allobroges ſui arma, ſarcinas, munitioneſque bellicas*

Deſdi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Deſdiguerio vel remoto ac nihil tale exſpectanti reliquerint.

Altero mane intra mera ſaxa ad fl. *Arcam* pergendum fuit; qui multis anfractibus pervius, relinquebatur ad montem maximè excelſum. cui vicus *S. Andreas* pro cacumine impoſitus. Hunc magno labore, anhelitu & periculo vix ingreſſi, 11 *mill.*, ad imum rurſus præcipitium nos demittere tenebamur. locum horridiorem faciunt deſuper è montibus cadentes conglomeratæ aquæ, tanto ſtridore hinc inde in valles & *Arcam* fl. ſeſe præcipitantes, ut comitibus omnis mutui colloquii uſus auferatur, nedum riſus & jocus. *Vno lapide* itur iſthinc in vicum *Modane*, amabiliori in planitie ſitum, per fluvium Arcam diſſectum, ſed ligneo ponte junctum; in quo frequentes videas officinas ferrarias, cultumque mulierum diverſum à prioribus; nobis prandium exhibitum *à trois rois*. quo finito, è planitie rurſus ad præruptas rupes anguſtioribus quam unquam ante id hac ſemitis, pergendum erat; ad lævam valles tam altæ ut effugiant viſum; ad dextram ſaxa capiti imminentia, cum ſtridentibus aquarum præcipitantiis: ſubtus pontes hinc inde lignei tabulati, ſub quibus inſtar imbrium aqua defertur è jugis, ſaxoſa juga connectunt. hæc omnia circumſpectum reddunt viatorem, niſi vel momento cum equo in abyſſum ire velit. *Bourgue* vicus ad ſiniſtram loco ſalebroſo, frugibus tamen culto, cernitur. *Vilars*, 1 *mill.*, vicus, in jugo montis hæret; à quo deſcenſus fit ad ponticulum ligneum, qui vix ferundo eſt vectorem; ſub quo in abyſſo velociſſimi aquarum fluxus, abominabili cum ſtrepitu. *Abriez* vico ad ſin. in valle relicto, paulatim deſcenditur 1 *mill.* ad vicum *Bareman*, qui olim civitas. hinc egredienti

ſacel-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ſacellum oſtenditur picturis variegatum: virgo erat, antica parte tota nuda, manibus caput & oſſa humana tenens; media ejus facies carnea, media oſſea erat: penes hanc Deæ infernales & vitia cum cruciatibus & diabolis conſpiciebantur, cum inſcriptione: *O lecteur regarde moy*: integrum enotare non potui. Hinc pagus *Souliere*, 1 *mill.*, abjacet; cujus pars ad pedem, pars ad caput montis ædificata eſt. Prope abeſt *Tremignan* vicus, in valle ad *Arcam*; quam amnis *Vannoiſe* heic auget. ex hoc, clivoſo itinere tendimus ſolo ſatis frumenti ferace in vicum *l'Aſnebourg*, 1 *milliario*; ubi feſſi, anguſtum vix, impurum ſatis, habuimus diverſorium *à trois rois*.

Laneburgi unam noctem ſubſtitimus, fruſtrati ſpe, quam conceperamus de nobis portandis, ut moris eſt, ſupra montem SENIS, ut quieſceremus in vallem uſque; quòd bajuli immoderatum exigebant pretium. Talis verò bajulandi modus eſt: Sella lignea eſt è perticis conſolidata, agreſti forma, ligno quam homini portando aptior. huic bajulandus inſidet, manibus ſupereminentes perticas, ne elabatur, prehendens, ſuppoſito, ſi mollius ſedere vult, pallio pro culcitra. equus penes ducitur vacuus, bajulo altero præeunte, ſubſequente altero. Menſuratur via ab argento, quod numeratur. qui Laneburgi è diverſorio portari volunt, aureum ſolarem ſolvunt Novaleſiam uſque: qui vero à finibus Sabaudiæ, ubi grandis † eſt, medietatem numerant. Incommoditatis verò non parum hæc res habet, uti vidimus: bajuli illi ſaltibus emetiuntur viam, non paſſibus, moderatiſve gradibus, præſertim ubi finis Sabaudiæ & ingreſſus Pedemontii eſt, declivi maxime & ſalebroſo viarum

anfra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

anfractu: prægrandia ſunt ſaxa, non ſtrata, nec ordine poſita vel conſolidata, ſed confuſis tumulis extantia, quæ duarum horarum viam deorſum faciunt; his inſiliunt certis ſaltibus, quandoque & incertis, ut labantur, & ipſi cum bajulando, alioquin ex ſuccuſſatione jam non parum feſſo & debili, deſuper non ſine periculo & oſſium fractura præcipitentur. Dum plus æquo à nobis poſtularent bajuli, concluſum eſt, illos negligere, &, qui paſſi jam graviora eramus in priori itinere Lugdunenſi, & hoc, quidquid futurum erat moleſtiæ, devorare.

Ita ſequenti luce diverſorio egreſſi, quiſque cum ſuo vectore iter hoc cœpimus. Mox ad dextram eſt mons ſaxoſus anguſta ſemita conſcendendus, flexuoſo ductu 1 *milliaris:* ubi locus *la Ramaſſe*; cui aliquot tuguria pro pecore ſtabulando in æſtate inædificata: heic vero nulla adhuc æſtas, licet menſis junius curſum medium jam abſolviſſet, ſed mera hyems erat; nives reſolutæ fluere per ſemitas, pergentibuſque magno impedimento eſſe contrario delapſu comparebant. Medio iſthinc milliari porro egregia planities, montibus præruptis undique & niveis jugis circumfuſa, offenditur; per hanc iter eſt unius & medii milliaris. Hæc planities *ſitu* & *fertilitate* paucis à nobis heic videatur.

Altitudo loci ab itinere duarum ferè horarum menſuranda eſt Laneburgo. ubi eam aſſequutus es, amœna conſpiciuntur prata *unius & med. mill.*, undiq; tamen circumdata altioribus montibus. Prata hæc habent *lacum* & *ædificia. Lacus* peregrinanti ad dextram eſt, *medii mill. longitud.*, tructis copioſus; in quo Victor Amadeus Pedemontii princeps, cum ſponſam Chriſtinam è Gallia domum duceret, navale prælium ei exhibuit

buit XII navibus, nec modicis ſumtibus. Huic propè adjacet *palatium Principis*, ducennio ſtructum, in ſaxo, forma quadra & humili, pro quiete reficiendæ ſponſæ è Gallia in Pedemontium euntis. Non longe hinc abſunt alia aliquot ædificia; ubi angariæ. locus dicitur *la Tavernette.* huc uſque *med.mill.* eſt. Ad ſiniſtram porrò devexa via ſacellum eſt, *(la chapelle des corps morts,)* in quod, qui nive vel frigore congelantes pereunt viatores, ſine omni ordine & ſitu, abominabili modo abjiciuntur. pereunt vero non pauci in via hac, ſignata perticis erectis; quas tamen ventus vehementior quandoque dejicit; ita ut viatores ſubita cadente nive & viam & vitam perdant. poſt, regelata nive, inque aquam verſa, exeunt è xenodochio, *(l'hoſpital S. Nicolas,)* quod *medio mill.* abeſt à lacu, & Sabaudiam à Pedemontio diſterminat, quæſituri ſi qui nive ſuffocati ſint: repertorum excutiunt ſacciperia, iiſque exuunt veſtimenta; ſi deſtituuntur ſphærulis precatoriis, ſub dio relinquuntur cadavera à volucribus & ſilveſtribus animalibus lanianda; ſin verò ſphærulæ tales vel cruces ligneæ videntur, è via communi in ſacellum modo dictum deportantur. tanta huic itineri devotio tribuitur. Talis planitiei hujus eſt ſitus.

Quoad *fertilitatem*, conſiſtit hæc in animalibus & volucribus. Sunt lepores albi coloris, hyeme caneſcentes; alaudæ æſtate nigreſcunt, hyeme albeſcunt; perdices, quarum abundans copia eſt, hyeme albeſcunt, æſtate caneſcunt: de lupis ſilveſtribus, quos non vidi, nihil adponam: dicuntur tamen viatoribus quandoque infeſti obvenire.

Sed pergamus ex hac planitie. Ubi xenodochium, terminum Sabaudiæ, attigeris, ſupereſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

medium mill. ad tabernam, cui prægrandis lignea † adſtat. Heic ſaxoſa hæc, declivis, & anfractuoſa ſeſe occipit via, moleſta equo & equiti, bajulandis periculoſa. deſcenſu *med.mill.* facto, conſcenditur equus, ut flumen *Semar* vel *L. Nicolai*, quod è lacu in monte *Senis* ortum, ad præcipitium hoc deductum, magno ſtrepitu in vallem delabitur, penetrari poſſit. à nive copioſa quandoque impervium eſt; habuimus ad ephippia uſque vadoſum; verum ubi eminentes in fluvio lapides conſpiciuntur, altius eſt: pedites obivimus lapides, equis ſiniſtrorſum flumen tranantibus. nebulæ adeo denſæ erant ut devii facti vix ponticulum ad lævam invenire potuerimus. per hunc procedentes, profunda itione ad alium pontem itur, à quo protenſum illud lapidoſumque iter pedibus terere *med. mill.* neceſſe habuimus ad pagum *la Ferrerie*; nec heic quies erat uſque dum Herculeis laboribus declive hoc ſaxetum ad pag. *Novaleſiam* 1 *mill.* continuaremus, quo *à l'eſcu de France* lautè ſatis habiti fuimus, refocillati foco & vino. Heic literas tuas de ſanitate aſſertorias (*la fede di ſantà*) à Commiſſario Sabaudiæ Ducis ſubſcribi cures, ſi Gallia audit infecta, ne Thurino poſtea excludaris. A prandio 1 *mill.* iter fuit inter anguſtas montium fauces pluvioſo cœlo ad opidum *Suzam*, cui caſtellum, (*le chaſteau de Suſe, ou port de Suſe, ou port de S. Marie*,) defendens vallem, tranſitumque impediens, imminet. amœna hæc vallis ad fluvium *Doriam*, clauditur meris vinetis. cum per opidum iremus, obvium habuimus præfectum Pedemontanum, à nobis quærentem, num nomina noſtra militiæ dare vellemus; à quo, cum, qui eſſemus, quave de cauſa veniremus, intellexiſſet, benevole dimiſſi ſumus, juncto ad fe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

ad felix iter voto. Hinc expandit ſe amœna planities, utrinque ſecedentibus montibus, ad opidum *Bozolengo*, 1 *mill.*, ſitum ad fl. *Doriam*, cui *Civeſta* ſe jungit. Vix pernoctare poteramus *à trois rois*; turba militum ſiquidem omnes angulos occuperat, ferox in incolas cruentis plagis.

Summo mane ſurgentes, vicum *S. Georgii* cum arce *med. mill.* tranſivimus; ad ſiniſtram duo caſtella montibus inhærent, Gallo & Italo ſubjecta dominis. Hinc coëunt in anguſtias viæ ad pagum *S. Anthoine*, 1 *& med. milliar.* Declinavimus nos ad lævam planitiem, relicta abbatia *S. Michiel des eſtoilles* dextrorſum in jugo montium; devenientes 1 *mill.* in vicum *Sainct Ambroiſe*, una platea pervium. ex hoc pergentes opidum *Avigliana* cum caſtello editiori in monte, *medio milliari*, intravimus, pranſuri à *l'eſcu de France*: portæ ſuſpenſa erant Gallica & Sabaudica inſignia, cum lemmate:

Feliciſſimo nexu & tutiſſimo.

Heic montes planè utrimque eunt in meram planitiem; vites videntur arboribus ſuſpenſæ, agri frumentis prægnantes, horti luxuriantes fructibus. Hac via ducimur 1 *mill.* ad ſplendidum & opulentum cœnobium D. *Antonii Raveſini*, à quo abeſt opidum *Rivoli*, 1 *mill.*, commendatum bonitate aëris, agrique amœnitate, maximè vero natalibus Ducis Caroli Emanuelis, qui in caſtello, ubi primum lucem aſpexit, multa atria, porticus, aliaque ædificia molitur. Tribus abhinc milliaribus vaſtiſſima planitie, denſiſſima in pluvia, ventu impetuoſo, qui pluviam cum tempeſtate miſcebat, ad urbem TAURINUM, Pedemontii metropolin, delati ſumus; ubi ad portam quæſitum, qui eſſemus, unde veniremus, quo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

iremus, ubi hoſpitari & quamdiu in urbe commorari vellemus. ad ſingula ubi recte reſponſum, juſſi ſumus ſignare nomina; nec inquirebatur *la fede di ſantà*, cum Gallia à contagione libera ubique audiret. Sed nec ceſſabat pluvia, etiamſi in ipſa urbe ſubſiſteremus ad portam diverſorii *à la roſe rouge*; quod moleſtum à diuturniore admiſſione. tandem bene madidi omnes unum intrare conclave, quod totum diverſorium erat occupatum.

TAURINUM.

NOn mihi, amice lector, heic mens eſt, urbem hanc, uti meretur, ſuis coloribus expedire; fiet alibi, ſi Deo viſum. brevioribus ſaltem dicimus, eſſe caput *Tauriſcorum* ad oſtium in *Pado Duriæ*, quam Ptolomæus, Plinius & Tacitus *Auguſtam Taurinorum* vocant. Olim fuit Romanorum colonia, ad montium radices ſita, forma quadrata; portis patens IV, *Phaëthontis, Secuſinâ, Memoriæ, Palatinâ*, vel *Dorianâ*.

Ædificia ſplendida continens. inter quæ ſummum templum *Ioanni Baptiſtæ* dicatum eſt; cui præſidet archiepiſcopus. Præter hoc, ſine noſocomiis, numerantur adhuc XX. Accedit *academia* celebris; in qua *Eraſmus Roterodamus Theologiæ* Doctor eſt creatus. auget famam *officina libraria*, quæ heic inter omnes Italiæ urbes prima fuit.

Politicis uſibus dicata eſt *aula* Ducis, *palatium Cardinalis, equile*. ARX eſt pentagona, ab *Emanuele Philiberto* Sabaudlæ Duce condita, amplitudine & arte admiranda, in B. Solutoris ruinis, quam (referente *Thuano lib.* XXXI) Dux ad firmandum novum principatum exſtruxit, & velut compedes ſuorum animis, Galliæ libertatis auram

auram adhuc reſpirantibus, injecit. Dux *Carolus Emanuel*, qui nuperis temporibus denatus, VIVARIO arcem decoravit; quod quinque aut ſex M. ambit, longe amœniſſimo ſitu, cincto undique à Pado Duriâ & Sturâ fluminibus, & omni genere ferarum, quas Dux undique huc conduxit ad filiorum ſuorum exercitium & oblectamentum. Nec inſuper habeas hortum extra urbem, dictum MILLE FIORI.

Eſt præterea *mons*, *quarta milliaris parte* ad ripam Padi ſe attollens. qui propter incredibilem ſinuum varietatem(nam heic ſe attollit, illic declinat; hac ſe exſerit, illac ſe recipit. ubi aquæ ſcaturiunt, ubique optimos fert fructus, & præſertim vinum) AVREVS appellari meretur: tanta ibi villarum & prædiorum, viridariorumque copia, ut alterum *Taurinum* eſſe videatur.

Ita ſteri promiſſis meis, & te, amice lector, CALETO TAVRINVM, per varios anfractus, montes & valla, bono Deo gratiam, ſtiti. Si ipſus iter hoc obiveris, familiariorem me tibi fore confido, impetraturumque, ut, ſi bonus es, faveas; ſin improbus, ne laudes.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

INDEX LOCORUM, PERSONARUM, RERUM.

A.

Abbatia Bernhardi prope Rupelmundam. 80
Abbatia S. Martini de Condo. 243
Abraham Pening civis Lugdun. 399
Abrenetheus Scotus Medic. 422, 500, 507
Abriez. 598
Academia
Andegavenſis. 247
Arauſionenſis. 422
Avenionenſis. 441
Aurelianenſis. 203
Bituricenſis. 275
Burdigalenſis. 554
Heydelbergenſis. 247
Lovanienſis. 96
Lugdunenſis. 314
Maßilienſis. 465
Monſpelienſis. 511
Montalbanenſis. 541
Pictavienſis. 261
Taurinenſis. 604
Tholoſona. 535
Valenciana. 412
Accipitrum privilegiata venundatio. 432
Achan. 394
Acidulæ Claramontenſes. 587
Accuſio. 381
Ædificia in Flandria. 29
Æſtus maris. 547, 548
Agathopolis. 510, 520
Agde. 520
Aginnum. 543
Aigue-belle. 563
Aigue billette montes. 363
d'Ain fluvius. 337
Aiſguillon. 547
Aix. 364, 454
Albani ſtatua. 42, 43
S. Albanus decapitatus. 176
Albertus Dux Saxon. 122
Albinagii jus. 36
Aleator punitus. 200
Allectura quid ſit. 290
Alecum conditura. 30
Alexander Farneſius. 40, 118
Alincourt arx. 183
Alion fl. 588
Alkermes confectio & grana. 519
Allobroges. 342, 343
Alpes Cottiæ. 343

Al-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Alzohne op. 528
Ammanus Antverpiæ. 68
Ambianum. 193
Amboiſe. 235
S. Ambroſio. 603
d' Amian. 369
Amoris maritalis exemplum. 365
Amphitheatrum. 406, 421, 480, 500, 525
Ampulla ſancta. 241
Anchora grandis. 525
Andegavum. 245
Anderlee hortus. 115
Andius ſine bono. 247
Andium regio. 245
S. Andreas. 598
S. Andreæ crux. 465
Angerville. 200
Anglicæ libræ. 1
Anglicus ſudor. 117
Angoulein. 570
l' Annonciade fortalitium. 363
Antichat arx. 414
l'Antiquaille. 321
Antiquitates Viennenſes. 407
S. Anthoine pagus. 603
D. Antonii Raveſini cœnobium. 603
Antonius Faber Iuriſconſultus. 366
Antonius Henrici IV. pater. 186
Antrum pervium. 473
Antverpia. 38
Antverpienſe caſtellum. 41
Antverp. divitiæ. 73, 74
Antverpienſes linguarum periti. 72, 75
Antverp. virgines. 72, 75, 76
l'Appannage royal. 245
Aquæductus. 172, 234, 263, 307, 323, 413, 423, 472
Aquæ Sextiæ. 454
Aquenſe Parlamentum. 456
Aquenſis obſidio. 459
Araris fl. & pons. 283, 288, 289
Arauſi[illegible]. 418
Arauſionenſis Principis titulus, & privilegia. 423
Arbalina fluv. 337, 593
Arca fl. 595, 596
Arcium Gall. & Angl. comparatio. 147
Arcueil. 162
Ardeſiæ lapides. 244
Arelate, *quaſi ara lata.* 475. *quî ad Germanos devenerit.* 484. & ſeq.
Arelatenſis regni archicancellarius. 486
Arelatenſe regnum prandio

dio devoratum. 486
Areſchotorum ducum genealogia. 103
Argente fl. 418
Argentueil, *Argentea vicus.* 182
Armaignanus. 259
Armeniaci, die armen Iecken. 526
Arquatum. 449, 450
Artaz. 398
Artenay. 200
Arva fl. 346, 595
Arvæ pons. 361, 362
Arvernia. 583
Aſaile. 269
les Aſſemblées. 172
Aſſer genus ſerreæ ſecuris. 93
Aſſeſſor nationis Germ. Aureliæ. 207
l'Aſnebourg. 599
Aſylum. 320, 406
Atax, Aude fl. 522
Avaricum. 270
Auberion. 260
Auberive. 407
Aubette amnis. 185
Auchere. 582
Auctiones quid ſint. 32
Avennes le ſec vicus. 134
Avenio, 431. *quî ad Papam devenerit,* 445
Auguſtus Cæſar Lugduni habitans. 306
Auguſta Sequanorum. 285
Avigliana *op.* 603
Aurelia. 200, 345
Aurelianenſes canes & veſpæ. 229
Aurelian. proceſſio. 201
Aurelian. vinum nocivum. 200
Aurenge. 418
Auriaca turris. 405
Auronius pons. 270

B.

B*Aing oppid.* 589
Balgen & belgen quid ſit. 35
le Balliage de Gaiz. 341
Bancum cœnobium. 102
Barraux *fortalitium.* 368
Bareman. 598
Barſac. 548
S. Bartelemy. 393
Bartholomæus Erwarde. 399
le Baſacle molendinum. 539
S. Baſiliæ opid. 548
Baſtia munitio. 401
la Baſtye. 398
Batavi nautæ peregrinantes. 147
Baucis & Philemon. 278
Bauſille abbatia. 507
Bazas. 548
Beaucaire. 490
Beauſſe *& ejus diviſio.* 230.

230, 231
Bec d'ambez (*beccum ambarum aquarum.*) 566
Beckenhuys. 114
Bellarmini imago. 331
la Belle cour. 297
Belleſaÿe. 259
Belgica ingenia laudantur. 73
Belloquadrum. 490
Berre opid. 472
la Berre fl. 414
Bergen pagus. 115
Beriera ædes. 459
Bernas arx. 394
Bernates. 340, 351
Beſſay vicus. 280
Beugles *reformatorum pagus.* 551
Beziers. 620
Bibliothecæ. 22, 158, 208, 349, 408
Bienna. 400
le Bien venu *Tholoſæ.* 536
Bieure amnis. 174
Bigin *diverſorium.* 609
Bironius captivatur. 149
Biſſeſtre. 172
Bituricenſes Canonici. 274
Bituricenſium inſignia, pannus, rex. 277, 278
Bituriges, Bourges. 270
Blavia, blaye. 566
Blois. 230
Boërii Iuriſconſulti epitaphium. 555
Bœterræ. 620
Bojard pagus. 583
Bois vicus. 193
la Boiſſe pagus. 337
le Bois de Trahiſon. 165
le Bois de Vincennes. 174
Bonay pag. 269
Bonœul. 196
Bons hommes. 175
Bord. 569
Boſſutum. 129
Boterou miniſter verbi. 383
Bougie *regio.* 337
la Bougie lacus. 339
le Bourg la royne. 199
Bourgue vicus. 598
Bournay opid. 337
la Bouteille. 578
Boutonna fl. 569
Bozolengo *op.* 633
Braine le Comte. 124
Breſe arx. 303
Breſſe opid. 282
Brettœul op. 196
la Briglia Neapolitana. 18
Brion. 269
Briſſac. 250
Brugæ. 8
Brugarum eulogium. 15

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Brugelius pictor. 53
Brugenſis fœminæ. 15
Bruno Colonienſis. 373, 374
Bruxella. 105. *Ejus ſitus.* 106
Bruxellæ una vice 7. reges. 106
le Bulletin de la ſanté. 592
Burda fl. 566
Burdigala. 552
Burdigalenſ. privilegia & Conſtitutiones. 561
Burgus op. 565
Burſa Burdigalenſ. 556
Burſæ in Italia. 58, 59
Burſæ origo. 13
Burſæ Londinenſ. nomen. 58, 59
Buſſi arx. 243
Buſlidianum colleg. 99
Butyrum de Vanves. 171
Buzançais. 269
Byzantii deſtructio. 509
Byon *reformator. templum.* 226

C.

CAballio, Cavaillon. 452
Cabanes. 472
Cabaneſium. 577
Cabilloniorum provincia. 381
Cadillac. 549
Caletum. 2
Camargues *inſula.* 476
Camberium. 365
Camera edicti. 192, 385 555
Camera juſtitiæ. 466
Camera rationum. 385, 456, 515
Cameracum, Cambray, Camerick. 134
Campana magna. 51, 186, 239, 240, 299, 444
Campanæ modulantes. 51, 82
Campanarum modulantium auctores. 51
Campi Elyſii. 534
Campi lapidei. 473
Campus Martius. 503
Cancrina verba. 479
Candalia gens. 549, 554
Cande pag. 569
Canonici Iohannitani Lugdunenſ. 303
Cap dueil, ſive capitolium. 503, 525, 537
Capillus ſuppoſititius & adſcititius. 505
Capones. 259, 346,
Capots. 526
Carantonus fl. 569
Carbonaria turris. 596
Carcaſſona *duplex.* 527
Cardeillac campana. 532
Cardinalis Guiſius confoditur. 232

Cardi-

Cardinalis magi decapitatio. 445
Cardinalis Richelieu. 576
Cardinalis Surdi palatium & hortus. 558.
Carnople & Carlopolis. 144
Caroli And. Burg. gladius. 110
Carolus Lotharingus ab Hugone Capeto capitur. 228
Caroli Magni inſignia. 525
Caroli IX Gall. R. abominabilis mors. 174, 175
Caroli IIX obitus notabilis. 235, 236
Carolus IV Cæſ. hirudo imperii. 486
Caroli V Cæſ. nativitas & baptiſmus. 17
Carolus Scribanius. 108
Carthuſianorum cœnob. *incenſum.* 371. *à regibus Gall. dotatum.* ibid. *Eorum hoſpitalitas.* ibid. *Ordo maxime auſterus.* 377. *Veſtimenta, ſilentium diſtinctio.* 378, 379
Caſimiri Pol. R. monumentum. 437
Caſtaneis ſaginantur ſues. 578, 579
Caſtellum Ambianenſe. 195
Caſtellum Cameracenſe. 135
Caſtelnau d'Arry. 528
Caſtelnau de ratte *caſtrum.* 414
Caſtratio ſui. 555
Caſtres. 529, 551
Catelanus pharmacopœus. 513, 519
Catulus pagus. 178
Cavaræ populi. 410
la Cave de la glace. 583
les Caves gouttieres. 242
Celeyn. 409
Cellæ vinariæ. 558, 587
Cenis *mons.* 409, 599
Cento *opid. de eo proverb.* 522
Centumviri. 133
Cerdon *pagus.* 337
Ceræ dealbatio. 519
Cerevisia vinum Cereris. 31
Certoſa magna. 372
Chabreillan arx. 414
Chalemonts. 381
S. Chamas arx. 473
Chambery. 365
Chambort, *ejus quantitas.* 229
la Chambre *vicus.* 597
la Chambre mipartie. 529

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Champier. 398
Chanteloupi viridarium. 199
la Chapelle. 145
la Chapelle des corps morts. 601
Charboniere *caſtellum.* 596
Charenton. 159
Charroix opid. 270
aux Chartiers. 558
le Chaſteau de l'Eſgueille. 596
le Chaſteau de Rhoſne. 414
le Chaſteau gaillard. 337
le Chaſteau neuf. 414
le Chaſteau de Serve. 407
le Chaſteau vieil. 370
le Chaſteau de Zonas. 364
Chaſtelraut. 268
Chaſtillon pag. 339
Chaſtillon & Chaſtillonnet arces. 337
Chaſtres. 199
Chateleton op. 570
Chaumont *op.* 235
le Cher fl. 238
Cherſoneſus. 289
Chriſti veſtis. 182, 183
Chriſtophori magni ſtatua. 244, 491
Chriſtophorus Pregel hoſpes Lugd. 283
Cimices nulli apud Carthuſianos. 376
Cinquerat du roy *opid.* 454
Civeſta fl. 603
la Claire *villa.* 335
S. Clari caſtrum. 295
Clairmont. 196, 546, 583
Clery. 229
Clanius fl. 260
Claudius Bernard le meſſager. 399
S. Clou. 167
Cluſa. 289
la Cluſe fortalitium. 340, 341
Cochlearii nobiles. 350
Colinius. 370
Colloquium inter Perronium & Mornæum. 155
Colorum oleaceorum inventor. 14
Columna flagellationis Chriſti. 305
Comici hiſtriones. 256
Comitia Centuriata. 133
Compiegne, convicinum. 140
Compeis. 581
Comunay op. 399
Concordia civium. 391
Conflans. 160
Confluentes Araris & Rhodani. 287, 288
Confluentia *munimentum.*

tum. 595
Confort. 297
Conſoulant. 409
Conſcientiæ. 389
Conſcientiarum tortores. 169
Contii tumulus. 275
Contractus de itinere faciundo. 591
Coquus perſonatus. 465
Corbolium. 159
Cordi domus. 276
Corduana turris. 567
Cornelius Adrian, *vulgo* Broer Cornelis. 12
Cornu cervi. 233, 234, 236
Coronationis regiæ in Gall. ornamenta. 181, 182
Couleuvre. 279
Coulonge. 341
Courſan. 522
Couzon mons. 288
Crauſa fl. 581
Creac Burdigalenſium. 530
Credo *mons.* 339
Creſtum *op.* 413
Crocodyli exuviæ. 262, 276, 331, 332, 349
Croiſille. 595
Crouzieu. 590
Crux in loco prælii Neoportani. 7
Crux verba edens. 484
Cryptæ Bruxellenſes. 112, 163
Cryptæ S. Germani. 163, 164
Cujacl tumulus. 274
Cularona. 381
Culemburgica pyramis. 114
Cupet pons. 363

D.

D*Aryncæ Flandricæ.* 24
Delia fl. 81
Delphinatûs *diviſio.* 380, 381. *quî ad Gallium venerit.* ibid. & 400. *eſt feudum imperii Germanici.* 400
Dens Servatoris. 175
S. Denys. 178. *cœnobii abbas privilegiatus.* 179
Deſdiguerius Antipater Henrici IV. 395
Dianæ fons & templum. 507, 508
Diepa. 192
Dilia fl. 87
S. Dionyſius decapitatus. 176. *ubi ejus verum corpus.* 179
Divion *in Burgundia.* 120
Dodonæus fons. 394

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Doëgbrugk. 21

S. Dominicus Hiſpanus. 378

Dompiere vicus. 576

Donzerra op. 414

Doria fl. 588, 603

Douay, Dovæum. 251

Dovere fl. 453

Douvranus *portus.* 1

Dracus fl. 392, 394

Drot fl. 548

la Duchere. 335

Dünkercka. 3. *ejus occupatio tentata ſcalis admotis.* 5

Dünkerckani piratæ. 4

Dunum Regis. 277, 278

Duorum amantium ſepultura. 308

Duranius fl. 566

Durantia fl. 453

E.

E*Cho.* 159, 160, 339, 508

Echo Monſpelii, Mantuæ, Heidelbergæ. 517

Ecoran pag. 342

EdictumNannetenſe. 191 385, 386, 390. & *ſeqq.*

Edoardus III R. Angliæ. 267

Educatio Philippi I, Hiſp. R. & Caroli V Imper. 81

les Eſcroüelles. 140. & *ſeqq.*

Egues fl. 417

Elavero fl. & pons. 279, 584

Ella fl. 565

Emauntem euntes diſcipuli. 490

Emblemata. 333, 538

Epitaphium Franc. Clapiſſonii, 332. *inceſtuoſum.* 184. *monachicæ eruditionis.* 315, 404. *Philippi Decii.* 333

Equan vicus. 198

Eraſmus Roterodamus. 604

Ero fl. ſive Erhaud. 520

Erycius Puteanus. 86

Eſcouy. 183

Eſcures. 235

Eſperance. 197

Eſpere. 472

Eſpernay. 369

Eſpernonius Aquenſium hoſtis. 459, 460

Eſſonne. 148

Eſtagnac vicus. 478

Eſtampes. 200

l'Eſtang de Berre. 472

Eteoſticha Genevenſia. 361

Exteri apud Flandros. 36

Eyrieu. 399

F.

FAbrica laminarum. 398, 406
Fabula de Hercule. 474
Fames Cameracenſ. 138. Rupellana. 575
Fanum S. Andreæ. 432. columbæ arx. 400
Fanum S. Spiritus. 415
la Fede di ſantà. 592
Feletinum. 581
Ferdinandi II Imper. canis. 110
la Ferrerie. 602
Feurs opid. 590
la Fiere fl. & pons. 363
Filius decollans patrem. 21
Flandria. 23. à Gallia avulſa. 26
Flandri bibuli, eorum temperamentum. 33
Flandricæ fœminæ. 31
Flandrica ingenia. 29
Flandrica lingua. 28
Flandriæ opida, pagi, reditus. 27
S. Fleura. 270
Fleurie amnis. 595
Flores magni pretii. 115
Fœtidum marmor. 261
Fœtura ovium in Flandria. 24
Fons diverſarum operationum. 520
Fontes diverſiſsimi saporis. 587
Font la poſte. 399
Fontaine-bleau, fontebellaqueum. 149
La fontaine hoſpitium. 281
La Fontaine qui bruſle. 393
il Fontego Venetiis. 61
Forcy, aquæ Forcenſes. 193
la Foreſt de Fontainebleau. 148
Francheſſe. 279
le Fraiſne mons. 369
S. Fraiſne vicus. 576
Franciſcus de Coſsi. 251
Franciſcus de Hailay archiepiſc. Normand. 189
Franc. Lotharingus ſclopeto perit. 228
Franciſcus Petrarca. 434. ædes. 447. parentes. 449. mors. ibid. muſæum. 451. fons. ibid.
Franciſcus de Puteo Iuriſconſultus. 376
Franciſci I, Reg. Gal., de Carolo V dictum. 73. carcer Madritti. 166. titulus facetus. 171. inſignia. 176, 504, 232, metrum in Lau-

Lauram Petrarcæ. 436
Francorum apoſtoli. 178
Frenum Gandavenſium. 18
Frere Iacques Clement. 168
la Frette. 398
Freuil pagus. 185
Fridericus Endorfer. 399
Fridericus Henricus Comes Palat. aquis periit. 271
Fridericus Heſſus Helvet. capitan. 140
Frontignanum. 519, 520
Fronton. 540
Fuentius Comes. 138
Fuggerus. 74
Funera Antverpiæ. 78
Fura fluv. 101, 102
Furiæ Antverpianæ. 79
Furtum. 230

G.

Gabrielle la Ducheſſe. 153
Gala fl. 566
Galleux d'Artenay. 200
Galliæ centrum. 271
Gamelon, Sieur de Haute ville. 165
Gandavum *& ejus magnitudo.* 16, 17
Gandavenſium rebellio. 22
Gardo fl. 491
Garumna fl. 529
Gazophylacium. 265, 459, 481, 489
Generaliſsimus Carthuſianorum. 374
Geneva. 342. *Eccleſiæ conſtitutio.* 351
Genevenſ. Epiſcop. 350. *inſignia.* 348. *libertas ſub tutela regis Gall.* 352. *politia.* 354. *& ſeq. ſeditio & invaſio bellica.* 355. *&* 361. *ſtipendia à rege Gall.* 341
Genevenſis puellæ ſaltatio. 351
Genon pagus. 268
Gentilly. 174
S. Geran. 280
S. Germain ad Leyam. 162
S. Germain la cheuvre. 339
Germana natio *Aureliæ.* 20, 203, *ejus privilegia à regibus confirmata.* 220, 224. *ubi conveniri poteſt.* 224
Germanæ mulieris partus. 481, 482
Germanorum ſepultura

Lug-

Lugduni. 311
Germanorum excubiæ Lugd. 296
S. Gervas pagus. 494
Geryonis ſtatua. 504
Geuſen teſtament. 45
la Gie fl. 364, 370
la Giere fl. 400
Gigas Buardus. 411, 412
Gildæ quid ſint. 101
Gladius juſtitiæ. 466
Gliane amnis. 578
Girunda vicus. 548
Goneſſe. 171
la Gorge du Loup. 336
Gournay opid. 140
Gouvieux. 198
la Grande Chartreuſe. 372
Gratianopolis. 380
Graveſinga. 3
Gre *opid. cum arce.* 197
Grenoble. 380
Grohan. 250
la Grotte Berluee. 322
Grotta Brugenſis. 14
Gryphi ungues. 534
Guerguis. 193
Das Guſenſtadtlein. 338
la Guillotiere. 295, 345
Guingcourt reformatorum templ. 195
Guiſii adoleſcentis carcer. 240
Guiſianæ ædes. 459
Guiſiani cineres. 233
Gulielmus Naſſov. 427

H.

H*Alæ Lovanienſes.* 98, 119
Hallæ. 118. *& ſeq.*
Hallenſe ſacellum. 120
Hamptoncourt. 147
Hannibalis crudelitas. 326
Hanſa. 36
Happa pag. 134
Hareng ſoré. 30
Havre de grace. 186
Helleſpontus Britannicus. 1
Henricus Fridericus, Princeps Arauſion. 428
Henricus Guiſius interficitur. 232
Henrici IV R. Gall. res geſtæ. 151, 152. *ejus titulus facetus,* 174. *Epitaphium.* 180
Henrici III R. Gall. monumentum cordis. 167. *corporis depoſitio.* 144. *ſymbolum.* 167, 568. *morituri ultima verba.* 169
Henryopyrgus. 475
Herculis gentilitia inſignia, 494
Hermanus Ludovicus Electo

lect. Palat. filius aquis perit. 270
Hernia gutturis quî à rege Gall. ſanetur. 140. *& ſeqq.*
Herodis infanticidium. 304
Heverlea. 96, 102
Heyd Helvetius. 369
Hiſpanorum tranſitus in Burgundiam. 340
Homicidium. 283
Horologium. 131, 136, 157, 299, 384, 579
Q. Hortenſius Orator. 349
Hortus Dei. 518
Hortus Galliæ cum incolis ſuis. 237, 242
Hortus Mercerii. 275, 276
l'Hoſpital op. 589
l'Hoſpital de S. Louys. 177
Hoſpitia bona. 178, 179, 280, 281
Hoſpitia mala. 124, 193, 196, 259, 268, 269
Hoſpitia in Picardia. 194
l'Hoſtel de Clugny. 173
Hoſtiæ à Iudæis confixæ. 108
D. Hugonis regula apud Carthuſianos. 376

I.

Iacob de Brüen, hoſpes Dünkerkanus. 5
Iconoclaſmus. 189
Idanus fl. 593
Ianimedium. 13
Ianus Vitalis. 333
S. Iean de Bedaz. 519
S. Iean Caſtellum. 464
S. Iean de Muriane. 597
S. Iean le vieil. 337
Ieanne pucelle d'Orleans. 191, 227, 228
d'If caſtellum. 464
Ignis de cœlo lapſus. 325, 326
Ieſuitæ *auctores cadis Henrici III.* 170. *ſeditionum tubæ.* 564
Immont. 578
Infantum educatio apud Flandros. 34
Infortunia bina. 228, 229
Inſignia Lugdunenſia. 286
Inquiſitio in hæreticos. 440
Ioannis Avennenſis tumulus. 130
Ioannes Calvinus. 355
Ioannes Coraſius Iuriſconſultus. 533
Ioanna de Pontebreſang.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

251
Ioannes Poltrot crematur. 229
Ioannes rex Galliæ. 267
Ioannis caput ſuppoſititium. 194
Ioannis imago. 247
Ioſephus Iuſtus Scaliger. 544
Iſabella arcu dejicit pſittacum. 113. *ejus currus ſponſalis.* 110
Iſara fl. 368, 369, 381, 595
l'Iſle Barbe. 328
l'Iſle *op. papale.* 446
Iſſodunum. 269
Iſſy. 172
Iudæi Avenionenſes. 441 445. *illis concionatur monachus.* 440
Iudex arcæ Galliarum. 310
Iudicium Dei immutabile. 373
Ive vicus. 570
Iuliodunum. 258
Iulius Cæſar Scaliger ejus caput, vita & ſepulchrum. 545
Iuliomagum. 245
Iulius Pacius Iuriſconſultus. 412, 500, 512
S. Junien, *opid.* 578
Iura mons. 289, 341
Iuramentum adſeſſoris Aureliæ in Nat. German. 218. *immatriculandorum.* 215. *præfecti bibliothecæ.* 219. *Procuratoris.* 216. *Quæſtoris.* 217. *Seniorum & Conſiliariorum.* 220
Iuriſconſulti Bituricenſes. 276
Ius Iſſuarum. 35
S. Iuſt, pagus. 278
S. Iuſti abbatia. 196

K.

K*Ammerduech.* 133, 137
S. Katharina fortalitium. 186, 362
Katharinæ Medicææ ſepulchrum. 231. *ejus cubiculum.* 233
Kieuraing pagus. 129
Körlings quid ſint. 16

L.

LAcus Lemanus. 289 345, 594
le Lac de Bourgeois. 363
S. Ladre 145
le Laict de Montdragon, fl. 417
Lambec *op.* 453
Lanæ Hiſpan. & Angl. emporium. 13
Langon. 549

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Languedoc. 510
LANIENA
Arauſionenſis. 428, 429
Aurelianenſis. 229
Burdigalenſis. 562
Lugdunenſ. 301, 302, 326
Pariſienſis. 129, 575
Tholoſana. 532
Lanſac pagus. 488
Lapis Lauretanus. 246. *natans.* 315. *prægrandis uno digito movendus.* 296
Larmond vicus. 563
Lavecon. 421
Lauræ *monumentum.* 435. *& ſeqq. ædes & parentes.* 448. *mors.* 449
S. Laurent de chaud. 577
S. Laurent des eaux. 229
Lazaretum *Pariſienſe.* 177
Lazari caput. 464. *reſuſcitatio.* 524
le cheval fol Lugduni. 316
Leges Flandricæ. 35
Lemovicenſes *cultri.* 580
Lemovicenſium mores, habitus. 580
Lepores IV *habentes* 4 *aures.* 298
Lesdiguerii palatium. 384. *uxor.* ibid.
Leſignee pagus. 268
Leſou. 588
Lewatte. 193
Lezignan opid. 526
Liberta *Maßiliæ liberator.* 464, 468. *& ſeq.*
Ligeris fluv. 281, 590. *pons.* 228, 234, 235, 238, 243, 250
Lillo. 40
Limania. 546, 578, 579
Limoge. 578
Linas opid. 199
Lingua d'ouy & d'oc. 510
Linguæ Gall. puritas. 235
Linio fl. 590
Lipſii canes. 94. *epitaphium.* 91. *penna argentea.* 123
Lipſio contradicitur. 480, 502
Litteræ ſanitatem aſſerentes. 592
Lœuvre vicus. 146
Lodun. 258
la Loggia publica. 451
la Loire fl. 238
Londinenſes ædes. 529
Longeret pag. 340
Longini epitaphium & decapitatio. 328
Longiumeau. 199
Loth fl. 547
Lotii vectigal apud Veſpa-

ſpaſian. Imp. & Pontif. 173
Lovanium. 86. *ejus* ἔτυμον. 87. *ſitus*. 88
Lovanienſes leges. 92
Lovanii cum Roma comparatio. 88
Lovanienſium ſtudioſorum forum. 97
Loup gras. 342
Loupiac. 549
Loupian. 520
Lucæ Euangeliſtæ pictura. 136
Ludovicus Naſ. Montes Han. intercipit. 127
Ludovicus Valeſius. 439
Ludovicus Mediolan. *dux captivus.* 292
Ludus palmarius. 240, 297, 330, 550, 553
Lugdunum. 283, 399, 591. *fidelitas.* 325. *ædium deformitates.* 297. *cives Romani.* 317. *mercatura.* 324, 336. *motus.* 323. *xenodochium.* 316. *elogium.* 328, 336
Lunel *opid.* 509
Luiſettes vicus. 362
Luſarche. 198
Lutetia. 146. *orbis compendium.* 147

M.

D. *Macarii op.* 548
Madrid. 166
Magellona. 517
la Magiſtere. 543
Magny vicus. 183
Maillet. 242
Malamort. 453
Malauſius portus. 543
Malmaiſon diverſorium. 193
Mamillaria. 475
Manumiſsio Romana. 202
Maranorum poſteritas. 518
Mariæmontium. 113
Marl arcus. 417, 419
Marianæ thermæ. 420
Marignanus lacus. 472
Marmanda. 547
Marmonſtier. 241
la Marneſt. 159
S. Mars. 242
Marſane vic. 414
D. Marthæ reliquiæ. 489
S. Martin pagus. 338, 398
Martineſſe pagus. 394
S. Martin de Crau. 473
Martinus Lutherus. 172
S. Martini reliquiæ. 239. *ejus tumba.* 242
Maſcaret æſtus marinus. 565

Maſſi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Maſſilia. 462
Maßiliæ condendæ occaſio. ibid.
Maßilienſes proditores. 466, 467
Mater Alemanorum. 238
S. Mathurin vicus. 244
Matoulin fidicen. 539
Matricula Germ. Nat. Aurel. 209
Mauberion. 260
S. Maur. 175
Mauritius Naſſovius. 428
Mauriti Auriaci ſoror abbatiſſa. 261
Mauritiana prudentia ad Neoportum. 7
Maximilian. I Imperat. 122
Mechlinia. 81
Mechlinienſe tribunal. 84
Mediolanenſe caſtrum. 135
Medo apud Flandros. 31
Meduana fl. 245
Meſters vom Polijt. 85
Melamborii venti. 474
Melodunum. 158
Mercatorum mores viales. 338, 339
Meretrices Avenioni. 440
Merieu pagus. 398
Merignan pag. 338
Metis *Lotharing.* 186
Meudon. 170.
S. Michaëlis caſtrum. 597
S. Michel des eſtoilles. 603
Mille fiori hortus. 605
Milch-zins oder Huren-zoil. 440
Milton hoſpes Pariſienſis. 146
Miolanum *caſtellum.* 596
Miramas op. 473
Mirebeau. 259
Mirembeau vicus. 568
Mocajarri panni. 133
Modane vicus. 598
Mojencourt arx. 193
Moiſſiacum. 542
Molinium *oppid.* 279
Monachorum inſolentia. 239
Monceraw. 243
Monetæ cudendæ jus. 234 235
Monetæ exportandæ monitum. 1, 592
Monerville. 200
Monmelianum *op. & caſtellum.* 366, 369
Mons aureus. 605
Mons Ceti. 518
Mons Comi. 583
Mons Credo. 339
Mons lupi. 518

Mons-

Monſpelium. 509
Monſpelienſes campanis deſtituti. 514. *pro-feſſores.* ibid. *Virgi-nes.* 509, 510
Mons pietatis. 114
Monſtra. 266
les Montagnes de Carthuſe. 372
Montalbanum. 540
Montcharrau. 582
Montcontour. 259
Montdragon op. 417
Montelimart. 414
Montes. 282, 337, 338, 370, 589
Montes Euganei. 449
Montes Hannoniæ. 125
Montes Hannoniæ inter-cipiuntur. 127
Montes Sabaudiæ. 363
Montfaucon arx. 363
Montferat op. 587
Monsfront op. 491
Monthaiſon. 413
Montjoyes. 176
Montjouzieu, Iudæorum cœmeter. 507
Montlehery arx. 199
Montluys. 237
Mont-martre. 176
Montmorency arx. 182
Montiſcart op. 529
Montreulbolay. 287
Montoux præſes Parl. Sab. 366
Monumentum crudelis memoriæ. 483
Moreti epitaphium. 50
Mournas *op.* 417
Mours. 526
les Moutons de Berry. 277
Moyran. 398
Mulier mirabiliter ſer-vata. 242
Mulierum reſipiſcentium domus. 54, 108
Muſici. 124
Mynen quid ſit. 32

N.

NAntua *oppid.* 338
Narbo. 522
Naſſovicæ domus ſucceſ-ſio ad Principatum A-rauſionenſem. 423, 424. & ſeq.
Nationes Aureliæ quot olim & hodie. 205
Nemauſus. 494. *ſepti-collis.* 495. *à refor-matis intercipitur.* 496. *fons urbi fata-lis.* 497. *paullò minor Romà.* 495, 503
Nemoroſius Dux capti-vus. 293
Neoportus. 5
Neoportanæ conſtitutio-nes. 5, 6
Neoportanum prælium. 7
Nerac. 529

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Nero. 326
Nerva Iuriſconſult. 350
Neſla propugnaculum. 140
Neſtre opid. 570
Nicy *op.* 595
S. Nicolas fl. 602
Nilus fl. 289
Niſmes. 494
Nix magna. 527
Niza. 367
Nonciutz. 147
Norimbergenſis *reſpublica.* 133
Novaleſia. 592, 602
Novocaſtrum op. 446
Numiſma de Oſtenda & Slüſa. 8
Nuptiæ apud Antverp. iteratæ. 77
Nyſſe pag. 522

O.

Obſidiones diuturnæ quid ſint. 8
Obſtetrices Bruxellenſes. 107
Odoratus in amphitheatro. 502
Oetingenſis Comes. 281
Oldo fl. 547
Optica pictura. 521
Ordam. 40
Orenge. 417
Orgius fl. 521
Orſmael Iohan de Falckenburg. 419
Oſtenda. 7. *dicitur Troja.* 8
Oſtendani auctores halecum conditarum. 8
Ooſterlinga domus Antverpiæ. 58, 61
Ourgon op. 453
Oyſe fl. 197
Ozance pagus. 259

P.

Pacificatio Gandavenſis. 23
Padus fl. 604
Palæſtra rhetorica. 315
Palatium Mariæ Medic. reginæ. 173
Paliſſe *opid.* 280
Pallium D. Martini. 175
Panis de Goneſſe. 171
Pantagruel. 264
Pantheon. 412
Papa Avenione fugiens. 443
Papa Benedictus XII. molitoris filius. 441, 442
Parcum *cœnobium Præmonſtratenſe.* 102
Pariſienſium catenæ. 174
Parlamentum *Aquenſe.* 456

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Burdigalenſe. 555
Gratianopolitanum. 385
Rhotomagenſe. 190
Tholoſanum. 537
Parma *urbs imperii.* 487
Paſſe lourdin. 264, 265
Paſquaudiere *op.* 280
Patavium. 449
Pax religionis. 389
Pectines Carcaſſon. 528
Pedellus Nationis Germ. Aurel. 209
Pelius mons. 509
Pegma Hornani & Egmondani. 113
Penis *privatio*, 555. *triplex.* 501
le petit Niort. 568
Peregrinantium vulgaris mos. 146
la perle de France. 569
Peronna. 139
Perpignan. 525
Peru. 520
Petermanni qui ſint. 100
Petralata. 414
Petrus Luzeburgius. 439 444
Petrus Sardus Iuriſconſultus. 376
Pharos Alexandriæ. 567
Philippi Audacis Burgund. tumulus. 119
Philip. Gulielmus Princeps Arauſ. 427. *ejus nuptiæ.* 428
Philip. Mornæus Pleſſiacus. 244
Piage de Rußillon. 407
Picardia. 139
Pictavia. 260
S. Pierre d'Entremont. 370
Pierement. 193
Pierre-late. 414
la Pierre levée. 263, 264
la Pierre ſcize. 292
Pierre de Thomas threſorier du roy. 540
Pilatus, ejus ſceptrum, 404. *turris.* 406. *pyramis, domicilium.* 451
Pipetum *caſtrum.* 401
la Piſſe vache. 338
Piſtorius. 500
Piulone op. 417
Placentia *civitas imperii.* 487
la Place pie. 444
la Plain palais. 346
Planaſia. 415
Podenſac. 551
Podium in amphitheatro. 501
Pola virgo *Tholoſana.* 534, 539.
S. Polycarpi ſepulchrum. 306

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Pont Amaſie. 597
le Pont AnthonI. 199
le Pont de Bonne. 392
Pont de Cée. 250
Pont de Chargy. 278
Pont du chaſteau op. 588
Pont du chat. 491
le Pont de Codonian. 509
Pont des malades. 578
le Pont des Oeules. 339
le Pont de Soile. 570
Pons è naturali lapide. 587
Pontemurum. 582
Pons Gardius 491
Pons Garumnæ. 539
Pons Gibaldi, *pont Gibaud.* 582
Pont Hermenbois. 145
Pont Hierry. 148
Pontificia ſedes Avenionem tranſlata. 443
Pontificis Vrbani VIII. inſignia. 300
Pontivi caſtellum. 139
Pons la ſteccada ad Antverpiam. 40
Pont Lunel diverſorium. 509
Pontoiſe *op.* 183
Ponts opid. 568
Pont Singoulent. 577
Pont S. Eſprit. 415
Porcelletorum hiſtoria. 481
la Porte de trions. 322
Portus S. Mariæ op. 546
les Poulles de Lodun. 259
Pounas. 399
Poy de Louart. 576
Poyſſin *op.* 413
Pratum Germanorum. 250
Preully op. 269
Priapus *Antverpiæ.* 52
S. Priech. 581
Primas Galliæ. 303, 323
Principum libidines. 165
S. Privé *Baro hoſpitalis.* 493
Proceſſio Andegavenſis. 246
Proceſſio corporis dominici. 586
Procurator Nationis Germ. Aurel. 204, 213
Propugnaculum anſerinum. 346
Proverbium de Mommeliano, 367. *d'Orenge*, 418. *de provincia Gall.* 456
Provinciæ Gall. derivatio nominis, 452. *ejus domini*, ibid. *quî ad Gallos devenerit.* 489
Puerperia Antverpiæ, 78 *Mechlinienſium.* 84

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

le Put de la poix. 588
Puteus fulgura concitans. 518
Pyrenæi montes. 525

Q.

Quæſtor nationis German. Aurel. 206
le Quartier des Portugais. 558
Quevilly *pagus reformatorum.* 192

R.

Rabelæſus, 264, 276, 512, 513. *ejus pileus & toga.* 513, 514
Radigunda. 261, 263
la Ramaſſe. 600
S. Rambert vicus. 407
Ranchinus Medicus Monſpel. 515
Rebuffi ſepultura. 518.
Rector *Aurelianenſis,* 204. *Lovanienſis.* 97
Reformatorum eccleſiæ quot in Gallia. 192
Reformatorum ſepultura Lugd. 324
Regia ædificia in Gallia. 176
Religio non cogenda. 391
Remilly op. 363
Renchir cervus. 274
Renelle amnis. 185
Reolle, *ſive Regula op.* 548
Rex Galliæ canonicus. 245, 261
Rhodanus fl. 345. *ubi abſorbeatur,* 593. *ejus pons.* 290, 345, 349, 406, 432, 476.
la Rigandiere armamentarium. 321
la Rimanche amnis. 394
Rions *op.* 551, 588
Rives. 398
Rivoli *op.* 603
Roane *ſive* Rodumna. 281
Robec amnis. 185
S. Robert pagus. 398
la Roche d'Eſtaux. 566
la Roche inſula. 491
Roche ſur grane, arx. 414
Ῥόδιον *numiſma.* 204
Roënac, pag. 414
Rogiero Compignano. 367
Roja op. 140
Roland campana. 19
Rolandi turris, 481. *ſaltus,* 483. *& calvaria & epitaphium.* 484
Rollinus miniſter verbi. 393

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

S. Romans. 407

Ronneau *caſtellum.* 465

Ronella fl. 130

Roſmarinus. 414, 452, 453, 519

Roſnius. 368

Rota papalis. 444

Rothomagum. 185

Rothomagi reformatorum Eccleſia. 192

Rothomagi ſceleratiſſimus à Canonicis liberatur. 188

Roubion fl. 414

Rubenius pictor. 53, 63, 113.

Ruël. 161

Rupella, 570. *ejus expugnatio,* 575, 576. *portus,* 571. *privilegia.* 575

Rupelmunda. 80

S.

SAbaudi, 342. *unde nomen,* 344. *Saxonibus oriundi, & quando Duces facti.* 344

Sabaudiæ nives. 280

les Sablonniers d'Eſtampe. 200

S. Saforin. 399

Salica gens. 485

Salis coctura apud Flandros. 30

Salmurium. 243

Saluzenſis marchionatus. 342

Sambucus. 261

Sancerra. 277

Sanctæ ligæ initium. 139

Saone, ſive Sagena fl. 288

Sapene pag. 379

Saportæ Medici. 511

Saturnini templum. 533 539.

Savaſſe vicus. 414

S. Sanviat. 581

Saxonica lingua. 28

Scaldis fl. 39

Scholares Pictavienſes, 266. *Tholoſani.* 535

Schombergius Comes. 577

Scipio Verganus Italus, 572, 572

Scropharum familia. 482

S. Sebaſtiani caſtrum. 294

Seditiones. 165

Semar fl. 602

Senenſe caſtrum. 136

Seniores nationis Germ. Aurel. 206

Senis mons, *& ejus deſcriptio.* 599. *& ſeqq.*

Senlis *op.* 145

Septenarius numerus. 107, 433
Septimaniorum ingenia. 496
Sepulchrum Salvatoris. 402
Sequana fl. 183
Sericum opificium in Gallia. 238
Servage vicus 595
Servorum fidelium exemplum. 236
Sicilia. 230
Siebenſchlaffer ſepulchrum. 242
Silvanectum. 145
Sluyſen, ſive excluſæ. 107
Simonia pontificiorum. 272
Singona fl. 568
Sinna fl. 106
Siſara apud Flandros. 31
Sivolis fl. 582
Sogniacenſis ſilva. 101. 106
Solighofferi. 472, 463, 465, 540.
Somia fl. 193
Somona, Somme fl. 139
Sorga fl. 431. 447, 448.
Souliere. 599
Sphæriſteria. 321, 443
Stapula quid. 13
Stapula frumenti, 24. *vini Gallici.* 133
Straßianæ gratia, bey der ſtraſſen. 472
Stratagema in carro nucum. 194
Stupratoris pœna. 443
Stura fl. 605
Swarte galeye van Dort. 38
Sudarium Salvatoris. 144
Suevica lingua. 28
Surgere vicus. 576
Suza *op. & caſt.* 602

T.

TAilleburgum, *op.* 569
Tarara. 281
Taraſcon. 488
Tarentaſienſis vallis. 595
Tarnis fl. 542, 543
Tavernette. 601
Taurinum, Turin. 604
Tauſendt mitteln *Antverpiæ.* 65
Tectoſages. 529
Telum immenſæ magnitudinis. 124
Templum Agrippæ Romæ. 254
Templum D. Pauli Romæ. 323
Terminus Sabaudiæ & Pedemontii. 601

Teſcunus amnis. 541
Textrinæ 30, 100
Teya fl. 271
Thauredunum. 497, 408
Theo fl. 269
Theodorus Beza. 199, 362, 492, 496.
Theſaurus in Rhodano. 344, 345
Tholoſa. 529
IV. *Tholoſana miranda.* 539
Tholoſani ſcholares. 535 536
Thomæ Aquinatis oſſa, 534. *pulpitum.* 91
Thoraſius. 236
Thouris. 200
Thubiſe. 124
Thynnium *vic.* 407
S. Tiberii *opid.* 621
Tiert *op.* 588
Timuchi. 465
Tiretaine fl. 587
Tonay charente *op.* 569
Tonon *op. raſum.* 547
Tornatores artificioſi. 196
la Tour pag. 282
Tours. 238
Tourfour. 200
Toury. 342
Touſſac fl. 547
TousSainctes arx. 473
Trente *vicus cum proverbio.* 521
Trinquetaille. 476
Trochon. 363
Trulla fl. 125
Truttæ magni ponderis. 659
Turnonium *op.* 407
Turris Antverpienſ. & Argentin. 50, 51. *Romana.* 508
Typographeium Plantinianum. 64
Tyranni Maxentii interitus. 325
Tyranni Severi interitus. 326, 327

V.

la V*Ache pag.* 413. *tormentum.* 574
Vade & occide Cain. 514
du Vair præſes parlam. Aquenſis. 456
Valentia, Valence. 409
Valentianæ, Valenchiennes. 129
S. Valeri *opid.* 407
Vallis clauſa, Vaucluſe. 446, 447
Vallis cygnûm. 129
Vannoiſe amnis. 599
Varennes. 259
Vanves. 171
't Veer *propè Antverpiam.* 37

Vehiculum Alberti archiducis. 110
Vellaus arx. 472
Venen *apud Batavos quid ſint.* 87
Venetiana theriaca. 260
Venetorum Dux. 98
Verbonne pagus. 337
Verdet quid ſit. 519
Verloren koſt *turris Lovanienſ.* 89
Verpus *Antverpiæ.* 38
Veronenſe amphitheatrum. 502
Vertueil vicus. 577
Veuſve pag. 235
Vexilla ſuſpenſa. 124, 299, 349
Viæ variæ. 269, 278, 282, 369, 398, 461, 589, 597, 598
Vienna. 399
Vif vicus. 394
Vigand op. 518
Vigenna fl. & pons. 268, 577, 578, 579
Vigile *arx ſplendida.* 394. *& ſeq.*
Vigilii Zuichemi monumentum. 17
Vigny vicus. 183
le Village de Chartrenſe. 370
Villa nova. 517
Vilars vicus. 598
Ville Franche. 529
Ville neuſve. 435
Ville nouvelle. 529
Ville pinte. 528
Ville ſeiche. ibid.
Vincenſtre. 172
Vini adulteratio. 30
Virgines religioſæ maritandæ. 126
Virgo docta Iuliana Hiſpana. 303
Vitrum ductile à quo inventum. 68
Vitulus aureus. 307
Vivarais *regio.* 416
Vlin *pagus reformatorum.* 324
Vnicornu. 181
Voreſpe pagus. 398
Vrnæ cum cineribus. 240, 349
Utica, Uzez*æ urbs.* 491
Vvæ paſſæ. 520

W.

Waghâlſer *quid ſint* 16
Waldenſium origo. 324
Wettengelii Bohemi epitaph. 310
Windſoor *caſtellum Angl.* 268

X.

Xainctes. 569

Z. *Zen-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Z.

Zenna fl. 119
Zythus qui præparetur. 61

FINIS.

Hectores domi naſcimur:
Ulyſſes foris evadimus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 B 44